הלכה · מערכות וענייינים

תורת נביאים

רבי צבי הירש חיות [מהרצ"ח]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

תורת נביאים

רבי צבי הירש חיות [מהרצ"ח]

מקור הטקסט: פנינים · רישיון: GNU FDL 1.3

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/תורת-נביאים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

תורת נביאים המכונה אלה המצות 4
הקדמה 4
אלה המצות פרק ראשון 16
בירור אליהו פרק שני 24
הוראת שעה פרק שלישי 31
פרק רביעי 39
פרק חמישי 42
פרק שישי 46
פרק שביעי דין מלך ישראל 58
משפט עיר הנדחת פרק שמיני 67
מלחמות חובה פרק תשיעי 73
מצות בני נח פרק עשירי 77
תורת אבות ואין למדין דבר מן קודם מ"ת פרק אחד עשר 84
חקת עולם פרק שנים עשר 95
מאמר תורת נביאים או דברי קבלה 101
מאמר בל תוסיף 147
מאמר בל תוסיף פרק ראשון 147
מנחת זכרון תודה 222

תורת נביאים המכונה אלה המצות

חיבור כולל שלשה עשר מאמרים להראות כי **תורת ה' תמימה**:
מדובר בם נכבדות אודות עקרים ויסודות גדולים, בתורה שבכתב ושבעל פה: אשר שתלום ויסדום חכמינו ז"ל המקבלים האמתיים ממשה והנביאים, המה הבונים בתורה בנין אדיר וקיים מזמן אלפי שנה, ועוד כל ימי עולם לא ימוט: ויבואר מה שיש בעקרים אלו מן עומק החכמה והצדק וההסכמה לתכלית הגדול המכוון, ואיך הם מתאחדים בשרשם ומסתעפים לענפים רבים ברוב הלכות וסוגיות הש"ס, ישתאה עליהם כל אוהב תורת אמת ומחבב דברי חכמינו ז"ל, וכל מאמין בתורה מן השמים ובנצחותה ישמח על החפץ הזה אשר הכינו וגם חקרו איש חי רב פעלים ה"ה אדמו"ר הרב הגאון הגדול המפורסם מופת הדור, צעיר לימים ולחכמה זקן, חדש וישן מלא הקנקן, עמו חזרו לנו האשכולות, תורה וגדולה יחס ומעלה בקנה אחד עולות, השלם האמתי מעוטר במעלות ומדות תרומיות נזר גלילנו כש"ת מוהר"ר **צבי הירש חיות** נ"י האב"ד פה ק"ק **זאלקווא** והגליל יע"א:
דברי חכמים כדרבונות ובמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו **מרועה אחד** (קהלת י"ב):
בדפוס של הרבני הנגיד המפורסם מוהר"ר **שאול דוב** מאירהאפער **בזאלקווא**:

Torat Nebuim

Zolkiew bey Saul Meyerhoffer Imprimatur den 8/2 1836

בשנת **אמת קנה** ואל תמכור לפ"ק:

מוגה

א"ר זעירא בשם ר"א כל תורה שאין לה בית אב אינה תורה (ירושלמי פסחים ר"פ אלו דברים):
א"ר יצחק לשעבר היתה התורה כלל והיו מבקשין לשמוע דבר משנה ודבר תלמוד ועכשיו שאין התורה כלל הם מבקשין לשמוע דבר מקרא ודבר אגדה (מדרש שיר השירים פיסקא סמכוני באשישות):

הקדמה

אמר המחבר הסיבות אשר הניעוני לחבר מאמרים אלו אשר אנכי נותן לפניכם היום, אף שרוב הענינים המסתבכים בספר זה אינם אמורים להלכה ולמעשה, וגם ידעתי את המשפט אשר יחריצו בזמנינו זה על ספרים חדשים המתחדשים לבקרים. כי המעיינים ובלתי מעיינים. מבינים ובלתי מבינים בפינה זאת יתאחדו, טרם ישקיפו שנים או שלשה

דלתות, אלו לאלו שאלים, מה הביא לנו האיש הזה חדשות ונצורות אשר לא ידענו עד כה. רבות שבעה לה נפשנו מספרים ישנים, אשר נמצא בהם די והותר לרוות צמאון עדת המשתוקקים לבא שעריהם ומה יתן ומה יוסיף לנו דבר שפתים בעשות ספרים הרבה אין קץ, ולבי נע ונד כי במקרה שאר ספרי זמנינו גם את חיבורי זה יקרה. אשר אף הנדיבים הקונים הספרים. לא ירצו לחזות בו נכוחות. וגם לא יבקרו את מומיו רק משימים אותם בבית עקד ספריהם. ויניחו אותם במשמר למען לא תשורם עין רואי. דע קורא אהוב. כי מלפנים זאת ידעתי לכן הקדמתי לך דברי אלה להראותך כי לא הלכתי כדרך רוב המחברים אשר כלם מתנבאים בסגנון אחד לבאר רק פרטי המצות וסדר עשיותן לבד ועיקרי ויסודי התורה בקרן זויות מונחים, אין דורש ואין מבקש אותם להרימם מערימות עפר, ולדאבון נפש השרירים אשר ה' קורא, יחזו בי רפו יסודותיה של תורה אצל עדת המעיינים, ויתרבו דיעות שונות וזרות אצל בעלי האמונה, ושוכחים העיקרים הראשים אשר הונחו ליסוד מוסד לאנשי האומה, מאז נהיו לעם באהבת ה' לאבותינו ובחר בזרעם אחריהם להנחיל אותנו חמדה גנוזה, וניצוצי תורתינו הקדושה נתחלקו מאוד מהאור הגדול והחזק אשר היה זורח לבעלי המשנה והתלמוד המקבלים האמתים מדור לדור עד משה רבינו ע"ה שקיבל מפי הגבורה כל חלקי תורה שבע"פ, ואם בחכמות של חול אשר רק בשכל אנושי יסודתם, נחץ הוא להמתחילים לאסוף מקודם בחפניהם השמות והמלות והסוגים והגדרים והכללים למען יהי' בכל עת נגד עיניהם, למען לא יצטרכו לחזור לראש בדרך למודם, כ"ש וקל וחומר בן בנו של ק"ו בלימוד תורה הקדושה נתונה ממרומים יסודתה בהררי קודש, מימין אל רם ונשא אש דת לנו למנה, וזה ים התלמוד גדול ורחב ידים אין מספר להלכות הרבות ונשגבות הנמצאים שמה, כלם אהובים כלם מזהירים כעצם השמים לטוהר לבאר לנו שרשי כל מצוה, אכן משונים העניינים באיכותם זה מזה, מהם באו בפירושי הכתובים מהם באו לבאר תיקוני והכשר המצות, מהם משפטים והלכות הוציאו חז"ל דרך המדות הנדרשות המקובלו' בסיני, גם באו במשנה ותלמוד הרבה תקנות וסייגים וגזירות מה שתקנו וגזרו נביאים וחכמים למען יעמדו ויתמידו אצלנו לנצח, ומהם באו רק בהוראות שעה, ורבותינו הניחו שמות מיוחדות, כמו הלכה למשה מסיני. באמת אמרו. הלכה. הלכתא גמירי. גמירי. דברי סופרים. מדרש חכמים. תקנה. גזירה וכדומה שמות אלו יבאו ברוב ענין מפוזר ומפורד בין פניני אמרותם הטהורות והצרופות, לסמן על ידיהם משפט ואיכות הדינים והלכות מה המה ומאיזה מקום יהלכו, למען ידעו עדת המורים איך להתנהג בספיקות הנופלות, אם להחמיר בהם כמו בדברים של תורה, או להקל בהם כמו בתקנות וסייגי חכמים,

ויש בידיעת אלו השמות ג"כ שמירה מעבירת בל תוסיף או בל תגרע אם מחליף הדברים ואומר על ענין דרבנן שהוא אסור מן התורה עובר בבל תוסיף, ואם אומר על איסורי תורה דאינם רק מדבריהם עובר בבל תגרע, כמו שהעליתי בפנים במאמר בל תוסיף, נוסף על זה נחוצה מאוד ידיעת שמות הללו להבנת סוגיות ושמועות הש"ס, והכללים נותנים בים התלמוד דרך ובמים עזים של תורה נתיבה ישרה להקל על המעיין, כי שלימות הפעולה תלוי בידיעת הקדמות ואופני הפעולה ההיא כי מי שיודע ההקדמות הללו יהיו כמה סוגיות הש"ס מבוררים לפניו כשמלה וזה נמי כונת חז"ל במדרש (שיר השירים) פיסקא סמכוני באשישות א"ר יצחק לשעבר היתה התורה כלל והי' מבקשין לשמוע דבר משנה ודבר תלמוד ועכשיו שאין התורה כלל היו מבקשין לשמוע דבר מקרא ודבר אגדה ע"ש. והיינו דע"י שהיו יודעים ההקדמות וכללי התורה היה נקל להם לשמוע דבר משנה ותלמוד, אבל עכשיו שאין התורה כלל, ונתראו הפרטים באופני עצמם כאלו לא יתדמו להכלל ולפינה הראשית ונלאו המעיינים למצוא פתח להגיע עד תכלית כל המצות, ומפ"ז מבקשין לשמוע רק מקרא ואגדה, ובורחין ממשנה ותלמוד, כי קשה להם למלאות מגמתם ולהנחות מטרתם אל מחוז החפץ הנרצה להשיג את השלימות המבוקש, וכן אמרו (ירושלמי פסחים ר"פ אלו דברים) כל תורת שאין לה בית אב אינה תורה היינו שאין לה הקדמות וכללים ידועים:

ואנכי הצעיר מאז שמתי אל לבי להבין ולהשכיל בעמקי מצולות ים התלמוד, ונחלת שפרה לי לשבור צמאוני מפי סופרים וספרים, חזיתי כי הכללים הללו היו נודעים מאוד להקדמונים, ובכל מקום שהגיעו לדבר בהם חקרו בהם הרבה, והניחו כללים ליסוד, ובפרט רבינו הגדול הרמב"ם אשר מפיו אנו חיים בכל דבר תורה להלכה למעשה ולאמונה קבע מסמורת בזה בהקדמתו לספר היד החזקה ובכמה מקומות בפי' המשניות, וביותר בי"ד שרשים אשר הקדים רבינו לס' המצות, ואחריו בא התייר הגדול הרמב"ן ז"ל בהשגותיו, גם הוא לא סר לחקור אחר היסודות אשר הונחו לתורה שבע"פ. והפליא לעשות בזה בעוצם חריפתו ובקיאתו מכל סוגיות הש"ס בבלי וירושלמי, וביאר ג"כ קצת שמות אשר לא נתבארו היטב בש"ס, וגם בעל מגילת אסתר ואחרון חביב הגאון בעל חות יאיר בתשובתו הגדולה סי' קצ"ב, גם המה חרשו וזרעו קצרו ודשו בשדה התלמוד ליישב הסתירות וליישר המעוקלות. ואנכי הצעיר אשר באתי אחריהם, מצאתי דרך וסר נאות להראות כי לא נשתנו פרטי המצות מן העיקר והיסוד, וחלקתי חיבורי זה לשלשה מאמרים גדולים ויצאתי בעקבות אדוננו הרמב"ם בהקדמתו. ועל סדר דבריו באתי: מאמר ראשון כיניתיו

אלה המצות כי החזקתי העיקר הגדול אשר השריש לנו רבינו שזאת התורה לא תשתנה ולא תנוסה לעולם לא בכלל ולא בחלק רק עומדת לעד ולנצח, ובאתי במשפט על כל נעלם בענין הערך והיחס שבין מתנת וכח אלהי הנתונה לנביא, ובין כח ההוראה, כי אע"פ שעיקר גדול וקיים אצלנו שזאת התורה המצויה עתה בידינו הוא בעצמה אשר הנחילה אדון כל למשה בסיני, בכל פרטיה ודקדוקיה, ואי אפשר לשנות ולהוסיף או לגרוע מאתה אף בחוט השערה הן על מה שבא מפורש בתורה שבכתב והן על תורה שבע"פ. ובכל זאת מצינו ראינו בספרי הנבואה מעשים מהנביאים עצמם אשר מתנגדים לתורה שבכתב או לתורה שבע"פ, והמקומות הללו הם שגרמו לחכמי נכר ולרבים מבני עמינו אשר יצאו לדון בדבר החדש להתפאר עלינו שעשיות אלו המה ראיות עצומות שלא שמרו כל ישראל את התורה כראוי עד ימות עזרא, ורוצים להטיל ספק בקבלה האמתית נאמנת ומקובלת אצלנו איש מפי איש עד זמן מבחר היצורים, אולם בטענות הבדויות אלו אשר יגישו בעלי ריבנו להעריך אתנו קרבות הבל יפצה ולא מחכמה ישאלו זאת כי באמת לא נמצא אף מקום אחד בכתבי קודש אשר מתנגד לתורת משה שלא התעוררו חז"ל עליו, וקראו למעשים הללו **הוראת שעה** ולא התמידו הענינים הללו לנצח רק עשו כן כדי לגדור גדר ולעמוד בפרץ, אבל חלילה וחס להעלות על הדעת, כמו שחשבו החטאים האלו בנפשותם שהתורה מתיחסת לזמן ומקום ותוכל להתבטל בזמן מהזמנים, כמו שטענו אלו הכופרים החכמים בעיניהם וצרעת הממארת המינות זרחה במצחם, וכל היום רק רע יהגו בתרמיתם להדיחנו מן המסילה הישרה אשר דרכו אבותינו זה שלש, אלפי' שנה ויותר לתפארת עולם לנו, אבל אנחנו נלך בשם ה' אלהינו ובצור ישראל וקדושו נשים מגמתינו כי לא יטוש אותנו וימהר להצילנו מידי צודי נפשות אלו, ואלף וכיוצא בהם יאבדו ודבר אחד מדברי התורה ומן הקבלה לא יתבטל, וזאת התורה תתמיד לנצח בכל חלקיה, ועשיות המתנגדים אשר עשו הנביאים כלם היו רק משום מגדר מלתא כדי להעמיד דת על תילה, ומיד בנפול הסיבה בטלה המסובב וחזר דין התורה לתוקפו ולאיתנו הראשון:

ולפי הנמשך מיסוד הגדול שהזכרנו שאין מבוא להנבואה במשפטי התורה, ואין יתרון לנביאים על שאר ראשי החכמים ואבות בתי דינים גדולים שבישראל, ומפ"ז הניחו כלל גדול שגם למודי התורה דבר זח נמסרו ואמרו שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין וכו' אלא לעשות סייג לתורה, ושני אלו היסודות שאין הנבואה באה לדון להורות, ושאין בה השינוי בהוראת שעה תלוי ביד הנביאים לבד, סמכו חכמינו על שני כתובי התורה

אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל ובאה הקבלה שאין נביא רשאי לחדש דבר ועלה כתיב לא בשמים היא:

והנה יש באלו הדברים ענינים גדולים במה יתכן הוראת שעה. ואם הוא רק על אותו פעם בלבד או על משך זמן או אפילו לנצח כל זמן שלא תסור הסיבה אשר בשבילה היתה הוראת שעה. ואם יש עם זאת איזה הבדל בין הנביא והחכם בדבר זה. וכבר באו בזה סוגיות רבות בשני התלמודים ושיטות נפרדות לגדולי המפורשים כמו שיבוא בהמשך המאמרים האלה. גם יתבאר במשך המאמר מה יהיה משפט אליהו וכחו בבירור ההלכות אחרי שאין מבוא להנבואה כהוראת הדינים, ומה יועיל אמירתו בזה ומ"מ מצינו הרבה פעמים עד שיבא אליהו לכשיבא אליהו:

זאת ועוד אחרת הנה מצינו הלכות ומשפטים שהם באמת תוריים, היינו מיוסדים על תורה שבכתב או מסורים למקבלי התורה שבע"פ, אך עם זאת הנם נראין כיוצאים מכלל שורת המשפטים התוריים, והכלל שצותה התורה הקהל חקה אחת לכם, והגם שאין באמת בזה תימה שהלא הכל מפי הקב"ה או מפי החכמים שנמסרה תורה שבע"פ מקובל בידם, הנה עם כל זאת יש עלינו תורת חובה לבאר המשפטי' ההם היוצאים מן הכלל ולברר אופני התיחדם, ולבעבור יתראה בזת חכמת התורה התמימה וחכמת מעתיקי השמועה, שכל דבריהם חוקים צדיקים כוללים כל מעמד פרטי וכל מקרה ומאורע לכלל וליחידים, אשר ישתנה מצבם כפעם בפעם, והמשפטים ההם שעליהם אנו רומזים הם דין מלך והמלכות שמשפט של אלו יוצא מדין וחוק התורה הקבועה לסנהדרין ולב"ד הגדול. דין מלחמת רשות או חובה גם כאן נראה קצת שנשתנו אז ענינם ומנהגם מהתנהגות שאר העם, דין מכניסן אותו לכיפה, דין פוצעין ראשו בגזרין, עונשין חללו זרים המה במשפטי התורה ואין להם מבוא בתורה רק דרך הוראת שעה תמידית לאיים ולהפחיד בעושי רשעה אשר אין להורגם מצד התורה, והסכנה מפחדת מאוד, להניחם בשלוה אולי יזידו לעשות בשאט נפש התועבות אשר שנא ה', ולבם יהיה נכון ובטוח כי יחי' בשלוה מבלי אימת מפגיע ומחריד, עונש עיר הנדחת פה נשקף על פני כלה עונש ומשפט חדש, אשר לא בא על עשייתן לבד רק על שזדו לעשות ביד רמה ומחשבתם הרע ניכרת מתוך מעשיהם כי בהסכימם בעצה אחת כבר כפרו בתורה מן השמים, ונדונו בזה מיתת הכופרים לא מיתת עונש, על כל אלו ראינו לדבר בהם ולהראות כי משפטי ה' אמת צדקו יחדיו: גם ראינו לדבר ממצות בני נח כי לא נשתנה דיבור ה' שבא פעם אחד מחמור לקל ולהחזיק שיטת רבינו דדיבור ה' אין אפשרות בו השינוי והחילוף וגם בררתי הפרטים במצותיהם. גם זאת אחת מפינות הדת שהתורה

הנתונה למשה רבינו ע"ה היא רק מנת וחבל עדת בני ישראל לבד, ושעם זאת הרחמן וקונה כל הארץ, לא השאיר מין האנושי בלא תורה ובלא הוראת המדות הישרות הנצרכות ומוכרחות להשלים קבוץ בני האדם בערך מעמדם זה לזה, ומפני זה מסר לאדם הראשון וכן לנח איזה מצות הכרחיות לחיי האדם הפרטי וישיבתו ותנועותיו, והם שכללו חז"ל בשבע מצות בני נח האב הכללי השני להולדת מין האנושי אחר ימי המבול, והגם שכלליהם שבעה פרטיהם רבו, כמו שמתחייב מטבע כל דבר שיתרבו בו בכל עת ענפי' ושרשים יוצאים מעיקר אחד ד"מ דינים, מצוה אחת והפרטים עצמו מאוד: האבות שבחר בהם ה' וקראם לעבודתו ויעד להוציא מהם עם קרובו להנחילם דת מורשה, גם הם קבלו איזה מצות מיוחדות אולם חז"ל ראו בחכמתם ליסד גם בזה כלל גדול שנמשך גם הוא מן היסוד העיקרי כענף יוצא מן השורש שתורת משה היא יחידית עומדת בפני עצמה חתומה בפעם אחת בסיני לא נמשכת לזמן קודם לה ולא לזמן מאוחר מנתינתה והכלל שנתנו חז"ל בזה הוא שאין למדין דבר מן קודם מתן תורה היינו לא מתורת בני נח ולא מתורת אבות. והנה גם בזה הענין יש סוגיית מפוזרות בשני התלמודי' שסותרים כלל זה וראינו לבאר הסוגיות היטב ויתאחדו יחד כעיר שחברה לה יחדיו: עוד זאת ראינו להראות כי חקת עולם לנו התורה הזאת ולא תשתנה ולא תנוסה אף לימות המשיח:

מאמר שני כלל גדול נתנו לנו חז"ל שדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן והוא שאין ללמוד שום דין מן הדינים משאר ספרי קודש חוץ מן החמשה חומשי תורה, לא מן הכתובים ולא מן הדיבורים ולא מן המלות שבאו בהם בדרך שאנו למדין אותם מן התורה בג"ש בבנין אב ושאר המדות שהתורה נדרשת בהם. והנה עם זאת מצינו בכל ספרי תורה שבע"פ היינו המשנה והתלמוד במקומות אין מספר שלמדו הרבה דינים והתנהגות משאר ספרי קודש שבידנו ובלי ספק אין לחשוב ח"ו שחז"ל בכללם יסתרו את הכלל הגדול והמוכרח לנצחית התורה שהניחו הם בעצמם, וחל עלינו א"כ חובת ביאור והישוב וזה קוטב השני שעליו יסובו שמונה פרקים במאמר זה בעזרת ה' יתעלה ובפרק התשיעי מן המאמר קבצתי על יד כל התקנות וסייגים מנביאים לפי סדר זמניהם אשר תקנו וגזרו כשאר חכמי כל דור ולא עשו מטעם הנבואה:

מאמר שלישי בל תוסיף בו הראיתי שכונת {אזהרה זאת באה להזהיר אותנו על נצחות התורה ושלא נבדה מצות חדשות שלא בא זכרם בתורה, ועם זה היסוד יוקשה על הרבה מצות תקנות וגזירות אשר נשארו מתמיד לנצח באומה. ולכאורה גם המה הוספות הם, ואיך הותר למורי התורה לעשות כן ובפרט אמרו חכמינו ז"ל כמה פעמים חכמים עשו

חיזוק לדבריהם יותר משל תורה ובמ"א אמרו מדרש בראשית פ' י"ט אל תוסף על דבריו תני ר' חייא שלא תעשה את הגדר יתר על העיקר שלא יפול ויקצץ בנטיעות ע"ש עוד בארנו שמה ענין זקן ממרא אחת מפינות התורה להחזיק ולהאמין בתורה שבעל פה. וב"ד הגדול אשר יושבים בלשכת הגזית הן הן עיקרי הקבלה, גם יתבאר כח החכמי' בתקנתם וגזירתם ממצות התורה דלא תסור ועשה דעל פי התורה אשר יורוך, ואם מאמר יחיד נאמר בגמרא ולא מצינו מחלוקת ג"כ אסור לסור מדבריו או כיון שלא נמנו על דבריו לעשות חוק קבוע עלינו אינו בכלל אזהרה זאת, גם יבואר קצת מענין חתימת המשנה והתלמוד ולמה לא היה רשות לאמורא לחלוק על התנא, וכן עתה שאין לחלוק על הדין המפורש בגמרא, ואח"כ באתי לבאר חלקי תורה שבע"פ לפי השמות והגדרים ומשפטם ואיכותם:

בהגהות אשר ספחתי לספרי זה, ע"פ הרוב המה מתעסקים לבאר את דברי הרמב"ם ז"ל, ולהראות את מקורם בש"ס בבלי וירושלמי. ופעמים לבאר דבריו ע"ד היותר קרוב למרכז האמת, והלכתי בזה בעקבות הראשונים נוחי נפש אשר טרחו לברר את השמועות בסברות ישרות ונכוחות, גם פה ישקיפו כללים הרבה דגופי הלכות, גם חקרתי ודרשתי בהגהות אלו, בענין כתבי קודש אשר נתנו לדרוש, וענין הדבר המקובל שדברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב, וענין מגילת תענית אשר היתה כתובה אצלינו מזמן קדמון מאוד, במשך בית שני, וענין הספרים שנתחברו בזמן בית שני מחכמי ישראל, ואינם מקובלים אצלנו ולא נראה לחכמים לספחם אל כתבי קודש, ויקראו ספרים חצונים או ספרים גנוזים, כמו בן סירא. ברוך טוביה וכדומה. גם יבאו בכאן ראיות עצומות שהמשנה והתלמוד לא כתבוהו רק בזמן מאוחר מאוד, זמן רב אחר שנסדרו. ובזמן האמוראים לא היתה שום דבר הלכה כתובה, הן במשנה הן בברייתא, רק נלמדו ע"פ, ורק ספרי דאגדתא היו נכתבים עדיין מימות ר' יוחנן וריש לקיש, ורבינו הקדוש הסדיר המשנה אבל לא כתבה בספר, וגם יבאו בכאן קצת מענין הסימנים ואסמכתות אשר יבאו ברוב עני ן בשני התלמודים:

וביותר היתה מגמתי בזה להראות איך ההכרח לכל איש אשר בשם ישראל יכונה להאמין בקבלת חכמים, ומה שקבלו איש מפי איש עד משה רבינו ע"ה, וב"ד בלשכת הגזית המה עמודי הקבלה ומי שמתנגד לדבריהם נדון כזקן ממרא, ונתבארו כל הפרטים והחילוקים אשר באו בש"ס בענין זה, ולא תמצא מחלוקת חכמים רק בפרטי המצות, אבל בכלל ההלכה בודאי צדקו דברי רבינו הרמב"ם דלא מצינו פלוגתא בזה בשום פעם ומיד שבא אחד ואמר כך מקובלני, שומעין לו ואין מדקדקין אחריו, ואסור לספק

בשמועותיו, עוד הראה ענין נפלא מאוד, מאמיתת הקבלה והתאחדות האומה בעיקרי היסודות, תראה שלא מצינו מעולם מחלוקת תנאים ואמוראים רק במצות התלויים בדיבור ובמעשה ואף במדו' ישרות, אבל בעיקרי התורה בדברי' שנוגעים לאמונה הטהורה לבד לא מצינו שנחלקו ח"ו, וצדוק ובייתוס שהכחישו בתורה שבע"פ ובשכר ועונש יצאו מן הכלל, ואין להם חלק ונחלה בבית ישראל ונדחו מאתנו, ור' הלל שאמר בפ' חלק אין משיח לישראל חלילה וחס לומר שכפר בעיקר הגדול דא"כ לא היו חז"ל מביאין אותו בדרך כבוד, אבל העיקר כמו שפירש"י שם, דדעת ר' הלל דגאולה העתידה לא תהיה ע"י שליח רק הקב"ה בעצמו, כמו בגאולה הראשונה וע' עקרים פ"א לראשון שפי' דעת ר' הלל שכונתו דאין מן הכתובים (דכרע) [הכרע] לזה, רק הוא אמונה אמתית ומקובלת, ויותר מזה תראה בפלוגתות הרבות שנמצאו אצלנו בין בית שמאי ובית הלל, ונחלקו לשתי בתי דינים ולא היה אפשרות לבוא למנין על מחלקותם הרבות, ואצל שמונ' עשר דבר מה שנמנו ורבו ב"ש על ב"ה, וכן בענין הסמיכה בי"ט היה התאספם יחד רק לסיבה שזכרנו בפנים מאמר לא תסור, ואולם אצל מחלוקתם של ב"ש וב"ה (עירובין י"ג ע"ב) אם נוח לאדם שנברא או שלא נברא ושתי שנים ומחצה נחלקו כי לא היה אפשר לקבצם יחד, אכן מפני שדבר זה היא סעיף מסתעף מיסוד ועיקר ההשגחה והבחירה, ואינו נוגע למדות ומעשה כלל, ומפ"ז היו מוכרחין לגמור דבר זה ע"י שעמדו למנין, אבל בשאר הדברים הרבים שחולקים תנאים ואמוראים לאלפים ולרבבות וכל אחד עשה בעירו כהוראתו, כמו שראינו ב"ש התירו צרה לאחין (יבמות י"ג) ומ"מ לא נתחלקו לכתות נפרדות רק אוהבים זה את זה, ואינם מחולקים רק בענין הסברות והדרשות, אשר טבע כל דבר יתחייב שאי אפשר שיסכימו כל האנשים בדיעה אחת, וע"ז אמרו דשלש שנים נחלקו ב"ש וב"ה ויצתה בת קול אלו ואלו דברי אלהי' חיי' היינו שראה השי"ת שמחלקותן של אלו מתגבר בכל עת, והיה הסכנה מפחדת פן יתחלקו העם לשתי מחנות לכן השמיע ה' ע"י בת קול כי שניהם מתכונים לשם שמים להבין דברי אלהים חיים, ואלו ואלו מודים בקבלה ובעיקרי האמונה, ומחלוקת במעשי המצות אינו מזיק לכלל התורה, והיה אוהבים זה את זה ולא נמנעו מלהשיא זה לזה, רק כדי שלא להאכיל את האדם דבר האסור לו אודיע הוי מודעו להו (ע' יבמות י"ג). ודבר זה שיהיה מחלוקת בדבר תורה ויהיה אהבה ואחדות בין הצדדים המתלוחמים ולא נפרדו לשתי כתות זאת היא רק סגולה נפלאה אצלנו, אשר תעיד על גזעינו ועל אמיתת תורתינו הקדושה שהכלל והיסוד אחד לכל בני ישראל אשר תורת ה' להם למנה, ושלילת ההסכמה בפרטים מונח בטבע הדברים ובטבע האנשים המשתדלים לחקור אחר האמת:

והנה הביא לנו ענין זה מסגולה נפלאה אשר הוא אצל עדת ישראל. כי מהמחלוקת הרבות אשר נמצאו במעט בפרטי כל מצוה ומצוה, לא נשתנו העקרים והיסודות ולא נחלקו העם לכתות שונות, רק נשארו מאמינים בני מאמינים בכל העקרים והיסודות, וההבדל בפרטים אינו מזיק להכלל, וראיתי כי גם חז"ל התעוררו ג"כ על מעל' היקרה הזאת, ואמרו (חגיגה ג' ע"ב) בעלי אסופות אלו ת"ח הללו מטמאין והללו מטהרין ושמא תאמר איך אני למד תורה ת"ל נתנו מרועה אחד, אל אחד נתנן פרנס אחד אמרן, מפי אדון כל המעשים, וביאור הדברים איך אפשר ששני צדדי המחלוקת יוצדקו ביחד והוא נמנע ששני הפכים יתכנו בנושא אחד, אבל מקודם צריך אתה לדעת ולהבין מה שאמרו חז"ל בכל המסעות כתיב ויסעו ויחנו נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת, כיון שבאו אצל הר סיני כתיב ויחן שם ישראל אמר הקב"ה עכשיו נעשו ישראל לב אחד וחנייה אחת הרי שעה שאתן להם התורה, (מדרש פ' צו פיסקא זאת תורת השלמים) וכיוצא בזה אמרו בסוף עוקצין לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל, אלא השלום שנא' ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום ע"ש, ולהבין למה באמת רק בעת שידע הקב"ה כי לבות עמו ישראל נכונים קצתם לקצתם חישב זאת לשעה מוכשרת להנחיל אותנו חמדה גנוזה, וצריכים אנו למה שהשריש לנו רבינו הרמב"ם בספר המורה פ' ארבעים לשני אחר שביאר כי האדם מדיני בטבעו וטבעו שיהיה מתקבץ, והוא המורכב האחרון היה ההבדל רב בין אישיו, עד שלא ימצא בשאר בעלי חיים התחלפות גדול כזה, וכמו שצורותיהם הנראות משונים מאוד כן לא תראה דעתם ומדותיה' שווים - הרמב"ם כוון למה שאמרו (ברכו' נ"ח ע"א) דבן זומא ראה אוכלסי בני אדם אמר ברוך חכם הרזים כשם שאין פרצופיהן דומים זה לזה כך אין דעתם דומה זו לזו -עד שתמצא שני אנשים כאלו הם משני מינים בכל מדה, עד שתמצא אכזריות איש תגיע עד שישחט צעיר מבניו מרוב הכעס, ואחר יחמול על הריגת תולעת וירך לבו בזה, ומפני שטבעו נותן שיהיה בין אישיו זה החילוף, וטבעו צריך אל הקבוץ צורך הכרחי אי אפשר שישלם קבוצם אלא במנהיג בהכרח, ישער פעולותיהם וימלא המחסור וימעיט מן המרבה, ריחוק פעולות ומדות יעשום כלם על חוק אחר תמיד, עד שיעלם ההתחלפות הטבעי ברוב ההסכמה ההנחיית ויסודר הקבוץ, ולזה אומר אני שהתורה אע"פ שאיננה טבעית יש לה מבוא בענין הטבעי, והיה מחכמת אלהים בהעמיד זה המין למה שרצה מציאותו ששם בטבעו שיהיה לאישיו כח הנהגה עכ"ל, הנה גילה לנו המורה לצדקה רז זה, כי אע"פ שתורה מן השמים היא רק אמונה עיקרי' מחיוב בעל דת אלוה להאמין', בכל זאת יש לתחילת' וחיוב המצא תור' אלהית להנהג' מין האד', מבוא בשכל אנושי, כי טבעו צריך להיו'

מתנהג ע"פ הדת המשיעור לפי ערך מעמדם ומצבם, ולפי חילוף הזמנים והמקומות, והדת הנימוסית אשר רק בחוקי התבונה יסודתה לא תספיק, כי אם אמנם שגם ע"י דרכי ההיקש והשכל, נוכל ללמוד לדעת למאוס ברע ולעשות הטוב, אולם מה הוא רע מוחלט או טוב מוחלט זאת נעלם מעיני השכל, ואינו יורד לאשורו של דבר, והאדם אשר שם בשכלו כסלו שיגיד לו דברי ההתנהגות בעולם הזה, ולהתקין עצמו לעולם הבא, הנה נשאר משומם ונבוך מבלי דעת מצוא דרך הישר שיבור לו וישים אליו כל מגמתו, כי דעות בני אדם ישתנו כפעם בפעם, ורוח הזמן אשר יחלוף בפנים שונות יקח לבם עד שיורם השכל אח"כ היפך ממה שלמדהו בתחילה, ובפרט בעניני המדות אשר ע"פ הרוב המה מן המפורסמות, ואינם מכונים בשם אמת ושקר רק בשם רע וטוב, ע' מורה פ"ב לשני מפני שלא נוסדו כל כך בשכל ובתבונה, ומפ"ז המדות והמפורסם לא ישוו בכל המקומות משא"כ חוקי התכונה שווים אצל כל מין האדם, ונודע לנו ע"י הנסיון ג"כ כי המעשי' המכוערים ביות' אשר אצלנו לחרפה ולקלון והרבה רבבות בני אדם אשר ג"כ אינם משוללים מחכמ' ודע' ותבונ', יתפארו במעשים זרים כאלו כמו לאבד עצמו לדע' ושריפת הנשים אחר מות בעליהן, ואכילת בשר אבותם אחר שמתו, מעשים הללו המה אצלם יקרים גדולי הערך ונחשב לכבוד למשפחתם, ונותנים טעמים וסברות למעשים המכוערים הללו ג"כ ע"פ יסודי השכל, ועתה יאמר נא הכופר בתורה מן השמים, אשר מעלה על לבו מחשבות און, כי דת הנימוסית תספיק לבני אדם, מה יעשה איפוא האיש השלם אשר דבקה נפשו בדרך האמת, למי משני הצדדים יתן אוזן קשבת לדרוך במעגלותם, שניהם נותנים טעם ע"פ חכמה ודעת, ואינו יודע להכריע ביניהם, וההבדל רב מאוד בדיעות החכמים כמו שנודע לנו מכתות שונות של חכמי יון הקדמונים, שלא למדו סברתם בשליחות ה', רק מה שעלה במצודת שכלם, לכן היתה מחכמת בורא האדם אשר ידע יצרם, ונתן להם דת אלהי להיות מתנהגים על פיה, ואז אם נלך בתורת ה' נבין לבנו בטוח בה' כי במעגל ישר דרכנו ולא נשאר אצל המאמין העובד האמת שום ספק ונבוכה, וע' עקרים פ"ח לראשון:

ולא לבד לבני ישראל היתה הטבה כללית זאת, כי גם לכל מין האדם בא דת אלהי להורם איך יתנהגו ונצטוו אדם ונח על מצות הרבה, אשר מכונים מצות בני נח ומצות הללו מקיפים את כל המצות הטבעים וההכרחים להתנהגות מין בני אדם, והן הן הדברים שאמרנו כי ראה הקב"ה שלפי טבע אשר הוטבע ביצירת האדם, הנה צריך למנהיג ולמחוקק בהכרח, וחוקי התבונה לא יספיקו, לכן בתחילת הבריאה הנחיל ה' למין אנושי תורה מן השמים, למען הכונן צעדינו ולא ימוטו פעמינו, בדיעות הרבות

המשתרגות ונצמחים בכל ענין למודי ושכלי, אכן נוסף עליהם זרע בירך בני אברהם יצחק ויעקב, אשר חבבם השי"ת ונתן להם שכם אחד יתר על שאר בני תמותה, ואמרו חז"ל רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, וע' פי' המשניות סוף מכות, ותכלית הדברים שע"י תורה מן השמים נכונו רגלינו מבלי יראת מפגיע ומחריד, אשר יעמדו נגד חוקי השכל ויאמרו תועה הוא מהדרך, אבל עתה ע"י תורת ה' אשר אתנו אזי יצעדו רגלינו במעגל ישר במסילה ההולכת מול בית אלהים:

אולם אם רואים אנו אשר בתורה ודת אלהי ג"כ רבו כמו רבו המחלוקת הרבות, ואין למצא הלכה אחת בתורה אשר יאמר עליו הרואה כי היא מסכמת, ובתורה ג"כ אנו נבוכים ולא נדע על מי להשען א"כ שוב חלף הלך לו התכלית והתועלת הנזכר, ומפ"ז אמרו חז"ל (שבת קל"ח ע"ב) דעתידה תורה שתשתכח מישראל, ופירש שם רשב"י ח"ו שתשכח לגמרי רק שלא יהיה הלכה פסוקה, ומצינו פ"ק דשבת בפלוגתא ב"ש וב"ה אמרו שהיה היום קשה כיום שנעשה בו העגל, בראותם מחלוקת הגדול שנתהוה בתורה עצמה שוב חזר הדבר במעמד הרע שהי' במעשה עגל, אע"ג שהאמינו במציאות אל אחד, חשבו דעות שונות וזרות כמ"ש המפורשי' הראב"ע והרמב"ן פ' תשא וכוזרי ח"א מה שבארו טעות ישראל בזה: אבל עדיין לא נכזבה תוחלתינו. עוד תורתינו הקדושה אשר בצלה נחיה בגוים עור גם היום, היא לנו למאירת עינים, מבלתי לפול במכמורת הדיעות הרעות והמקולקלות, וכמו שאמרנו לעיל לא מצינו מחלוקת ביסודי הדת מעולם, כי הדיעות והאמונות האמתיות נשארו אצלנו נקי וטהור מבלי שום ערבוב סיגים, ואלו נשמרו בכל עת בטהרה מן מעתיקי השמועה, ואף במעשי המצות אשר המה ראשון בזמן ואחרון במעלה נגד הדיעות והיסודות הקיימים, מ"מ גם אצלם לא מצינו מחלוקת בראשי הלכות אשר נמסרו מסיני וכן בפירושי התורה. רק בפרטי הדברים וענפי ענפים המסתעפים, עוד מצינו סיבת המחלוקת הוא על ארבעה פנים שזכר רבינו במורה פל"א לראשון בשם אלכסנדר הפרדוסי, ואחד מהם הוא אהבת הנצוח והרשות. אשר כל אחד יבחר מלים כביר לסתור דעת מי שקדמו, כדי לעשות שם ותפארת על פני תבל, ומפ"ז רבו כמו רבו הכתות הנפרדות בין כל אומה ואומה אשר ג"כ מתיחסים לתורה מן השמים, היינו הם מחולקים ביסודות האמונה וגם מפני אהבת הנצחון, אבל אצלנו דרך השלום ובקשת האמת יסדנו לאבן פינה, וראינו כי במקומו של ר"י הגלילי היו אוכלים בשר עוף בחלב ובמקומו של ר"א היו כורתין עצים בשבת לצורך הכשר מילה, ובמקומות אחרי' היא איסור תור', ולא נולד מאלו שינוי המנהגו' חילוק כתות ח"ו, ואדרבה ראינו כי הצדדים המתלוחמים (היה) [היו] אוהבי' זה את זה בתכלית החיבה כמו שמצינו

בר' טרפון שחיבב בכל עת את דברי ר' עקיבא אע"פ שהיה ר"ט רבו של ר"ע, ואמר לו ר"ט עקיבא כל הפורש ממך כפורש מן החיים, ור' גמליאל אמר לר"י רבי בחכמה ותלמידי שקבלת דברי, ומפ"ז אע"ג דבש"א הלכה כמותינו ובה"א הלכה כמותינו, יצתה בת קול אלו ואלו דברי אלהים חיים, היינו כמ"ש שאין כונתם להתנגד ולנצח, רק לדרוש ולחקור לדעת ולהבין עד תכליתם דברי אלהים חיים, והמחלוק' בפרטי' וענפי' אינו מזיק להכלל, וע"ז אמרו נמי (יבמו' י"ג ע"ב) שלא נמנעו ב"ש מלהשיא לב"ה לקיים אמת ושלו' אהבו, אע"פ שמחולקי' בעניני הדינים בכל זאת לא נצמח מזה שום שנאה ופירוד הדיעו' ורדיפות וקטטות, כמו שנוהג אצל הכתות, ולא הי' כונת אלו רק לחקור הטעמי' והסברו' והדרשו' בתורה. ואם אחד חולק עליו בדין אחד, לא נתן בו מגרעת כי טבע הדרשות והסברות שמשתני' באישים ואין מגיע מזה נזק וחסרון לכלל האמונה, ודרשו חז"ל את והב בסופה אלו ת"ח שנעשים שונאים זא"ז בעת משא ומתן של הלכה, ואח"כ נעשו אוהבים ולא נשארה שום שנאה נטירה בלבב', וזאת כונת המדרש בראשית רבה פ"ח בשע' שרצה הקב"ה לברוא העולם באו כתות מלאכים, שלום אמר אל יברא שכולה קטטה, מה עשה הקב"ה השליך אמת ארצה, שנא' ותשלך אמת ארצה היינו בריאת העולם היא בשביל התורה כי התנהגות האדם צריך למנהיג בהכרח ע"פ חוקים קבועים, ובתורה עצמה מצינו מחלוקת ופירוד הדיעות, ושוב גם עתה ע"י התורה ימשש בצהרים וילאה למצוא הפתח ונבוך ממי ילמוד תור', ומפ"ז אמר מדת השלום אל יברא שכלה קטטה. והשליך הקב"ה את מדת האמת ארצה, והיינו הקשת וחקירת האמת בלי שום ריח נצחון, זאת יהיה בצוע בצע בלימודם. ועפ"ז מובנים דברי הטור חו"מ סי' א' שכתב בשביל ג' דברים נברא העולם תורה ועבודה וגמלות חסדים, ועל ג' דברים העולם קיים על האמת ומשפט ושלום, והקשה מרן אם מהני כח התורה שיהיה העולם נברא יש מאין כ"ש שיוכל לעמוד עי"ז, אבל לפי הדברים שבררנו, הנה אמת בריאת העולם היתה משום התורה, אולם תכלית התורה תפול בזולת מדת האמת, אשר עי"ז נעשה שלום בין בעלי המחלוקת ומדות האמת והשלום מחזקים עמודי התורה:

וידעתי כי הרבה אנשים בזמננו זה, אשר מסיבת הקנאה והשנאה יחפשו בספר זה להראות מומיו לעיני השמש, אבל גם אני איני מתפאר שהגעתי בזה לתכלית הנרצה, ורק אנכי המתחיל בדבר לבנות בתורה שבע"פ סדר נכון, למען יוכלו ללמד בנקל את הסוגיות והשמועות, וכללים הללו היו ידועים בזמן קודם לכל תלמיד עם צורב, אך נשכחו במשך הזמן, ואמרו חז"ל אל תבוז בי זקנה אמך אם נזדקנה אומתך עמוד וגודרה (ירושלמי סוף ברכות) וגם אני באתי לעשות קצת שמות וגדרים לתורה אחר שנשכחו

מהמון המעיינים, ומבקש אני מכל אוהב התורה והאמת שיודיעיני המקומות הנעלמים לי בשעתם, ואני אחזיק לו טובה גדולה, מאשר כי שאלות כאלו ירחיבו שדה החכמה, ואני לא להגדיל כבודי חברתי זה, כי ידעתי מאמרם (פ"ק דסנהדרין) לעולם הוי קבל וקיים, ובית אפל אין פותתין בו חלונות לראות נגעו, ובזמן שאדם אינו ניכר רק לאנשי מקומו, אין מבקשין להראות נגעו לא כן אם כותב אדם דבריו בספר, דהוי כאלו דרשו לאלפים ולרבבות כמ"ש בהקדמת המורה, ואדם במעמד זה הוצג חפשי לעיני הבקורת, אשר השועלי' הקטני' מהפכים דברי אלהים חיים, ודבר ה' נעשה אצלם לחרפה ולקלס, אולם חוק נטוע באדם אם השיג דבר אחד ונראה לו כי כיוון למטרת האמת, הנה הוא עצור בעצמותיו כאש בוער (ול'א) [ולא] יוכל לכלכל הדברי' כמשפט בתוך מעיו, גם אני היום עברי אנכי ואת ה' אלהי ישראל אנכי ירא ותורתו אהבתי, ושמתי מגמתי להודיע זאת גם בדבור גם בכתב, ולהראו' נגד המשחיתי' כי זאת התורה תתמיד לנצח ולדורו', ומפ"ז כיניתי שם הספר **תורת ה' תמימה**, ושמו העיקרי **אלה המצות** ובאה הקבלה כי אין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה, ואף אם יעמוד משה ושמואל לא יוכלו לבטל קוצה של יו"ד מן תורתינו הקדושה, ובזה אצא ואסיים ידי נשואות לאלהי השמים יהיה ימינו הגדולה לתמכני ולעזרני וזכות אבותי הגאונים ראשי ישראל הרמ"א הב"ח הגאון רשכבה"ג מוהר"ר העשיל הש"ך הגאון מוהר"ר חיים יונה תאומים ושאר הצדיקים יעמוד לי שאוכל לבצעות מזימתי להוציא לאור יתר החיבורים אשר הם אתי בכתובים. חקרני אל ודע לבבי בחנני ודע שרעפי, וראה אם דרך עוצב בי ונחני בדרך עולם, החותם פה ק"ק זאלקווא יום א' י"א לירח תמוז: בקש עבדך **כי מצותיך** לא שכחתי לפ"ק:
צבי הירש חיות חונה פה ק"ק זאלקווא והגליל:

אלה המצות פרק ראשון

משפט הנביא ומעשהו בהוראות המשפטים והדינים, ואם יש מבוא להנבואה, או רוה"ק או אורים ותומים, או בת קול, בלמוד ההלכות.
לשון הרמב"ם פ"ט מהלכות יסודי התורה ה"א דבר ברור ומפורש בתורה, שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא תוספות ולא גרעון, שנאמר את כל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם, אותו תשמרון לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע, ונאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, הא למדת שכל דברי התורה מצווין אנו לעשותן עד עולם, וכן הוא אומר חוקת עולם לדורותיכם, ונאמר לא בשמים היא הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, לפיכך אם יעמוד איש בין

מן האומות בין מישראל, ויעשה אות ומופת, ויאמר שה' שלחו להוסיף מצוה או לגרוע מצוה, או לפרש במצוה מן המצות פירוש שלא שמענו מן משה רבינו, או שיאמר שאותן המצות שנצטוו בהן ישראל, אינן לעולם ולדורי דורות אלא מצות לפי הזמן הי' הרי זה נביא שקר, שהרי בא להכחיש נבואתו של משה ומיתתו בחנק כו', ובהלכה ד' כ' רבינו וכן אם עקר דבר מדברים שלמדנו מפי השמועה, או שיאמר בדין מדיני התורה ה' צוה לי דהדין הוא כך והלכה כדברי פלוני, הרי זה נביא שקר ע"ש. וכ' מרן בכסף משנה דמשמע מדברי רבינו אפילו כיון ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור נמי נביא שקר הוא - עיין סנהדרין פ"ט ע"א במשנה דלא אמרו דין זה רק במתנבא בשם ע"ז אז הדין דאפילו כיוון ההלכה נמי נביא שקר הוא, אולם כיון דבמשנה זו נחשב נמי המתנבא מה שלא שמע בין נביאי שקר וכמו בשם ע"ז הדין אפי' כיוון ההלכה, הה"ד במתנבא הלכות ודינים מפי ה' כיון דאמירתו מתנגד לתורה שכתבה לא בשמים הוא, א"כ שקר הגיד בשם ה' ודינו כמתנבא מה שלא שמע - ועיין מ"ש רבינו בהקדמתו לזרעים כי שמה בא במשפט על כל נעלם בענינים אלו לחקור עד היכן כחה של נבואה בלמוד הלכות ודינים מגעת, והעולה מדבריו בקצור כי רק בעקירת המצוה לפי שעה משום גדר הפרצות כאליהו בהר הכרמל, או בעשיית דבר חדשות ועצות מרחוק לאומתינו בהנהגתה דרך משל שלא להפר ברית שכרתו עם אומה מושלת, ושלא לבקש אהבת אומה אחרת, אז אנו חייבים לשמוע בכל עת לדברי נביא מוחזק ונאמן מפי ה', והממרה את פי הנביא חייב מיתה בידי שמים, וזה הוא עיקר מצות התורה שכתבה אליו תשמעון, אבל על העדות והחקים והמשפטים שנצטוינו בפי הגבורה בסיני, ואף בפרטי המצות ואופני עשייתן על כל אלו לא יבא דבר ה' לנביא כלל וכלל, ורק אם בא הנביא ללמד ולהורות על ידי המדות שהתורה נדרשת בהן שוב לא גרע כחו משאר חכמי כל דור, ומה שעשה יהושע ופנחס מכח הסברא הוא שיעשה רבינא ורב אשי ומשפטיהן שוה בהוצאות הדינים מתורה שבכתב ושבעל פה, בלי יתרון לחכם על נביא ולא לנביא על חכם ואם יהיה אלף נביאים אומרים בהלכה אחת דעתם, ואלף ואחד מהחכמים אומרים בהיפך אזי מדת הדין של תורה נותן, לשמוע להחכמים שהם הרוב שהתורה אמרה אחרי רבים להטות, וגם נאמר בתורה כי יפלא ממך דבר למשפט כין דם לדם בין דין לדין וגו' ובאת אל הכהנים הלוים אשר יהיו בימים ההם, ולא נאמר ובאת אל הנביאים, ומכאן דאין להנבואה מבוא בהוראת המשפטים והדינים ע"ש. והיוצא לנו מכתבי קודש ג"כ דרק להכהן והלוי הדין והוראה מסורה, ועליהם החובה מוטלת להורות לעם ה' בין דין לדין בין דם לדם ולחתוך משפט צדק להשקיט דברי ריבות שנפל ביניהם ולהגיד להם

דרך ה' והמעשה אשר יעשון בכל דבר תורה הלכה למעשה, אבל משפט הנביא הוא לייסר את העם כי ילכו בדרך התורה, ויקשיבו בכל עת לקול מורים חכמי וראשי העדה, ולא יעזבו את התורה הקדושה ללכת דרך לא סלולה, ומזהיר אותם באזהרה יתירה כי רע ומר יהיה להם באחרונה, אם יטשו תורת משה מורשה לנו מסיני, גם מגיד להם מקודם ע"פ רוח ה' אשר תתנוסס בקרבו, את העתידות יבאו באחרית הימים, ומראה להם במופתים חותכים נבנים על חוקי המוסר, ונתאמתו ג"כ ע"י הנסיון כי אין עמידה וקיום לאומה הישראלית, בלתי אם ישמרו לעשות ככל המצווה למשה, ולפעמים לעת הצורך היה הנביא מאמת דברי נבואתו, ע"י אותות יוצאות מגדר הטבע, לשנות על זמן מה סידרן של מעשה בראשית, וכל מה שקיבל הנביא מרוה"ק אזי נצטוה בחוקו שלא לכבוש נבואתו, רק מחויב להגיד ולהודיע זאת לעם, אם ישמעו ואם יחדלו, כדבר שנאמר והצופה כי יראה את החרב באה ולא תקע בשופר והעם לא נזהר וגו' ודמו מיד הצופה אבקש (יחזקאל ל"ג), וכבר ידוע כי הכובש נבואתו חייב מיתה בידי שמים (סנהדרין פ"ט ע"א) ראיה לדבר נבואת יונה בן אמיתי על חורבן ננוה עיר הגדולה:

והראיות על אמתות אלו הדברים רבו מאוד בכתבי קודש מורים ומגידים, כי כל משך התמדת הנבואה בין האומה הנבחרת, היינו מזמן שליחות משה במראה הסנה - במאמר תורת אבות תשמע דעתי אע"ג דגם האבות היו נביאים, ונחשבים בין מ"ח נביאים ע' סדר עולם פ' כ"א באבינו אברהם נאמר ועתה השב את אשת האיש כי נביא הוא, וע' רש"י מגילה י"ד ע"א מ"מ לא מצינו אצלם שליחות לצוות לאחרים - עד חגי זכריה ומלאכי נביאים האחרונים בישראל, (סוטה מ"ח ע"ב) היו נמצאים מאז אצלנו שתי השירות הקדושו', עדת המורים ואבות ב"ד יושבים כסאות למשפט -בניהו בן יהוידע זו סנהדרין (ברכות ד' ע"א) -ועדת הנביאים והמוכיחים וכל אחת היתה מיוחדת לעבודתה עבודת הקודש, המורים אשר היו ע"פ הרוב מן שבט לוי כהנים או לוים - ע' (יומא כ"ו ע"א) לא משכחת צורבא מרבנן דמורי רק מלוי או מישששכר - היו מיוחדים להורו' וללמד תורת ה', והנביאים עמדו על המצפה לשמוע מה ישים ה' דבר בפיהם, והם לא סרו מלהוכיח ולייסר את העם אף אם לפעמים היו בסכנה ושמו את נפשם בכפם והשליכו חייה' מנגד, כרי להשמיע דבר ה' ולהזהיר' שילכו בתורת משה מבלי סור ימין ושמאל:

משה רבינו אמר בברכתו על שבט הלוי יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל (דברים ל"ג), ונאמר בנבואת יחזקאל על שבט הלוי ואת עמי יורו בין קודש לחול ועל ריב המה יעמדו לשפוט במשפטי (יחזקאל מ"ד), וכן נאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב') וכן אתה מוצא ביהושפט מלך יהודה, כי שלח הכהנים והלוים ללמד

בהם ועמהם ספר תורת ה' (ד"ה ב' י"ז) ובירושלים העמיד יהושפט, מן הלוים והכהנים וגו' וכל ריב אשר יבא עליכם מאחיכם בין תורה למצוה לחקים ולמשפטים וגומר והנה אמריהו כהן הראש עליכם לכל דבר ה' (ד"ה ב' י"ט), מכל זה ראינו כי לכהן ולוי הדין והוראה מסורה. והראי' על חילוק העבודות הללו, תמצא לא תאבד תורה מכהן ועצה מזקנים ודבר מנביא (ירמיה י"ח) ונאמר עוד כהניה חמסו תורתי. בין קודש לחול לא הבדילו ובין טמא לטהור לא הודיעו ונבואיה טחו להם תפל חוזים שוא וקוסמים להם כזב אומרים כה אמר ה' וה' לא דיבר [יחזקאל כ"ב] וגם נאמר כהניה במחיר יורו ונבואה בכסף יקסומו, (מיכה ג') ועוד נאמר וימים רבים לישראל ללא כהן מורה וללא תורה (ד"ה ב' ט"ו) ומכל אלו המקומו' מבואר חילוק העבודות, כי הכתוב מזכיר בכל עת ענין חזון ודיבור אצל הנביא, ותורה אצל הכהן והלוי:

ואף אם מצינו בזמן מן הזמנים התאחדות שתי המעלות באיש אחד, כמו יהושע ודוד ושלמה וכדומה שהיו ביחד נביאי' מנבאים ברוה"ק, והי' ג"כ שופטי ישראל וראשי ב"ד לדון ולהורות על פי תורת משה, ויותר מזה תראה במלכי ישראל אשר לא היה נמצא אצלם לא היכל ה' ולא כהן מזרע אהרן, ונאמר על מלכי ישראל הלא הדחתם את כהני ה' את בני אהרן והלוים, ותעשו לכם כהנים כעמי הארצו' (ד"ה ב' י"ג), ואליהו ואלישע ומיכיהו בן ימלה ועמוס היו נביאים רק למלכי ישראל לבד, ואף באליהו אשר מצינו מדרשות חלוקות ולדעת הש"ס (ב"מ קי"ד) היה כהן - ובתוספות הביאו בשם מדרש דאליהו היה מזרעו של רחל ע"ש -מ"מ לא מצינו דעבד עבודה במקדש ה' בירושלים, ושבע אלפים איש אשר לא כרעו לבעל, ובמה מאות נביאים מהם שנהרגו ע"י איזבל ומהם שנשארו, היו בלי ספק כלם מתנהגים כדת תורת משה והא דלא עלו להקריב קרבנות ראיה בחג ובטלו מ"ע של תורה לחוג ג' פעמים בשנה הן ראית פנים וראית קרבן, וכן לא מצינו דהקריבו קרבן פסח שהוא חובה על כל אדם מידי שנת בשנה, יש לומר דאימת מלכות היה עליהם מפני המלחמות שנתהוו תמיד בין מלכי ישראל למלכי יהודה, וכמו מי שדר בחוץ לארץ קי"ל דפטור מראיה הה"ד בזמן שהמדינות משובשות בגייסות, וע' תוספות (פסחים ג' ע"ב) ד"ה מאליה דכתבו דחגיגה ופסח דין אחד להם דכל שפטור מראיה פטור אף מפסח שני - ומכאן ראי' שלא כדעת הרב בעל משנה למלך פ"א מה' קרבן פסח דכ' דמפסח שני לא אפשר בשום אופן לפטרו - ואם לא הי' אצלם כהן ולוי מי הורה להם הדרך יתנהגו במעשי המצות ומשפט ההנהגה על דרך התורה אלא מוכרח דאליהו ואלישע ושאר נביאים משבטי ישראל, היו ביחד נביאים וגם ראשי אבות ב"ד ללמד' ולהבינ' בתורת ה' מפורש. וכן מצינו בזמנים האחרונים

כי ה' צוה לחגי הנביא שישאל את הכהנים תורה לנסו' אותם בענין טומאה וטהרה - וזה כונת הש"ס (ב"ב י"ב ע"א) מיום שחרב בית המקדש אף על גב דניטלה הנבואה מן הנביאים מן החכמים לא ניטלה היינו דבתחלה היו שתי המעלות מוכללים באיש אחד והיה חכם ונביא ביחד ואח"כ נפסקה הנבואה אבל מעלת החכמה נשארה - אכן צריך שתדע שאע"פ שנתאחדו המעלות באיש אחד מ"מ היה מתנהג בכל אחת לפי משפטה וחוקתה, ולא היה מערבב הדברים מעולם, רק בעת שצלחה עליו דבור ה' אמר כל הדברים שקיבל מרוה"ק, ובעת שהי' יושב על כסא המשפט והיראה, היה דן ומורה כפי חוקי תורת משה מבלי סור ימין ושמאל מן דרך המסולל ע"פ התורה, והיה מתנהג בעניני תורה בהוצאות המשפטים והדינים ע"י המדות הנדרשות, כמו שיתנהגו שאר חכמי כל דור ולא היה בשום פעם מבוא לנבואתו בלמוד ההלכות והוצאות הדינים, כי אם ירצה להורות מצד שיאמר שהגיע לו דיבור ה' נכחישנו מצד התורה שכתבה לא בשמים הוא, והעידה לנו דמזמן חתימת התורה ע"י מבחר היצורים שוב לא יבא דבר ה' לנביא על דבר חוק ומשפט, וזה שאמר שה' שלחו לחדש בדינים בודאי שקר הגיד בשם ה' ונדון אותו כמתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו אשר עונשם מבואר (סנהדרין פ"ט ע"א) ורמב"ם פ"ה מהלכות עכו"ם ה"ח דכל אלו נביאי שקר הם:

ולפ"ז תדע ותשכיל כי יפה עשה רבינו שכתב הטעם דלא בשמים הוא ומכאן דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ואע"ג דברוב מקומות בש"ס אמרו בכיוצא בזה הלימוד דסוף תורת כהנים דכ' אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר עיין (שבת ק"ד מגילה ג' יומא פ' תמורה ט"ז ירושלמי פ"ק דמגילה ומדרש רות) וכבר התעורר בזה הרב בעל לחם משנה כאן - ובאמת לימוד דלא בשמים ג"כ נזכר בכגון זה (ב"מ נ"ט תמור' ט"ז) - אבל לפי הנ"ל ניחא דאלה המצות אינו מורה רק דהנביאים אסורים לחדש ענינים אשר לא באו זכרם בתורה, כמו מנצפ"ך ותרגום של תורה ושיעורין של עונשים אבל באותן ההלכות שבאמת מסכימים לדברי תורה והוא מטמא את הטמא ומטהר את הטהור, וע"פ הלמוד הנהוג בינינו וע"פ המדות הנדרשות המקובל' לנו, ג"כ יכולים לדעת משפט הענין ודתו, ואינו מוסיף ומחדש כלל, רק שאומר שבזולת דרך הלמוד והדרוש נודע לו הוראת דין זה מפי הגבורה ואופן זה לא נשמע מקרא דאלה המצות דאינו מורה רק לחדש דינים אסור, אבל מהך דלא בשמים היא מוכח דאף בכה"ג נמי נביא שקר הוא כיון דהתורה כ' לא בשמים הוא, והעידה דאחר חתימת התורה שוב הוא רק מנת וחבל החכמים לחקרה ולהבינה, ולא יבא עוד הפעם דבור ה' בלמוד ההלכות, א"כ זה שאומר להיפך סותר לדברי התורה ודין נביא שקר יש לו:

וראיות רבינו הוא מש"ס (תמורה ט"ז ע"א) דאמרו שם על הלכו' דנשתכחו בימי אבלו של משה, אמרו ליהושע שאל, אמר לא בשמים הוא אמרו לשמואל שאל אמר אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר, וכן זכרו שמה דלענין חטאת שמתו בעליה השיבו כן: פינחס ואלעזר ע"ש והנה שם לא היתה השאלה ללמד להם דינים חדשים רק שיחזיר להם ההלכות אשר כבר נאמרו מפי ה' למשה ונשתכחו בימי אבלו, ומ"מ השיבו לא בשמי' ואלה המצות, ואע"ג דמצינו במגילה ג' וביומא פ' לענין מנצפ"ך ושיעורין של עונשים, דקאמר הש"ס בתחילה דהנביאים חדשים ומקשה הש"ס הרי אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש, ומשני שכחום וחזר ויסדום, ראינו דבזכירת דברים הנשכחים אינו בכלל אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש, ועיין פני יהושע בחי' למגילה שהתעורר גם הוא על הסתירה מש"ס דתמורה דמשמע דאף בזכירת דברים הנשכחים קרינן לא בשמים הוא, אבל לשיטת רבינו ניחא דס"ל דאפי' כיון ההלכה נמי נביא שקר הוא דאף בכגון זה לא יבוא דבור ה' דהתורה (אינו) [אינה] מסורה רק לחכמים ולא להנביאים שבאו מכח הנבואה, וה"ה להזכיר הלכות הנשכחות נמי לא יבא דרך נבואה, אבל אם יסדם והחזירם מחדש ע"י פלפול וע"י מדות שהתורה נדרשת בהם, בודאי בזה אין חילוק בין חכם לנביא, וראינו באיתן ההלכות הנשכחות בימי אבלו של משה אמרו שמה בתמורה דהחזירן עתניאל בן קנז מתוך פלפלו היינו דוקא מתוך פלפלו ועד"ז היה החזרת הענינים דמנצפ"ך ותרגום של תורה ושיעורין של עונשים, אבל להחזיר הנשכחות דרך נבואה כמו שבקשו בתחלה מיהושע ושמואל בודאי חשיבו שפיר דלא בשמים הוא:

ודע שראיתי ברש"י (סוכה מ"ד ע"א) בהך דחיבוט ערבה דאמרו בתחילה, דהיא תקנת נביאים ומקשה הש"ס והרי ערבה הלכה למשה מסיני[1] ומשני שכחום וחזר ויסדום ופירש"י חזר ויסדן נביאים האחרונים על פי הדיבור, ומהך דתמורה ראינו דחזרת ליסד ענינים בדינים ע"פ הדיבור קרינן לא בשמים הוא, ורק דרך למוד התורה הותר להחזיר הנשכחות כמו עתניאל בן קנז, וראיתי רש"י (תענית ד' ע"א) דחשב הש"ס שלשה ששאלו שלא כהוגן וכתב רש"י ובאגדה - כונתו למדרש רבה פ' חיי שרה - חשיב נמי כלב דשאל שלא כהוגן, אולם הש"ס דילן דלא חשוב לכלב משום דבתמורה ט"ז פשיט לי' להאי

[1] הגה הא דלא מקשה על חיבוט ערבה דהרי אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש יש לומר דעיקר דרשה דאלה המצות לא קאי רק בהשוה אותו לדברי תורה כמו בשיעורין של עונשין דיש עונש מלקות ומיתה וגבי מנצפ"ך נכתבו בתורה אבל על שאר תקנות נביאים דהמה רק כמו תקנות חכמים בודאי זה הותר לנביא ולחכם כמו ד' תעניות ועירוב ונטילת ידים ועיקר הספק שהתעוררו חז"ל על חידוש מגילה היינו רק על כתיבת המגילה מפני שמטמאה את ידים ונתנה לדרוש ודומה לכתבי קודש ובמאמר בל תוסיף אבאר:

קרא בחזרת ההלכות הנשכחות ואין לחוש שתשרה רוה"ק על עבד או ממזר ע"ש[2] הרי דדעת רש"י דחזרת ההלכות ע"י עתניאל בן קנז היתה ע"י רוה"ק, ומפ"ז לא היה כאן חשש דילמא יהיה עבר או ממזר, אולם מש"ס דתמורה אשר לפנינו מוכח דרק באמצעות הפלפול ודרך הדרוש הותר להחזיר הנשכחות, אבל לא דרך נבואה, ועיין בס' ידי משה ובס' יפה תואר להגאון מהר"ש יפה דהתעוררו על דברי רש"י מש"ס דתמורה הנ"ל. וע' בכורות נ" ע"א לענין זמן מעשר בהמה דאמרו מפי השמועה אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי, והביאו התוס' בשם רש"י היינו כיון דהוא הלכה מפי הנבואה לא רצה בן עזאי לחלוק, והתוספות הקשו שם באמת ע"ז דאיך שייך לומר מפי הנבואה הרי אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש:

עכ"פ ראינו משיטת רש"י בג' מקומות שהבאתי, (סוכה מ"ד ע"א ותענית ד' ע"א) ורש"י אשר הי' למראה עיני התוס' בכורות נ"ח, דיכולה להיות הוראות דינים והלכות ע"פ נבואה, ומה מאוד תמי' לי דדברי רש"י אלו סותרים את דבריו שכתב (שבת ק"ח ע"א) בהך ענינא דשאיל מהו לכתוב תפילין על עור דג טהור, ואמר לכשיבא אליהו ויאמר ומקשה מהו לכשיבא אליהו ויאמר, ופירש"י ז"ל איסור והיתר אין תלוי בו דלא בשמים הוא וע' רש"י (עירובין מ"ח ע"א) גבי דוד דשאל באורים ותומים אם ילך לקעילה דשבת היה, ומקשה הש"ס והרי בית דינו של שמואל הרמתי קיים, ופירש"י ומידי דאיסור והיתר לא שייל באורים ותומים ע"ש, והיינו דשאלת דוד אם מותר לחלל שבת בעיר הסמוכה לספר, זה שייך רק לב"ד המה יוציאו דין זה על ידי הענינים המקובלים בסיני,

[2] הנה ראיתי להגאון מוהר"ש יפה שהתעורר על שיטת רש"י כאן מש"ס תמורה דהחזרת ההלכות ע"י עתניאל לא היה רק דרך פלפול וכתב לחלק דוקא דרך נבואה קרינן לא בשמים הוא אבל באמצעות רוה"ק דהוא מעלה פחותה מן מעלת הנבואה הותר להחזיר ההלכות והחזרת עתניאל אף על גב דהיה על ידי פלפול מכל מקום היתה ג"כ בסיוע רוה"ק ומפני זה צדקו דברי רש"י אבל לדעתי תמוהים דבריו חדא דכיון דכתיב לא בשמים הוא מה חילוק יש, ועוד דאיך יתרץ סוגיות הש"ס יומא פ' דמקשה לדעת האומר דעתניאל תיקן שיעורין והרי אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש ולשיטתו הרי עתניאל לא היה נביא ולא נחשב בסדר עולם ובה"ג ורש"י מגילה י"ד בין מ"ח נביאים שניבאו לישראל ומכל מקום מקשה הש"ס על תקנת יעב"ץ היינו עתניאל דכ' אלה המצות שאין נביא רשאי וע"כ כיון שמצינו שופטים ב' ותהי רוח ה' על עתניאל והיינו רוח הקודש וקסבר הש"ס בתחילה דתקנת שיעורין היתה גם כן על ידי רוח הקודש ומקשה הש"ס והא אין נביא רשאי לחדש ונבואה ורוח הקודש לענין למוד ההלכות שוים להדדי, הרי מפורש דגם בדרך רוח הקודם אין להחזיר ההלכות דאל"כ אין מקום לקו' הש"ס על תקנת יעב"ץ דלא היה נביא רק מדבר ברוח הקודש: עוד ראי' דהרי אלעזר בן אהרן לא היה נביא ולא נחשב בין מ"ח נביאים ורק כיון דשאלו ממנו באורים ותומים בע"כ היה מדבר ברוח הקודש דהרי קיימא לן (יומא ע"ג ע"ב) דכל כהן שאין מדבר ברוח הקודש אין שואלין ממנו באורים ותומים, וע' רמב"ם סוף ה' כלי מקדש וראינו תמורה ט"ז דגם לאלעזר שאלו שיניד להם דין דחטאת שמתו בעליה והשיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש ראינו דאף על ידי רוח הקודש אסור ללמד בדינים. ובעיקר הקו' על רש"י תענית יש לדחוק אף על גב דחזרת ההלכות על ידי עתניאל היתה דרך פלפול מכל מקום כלב שאמר מי האיש אשר יכה קרית ספר והינו הכונה להחזיר על ידי רוש הקודש ואף דכבר השיב אלעזר דגם על יד רוח הקודש אי אפשר מכל מקום סבר כלב דיש עדיין תקוה כמו ששאלו כן משמואל דהיה בדור אחרון ודוחק:

אבל או"ת לא ישיבו בדבר חוק ומשפט דכ' לא בשמים היא, ראינו מדברי רש"י כאן דלא משכחת הוראות הדינים דרך או"ת ונבואה וצ"ע:

ודע כי התוס' (עירובין ס' ע"ב) ד"ה א"ר יוסי אין אלו אלא דברי נביאות הביאו בשם ר"י דהוא נבואה גמורה וברוה"ק, והתוס' שתקי לי' ולא התעוררו להקשות איך אפשר לפרש כן הרי לא בשמים היא כמו שהקשו במסכת בכורות נ"ח על שיטת רש"י שהבאתי. ועיין מ"ש הראב"ד פ"ח מהלכות לולב בהשגות להל"ה בסוגיא דנקטם ראשו כ' וכבר הופיע רוה"ק בבית מדרשינו והעלינו דהוא פסול וכן הרבה פעמים בהשגותיו לח"ג מן ס' הי"ד כ' וכבר נגלה לי מסוד ה' ליריאיו, ע' פ"ז מהלכות מטמאי משכב ומושב ה"ח ובהקדמתו הקצר' לפירושו למס' עדיות ובספרו תמים דעים, ובאמת מצינו לשון זה ג"כ בש"ס (סוטה ד' ע"ב) בפלוגתת התנאי' בשיעור שהי' לענין טומאת אשת איש, דהקשו הרי בן עזאי לא נסיב ומשני הש"ס סוד ה' ליריאיו, וראיתי להרב מהר"ם בן חביב בקונטרס כפות תמרים בסוגיא דנקטם ראשו התעורר על דברי הראב"ד הללו דאיך אפשר להורות ע"י רוה"ק הרי לא בשמים הוא, וכ' הוא לתרץ דאין כונת הראב"ד רק דרך הפלגה כי ערב לו פירושו והיה ה' בעזרו לכוין אל האמת, אבל קושטא דמלתא אם יאמר פוסק אחד הלכה מפי רוח הקודש לא משגחינין בי' ע"ש, ועד"ז אולי נוכל נמי לפרש שיטת רש"י ושיטת ר"י שהבאנו, וכן מצאנו נמי בירושלמי פ"ב דחגיגה לשון זה שדרש במעשה מרכבה והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני. אולם מצאתי בס' יראים להר"א ממיץ סי' ל"ד הביאו בעל הגמ"י פ"ה מהלכות עכו"ם שאין לומר דרך שחוק ובדחנות כך אמר לי הקב"ה ומפני שראיתי בני אדם אומרים ואינם משגיחין שהוא עון כתבתיו ע"ש, ולא התעורר דכמה גדולים וטובים השתמשו בלשונות כאלו, עת האיר ה' עיניהם בהלכה אחת לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ועיין בספר מצרף לחכמה להחכם הגדול מוה' יש"ד מקאנדיא שהאריך בדברי הראב"ד הללו. -

עוד הלכה פסוקה בידינו דלענין הוראת הדינים והלכות אין משגיחין בבת קול, כמו שמפורסם הענין (ב"מ נ"ט) בעובדא דתנור עכנאי אף דהב"ק היה מסייע לר' אליעזר לא השגיחו בזה משום דלא בשמים, ולאו דוקא היכי דבת קול הוא נגד הרוב בודאי לא משגיחין בי', אלא אפילו היכי דבת קול אינה באה רק להכריע ג"כ לא משגיחין, עיין תוס' (ב"מ נ"ט ועירובין ז') דהקשו דלמה פסקינן הלכה כבית הלל נגד ב"ש משום דיצא ב"ק ביבנה והרי לא משגיחין בב"ק, וכתבו דוקא היכי דב"ק הוא נגד הלכה אבל להכריע כגון בפלוגתת ב"ש וב"ה דב"ש לא היו הרוב בכה"ג משגיחין, אולם גם בב"ק לענין הלכה כב"ה מסיק הש"ס בעירובין אב"א ר' יהושע דס"ל אין משגיחין בב"ק, ובכ"מ לישנא

בתרא עיקר, ראינו דאף להכריע הענינים אמירת הב"ק לא מעלה ולא מוריד, ומפ"ז פסק רבינו פ"ב מהלכות טומאת צרעת ה"ט בספק בהרת קודם לשיער לבן טמא, אע"ג (בכ"מ פ"ו ע"א) אמרינן דמתיבתא דרקיע אמרי טהור, ס"ל לרבינו דגם בזה קי"ל דלא בשמים היא, ולא משגיחין בזה ועיין מרן הכ"מ בה' טומאת צרעת דכ' ג"כ זה, ועיין (מכות כ"ג ע"ב) דחייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן ומקשה הש"ס מאן סליק לעילא ואתא דיאמר לן דב"ד של מעלה פטרו אותו היכי דלקה בב"ד של מטה, ומשני קראי קא דריש, ראינו דהי' ליסוד מונח וקיים אצלם, דאחר חתימת התורה לא דבר ה' לנביא או לחכם, הן דרך נבואה ורוה"ק ואורים ותומים ובת קול שום ענין בדבר חוק ומשפט, ולא ילמד ד' לאיש דרך ההנהגה ולמוד הדינים והלכות, כי תורת ה' תמימה מקפת כל ענינים האפשרים ומסר לנו ה' בסיני כללים ופרטים ודקדוקי תורה ודרכי המדות אשר התורה נדרשת בהמה, ויספיקו לכל הצורך שהוא נחוץ להתנהגות בני אדם, ולא ידמה בתורה הגרעון או ההוספה או השינוי, כי הדבר השלם בתכלית השלימות, אין אפשרות שימצא זולתו במינו אלא חסר מן השלימות ההוא, אם בתוספות או בחסרון במזג השוה אשר היא תכלי, שווי המין ההיא עיין (מורה נבוכים פל"ט לשני):

בירור אליהו פרק שני

לבאר המקומות שמצינו בלשון חז"ל כמה פעמים בש"ס בדין מן הדינים ואמרו עד שיבא אליהו ויאמר, ולכאורה לפי העיקרים שהשרשנו למעלה, דאין מבוא לנבואה בדין והוראה משום דלא בשמים היא, אם כן מה יהיה כחו של אליהו מועיל בזה:

לפי מה שבארתי למעלה התורה הזאת הוא רק מנת וחבל החכמים ואין מבוא להנבוא' ורוח הקודש וב"ק ואו"ת, בדינים והלכות, שוב יוקשה לנו כמה סוגיות בש"ס שאמרו על כמה הלכו' לכשיבא אליהו נחכם, שמא יבא אליהו, כמו שאביא לקמן, ובמנחות מ"ה ע"א אמרינן דבר זה אליהו עתיד לדורשו, ע"ש כהך דנבלה וטריפה לא יאכלו הכהנים, ובסיפרי כללי הש"ס ראיתי דתיקו אשר נאמר בש"ס ראשי תיבות שלו תשבי יתרץ קושיות ואבעיות, ובהיפך אמרו (חולין קכ"ד) אי אמרי יהושע בן נון מפומי' לא צייתינא לי', וכן אמרינן (יבמות קב) ובשאר דוכתי אם יבא אליהו ויאמר אין חולצין בסנדל אין שומעין לו, שכבר נהגו העם בסנדל ועיין ירושלמי יבמות פ' מצות חליצה ה"ז גבי חליצה מוטעת, א"ל אין אתי משה ושמואל שרי לי' ע"ש,

ועתה שמע ממני ביאור הדברים ותראה איך הצליח ה' חפצי ידי להשוות המאמרים הסותרים זה את זה ותראה כי כלם בקנה אחד עולים ויסוד אחד לכלם ולמטרה אחת

מבוקשם, ותורת שלימה שלנו איננה כשיחה בטילה שלהם, רק פה נשקף על פני כלה דרך וסדר אחד לכל אמירה נעימה שלהם, ואף אם בתחילת ההשקפה יתדמה לרואה כי רחוקים המה זה מזה ואי אפשר למצא דרך ישרה להתיר הסתירות, אולם כשנעיין בעין פקיחה אזי מצינו בכל עת, כי כנים ושלמים דבריהם:

ואומר אני כי בודאי הך כללא דאין אמירת הנביא במה שהוא נביא מכרעת בדינים והלכות הוא אמת ויציב, וחוץ מה שהראיתי לעיל בראיות נכונות, הנה לדעתי המשנה סוף עדיות בשביל דבר זה נשנית לחזק עיקר זה באומה, ואמרו שם א"ר יהושע מקובל אני מר' יוחנן בן זכאי שקיבל מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני, שאין אליהו הנביא בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב, רק לרחק המקורבים בזרוע, וכתב הרמב"ם ז"ל בפי' המשניות שם וז"ל והגיד להם האיש בהקדמותיו וסיבותיו, ושיקדים אותו האיש לישר לו הארץ והוא אליהו, והודיע להם ג"כ מפי הנבואה, שאיש זה לא יוסיף, ולא יגרע על מה שכתוב בתורה, אבל יסלק ויסיר החמסים ואין בזה מחלוקת ולא הכחשה, אבל נפלה המחלוקת ברעות שיסיר, כי לדעת קצת בא לברר הספיקות במשפחה עכ"ל, וראינו כי היה לחז"ל על עיקר גדול הזה הלכה למשה מסיני כי אליהו ומשיח לא יגרעו ולא יוסיפו על תורת משה, רק התורה תשאר בכחה לנצח, אולם באותן הענינים אשר חז"ל לא יכלו לעמוד על בירורן של דברים ואסרו ופסלו וטמאו מכח ספק מפני דהיה נעלם מהם מעמד ומצב הדבר, כפי אמתת מציאותו, ואלו היה נתברר להם ענין הדבר באמת לא הי' מחמירין כלל, כגון זה יבא אליהו לברר לנו ע"פ רוח ה' אשר תתנוסס בקרבו גדר הדבר כמו שהוא באמת, ואזי ממילא תפול גזירת החכמים דלא החמירו רק מטעם דהיה ספק להם, כמו באותן המשפחות שנתערבו, הנה לא יבא אליהו להורות לנו דין חדש דבודאי הכשרות ישארו בכשרותן, והפסולין בפסולן כפי דין התורה, ורק כיון שנתערבו הפסולות בכשרות, ושוב מה מהני כח החכמים על ספיקא דעובדא, ולא יוכלו החכמים לומר כאן דעתם כלל, ורק אליהו זכור לטוב יברר לנו איזה מהן הכשרות ואיזה מהן פסולות וכשיתברר לנו ע"י אליהו כיון שהוא נביא מוחזק חייבים אנו להאמינו, ולמשל אציג לך כל המקומות בש"ס מדברים מאמירת אליהו בדינים והוראה ותדע כי כנים דברי, כי לא יבא רק לברר הספיקות ולא לשנות מן הדין אשר קבוע ועומד אצלנו, מפני שאין לאליהו ז"ל מבוא בדינים מפני כח נבואתו. תלויות לא ישרפו שמא יבא אליהו (פסחים י"ג ע"א) היינו דהם ספקות אם טמא או טהו' ויברר, כי הדברים אשר לנו בספק לא נטמאו מעולם: הסח הדעת ר' יוחנן אמר פסול טימא' הוי ור' שמעון ב"ל אמר פסול הגוף (פסחים ל"ד ע"א), וקאמר הש"ס דלר"י דהוא פסול טומאה, וע' רש"י שם דפסול

טומאה היינו ע"י שהסיח דעתו משמירתן נגעה בהן טומאה ואינו יודע, וא"כ לדידי' קאמר הש"ס אם יבא אליהו ויטהרנה שומעין לו, דאליהו לא יחדש כאן בדין כלל רק יברר הספק דבאותו זמן שהסיח לא נגע בו טומאה ומפני זה שומעין לו, משא"כ לרשב"ל דהסח הדעת פסול הגוף ופירש"י שם דמעלה הוא בקדשים דנפסלו בהסח הדעת, והוא פסול מבורר בעצמו, וא"כ קאמר הש"ס שפיר דאם יבא אליהו ויטהרנה אין שומעין לו דאין בכוחו של אליהו לשנות שום דין התור' ובודאי אין שומעין לו כלל, דהתורה הזאת עומדת לנצח ולא תפול בה השינוי - דוק בסוגיא זו ותראה אמתות דברינו כי כח אליהו אינו רק לברר הדברים המסופקים אבל לא לשנות בדינים -: והאמר עולא חברייא מדכן בגלילא ומשני הש"ס מניחין שמא יבא אליהו ויטהרנה (חגיגה כ"ו ע"א) היינו כמו שפירש"י שם שיראם שביל שאינה מארץ העמים ע"ש, וג"כ אין זה רק בירור ולא שינוי בדין: אם יבא אליהו ויאמר הא דאעברה איפולי מפלה מי לאו בת חליצה ויבום היא (יבמות ל"ה ע"ב) ג"כ שם הספק על שעת החליצה אם היה אז הולד שבמעיה ראוי לחיות, אזי לאו בת חליצה היא, ואם גם בשעת החליצה היה עתיד הולד למות ולא היה בן קיימא מעולם א"כ בת חליצה היא, ודבר זה נעלם מאת החכמים, רק אליהו ע"י כח נבואתו יוכל לברר אותנו מציאות הולד בעת החליצה: וכן הך דאמרינן גבי קידש הספיקות ולא ידע מי קידש, ג"כ אמרו (יבמות מ"א) דאליהו יוכל לברר את מי קידש ושם נמי אינו רק בירור: וכן בנתערב ולד כהנת בולד שפחה נמי אמרינן (גיטין מ"ב) דאליהו יוכל לברר מעמד ומצב הדבר כמו שהוא באמת מי בן של השפחה ומי של הכהנת ובכה"ג שומעין להם דאינו רק בירור:

ולא לבד בספיקא באמתות מציאות הענינים מהני בירורו של אליהו, כי גם בספק אשר בא לחכמים מכח דנעלם להם טבע הדברים והחמירו בו מספק גם שם מהני בירורו וממילא ישתנו הדינים אשר אמרו רק מכח חסרון ידיעתם בטבע, כמו דאמרינן לכשיבא אליהו ויאמר אם שמן הוי קביעותא, (ברכות ל"ה ע"ב). ומפ"ז יוצדק מאוד סוגית הש"ס (שבת ק"ח ע"א) דבעי מהו לכתוב תפילין על עור דג טהור וא"ל לכשיבא אליהו ויאמר פירש"י איסור והיתר אין תלוי בו דלא בשמים היא, היינו דמתחילה סבר שהשיב לו דאליהו יורה לנו הדין אם כותבין או אין כותבין, ומקשה הש"ס שפיר דלמוד הדינים אין תלוי בו דלא בשמים היא, ומה יתן ומה יוסיף כח אליהו בהכרעת הדינים, ומשני הש"ס דאין הכונה דילמד לנו דינים על פי הנבואה רק זאת ידוע לחז"ל דאם פסק זוהמא מן הדג בודאי כותבין עליו תפילין, ואם לא פסק זוהמא מיני' בודאי אין כותבין, ואין בזה ספק לחכמים כלל אולם הספק להם בזה משום דנעלם מאתם טבעו של עור דג זה בכגון

זה יבא מורה צדק ויגלה לנו טבעו וממילא נדע לענין הדין אם כותבין או אין כותבין, כי עיקר דין זה נודע לנו מקודם לכן: וכן בהנך דמצינו אמירת אליהו בספק ממון, גבי אמר לשנים גזלתי ושאר הדינים אשר נשנו במשנה (ב"מ ל"ג ע"א) וכן אמרינן משנה פ"ב דשקלים מותר המת ליורשים ר' מאיר אומר יהא מונח עד שיבא אליהו, הוא גם כן ספק בדעת הנותן אם נתן דוקא לשם המת או נתכוין אם לא יהיה שוב צורך במעותיו אזי לא יתפוס עליו איסור הנאה, וע' ש"ך יו"ד סימן ק"ה ס"ק י"ז מה שהביא בשם או"ה דמהני אמירת אליהו לברר דכבר נחתך האיסור מחתיכה אחת ע"ש:

והא דאמרינן בירושלמי עבודה זרה פרק כל הצלמים הלכה ה', דבר שאין בו רוח חיים אע"ג דמותר להדיוט אסור לגבוה, ומכ"ש מחובר אע"ג דמותור להדיוט אסור לגבוה ומקשה הירו' א"כ בית המקדש היכי נבנית כיון שלא הניחו הכנענים הר וגבעה שלא עבדו, א"כ נאסר מקום המקדש דלגבוה נאסר אף מחובר, ומשני על פי הדיבור נבנה שנאמר ויעל דוד כדבר גד אשר דיבר ביד ה', אין הכונה כפי' הרב פני משה דהנביא התיר מחובר לגבוה, דבודאי לבטל דין התורה לחלוטין גם לנביא אין שומעין, רק הכונה דע"פ נביא נבנה, והנביא בורר מפי ה' כי המקום אשר בית המקדש בנוי עליו מקום זה לא נעבד מעולם ע"י הכנענים וזה יש ביד הנביא לברר:

וע"פ מה נעמו דברי התוס' (חולין דף ה' ע"א) ד"ה ע"פ הדבור שאני, דהקשו דמאי מקשה הש"ס דאיך אכיל אליהו משחיטת אחאב דהוא שחיטת מומר תיפוק לי' דבלא"ה אסור משום דהוי בשר שנתעלם מן העין ותירצו דזאת ידע אליהו ע"פ הדבור דלאו משל נכרים מיתי דכ' ואת העורבים צויתי לכלכלך רק דמקשה הש"ס, דאף שחיטת אחאב אסורה דהרי היה מומר לע"ז עכ"ל ולכאורה תמוהים מאוד דבריהם כיון דהמקשה ידע דע"פ הדיבור היה א"כ כי היכי דמותר בשר שנתעלם מן העין ה"ה דמותר שחיטת מומר ומה חילוק יש בין הני שני איסורים אבל לפי מה שבארתי לעיל יבאו דבריהם על נכון דהנה בשר שנתעלם מן העין אינו אסור מצד עצמו רק משום דלמא נתחלף בשל איסור, ומפ"ז ביש לו סימן מותר כמו שנתבאר ביו"ד סימן ס"ג, וא"כ כיון דבארתי דמהני כחה של הנבואה לברר מעמד ומצב הדברים אע"ג דיוכל לצמוח מבירורן של הדברים שינוי ההוראה, זה לא מזיק כיון דלא ישתנה הדין הקבוע ועומד, ומפ"ז כיון דהקב"ה אמר לאליהו ואת העורבים צויתי לכלכלך נאמן כח הנבואה לברר כי לא נתחלף הבשר בשל נכרים, משא"כ שחיטת מומר אע"ג דשחט כדין מ"מ קי"ל דשחיטתו נבלה עיין יו"ד סי' ב', ואם כן הוי כאיסור מבורר בעצמו וא"כ מקשה הש"ס שפיר נהי דהקב"ה אמר לו ואת העורבים צויתי לכלכלך מ"מ לשנות דין התורה במה שהוא איסור ודאי לא מהני כחה

של נבואה לעקור מצות התורה ותי' הש"ס ע"פ הדיבור יתבאר לקמן פ"ד דיש חילוק בין אם הנביא מצוה לאחרים ובין מה שצוה הקב"ה לנביא לעשות הוא לבדו ואין לזרים אתו ע"ש:

והא דמצינו (מנחות מ"ה ע"א) פסוק זה אליהו עתיד לדורשו אין הכונה שילמוד אותו מפי ה', רק ילמד לנו הבנת הפסוקים דרך דרוש המקובל לנו מסיני ע"י עוצם חכמתו דוקא ויאיר עינינו במאור תורתו, וכן מוכרחים אנו לפרש פי' הסוגיא בש"ס (בכורות כ"ד ע"א) ראה חזיר שכרוך אחר אסורה באכילה ופטורה מן הבכור', עד יבא ויורה צדק לכם ומקשה הש"ס פטורה מן הבכור' כיון דלאו דידה לא מרחמה ואסורה באכילה כרבנן דחיישינן לרחומי ותו אי כרבנן מאי עד שיבא ויורה עד שיודע לך דבר מיבעיא ליה, ופירש"י כיון דכרבנן ס"ל דחיישינן לרחומי גילוי מלתא בעלמא הוא שיגיד לנו אם בנה הוא או לא ואינו רק בירור, והוראה לא שייך רק בדבר הלכה ע"ש וקאמר הש"ס וכ"ת ספוקי מספקא לן אי הלכה כר"ש אי כרבנן וה"ק עד שיורה צדק הלכה כדברי מי או כרשב"ג או כרבנן ע"ש, והנה שמה אינו בירור רק הוראה בעיקר הדין מצד הנבואה אם הלכה כרשב"ג או כרבנן, אולם גם שם נוכל לומר דפסק ההלכה אשר יבא לנו מאמיר' אליהו לא יהיה ע"י רוח ה' אשר תתנוסס בקרבו רק על ידי עוצם חכמתו כי נוסף על כח הנבואה יהי' חכם גדול ויודע לדרוש ולפרש בטענות וסברות נכונות לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא:

והנה ראיתי להגאון בעל תוס' יום הכיפורים בחי' לפ' בתרא דיומא דאמרינן שם (יומא ע"ה ע"א) דעומר המן היה לו סגולה להגיד דברים הנעלמים כגון בספק בן ט' לראשון או בן שבעת לשני, וכן בדין ודברי' שהיה לאיש אחד עם חברו נידון עבד שנגנב זה אומר עבדי גנבת והשני מכחישו למחר' אצל מי שנמצ' העומ' אם באב ראשון או בבעל הבית הראשון או בשני אזי נדע של מי הבן או בעבד ע"ש והקשה הוא ז"ל דאיך היה מותר לב"ד להורות ע"פ עומר המן הרי לא בשמים היא, ועוד דהרי יוכל לצמוח מזה ג"כ עונש מיתה דהנה אם יגדיל הבן ויכה את האב הנה נדון אותו למיתה ודילמא הוא בן השני, וכן נ"מ לענין עריות ונדון אותו ג"כ בעונש מיתה אע"ג דבתחילה לא החזקנו אותו לבנו רק ע"י הגדת העומר ואנן קי"ל דלא בשמים היא ע"ש, אולם לא התעורר הרב הנ"ל על החילוק שכתבנו דהך דלא בשמים לא קאי רק לשנות הדין אי אף לפרש ולכוין את ההלכה ע"פ דיבור ה' גם זה לא יתכן דהתורה נמסרה רק לבינת חכמים לדורשה ולהבינה ע"פ דרכי הדרוש המקובלים, אבל לברר מעמד ומצב הדברים, ואינו מוסיף וגורע ואינו לומד ומחדש בדינים ע"פ הנבואה, רק אומר דזה אביו של בן זה וזה הוא

אדון של עבד פלוני, הנה כיון דהוא נביא מוחזק ונאמן בודאי מחויבים להאמין בבירורן ומה איכפת לנו מה דנצמח ג"כ לענין דינא, הרי אם היה מגיע להחכמים בירור הי' גם כן דנים אחריו, ומה חילוק יש בין אמירת אליהו שהזכרתי לעיל מכמה מקומות בש"ס דמהני בספק ממין אם יאמר דפלוני הפקיד מנה או מאתים, ובין אם נתברר ע"י עומר המן דעבד זה הוא של אדון פלוני שניהם דבר אחד הם דמאמינים לנביא מוחזק אשר נגלה לו ע"י השפעת אלהי העתידות והנעלמות:

ומה שהביא הרב הנ"ל משם הרמב"ם פ"ט מה' יסה"ת דאם בא הנביא ואומר נודע לי ע"פ הנבואה דבר פלוני אין שומעין לו ע"ש הנה בדברי הרמב"ם לא נתבאר רק ענין הלמוד דלא נמסר רק לחכמים ולא להנביאים במה שהם נביאים אבל בבירור הדברים בודאי נאמן ועושים מעשים על ידי נבואתו ואף אם נניח דאם בא הנביא ואמר נודע לי ע"י השפעת רוה"ק דפלוני הרג את הנפש או חלל את השבת דאין הורגין ע"פ דברי הנביא אע"ג דג"כ אינו רק בירור הדברים, מפני דשאני לענין עונש דכתבה התורה ע"פ שנים עדים יקום דבר ואף אם נתברר הדבר בב"ד כל זמן דליכא התראה גמורה בשעת מעשה ובאיזה מיתה וכן צריך לקבל ההתראה ולומר ע"מ כן אני עושה ושאר הדינים הנצרכים לענוש במיתה ומלקות שנתבארו בה' סנהדרין וכן קי"ל בדיני נפשות דאפילו אמר בבדיקות אינו יודע עדותן בטלה, עיין רמב"ם פ"א מהלכות עדות, וביותר תראה מ"ש הרמב"ם בס' המצות מל"ת ר"צ, דקרא דנקי וצדיק אל תהרוג מורה לנו דאסור לדון ע"פ אומדנא אפילו קרובה יותר לאמת ע"ש ואם כן אף כי נאמנו דברי הנביא ובודאי אמת הגיד דזה הרג את הנפש מ"מ זה לחוד אינו מספיק לעשות מעשה ע"י דבורו, וגזירת הכתוב הוא ע"פ שנים עדים יקום דבר ואפילו הודה על פי עצמו אין עונשין כמ"ש הרמב"ם ס"פ י"ח מהלכות סנהדרין ה"ו:

אולם זה דוקא באם באו דברי הנביא להיות גומרין דין על ידי אמירתו דלא מהני לענין עונש אפילו בירורו באם בא בשעת מעשה אבל אם היה אמירת הנביא בתחילה על ענין מה שאינו נוגע לעונש מלקות ומיתה אזי אף אם נצמח מן זה אח"כ עונש מיתה כמו בנדון הספק דבן תשיעי לאחרון או בספק בעבד דתחילת בירור היה על ענין דיני ממונות בודאי אף אם באורך הזמן נצמח לנו גם ספק בעונש מיתה אזי לא גרע מעד אחד דגם כן אינו נאמן מן התורה לענין עונש ומכל מקום כתב הרמב"ם פרק ט"ז מהלכות סנהדרין הלכה ואו דאין צריך שני עדים רק בשעת מעשה אבל האיסור יוחזק בעד אחד ואם אמר עד אחד על חתיכה אחת דהיא חלב ולפי ההלכה עד אחד נאמן באיסורין ואם בא אחר ואכלו לוקה מן התורה וה"נ כיון שכבר החזקנו בו על פי בירור הנביא דהוא בנו

לכל דבר, א"כ בזה קי"ל דסוקלין ושורפין על החזקות, (קידושין פ' ע"א) וגם כאן אע"ג דבתחילה לא היתה בירור הנביא רק לענין דיני ממונות[3] סוקלין ושורפין ע"פ חזקה זו:

[3] **הגה** הנה דעת הרמב"ם זאת דאע"ג דמתחילה לא נתחזק הדבר רק בעד אחד מ"מ לוקה אח"כ הוא כלל גדול בתורה והרמב"ם הוכיח דבריו מן הירושלמי סוטה פ"ו ונזיר פ' שמיני ממה דר' יוסי דא"ר יוסי פליגי אכל חלב והתריתי בו אינו לוקה אמר לו אחד חלב הוא והתרו בו שנים לוקה ועיקר עדותו לא בעד אחד הוא (כן הוא גירסת בעל קרבן עדה) אמר לו אחד נזיר אתה והיה נוהג נזירות על פיו וכו' והתרו בו שנים לוקה עיקר עדותו לא בע"א הוא וכן הך דר' מנא פלונית כהנת וזינתה ובא עליה בעלה כהן והתרו בו שנים לוקה עיקר עדותו לא בע"א הוא עכ"ל הירושלמי וע' משנה למלך פ"ג מהלכות שגגות ה"ב דרבינו הוציא דבריו מן הירושלמי זה וע' רמב"ם פ"א מהלכות איסורי ביאה הכ"ב שמביא דין של הירושלמי זה לענין זונה וטעם הדבר דכלל גדול אצלנו דכ"מ שהאמינה תורה עד אחד הרי הוא כשנים וכמו באם העידו שני עדים על הדבר הנה נעשה אצלנו בודאי גמור ולא אפשר לנו בירור יותר מזה דשני עדים ועשרת אלפים עדים שוין וזה הוא החוק שנתנה תורה דאם העידו שני עדים על הדבר א"צ יותר ויש לסמוך על אמירתן בכל ענין ושוב לא יכנס אמירתן בגדר הספק כלל, ועפ"ז הבנתי שפיר סוגית הש"ס ב"ק ע' ע"ב דקאמר הש"ס נהי דעדי טביחה צריכין לעדי גניבה כיון דאין עדי גניבה צריכין לעדי טביחה דבר קרינן ולכאורה טעמא בעי דמ"מ לענין עדי טביחה מקרי רק חצי דבר אבל הפי' בש"ס כיון דעדי גניבה העידו דבור שלם דפלוני גנב את השור ונתחזקה עדותן ושוב נאמנו דבריהם אצלנו והוי כידוע לכל העולם ולא דנין יותר על ענין ידוע לכל העולם ועתה עדי טביחה מקרי עדות שלם דהרי ע"י עדי גניבה נתחזק דברו זה לכל העולם והוי כאלו ג"כ להם נודע הדבר כאלו באו עדים פלוני הבן הכה או קלל את האב דיהיו קרוי עדות זאת חצי עדות כיון דצריכין לעדי קידושין ה"נ כאן כיון שמהני עדותו שבו דבריהם כדבר ידוע לכל העולם (ע' תוס' ר"פ האשה רבה פ"ז ע"א ד"ה אתי גברי וקאי דכ' דדבר ידוע לכל העולם לא שייך בו תרי כמאה וה"נ אם באו עדים להכחיש דבר הידוע לכל העולם הוי כאלו מכחישים את הענינים המושגים בחוש או בשכל דאינו נופל בגדר הנאמנות כן אם באו שני עדים ונאמנו דבריהם הוי כאלו ידוע לכל העולם) וכמו שראינו דעדי טביחה מקרי עדות שלם כיון שכבר נתאמתו עדי גניבה ושבו דבריהם לענין אין ספק בו, כן נמי בנאמנות ע"א אשר האמינה התורה באיסורין הנה שוב אמירתו הוי כודאי אצלנו ונתחזק כאלו הגידו אלף עדים ואין נופל בגדר הספק ועתה אפילו אם נסתבב אחר כך ענין מלקות או אפילו מיתה הנה התורה לא תביט על המקרים הנופלים אחר כך וכל שהגיע לנו בירור הן ע"פ שנים או ע"פ אחד במקום שהאמינה התורה הנה לא נחזור לראש לדון עוד הפעם על הדבר. דבודאי אלו היה עסקינן בתחילה רק על מלקות בכגון זה לא האמינתה התורה אבל עתה דמתחלה דנו על ענין אחר זה מקרי בירור שלם ודרך זה הולך בכל התורה וכן כתבו האחרונים ליישב קו' המפורסמת לשיטת התו' חולין י"א ע"ב דבנתערבו נסקלין ונשרפין אין הולכין אחר הרוב דבלא"ה נתחייבו מיתה א"כ שריפת בת כהן היכי משכחת דלמא לאו אביה הוא ורוב לא שייך כאן דאף אם לאו אביה מ"מ דין נערה המאורסה של ישראל בסקילה, אולם גם כאן כיון דע"פ הרוב החזקנו אותה כל ימיה בבת כהן שב הענין כודאי ואין חוקרין יותר על ענין זה וכן כתבו ליישב קו' התוספות חולין צ"ו ע"א דלפי שהחליטו שם דפלניא דהאי סימנא והאי סימנא קטל נפשי' לא קטלינן לי' והרי משכחת בנשאת ע"י היתר הסימנים ואחר כך זינתה וראינו דנהרגת ע"י סימנים אבל גם כאן אינו רק נתחזקה כא"א ע"י הסימנים אף דהסימנים לא הועילו רק להתירה להנשא מ"מ כיון שהתרנו אותה ונשאת לאחר שוב נתחזקה אבל להרוג איש בתחילה על ידי סימנים לא מצינו, ועפ"ז תמצא תירוץ נכון לכל המציאות הרחוקות מהך כללא דאין הולכין בממון אחר הרוב ולרוב פעמים יוכל להסתבב מספק איסור גם כן ספק ממין אולם העיקר בכגון זה אין אנו רואים רק על הענין הראשי שבא המשא ומתן עליהם לפנינו: ודע דקו' הגאון בעל פני יהושע בקידושין ס"ג ע"ב בסוגיא קדשתי את בתי לא הבנתי דקי"ל דנאמן האב לאוסרה אבל אינו נאמן לענין עונשין ומלקות והקשה הוא ז"ל דע"כ מיירי בהתרו בו דאל"כ לא משכחת עונש מלקות ומיתה וא"כ שוב נתחזקה כא"א גמורה ומ"ש מנתחזק חתי' חלב בעד אחד דכתב הרמב"ם דלוקה אם אכלו ע"ש: אולם לדעתי נראה בודאי אם אחד אמר אני קדשתיה וכנסה הנה בכה"ג בודאי נתחזקה כא"א גמורה אע"ג דלא היה קדושין רק שהאב אמר שקידשה בפני עדים ואין יודע למי ואין העדים כאן ופלוני אמר אני קדשתיה בודאי נעשה מעשה ע"י אמירתו ואם זינתה בודאי מיתתה בחנק אע"ג דלא נתחזקה בקדושין רק ע"י אמירת האב אבל כאן בלא כנסה אחר כיון דאמרי' דלענין עונש לא נאמנו דברי האב ולא נעשה בה מעשה אשר נדון אותה כנתחזקה רק האב אמר שקידשה הנה בתחילה לא החזקנוה כא"א רק לענין איסור ולא לענין עונש וכן הדבר עומד עתה ואין כאן סיבובים ומסתעפים וכי אשה שהחזקנו אותה רק לספק מקודשת זה ימים הרבה ואח"כ זינתה נימא דנתחזקה בא"א ותהיה חייבת מיתה דז"א דהרי מעולם לא נתחזקה רק לספק מקודשת כן כאן כיון דאמרי' דאין האב נאמן לענין עונש מעולם לא נחזקה ע"י דבור האב רק לענין זה וכן לא משכחת כאן התראה כלל דהרי דהרי להתרות באיסור מיתה וכאן

הוראת שעה פרק שלישי

בו יתבאר האופנים, אימת רשאים או מוכרחים אנו לשמוע לדברי הנביא לעבור על דברי התורה לשעה, וענין זה מכונה בש"ס בכל מקום בשם **הוראת שעה**

לפי הכללים שהעלינו למעל' דאין מבוא להנבוא' ורוה"ק ובת קול ואו"ת בדינים, ואם באו ללמוד ולחדש בדינים אין שומעים להם, מפני שהוא בהיפך מאמר התורה שכתבה לא בשמים היא ומכ"ש אם באו הנביאים לעקור מצוה הכתובה בתורה, בודאי לא די שאין שומעין להם, רק נוסף על זה כי מחויבים לדון את הנביא כדין נביא שקר, א"כ התמיה עצומה מאוד, מה זה אשר מצינו בכתבי קודש אשר בכל משך התמדת הנבואה בין אומתינו הנבחרת, ראינו לפעמים היו הנביאים מצווים לעשות מעשים

עיקר הענין דהאב נאמן לאוסרה הוא חדוש שחדשה התורה ולא המני' רק לאוסרה ולא היה מעולם כאן עונש מיתה ולא החזקנו אותה רק כמקודשת מספק: ועפ"ז יהיה הנכון לנו לבאר ל' הירושלמי שמביא הרשב"א והר"ן בסוגיא זו דרב ס"ל באומר אני קדשתיה דנאמן אף לכנוס וקאמר בירושלמי מתני' פליגי בפני נכתב ובפני נחתם לא ישא את אשתו ומשני תמן הוחזקה א"א בפני הכל ברם הכא לא הוחזקה א"א רק בפני שנים לכשיבאו שנים יאמרו זה הוא שקידש ע"ש והם פי' דכונת הירו' דכאן אינו רק בירור החזקה ולא להוציא מחזקה, אולם ל' הירו' אינו מכוין לפי' זה אבל לדעתי נראה דהנה מרן הב"י אה"ע סי' י"ז הביא בשם אורחת חיים הא דקי"ל האשה שאמרה גרשתני נאמנת דוקא באיש ואשה שבאו ממקום רחוק דאינו' אשתו רק מטעם חזקה אבל ביש עדים שהיא אשתו לא מהני חזקה דאין אשה מעיזה, ומרן דחה דבריו דהרי קיימא לן סוקלין ושורפין על החזקות ומה חילוק יש בין היו עדים שנתקדשה או שהחזקנוהו אותה כא"א לכל דבר ע"ש, ואולם זה דוקא התם אבל כאן כיון דקי"ל דלעניין עונש אין האב נאמן וא"כ לא נתחזקה כא"א גמורה וזאת כונת הירושלמי דתמן הוחזקה א"א בפני הכל היינו דהיו עדי קדושין או שנתחזקה כא"א לכל דבר, ומפ"ז אינו נאמן לכנוס משא"כ כאן לא הוחזקה א"א רק בפני שנים היינו דאב אמר שקידשה בפני שנים אבל אין העדים בפנינו וג"כ ראינו דלא מהימן לעונשין ואינ' בחזקת א"א גמורה ומפ"ז נאמן לכנוס וזה כונת הירושלמי לכשיבאו שנים יאמרו פלוני היינו דכשיבאו שנים ויאמרו פלוני קידש אזי תהי' מוחזקת לא"א אבל כל זמן דליכא עדים אינה כא"א דהרי אין סוקלין על ידו ולא דמיא להך דאיש ואשה שבאו ממקום אחר ונוהגים כדרך איש ואשה דשם סוקלין ושורפין על חזקה זו: ובעיקר הך דסוקלין ושורפין על החזקות הוא ג"כ כיון שהחזקנו אותם כאיש ואשתו לכל דבר אע"ג דאח"ז נסתבב עונש מיתה זה לא מזיק, וע' רמב"ם פ"א מה' איסורי ביאה הלכה כ' שהחזיק בשאר בשר דנין בו ע"פ חזקה אע"פ שאין ראיה ברורה שזה קרוב ומלקין ושורפין וסוקלין על חזקה וכו' ראיה לדבר מה שדנה תורה במקלל ומכה אביו שיומת ומנין לנו ראיה ברורה שזה אביו אלא בחזקה ע"ש וכבר רמז הה"מ דדברי רבינו נובעים מן הירו' קידושין פ' עשרה יוחסין וע' בית שמואל אהע"ז סי' י"ט דהקשה לשיטת רבינו למה לא הוכיחו בחולין י' ע"ב מכאן דאזלי בתר חזקה ע"ש וע' בס' סדרי טהרה סי' קפ"ה דהקשה עוד דהרי אמרו בחולין י"א דמכה אביו הוא מפני דאזלי' בתר רובא ורוב עדיף מחזקה אבל על חזקה לא נשמע כלל מן מכה אביו, והנ"ל דהנה יש שני מיני חזקות נפרדים זה מזה שם בחולין דילפי' מהסגר הנגע לענין חזקה דמעיקרא היינו דבר אחד שהיה לנו מבורר פעם אחת כמו חזקת כשרות חזקת צדיקות חזקת חיים וכדומה ואח"כ נפל הספק אם נשתנה הדבר מכמות שהיה מקודם והלכה רווחת בידינו דאזלי' בתר חזקה דמעיקרא וילפי' מן הסגר מצורע דכיון דהיה בשעת ההסגר שיעור אזי מוקמי' אותו על חזקה דמן הסתם לא נתמעט משא"כ כאן מיירי הרמב"ם מחזקה אשר אינה רק אומדנא לפי מה שעיינו וידעו החכמים בטבע תהלוכות בני אדם כמו חזקה אין אדם מעיז חזקה אין אדם תובע אלא א"כ יש לו חזקה אין אדם פורע תוך זמנו חזקה אין אשה מעיזה פניה חזקה על חבר שאינו מוציא מת"י דבר שאינו מתוקן כל אלו אינם רק מדות נטועות ביצירת האדם וגם כאן בודאי היכי דיש עדים שנשאו זה את זה לא צריכין לבוא מטעם חזקה רק מפ"ז חייב המכה אביו משום דרוב בעילות אחר הבעל רק ראיות הרמב"ם דהתורה כתבה סתם מכה אביו ומשמע אפילו היכי דאתי מעלמא והחזקנו אותו זה כמה לבנו לכל דבר אע"ג דלא ידענו בבירור שנולד מאשה הנשואה לו ע"פ ד"ת מ"מ הוא חזקה דכל שראינו אותם נוהגים כדרך איש ואשה חזקה דא"א עושה בעילתו בעילת זנות ומסתמא נשאו זה את זה בקידושין כדת משה וישראל:

אשר מתנגדים לתורת משה, ולא לבד שהב"ד והסנהדרין אשר היו בימים ההם, לא היו מענישים את הנביאים הללו בעונש חנק, כדין נביא שקר, אבל נהפוך הוא כי כל העם למגדול ועד קטן היו נותנים אוזן קשבת, בכל אשר צוו הנביאים ולא מצינו שהסנהדרין יעוררו עליהם, ויבאו בטענו' נגדם כי אמירתם מתנגד לתורה הנתונה מפי ה' בפומבי - ממציאות בתי דינים כל ימי משך בית ראשון, וראינו דאחאב ענש לנכות ע"י הזקנים, ואם במלכי ישראל כך, צא ולמד במלכי בית דוד הכשרים, אשר רובם הלכו בדרך התורה, ומצינו אצל יהושפט ויגבה לבו בדרכי ה' וגו', ותיקן בתי משפט בכל עיר ועיר ובלי ספק היה נמצ' אצל סנהדרי גדולה יושבים בלשכת הגזית כפי מצות התורה - והנה חז"ל התעוררו על השנויים הללו הנמצאים בכתבי קודש, יוצאים מדין התורה, וקראו לענינים אלו הוראת שעה, היינו דלא נתעקרה מצו' התורה לחלוטין רק לזמן מה, ואחר עבור זמן זה שוב חזר דין התורה לתקפו ולאיתנו הראשון, ועיין רמב"ם פ"ט מהלכות יסודי התורה ח"ג, וכן למדנו מחכמים הראשונים מפי השמועה, בכל אם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה באליהו בהר הכרמל שמע לו חוץ מעכו"ם, והוא שיהיה הדבר לפי שעה כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ, ואלו שאלו לאליהו ואמרו לו איך נעקור מה שכתוב בתורה פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה, היה משיב לא נאמר אלא המקריב בחוץ לעולם חייב כרת, ואני אקריב היום בחוץ בדבר ה' כדי להכחיש נביאי הבעל ע"ש, ודין זה של רבינו נובע מסוגית הש"ס (יבמו' צ' ע"ב) אליו תשמעון אפילו אומר לך עבור על אחת מכל מצות שבתורה כאליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה שומעין לו והוא מספרי פ' שופטים:

ואולם מלשון רבינו שכתב אבל אני אקריב היום כדי להכחיש נביא הבעל, משמע דהותנה עוד תנאי בעקירת הנביא, דאף בעקירת מצוה לפי שעה צריך להיות דוקא משום מגדר מלתא, ויגיע מעקירה זו הטבה כללית לכל העם, כמו שהיה באליהו דע"י שבא אש מן השמים נענו כלם ואמרו ה' הוא האלהים, וע"י פרסום נס הגדול הזה, נתחזקו יסודי התורה אצל האנשים אשר פסחו עד כה על שני הסעיפים, וע"ז אמרו חז"ל (מנחות צ"ט ע"ב) פעמים שביטולה של תורה זו היא יסודה, וכן אמרינן (ברכות ס"ו ע"א) גבי תקנת שאילת שלום בשם קראו המקרא עת לעשות לה' הפרו תורתך, ופירש"י שם דקאי על עקיר' המצוה אחת באליהו בהר הכרמל כדי שתתקיים שאר התורה ע"ש, ועיין (תמורה י"ד ע"ב) לענין היתר כתיבת קצת הלכות אף על פי דמתנגד לדברי התורה, שכתבה כתב לך את הדברים האלה, ודרשו אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות, ומ"מ אמרו שם מוטב תעקור תורה ולא תשתכח תורה מישראל, משום דכתיב עת לעשות לה' הפרו

תורתיך ע"ש, והיינו כשהדבר נחוץ לפי מעמד ומצב הדור להיות גודר הפרצות הרחבות שנתהוו באומה, ויודעים דמן בטול מצוה אחת לשעה יהיה נצמח קיום התורה בכללות למען לא יוסיפו בני עולה לכלות עוד כרם ה' צבאו' ועיין מ"ש רבינו הרמב"ם פ"ב מהלכות ממרים הלכה ד' וכן אם ראו לבטל מ"ע, או לעבור על מצות ל"ת כדי להחזיר רבים לדת, או להציל רבים מישראל מלהכשל בדברים אחרים עושים לפי צורך השעה כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחיה כלו, כך ב"ד מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קצת מצות לפי שעה כדי שיתקיימו כולם, כדרך שאמרו חכמים הראשונים חלל שבת זה כדי שתשמור שבתות הרבה ע"ש, וכיון שעיקר עקירה זו אינה רק כדי להחזיק שאר יסודותיה של תורה, א"כ זה לא מקרי עקירה, רק קיומה ויסודה, ואם הלכה רווחת בידינו דאומרים חטא באיסורא זוטא, כדי שיזכה חבירך ולא יעבור על איסורא רבה (עירובין ל"ב ע"ב) - ועיין תוספות דכתבו דבמצוה דרבים כגון ר"א ששיחרר עבדו להשלימו לעשרה, אף על גב דהמשחרר עבדו עוב' בעשה מ"מ בכגון זה אמרי' חטא בשביל שתזכה ע"ש בתוספות, ובתוס' שבת ד' ע"א, ובפסחים פ"ח שכתבו דמצוה רבה שאני ע"ש, ועיין (מנחות מ"ח ע"א) חטא בחטאת כדי שתזכה בחטאת אמרינן ע"ש - ואם אומרים משום תיקון פרטים מיוחדים בדבר אשר אינו נוגע רק לאנשים מועטים, לתקן ולזכות אותם במצוה, או למנוע אותם מעון, הרשות נתונה לאחר שיחטא באיסור קל, מכ"ש במצוה דרבים בדבר שנוגע לכלו' העם, עת רפו מוסדות האמונה, וצריכים להחזיר עטרת התורה ליושנה, אצל כל אנשי האומה, בודאי הוא ק"ו בן בנו של ק"ו שלא לבד שדבר זה הוא היתר להנביאים לעשות כן אלא ג"כ החובה מוטל' עליהם לתקן בני דורם, ואם השעה נחוצה יש להם להפר מצות התורה לפי שעה כדי לעשות לה' ולתורתו, וכן החוב על העם אף בזה לשמוע לדברי הנבי' בכל אשר יאמר עליהם, וזה הוא בכלל מצות התורה שכתבה אליו תשמעון:

והטעם דצריכין שני התנאים מגדר מלתא ועקירה לשעה, ולכאורה כיון דהוא מגדר מלתא א"כ אינו עקירה, רק קיום התור' ולמה הותנה רבינו דצריך להיות דוקא עקירה לשעה ולא לדורות, אבל כשנחקור היטב נראה דעיקר ענין מגדר מלתא לפי גדר והוראת ענינו איננו, רק עקירה לשעה ולא לדורות, דכיון שראינו שעקירה זאת היא רק על דרך רפואה, כדי להחזיר רבים לדת או לקיים בתוקפה מצוה אחת רופפת אצלנו, כמו שראינו בימי היונים שהותרה הרצועה להקל בחילול שבת, ועמדו החכמים וסקלו לאחד שרכב על סוס בשבת, אע"ג דאין כאן רק שבות וליכא כאן עונש ב"ד, מ"מ עשו זאת כדי לאיים על העם וישמעו ויראו ויזהרו על נפשם, (יבמות צ' ע"ב) וכיון שכן דעיקר הביטול

הוא כדי שיתחזק דת על תילה, צריכים לדעת כי נשיג ע"י עקירה זו המטרה המבוקש' ויחזירו באמת לדת של תורה, א"כ כיון שכבר הועילה העקירה למה שהוצרכנו שוב בטל המסובב בנפול הסיבה, ולמה נעקור מצות התורה יותר מן הצורך, ואם לא תועיל העקירה ולא נשיג המבוקש שיצמיח לנו תועלת כללי לקיום התורה, א"כ בכה"ג עקירה זו אך למותר כיון שהיא בלא תועלת, ובודאי בתחילה אין עוקרין מצות רק בידוע שבלא ספק נשיג את התועלת דמכוין, ומפ"ז צדקו דברי רבינו מה שהותנה שני התנאים, כי בלא מגדר מלתא א"כ בודאי אין חילוק בין שעה לדורות דבודאי עקירה לשעה גם היא עקיר' ובטול מצות התורה מקרי, דהרי מצות התורה המה לעול על צוארינו לעשותם בכל עת בלי הפסק אף כרגע, אולם מגדר מלתא אינו עקירה רק קיום שאר התורה אכן צריך להיות דוקא לשעה דלדורות אין אפשרות למגדר מלתא, דאם לא תועיל העקירה א"כ אף עקירה לשעה אך למותר, ואם תועיל העקירה ואם כן כיון דיחזרו כלם לדת התורה, למה נעקור מצות התורה כיון שבטלה הסיבה:

והנה לפי שיטת רבינו ניחא נמי לישב שיטת הש"ס (יבמות צ' ע"ב), דרצה הש"ס להוכיח דב"ד מהנין לעקור דבר מן התורה כלום ועשה, מהך ברייתא דאליו תשמעון, אפי' אליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה שומעין לו, ומשני שאני התם דכתיב אליו תשמעון, ולגמר מיני' מגדר מלתא שאני, והקשו הרשב"א והריטב"א בחי' ליבמות. דהרי הך דב"ד מהנין לעקור דבר מה"ת מיירי בעקירה לדורות, כמו בתורם מן הטמא על הטהור דמדאורייתא תרומתו תרומה ומדרבנן אפילו האי גריוא הדרא לטיבלא, וא"כ מאי מייתי מברייתא דאליהו בהר הכרמל דמפורש שם הכל לפי שעה משמע ולא לדורות, אבל לפי מה שבארנו ניחא, דהנה בלא"ה הקשו התוס' דמאי מייתי ראיה מהך דאליהו בהר הכרמל דהיה על פי הדיבור ותירצו כיון דקי"ל אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, א"כ אין הפרש בין נביא לחכ' ואם הות' לנביא ה"ה לחכם ע"ש, והנה לפי השרשים שהקדמנו דצריך להיות מגדר מלתא, וגם עקירה רק לשעה דבלא מגדר מלתא אזי עקירה לשעה נמי עקירה מקרי, ואין הפרש בין שעה לדורות ורק ע"י מגדר מלתא לא הוי עקירה רק קיומה ויסודה של תורה, וא"כ בעוד שלא ידע הש"ס עדיין מהך דמגדר מילתא, ע"כ אי אפשר לפרש מה שאמרה הברייתא הכל לפי שעה, היינו רק עקירה לשעה ולא לדורות, דמה חילוק יש, וע"כ צריכים לפרש כונת הברייתא דהכל לפי שעה, היינו דהנביא אומר שהוא צורך שעה לעקירה זו, ולא שיבא במלאכות ה' לאמר, הקב"ה חזר ממצוה שצוה פעם אחת, רק מראה כי לפי מעמד ומצב הדור נחוצה עקירה זו, אולם כיון שנתעקרה מצוה זאת פעם אחת, שוב נשארה במעמדה הזאת לחלוטין, כמו

שמצינו באמת (גיטין ס' ע"א) לענין סיפרי דאגדתא דנתנו לכתוב משום עת לעשות לה' הפרו תורתיך, ופירש"י הפרו התורה משום שעה דצריכה, ומ"מ מאז הותרו כתיבת כל הספרים, ונשארה עקירה לדורות, ועיין פ"ד (מסכת ידים מ"ד) עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית תקנת נביאים, ופי' הר"ש שם תקנת נביאים משום הוראת שעה, ונשאר ענין זה משך כל בית שני, כן נמי בזה היכי דהיה נחוץ פעם אחד לשעתו שוב עוקרין לחלוטין, ומייתי ראיה שפיר להך דתורמין מן הטמא על הטהור דנחוצה בכל עת העקירה משום שמא יפשע הנה הרשות לחכמים לעקור מצות התורה לדורות, ולעשות תקנה קבועה וקיימה לחלוטין אף נגד התורה, ומשני הש"ס מגדר מלתא שאני, והינו כיון דהוא מגדר מלתא שוב לא משכחת רק עקירה לזמן מה ואח"ז בעבור השעה תחזור המצוה לאיתנה הראשון ואין ללמוד לתקנת חכמים נגד התורה דמתקנים כן לדורות, ואפשר להעמיס כן בלשון הרשב"א והריטב"א, ועיין תוס' (סנהדרין פ"ט ע"ב) ד"ה אליהו בהר הכרמל, שכתב דהמקשן סבר דהך לפי שעה אשר נאמר בברייתא היינו משום צורך שעה, דצריך להיות עכ"פ בשעת עקירה צורך שעה:

והנה שיטת התוס' (סנהדרין פ"ט ע"ב) ד"ה אליהו, דאליהו בהר הכרמל לא הקריב בחוץ ע"פ הדיבור רק עשה זאת מהכרע דעתו, דאלו היה בא במצות ה', א"כ למה אמרו בברייתא הכל לפי שעה היינו הכל לצורך שעה, ואם היה עשייתו ע"פ הדיבור, שוב אין חילוק בין לצורך או שלא לצורך, בין כך ובין כך חייבים לשמוע לו עכ"ל,[4] ועיין ג"כ (ע"ז י"ג ע"א) בתוס' ד"ה את סוסיהם תעקר, דהקשו דילמא שאני גבי יהושע דהיה ע"פ הדיבור, ואם גם לצורך שעה צריך להיות משום מגדר מלתא א"כ אין מקום לקו' התוס' כאן, דכיון דצוה ה' לנביא בע"כ דליכא איסור בזה, דאל"ה הרי אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש וכיון דהותר לנביא ה"ה לחכם כמ"ש התוס' ביבמות שהבאתי, אלא ודאי דשיטת התוס' דדוקא בעקירה לדורות צריכים מגדר מלתא אבל בעקירה לשעה לא צריכים למגדר מלתא ורק כיון שבא הנביא במצות ה' חייבים לשמוע בקולו מיד אפילו שלא היה נחוצת השעה וקרא דאלה המצות אינו מורה רק בחידוש או עקירה לחלוטין:

[4] **הגה** התוס' שם בסנהדרין פ"ט ע"ב בשם רש"י בפי' למלכים דהך דאמר אליהו ובדבריך עשיתי ובדיבוריך עשיתי שהקריב בחוץ ע"פ דיבור ה' ע"ש ולא התעוררו דדברי רש"י הללו נובעים מן הירושלמי פ"ק דמגילה סוף הי"ג דמקשה שם ואליהו מקריב באיסור הבמות א"ל ובדברך עשיתי ובדבוריך עשיתי ע"ש הרי דמפורש בהדיא דאליהו בהר הכרמל היה ע"פ הדבור: ואין להביא ראיה לשיטת התוספות מהך דאמרינן (ברכות ו' ע"ב) לעולם יהא זהיר בתפלת המנחה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה ע"ש ולכאורה אם נימא כשיטת רש"י דאליהו בהר הכרמל היה עפ"י הדיבור אם כן שוב אין ראיה ממה דנענה אליהו, דהרי עוד קודם ההקרבה צוה לו הקב"ה דרשאי להקריב קדשים בחוץ משום דיהי' מגדר מלתא אולם עיקר ראיות הש"ס אינו מהך דנענה אליהו דזאת ידע מקודם ורק מדאירע הנס בזמן המנחה מוכח דעת הזאת היה עת רצון וע' צל"ח ברכות:

אולם שיטת התוספות תמי' מסוגית הש"ס (סנהדרין צ' ע"א) דקאמ' הש"ס דבשאר מצות בעוקר מקצת וקיים מקצת פטור, ופירש"י היינו דעקרוהו היום ואמר דיעבדו את ה' למחר' במצו' התורה ע"ש והיינו דעוקר מצות התורה לשעה, ומ"מ אמרינן שם דאינו רק פטור מעונש מיתה אשר חייב נביא שקר, אבל מ"מ משמע דלכ"ע בין לרבנן בין לר"ש לא קאי מצות דאליו תשמעון ע"ז, וא"צ לשמוע לו, ויותר מזה ראינו בירושלמי סוף פ' הנזנקין, בשאר מצות בביטל מקצת וקיים מקצת דלרבנן דין נביא שקר יש לו ואף לר"ש נהי דפטור ממיתה, מ"מ אין חייבים לשמוע לו, ועוד ראינו דדרשו בספרי פ' ראה על קרא אחרי ה' אלהיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצותיו תשמורו ובקולו תשמעו, ודרשו שמה בקולו ולא בקול נביאיו, והיינו אם דברי הנביאים מתנגדים לתורת משה אסור לשמוע להם, ולשיטת תוס' הרי בעקירה לשעה חייב לשמוע להם אף דליכא מגדר מלתא, וא"כ שומע לדברי נביאי' נגד התור', א"ו דגם עקירה לשעה צריך להיות מגדר מלתא, וזה לא הוי שמיעה לדברי הנביא רק מחזק מוסדות תורת משה רבינו והעקירה היא קיומה, ועיין מ"ש רש"י והר"ן (חולין קל"ז ע"א) על הא דקאמר הש"ס אלמלא דבריהם דברי קבלה, וכתבו דתורת משה קרוי תורה מפני שהיא לדורות, ודברי נביאים מקרי דברי קבלה שקבלו כל נבואה ונבואה מרוה"ק לפי צורך הדור והזמן והמעשה ע"ש, הרי דהותנו הענינים שחדשו הנביאים צריכין להיות דוקא משום צורך הדור והזמן והמעשה היינו נחוצת השעה הרי בהדיא דלא כשיטת התוספות:

ועתה אסורה נא אחר כל הענינים אשר מצינו בכתבי קודש אשר מתנגדים לתורת משה, וחז"ל התעוררו ברובם וגזרו עליהם דהיו הוראת שעה, ואראה אם יתקיימו דברי רבינו מה שהצריך שני התנאים ביחד עקירה לשעה ומשום צורך שעה למגדר מלתא. ואף במשה רבינו עצמו מצינו דהנשיאים הקריבו קרבן חנוכתן בשבת, אף על גב דאין קרבן יחיד דוחה שבת וכתב הרמב"ם פ"ב מה' מעשה הקרבנות הט"ו דהוראת שעה היתה, והקריבו דבר שאין כמותו לדורות ע"ש, וע' (מ"ק ט' ע"א) ומה משכן שאין קדושתו קדושת עולם דחי חנוכתו את השבת, מה דנתנו את המגדף בבית הסוהר טרם שידע עונשו אמרינן (סנהדרין ע"ח ע"ב) דחבישת המגדף הוראת שעה היתה[5] וכן מיתת

[5] **הגה** עיין מ"ש מרן הכסף משנה פ"ב מה' עכו"ם ה"ט לענין מ"ש רבינו דמגדף כיון שגידף בעדים נסקל כ' הוא דרבינו כלל כאן דין אחר דמגדף א"צ התראה וצ"ע מהך דסנהדרין דאמרינן דמגדף הוראת שעה היתה ע"ש, אולם דברי מרן צע"ג דהרי שם לא מיירי כלל ממיתת המגדף דהיתה הוראת שעה רק מיירי התם לענין החבישה דיש כח ביד ב"ד לחבוש אדם אחד שמחויב מיתה וקאמר דחבישת המגדף הוראת שעה עיין רש"י שם וז"ל אי לא כתב חבישה דהכא מחבישה דהתם לא הוה גמרינן דהוראת שעה היתה שהרי לא נצטוו מתחילה על אותה חבישה ומעצמם עשו כיון דלא נאמר בו מיתה מתחילה מה ספק היה להם להטיל עליו ספק מיתה ולחובשו עכ"ל הרי דוקא החבישה הוראת שעה היתה אבל המיתה אע"ג דהיה בלא התראה דהרי לא היה יודע משה אם המגדף במיתה וא"כ לא היו העדים יכולים להתרות אותו במיתה מ"מ בזה כיון דאין צריך התראה א"כ המיתה היתה כדין

המקושש כיון דלא היה אצלו התראה משום דלא ידע באיזה מיתה, והרגו בהוראת שעה (סנהדרין פ' ע"ב):

מה דהרג יהושע לעכן ע"פ עצמו, בלא עדים הוראת שעה היתה, (רמב"ם ס"פ י"ח מה' סנהדרין) וז"ל דבר תורה שאין מלקין ולא ממיתין אדם ע"פ עצמו רק ע"פ שנים עדים, והא דהרג יהושע לעכן ע"פ הוראות עצמו הוראת שעה היתה עכ"ל:[6]

מה דהקריב מנוח על הצור בלא בנין במה אמרי' (זבחים ק"ח ע"ב) דהוראת שעה היתה:

וכן קרבן גדעון שהקריב נעבד ומוקצה וכלי אשרה וזר ולילה וכו' אמרינן (תמורה כ"ח ע"ב) דהוראת שעה היתה, ושמונה דברים הותרו בקרבנו:

קרבנות שהקריבו ישראל מן הפרות ששגרום פלשתים לעולה, אע"ג דנקבה אינה כשירה לעולה אמרינן (ע"ז כ"ד ע"ב) דהוראת שעה היתה:

קרבן שתקריב שמואל טלה חלב לעולה. ג"כ הוראת שעה היתה ואמרינן (ירושלמי ספ"ק דמגילה) דשלשה דברים הותרו בקרבן שמואל לילה ומחוסר זמן והיא ועורו ע"ש:

מה דשלח דוד מנחמים לחנון מלך עמון לנחמו, אע"ג דכתיב בתורה לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים בע"כ הוראת שעה היתה:[7]

כיון דפורש לו אחר כך מפי ה' דעונשו במיתה ודוקא לענין מקושש אמרו סנהדרין פ' ע"ב דכיון דצריך להתרות באיזה מיתה ונהי דיודע היה משה דהמקושש במיתה כיון דלא ידע באיזה מיתה א"כ המיתה עצמה הוראת שעה היתה אבל מגדף אע"ג דלא ידע אם נתחייב מיתה מ"מ אין צריך התראה כלל במגדף ואדרבה מכאן ראיה לשיטת הרמב"ם מדקאמר הש"ס דילפינן ממקושש והיי במקושש אמרינן גם כן דהוראת שעה היתי' וכבר הקשו כן רש"י ותוספות כאן אבל לשיטת הרמב"ם ניחא דדוקא המיתה היתה הוראת שעה גבי מקושש כיון דצריך אצלו התראה אבל החבישה היתה כדין דהרי יודע משה דמקושש במיתה משא"כ במגדף המיתה היתה כדינה רק החבישה בעוד שלא ידע עונשו היתה הוראת שעה ואולי קו' רש"י ותוספות דגבי מקושש כיון דצריך התראה באיזה מיתה אם כן שוב אינו חייב מיתה מצד הדין דלא משכחת אצלו התראה ואם כן שוב גם החבישה היתה שלא כדין דלא יהיה נהרג מעולם ואולי מכאן יש ראיה לשיטת הרמב"ם דס"ל פ"ב מהלכות רוצח דההורג בלא התראה יש רשות לב"ד לחובשו, ומפ"ז שפיר ילפי ממקושש אע"ג דהיה המיתה הוראת שעה כיון דבר קטלא הוא יש רשות לב"ד לחובשו אבל במגדף קאמר הש"ס דלא ידע כלל אם נתחייב מיתה ומכל מקום דברי מרן הכ"מ צ"ע דעכ"פ בש"ס לא מיירי כלל ממיתת המגדף רק מחבישתו ועל זה אמרו הוראת שעה היתה:

[6] **הגה** הנה מרן הכ"מ לא ציין מהיכן למד רבינו זאת דאין אדם נהרג ע"פ עצמו אולם בפשיטות י"ל כיון דקי"ל דצריך להיות התראה באיזה מיתה וגם שיקבל עליו התראה ויתיר עצמו למיתה וגם צריך שיעבור תוך כדי דיבור ע' רמב"ם פי"ג מה' סנהדרין ה"ב ואם כן בהודה מפי עצמו ליכא כל הני. אבל דברי רבינו מפורשין בירושלמי סנהדרין פ' נגמר הדין דאמר עכן ליהושע ולא עוד אלא למשה רבך לית מדמוך דלא הוי תלתין יומין דילפוך על פי שנים עדים יקום דבר ע"ש:

[7] **הגה** עיין רמב"ם פ"ו מהלכות מלכים הלכה ואו עמון ומואב אין שולחין להם לשלום וכתב בהגהת מיימוני בשם ספר יראים דוקא להקדים להם שלום אסור אבל תשלום שלום מותר וראיה מדוד המלך דאמר אעשה חסד עם חנון כאשר עשה אביו וגו' והוא בס' יראים סי' רצ"ו ומרן בכ"מ הביא דברי (הרא"מ) [הר"מ] וכתב ויש לתמוה עליו ממה שאמרו חז"ל במדרש עכ"ל ולא ביאר מאיזה מדרש ומאי קשה עליו בודאי היה כתוב בכסף משנה בדפסים קדמונים ונשמט אצלנו מדפוס ולדעתי כונת מרן על מה דמצינו בתנחומא פרשת פנחס אתה מוצא במי שבא עמהם במדת רחמים לסוף בא לידי בזיון ומלחמות וצרות ואיזה זה דוד שנאמר אעשה חסד עם חנון בן נחש א"ל הקב"ה אתה תעבור על דברי שכתבתי לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים ולבסוף בא לידי בזיון שנאמר ויגלח חצי זקנם מי גרם לו מפני שבקש לעשות טובה עם אלו שאמר הקב"ה לא תדרוש שלומם וטובתם ע"ש ובודאי למדרש זה כיון מרן:

מה דהרג דוד לגר העמלקי בהודאת עצמו שהודה שהרג לשאול הורא' שע' הית' (רמב"ם ספי"ח מהלכות סנהדרין):

אליהו בהר הכרמל הוראת שעה היתה (יבמות צ' ע"ב):

מה שאמר אלישע במלחמת המואבים כל עץ טובה תפילו היפך דין התורה שאמרה כי תקרב אל עיר להלחם עליה לא תשחית את עצה[8] הוראת שעה היתה (רמב"ם בהקדמתו לזרעים):

קרבנות שהקריבו בני ישראל בימי עזרא על ע"ז של צדקיהו אע"ג דהיה חטאת שמתו בעליה אמרי' (תמורה ט"ו ע"ב) דהוראת שעה היתה:

וכן קי"ל דאין מזכירין שם המפורש בגבולין ומקשה הש"ס (יומא ס"ט ע"ב) והא כתיב ויעמוד עזרא על מגדל עץ אשר עשו לדבר ויברך עזרא את ה' האלהי' דגדול שגדלוהו בשם המפורש, ומשני הש"ס הוראת שעה היתה ע"ש, מכל אלו תראה כי לא היתה אצלם רק עקירה לשעה והיה ג"כ לצורך שעה, ומפ"ז עקרו לשעתם מצות התורה, אבל היכי דליכא מגדר מלתא בודאי גם לשעה אין עוקרין, ואין שומעין לנביא בכגון זה, דאף עקירה לשעה עקירה היא:

והנה מן העיקרים שהעלינו עד כה, יהיה הנקל לפרש דברי הירושלמי פ"ק דפיאה הסתומים והחתומים בתחילת ההשקפה, וז"ל ר' ברכיה ור' חייא בר בא חד אמר כל העולם כלו אינו כדאי לדבר אחד מן התורה, וח"א כל מצותיה של תורה אינם שוות לדבר אחד מן התורה עכ"ל, אבל לדעתי כלל מאמר זה במלות קצרות את העיקר הגדול בנצחיות התורה שדברנו, כי אי אפשר לעקור אות אחת מן התורה לחלוטין, אבל לעקור המצות לפי שעה משום מגדר מלתא, זה יש ביד הנביאים או החכמים לעשות, וא"כ ניחא דכל מצות התורה אינם שוות לד"א מה"ת, כי הם יכולים לבטל על זמן מה, משא"כ לבטל אות אחת מן התורה לחלוטין אין שומעין לא לחכם ולא לנביא כי כל דברי התורה הזאת עומדים לנצח :

[8] **הגה** תמה אני על רבינו הרמב"ם שמחשב אמירת אלישע כל עץ טובה תפילו להוראת שעה הרי מצינו מדרש תנחומא פרשת פנחס דגבי עמן ומואב כיון דכתיב בהו לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים לא נאמר אצלם לאו זה דלא תשחית עצה, ולפ"ז אין דברי אלישע דמיירי במלחמת מואבים מתנגד כלל לתורת משה והרמב"ם לא הביא גם כן דין זה בהלכות מלכים פ"ו ומדרש תנחומא היה כבר מסודר לפני רבינו והביאו בס' המצות שורש שמיני לענין לאו דלא יהיה בקרח ועדתו ועיין מורה נבוכים פי"ב לשני דהביא בשם התנחומא כמה מעלות הי':
ועיין סמ"ג מ"ע קי"ג קי"ד דהטעם דעל אשר לא קדמו אתכם בלחם ומים לא שייך במואב דהם קדמו בלחם ומים דכתיב כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער ועיין פ' חלק גדולה לגימה שהרחיקה שתי משפחות מישראל משמע דגם מואב לא קידם דהרי קאמר שתי משפחות דהיינו עמון ומואב ועיין באר שבע בתוספותיו לפ' חלק דהתעורר על דברי הסמ"ג בזה ועיין ב"ק ל"ח ע"א בהך דלא תצור את מואב ובתוספות שם:

פרק רביעי

בו יתבאר הא דצריכין בעקירת דבר מה"ת מגדר מלתא וצורך שעה, דוקא אם בא הנביא לצוות לאחרים, אבל אם בא הדבור להנביא בדבר שנוגע אליו לבדו, ואין לזרים אתו חייב לשמור ולעשות מיד אף אם לא נראה בכאן מגדר מלתא:

לפי מה שבארתי לעיל דבעקירת דבר מן התורה ע"י הנביא צריך להיות דוקא משום מגדר מלתא אפילו בעקירה לשעה, א"כ יוקשה סוגית הש"ס (חולין ה' ע"א) דמקש' הש"ס איך אכל אליהו משחיטת אחאב הרי היה מומר לע"ז ומשני הש"ס ע"פ הדיבור היה, ופירש"י דהקב"ה התירו לפי שעה ע"ש, והנה כאן באכילת בשר שהביאו העורבים לא נצמח שום הטבה כללית, כי לא היה ידוע לשום איש, וא"כ נהי דהיה ע"פ הדיבור הרי בליכא צמיחת תועלת להאומה, אזי אין שומעין להנבואה לעבור על תורת משה, ועוד קשה לשיטת האומר דרק כנענים שבחוצה לארץ היה מקבלין אותם כשבאו ישראל לארץ, אבל כנענים שבתוכה אין מקבלים אותם לעולם (סוטה ל"ה ע"ב), ואיך קבלוהו לרחב הזונה ולדעת חז"ל (מגילה י"ד ע"ב) נסבה יהושע הרי היתה מן הכנענים שבתוכה והתו' בסוטה ד"ה לרבות הקשו באמת קו' זו ותירצו דע"פ הדיבור היה ע"ש, והרי לא היה שם מגדר מלתא במה שקבלו אותה בתשובה אף אם נודה דמה שהניחו אותה בחיים היה צורך שעה, מכל מקום מה שגיירה א"ע לא היה צורך שעה, ואם כן איך עקרו דבר מה"ת, ואף לדבור נביאי אין שומעין בזה:

אבל לדעתי נראה חילוק נכון, דדוקא לענין שמיעה לדברי הנביא ולענין עונש הממרה את פיו, אז צריכין להתנאים דמגדר מלתא ועקירה לשעה וזה הוא בחינה לנבואתו דאם נמצאו שני התנאים הנה נצטוינו בחוק מצות התורה דאליו תשמעון לשמוע להם והממרה פיו חייב מיתה בידי שמים, ואם ליכא שני התנאים הללו אזי נדון הנביא הזה כמשפט נביא שקר, אבל בענין שהנביא עושה בפני עצמו ואין לזרים אתו, ואינו מצוה כלל לאחרים שיעשו דברים המתנגדים לתורה, ולא בא הציווי רק אליו לבדו הנה הנביא עצמו אינו צריך לבחינה כלל דהרי שמע מפי ה'. ורק מיד בהגיע אליו דיבור ה' חייב להאמין בנבואה הבאה ואסור לו להתמהמה ולפקפק ולהטיל ספק בהנבואה הבאה לו, כי זה עיקר גדול אצלנו דהנביא מחויב להאמין בנבואה אשר תבא אליו בלי שום פקפוק, ועיין מ"ש רבינו הרמב"ם בס' מורה נבוכים פכ"ד לשלישי בביאור ענין הנסיון שכתב בזה"ל, עיקר סיפור העקידה בא ללמד אותנו איך יאמין הנביא באמת מה שבא אליו מאת ה', שלא נחשוב כיון שנבואת שאר הנביאים הוא בחלום או במראה כמו שבארנו, ובאמצעות המדמה שפעמים לא יהיה מה שישמעו או מה שיומשל להם אמת,

או יתערב בו קצה ספק, ורצה להודיענו שכל מה שיראה במראה הנבואה הוא אמת ויציב אצל הנביא לא יסופק בדבר ממנו אצלו כלל ודינו אצלו כדין הענינים הנמצאים כולם, המושגים בחוש או בשכל והראי' ע"ז הסכים אברהם לשחוט בנו יחידו אשר אהב כמו שציוה, ואע"פ שהיתה המצוה ההיא בחלום או במראה, ולו היו הנביאים מסופקים בחלום של נבואה, או היה אצלם ספק במה שישיגיהו במראה הנבואה, לא היו מסכימים לעשות במה שימאנהו הטבע, ולא היה מוצא בנפשו לעשות זה המעשה הגדול מספק, ובאמת היה ראוי שיהיה זה הענין על ידי אברהם ויצחק ר"ל העקידה, כי אברהם אבינו הוא אשר התחיל להודיע הייחוד, ולקיים האמונה ולהשאיר זה הדעת אחריו תמיד ולמשוך בני אדם אליו וכו' וכמו שנמשכו אחר דעותיו האמתיות המועילות הנשמעות ממנו, כן צריך שימשכו אחר הדעות הנחלקות מפעולותיו, וכ"ש זאת הפעולה, אשר אמת בה פנת אמונת הנבואה, והודיענו בה תכלית יראת ה' ואהבתו להיכן היא מגעת עכ"ל רבינו המסולאים בפז, וזה הענין היה ג"כ באליהו דהקב"ה א"ל ואת העורבי' צויתי לכלכלך ובא הדבור אליו מאת ה', בודאי אף דהיה מבי טבחי דאחאב והיתה שחיטת מומר מ"מ צריך לשמוע מיד בלי שום פקפוק במראה הנבואה, משא"כ באליהו בהר הכרמל דאליהו צוה לאחרים שיקריבו קדשים בחוץ בשעת איסור הבמות, הם לא שמעו מפי ה' רק האמינו לנביא מוחזק א"כ בודאי צריך להתנאים דמגדר מלתא ועקירה לשעה, אבל בלא"ה א"צ העם להאמין שבאה מצות ה' לעקור מצות התורה, וכן היה הענין ברחב כיון שהיתה מכנענים שבתוכה ומ"מ צוה ה' לקבל אותה, ויהושע עצמו דשמע המצוה מפי ה', הנה צריך לשמוע מיד להנבואה, ומפ"ז נסבה יהושע אבל איש אחר לא, ומפ"ז ניחא נמי הא דלקח הושע בן בארי אשה זונה[9] כיון שה' צוה אליו לבדו חייב לשמוע ומה חילוק יש בין אכילת שחיטת מומר ובין לקיחת אשה זונה:

וראיה ברורה לחילוק זה, מש"ס (סנהדרין פ"ט ע"ב) דקאמר הש"ס דנביא מוחזק שאני, דאלת"ה יצחק היכי שמע לאברהם לעקוד בהר המוריה, וישראל היכי סמכו על אליהו להקריב בחוץ בשעת איסור הבמות אלא ע"כ דלנביא מוחזק ומגדר מלתא חייבים לשמוע ע"ש, ולכאורה קשה למה נקט הש"ס דוקא יצחק וישראל דשמעו להנביא לעבור על דברי התורה, ולא מקשה על אברהם ואליהו עצמם, דאברהם שמע להנבואה, לשפוך דם אדם להיפך מן תורת בני נח, שנצטוו על שפיכת דמים, וכן אליהו עצמו היכי שמע להנבואה לשחוט בחוץ, אלא ודאי דעל אברהם ואליהו כיון דשמעו הדבו' מפי ה' החובה

[9] **הגה** הנה לא ידעתי איסור בזה דהרי הושע בן בארי היה מן שבע ראובן ולא היה כהן וישראל אינו אסור בזונה ולא ידעתי מה קול הרעש שהרעישו הגדולים והרמב"ם מכללם בס' המורה פמ"ו לשני שהוציא הכתוב מפשטי' ופרשו הענין שנאמר על דרך משל וכבר צוחו המפורשים ובראשם האברבנאל ע"ז ואכ"מ:

מוטלת שלא לספק בנבואה אף כהרף עין, וחייבים לעשות כפי המצוה אף אם מתנגד לתורת משה, אולם קו' הש"ס על יצחק וישראל דלא שמעו מפי ה' ולמה האמינו לנביא דבא לו דבור ה' נגד התורה ומשני הש"ס נביא מוחזק ומגדר מלתא שאני, דבכה"ג צריכים אפילו לשמוע לדברי הנביא וז"ב:

ועוד ראיה מן מה דאמרינן (מ"ק ה' ע"א תענית י"ז ע"ב סנהדרין כ"ב ע"ב) ובשאר דוכתי, דאמר ר' חסדא דבר זה מתורת משה לא למדנו מדברי יחזקאל בן בוזי למדנו דערל ובן נכר מחלי עבוד' ומקש' הש"ס ועד דאתי יחזקאל מאן אגמרינהו, והיינו דאי אפשר לומר דיחזקאל בעצמו חידש זאת הרי אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש, ומשני הלכתא ואסמכינהו אקרא, ופירש"י דהיה הלכה למשה מסיני, וזה לא מקרי מוסף ומחדש דהרי בלא"ה היו הלכות הללו נוהגים אצלינו מתורת תורה שבע"פ, וכ"כ הרמב"ן בהשגות לס' המצות שורש שני והארכתי בכזה לקמן במאמר תורת נביאים, אבל אכתי קשה כיון דקי"ל (גיטין ס' ע"א ותמורה י"ד ע"ב) דדברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרם בכתב וא"כ נהי דהיו הלכות אלו עד ימי הנביאים נוהגים אצלנו מתורת תורה שבע"פ, מ"מ איך בטלו הנביאי' מצות התורה וכתבו הלכות בע"פ על לוח חרות, אלא ע"כ כיון דבא דיבור ה, לנביא, שיכתוב הלכו' אלו בספר נבואותיו אף דמתנגד למצות התורה חייב לשמוע מיד, ומפ"ז כתבו הלכות אלו, וכיון שנכתבו פעם אחת א"כ שוב הותר הקריאה והלמוד בהם דלא הוי איסור רק לכתוב ולא ללמוד מן הספרים הנכתבים[10]:

ומזה המין הוא ענין קרבן מנוח וקרבן גדעון וקרבן שמואל שהבאנו לעיל, דעשו בהוראת שעה, אע"ג דעשו את ענינים אלו בסתר ולא נודעו הדברים לשום איש ולא נראה בהם הכרחית השעה וצורך הדור, וגם לא הזכירו (בסנהדרין פ"ט ע"ב) רק ענין עקידת אברהם ואליהו בהר הכרמל ולא ענינים אלו, והטעם דכל אלו בא להם מצות ה' מיוחד שיעשו בעצמם כמו שנאמר ויאמר ה' לגדעון קח את פר השור אשר לאביך וגו' והעלית עולה בעצי האשר' אשר תכרו' (שופטי' ו') וכן במנוח שבא לו דבר המלאך ואם תעשה עולה לה' תעלנה (שופטים י"ג), וכן שמואל דהקריב בבמת יחיד ואנן קי"ל דאין במת יחיד ניתרת רק ע"פ נביא במצות ה', וכיון דבא לכל אלו דברי ה' שיעשו מעשים אלו, הנה

[10] **הגה** ויש לעיין לפ"ז דמלשון הש"ס גיטין ס' ע"א ר"י ור"ל הוי מעיינו בספרי דאגדתא בשנת אע"ג דלא נתנו לכתוב מ"מ עת לעשות לה' הפרו תורתיך ולכאורה כיון דהם לא כתבו ספרי דאגדתא רק עיינו בספרים אלו ושוב ליכא איסור וע' ירושלמי ברכות פ' אין עומדין א"ר יוחנן ברית כרותה הלומד אגדה מתוך ספר לא במהרה הוא משכח ע"ש ומפ"ז ע' בספרים אלו שלא ישכח תלמודו וע' (שבת קט"ו ע"א) בתוס' ד"ה לא נתנו לקרות דהביאו בשם הר"ר פור"ת דכתובה תרגום כיון דלא ניתן לכתוב ואף דנכתבו הוי כאלו לא היו כתובין ואם קורא בהן הוי כקורא בע"פ ודברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ ע"ש וא"כ ע"כ ליכא איסור רק הכתיבה דקריאה בהן לא הוי איסור כיון דנכתבו באיסור הוי כאלו לא נכתבו ואכ"מ:

אסורים לנסות ולהבחין את ה' רק מחויבים לעשות כמצוה להם, אבל בבא הנביא במצות ה' לנבאות לעם, אזי בתחילת נבואתו צריך בחינות הרבה עיין רמב"ם פ"ט מהלכות יסה"ת הלכה ט' ואם ניבא במצות וחידוש דינים ע"פ ה', אזי אף אם הוא נביא מוחזק, צריך לבחון אם הוא מגדר מלתא וגם עקירה לשעה, ואם ימצאו התנאים הללו חייבים לשמוע לו:

פרק חמישי

מצינו דגם ב"ד יוכלו לעקור דבר מן התורה, משום מגדר מלתא, ומה הפרש יש בין עקירת חכם לעקירת נביא:

הלכה רווחת בידינו בלי שום חולק, דלאו דוקא נביא מוחזק יכול לבטל מצות התורה לפי שעה משום מגדר מלתא רק גם לחכמי כל דור ודור וראשי אבות ב"ד, יושבי כסאות למשפט, כח זה מסור בידם, ועיין (יבמות צ' ע"ב) שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין ולא לעבור על דברי תורה, אלא לעשות סייג לדברי תורה, ומעשה בימי יונים באחד שרכב על סוס בשבת ובא לב"ד וסקלוהו לא מפני שהדין הוא כך אלא שהשעה צריכה לכך, וע' (סנהדרין מ"ה ע"א) בעובדא דשמעון בן שטח דתלה שמונים נשים ביום אחד, אע"ג דקי"ל דאין דנים שנים ביום אחד בשתי מיתות, וכאן היה ביניהם אוב וידעוני וחובר חבר, מ"מ תלה כלם בהוראת שעה ע"ש, עוד מצינו במגלת תענית הובא (יומא ס"ט ע"א) דמשום כבודו של אלכסנדר מוקדון לבשו הכהנים בגדי כהונה אע"ג דקי"ל בגדי כהונה לא נתנו להנות, מסיק הש"ס שם דעשו כן מפני דכתיב עת לעשות לה' הפרו תורתך, ראינו דאע"ג דבימי שמעון הצדיק כבר נפסקה הנבואה מישראל, ומ"מ משום צורך וכבודו של מלך עקרו דבר מן התורה,[11] הרי דגם לסנהדרין וב"ד שבכל דור ודור כח זה נמסר, ואדרבה מצינו בירושלמי בשלשה מקומות פ"ק דברכות ובירושלמי סנהדרין פרק הנחנקין ובירו' הוריות, וז"ל חמורין דברי זקנים מדברי נביאים, נביא וזקן למה הם דומים למלך ששלח שני פלמנטרין שלו למדינה, על אחד מהם כתב אם אינו מראה לכם חותם שלי וסמנטרון שלי אל תאמינו לו, ועל אחד כתב אע"פ שאין מראה

[11] **הגה** יש לתמוה דהרי אמרינן (ברכות י"ט ע"א) דלא התירו משום כבודו של מלך רק באיסור דרבנן עיי"ש בהך דמדלגין היינו על גני ארונות אולי יש לומר כיון דהיה כאן הצלת נפשות התירו כמו שראינו באבטולמס בן ראובן שהתירוהו לספר קומי מפני שהיה קרוב למלכות ע' (סוטה מ"ט ע"ג) אע"ג דספר קומי הוא אסור מה"ת דכתיב ובחקותיהם לא תלכו ולקי על לאו זה ע' רמב"ם פי"א מהלכות עכו"ם ה"א ועיין מ"ש מרן בית יוסף בטור יו"ד סי' קע"ח ועיין לקמן מאמר תורת נביאים ועיין בספר באר שבע בחי' לסוף סוטה שכתב דמפ"ז סיפר קומי כדי שלא יכירו בו שהוא יהודי כמו דאשכחן במעילה י"ז ע"ב באבטולמס בן ראובן שביטל את הגזירה ונעלם במחכ"ת כי במעילה הגי' ראובן בן אבטולמס:

לכם חותם שלי האמינו בו, כך בנביא כתיב, ונתן לך אות ומופת ברם הכא ע"פ התורה אשר יורוך ע"ש, וזה נמי כונת הש"ס (כ"ב י"ב ע"א) חכם עדיף מנביא, היינו דנביא צריך ליתן אות ומופת, משא"כ חכם הרי מופתו עמו, כיון שבקי בחכמת התורה, ודרן ומורה ע"פ המקובלות בסיני חייבים אנו לשמוע אליו, והלל הבבלי כשלמד לבני בתירה הדין דפסח דחי שבת, ושמעו אליו ומינהו נשיא עליהם (פסחים ס"ו ע"א) לא הביא אתו מופתים יוצאים מגדר הטבע רק חכמתו גרמת לו, ומן סדור הדברים מהקדמת בעל הלכות גדולות, תראה דגם הוא פירש הך דחכם עדיף מנביא עד"ז, דאחר סיום חשבון המצות מביא המשנה חומר בדברי סופרים מדברי תורה וכו', ואחר כך הביא המאמר דחכם עדיף מנביא ואחר כך הך דירושלמי חביבין דברי סופרים מדברי נביאים למה הם דומים וכו' דנביא צריך ליתן אות, הרי דגם לדעתו מישך שייכי ענינים הללו להדדי ומתפרשים על דרך אחד, ועתה כיון דגבי עקירת נביא צריך להיות מגדר מלתא, וגם חכם יכול לעקור לשעה משום מגדר מלתא א"כ מה הפרש יש ביניה', ובסנהדרין פ"ט ע"ב התנו נביא מוחזק שאני:

והנה ראיתי בתוספות (יבמות צ' ע"ב) התעוררו בקו' זו ותורף תירוצם דבודאי היכי דהטבה כללית שיצמח מן עקירה זו נראה לעיני כל, בכה"ג גם חכם יכול לבטל כמו בהך עובדא בימי היונים או בשמונים נשים שתלה שמעון בן שטח כי ע"י העונש החמור שיעשו בעושי רשעה, אזי יגורו ויפחדו שאר האנשים וישמעו ויראו ולא יוסיפו להקל באיסורים, אבל אם לא נגלה לעיני כל התועלת העצום, אזי אף דלפי הכרע דעתו של החכם עולה על רוחו כי נחוצה עקירה זו, מ"מ כ"ז דלא ידענו התועלת בבירור אין עוקרין מצות התורה, לא כן בעקירת המצוה של נביא מוחזק, כמו אליהו בהר הכרמל דהן אמת דאם בא אש מן השמים, בודאי היה הטבה גדולה כי שבו כולם לדת התורה, אבל מ"מ בשעת הקרבת קדשים בחוץ עדיין לא נראה בזה הנס ודלמא לא יבא אש מן השמים, אולם כיון דאליהו היה נביא מוחזק חייבים להאמינו דבודאי יהיה מגדר מלתא, ויבא אש מן השמים כדי להכחיש נביאי הבעל ע"ש, כן הוא כונתם אע"פ שלא בארו שמה ככל הצורך:

ולפ"ז יתבאר על נכון סוגית הש"ס (מכות ך"ג ע"ב) בשלשה מקומות הופיע רוה"ק בבית דינו של שם דאמר צדקה ממני, בב"ד של שמואל הרמתי שנאמר ויאמר עד, בב"ד של שלמה שנא' היא אמו ע"ש והקשה הגאון בעל שמות בארץ בקונטרס תוס' יוה"כ בסוגיא דעומר המן (יומא ע"ה ע"א) דאיך היה אפשר לבתי דינים הללו להורות ע"י רוה"ק, הרי כתיב לא בשמים היא, ואיך היתה הופעת רוה"ק מכרעת בבתי דינים הללו ע"ש ודחק

מאוד, אבל לדעתי נראה דבודאי עיקר אמירת רוה"ק כאן לא היה לחתוך דין תורה על ידן, דבודאי לא משגיחין על אמירת רוה"ק בדינים והוראה, אבל כד נעיין שפיר נחזה, כי שלשה בתי דינים הללו החריצו משפטם שלא ע"י בירור גמור, רק דרך אומדנא והתנהגו בזה שלא ע"פ דין התורה דציותה לנו שלא לגמור הדין רק בראיה ברורה, ע"פ שני עדים עיין ספר המצות להרמב"ם ל"ת ר"צ וז"ל ונקי וצדיק אל תהרוג הזהיר הדיין שלא לחתוך הגדרים באומד הדעת החזק ואפילו היה קרוב לאמת וכו' ע"ש:

ועתה הנה ב"ד של שם מה שהצילו את תמר, מטעם דשלחה ליהודה המטה והפתילים ואמרה לאיש אשר אלה לו אנכי הרה, הנה אומדנות כאלה לא יספיקו דמן הסימנים אין לוקח ראי' על אמתות מציאות הדבר, דהרי הוא ספק אצלנו בפ"ב דב"מ אם סימנים דאורייתא, ואפילו אי סימנים דאורייתא מ"מ בכלים חיישינן לשאלה, וביותר תקשה קו' הש"ס ואיך החליט יהודה בדברי צדקה ממני, דילמא כי היכי דאזיל הוא לגבה כך אינש אחרינא אזיל לגבה:

וכן ענין שמואל הרמתי אשר נתן לישראל מלך, והגיד להם משפטי המלוכה, כי יקח שדותיה' וכרמיהם בניהם ובנותיהם, וכן מלך פורץ לו גדר ואין ממחין בידו ושאר משפטי המלוכה, ואע"ג דעדיין לא הגיע הזמן, וישראל שאלו בתרעומתן ולא שאלו לקיים המצוה, (סנהדרין ך' ע"ב) ורמב"ם פ"א מהלכות מלכים, ועל מלך ראשון שמלך בישראל נאמר המקרא ואתן להם מלך באפי ואקח בעברתי, והנה שמואל רצה להצדיק מעשיו, שלא יחשדו אותו כי מדעתו עושה זאת, מה שנותן למלך משפט על כל נכסי העם, ומפ"ז אמר להם את שור מי לקחתי כי היה מעולם שונא בצע ולא נהנה משל אחרים כלום, ורק הקמתו בעת הזאת היתה משום צורך שעה כיון שבקשו מאתו, אבל עיקר הדבר הי' שלא לרצון בעיני ה', ואמר כי לא אותך מאסו כי אם אותי, והדינים הללו היו רק לאיים:

וביותר היה חריצת משפט שלמה בנדון שתי זונות אשר אינו הולך ע"פ דין התורה, ובאמת הקשו בש"ס שם ודלמא אערומי קא מערים, ואין חותכין הדין רק בראי' ברור', ועיין תשובת הרא"ש כלל ק"ז הביאו מרן הב"י טור חו"מ סימן י"ז מה דהאריך בזה היכי סמך שלמה לדון ע"פ אומדנא בלא עדים ע"ש, ואפשר ע"ז הענין כיונו בש"ס (ר"ה כ"א ע"ב) ביקש קהלת לדין דינים שבלב שלא בעדים ושלא בהתראה והיינו כמו שדן במעשה דשתי זונות רק ע"פ אומדנא כך רצה לדון בכל דיני התורה כן, ויצתה בת קול וכתוב יושר דברי אמת על פי שנים עדים יקום דבר דאין לזוז מדין התור' ולא יסמוך אדם על הכרע דעתו, כי זה יסבב תקלות גדולות:

ועתה כיון דכל המשפטים של בתי דינים הללו אינם הולכים ע"פ דין תורה, שוב בע"כ עשו ודנו ענינים אלו, משום הוראת שעה דבלא"ה אסור להם לבטל מצות התורה, וע"כ דהיה כאן מגדר מלתא ותועלת כללי, אולם כיון דהעלינו דגבי עקירת חכם צריך להיות הטבה כללית גלויה ומפורסמת לעיני כל, ובאלו הענינים שהזכרנו לא היה עדיין מגדר מלתא גלויה, ומפ"ז הצריכו להופעת רוה"ק אשר הודיע להם, כי יהיה נצמח מזה מגדר מלתא, והוה כמו נביא מוחזק דמאמינין לו כי יהיה מגדר מלתא, וכן צריכין לפרש נמי כל דיני יחזקאל מדברים מקרבנות הנשיאים לעתיד והמה כלם שלא ע"פ דין התורה, וכתב הרמב"ם פ"ב מהלכות מעשה הקרבנות הט"ו דלעתיד יקריב הנשיא קרבן חנוכתו בשבת ויהיה הוראת שעה, וכיון דלשיטת רבינו צריך להיות אף עקירה לשעה משום מגדר מלתא, ואיך אפש' לדעת עתה אם יהיה אז צורך הזמן, אלא ודאי כיון דדבר זה נובע מנבואת יחזקאל, והוא נביא מוחזק מאמינים לו כי יהיה אז מגדר מלתא, וכן הוא הענין בהך דקי"ל (שבועות ט"ז ע"א) דאין מוסיפין על העיר ועל העזרה אלא בסנהדרין של ע"א ובשתי תודות אחת נאכלת ואחת נשרפת וע"פ נביא ואמרי' שם ע"פ נביא נאכלת וע"פ נביא נשרפת, פירש"י ע"פ חגי זכריה ומלאכי וברוה"ק ואין טעם בדבר ע"ש, ולכאורה קשה איך שייך לקבוע דין זה לדורות בדבר שלא יהי' לו היתר רק ע"י נביא, וג"כ מאן לימא לן דיהי' אז צורך שעה, אלא ודאי כיון דצריך להיות נאכל רק על ידי נביא, אם כן לנביא צריכים להאמין כי יהיה מגדר מלתא:

ועד"ז צריכים לפרש מה שהרכיב דוד את ארון אלהים על עגלה חדשה, להיפך מדין התורה שכתבה בכתף ישאו, וכבר התעוררו חז"ל על זה (סוטה ל"ה ע"א) ואמרו דדוד נענש בזה מפני דאמר זמירות הי' לי חקיך, אולם אכתי קשה נהי דדוד טעה בזה, מ"מ איך שמעו לדוד לעבור על דברי תורה, אלא ודאי דסברי דדוד כיון דהיה נביא ומן הסתם יהיה נצמח מגדר מלת' מעקיר' זו אף על גב דעדין לא נגלה התועלת, ומפ"ז ציית עוזא מיד לדברי דוד ודוד נענש כיון דמצד עצמו עשה בלא סיוע נבואה:

וכן צריכים להבין נמי בדרך זה סוגית הש"ס (מועד קטן ט' ע"א) א"ר פרנך אר"י אותו שנה שנגמר בנין בית המקדש לא התענו ישראל ביום כפור, ולמדו ק"ו מה משכן דאין קדושתו קדושת עולם דחי חנוכתו שבת מקדש דקדושתו קדוש' עולם מכ"ש דדחי חנוכתו יו"כ דאינו רק כרת, ועדיין היו ישראל דואגים ויצתה בת קול דנמחל להם אותו עון ומזומנים לחיי עה"ב ע"ש, ולכאורה אם היה כאן מגדר מלתא א"כ לא לבד דליכא עון בזה רק אדרבא מחויבים לשמוע לנביא ואם לא הי' מגדר מלתא, א"כ למה עקרו מצות התורה, ואי דלמדו ק"ו ממשכן הנה לאו קל וחומר הוא, דהרי הקרבת הנשיאים

בחנוכת המשכן היתה רק הוראת שעה, כמו שהבאתי בשם הרמב"ם פ"ב מהלכות מעשה הקרבנות הט"ו, ואין למדין מהוראת שעה, אלא ודאי דשלמה כיון דהיה נביא (סוטה מ"ח ע"ב) נביאי' הראשונים שמואל דוד שלמה, והוא פקד עליהם שלא יתענו, וכיון דאמר להם דנחוצה עקירה זו חייבים הם להאמין, אולם אכתי היו דואגים דלא ראו עדיין הכרח לעקירה זו ונעלם היה מעיניהם התועלת, ומפ"ז יצתה בת קול להפיס דעתם שאין צריכין להשים לב ע"ז והבטיחה להם כי בודאי יהי' נצמח תועלת עצום, ומפני זה הלכו לביתם שמחים וטובי לב:

לפי מה שבארתי שמה שיטת רבינו, דכל שמורד ועומד נגד התורה אפילו לבש שעטנז לבזיון התורה, מפני שאיננו מודה דהיא מן השמים נדון עונש כפירה לא עונש ב"ד, הבנתי נמי מה דמצינו (כתובות פ"ו) בלולב ואינו עושה סוכה ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו, ולכאורה קשה ואיך יתכן דעונש עשה אשר קל מל"ת דהרי עשה דוחה ל"ת, וגם ליכא עונש קבועה על עבירת עשה, וא"כ למה מכין אותו עד שתצא נפשו, אבל האמת הוא דאם עבר לתיאבון על מצות עשה, בודאי ליכא כאן עונש תורה רק מכת מרדות כמו שעונשין לכל העובר על איסור דרבנן רמב"ם פי"ד מה' מ"א, היינו י"ג מכות כמו שהביאו בשם הערוך ע' ר"ן וריב"ש סי' צ' ותשב"ץ ובס' המצות שורש א', משא"כ כשאומר לולב ואינו עושה, דהוא מורד ועומד נגד התורה, ומן הסתם איננו מודה כי מצוה זו נאמרה מפי ה' וא"כ נדון כמכחיש מכין אותו עד שתצא נפשו, וכן יתכן נמי מ"ש רבינו פ"ו מה' חמץ דאוכל מצה בערב פסח מכין אותו עד שתצא נפשו דשם ג"כ נראה כמורד שמבטל מ"ע דמצה, וע' רמב"ן פ' יתרו דכ' נמי כן:

פרק שישי

באור הדברים מה דמצינו הרבה ענינים נראה מהם, עקירת מצוה מן התורה לדורות, ואיך יתכן זה עם הכללים האמורים למעלה:

עוד נשאר לנו לבאר סוגית הש"ס (מכות כ"ג ע"ב) שלשה דברים עשו ב"ד של מטה, והסכימו ב"ד של מעלה על ידן, ואלו הן מקרא מגילה, והבאת מעשר ושאילת שלום בשם, והנה גם שם קשה איך מהני הסכמת ב"ד של מעלה בהלכו' ודינים הרי לא בשמים היא, וע' בס' ידי משה בפי' למדרש רות דהתעורר בזה, וביותר ראינו בשלשה דברים אלו דהם מתנגדים לתורת משה, דהרי בתקנת קריאת המגילה היה קשה זאת לחכמים להסכים ע"ז, ע' ירושלמי פ"ק דמגילה, פ"ה זקנים ובהם שלשים וכמה נביאים נצטערו על חידוש המגילה, ואמרו כתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש ומרדכי ואסתר רוצים לחדש דבר, וכן בהבאות מעשר לשיטת רש"י כאן קאי על מה דקניס

עזרא, שלא ליתן ללוים את מעשר שני שזכתה להם התורה, וכן מן התורה טובת הנאה של מתנ' כהונה הוא לבעלי', וכן בשאילת שלום בשם עקרו ג"כ דבר מה"ת, דהרי כתב הרמב"ם פי"ב מהלכות שבועות דלאו דוקא שמות המיוחדים אסור להזכירם לבטלה רק כל שמות הקודש אסו' להזכי' לבטל', והנה (שב' י"ב ע"ב) אמרי' דשלום אסור להזכיר בבית המרחץ, וה"ה דאסור להזכיר אותו לבטלה, וא"כ כאן דתקנו להזכיר אותו בכל עת עקרו דבר מן התורה, ועיין רש"י כאן דמפ"ז קראו על שאילות שלום עת לעשות לה' הפרו תורתיך כיון דשלום הוא שם מיוחד ומזכירין אותו לבטלה ע"ש, וע' בריטב"א בחי' למכות דכ' ג"כ בדרך זה דשלשה ענינים אלו שהזכירו כאן היו שלא ע"פ ד"ת מטעם שהזכרתי, וע' בס' יפה ענף להגאון מהר"ש יפה בפי' למדרש רות דפי' ג"כ כן ע"ש, וא"כ גם באלו השלשה אין הפי' דתקנו רק ע"י ב"ד של מעלה דבודאי לא בשמים היא, רק דעשו זאת משום מגדר מלתא, אולם בחכם צריך להיות מגדר מלתא גלויה, ומפ"ז בא הסכמת ב"ד של מעלה דיהי' נחוצה עקירה זו ויגיע מזה תועלת:

אולם אכתי קשה נהי דהיה בזה הסכמת ב"ד של מעלה, מ"ט הרי בארתי לעיל שיט' רבינו דאף משום צורך שעה לא מהני רק עקירה לשעה ולא לדורות, וכאן נשאר הדבר לדורות ואיך היה כח בידם לתקן כן ואף הסכמת ב"ד של מעלה אינו מועיל לזה, לעקור מצות התורה לחלוטין וע' בס' יפה ענף דהתעורר בזה, אף במגילה י"ל כיון דמצאו לזה סמך בקרא ע' (מגילה ז' ע"א) כתוב זאת זכרון בספר, אבל מה נעשה בשאילת שלום בשם וכן בהבאות מעשר דליכא רמז בקרא, ואיך תקנו ענינים כאלו לדורות, אשר מתנגדים לדברי התורה:

והנה בירושלמי סוף ברכות ובמדרש רות חשבו כל אלו השלשה אשר הבאתי מש"ס (מכות כ"ג) ועוד להם חרמו של עכן דכ' חטא ישראל ולא יהושע גזר מכאן שהסכים הקב"ה על ידו, וצריך אתה לדעת כי עיקר חרמו של יריחו גם הוא היה רק הוראת שעה, או מפני דין מלכות וכמו שיתבאר לקמן דגם הוא סניף להוראת שעה ובכלל אלו שאמרו שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין, ולא מצינו דבר בתורה אשר ירמוז על זה, דיש כח לסנהדרין לתקן תקנה אחת, או להחרים דברים ומטלטלים של עיר אחת, ולגזור כל אשר יגע בהן יומת מיתת ב"ד, וצא ולמד מעונש עיר הנדחת אשר כל הונם ורכושם של יושבי העיר וכן הבתים כלם הם בשריפה על פי דין התורה, ומ"מ ראינו דכל הנהנה מעיר הנדחת אינו עובר רק בלאו דלא ידבק בך מאומה, ע' רמב"ם פ"ד מ"ה עכו"ם ה"ז אבל עונש מיתה לא שמענו שם מכ"ש בחרם ב"ד דהיא איסור שבדו מעצמם - ע' תוס' (תמורה ואו ע"א) ד"ה והשתא דכתבו דאיסור שבועה ונדר וחרם שהוא בדה האיסור לא שייך

גבי' כל מלת' דאמ' רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני והיינו כמו דאמרינן (יבמות ד' ע"א) לענין דילפינן עשה דוחה ל"ת מנזיר וקאמרי מה לנזיר שכן ישנו בשאלה, וכן כל ענין שבועה וחרם יש בידו לשאל עליו לבטלו, עכ"פ ראינו דענינים הללו קילו מאיסור תורה אשר קבועה ועומד בכל עת - אינו דין שאין כח ביד הב"ד לענוש במיתה העובר על גזירתם, ואם אמרו בילמדנו אמר ר' עקיבא החרם הוא השבועה והשבועה הוא החרם, מ"מ לא יהיה עדיפות לחרמי ציבור וב"ד, שבאו בכלל לאסור איסור על אנשים אחרים, מאיסור שבועה ונדר שקיבל הפרט על עצמו בפירוש, דג"כ ליכא רק איסור לאו לחודא ולא מצינו שמה אפי' איסור כרת ומיתה בידי שמים, וא"כ היכן הוא הכח לב"ד לענוש העובר על גזירתם ותקנתם במיתת ב"ד:

וראיתי לרבינו הגדול הרמב"ן בחי' לתורה סוף פ' בחקותי, ובס' משפטי החרם שלו מועתק אות באות ברבינו ירוחם, וכן הוא בתשובת המיוחסות, דאנשי יבש גלעד שנהרגו כלם, וכן חרם יהונתן בן שאול, אשר נתחייב מיתה על אשר טעם מן יערת הדבש שנאסר בשבועה לכל ישראל, דכל אלו העונשים מיוסדים לדעתו בקרא, כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת, דכונת זה הכתוב מורה לנו דיש רשות למלך ישראל, או לב"ד הגדול להחרים יושבי עיר אחת ולדון אותם במיתה, ולעשות תקנה בחרם על ענין אחד והעובר יומת, וזה הי' טעותו של יפתח הגלעדי ע"ש, אבל סוגיות הש"ס אינו הולך על דרך זה, דהרי דרשו (כתובות ל"ז ע"ב) מנין ליוצא להרוג ואמר אחד ערכו עלי לא אמר כלום, שנאמר כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת, כיון שהולך למיתה ע"ש, והנה הרמב"ן התעורר בדרשה זאת, וכתב הוא ז"ל דכתוב זה כולל שתיהן יחד, הן האומר ערכו עלי על איש שנגמר דינו והן על כח המחרימים הן מב"ד או מן מלך ישראל ולענוש העובר במיתה ע"ש הנה לא הבנתי דבריו דא"כ הוא לאו שבכללות וקי"ל דאין לוקין עליו ומכ"ש דאין עליו עונש מיתה, ושוב למה יתחייבו העוברים מיתה, והראי' שמביא הרמ"בן דהוה כמו הלאו דלא תאכלו על הדם, דכולל הן ב"ד שגמרו דינו של אחד דאין אוכלים כל היום, וכן האוכל קודם שמתפלל וכדומה עוד הרבה, הנה תמה אקרא דממקום שהביא הוא תיובתא נגדו, דהרי אמרינן בהדיא (סנהדרין ס"ג ע"א) דעל כל אלו אשר נכללו בלא תאכלו על הדם אינו לוקה משום דהוי לאו שבכללות, וע' רמב"ם בס' המצות שורש תשיעי: ועוד דמן הירושלמי סוף ברכות שהבאתי דחשיב חרמו של ירחו בין אלו שבא עליהם הסכמת ב"ד של מעל' הוא קו' נגדו דהקב"ה אמר ליהושע חטא ישראל והלא יהושע גזר אלא ע"כ דהקב"ה הסכים על ידו, ואס"ד דהתורה נתנה רשות לב"ד הגדול לתקן, ולגזור ולענוש העובר על תקנתם במיתה, א"כ היכי למדו בירושלמי

שבא הסכמת של מעלה על תקנת יהושע, ודלמא על עיקר העשיה לא בא הסכמת ב"ד של מעלה. אולם כיון דיהושע היה מלך וראש הסנהדרין יש לו כח ע"פ התורה לתקן ולגזור כל מה שירצה, ומה מקשה הירו' והלא יהושע גזר, דנהי דיהושע גזר מעצמו מכל מקום העובר על תקנתו עובר על איסור תורה:

ועוד מדחשבו לחרמו של יריחו בין שאר אלו השלשה שבא עליהם הסכמת ב"ד של מעלה, וכיון שכ' בשם הריטב"א מכות דמגילה והבאת מעשר ושאילת שלו' המה עקירת דבר מ"הת ונעשו רק משום הוראת שעה הסכימו עליהם ב"ד של מעלה, דהיה נחוץ תקנות אלו משום מגדר מלתא, בע"כ דגם חרמו של יריחו כאחד מהם דאינו על פי דין תורה רק יהושע עשה זאת משום הוראת שעה, והיינו כמו דאמרינן מדרש פ' מסעי דבר זה עשה יהושע מדעתו אמר יהושע השבת כלו קודש לה' רב' ושמרתם את השבת כי קודש הוא, וכל מה שכבשנו בשבת יהיה קודש לה' ע"ש דמשמע דעשה זאת רק מפני שיריחו נכבשה בשבת, וכיון שבעיקר החרם מה שגזר בעונש מיתה על העובר, היה שלא כדין הוצרך בזה להסכמת ב"ד של מעלה, ודמיא להנך שלשה שחשבו דג"כ מתנגדים לדין התורה, והא דלא חשבו בש"ס דילן לחרמו של יריחו בהדי הנך שלשה, היינו משום דהנך שלשה, מגילה והבאת מעשר ושאילת שלום, כלם עקירה לדורות הם ואין שייכות חרמו של יריחו אל חשבונם דחרמו של יריחו איננו רק תקנה לשעה ולא לדורות, ואינו דומה לשלשה אלו, וע' מדרש רות פ' ג' דיש אומרים אף חרמה של יריחו, וע' תנחומא פ' ויחי משמע דרק הפלוגתא בין רבנן לי"א, דלרבנן לא נחשבו רק עקיר' לדורו', ומפ"ז אי אפשר להזכיר חרם של יריחו משא"כ הי"א דחשבו נמי את זה אין מדקדקין שיהיו הענינים דומים זה לזה, ואולם הגירסא של ירושלמי סוף ברכות וי"א אף המעשרות משמע דרק במעשרו' פליגי אבל לא בחרמו של יריחו, ואולם חוץ מזה מה דיהיה החשבון של ש"ס בבלי דלא כרבנן ולא כי"א דהרי חשבו מעשרות ולא חרמו של יריחו, הנה הפלוגתא בעצמה איננה (מובן) [מובנת], ומה טעם לא נתחשב לרבנן תקנת מעשרות ומה חילוק יש בין מגילה ושאילת שלום לזה, אלא ודאי דרק בחרמו של יריחו עיקר מחלקותן כנ' התנחומא והמדרש רות:

עכ"פ ראינו דבהנהו שלשה שהזכרתי היה עקירת דברי תורה לדורות, ואיך יתכן זה עם המצוה הראשיי דאלה המצות שאין נביא רשאי לחדש. עוד זאת צריך אתה לדעת כי הלכה ברורה בידינו (יבמות צ' ע"ב) דבעי לאותובי על הך דאין ב"ד מתנין לעקור דבר מה"ת, מן ערל הזאה ואזמל וסדין בציצית ושופר ומשני בכלהו שב ואל תעשה ניתנו, ראינו דבשב ואל תעשה יש כח ביד החכמים לעקור דבר מן התורה ולמה יהיה הרשות

ביד החכמים באמת לבטל מצות התורה, ומ"ש רש"י ז"ל דשוא"ת לאו עקירה בידים היא, דאמר רחמנא שב ואל תעשה דממילא מעיקר' ע"ש אבל מ"מ נעלם ממני מהיכן למדו חז"ל זאת, וכיון דאין כח ביד החכמים או הנביאים לשנות אפילו קוצה אחת של יו"ד מן תורת משה, א"כ למה בטלו מצוה שופר ולולב בזמנו וראיתי הלכה פשוטה דיש ביד ב"ד לעקור דבר מן התורה בשוא"ת ולא ידענו הסיבה על מה ולמה ומהיכן למדו חז"ל זאת מקרא:

ונעל"ד דהנה לכאורה עיקר מה דרצה לאותובי' ביבמות מהזאה לולב ושופר תמי' בהשקפה ראשונה, דהטעם בכל אלו הוא משום שמא יעבירנו ארבעה אמות ברשות הרבים, ויש ששש שיעבור על איסור סקילה, וא"כ לא מקרי הותנו לעקור דבר מן התורה, דהרי עקרו זאת רק משום משמרת כדי שלא יגע באיסור תורה אשר אין מצות הללו דוחים את ל"ת דסקילה, ובכה"ג יש ביד חכמים לעשות סייג לדברי תורה, ותדע לך שהוא כן דלא העמידו חז"ל דבריהם נגד איסור תורה, רק משום ששש דיגע באיסורי תורה עצמם, דהרי ראינו בשופר אע"ג דהיא חכמה ואינה מלאכה מכל מקום הוא בכלל השבותין ואסורה מדרבנן, וכן גבי הזאה אמרינן (יומא ז' ע"ב) דהזאה שבות ואין דוחה את השבת, וכן לענין נטילת לולב אמרו (סוכה מ"ב ע"ב) ואמאי טלטול בעלמא ולדחי שבת ראינו עכ"פ דמידי טלטול לא נפקא והוי כשאר שבותין דרבנן, ומ"מ חפשו בש"ס בכל אלו אחר הטע' דשמא יעבירנו ארבע אמות ברה"ר, ולא אמרו בפשטות דאע"ג דכל אלו המה רק מדרבנן מ"מ בשב וא"ת יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת, וע' מ"ש הרמב"ם פ"ב מהלכות שופר ה"ו וז"ל י"ט של ר"ה שחל בשבת אין תוקעין בכל מקום ואע"פ שתקיעה משום שבות ומן הדין היה שתוקעין יבא עשה של תורה וידחה שבות של דבריה'[12] ומפני מה אין תוקעין שמא יעבירנו או יוציא מרה"י לרה"ר ויבא לידי איסור סקילה עכ"ל, ראינו דמן שבות דמלאכה עצמה כיון דאי אפשר לבוא לידי איסור תורה בכה"ג דחי עשה של תורה לשבות דדבריהם ורק כיון שיוכל לבא לידי איסור סקילה ובכה"ג אין מ"ע הללו דוחים לל"ת החמורה בהפגשם יחד, שוב גם רשות

[12] **הגה** מלשון הרמב"ם שכ' ומן הדין היה שתוקעין יבא עשה של תורה וידחה שבות של דבריהם ולמה לא מקשה בפשיטות איך העמידו חז"ל דבריהם במקום מצות התורה ואיך אלימי לעקור דבר מן התורה כמו שהקשה הרמב"ם בפ"ו מהלכות קרבן פסח ה"ו וזו היא הקו' היותר חזקה אבל הארכתי לקמן במאמר תורת נביאים לקיים שיטת הרמב"ם והרמב"ן דשבותין המה אסורים מן התורה והמה בכלל תשבות כמ"ש הרמב"ם פכ"א מה' שגת ה"א נאמר בתורה תשבות אפילו מדברים שאינם מלאכה חייב לשבות בהן ע"ש וא"כ תקיעת שופר כיון דהוא עכ"פ טרחה ובכלל שבותין וג"כ איסור תורה יש בהם, ומפ"ז לק"מ איך העמידו דבריהם במקום תורה דהרי גם שבות מן התורה רק הקו' כיון דעכ"פ נמסרה לחכמים ופרטי המלאכות המה מדבריהם כמו שהארכתי לקמן וא"כ עכ"פ עשה עדיפי מיני' ובכה"ג אתי עשה מפורש' דד"ת ודחי שבותין משא"כ הזאה דאינו טרחה כלל ואיננה אפי' בכלל שבותין הקשה שפיר איך העמידו דבריהם במקום מצות התורה:

נתונה לחכמים, לחשוב עצות מרחוק שלא יוכלו לבוא לידי כך, אפי' בביטול מצות התורה הקלה, כדי שלא יגע באיסור חמור, וכן בעיקר הדבר לא בטלי המצוה לגמרי דהרי ראינו דאמרו הטעם, שמא יעבירנו דיגע באיסור סקילה, ולמה לא אמרו הטעם שמא יתקן כלי שיר, וכבר התעוררו בזה הגאונים עיין ט"ז ומ"א א"ה סי' תקפ"ה, והביאו בשם מהר"מ פדווא הטעם כיון דשמא יתקן כלי שיר שייך אף בי"ט, וא"כ אם חיישינן לגזירה זו יתבטל מצות שופר ולולב לגמרי, ובכה"ג אין ביד החכמים להחמיר היכי דמפורש בתורה להיתר, אבל מטעם שמא יעבירנו זה שייך דוקא בשבת, אבל אם חל בי"ט דאין איסור הוצאה מרשות לרשות ביום טוב מתקיימא מצות התורה שפיר, אבל לעקור לגמרי מצוה אחת שאמרה התורה זה אי אפשר כלל לחכמים אפילו להחמיר שלא יגע באיסור תורה, ועיין ט"ז יו"ד סימן קי"ז לענין איסור סחורה בדברים האסורים, ועיין מ"ש האחרונים לתרץ מהך דריבית לעובדי כובבים ומזלות, אשר לדעת הרמב"ם היא מ"ע של תורה, ומ"מ קי"ל יו"ד סימן קנ"ט דאפילו ריבית עובדי כוכבים אסור, והטעם כיון דלא עקרו ובטלו מצות התורה לגמרי דהרי משום כדי חייו התירו ע"ש, וא"כ איך מייתי הש"ס כאן ביבמות לענין ב"ד מתנין לעקור דבר מה"ת, דמיירי בתורם מן הטמא על הטהור, אשר מן התורה תרומה מעלייתא הוא, ורק מדרבנן שמא יפשע ולא יתרום מחדש עשו דאפי' האי גריווא הדרא לטיבלא, דשם לא יגע לעולם באיסור תורה, דהרי אפילו אם יפשע ולא יתרום מחדש, מ"מ מה"ת אף התרומה ראשונה תרומה גמורה היא, וגם נתעקר איסור תורה לגמרי דדבר שהוא תרומה עושין אותה טבל, ואם אוכל אותה כהן חייב מיתה בידי שמים:

לכן נראה לי דאין הפי' כאן ביבמות דרצה לאותובי' בשופר ולולב והזאה. היינו משום הגזירה דשמא יעבירנו, דבודאי בזה כיון דאינו רק משמרת לד"ת בודאי יש כח להם לעקור איסורא זוטא שלא יבאו לחטוא באיסורא רבה, אולם כאן מיירי מהך דקי"ל (ר"ה ל"ב ע"ב) דשופר של ר"ה אין מחללין עליו את השבת אפילו בדבר שהוא משום שבות ולא יוכל ליגע באיסור תורה כלל כמו בתחומין אשר לרוב הפוסקים אף תחומין י"ב מיליין אינו רק מדבריהם[13] וע' סוגית הש"ס ורש"י שם ועיין רמב"ם פ"א מהלכות שופר

[13] **הגה** ועפ"ז נתיישב נמי דברי הרשב"א בחי' לפ"ק דר"ה דף ט"ז ע"ב למה תוקעין ומריעין כשהן עומדין וכו' והקשו בתו' הרי עובר בבל תוסיף ותי' הרשב"א דתקנת חכמים ליכא בל תוסיף משום דכתיב ע"פ התורה אשר יורוך וה"ה בבל תגרע לצורך כגון יום טוב של ראש השנה שחל בשבת אע"ג דאמר רחמנא תקעו גזרו שלא לתקוע וכ"ז לצורך ה"נ לצורך ראוי לחזור ולתקוע משום מצוה לשמוע דברי חכמים מלא תסור ע"ש והגאון בעל ש"א בטורי אבן תפסו דאיך אפשר לומר משום תקנת חכמים פקע איסור תורה מ"ש מהך דקי"ל דאין כח ביד ב"ד לעקור דבר מן התורה ותקיעה בראש השנה שאני דהוא שב ואל תעשה ע"ש אבל לפי הנ"ל ניחא דש"ס ביבמות מיירי רק מענינים אשר לא יבא לעולם לכלל איסור תורה כגון אין מעבירין עליו התחום אבל מהך דשמא יעבירנו כיון דהוא רק משמרת וסייג לד"ת בכה"ג אפילו בקום ועשה יש בידם לעקור מצות התורה הקלה שמא יבא ליגע

ה"ד וש"ע א"ח סימן תקפ"ו, וכן ילפינן הדין דלולב משופר דכל מה דמותר בשופר ה"ה בלולב, עיין א"ח סי' תרנ"ו, והטעם דלא דחי באמת מצות התורה לשבותין הללו כיון דבשעת שעולה באילן או שיצא חוץ לתחום עובר איסור שבות ואיננו מקיים המצוה עדיין ע' ר"ן שם ועיין מ"א סי' תמ"ו מה שהביא בזה בשם השבולי לקט, וא"כ העמידו דבריהם אף במקום שתיעקר אח"כ מצות התורה, וכן מצינו גבי הזאה בטמא שחל שביעי שלו להיות בערב פסח, אשר לדעת הרמב"ם ז"ל, הטעם משום דבעת שמזין עליו שהוא משום שבות[14] אז אינו זמן הקרבת הפסח שחייבין עליו כרת אע"ג שהדבר גורם

באיסור סקילה וע"ז קאמר הרשב"א דמטעם על פי התורה אשר יורוך ולא תסור יש ביד חכמים לגזור ולחשוב עצות מרחוק בביטול מ"ע הקלה ובעיקר דברי הרשב"א אבאר במאמר בל תוסיף:

[14] **הגה** הנה בטעם דברי הרמב"ם פ"ו מהלכות ק"פ הלכה ו' דנקט הטעם מפני דבשעה שעובר על השבות עדיין אינו זמן המצוה ולא נקט הטעם האמור בש"ס דשמא יעבירנו ד"א ברשות הרבים וכבר השיגו הראב"ד ונ"ל דהנה בלא"ה התעורר הגאון בעל טורי אבן בחי' למגילה דלמה נקט הש"ס ר"ה כ"ט ומגילה ה' ע"ב הלשון הכל חייבים בתקיעת שופר ובקריאת מגילה ואין הכל בקיאין גזירה שמא יעבירנו וגבי לולב קאמר סתם גזירה שמא יעבירנו ולא נקט הלשון הכל חייבים ואין הכל בקיאים ואם תרצה לומר דלאו דוקא הוא אם כן למה נקט זה גבי שופר ומגילה ע"ש ול"נ דהנה בלא"ה הקשו האחרונים דהרי אנן קי"ל הלכה כר' יוסי דסבירא ליה (סוכה מ' ע"ב) דיום טוב הראשון של חג ששכח והוציא לולב ברשות הרבים פטור מפני שטעה בדבר מצוה ואם כן שוב לא שייך גזירה דשמא יעבירנו דאפילו אם יוציא לרשות הרבים פטור וביותר קשה דהרי התוס' מגילה ה' ע"ב הקשו דלמה תוקעין ביום כפור בין השמשות ולא גזרינן שמא יעבירנו דהרי קיימא לן עירוב והוצאה ליום כפור ותירצו דהוי גזירה לגזירה דבין השמשות אינו רק שבות ע"ש (יש לעיין בדבריהם דהרי בין השמשות דאפוקי יומא סבירא ליה להרב בעל מגן אברהם סימן שמ"א דהוא דאורייתא ואכ"מ) עכ"פ היכי דלא יבא לידי איסור תורה לא גזרינן שמא יעבירנו וגם כאן אפילו אם יוציא לרשות דרבים יהיה פטור מפני דהוי טעה בדבר מצוה ובשלמא בלולב לק"מ דבלולב מקשה הש"ס דבלאו הכי לא משכחת גבי לולב טעה בדבר מצוה דהרי מדאגבי' נפיק בי' ומשני דהוציאו בכלי דרך בזיון או בהפכו אולם ברוב הפעמים כשמוציאו דרך גידולו שוב לא הוי טעה בדבר מצוה דהרי כבר נפיק ב', אבל בשופר ומגילה שוב הקו' חזקה דהרי אף אם יעבירנו לא יהיה חייב עליו והנ"ל דהנה (בסוכה מ"א ע"א) הביאו התוספות גירסת הש"ס דמחלק בין הך דלולב ובין הך דאמר ר"י עולת העוף שנמצא וכו' וקסבר חטאת העוף ואכלו משום דלולב אי אפשר על ידי אחר והוא מצוה דרמיא עליו מה שאין כן בחטאת לא רמיא מצוה על כהן זה דוקא עיין שם ואם כן ניחא דהנה בשופר ומגילה דעיקר מצוה היא השמיעה ומפני זה אחד יוצא בשביל כלם ואם אחד תקע או קרא שוב כלם יוצאים בזה ושוב לא הוי הקריאה או התקיעה מצוה דרמיא עליו ואין צריך לטלטל את השופר או המגילה כדי לקיים המצוה ומפני זה ההכרח לרבה למימר הכל חייבים היינו החוב הוא על כל אישי האומה ואין הכל בקיאין היינו דלא רמיא המצוה שיתקע או שיקרא כל אחד ואחד רק אחד בקי מוציא את אינם בקיאים ומפני זה כיון דלא רמיא החוב על כל אחד שוב גזרינן שפיר שמא יעבירנו דלא מקרי טעה בדבר מצוה מה שאין כן בלולב לא צריכים לזה דהרי בלאו הכי לא מקרי טעה בדבר מצוה כקו' הש"ס דהרי מדאגבה נפיק בי' ומפני זה אמר בלולב סתם דשמא יעבירנו והנה בהזאה כיון דלשיטת הרמב"ם ז"ל דסבירא ליה אין שוחטין וזורקין על טמא מת אפילו לאחר שהזה וטבל עיין פ"ו מה' ק"פ ואם כן הך דהזאה תוכיח לא מיירי בערב פסח שחל להיות בשבת דלשיטתו אפילו אם יזה עליו היום לא יהיה ראוי לאכול הפסח בלילה והנה לשיטתו הך דהזאה אינו דוחה שבת מיירי בי"ג שחל להיות בשבת דאם לא יזה עליו בי"ג שוב בי"ד אף שהוא בחול אם יזה עליו לא יהיה ראוי לאכול הפסח דאין שוחטין וזורקין על טמא מת אפילו לאחר שהזה ועיין בפי' המשניות להרמב"ם ר"פ אלו דפי' כן דהזאה דאינו דוחה שבת מיירי בי"ג ועיין מ"ש הלח"מ כאן ואם כן כיון דאמרי' (פסחים ע"ב) בהיו לו שני תינוקות למול דסבירא ליה לרבי אליעזר בהיו לו תינוק למול אחר השבת ומל בשבת כיון דלא מטא זמני' לא שייך הדין דטעה בדבר מצוה עיין שם ומפני זה סוגיא דהכא (פסחים ס"ט ע"א) דאזיל הש"ס כאן אליבא דר' אליעזר דר"ע הקשה זאת לר"א הזאה תוכיח ולדידי' שייך שפיר שמא יעבירנו דהרי כיון דלא מטא זמני' לא שייך טעה בדבר מצוה פטור מה שאין בן הרמב"ם דסבירא ליה פ"ב מהלכות שגגות אפילו אם מל שלאחר השבת בשבת אף על גב דלא מטא זמני' נמי מקרי טעה בדבר מצוה עיין כ"מ שם ומפני זה לא יתכן אליבי' הטעם דשמא יעבירנו דהרי אם יוציא לרשות הרבים יהי' פטור ומפני זה נקט הטעם דאינו זמנו:

לבוא אחר כך לידי כרת מ"מ בכה"ג העמידו דבריהם במקום כרת, עיין רמב"ם פ"ו מה' קרבן פסח ה"ו, וכן לענין ערל כ' הרמב"ם שם ה"ז דג"כ יוכל להיות דלא יבא לידי כרת, שהרי זה המל יש לו שלא לטבול עד שיבריא ולא יבוא לידי חיוב כלל ע"ש וכן באיזמל בשעה שמוליכו דרך גנות וקרפיפות אינו מקיים המצוה עדיין וכן בסדין בציצית ג"כ בשעה שמתחיל ללבוש עדיין אינו מקיים המצוה ועיין תוס' שם, ובכל אלו העמידו חז"ל דבריהם אע"פ שגורם אח"כ לבטל מ"ע של תורה מ"מ בשעה שנעקר מצות דרבנן עדיין ליכא מצות התורה, ובכה"ג העמידו חז"ל דבריהם דלא משגיחין רק על איסור בשעת מעשה שבא המשא ומתן עליו והסיבות המסתעפים לא יזיקו, ומפ"ז למדו שפיר לענין תורמין מן הטמא על הטהור, דבשעת ההפרשה יש גזירת חכמים דשמא יפשע, ואף על גב דיוכל להסתעף מזה איסור תורה מה שהדרא לטיבלא מ"מ ב"ד מתנין בכה"ג לעקור דבר מה"ת אפילו היכי דליכא חשש שיפגע באיסור תורה:

ומשני הש"ס שב ואל תעשה שאני, היינו כיון דאמרינן (ברכות י"ט ע"ב) דילפינן מלאחותו דגבי מת מצוה חייב לטמא את עצמו אע"ג דהולך לשחוט פסחו ולמול את בנו, מ"מ כבוד הבריות דוחה את ל"ת שיש בו כרת. ואם כבודו של הפרט דחי בשוא"ת את איסור כרת מכ"ש דחייבים אנו בכבודם של חכמים שלא יזלזלו בתקנתם אע"ג דיסתבב מזה עקירת דבר מה"ת, ומשם ילפי' לכל שב ואל תעשה דהעמידו דבריהם אע"ג דיגרום לאיסור כרת ומכ"ש לשאר לאוין אבל בקום ועשה כיון שעוקר מיד איסור תורה בכה"ג אין כח לחכמים לעקור דבר מה"ת:

וכיון שכן נשארה הקו' בחזקה דאיך השאירו תקנ' המגילה ותקנת שאילת שלום בשם לחלוטין הרי אין כח ביד ב"ד ואף ביד הנביא לעקור מצות התורה לדורות בקום ועשה:

והנראה דהנה מרן הכסף משנה פ"ג מהלכות נדרים ה"ט כ' לתרץ דעת הרמב"ם דס"ל בנודר שיצום יום א' או ב' בשבוע ופגע יום זה והרי הוא י"ט הרי זה חייב לצום, פגע בו חנוכה ופורים ידחה נדרו מפני הימים הללו הואיל ואיסור הצום בהם מדברי סופרים הרי הן צריכין חזוק, והרי הוא קום ועשה דמה"ת נדרים חלים על דבר מצוה וחייב לצום מטעם נדרו ומשום דתקנו חכמים בזמן אחרון ימים הללו לימי שמחה עובר על נדרו בקום ועשה וכ' מרן דכיון דמשום מגדר מלתא יכולין לעקור דבר מה"ת אפילו בקום ועשה, וא"כ כאן כל מה שגורם לחזק תקנת חכמים כדי שלא לזלזל בהו הוי כמו מגדר מלתא ע"ש, הנה חידש לנו מרן דין חדש דאע"ג דמגדר מלתא אינו רק לשעה מ"מ אם הסיבה שהניע לחז"ל בתחילת עקירה עדיין במקומה עומדת בלי הפסק שוב גם המסובב הולך בלי הפסק, ועיין בתשובת הרשב"א סי' קכ"ז דהקשה בהך (דיבמות צ"ג

ע"א) דר' ינאי עישר מפירי דביתי על פירות דמייתי אריסי משום כבוד שבת והקשה הוא ז"ל דהרי דרשו בספרי דכ' והרמת' ממנו ואמרו שמה דכל התורה למד ומתלמד חוץ מזו משמע דדרשא גמורה דאין תורמין שלא מן המוקף ומ"מ התירו משו' עונג שבת, וכתב הרשב"א דאשכחן בכמה דוכתי דחכמים דחו אפילו לאו הבא מכלל עשה משו' תקנת' כמו בר"א דשחרר עבדו משום לצרפו לעשרה אע"ג דתפילה בעשרה לכ"ע אינו רק דרבנן, וכן (גיטין מ') ההוא אמתא דהוי עבדו בה איסורא וכפו את רבה לשחררה ואע"ג דהמשחרר עבדו עובר בעשה ונקבע[15] דין זה לדורות דכל עת דיתרמי כן יהיה רשות לעקור דבר מה"ת ע"ש וע' בחי' הרשב"א יבמות סוגיא הנ"ל והטעם כיון דהחשש דיבאו לזלזל בתקנות דרבנן הולך בלי הפסק שוב גם הסיבה הולך בלי הפסק והוא מגדר מלתא עולמית ועיין תוספות (נזיר מ"ג ע"ב) ד"ה והאי מת מצוה ע' בתוס' (ע"ז י"ג ע"א) ד"ה את סוסיהם תעקר דכ' דאע"ג דאין ב"ד מתנין לעקור דבר מה"ת מ"מ היכי שיש פנים וטעם לדבר עוקרין דבר מה"ת, ומפני זה כתבו התוספות והרשב"א והריטב"א ביבמות ר"פ האשה רבה, דמפ"ז נאמן עד אחד בעדות אשה, אע"ג דהיכי דאתחזיק איסורא לא מהימן ע"א ע"פ דין התורה, מ"מ כיון שיש פנים וטעם לדבר דבודאי אינו משקר מטעם

[15] **הגה** הנה לא אמנע מהציג כאן סנסון אחד מן חי' בסוגיא זו (ברכות מ"ז ע"א) אמרי' תשעה ועבד מצטרפין מתיבי' מעשה בר' אליעזר שלא מצא עשרה ושחרר עבדו שחרר אין לא שחרר לא ומשני תרי הוי לי' שחרר חד ונפיק בחד, והיכי עביד הכי הרי המשחרר עבדו עובר בעשה ומשני מצוה שאני ומקשה הרי מצוה הבאה בעבירה, מצוה דרבים שאני והנה הנו"ב מהדו"ק בסוף ספרו התעורר דלמה בגיטין ל"ח נמי איתא לעובדא דר' אליעזר והקו' דהרי עובר בעשה ומשני מצוה שאני ולא מקשה יותר ובברכות הוסיפו להקשות דהרי הוא מצוה הבאה בעבירה עוד הקשה הצל"ח דקו' הש"ס והיכי עביד הכי היא ענין בפני עצמו ואין לו שייכות עם גוף הדין דתשעה ועבד מצטרף ועל כל פנים הי' לו לש"ס לומר גופא מעשה בר"א ששחרר עבדו והיכי עביד הכי הרי עובר בעשה אבל מסידור לשון הש"ס מוכח דעדיין יש לקו' הללו שייכות עם עיקר ההלכה כאן מתשעה ועבד מצטרפין עוד הקשה הגאון בעל שאגת אריה כיון דמשני הש"ס מצוה שאני היינו דע"כ דמצות תפלה בעשרה דחי לעשה לעולם בהם תעבודו ואפילו אי תפלה בעשרה דרבנן העמידו בכגון זה דבריהם במקום ד"ת ואם כן אין מקום לקו' הש"ס דהוא מצוה הבאה בעבירה וכי בכ"מ דעשה דחי לא תעשה נימא דהוא מה"ב וע"כ כיון דדחי ליכא כאן לא תעשה ה"נ במקום מצוה ליכא העשה דלעולם בהם תעבודו לכן הנראה לי ענין נאות דהנה התוס' (פסחים נ"ט ע"א) ד"ה אתי עשה דרבים כתבו בסוף דבריהם דעשה דרבים דוחה לעשה הקל אף על גב דלא הוי בעידנא דאם לא כן היכי שחרר ר"א לעבדו הרי בשעת השחרר עבר על עשה ולא מקיים מצות תפלה בעשרה רק אחר כך ע"ש והנה הרמב"ם פסק פ"ח מהלכות עבדים הי"ז דאם הניח תפילין לעבדו או כל דבר שעשה לעבדו אשר העבד פטור יצא בהם לחרות דזה מקרי גילוי דעת שרוצה לשחררו ואם כן שוב גם בעבד משכחת לה בעידנא כגון דלא שחררו מקודם רק כיון דעבד אינו מצטרף לעשרה והוא התחיל להתפלל בט' ועבד שוב העבד יוצא בזה לחירות והוי בעידנא ומפ"ז לא מקשה בגיטין ל"ח דהוי מה"ב דכיון דדחי עשה דתפלה שוב ליכא עבירת משא"כ בסוגיא דברכות קיימינן דט' ועבד מצטרפין, ואם כן אין ראיה מהא דצירפו לעשרה דהאדון גילה דרוצה לשחרר אותו דהרי עבד נמי מצטרף ורק דכאן מיירי שהיו שני עבדים ושחרר חד ונפיק בחד ואם כן כאן ע"כ צריך האדון לברר מקודם את מי שחרר ובאיזה עבד מצטרף מתורת ט' ועבד דבכל חד איכא למימר דלא שחררו רק להצטרף מתורת עבד ואם כן כיון דצריך האדון לברר מקוד' כי משחרר אחד ושוב מקשה הש"ס דהוה מה"ב היינו דלא הוי בעידנא כקו' התוס' דהרי עבר העשה בהשחרר ועדיין לא קיים מצו' עשה דתפילה ומשני הש"ס מצוה דרבים שאני דבכה"ג דחי עשה רבים לעשה הקל אף על גב דלא הוי בעידנא מה שאין כן בגיטין איכא למימר דמיירי בעבד אחד ועבד אינו מצטרף ומשכחת לה בעדנא:

דהוא מלתא דעבידי לגלויי, ומשום תקנות עגונות הקילו, וע' נמי מ"ש הרמב"ם סוף ה' גירושין פי"ג הכ"ט אל יקשה בעיניך שהתירו חכמים הערוה חמורה בעדות אשה, או עבד או שפחה או עכו"ם מסל"ת, ועד מפי עד ומפי הכתב בלא דרישה וחקירה מפני שלא הקפידה תורה וכו' אבל דבר שאפשר לעמוד על בוריו וכו' לא הקפידה תורה שדבר רחוק שיעיד בו העד בשקר, לפיכך הקלו חכמים בדבר והאמינו בו ע"א מפי שפחה וכו' שלא תשארנה בנות ישראל עגונות ע"ש, וע' תשובת הריב"ש סי' קנ"ה דלדעת השואל עכ"פ עד מפי עד ומפי שפחה הוא לכ"ע דרבנן, ולדעת הריב"ש אף עד אחד בראי' ברורה ג"כ לדעת רבינו אינו רק מדרבנן ע"ש, עכ"פ ראינו דמשום תקנות עגונות אשר בכל עת שיקרה ענין זה יהיה צורך גדול להתיר אשה מכבלי העיגון שלא תתעגן כל ימיה, עשו חכמים חוק קבועה, לבטל דבר מה"ת כיון שיש פנים וטעם לדבר וכל מקום שיבא ענין זה לפני חכמים יורו להתיר עגונה בעדות אשה או שפחה:

וכן הוא הענין במה שהבאתי לעיל פ"ג מן מה שנשאר היתר כתיבת הספרים לחלוטין אע"ג (בגיטין ס' ע"א) אמרינן דלא הותרו רק ספרי דאגדתא מטעם עת לעשות לה' ופירש"י דהתירו משום צורך שעה כיון שנתמעטו הלבבות והשכחה מצויה, וראינו דנשאר במעמד זה לדורות, ועקרו ענין אחד מה"ת דכ' אלה ודרשו אלה אתה כותב ולא הלכות, והטעם כי אותה הסיבה אשר הניעם אז לכתוב ספרי דאגדתא משום כובד הגלות וגודל השכחה זאת הסיבה עודנה אתנו היום כל משך ענינו ומרודנו כי לא שקטנו ולא נחנו מקול נוגש: וכן ראינו במצות עשה דכתיבת ספר תורה אשר הוא מ"ע אשר מוטלת על כל איש ואיש, ע' רמב"ם פ"ז מה' ס"ת דמ"ע על כל איש ואיש שיכתוב לו ס"ת שנאמר ואתם כתבו לכם את השירה הזאת ואין כותבין פרשיות ע"ש, וכן מנו מצוה זו כל מוני המצות ומ"מ כתב הרא"ש והטור והש"ע יו"ד סי' ע"ר דהאידנא כיון שיש לנו שאר ספרים כתובים למה נזלזל בכבוד התורה בחנם ע"ש וע' ט"ז וש"ך שם מה שהביאו משם הדרישה וע' באר שבע בהשמטות דהתעורר על מה שנמנעו העולם מלקיים מצוה זו והרב בעל חוט השני סי' כ' תפסו משיטת אלו הגדולים, דבזמנינו בטלה מצוה זו ע"ש, עכ"פ ראינו, דכיון שנתחדש אצלנו כתיבת הספרים, אם כן יש טעם וסיבה שלא להקל בכבוד ס"ת, אשר עיקר מצות כתיבתה לא היתה רק משום הלימוד, וכיון שסיבה זו עומדת בלי הספק אם כן נתבטלה מצוה זו מכל וכל:

ועתה גם בהנך שלשה שחשבתי כיון שהסכימו ב"ד של מעלה דיהי' נחוצים קיום תקנות אלו לדורות, שוב אע"ג דמתנגדים לתורת משה, מ"מ סיבת העקירה עומד לנצח:

ודע דע"פ העקרים שהנחנו כאן יהי' הנקל לנו לבאר דברי הרמב"ם פ"ב מה' רוצח ה"ד וז"ל דכל אלו הרצחנים שאינם מחויבים מתת ב"ד אם ראו ב"ד להורגם בהוראת שעה יש רשות להורגם כפי מה שיראו ובהלכה ה' כתב רבינו הרי שלא היתי שעה צריכ' לכך לחזק הדבר הרי ב"ד חייבים מ"מ להכותם מכה רבה הקרובה למיתה, לאסרם במצור ובמצוק שנים רבות ולצערן בכל מיני צער, כדי להפחיד ולאיים שאר הרשעים שלא יהי' הדבר להם לפוקה ולמכשול עכ"ל: והנה חוץ ממה שנעלם מאתנו מאין הוציא רבינו זאת וגם מרן לא הערה מקורו, הנה דבריו תמוהים מאוד כיון דלא היתה שעה צריכה לכך מדוע מותר להכות אותם ולעבור על לאו דלא יוסיף ולעקור דבר מה"ת בלא שום הוראת שעה עיין רמב"ם פ"ה מהלכות חובל ה"א וה"ג, וא"כ מה לי לעונשו במיתה או להכות אותו הכאה רבה קרוב למיתה שניהם עקירת דבר מה"ת הם:

אבל עיקרן של דברים הם הנה מצינו (סנהדרין פ"א ע"ב) מי שלקה ושנה מכניסין אותו לכיפה, וגם הגונב את הקסוה, והבועל ארמית, והמקלל בקוסם, קנאים פוגעין בהם וכהן ששימש בטומאה פוצעין ראשו בגזרין, ומקשה הש"ס דאם כל אלו פטורין מדיני שמים א"כ מי איכא מידי דרחמנ' פטרי' ואנן קטלינן, ומשני בכלהו יש מיתה בידי שמים, והקשה הר"ן מיתות אלו מה טיבם, אם המה הלכה למשה מסיני שוב אין מקום לקו', התור' פטרי' ואנן קטלינן, הרי הלכה למ"מ הן הן גופי תורה, וא"כ התורה ציותה לנו דנמית העוברים במיתות הללו, וגם אין לומר דעונשים הללו המה רק מדבריהם מן הטעם דב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין, דזה אינו רק לצורך שעה לפי ראית עיני הב"ד, אבל לעשות תקנה קבועה וקיימא לדורות, אין בידינו לעשות, שאין נביא רשאי לחדש דבר ומצוה עולמית, מכ"ש לחייב מיתה למי שאין מחייב מדין תורה ע"ש בר"ן בחי' לסנהדרין, אבל לדעתי בודאי ידענו דרק ארבעה מיתות שנוהגין בהם הב"ד, רק אלו נמסרו לב"ד, ושא' המיתות הללו אינם רק משום צורך השע' כדי להפחיד ולאיים בעושי רשעה, וצורך השעה הולך בלי הפסק, כי אם לא יענשו רשעים האלו אזי הסכנה גדולה ומפחדת, כי גם רבים ילמדו ממעשיהם לעבור בשאט נפש בלי יראת עונש, אולם עיקר קו' הש"ס דכיון דמשום צורך השעה שוב הדבר הולך בלי הפסק והוא חובה על הב"ד לעשות, א"כ למאי ענין פטרה התורה, בשלמא באותן הענינים אשר הב"ד עושין רק לשעה שייך שפיר דדין התורה תחזור לאיתנה הראשון, אולם באותן הענינים אשר נשארו לחוק קבוע אצלנו ולעולם ישאר כן, אם כן על איזה ענין פטרה התורה, כיון שהב"ד מחויבים בכל עת לקיים בהם עונש מיתה, ומשני דבכל אלו נתחייב עכ"פ מיתה בידי שמים או כרת ולא פטרה התורה, רק מסרה לחכמים שהם יקיימו בהם עונש כפי

הנראה בעיניהם בכל מיתה שיהי', ומפ"ז לא מקשה הש"ס רק בבא על הכותית או לקה ושנה דלא ידענו עדיין עונש כל אלו, משא"כ בהורג שלא בעדים כיון דהורג נפש נתחייב עכ"פ מיתה מדין התורה, רק דכאן ליכא עדות מיוחדת וא"כ אין ביד הב"ד להמיתו בדין הקבועה ועומד, אבל מ"מ מכניסין אותו לכיפה לגרום לו המיתה, עיין רמב"ם פ"ה מהלכות רוצח ה"ה=, ומזה למד הרמב"ם בפ"ב מהל' רוצח דה"ה השוכר חברו להרגו או שמוסר חברו ביד חיה, דכיון דדינו מסור לשמים דכתיב מיד כל חיה אדרשנו שוב רשות להכות אותו הכאה קרוב למיתה, כמו בהך דהורג בלא התראה ועדות מיוחדת, דג"כ מאכילין אותו שעורים וגורמים לו שתבקע כריסו, אבל אין הורגין אותו בידים, והא דכ' פ"ב מהלכות רוצח ה"ה הרי שלא הרגו המלך ולא היתה שעה צריכה לכך לחזק הדבר, הרי דלאו משום הוראת שעה הוא דאי משום הוראת שעה יש רשות לב"ד להורגו בידים, כמו בזה שרכב על סוס בשבת וסקלוהו, הייני כמו שבארתי לעיל דתנאי הוראת שעה הוא מגדר מלתא להחזי' רבי' לדת, ובכה"ג בודאי יש רשו' לב"ד להרוג אולם בדליכא רק צורך להפחיד ולאיים לימים יבאו, ועדיין לא נפרץ הדור ולא היו צריכים לחזק, אף דהצורך הולך בלי הפסק מ"מ כל זמן שלא נגלה התועלת לעיני כל אזי אין הורגין בידים, רק הכאה רבה קרוב למיתה, כמו בהך דהורג שלא בעדים דמכניסין לכיפה וז"ב דמכאן הוציא הרמב"ם דבריו:

עכ"פ עלה בידינו דדין מיתה של ב"ד צריך להיות מגדר מלתא גלויה, ואם ליכא תנאי לא מהמנינן לחכם, ורק בשאר עונשין החמורי' בזה אף דליכא מגדר מלתא בהחזרת רבים לדת, רק שחושבים עצות מרחוק שלא יתרופפו עמודי התור' והחברה ברבוי הרוצחים, אז כיון שנראה שיהיה צורך בכל עת, הנה עכ"פ רשות ביד הב"ד להכות אותו הכאה קרוב למיתה, אולם בתנאי שעבירה שלו הוא ענין חיוב מיתה רק דחסרו האופנים עדות והתראה אבל בענינים אשר על עיקר העשיה אין עליו עונש מיתה ע"פ דין התורה כגון בלקה ושנה בעבירות של מלקות לחודא, בודאי בכה"ג התורה פטרי' ואנן קטלינן, ואין עושין בזה תקנה קבועה לדורות, ורק במגדר מלתא לצורך תועלת הרבים ונגלה התועלת לעיני כל, אז הוי כאותו שרכב על סוס בשבת בימי היונים דעיקר הרכיבה בשבת אינה רק שבות ואפילו איסור תורה ליכא, בכה"ג יש רשות ביד ב"ד להורגו לשעה אפילו בידים:

פרק שביעי דין מלך ישראל

לבאר כל פרטי הדינים אשר מצינו בדין מלך ישראל, וראינו אצלו שהיו דן במשפטים יוצאים מחוק הקבוע בדין הסנהדרין, וגם באור בתחילה ענין הוראת שעה אשר מצינו בדין מלך, ומה הבדל יש בינו לחכם ונביא בזה:

כתב הרמב"ם פ"ג מהלכות מלכים ה"ח כל המורד במלכות יש למלך רשות להורגו, ואין רשות להורגו רק בסייף[16] ושם הלכה יו"ד כתב רבינו כל ההורגים נפשות שלא בראי' ברורה, או בלא התראה אפילו בעד אחד, או שונא שהרג בשגגה יש למלך רשות להורגן, ולתקן כפי מה שהשעה צריכה, והורג רבים ביום אחד ותולה ומניח ימים רבים, כדי להטיל אימה ולשבר יד רשעי עולם עכ"ל, ועיין מ"ש רבינו פ"ב מהלכות רוצח ה"ד כל אלו הרצחנים שאינם חייבים מיתת ב"ד אם ירצה מלך ישראל להורגם בדין מלכות ותקנת עולם הרשות בידו, וכן אם רצה ב"ד להורגם בהוראת שעה, אם היתה השעה צריכה לכך, יש רשות להם כפי מה שיראו ע"ש, ולכאורה כיון דגם אצל דין מלך צריך להיות התנאי דהוראת שעה ותיקון העולם, א"כ מה הבדל יש בין דין מלך לדין סנהדרין, לשניהם הכח מסור מפי התורה לפקח על בני דורם, אם רואים נחיצת הזמן יכולים לעקור מצות התורה, כדי לעשות סייג לתורה עושים ומכין ועונשין אפילו עונש מיתה שלא ע"פ הדין, וביותר תראה ברמב"ם ספי"ח מה' סנהדרין דמפ"ז הרג יהושע לעכן ודוד לגר העמלקי הוראת שעה או דין מלכות ע"ש, הנה חילק רבינו בין הוראת שעה לדין מלך, משמע דשני ענינים הם אשר נפרדים זה מזה באיכות משפטם, והנראה כיון שבארתי לעיל פ"ה החילוק בין חכם לנביא דלחכם לא מהמנינן לו בעקירה עד שיהיה התועלת הנצמח מזה נגלה לעיני כל משא"כ לנביא מאמינין לו כי בודאי יצמח מעקירה זו הטבה כללית, ועתה לדעתי ענין מלך ישראל דין נביא מוחזק דכל היכי שהמלך אומר כי לפי מעמד ומצב הדור נחוצה עקירה ולדעתו יהיה נצמח תועלת עצום מעקירה זו, מאשר כי השמיעה לדברי המלך במה שהוא צורך להנהגת מדינתו הוא בכל עת תועלת עצום ואפילו מה שנוגע רק לכבודו בלבד, וזה מדוקדק בלשונו מאוד פ"ב מה' רוצח שהבאתי דגבי מלך כ' סתם יש רשות למלך להורגו, משום תקנת העולם, משא"כ גבי

[16] **הגה** הנה מרן לא התעורר בזה מהיכן הוציא רבינו זאת דלמלך אין רשות להרוג בשאר המיתות רק בסייף, אולם דברי רבינו מבוארים בירושלמי סנהדרין ריש פ' ארבע מיתות וקאמר שם דלרשות לא ניתנה אלא מיתת סייף בלבד ועיין בפני משה שם שרמז דרבינו הוציא דבריו מן ירושלמי זה ועיין בס' תולדות אדם להגאון מהר"ז (מווילנע) [מווילנא], אולם הירושלמי למד דין זה מה דמצינו בכל כתבי קודש היכי דנזכר מיתת מלך לא נזכר רק הרג בלבד במיתת אדוניה במיתת שמעי ויואב בכלם נאמר לך פגע בו, וכן נאמר אם אמיתך בחרב, ולפ"ז קשת לי על הרמב"ם שהבאתי דכ' ספי"ח מהלכות סנהדרין דמיתת עכן היה מדין מלכות והרי אין רשות למלך רק בסייף וגבי עכן לא מצינו הרג כלל רק סקילה ושריפה ודברי רבינו צע"ג:

עונש ב"ד שלא ע"פ דין תורה הותנה רבינו הוראת שעה ושעה צריכה לכך לחזק הדבר משמע דשני התנאים מוכרחים לעקירת ב"ד:

והנה קודם שאבאר לך מהיכן הוציא רבינו דעונש של מלך צריך להיות דוקא משום תיקון עולם, והרי ברוב הענינים ראינו דמשונה כל ענין התנהגות המלך עם העם מן שאר המשפטים וההתנהגות הקבועים ע"פ דין תורה בין איש לזולתו, ואנן קי"ל (סנהדרין כ' ע"ב) כל האמור בפרש' מלך מלך מותר בו ומותר ליקח בניו ובנותיו ושדו' וכרמים של כל העם, מה שאסור להפרטים לחמוד אפי' בלב הונו של הזולת ומכ"ש ליקח בחזקה, גם קי"ל דרך המלך אין לו שיעור, ופורץ לו גדר ואין ממחין בידו, ואמרו (ב"ק ס' ע"ב) דגדיש של ישראל דמטמרי בי' פלשתים שאל דוד אם מותר להציל עצמו בממון חברו, והשיבו אסור להציל עצמו[17] אבל מלך פורץ לו גדר ואין מוחין בידו, וא"כ הני דינים

[17] **הגה** הנה דבר זה הוא פלונתא ביו גדולי הפוסקים עיין רמב"ם פ"ח מהלכות חובל ה"ד דבנשא ונתן ביד לאנס הרי זה חייב והראב"ד השיגו דאין לך דבר העומד בפני פקוח נפש ומאין מתחייב שימות בשביל ממון חברו, והנה מכאן ליכא ראיה רק דמחויב לשלם אע"ג דהיה אונס מיתה אבל באין לו לשלם אם חייב למסור נפשו מכאן ליכא הוכחה, ועיין בפרשת דרכים דרך החיים שהביא פלונתת רש"י ותוספות (ב"ק ס' ע"ב) דרש"י ס"ל דחייב אפי' למסור נפשו ומפני זה פירש"י ויצילה שלא ישרפוה ע"ש, והנה הגאון בפרשת דרכים תמה ע"ז דהלכה רווחת בידינו דאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש והניח בצ"ע והנה אשתמיט ליה להגאון הנ"ל ירושלמי בעבודה זרה פ' אין מעמידין וז"ל שם לא סוף דבר שאמר לו הרוג את איש פלוני אלא אפילו אומר לו חמוס את איש פלוני עכו"ם בעכו"ם עכו"ם בישראל חייב למסור נפשו וגם ישראל בישראל משמע גם כן באומר לו חמוס חייב למסור נפשו, ראינו דאף במקום שיש מסירת נפש חייב למסור עצמו ולא יציל עצמו בממון חברו ועיין בשיטה מקובצת ב"ק פ' הגוזל פסק ארוך בזה משם הראב"ד והרב בעל פני משה כתב דבעל האומר זה ס"ל כר' חסדא בכתובות י"ט דעדים שאמרו חתמו שקר יהרגו ואל יחתמו שקר אבל רבא דחי דשם השתא אלו אתו לאמלוכי אמרינן להו זילו וחתומו ולא תתקטלון דאמר מר אין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש. והנה באמת בעיקר הדבר אפשר לומר כיון דאין חייב משום מוסר רק בנתן ביד אבל בהראה מקום מחמת אונס קי"ל דפטור מלשלם. וכן בעדים דחתמו שקר לא הוי רק גרמא בעלמא דהרי לא נתנו ביד רק דעל ידי אמירתן וחתימתן יתחייב זה לשלם ומפני זה צדקו דברי רבא דס"ל דאמרינן דיחתמו ואל יהרגו אבל באומר חמוס דחומס בידים בודאי אסור להציל בממון חברו ואם אין לו לשלם אפשר דחייב אפי' למסור עצמו למיתה שוב ראיתי בפני משה ס"פ החובל התעורר גם הוא דחתימת עדים לא מקרי רק גורם בעלמא ופטור מדין מוסר היכי דהיה באונס: והנה עפ"ז דכל עדים לא מקרי רק גורמים עלה בידי ישוב נכון לשיטת הרמב"ם פ' עשרים מהלכות עדות ה"ג דאע"ג דקיימא לן הרגו אין נהרגין ואין על העדים זוממין עונש מיתה מ"מ זה דוקא בעדי מיתה אבל בעדות מלקות ומכ"ש בעדות ממון אף על גב שלקו לזה שהעידו עליו או שילם מ"מ מקיימים דין הזמה בעדים וכלם תפסו עליו דמה חילוק יש והנ"ל דהנה (במכות ה' ע"ב) אמר בריבי הרגו אין נהרגין אמר לי' אביו לאו קל וחומר הוא ומה לא הרגו נהרגין הרגו לא כ"ש אמר לי' אין עונשין מן הדין ולכאורה קשה דהרי כתבו התוספות (פסחים מ"א ע"א) דעל גילוי מלתא עונשיו מן הדין ועיין מ"ש הפני יהושע פסחים סוגיא דמשרת דהקשה דילמא הך דזר לוקה עליו בכזית הוא משו' טעם כעיקר ותי' דמטעם כעיקר שוב אין עונשין מן הדין אבל אי אמרי' היתר מצטרף לאיסור שוב בלא"ה אסור חצי שיעור מן התורה ובכה"ג עונשין מן הדין ואם כן כאן בלא"ה עדות שקר אסור מן התורה ואם כן למה לא יענשו מטעם ק"ו זה דאינו רק גילוי מלתא ועונשין עליו וצריכים לומר דבשלמא אם היו עדים זוממין מצד הדין הוה ק"ו שפיר מה אם לא בצעו זממם נהרגים מכ"ש בנעשה מעשה על ידם אבל כיון שהזכרתי עדים מקרי רק גורם בעלמא דהרי אין עושין מעשה בידים ומה לי נהרגו בעדי' או כפתו והניחו לפני ארי או שכפתו והניחו ברעב או בצמא וכדומה אע"ג דבודאי גרם לו המיתה כיון דלא הרגו בידים ממש אינו חייב מיתת בית דין עיין רמב"ם פ"ג מהלכות רוצח ה"י ושוב ניחא דלא שייך כאן ק"ו כלל דהרי אפילו בהרגו אין עונשין לעדים ע"פ דין דהרי עדים אינם הורגין בידים ואינם רק גורמים ואם כן אי אפשר לחייבם מיתת בית דין מצד הגדתן וע"כ דעונשם הוא גזירת הכתוב לא עונש על הגדתן דמצד הדין אי אפשר לחייבם אף שנהרג ואם כן שוב לא שייך ק"ו דמה עדיפות להרגו בין לא הרגו ואם כן כיון דאינו רק גזירת

שמותר להרוג בלא התראה ובלא עדים, והורג רבים ביום אחד ושאר דרכי עונשים אלו, עושה אף בלא תיקון עולם רק מצד שדיני המלוכ' א"צ להתנאים אשר הונחו ליסוד מוסד אצל עונשי סנהדרין, וקודם שאבאר מוכרח אני לבאר דברי רבינו מהיכן למד רבינו עיקר הדבר שדין מלך הוא משונה מדין סנהדרין ומרן לא הערה מקור', לכן אני אבוא על סדר דברי רבינו להראות אמתות דברו:

דע כי הלכה פשוטה ומבוררת אצלנו כל המורד במלכות יש למלך רשות להרגו והוא מבואר (שבת נ"ו ע"א, ומגילה י"ד) דמורד במלכות לא צריך לדיינו ועיין בירושלמי תרומות פ"ח יחדו להם אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו ואל יהרגו אר"ל והוא שחייב מיתה כשבע בן בכרי ראינו דשבע בן בכרי הי' חייב מיתה מצד הדין ומפני זה מותר למסור אותו, ועיין מ"ש הרב הט"ז יו"ד סימן קנ"ז ס"ק ח' דמפ"ז נקט כשבע בן בכרי אע"פ דבדין תורה לא היה חייב מיתה רק מצד דין מלכות מ"מ מוסרין אותו אם יחדוהו, ואף בזמן הזה מי שפושע ומורד במלכות שלו מוסרין אותו ע"ש ואע"ג דשבע בן בכרי הי' מורד במלכות בית דוד וע' מדרש רבה ויגש פ' צ"ד דעיקר כשבע בן בכרי מטעם דמורד במלכות בית דוד דחייב מיתה ע"ש מ"מ יש ראי' לדברי הט"ז מהא דאמרו מדרש ויקרא רבה פי"ט על קרא ואשה כי יזוב, דסנהדרין יצאו לקראת נבוכדנצר ואמר להם יהויקים מרד כי תנוהו לי ואלך, אמרו ליהויקים נבוכדנצר מבקש אותך אמר להם וכי דוחין נפש מפני נפש אמרו הסנהדרין לא כך עשתה זקנתך לשבע בן בכרי עיין שם הרי דכל מורד במלכות אף במלכות של אומות חייב מיתה ע"פ דין תורה דאם לא כן אין ראי' משבע בן בכרי לנבוכדנצר וע' (סנהדרין מ"ח ע"ב) הרוגי מלכות נכסיהן למלך ופירש"י הרוגי מלך שמרדו במלכות, וחייבים מיתה דכ' כל אשר ימרה פיך יומת, וע' (סנהדרין מ"ט ע"א) אשכחי' יואב דקא עסיק במסכת כתיב כל איש אשר ימרה פיך ולא ישמע דברך יומת יכול אפי' לד"ת ע"ש, ומקרא זה למדו דמורד במלכות חייב מיתה אף דקרא זה כתיב ביהושע דלא היה מבית דוד, וכן אחאב דן את נבות על אשר קלל את המלך, אע"ג דלא היה מבית דוד:

הכתוב שוב אמרינן אין לך בו אלא חידושו ודוקא זמם ולא עשה וזה שייך דוקא בעונש מיתה אבל בעונש מלקות דקיימא לן פ"ב מהלכות רוצח דהניח חברו לפני ארי בית דין מלקין אותו מכה קרבנה למיתה וכן בממון קיימא לן דהראה המוסר אע"ג שלא נשא המוסר ונתן ביד נמי חייב ורק היכי דאיכא אונס מיתה פטור בלא נשא ונתן ביד אבל בשאר גורם בדיני ממונות חייב ואם כן שוב כיון דמתחייב ע"פ הדין על ידי שהעידו עדות גרמו שלקה או ששילם זה שוב ילפינן שפיר ק"ו שלא הרגו ומפ"ז פסק הרמב"ם בלקה ושלם נמי חייבי' העדים מק"ו דהרי גורמים גמורים הם משא"כ במיתה אין עדיפות להרגו על לא הרגו דבמיתה כ"ז שלא הרגו בידים פטור ולא עדיף אמירת העדים מכפתו לפני הארי:

אולם מלשון הרמב"ם שכ' פ"ד מה' מלכים ה"ח כל המורד במלך יש רשות למלך להרגו, דמשמע דתלוי ברצונו ואם רוצה למחול יכול למחול, ואס"ד דמיתה זו הוא ע"פ ד"ת שהתורה ציותה לב"ד להרוג את המורד במלכות, א"כ למה מהני מחילה הרי אין ביד הב"ד למחול למי שחלל שבת וכדומה, ואפילו עשה תשובה קי"ל (מכות י"ג ע"ב) בב"ד של מטה לא מהני תשובה, ואף דיש לרבינו ראי' דדבר זה תלוי רק ברצון המלך, מדאשכחן לשמעי בן גרא דקלל את המלך דוד וחרפו, ומ"מ לא הרג אותו דוד בעצמו, רק צוה לשלמה שיבקש תואנה להמיתו, ואם היה מיתה זו כשאר מיתות ב"ד הרי אסור לענות דין של המחויב מיתה ועיין רמב"ם פי"ב מהלכות סנהדרין, ומשמע (סנהדרין פ"ט) דגם קודם גמר דין אסור להשהות ע"ש גבי זקן ממרא אלא ודאי דתלוי ביד המלך אם ירצה למחול מוחל לו, וא"כ איך אפשר למחול למי שמחויב ע"פ התורה ואפשר לומר כיון דאין זה רק מפני כבודו של מלך, הוי כמו דין דזקן ממרא אשר ג"כ נתחייב מיתה ע"פ התורה, ומ"מ דעת ר' יאשיהו (סנהדרין פ"ח) זקן ממרא שרצו בית דינו למחול מוחלין, ואע"ג דריב"ב פליג בזקן ממרא, היינו מטעם שלא ירבו מחלוקת בישראל, אבל בבן סורר ומורה קי"ל באמת פ"ז מה' ממרים ה"ח דיכולים אבותיו למחול לו ע"ש, וא"כ בזה נמי כיון שהוא משום כבודו של מלך אע"ג דמתחייב ע"פ ד"ת יכול למחול לו, ומפני זה צדקו דברי רבינו שכ' יש רשות למלך דמשמע דבדעתו תלה, ועיין רמב"ם ס' המצות מ"ע קע"ג וז"ל מלך קודם לנביא כ"ז שלא יהי' מצות המלך סותר דין תורה וכו' ומי שיעבור על מצותו הנה ראוי ומותר למלך להורגו וכו' ע"ש דמשמע דרק מותר ולא חובה ומותר למחול, ואין להקשות הרי קי"ל דמלך לא חולץ ולא מיבם, ואע"ג דהיא מצות התורה מ"מ בשוא"ת עקרו לכבודו, ואפילו רצה למחול על כבודו, מ"מ אין כבודו מחול אפילו במקום מצוה, עיין רמב"ם פ"ב מהלכות מלכים ה"ג וא"כ למה מהני כאן מחילת המלך, אע"ג דנוגע בכבודו, י"ל כמ"ש הר"ן בחי' לסנהדרין בשם הר"ר דוד דדוקא למחול להבא שננהוג בו בבזיון כמו חליצה זאת אין בידו למחול אבל על הבזיון שעשו לו כבר בזה מהני מחילתו ע"ש וגם כן כאן המחילה על ענין בזיון שלעבר ובכה"ג יכול למחול:

אולם בעיקר הדבר לא ידעתי מהיכן הוציא רבינו דיש רשות למלך לאסור ולהכות בשוטים לכבודו, אבל לא יפקיר ממון ואם הפקיר ה"ז גזל, עיין רמב"ם פ"ג מהלכות מלכים ה"ח ואם יש לו רשות על חיי העם מכ"ש על ממונם, ועוד דעיקר דין מורד במלכות לא נאמר בתורה כלל, רק הוא מקרא ביהושע וא"כ דברי קבלה אינם רק מדבריהם ואפילו לפי מה שבארתי לקמן במאמר תורת נביאים דכל היכי דבאו דברי הנביאים דרך ציווי ואזהרה דבר תורה הם, מטעם הלכות מסיני, אולם אי אפשר לומר

כלל דמשפטי המלוכה היו מקובלים בע"פ, דהרי מצינו במקרא ויגד שמואל לעם את משפטי המלוכה ויכתוב בספר, ואם המה מהלכו' המקובלות הרי דברים שבע"פ אסור לאומרם בכתב, והלכות אשר יוצאים מכתובי נביאים שאני, דהיתה המצוה לנביא עצמו, והוא צריך לשמוע מיד אע"ג דמתנגד לתורת משה כמ"ש לעיל פ"ד משא"כ כאן הנה כתב שמואל ענין זה לדורות, שידעו איך להתנהג הן המלך נגד העם והעם נגד המלך, וקבועים בספר זה כחוק ולא יעבור. וא"כ כתב הספר לעם ולא לעצמו ובכה"ג שוב אסור לכתוב הלכות ועוד דלא מצינו דבא דבר ה' לשמואל שיכתוב את משפטי המלוכה על לוח חרות, רק מעצמו עשה זאת, וא"ל כיון שבא לשמואל דבר ה' להגיד לעם משפטי המלוכה, ושמואל כתב ספרו ברוח הקודש (ב"ב ט"ו (ע"ג) [ע"ב]) א"כ כל הפרשה בשמואל מן את בניכם יקח עד ואתם תהיה לו לעבדים, המדברת ממשפטי המלוכה, העתיק מספר נבואותיו לקונטרס מיוחד, וינח אותו אצל ארון הברית, אולם גם זה לא יתכן, בראשון הרי יש פלוגתא בש"ס (סנהדרין כ' ע"ב) דאחד ס"ל דכל האמור בפרשת מלך אסור בו ולא נאמרה פרשה זו רק לאיים, ואם המה הלכות בע"פ הרי דעת הרמב"ם בהקדמתו לזרעים, ובפ"א מהלכו' ממרים ובס' המצו', דבהלכ' למשה מסיני לא מצינו פלוגתא ועוד דלמ"ד דמלך אסור בכבל אלו איך כתב שמואל ספר אשר כולל משפטי המלוכה, והרי מצד הדין לא נאמרה פרשה זו רק בשעת מעשה, ולא שתתקיי' לדורות, ואיך יפרנס בעל האומר את הקרא, וע"כ לשיטתו אותו הספר שכתב שמואל לא הי' מדבר מדינים הנאמרי' בפרש' זו לבד רק היה כולל כל דינים דמורד במלכות וסדר ההנהגה הן בשעת שלום או שעת מלחמה, וענין הממשלה והנהגת המשיחה ומי מבניו יהיה יורש עצר, וכן שאר הפרטים הרבים וכיון דספר זה כולל דינים אחרים אשר לא נכתבו בנבואת שמואל שוב אם המה מהלכות בע"פ הרי אסור לכותבם בספר להיות לחוק קבועה בישראל:

לכן נראה לי דבר חדש דכל משפטי המלוכ' המה רק ענין התקשרות בין המלך להעם, ועל אופני' הללו נאותו הצדדים, והעם התרצו לוות' הונם ורכושם לטובת הכלל, להיות דבר אחד לדור אשר יצא לפניהם וילחם מלחמותיהם, ונחוץ הדבר ג"כ כי בשעת מלחמה יהיה פורץ לו גדר בשדה אחר, וגם מותר להציל עצמו בממון, חברו לצורך כי המלך כולל כל האומה ובו תלוי טובת המדינה ואף בדבר אשר אינו נוגע רק לכבודו לבד, הוא ג"כ הטבה כללית להעם והותר לו נמי אפילו לקחת בניו ובנותיו הן לצורך הנהגת מדינתו והן בדבר שנוגע לכבודו, ואם ממלכתו מקושט בכל מיני כבוד והדר אזי נצמח מזה הטבה כללית ותועלת עצום כי יגורו ויפחדו ממנו יושבי קצות הארץ, וכסאו יהיה

נכון מבלי מפגיע ומחריד משכניו מסביב, וכיון דעיקר משפטי המלוכה אינו רק כתב התקשרות, מפ"ז הותר הכתיבה בספר לאותן הענינים, וגם הונחו מצד ארון הברית כמו שהיה המנהג מימי קדם להניח כל כתבי ההתקשרות שנעשו עם ממלכות אחרות במקום מקודש, וכן מצינו (יהושע כ"ד) ויכרות יהושע ברית וישם לו חוק ומשפט בשכם ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספר וגו' ג"כ לא הי' שם חוק ומשפט אלו דינים חדשים, רק ענין הברית וחוקי המלחמה איך יתנהגו וע' רמב"ן פ' בשלח, ועתה כיון שראינו דלא וותרו הונם ורכושם רק לצורך ולתועלת המדינה שוב הדבר מוכן מעצמו דהיכי שלא נראה שום צמיחת פעולה מלקיחת הונם שוב חזר דין התורה למקומו ועל אופן זה לא נתרצו הצדדי', ומפ"ז ניחא נמי לתרץ קו' התוס' (סנהדרין כ' ע"ב) ד"ה מלך מותר בו דהקשו דכיון דמלך מותר ליקח שדות וכרמים של העם א"כ למה הצריך אחאב לחפש עצות מרחוק ליקח כרמו של נבות הרי בלא"ה מותר מצד הדין, אבל לפי הנ"ל ניחא דדוקא משום צורך המדינה מותר כיון שמגיע תועלת כללי על אופן זה התרצו העם, אבל אחאב שביקש כרם נבות לצורך תענוג עצמו ולא הגיע מזה שום תועלת לעם, שוב חזר דין התורה למקומו דלקחת בחזקה הוא גזל גמור, ואפשר לכוין כן בתי' התוס' שחלקו דוקא לתת לעבדיו מותר ולא לצורך עצמו ע"ש והיינו דלצורך עבדיו הממונים לפקח על עסקי המדינה בודאי מותר דמגיע מזה תועלת לעם במה ששוקדים על מלאכתם, אבל לצורך עצמו לית כאן דין מלכו', דבשבילו לא וותרו ממונם, ומזה הטעם ניחא נמי מ"ש רבינו דלהפקיר ממון אין בידו, אע"ג דיש לו רשות על נפש העם וממונם וכל מאודם היינו דוקא בדבר שנצמח תועלת אבל בזה שמפקיר נכסים של אחר, ואין מגיע שום הטבה מזה בודאי מקרי גזל, וכן ניחא נמי מה דמצינו בירושלמי פ"ח דכלאים ה"ב איסי כן עקביא ס"ל אסור לרכוב על הפרדה, ק"ו משעטנז דמותר בזה על זה ואסור בתערובתן, ומקשה והרי כתיב אצל מיתת אבשלום וירכיבו איש על פרדו וינוסו, ומשני אין למדין מן המלכות, ומקשה והא כתיב והרכבתם את שלמה בני על הפרדה ע"ש, ואס"ד דדין מלכות משונה בעיקר הדין מדין תורה, א"כ אין מקום לקו' הירושלמי דהרי כבר תי' אין למדין מן המלכות, ונשתנה דינו כמו שמותר להציל עצמו בממון חברו וכדומה, אלא ודאי דדין המלך אינו רק מטעם שנתרצו העם ליתן ממונם לצורך המדינה, ולכל מה שיגיע לעם תועלת בדבר שנוגע לכבודו, אבל בענין שאינו נצמח שום תועלת, אזי לא נופל הוא משאר האנשים אשר תורת ה' הוא חלקם, ואסור להרחיק ממנה אף כחוט השערה, ובפרט המלך אשר נצטוה ע"פ התורה, להיות ספר התורה אצלו תדיר, כדכתיב והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו וגו':

ולאו דוקא ממונם ורכושם הפקירו לצורך כבודו של מלך ולצורך התועלת אשר יגיע מן ממשלתו, כי גם בנפשם וחייהם קבלו עליהם כי כל איש אשר ימרה את פי המלך יהיה רשות ביד המלך להורגו, והסכימו ע"ז כל העם בשעה שהקימו עליהם מלך, ואף דאין אדם מושל ושליט על חייו ואסור לאבד עצמו לדעת ולקחת את חייו בעצמו, ודרשו (בבא קמא צ"א ע"ב) אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש זה הורג עצמו, ואפילו לחבול בעצמו אסור עיין שם בבא קמא דף הנ"ל, ועיין רמב"ם פרק ה' מהלכות חובל הלכה א', ואם כן הרי אין בכלל אלא מה שבפרט, וכיון שדבר זה אינו מצד התורה רק מטעם התקשרות שהסכימו העם שאף על נפשם יהיה למלך רשות עת ימרדו, והואיל וחייהם אין שייך להם, איך יוכלו ליתן ולהפקיר דבר שאינו שלהם,[18] אבל עיקר הענין כיון דקי"ל דרודף שרודף אחר חברו להורגו הנה דמו מסור ביד כל אדם עיין רמב"ם פ"א מהלכות רוצח ה"ו, וכאן נמי כיון שממשלת המלך הוא הטבה כללית לכל העם, והפרט שרוצה למרוד ולהרוס יסודי החברה והנהגה הישרה, הנה נקרא רודף, כיון שמן מרידה נוכל להסתבב ולהסתעף מלחמות והריגות ושפיכות דם נקיים, ומפ"ז יש להכלל רשות על חיי הפרטים, כיון שרודף ורוצה לנתוץ ולהשבית שלום החברה, אשר יושבים שקט ושאנן תחת צל המלך, והעם באו בתחילה בהסכמה מוחלטת כי רק ממשלת המלך נאות להם, וזה שמורד בו רודף אחר כללית האומה מקרי, ומפ"ז מותר להרגו ע"פ דין תורה, אולם מ"מ נסתבב דבר זה רק ע"פ הסכמתם הראשונה, שמאנו בממשלת השופטים, ובחרו ממשלת דבר (אחד) [אחר] לדור, אשר יהיה ג"כ מנחיל כתר המלוכה מאב לבן, ובאופן זה מועיל ההתקשרות שעשו בתחילה, אף לענוש העובר במיתה, כיון שמסתעף ע"י הסכמה זו שהמורד נעשה רודף להכלל:

ודע דמצאתי דרבינו הרמב"ם בספר המצות כיון ג"כ לזה, דדין מלך אינו רק התקשרות בין המלך ובין העם, וז"ל במצוה קע"ג באמצע הדיבור, מלך קודם לנביא כ"ז שלא יהיה מצו' המלך סותר לדברי תורה, הנה אנחנו חייבים לשמוע מצוותו וכי שיעבור על מצותו, ולא ישמע אליו הנה ראוי ומותר למלך להרגו כמו שאמרו ישראל על עצמם כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע בדריך יומת ע"ש דגם רבינו התעורר דכל דין מורד לא אמר יהושע במצות ה' לעם, רק העם אמרו כן ליהושע שמקבלים על עצמם בעונש מיתה מי שימרה דברו, ועיין ירושלמי סנהדרין ס"פ כהן גדול שום תשים עליך מלך אשים

[18] **הגה** יש לעיין אמירת ראובן את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך וכן מציגו בנביא שסיפר למלך שמור את האיש הזה אם הפקד יפקד והיתה נפשך תחת נפשו ואמר לו המלך כן משפטך אתה חרצת (מלכים א' כ') והנה אין אדם אדון ושליט לא על חייו ולא על חיי בניו ואין זה באפשרות שיתחייב בדבר זה ואולי כל אלו מדין מלך:

אין כתיב אלא תשים דאת שוי עלך ע"ש ראינו ג"כ דעיקר דין מלך מפני שהעם באו בברית אתו:

ועפ"ז יהיה הנקל להבין למה הותנה רבינו בכל דיני המלך שיעשה רק משום תיקון העולם, והיינו כיון שבודאי מצד הדין גם המלך אסור להרחיק עצמו מן תורת משה אף כחוט השערה, וכתיב הקהל חקה אחת לכם ואין הבדל בין מלך לעם רק בדבר הנוגע לממון, ואף בדבר הנוגע לחיי העם, נתרצו בזה משום טובת הכלל לתיקון המדינה, אולם בהעדר האופן זה שוב דין התורה במקומו עומד, ועפ"ז הבנתי נמי מהיכן הוציא רבינו דמלך הורג רבים ביום אחד ותולה ומניח ימים רבים, וחוץ ממה דנעלם מאתנו מקורו, הנה ג"כ (יבמות ע"ט ע"א) משמע לכאורה איפכא, דאמר ר' יוחנן מוטב שתיעקר אות אחת בתורה ויתקדש שם שמים, דהרי בתורה כתיב לא תלין נבלתו עד הערב, ובני רצפה בת איה תלו עד נתך המים עליהם, ומה היו עוברים ושבים אומרים מה חטאו אלו שנשתנה מדת הדין עליהם וכו' ומה אלו שלא פשטו ידיהם רק בגרים גרורים וכו' ע"ש, ואס"ד דמלך תולה ומניח ימים רבים, א"כ בני רצפה בת איה לא הומתו מצד דין תורה דאין עליה' משפט מות על עון שאול שהרג הגבעוני', ואפילו שאול עצמו לא הרג רק נוב עיר הכהנים, ואינו רק גורם למיתת גבעונים, וע"כ מיתת שבעת בני רצפה בה איה היתה רק דין מלך, ושוב היכי אמרו בש"ס מוטב שתיעקר אות אחת בתורה, הרי כאן מיירי רק מדין מלך ושם לא נאמר הדין דלא תלין נבלתו ותולה ומניח תלוי ימים רבים, אבל לפי הנ"ל דדין מלך צריך להיות ג"כ רק משום תיקון עולם, וא"כ קאמר דמשום קידוש השם הגדול שהיה עי"ז ונתוספו שבעים אלף גרים, עקרו מצות התורה, ואדרבה מכאן הוציא הרמב"ם דבריו דמשום תיקון עולם מותר להניח תלוי ימים רבים כמו שהיה בבני שאול אלו וכן הרג שבעה ביום א' וכאן לא שייך לומר דהוי מיתה אחת ועבירה אחת דבכה"ג דנים רבים ביום אחד, דז"א דכאן לא היתה עבירה כלל, אף על גב דאח"כ נתוספו הגרים, ולא היה מגדר מלתא גלויה כמו שצריכים בב"ד רק כיון שנראה למלך עצמו שיהיה תיקון עולם חייבים להקשיב בקולו:

והא דלא הביא רבינו הדין דגם מלך מות' להרוג בנים על אבות, כמו שאמרו שם ביבמות דכתיב בתורה לא יומתו בנים על אבות, וכאן הרגו לבני רצפה בת איה על חטא שאול, ואמרו גם כן בגמרא יבמות שם גדול קדוש השם מחלול השם, ועפ"ז אפשר להבין ענין עכן דמצינו ויקח יהושע את עכן בן זרח וגו' ואת בניו ואת בנותיו וגו' וישרוף אותם באש, והנה (סנהדרין מ"ד ע"א) התעוררו בזה דבניו ובנותיו מה חטאו, ואמרו שם דלרדותן הביאם ופירש"י כדי שיראו ויקחו מוסר ע"ש, אולם בילקוט יהושע הביא בשם פרקי

דר"א ותנחומ', דקרא וישרפו אותם באש פירושו דגם בניו ובנותיו שרפו באש ובפרקי דר"א אמרו אע"ג דכתיב לא יומתו בנים על אבות מ"מ שרפום על שידעו ולא הודיעו זאת, אבל גם זאת אינו ע"פ דין תורה וכי בשביל שלא הגידו יש עליהם משפט מות, אבל עיקר הדבר כיון שהבאתי לעיל שיטת הרמב"ם ס"פ י"ח מה' סנהדרין דעכן נהרג מדין מלכות ומפ"ז נהרג ע"פ עצמו, וכמו שמצינו בבני רצפה בת איה שהרגו את הבנים על חטא אבותם כיון שהיה בזה תיקון עולם, ה"ה בבני עכן, והא דמצינו (במלכים ב' י"ד) גבי אמציה ויהי כאשר חזקה הממלכה בידו ויך את עבדיו המכים את המלך אביו ואת בני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה, לא יומתו אבות על בנים, ובנים לא יומתו על אבות וגו', ואע"ג דשם היה רק דין מלך, וקרא דלא יומתו בנים על אבות נאמר רק בדין סנהדרין, י"ל דשם אולי לא היה שום תיקון עולם בהריגתן ושוב דין התורה ודין המלך שוים, והא דהשמיט הרמב"ם זאת היינו משום דסמך על הירושלמי סנהדרין פ' נגמר הדין הלכה ז' דלא הזכירו התם רק איסור דלא תלין נבלתו, ולא הך דלא יומתו בנים על אבות משום דלענין להמית נפשות נקיים על לא חמס בכפם, צריכין להשגיח כי יהיה מגדר מלתא גדול אבל בלא"ה בודאי אין הורגין כמו הך דכתיב גבי אמציה, ועיין לקמן פ"ח במשפט עיר הנדחת:

ומ"ש רבינו דהורג נפשות שלא בראיה ברורה, או בלא התראה אפילו בעד אחד, או שונא שהרג בשגגה יש למלך רשות להרגו, ג"כ למד רבינו מזה דהרג שלמה ליואב על דמי עמשי שלא היה כאן התראה, ורק היה שנא מתמול שלשום לעמשי, וכן לא היה עדים שהרגו, רק היתה אומדנא כמו שאמרו (סנהדרין מ"ט ע"א) לענין עשהאל השתא בדופן חמישית כוונת, וגם יואב הרג לעמשי אל החומש: והא דאמרו (שבת נ"ו ע"א) גבי אוריה דהיה לו לדונו בסנהדרין, והרי (במגילה י"ד ע"ב) אמרו דמורד במלכות לא צריך למדייני' כבר התעוררו בזה התוס' (סנהדרין ל"ו ע"א) דלמדו שם דדיני נפשות מתחילין מן הצד שנאמר ויחגרו עבדי דוד ויחגור גם דוד, והרי במורד במלכות לא צריך למדייני' ותי' דדוקא אם נתברר כבר אם הוא מורד במלכות, אז א"צ התראה ועדים גמורים אבל הסנהדרין צריכים לחקור אם אמת הדבר כי הוא מורד במלכות ע"ש ועיין ר"ן בחי' לסנהדרין שם, ול"נ דכל דין מלך אינו דן המלך בעצמו רק צריך למדייני' בסנהדרין, והסנהדרין ידונו את המורד לא לפי דין התורה רק לפי משפטי המלוכה אשר כתובים מזמן יהושע ושמואל כמו שמצינו באחאב דרצה לדון את נבות מטעם מורד כי קלל המלך והרוגי מלכו' נכסיהן למלך, ומ"מ דן אותו לפני הזקנים, והזקנים חתכו הדין כפי דיני מלך, וכן מצינו בשלמה כאשר הרג ליואב ואדוניה ושמעי, דכלם נהרגו

מדין מלך, ובשלשה אלו מצינו דאמר המלך לבניהו בן יהוידע לך פגע בו, והיינו כיון דאמרינן (ברכות ד' ע"א) בניהו בן יהוידע זה סנהדרין, ומפ"ז שלח לבניהו היינו דדן ע"י סנהדרין, והסנהדרין דנו ע"פ דין מלך, ומפ"ז צדקו שם (שבת נ"ו) דחטא דוד במה שלא דן אוריה בסנהדרין:

משפט עיר הנדחת פרק שמיני

לבאר משפט עיר הנדחת , אשר גם אצלם מצינו דלא היה מתנהג ע"פ חוקי התורה הקבועים ועומדים לדין ב"ד, רק משפטם יצא מן שאר עונשי ב"ד:

בפרקים הקודמים יגעתי למצוא דרך סלולה , להראות כי תורת ה' תמימה ושלימה , כל הפרטים אצלה יתדמו להכלל ולעיקר הגדול אשר מונח בה ליסוד מוסד , ולא נמצא בה שינוי, ועתה הנה לעיני משפט עיר הנדחת , אשר בתחילת ההשקפה יתדמה לרואה, כי משונה עונשם משאר עונש ב"ד , ואולם גם פה מצאתי דרך נכון להראות כי משפט עיר הנדחת, הוא ענף מדין מלך , ולכן חברתים יחד סמוכים, וגם כאן את דברי רבינו מאור עינינו ומגיה חשכנו בכל דברי תורה להלכה ולמעשה הרמב"ם שמתי למעין וממנו אתחיל ואסיים:

לשון הרמב"ם ז"ל פ"ד מהלכות עובדי כוכבים ומזלות ה"ו , ואיך דין עיר הנדחת בזמן שתהיה ראויה להעשות עיר הנדחת, בית דין הגדול שולחין ודורשין וחוקרין עד שידעו בראיה ברורה, שהודחה כל העיר או רובה וחזרו לעכו"ם , אחר כך שולחין להם שני תלמידי חכמים להזהירם ולהחזירם, אם חזרו ועשו תשובה מוטב , ואם יעמדו באולתן בית דין מצוין לכל ישראל לעלות עליהם לצבא, והן צרין עליהם ועורכין עליהם מלחמה, עד שתבקע העי', כשתבקע העיר , מיד מרבין להם בתי דינים ודנין אותם, כל מי שבאו עליו שני עדים שעבד עכו"ם אחר שהתרו אותו מפרישין אותו וכו', נמצאו רובה מעלין אותם לב"ד הגדול וגומרין שם דינם , והורגין העובדים בסייף, ומכין את כל נפש אדם אשר בה לפי חרב טף ונשים וכו' עכ"ל הרמב"ם , והנה דברי רבינו תמוהים מתחילתם לסופם , בראשון מה שהשיגו הראב"ד דלא מצא תשובה אחר התראה ומעשה, ובאמת צדקו דבריו דהרי קי"ל (מכות י"ג ע"ב) דלעונש בית דין לא מהני תשובה , עוד הקשו חכמי לוניל על רבינו , דלמה יהרגו הנשים והטף והם לא חטאו כלל, ע' מרן בכ"מ מה שהביא בשם מגדול עוז מה שהשיבו חכמי לרמ"ה, עוד תמוהים דברי רבינו מאין הוציא זאת דשולחים להם אנשים להזהירם ולהחזירם, ולא נמצא מזה שום רמז בבבלי וירושלמי וספרי ורק משה הוסיף זאת מדעתו ולא ידענו למה:

אבל האיר ה' עיני ומצאתי דברי רבינו בספר מורה נבוכים פ' מ"א לשלישי , ומשם יבאו דברי רבינו כאן על מכונם, מוכרח אני להעתיק כל דבריו הצדיקים מ"ש שם בזה , וז"ל אבל העושה ביד רמה הוא המזיד שיעיז פניו ויעבור בפרהסיא, שזה אינו עובר לתיאבון לבד, ולא לעשות מה שמנעה התורה לעשותו לרוע מדותיו לבד, אבל לחלוק על התורה ולעמוד כנגדה , מפני זה אמר את ה' הוא מגדף והוא יהרג בלא ספק , ולא יעשה זה אלא מי שעלה בלבו דעת אחרת לחלוק בו על התורה , ומפ"ז בא הפירוש המקובל בעבורה זרה הכתוב מדבר מפני שהוא חולק על פנות התורה , כי לא עבד אדם ככוכב כלל אלא מי שהאמין בו הקדמות כמו שבארנו בחיבורנו פעמים, וכן הדין אצלי בכל עבירה שיראה ממנה סתירת התורה או המחלוקת כנגדה , ואפילו אכל אדם מישראל בשר בחלב או לבש שעטנז או הקיף פאת הראש לבזיון התורה, מפני דעת שיתבאר ממנו, שאינו מאמין שזאת התורה אמת, הוא אצלי הנאמר עליו את ה' הוא מגדף , ויהרג מיתת כפירה לא מיתת עונש כאנשי עיר הנדחת שיהרגו מיתת כופרים לא מיתת עונשים, ולזה ממונם בשריפה ואינו ליורשיהם כשאר הרוגי בית דין, וכן אני אומר בעדה מישראל שזדו לעבור על איזה מצוה שתהיה ועשו אותה ביד רמה יהרגו כלם, וראיה לדבר ענין בני גד ובני ראובן , שבא בהם ויאמר כל העדה לעלות עליהם לצבא , ואחר כך באר להם בשעה ההתראה שהם כבר כפרו בהסכימם על העבירה ההיא וכפרו בתורה כלה, והוא אמרם להם לשוב היום מאחרי ה', והשיבו הם גם כן אם במרד ואם במעל וגו' והעלה בידך אלו העקרים ג"כ בעונשים עכ"ל רבינו שם וע' בתשובת הרשב"א סי' תי"ז שקילס דברי רבינו אלו, וכתב עליה' מורה דיעה ומי כמוהו מורה, תורת אמת ומשפטי צדק גם הוא יורה ע"ש, ועי' רבינו פ"ג מהלכות תשובה ה"ט דמומר להכעיס שהוחזק בעבירה אחת כאלו בטילה עבירה זו, נקרא מומר לכל התורה והוא בכלל המומרים אשר חשב רבינו פרק ג' מהלכות תשובה ה"ו דאין להם חלק לעולם הבא, וע' רמב"ם פ"ד מהלכות רוצח ה"י עובדי עבודה זרה מישראל, או העושה עברות להכעיס אפי' אכל נבלה או לבש שעטנז להכעיס הרי זה וכו' אם יש בידו כח להרגן בסייף וכו', ועפ"ז תבין נמי ליישב גירסת רש"י והרמב"ם בפי' המשניות לפי' חלק, (סנהדרין קי"א ע"ב) משנה המתחל' אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעה"ב , והר"ן בחידושיו לחולין מחק גירסא זו , דהרי קי"ל (סנהדרין מ"ז ע"א) דהרוגי ב"ד כיון דאיקטלי הוי להו כפרה, וגם כאן באנשי עיר הנדחת כיון דקבלו עונשם , למה יגרע נחלתם בעולם הבא ע"ש, אבל לפי דברי רבינו בס' המורה שהבאתי כיון שעשו ביד רמה, נידונים כמומרים , אשר עומדים נגד התורה בשאט נפש , ודינם בשוה לכל המנויים בפ"ג מה' תשובה ה"ו דאין להם חלק לעולם

הבא , ודוקא חייבי מיתות בית דין קי"ל כיון שקבלו עונשם מיתתם כפרה, אבל אנשי עיר הנדחת לא נהרגו רק מיתת כפירה מפני שעמדו נגד התורה:

והנה כבר ידעת מה שהקדמתי בפרק הסמוך, כי משונה דין מלך מדין סנהדרין, דהרוגי מלך הוא בסייף דוקא, וגם א"צ עדים והתראה בשע' מעשה, והורג רבים ביום אחד, וכן הרוגי מלך נכסיהן למלך, והרוגי ב"ד נכסיהן ליורשים , והנה קי"ל דבמלחמת מצוה שולחין להם שלשה כתבים , להזהירם שישלימו עם ישראל, ואם לא רצו אזי הורגי' טף ונשים, רמב"ם פ"ו מהלכות מלכים ה"ד והי"ה , וכן רמזתי לעיל כי דין מלך הורגים לעת הצורך בנים על אבות כמו שהיה בעכן: ועתה דע אם אחד מישראל עבר על עבירה אחת לתיאבון מפני יצרו שתקפו עליו, אבל בעיקר הדבר הנה מורה בלבו כי תורה זו היא מסורה מפי ה' למשה , אזי עונשו לפי חוקי התורה בעדים והתראה בשעת מעשה וקבלת התראה וכדומה המבוארים כלם בש"ס וברמב"ם פי"ב מהלכות סנהדרין , אבל אם הכחיש בתורה ואינו מודה בה כי היא מסורה למשה מפי הגבורה, ואפילו הכחיש מצוה אחת ואומר שאינה מפי ה', הנה עונשו של זה אינו הולך על הסדר והנהנה המסורה לסנהדרין לדון את העוברים לתיאבון, רק נידון כמורד במלכות שמים, וכשאר הכופרים המנויים בפ' עשרה מהלכות עכו"ם ובפי"ג מהלכות ממרים ח"א, ומיתתן מסורה ביד כל אדם ולא לבית דין לבד, והיינו כיון שאינו מודה בתורה שוב אינו נידון ע"פ התורה רק כמורד במלכות שמים , ומפי"ז במגדף אשר לדעת רבינו בס' המורה , ג"כ נהרג מיתת כפירה כמו שכתוב והנפש אשר תעשה ביד רמה, צדקו דברי רבינו פ"ב מהלכות עכו"ם ה"ט שכתב כיון שגידף בעדים נסקל וכתב מרן דכלל רבינו דמגדף א"צ התראה , ומרן הקשה עליו דהרי אמרינן פ"ק דסנהדרין ה' דשאר כל חייבי מיתות שבתורה , אין ממיתין אותם רק בעדים והתראה ע"ש , אבל לפי הנ"ל הש"ס מיירי דוקא מיתות ב"ד דא"צ התראה, אבל מגדף הוא מיתת כפירה ול"צ התראה כשאר הכופרים:

ועתה בעיר הנדחת אשר לדעת רבינו, נתחייבו מיתת כפירה , ומצד דין מורד במלכות שמים באו עליהם , מאשר שזדו לעשות בפרהסיא דבר אשר נראה כי הכחישו בתורה מן השמים, וכמו כל הרוגי מלכות נידונים בסייף , גם עיר הנדחת בסייף, וכמו הרוגי מלכות נכסיהם למלך , גם כאן נחשבו כהרוגי מלבות ואינם ליורשים רק בשריפה , וכמו בדין מלכות הורגים הבנים על חטא אבותם , כן כאן הורגים הטף , וכן במלחמת מצוה הורגים נשים והטף, וכמו במלחמת מצוה קי"ל שולחין להם מקודם להזהירם שיראו להשלים , ומזהירים אותם מקודם, וכן מצינו הענין בבני גד ובני ראובן , אשר מעלו מעל לבנות להם מזבח , ולדעת רבנו הרמב"ם נתחייבו בני גד ובני ראובן מיתת כפירה ,

מאשר שעשו ביד רמה וכפרו בד' אשר הוא מלכם ונקראו ישראל ממלכת כהנים , ומפני זה הזכירו פנחס ועשרה נשיאי ישראל באזהרתם ענין עכן אשר נהרג ג"כ מדין מלכות כמ"ש לעיל , כן לאנשי עיר הנדחת אשר לא נתחייבו מיתה מדין תורה כמו שאבאר , ורק מטעם מיתת כפירה ומורד במלכות שמים דנין אותם , וצדקו דברי רבינו שכתב שצריך להזהירם ולהחזירם בתשובה כמו ששלח יהושע לפנחס ונשיאים, ולא תקשה נמי קו' הראב"ד דמה מועיל תשובה אחר התראה ומעשה, אבל לפי הנ"ל ניחא דבודאי למי שמחויב עונש ב"ד בודאי אי אפשר בו התשובה , אבל כאן לא נתחייבו ע"פ הדין משום דלא היה בכאן התראה כמו שיבואר , ורק משום מיתת כפירה כשאר הכופרים נתחייבו, אלו בודאי היכי דשבו מדרכם הרעה מקבלים אותם בתשובה , וכן כל אלו אשר מנוין בכלל אותן שמורידין ולא מעלין, קי"ל (ע"ז י"ח ע"א) דמקבלין אותם בתשובה, וע' רמב"ם פ"ג מהלכות תשובה הי"ד , דכל אלו ששבו בתשובה מקבלין אותם ע"ש, וכן במלחמת מצוה אשר השלימו מקבלין אותם, וגם נהרגו הנשים והטף כמו שהיה הענין באנשי יבש גלעד דלא באו להי' למצפה, כיון שהיתה עדה שלימה כופרת , בן עיר הנדחת היא עדה שלימה כופרת ונזהרו מב"ד שיחזרו לדרך התורה , ולא שמעו לדבריהם , ועמדו באולתם , והורו ביד רמה שאין להם חלק ונחלה בהי' אלהי ישראל , ומפני זה באים עליהם למלחמה וצרין אותם , ואין לך מלחמת מצוה גדולה מזו, נגד אלו שכבר דבקו בתורה ועזבו אותה לחצוב להם בורות נשברות ומפני זה נהרגו הנשים והטף, עיין מגדול עוז:

ועתה אבא לבאר ענין ההתראה שנזכר (סנהדרין קי"א ע"ב) שאמרו שם במשנה וצריכין התראה ועדים לכל אחד, ולפי דברי עונש מורד במלכות שמים ל"צ התראה וצריך אתה לדעת כי התראה גמורה בשעת מעשה ובאיזה מיתה כמו שצריכין בשאר חייבי מיתות, זאת אי אפשר כאן כלל, דהרי הבאתי לעיל מ"ש (סנהדרין פ' ע"ב) המקושש כיון שלא הי' יודע משה באיזו' מית' לא משכח' התראה, ומה שדנו אותו במיתה לא היה רק הוראת שעה , והנה כאן כיון דקי"ל דאם נתקיים בעיר הנדחת כל התנאים , אזי נידונים בסייף, ואם לא נמצאו כל התנאים הצריכים אזי נידונים כיחידים ובסקילה , והנה (בסנהדרין קי"ב ע"א) מקשה היכי דיינינן[19] כיון דבשעת הדין אי אפשר לדעת עדיין באיזה מיתה

[19] **הגה** ועפ"ז עלה בידי פי' נאות בסוגיא (סנהדרין קי"ב ע"א דמקשה הש"ס היכי עבדינין פירש"י' איך נעשו רובא נדחין כיון דצריכין התראה לכל אחד ואחד, ולכאורה דברי רש"י תמוהים דמה ענין התראה לזה. דאף אי מתרין לכל אחד ואחד יוכל להיות דבשעת מעשה הותרו אותן ועתה כשבאו לדון אותם רואים אם יחידים המה או מרובין וכי צריכה להיות התראה בשעת גמר דין וכיון שעבר מיד לאחר התראה שוב חייב מיתה אף דנגמר דינו זמן רב אחר כך ועיקר קו' הש"ס דבתחילת גמר דין לא ידענו עדיין ואי אפשר להמתין משום מענה את דינו אבל אין ענין קו' זו דוקא משום דצריך התראה. והנה בש"ס השיבו דנין וחובשין ומקשה בש"ס נמצא אתה מענה

ידונו אותם, הלא ידענו עדיין אם הודחה רובה של עיר ובסייף , או נידונים כיחידים ובסקילה, ומשני הש"ס דנים וסוקלין היינו דבתחילה היו סוקלין כלם, רק מאותו האיש אשר משלים לרוב , מתחילין לדון בסייף, וא"כ כיון דלא יכול להתרות לאנשים אלו באיזה מיתה א"כ ליכא כאן התראה, ולא הוי רק מיתת כפירה , כדין מורד במלכות דלא צריך התראה, והא דאמרו במשנה וצריך התראה לכל אחד, אין הכונה כאן התראה גמורה בפירוי המיתה, דזה לא משכחת כלל , רק הכונה על ההתרא' הכללית ששולחיי להם אנשיי להזהירי', ולהחזירי למוטב, ומ"ש רבינו בה' וא"ו מי שבאו עליו שני עדיי שעבד ע"ז אחר שהותרו אותו, אין הכונה רק אזהרה, וזה מדוקדק בדברי רבינו שכ' הלכה ה' עיר הנדחת, שלא נתקיימו התנאים , איך עושין מתרין ומעידין בכל אחד , הכונה כיון דלא נתקיימו התנאים וא"כ דינים כיחידים שעבדו ע"ז ,וצריך להיו' התראה כדינו לכל א' ואח' ובפירוט איזה מיתה:

את דינו והקשה בבאר שבע דלמה לא קאמר הש"ס חובשין אותם סתם ולא דנין אותם עד שנדע כמה הם המודחין והניח בצ"ע (לדעתי אף קודם גמר דין אסור להשהות דינם רק כ"ז שיש ביד הב"ד לגבות עדות כדי להחיש את דינם מחויבים לעשות כמו שהראיתי מאמר דין מלך) אולם אף אם נניח כשיטת הרב באר שבע מ"מ נ"ל דפי' הש"ס כאן הוא ענין אחר דהנה קי"ל סנהדרין מ"ה ורמב"ם פי"ד מהלכות סנהדרין דאין דנין שנים ביום אחד במיתות נפרדות: והנה כאן בעיר הנדחת המדיחין בסקילה והמודחין בסייף וא"כ איך דנו את כל יושבי העיר ביום אחד, והנה זה שייך אם אמרינן דעונש עיר הנדחת הוא כשאר עונש ב"ד דצריכין להיות אצלם כל הפרטים המסורים לעונש ב"ד משא"כ אי עונש עיר הנדחת הוא מיתת כפירה והוה כדין מלך דקי"ל דהורג רבים ביום אחד אולם בדין מלך א"צ התראה וזה כונת רש"י כיון דצריך התראה לכל אחד ע"כ לאו מדין מלך באת עליהם ורק מדין ב"ד ושוב אין דני ביום אחד רק בימים נפרדים ושוב אי אפשר לדעת ביום ראשון אם נדון אותם כיחידים או כמרובים, ומשני הש"ס דנין וחובשים היינו כיון דדנים אותו כאן במקום עיר הנדחת וממיתין אותם בירושלים א"כ הוי שני בתי דינים דבכה"ג קי"ל דדנים ביום אחד ע' רמב"ם פי"ד מה' סנהדרין ומפ"ז לקי"מ קו' הבאר שבע דלמה לא קאמר חובשין ואחר כך דנים דז"א דכיון דידונו אותם ויהרגו אותם בירושלים שוב הדרא קו' לדוכתא הרי אין דנים ביום אחד בב"ד אחד ור' יוחנן אמר דנין וסוקלין והיינו כיון דסוקלין קודם א"כ שוב ע"כ התראה אשר נאמרה במשנה לאו דוקא התראה בפרטות דהרי לא ידענו להתרות באיזה מיתה, רק התראה שנזכר במשנה היינו להזכירם שיחזרו בתשובה כמו שבארתי בפנים, וא"כ אינם נהרגים רק בדין מלך והורג רבים ביום אחד ור"ל אמר מרבין להם בתי דינים כדי שיהיה בשני בתי דינין דבכה"ג דנים ביום אחד והא דהביא הרמב"ם נמי מרבין בתי דינים היינו משום מדיחים כיון דהם לא נהרגו מדין מלך דהרי המדיחים תמיד הם בסקילה והיינו מטעם מסית וא"כ איך אפשר לדון את המדיחין והמודחין ביום אחד הרי המה מיתות נפרדות וגם אם הי' המדיחין רבים והדיחו כל אחד בעבודה מיוחדת אז צריך להיות לכל מסית ב"ד מיוחד והא דלא הביא הרמב"ם פסק הלכה כר' יוחנן דדנין וסוקלין וכבר הקשה כן הרמ"ה על רבינו אבל אי אפשר לומר דאם אמרינן כן א"כ שוב צריך להיות התראה וכאן לא היה אפשר לעדים להתרות דלא ידעו באיזה מיתה ור"י אפשר דס"ל דמותרה לדבר החמור הוי מותרה לדבר הקל ע' כתובות ל"ג משא"כ הרמ"בם דס"ל פי"ב ה"מ סנהדרין דצריך להיות התראה בפרוטרוט ולא הביא הדין דמותרה לחמור מותרה לקל והרמ"בם הוציא ממה דאמרו סנהדרין פ' ש"מ מותרה לחמור מותרה לקל ודחי וכן אמרו שם מקושש הוראת שעה כיון דלא ידע באיזה מיתה הרי היתה אפשר להתרות בחמור דהרי ידע משה כל ד' מיתות ומזה מוכח דלא הוי מותרה לקל וע' ר"ן שם וא"כ אי אפשר דנין וסוקלין רק מפרישין וכשלא נמצא רובא אזי נידונים כיחידים ושוב צריך התראה לסקילה מחדש לכל אחד כמו שכתב בהדיא פ"ה מה' עכו"ם ה"ה דלא נתקיימו התנאים מתרין ומעידין בכל אחד היינו דצריך התראה חדשה אבל בלא"ה על התראה ראשונה אינם רק בסייף אם נמצאו רובם דל"צ בעיר הנדחת התראה גמורה רק אזהרה אבל בדליכא רובא ודינם כיחידים צריך להיות התראה חדשה וז"ב:

וכיון דבעיר הנדחת לא משכחת התראה ואין עליהם עונש מיתה ע"פ דין ב"ד , רק מטעם דין מלכות עפ"ז לא צריכים לשיטת רש"י כאן דפי' זה שאמרו במשנה היחידים בסקילה לפיכך ממונם פלט, והמרובים בסייף לפיכך ממוני אבד, היינו דמתוך חומר שהחמרת בממונם הקלת במיתת, אבל לדעתי הכי פירוש במשנה דהיחידים בסקילה והמה הרוגי ב"ד דנכסיהם ליורשים משא"כ המרבים בסייף דמן הדין אין להם עונש מיתה כיון דלא הוי התראה ורק מדין מלכות באו עליהם , ומפ"ז ממונם אבד דהרי הרוגי מלכות נכסיהן למלך, והא דהם בסייף הוא חומרא להם דמן הדין כיון דלא היה כאן התראה באיזה מיתה, דלא ידענו להתרת אותם אי כיחדים או כמרובים , ופטורים מדין ב"ד וחייבים מצד כפירה ומיתת מורד במלכות שמים :

ועפ"ז יובן נמי הא דהמדיחין בסקילה אף על גב דהמודחין בסייף , והיינו דוקא מודחין דלא היה אצלם התראה , ונדונים דין מלך בסייף , משא"כ המדיחים בלא"ה המה מסיתים וחייבים מה"ת סקילה מצד מסית , ע' רמב"ם פ"ה מהלכות עכו"ם ה"ב , ובמסית ל"צ התראה מן דין תורה דכתיב לא תחמול ולא תכסה עיין רמב"ם שם , וא"כ נהי דלא משכחת אצלם התראה הרי אף בלא התראה נסקל מדין תורה ושוב נשאר בעונשו:

ומכל מה שהארכנו עד כה , תמצא עיקרים גדולים דדוקא במיתת ב"ד צריכים להיות כל האופנים ההכרחים למיתת הפרט , אולם עונש הכופרים מסור לכל , ונהרגים משום מורד במלכות שמים , ומפני זה צדקו דברי רבינו שכ' פ"ד מהלכות רוצח הלבה יוד דכל אלו המנויין שמה מצוה להורגן אם יש בידם כח להרגן בסייף , והיינו כיון דמיתתן בדין מלך צריך להיות דוקא בסייף , ועיין בתשובת הרא"ש כלל י"ז ובתשובת בשמים ראש סי' קצ"ב דאף מיתות הכופרים אינו רק בזמן שסנהדרין יושבים בלשכת הגזית , עיין רמב"ם פי"ד מהלכות סנהדרין הלכה י"א, דכיון שבטלו דין מיתה מב"ד ה"ה מיתת אלו, ובפרט אם יהיה נמסר לכל יהיה תקלה גדולה, והלב יודע אם לעקל או לעקלקלות ומי יוכל להבין ולירד לסוף דעתו של חברו , וראיות הרא"ש חזקה היא , דהאומר ע"ט שאני צדיק גמור אמרינן דלמא הרהר תשובה , ודינים של אלו מסורין רק לשמים , חוץ מרודף אחר חברו להרגו בידים , זה ענין נטוע בחוק בריאת אדם לעשות כל האופנים להציל חיי עצמו והבא להורגך השכם להרגו אבל בשאר הכופרים אין לנו ב"ד סמוכין ואין אתנו בינה יתירה לדעת נחוצת הענין , וצדקו דברי הרמב"ן והרשב"א בתשובת בשמים ראש סי' קצ"ב שלא ניתנו הדברים כחומה פרוצה לעשות עונשים ולתלות בהוראת שעה , וכל אלו כשבאים ושאלו , מב"ד אין מורין לעשות כן ע"ש , ומכ"ש לפי מה שהבאתי משם

הרמב"ם דבכל אלו צריך להיות דוקא בסייף מטעם דין מורד במלכות שמים , והנה דִ מיתות בטלו מישראל:

מלחמות חובה פרק תשיעי

לבאר התנהגות ישראל בזמן מלחמה , הן מלחמת מצוה או חובה , וראינו בהרבה דברים דהיו נוהגים במשפטים יצאים מחוק הקבועה בתורה:

לשון הרמב"ם פ"ח מהלכות מלכים הלכה א', חלוצי צבא כשיכנסו בגבול העכו"ם, ויכבשום וישבו בהם , מותר להם לאכול נבלות וטריפות ובשר חזיר וכיוצא בו , אם ירעב ולא מצא מה לאכול , אלא מאכלות אלו האסורים , וכן שותה יין נסך, מפי השמועה למדו ובתים מלאים כל טוב אפילו ערפי חזירים וכיוצא בהן עכ"ל ובאמת קשה למה ישתנה מצבם בשעת מלחמה שיהיה מותר להם לאכול דברים האסורים על פי דין תורה , ואדרבה מצינו (עירובין י"ז ע"א) דארבעה דברים פטרו במחנה, דמאי, ופטורים מנטילת ידים, ומביאים עצים מכל מקום , וכן פטורים מעירובי חצרות, וקאמר בש"ס לא שנו ערובי חצרות, אבל ערובי תחומין כיון דהיא מן התורה שוב אף בשעת מלחמה לא נשתנה דינם , ואיך אפשר לבטל דין התורה בזמן מן הזמנים, הרי דיני התורה קבועים ועומדים לנו לעשותם או למנוע מהם בכל עת בלי הפסק רגע, וע' רמב"ם פ"ו מהלכות מלכים הי"ג דלא הביא ג"כ רק איסורי דרבנן והא דהתירו להביא עצים מכל מקום , ואע"ג דגזל אסר מה"ת ואף גזל עכו"ם אסור מה"ת , יש לומר בדבר שבממון תנאי ב"ד קיים , משום הפקר ב"ד הפקר , אולם במאכלות אסורות זה אין תלוי ביד ב"ד, ואף דרבינו רצה לתקן זאת בלשונו הזהב שכתב כשירעב ולא מצא מה לאכול, דמשמע דלא הותרו האיסורים אלו לגמרי, רק כשרעב ואין לו מה יאכל של היתר, אולם ע"כ מיירי דאינו מסוכן מחמת רעבון, דא"כ אפילו אינו חלוצי צבא דהרי אין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש, וע' כסף משנה דכי ג"כ דאינו רק תאב אבל אינו מסוכן, וא"כ הקו' במקומה עומדת למה יהיה מותר לאכל איסור, במקום דנאסר ע"פ ד"ת , והנה הרמב"ם הוציא זאת מן מה דאמרינן (חולין י"ז ע"א) דדרשו ובתים מלאים כל טוב , אפילו קדלי דחזירי ואשתרי לישראל בשבע שכבשו ע"ש, ואולם משם אין ראי' לכל חלוצי צבא , דבשבע שכבשו איכא למימר דהוראת שעה היתה , כמו שהיה מותר לישראל בשר נחירה במדבר, ה"ה לשאר איסורים אפשר דבעוד שלא נגמר הכיבוש לא נאסרו איסורים הללו , אבל לשיטת רבינו דדבד זה נוהג בכל זמן, וע' בס' החינוך פ' שופטים סימן תקכ"ז שכתב דלדעת רבינו אין חילוק בין מלחמת מצוה למלחמת רשות , דבשניהם

מותר אכילת איסור לכשירעב ואין לו מה יאכל ע"ש , ועוד דראינו דרק דמאי הותר במחנה בלי הפרשת תרומה ומעשר, אבל תרומה או טבל גמור אסור אף במחנה ומה הבדל יש בין איסורים הללו:

ונ"ל דהנה ע"כ מבשר נחירה דהותר להם לישראל במדבר , אין ליקח ראי' על היתר האיסורים בשעת כיבוש , דשם כתיב כי ירחיב ה' גבולך וגו', ולדעת ר' עקיבא בחולין שם, לא נאסר בשר נחירה במדבר כלל, אבל שאר מאכלות אסורות נאסרו מיד בסיני בשעת נתינת התורה , וא"כ למה הותרו בשעת הכיבוש ודבר שנאסר פעם איך אפשר שיותר אחר כך , והרי אין לבטל שום דבר מה"ת , וא"ל דהוראת שעה היתה , ולא הותר רק לשעת הכיבוש, אבל כבר ידעת דהוראת שעה צריך להיות משום מגדר מלתא ודוקא מעשה שאירע, אבל היתר על העתיד, מי יוכל לידע אם יהיה אז נחיצות הזמן, וכן מצינו בהדיא (יבמות ל"ח ע"א) דאמר רב דהדין אשר אמרו במשנה , דאם היו קטנות שאינם ראויות לילד , א"צ להמתין ג' חדשים, דהוראת שעה היתה , ומקשה הש"ס הוראות שעה מכלל דהואי, ופירש"י וכי מעשה כזה אירע בימי חכמים, והא שתים שקדשו קתני ולא תני מעשה, הרי דדין אשר נקבע להורות לזמן אחרון לא שייך הוראת שעה, ואף דיש לחלק כיון דהתורה כתבה ובתים מלאים כל טוב , א"כ הקב"ה יודע העתידות יבאו, ויהיו אז הוראת שעה , אולם זה דוחק כיון דהתורה זאת עומדות לנצח ואי אפשר בה השינוי והחילוף למה תתיר התורה איסורים הללו כיון שאפשר בהיתר ולא ראינו שום נחיצת הזמן בזה, לכן צדקו דברי הרמ"בם שכתב דכל חלוצי צבא מותרים לאכול דברים אסורים ולאו דוקא בשבע שכבשו, כי בכל המלחמות אפילו מלחמות הרשות דמה הבדל יש ביניהם , אולם בעיקר למה הותרו באמת איסורים אלו , הנה המתיק רבנו זאת בלשונו שכתב הלכה ב' ובן בועל אשה בגיותה דמשמע דדין יפת תואר ודינים דהיתר מאכלות אסורות דין אחד להם , וכמו דאמרינן (קדושין כ"א ע"ב) דעיקר היתר יפת תואר משום דלא דברה תורה רק כנגר יצר הרע , ופירש"י לא התרתה אלא בשביל יצר הרע שאם לא יתירה יעבור על האזהרה , כדיליף לקמן מדכתיב יפת תואר שיצר הרע מתגרה בו ע"ש , הרי דעיקר ההיתר מפני כי בעת המלחמה, אם אחזתו לאדם בולמוס של עריות , הנה יצרו תקיף עליו כל כך, עד שאין אדם שליט אז ברוחו להכנע יצרו , לשמוע בקול התורה וירדה תורה לסוף דעת האדם כי אם לא יתירו אותו אזי יעשה באיסור, וע"ז אמרו שם מוטב שיאכל בשר תמותות שחוטות ואל יאכל נבלות, והיינו דשניהם מעשה איסור הם, והתורה התירה כדי שלא יעבור במזיד , וכן אמרינן (ביצה ל' ע"א) אע"ג דתוס' יום כפור דאורייתא מ"מ אין ממחין בנשים האוכלים בבין השמשות

משום מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין ע"ש, וע' (שבת קכ"א ע"א) דבדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד, מתוך שאדם בהול על ממונו, בודאי יבא לכבות ולא ישמע לקול מורים ע' (כתובות ע' ע"ב), ראינו דהיכי דנודע לנו דיצרו תוקפו בעבירה אחת ואין אפשרות בו כלל שלא יעבור, ויצרו אונסו ביותר אזי התירה התורה האיסור, ולדעת הרמב"ם גם זאת שמצינו בתורה ובתים מלאים כל טוב , להורות שמותר לאכול דברים טמאים בשעת מלחמה, והיינו נמי משום דלא דברה תורה רק נגד יצר הרע ואם לא יתירו לו דברים האיסורים יבא לאכול בעצמו ולא יכוף את יצרו כי גם לגימה והנאת החיך הוא מן הדברים אשר יצרו של אדם מחמדתן ביותר , ומפני זה צדקו דברי רבינו שהתנה שהוא רעב ואין לו מה יאכל ותאב לדברים האיסורים, והיינו כמו ביפ"ת נאמר וחשקת בה ויצרו תוקפו לה וע' רמב"ם שם בועל בגיותה אם תקפו יצרו, וע' רמב"ן פ' כי תצא והזכיר הכתוב וחשקת בה שלא יתירנה לו רק מפני החשק בהיות יצרו מתגבר עליו , אבל אם מוצא בעצמו שאין לו חשק אלא שרוצה לקחת אשה לא ישא לזו ע"ש , וה"נ כשתאב לאכול לא דברה תורה אלא נגד יצה"ר, ומפני זה צדקו נמי דברי רבנו דפסק דיפ"ת מותר לבעול ביאה ראשונה בגיותה מיד, ואע"ג דבירושלמי סנהדרין פליג ר' יוחנן וס"ל דלא הותר אפילו ביאה ראשונה רק אחר כל המעשים, וע' תוס' (קדושין כ"ב ע"א) ד"ה שלא ילחצנה וע' בכ"מ כאן. אולם כיון דלדעת רבינו היתר מאכלות אסורות ויפ"ת ענין אחד הם וכיון דפשטא דש"ס חולין דאפילו בשר טמא אשתרי להם משמע דאיכא איסור בזה ואם מיירי ביפ"ת לאחר כל המעשים א"כ שוב בכה"ג הרי ליכא איסור כלל , ולמה באה התורה להתיר מהיכי תיתי לאסור אחר שנתגיירה , ואף דלשיטת הרמב"ם דביאה ראשונ' קודם שגיירה , מ"מ הרי גם בכה"ג ליכא איסור ואף באשת איש ק"ל דאין אישות לנכרי, ועיין מזרחי פ' תצא דהתעורר בזה, וע' מ"ש הלחם משנה כאן דכיון דמותר ביאה ראשונה בגייתה וכלם יודעים הוי בפרהסיא וקיימא לן דקנאין פוגעין ואסור מדין תורה הלכה למשה מסיני (ע"ז ל"ו ע"ב) וכמו ביפ"ת ק"ל דלא מותר רק מה שלוקח בשביה שנאמר ושבית שביו, כן במאכלו' אסורו' לא מות' רק מה שלוקח בשלל האויב אבל מה שיש לו משלו בביתו לא הותר לו דלזה אינו תאב ונשאר איסור התורה במקומו , וזה הוא החילוק שמצינו (חולין י"ז ע"א) כי אשתרי שלל דידהו שלל דידן לא אשתרי דדומה לכל מילי ליפ"ת דלא הותר רק דרך כיבוש מלחמה: **ועפ**"ז סרה נמי קו' הרב בעל משנה למלך בפרש' דרכים דרך הקודש דלשיטת רבינו דלא הותר רק כשהוא רעב א"כ מה הקשה הש"ס חולין על בעיית ר' ירמיה השתא דבר טמא הותר בשר נחירה לא כ"ש , והרי אברי בשר נחירה שהכניסו מיירי אף באינו רעב

ויש לו בש' שחיט' מוכן רק בעייתו כיון דבא מזמן היתר לא נאסר ע"ש , אבל לפי הנ"ל ניחא דבאמת זאת הוא תי' הש"ס דכי אשתרי שלל דידהו, היינו דהוי דרך כיבוש ודמיא ליפ"ת , אבל המקשה דלא ידע חילוק זה סבר דדבר טמא הותר לכתחילה ואין חילוק בין בשר נחירה או שאר בשר טמא והתרצן השיב דלא הותר רק שלל דידהו דרך כיבוש ולא דברה תורה רק נגד יצה"ר, וה"ה דלפי חילוק זה בודאי רק כשתאב לאכול והוא רעב כמו יפ"ת, וע' בהגהת משנה למלך לספר החינוך שהתעורר ג"כ בזה, דמדב' רבינו לשון וכן בועל אשה בגיותה , דכמו ביפ"ת לא חילק בין מלחמת מצוה לרשות ה"ה בהיתר מאכלות אסורות ע"ש:

והנה ראיתי לרמב"ן פ' מטות דדעתו דלא הותר דבר טמא לחלוצי צבא רק במלחמת מצוה דהרי לא צוה הקב"ה להגעיל כלי סיחון ועוג אבל כלי מדין דהיה מלחמת רשות ומפ"ז הוצרכו להגעיל כליהם ע"ש, אולם כיון דקי"ל (פסחים מ"ד ע"ב) דגיעולי עכו"ם חידוש הוא דהא אפילו קדירה בת יומא אי אפשר דלא פגמא פורתא וא"כ כיון דכל ענין הגעלה אינו אפי' רק במדין מדרבנן ופשיטא דלא שייך להקשות דלמה לא הגעילו כלי סיחון ועוג דהרי במדין בעצמו הוא חידוש ומותר מן הדין ובודאי דאין לך בו אלא חידושו, ועוד אפילו נניח דגיעולי עכו"ם הוא מדינא משום טעם כעיקר ולוקין עליו , מ"מ הרמב"ם לשיטתו אזיל דכי' בס' המצות מל"ת קצ"ד דאיסור יין נסך הוא אסור מן התורה ולוקין עליו והביא הוא ראי' מדמצינו בספרי גבי הסת' בנו' מדין לשון ועדיין לא נאסר יין נסך משמע דבשעה זו לא נאסר אבל אחר כך אסרו הקב"ה, והרמב"ן בהשגות כ' כיון דכל התורה כללותיה ופרטותיה בסיני, וא"כ ע"כ הך דעדיין לא נאסר יין נסך היינו דחכמים לא אסרוהו, והרב בעל מגלת אסתר דחה דברי הרמב"ן דהרי גם (גיטין ס' ע"א) איכא פלוגת' אי תור' מגיל' מגילה ניתנ' והיינו אף ע"ג דמשה שמעה בפעם אחת בסיני מ"מ לא נתנה לישראל רק מגילה מגיל' משך כל מ' שנה , ואף אי דין דיי"נ ניתן למשה מיד בשעת מעמד הנבחר , אולם ישראל לא נהגו בו איסור רק אחר המאורע עם בנות מדין ע"ש , וא"כ נמי כאן אע"ג דדין דטעם כעיקר נאמר למשה בסיני מ"מ בשעת מלחמת סיחון ועוג, לא נאמר זאת לישראל והיה הדבר היתר להם עד אחר המאורע דבנות מדין וכיבושם, וקי' הרמב"ן יוצדק רק לשיטתו דמיד הנחיל משה התורה לישראל, אבל לשיטת רבינו כל זמן שלא מת משה הנחילם התורה בזמנים נפרדים וא"כ בשעת מלחמת סיחון ועוג היה מותר עדיין לישראל טע"כ כמו שהיה מותר להם יי"נ אז ואחר כך במלחמת מדין נאסר וזה אמת:

וכן מצינו דאמרו בש"ס (ר"ה י"ג ע"א קדושין ל"ח) דאקריב עומר והדר אכיל אבל מעיקרא לא אכל משום איסור חדש, והרי בשעת כיבוש הותרו כל איסורים , אבל האמת דלא הותר רק כשרעב ואין לו מה יאכל ודוקא היכי כשתאב ויצרו תוקפו עליו ביותר, אבל בלא"ה בודאי לא נשתנו המצות מן מעמדם הראשון, וע' בס' טורי אבן להגאון בכל שאגת ארי' בחי' לר"ה דהתעורר בראי' זו:

והנה במלחמה בשבת דרשו חז"ל פ"ק דשבת עד רדתה אפילו בשבת ע"ש דף י"ט ע"א וע' רמ"בם פ"ב מה' שבת הל"ג דאם באו על עסקי ממון אין מחללין את השבת ואם באו על עסקי' נפשות, או בעיר הסמוכה לספר אפילו על עסקי ממון מחללין את השבת , והוא מש"ס (עירובין מ"ה ע"א) אולם הטעם למה באמת אם באו רק על עסקי ממון מ"מ יוצאין עליה' בעיר הסמוכה לספר כתב רש"י שם משום דבקל יוכלו לבוא למדינה ובכל אלו לא הוי שום עקירת דבר מן התורה , רק קיימא לן דבמקום פקוח נפש ואף דיוכל לבוא לפקוח נפש בפנים רחוק מחללין את השבת ונעשה לענין זה שבת כחול לכל דבר , ואין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב , וע' בספר חשמונאי' חלק א' קא"פ ב' כי מתתיהו וריעיו ושאר החסידים נועצו יחדיו אם הלחם ילחמו אויבים בהם ביום השבת אזי יצאו להלחם בהם ע"ש, והיינו דהיכי דבאו על עסקי נפשות בזה ליכא שום צד ספק דמותר לחלל השבת:

זולת זה לא מצאנו דבר במלחמות מצוה או רשות שיהיה מותר להם לעבור על איסור תורה ואפילו כל תקנות וגזירות חכמים המה לעול עליהם לעשותם בכל עת בלי הפסק, חוץ מן ארבעה דברים שזכרנו שפטרו אותם במחנה והיינו כי ראו החכמים כי נחוצה עקירתן ובטולן במעמד זה , וכבר רמזתי לעיל מדברי הרמב"ן פ' בשלח דפשוטו של מקרא שם שם לו חוק ומשפט , וכן קרא דיהושע וישם לו חוק ומשפט בשכם אינם חקי התורה והמשפטים , אבל הנהגות ישרות איך יתנהגו בעת חנייתם , וכן מצינו ג"כ בדוד ויהי מהיום ההו' ומעלה וישימה לחוק ולמשפט לישראל עד היום הזה (שמואל א' ל') וכל אלו אינו רק התנהגו' אנשי הצבא בביזה:

מצות בני נח פרק עשירי

לבאר ענין מצות בני נח, אשר נשתנו ע"י תורת משה לפעמים, מחומר. לקל, ואיך יוצדק זה עם הכלל שהנחנו, כי דבור ה' שבא פעם אחת, אין אפשרות בו העקירה והביטול:

עד כה יגענו והטרחנו, להחזיק יסוד והעיקר הגדול שבנה עליו רבינו הרמב"ם חומה בצורה, כי לא תפול השינוי והחילוף בתורת ה' מפני שהיא שלימה והדורה בכל אופן.

והנה ראיתי להרב העקרים פ' י"ד לשלישי כי חולק בעיקר זה על הרמב"ם, ודעתו כי אע"פ שהאמונה בנצחות התורה, היא אמונה נאותה מ"מ אין זה עיקר לתורת משה, ויוכל לבוא בזמן מן הזמנים נביא גדול ויבטל קצת מצות ע"פ ציווי ה', וחייבים אנו להאמין בו כיון שיהיה נביא מוחזק, וכן מצינו בזמני' הראשוני' שהיו הדתות ותורת האלהית מתחלפות ומשתנות בכל עת מאיסור להיתר ומחומר לקל, כמו שמצינו דלאדם הראשון היה אסור אכילת בשר ע"פ ה' והות' לנח' וכן ראינו במצו' בני נח אש' גם הם נתנו מפי ה' לאדם ונח, כמו שדרשו חז"ל (סנהדרין נ"ו ע"ב) ומ"מ כשניתנה התורה הקילו בקצת מצות, כמו משפט בני נח דנהרג אף על גזל פחות משוה פרוטה, ולישראל צריך שוה פרוטה דוקא, וגם אף בשוה פרוטה לא הוי רק לאו לבד, וכן הבהמה שנשחטה אע"פ שעדיין מפרכסת מותרת לישראל, ובן נח נהרג עליה משום אבר מן החי עד שתמות, וכן יפת תואר אסורה לבני נח ומותרת לישראל וכל זה יורה שדבור ודת אלהי שבא מפי ה' נשתנה מחומר לקל עכ"ל העקרים שם. והנה בעיקר הקו' ממה שניתר אכילת בשר לנח בודאי אכילת בשר לא נאסר לחלוטין לאדם רק לזמן זה, כמו שכתבו המפורשים בטעם כיון שלא נתרבה עדיין מין הבהמה ואם יהיה מותר אכילת בעלי חיים יוכל להיות שבזמן קצר יעדר המין, והקב"ה חפץ שתתקיים כל מין ומין מן הבעלי חיים אשר ברא ברצונו המוחלט, ומפ"ז אסר לאדם את אכילתן, אולם לא היתה מצוה זו לדורות, שבודאי כאשר יתרבת המין ולא יהיה שוב אפשר העדר כל המין, בודאי במעמד זה לא נאסרו בעלי חיים, וכל דבר מצוה (שאינו) [שאינה] נוהגת לדורות, אינו בכלל עקירת המצוה, כמו שתשמע לקמן דברי. בנדון היתר בשר תאוה שהיה אסור לישראל במדבר, ומה שהקשה ממפרכסת שאסורה לב"נ, ומותרת לישראל, הנה נעלם במחילת כ"ת ש"ס מפורש (סנהדרין נ"ט ע"א) דאמרינן בכל מקום מי איכא מידי דלישראל שרי ולנכרי אסור, ופירש"י דאי אפשר לומר דלישראל אשר נתקדשו במצות לא להקל יצאו מתורת בני נח רק להחמיר עליהם ע"ש, וכן מצאתי בהדיא במכילתא פ' משפטים פרשה ד' איסי בן עקביא אומר קודם מתן תורה היינו מוזהרים על שפיכות דמים, ולאחר מתן תורה תחת שהוחמרו הוקלו לפטור אם הרג אחרים, אשר היה חייב מתחילה מיתה, ומסיים שם באמת אמרו פטור מדיני אדם וחייב מדיני שמים ע"ש, הרי דהי' פשוט להתנא איסי בן עקביא דלא אפשר כלל לומר דנשתנה תורת ב"נ להקל עליהם והקשה תחת שהוחמרו הוקלו, והטעם כי כל מצוה שיצא מפי ה' פעם אחת, אין אפשרות בו הביטול, וכל ענין זה שמצינו בש"ס בכמה דוכתי הך כללא של מי איכא מידי דלישראל שרי ולנכרי אסור, אינו רק כיון דלנכרי אסור וא"כ קודם שקבלו ישראל את התורה

היה להם דין ב"נ והיה אסור גם להם, ואחר כך כשניתנה תורה הנה נשתנה אצלם דין זה להיתר, ולא אפש' שום שינוי אצלם[20] ומפ"ז כיון דמפרכס' אסורה לבני נח בודאי

[20] **הגה** העיקר הגדול הזה שהבנתי מן המכילתא, ורש"י סנהדרין דהך דמי איכא שמצינו בש"ס היינו שאי אפשר לומר דישראל יצאו מתורת בני נח מחומר לקל, והיינו כי מצות ה' שבאה פעם אחת לאסור ולהחמיר בענין אחד נשאר מצוה זו בחזקה וא"א בה השינוי יהיה הנקל לנו לבאר סוגית הש"ס (חולין ל"ג ע"א) ולישב כל הקו' והדקדוקים בזה, ואציע לפניך כל הסוגיא ותראה כי כנים דברי: א"ר אחא בר יעקב ש"מ מדרישׁ לקיש דס"ל דמיד בשחיטת הקנה הוי ריאה כמאן דמנח בדיקולא, מזמנין ישראל על בני מעיים, ואין מזמנין עכו"ם על בנהי מעיים מ"ט ישראל דבשחיטה תליא מילתא כיון דשחט אשתרי, עכו"ם דבנחירה תליא מלתא ובמיתה סגי לי' הוי כאבר מן החי א"ר פפא הוי יתיבנא קמי' דראב"י ובעי דאימא לי' מי איכא מידי דלישראל שרי ולנכרי אסור ולא אמינא דהרי טעמא קאמר, תניא דלא כראב"י הרוצה שיבריא וכו' חותך כזית בשר קודם שתצא נפשה אחד נכרי ואחר ישראל מותר, ופירש"י דמפ"ז מותר משום דלא אמרינן במיתה תליא מלתא ע"ש ודברי רש"י תמוהים דמי איכא מ"ד דלא ס"ל דלעכו"ם במיתה תליא מלתא ולא ראיתי לאחד שיתעורר בזה. והנה בתוס' פירשו הטעם דמפ"ז מותר לישראל משום דאמרינן מי איכא מידי דלישראל שרי ולנכרי אסור ובתוספות הקשו ע"ז דכיון דאמרינן בסנהדרין דשאני עכו"ם דלאו בני כיבוש ומחילה ניהנו ה"נ שאני עכו"ם דלאו בני שחיטה נינהו עיין שם עוד הקשו על הרמב"ם דס"ל פ"ט מהלכות מלכים דמפרכסת אסורה לבני נח ומותר לישראל והרי בש"ס אמרינן דא' ישראל וא' עכו"ם מותר מטעם מי איכא מידי ע' כסף משנה דהתעורר בזה בשם הרשב"א עוד קשה כפל הלשון אבל נכרי בנחירה תליא מלתא ובמיתה סגי מה בין נחירה למיתה ועוד קשה קו' העקרית אשר אנו עסוקים בה דהרי עיקר דמי איכא מידי היינו דלא יצאו ישראל מתורת בני נח להקל ומפני זה שניהם נאסרו ישראל ובני נח וכאן הוא להיפך דעל ידי שמותר לבני נח מפני זה מותר לישראל, והנ"ל דבודאי עיקר הדבר דמי איכא מידי היינו להחמיר על שניהם כיון שאסור לבני נח מכ"ש מישראל כמו בהך דסנהדרין נ"ט גבי מצוה שנאמרה ולא נשנית אולם כאן צריכים להבין מקודם דהיכי דייק מר"ל כיון דריאה הוי כמאן דמנח בדיקולא ומפני זה מותר לישראל בבני מעיים דהרי אף דריאה כמאן דמנח בדיקולא מכל מקום אם אכל הריאה קודם שחיטת הוושט בודאי הוי אבר מן החי או על כל פנים איסור שאינו זבוחה וע"כ צריך אתה לומר דנהי דריאה הוי כפירש בשחיטת קנה מכל מקום כיון ששוחט לבסוף את הוושט אז הוושט מתיר גם להקנה אף על גב דכבר נפרד מהגוף ואם כן מה הבדל יש בין ישראל לעכו"ם דלדידהו נמי נימא כן נהי דבשחיטת הקנה הוי הריאה אבר מן החי מכל מקום מיתת הבהמה מתרת לתחילתה כמו לדידן והנ"ל דהנה רש"י ז"ל כתב חולין כ' ע"ב ד"ה וכי מתה עומד ומולק וכתב רש"י וכן בכל השוחטים מיד שנקב בסכין מיד הוי מעשה נבלה וסוף השחיטה מכשרתו משום דדרך שחיטה בכך עיין שם והיינו דהיתר השחיטה שכתבה התורה מוכרח להיות עד"ז דבתחילה נעשה נבילה וסוף השחיטה מכשר לתחילתה ולדעתי זה נמי כונת הש"ס (חולין ס"ט ע"א) אם אהני סימן שני לסימן ראשון להתירו באכילה לא יועיל לטהרו מידי נבלה היינו דבלא סימן שני נשארה הבהמה נבילה על ידי שחיטת סימן אחד ורק סימן שני מועיל להתירה באכילה, ועתה זה הענין בעצמו הוא ההבדל בין אכילת המעיים לישראל לב"נ דאף על פי דעל ידי שחיטת הקנה נעשה הריאה כמאן דמנח בדיקולא מ"מ סוף שחיטת הושט מתרת להריאה משום דהוא דרך שחיטה אבל בן נח דבנחירה תליא מלתא ולא נאמרה אצלם דין שחיטה כלל ולא שייך בזה הכשרו בכך ואם כן הוי כאלו נחתכה הריאה ונפרדה למקום אחר דבודאי אין סוף המיתה מתירתן דלא נאמרה שחיטה אצלם ולא מקרי מצותן בכך: והנה חילוק זה בין ישראל לבני נח הוא דוקא אם אמרינן דלבן נח מותר מתה מחליה ואינו צריך שום מעשה לסלק חיות הבהמה ואם כן לא שייך אצלו הכשרו בכך משא"כ אם אמרי' דאף לב"נ אסורה מתה מחליה ודוקא נחירה מותר אצלם ע' תוס' חולין צ"א ע"א ד"ה כמאן דכתבו דבני נח נצטוו על הנחירה וע' בס' עשרה מאמרות להרב מנחם עזרי' מאמר חקור דין ח"ג ס"פ כ"א דהביא בשם הפסיקתא דכתיב כל רמש אשר הוא חי לאפוקי נבלה ע"ש ראינו דפסיקתא זאת ס"ל דמתה מאליה אסורה לעכו"ם ורק דלא צריך מעש' השחיטה ע"ש וע' רש"י חולין צ"ב ע"ב ד"ה שאין שוקלין בשר המ' במקולין היינו בשר בהמ' שמת' מעצמ' והנה אם אמרי' דב"נ צריך עכ"פ נחיר' והנה בחולין י"ז ע"א אמרי' דנחירתן זו היא שחיטתן ע"ש לענין היתר בשר נחירה במדבר ואם כן ה"א א"א דב"נ צריך נחירה עכ"פ אם כן זו היא שחיטתו ושוב לענין אכילת המעיים אין חילוק בין ב"נ לישראל כמו לישראל נעשה הריאה מובדל על ידי שחיטת הקנה ומ"מ הושט מתירה משום הכשרה בכך כן נמי לענין ב"נ כיון דעכ"פ נחירה בעי ושייך סוף המיתה לתחילתה ומקרי לגבי ב"נ נמי הכשרו בכך וזה מדוקדק מאוד בלשון הש"ס אבל ב"נ דבנחירה סגי לי' ובמיתה תליא מלתא היינו דלא צריך אפילו מעשה נחירה רק מתה מאליה מותר ולא שייך סוף המיתה לתחילתה ושוב הוה אמ"ה דהרי כבר נפרדה הקנה וסוף המיתה אינה מתירה בב"נ דלא שייך סופה של שחיטה לתחילתה ואר"פ דבעי להקשות מי איכא מידי והיינו להחמיר בשתיהן שיהיה אסור

מטעם זה אסורה גם לישראל, ואפשר קו' העקרים הוא לשיטת הרמב"ם ז"ל, דס"ל פ"ט מה' מלכים דמפרכסת אסורה לבני נח ומותרת לישראל, וכבר תפסו אותו בזה כל גדולי הפוסקים הרשב"א והרש"ל והש"ך ביו"ד סי' כ"ז:

וכן הקו' מגזל פחות משוה פרוטה ג"כ התעוררו חז"ל בזה (סנהדרין נ"ט ע"א) דנימא מי איכא מידי ותרצו דשאני בני נח דלאו בני מחילה נינהו וא"כ אין כאן שינוי הדין רק דקודם שניתנה התורה בסיני היו ישראל אז במעמד השפל והיה להם רוע המדות והאכזריות, ולא היו מוחלין אפילו גזל אחד להם פחות משוה פרוטה. אבל ישראל שקבלו התורה, נעשו מקושטים ומהודרים במדות ישרות, והמה בטבע רחמנים ומוחלין בנקל עלבונם, ומכ"ש בעול שנעשה להם בממונם, ומפ"ז נאמ' אצלם והשיב את הגזילה, וה"ה בפחות משוה פרוטה הוי כאלו מחלו, ע' רש"י (סנהדרין נ"ז ע"א) וכן הקו' מיפת תואר הקשו בש"ס סנהדרין נ"ט ומשני שאני עכו"ם דלאו בני כיבוש נינהו ופירש"י דלא הותר גם לישראל רק בשעת כיבוש ע"ש, והיינו כמו שבארתי לעיל דעיקר ענין יפת תואר הוא משום דלא דברה תורה רק נגד יצר הרע, ולא הותר רק בשעת מלחמה ובדרך כיבוש, וזה לא שייך בבן נח דלא נצטוה לכבוש עיין שם, ועיין תוספות (חולין ל"ג ע"א) ד"ה אחד נכרי ואחד ישראל מותר בה, דהקשו דלמה שרי בני מעיים משום מי איכא מידי דלישראל שרי ולנכרי אסור, והקשה בתוספות דלא שייך מי איכא מידי כיון דשאני נכרים דלאו בני שחיטה נינהו ע"ש, עכ"פ אין התחלה להשגות הרב בעל העקרים, דהרי הש"ס מתרץ בכל אלו, ותימה גדולה על הרב שנעלם ממנו לשון הש"ס דסנהדרין דאמרינן בכל הני מי איכא מידי, וישראל וב"נ שוין בזה:

ומה שהביא דהרבה דברים מצינו דהיו מותרים לב"נ ונאסרו לישראל והנה זה יותר תמוה, דבודאי ידענו דכל האיסורים קודם שנאסרו היו מותרים, ואח"כ ברוב הזמן בא הצווי מפי ה' לאסור אלו הענינים, ואף בדברים שהיו אהובים פעם אחת לפני המקום, חזרו ונאסרו, ואין זה בטול ועקירה ח"ו, רק הוספת הענינים, ונתוספו המצות לאדם לנח

משום זה אף לישראל מטעם דע"כ לא יצאו ישראל מחומר לקל ולא אמר לו קו' זו מפני דהא טעמא קאמר היינו קו' התוספות כיון דלאו בני שחיטה נינהו לא שייך מי איכא מידי ותניא דלא כראב"י חותך כזית מבית השחיטה אחד נכרי ואח' ישראל מותר בה ופירש"י משום דלא אמרינן במיתה תליא מלתא והיינו דברייתא זו ס"ל כפסיקתא שהביא הרמ"ע דב"נ אסור במתה מאליה ואם כן צריך גם בב"נ מעשה לסלק החיות ואם גם בהם מישך שייכי סוף השחיטה לתחילתן א"כ מותר המעיים כמו לישראל דסוף הנחירה מתרת את המעיים, דאלו לטעמא דמי איכא מידי היה הדין דלשניהם אסורים בין לישראל בין לעכו"ם וא"כ צדקו דברי הרמב"ם גם כן דכיון דהוא פסק דמתה מאליה מותר לעכו"ם ואם כן שוב מפרכסת אסורה ומי איכא מידי לא שייך כאן כקו' התוס' דשאני עכו"ם דלאו בני שחיטה נינהו וע' בס' שאלתות דר' אחאי גאון סוף פ' נח שמשמע נמי כדברי דבישראל אע"ג דבתחילת שחיטה הוי הריאה כנפרד מ"מ סוף השחיטה מתרת וז"ל ואת"ל לישראל בשחיטה תליא מלתא ואכשרתי' שחיטה, הרי דעיקר חילוק בין ישראל לב"נ דלישראל אכשרתי' שחיטה שאח"כ:

לאבות מעט מעט עד שבא משה וגמרה, ועיין רמב"ם פרק ט' מהלכות מלכים ה"א על ששה דברים נצטוה אדם הראשון[21] הוסיף לנח אבר מן החי, בא אברהם ונצטוה על המילה וכו', ובמצרים בימי עמרם נצטוו ישראל במצות יתירות,[22] עד שבא משה רבינו ונשלמה התורה על ידו ע"ש, ראינו דהיה כן דרך התורה, דדבר שהי' היתר נאסר אחר כך לישראל, כי כשרבו ועצמו בני ישראל והיו לעם גדול, רצה אז הקב"ה לזכותם בתורתינו התמימה והשלימה, ואיך עלה על דעת הרב העקרים לחשוב דברי היתר שבא אחר כך מצות ה' לאוסרם, שיהיה בכלל שינוי וחילוף במצות ה':

ואין להביא ראיה לדעת העקרים, דנשתנה מצות התורה מחמור לקל, מן מה דאמרינן בירושלמי מועד קטן פ' אלו מגלחין ומדרש רבה פ' ויחי, דר, אבא למד אבלות שבעה מדכתיב ויעש לאביו אבל שבעת ימים, והקשו והרי אין למדין דבר מקודם מתן תורה, ומכאן הוציא הרמב"ם דבריו מ"ש פ"א מה' אבל ה"א, דאבלות שבעה אינו רק תקנת

[21] **הגה** אע"ג דבגמרא סנהדרין פשיטא לן דשבעה מצות בני נח הם מ"מ סמך רבינו על המדרשים מדרש בראשית פ' י"ז ובראשית רבה פכ"ד ומה אדם הראשון שנתתי לו ששה מצות ולא קיים וע' מדרש פ' משפטים ומדרש ואתחנן בכל אלו תמצא דששה מצות נצטוה אדה"ר וע' ר"ן בחי' לסנהדרין דהתעורר גם כן במדרשים אלו דמשם הוציא רבינו דרק ששה מצות נצטוה אדה"ר ומרן לא הביא אף אחד מאלו וע' ילקוט סוף משלי על פסוק רבות בנות עשו חיל ר' יהודא בר סימון אמר אדם הראשון נצטוה על שש מצות לא נצטוה על אבר מן החי אברהם על המילה יצחק נימול לשמונה יעקב על גיד הנשה יהודה על היבמה ע"כ והנה רבינו לא הביא הך דיהודה נצטוה על היבום נ"ל דרבינו ס"ל דיהודה עשה זאת מעצמו מטעם מנהג אולם לא נצטוה ע"ז דהרי לא מצינו ליהודה שהיה נביא ורק האבות היו נביאים וכן אמרו במדרש פ' וישב פ' פ"ה יהודה התחיל במצות יבום וכן בויקרא רבה פ' ב' יהודה קיים מה שכתוב בתורה בא אל אשת אחיך ויבם אותה משמע דרק מדעת עצמו עשה זאת לא מטעם שנצטוה וראיה ברורה לזה גם כן מש"ס יבמות ג' ע"ב דחקר הש"ס דתצטרך עליה דאחות אשה אינה מתיבמת דבלא"ה ה"א אתי עשה ודחי ל"ת ורצה הש"ס לפשוט מתמיד פסח ומילה וקאמר הש"ס מה לאלו שכן ישנם לפני הדבור דמילה נצטוה בה אברהם וכן פסח ואס"ד דיבום נצטוה בה יהודה מפי ה' א"כ שוב גם יבום הוא מצוה דלפני הדבור ושפיר יכולים ללמוד יבום ממילה ופסח אלא ודאי דדעת הש"ס דיהודה שנהג במצות יבום מדעת עצמו עשה זאת ולא נצטוה ע"ז:

[22] **הגה** מ"ש רבינו דבימ' עמרם נצטוו ישראל במצות יתירות הנה מרן הכ"מ תמה מאין לו לרבינו זאת ועוד דהרי עמרם לא היה נביא אף דהיה גדול הדור ואמרינן שבת ס"פ במה בהמה דמת בעטיו של נחש וע' שמות רבה פי"ט עמד עמרם והורידה לשכינה, אבל לא נחשב בין הנביאים ונ"ל דרבינו הוציא מן מה שאמרו (סוטה י"ב ע"א) וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי ואמרו חז"ל ויקח ויחזור מיבעיא לי' א"ר יהודה מלמד שעש' בה מעשה ליקוחים והנה הרמב"ם ז"ל כ' פ"א מהלכות אישות קודם מתן תורת היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לתוך (ביתה) [ביתו] וכו' כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל כאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחילה בפני עדים וכו' שנאמר כי יקח וכו' ולקוחין אלו מ"ע של תורה הם ע"ש וא"כ כיון שמעשה הלקוחין הם מ"ע של תורת וקודם מ"ת לא היו צריכין לזה א"כ למה עשה עמרם מעשה לקוחין מוכח שנצטוה ע"ז, ואף שעמרם לא היה נביא מ"מ היה בדורו נביאים רבים ע' סוף ספר הלכות גדולת ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע חמשה אלו נתנבאו לישראל במצרים משנתנה תורה משה ואהרון וכו' היתה נבואת מצרים כבושה תשע מאות שנה עד שבא יחזקאל ופירשה והיינו ממה שנאמר יחזקאל כ' ביום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים אל ארץ אשר תרתי וגו' ואמר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו וגו' הרי שדיבר ה' לישראל במצרים ע"י נביאים ולא היה נודע זאת עד שבא יחזקאל ופירשה וע' רד"ק בפי' ליחזקאל שהביא ג"כ זאת וברייתא זו נזכרת גם כן ברמז בסדר עולם הנך רואה דבימי עמרם במצרים היו נביאים מנבאים על פי ה' ומצינו גם כן בש"ס דעמרם קיים מצות לקוחין ומזה יצא לו לרבינו דמן הסתם נצטוה עמרם זאת על ידי הנביאים שהיו בימיו ולדעתי כיונתי בזה אל האמת שרבינו כיון לנביאים הללו שהיו במצרים וגם על מצות ליקוחין אשר ראינו בעמרם דקיים מצוה זאת:

משה, אבל מן התורה אינו רק יום אחד, ואע"ג דכתיב ויעש לאביו אבל שבעת ימים, ניתנה תורה ונתחדשה הלכה ע"ש, מרן הכ"מ לא העיר מקודם, אבל זה ברור דמכאן הוציא רבינו דבריו, ומזה מוכח דנשתנה דין התורה מחמור לקל, דהרי קודם מ"ת היה אבלות שבעה ואחר כך הוקל עליהם דאינו רק יום אחד, וכן בשבעת ימי המשתה אשר נאמר גבי לבן, מלא שבוע זאת, ולדידן שבעת ימי המשתה אינו רק דרבנן, ואפילו יום ראשון לרוב הפוסקים הוא דרבנן, חוץ מדעת הרמ"ה דהוא יחיד בדבר דס"ל שמחת יום ראשון דאורייתא משו' דכתיב ביום חתונתו וביום שמחת לבו, ע' רא"ש פ"ק דכתובות בסוגיא דטבחו טבוח ומת אביו של חתן, וע' לקמן מאמר תורת נביאים, ראינו מאלו דיצאו ישראל מחומר לקל, שלא כדעת רבינו דדיבור שיצא מפי ה' פעם אחת, אי אפשר בו השינוי, אולם משם אין קו' על רבינו דהנה על שבעת ימי המשתה, וכן שבעת ימי אבלות, לא מצינו דבא להם דבור ה' שינהגו כן, ורק מעצמם עשו זאת מטעם מנהג, כמו שנהג יהודה במנהג יבום אשר נהוג היה ביניהם מזמן קדום, וכבר הוכחתי דיבום ע"כ לא הי' מצוה רק מנהג, וע' רמב"ן בחי' לתורה פ' וישב, וניתנה תור' ונתחדשה הלכה כי יבום אינו רק באה לבד, וה"נ היה מנהג קדום בז' ימי משתה וז' ימי אבלות, וניתנה תורה ונתחדשה הלכה דאבלות רק יום אחד, ובטלה ימי המשתה כל עיקר, אבל במצות שבאו מפי ה' בודאי אף במצות בני נח, כיון שנצטוו מפי ה' אי אפשר בו הבטול להקל בהם, וכן הא דאמרי' (ב"ב ק"י ע"ב) גבי תורת ירושה ע"י בנות צלפחד, דניתנה תורה ונתחדשה הלכה, שם לא הגיע דבר ה' בזה מקודם, וכן הא דאמרינן (שבת קל"ז ע"ב) דמי שאין אמו טמאה לידה אין נימול לשמונה, ומקשה הש"ס דורות הראשונים יוכיחו, שאין אמו טמאה לידה ונימול לשמונה, ומשני ניתנה תורה ונתחדשה הלכה, היינו דגם שם לא היה תורת טומאה נוהג כלל מקודם, אבל באלו המצות אף הם ממצות בני נח, או ממצות אבות, כיון שבא עליהם דבר ה' לעשותם אי אפשר להשתנות לקולא:

ואף אם נניח כדעת הרב העקרים, כי תורת בני נח נשתנה אף מחמור לקל, מ"מ אין זאת השגה לדעת רבינו שמדבר מתורת משה, ובזה בודאי צדקו דברי רבינו הרמב"ם כיון שתורה היא שלימה וכלולה וניתנה בפומבי ובפרסום גדול, עד שהיו כל ישראל עדים, ובשבילה נברא העולם, בודאי אין להעלות על הדעת ח"ו כי אפשר בה ההשתנות, אפילו על מצוה קטנה וקלה, כי היא מקפת כל הענינים הנצרכים למין האדם, בכל עת ובכל זמן, ועומדת לנצח ולא תתבטל מאתה אף קוצה של יו"ד בזמן מהזמנים:

והנה במנין שבע המצות שנטצוו בני נח ראינו דחז"ל הניחו ברייתא זו ליסוד מוסד, דרק שבע מצות נצטוו ב"נ ולא יותר, וע' (סנהדרין נ"ח ע"ב ושם ע"ד ע"ב) דהוכיחו דב"נ

מותר לשבות או לעסק בתורה, וכן אין מצווה על קידוש השם, מדלא נחשב, בין שבע מצות בני נח, וע' בהרב משנה למלך פ"י מהלכות מלכים הלבה ז' מה דהאריך הרבה מאוד, להשוות הענינים הסותרים זא"ז. וביותר תמוהים דברי הרמב"ם אשר פ"ט מה' מלכים הביא ברייתא דאדה"ר נצטוה על ששה מצו', והוסיפו לנח עוד אמ"ה, ובפ' עשרה מהלכות מלכים ה"ו כ' דמפי הקבלה עכו"ם מצווים על הרבעת בהמה והרכבת אילן, ולהרב בעל הש"ך יו"ד סי' רצ"ז ס"ק ג' נעלם דברי הרמב"ם דפ"י מה' מלכים וכ' דלא מצא בהרמב"ם שום רמז, וכבר תפסו עליו כל גדולי האחרונים ע' בס' ברכי יוסף להרב הי"ד אזולאי ובתשובת בית אפרים להגאון מהר"ז מרגליות חאו"ח סי' נ"ו, ואולם לא עינו דלהרמב"ם ז"ל לא היה פסוקה ברייתא זו ולאו בדוקא אתמר דהרי בברייתא נאמר שבע מצות ובכ"מ גרסינן ששה מצות נצטוה אדה"ר כמו שרמזתי לעיל, ועוד דהרי בש"ס (חולין צ"ב ע"א) אמרי' עולא אמר אלו שלשים מצות שנצטוו בני נח ואינם מקיימים רק שלשה, אין שוקלין בשר המת במקולין, ואין כותבין כתובה לזכרים, ומכבדין את התורה ע"ש, ראינו עוד שלשה מצות אחרות אשר נצטוו בהם ב"נ, וע' בעשרה מאמרות להרמ"ע מפאנו מאמר חקור דין ח"ג פכ"א, דחשיב כל שלשים מצות אלו לכלהו תנאי ולכלהו אמוראי ויעלה בין הכל שלשים, והמה פרטים המסתעפים מן שבע מצות בני נח הראשים ע"ש - רש"י ז"ל בחולין כ' דלא ידע לפרשו, וע' בירושלמי ע"ז ר"פ אין מעמידין שדרשו על קר' וישקלו את שכרי ל' כסף אלו ל' מצו' שעתידי' ב"נ לקבל, משמע דעדיין לא קבלו - עכ"פ ראינו דמנין של ז' מצות לאו דוק', ומפ"ז סמך רבינו על הך דפשטי' דש"ס (סנהדרין נ"ח ע"א) דמתרץ שמואל אליבא דר"א דב"נ נצטוו על הרבעת בהמה והרכבת אילן:

עוד נ"ל דמה שכתב רבינו פ"ט מהלכות מלכים ה"א אחר שמנה שבע מצות שנצטוו אדם ונח, וכ' רבינו אע"פ שכולן חן קבלה בידינו ממשה רבינו והדעת נוטה להן, מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטוו עכ"ל, והיינו כי הדרשא בש"ס מקרא ויצו ה' אלהים על האדם זה אסמכתא בעלמא, אולם בלא"ה מוכח מכלל דברי תורה, דעל שבע אלו נצטוו, עון עבודה זרה ראינו דנענשו עכו"ם עליו, כמו שנאמר בתורה כמה פעמים ובגלל התועבו' האלה אנכי מוריש אותם, ולא ענש אלא אם כן הזהיר -וכה"ג דרשו בש"ס (סנהדרין נ"ו ע"א) דבני נח מצווי' על הכישוף - וכן ברכת השם למדו חז"ל מדכתיב איש איש לרבות את הנכרים, ועל שפיכות דמים בהדיא כתיב, שופך דם אדם באדם דמו ישפך, גילוי עריות נלמד מגזר דינם של דור המבול שנאמר כי השחית כל בשר את דרכו, גזל גם כן נענשו דור המבול ע"ז דכתיב כי מלאה הארץ חמס, דינים נמי ראינו דבני יעקב

הרגו את אנשי שכם, ובלא ספק כדין עשו מפני שראו שכם גזל ולא דנוהו, ע' רמב"ם פ"ט מהלכות מלכים ה"ד, אבר מן החי נאמר גם כן אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו - ובש"ס אמרו גם כן דתנא דבי מנשה לא דרשו ויצו רק כל חד באפי' נפשי' כתיבי אולם לא זכרו ראי' על כל שבע מצות ונחסרו קצתם - ועתה שוב י"ל דבאמת דבני נח נצטוו גם על שאר מצות, ורק אלו השבעה מבוארים מכלל דברי תורה, היינו שאין מפורשין במקום אחד, אולם מן העונשין שבאו עליהם על התועבות אתה למד דנצטוו על אלו, וא"כ דוקא שבעה אלו המצות נלמדו מקרא אבל שאר מצות ב"נ לא נלמדו מקרא רק דרך רמז ואסמכתא, ובודאי הלכה מפי הקבלה הם ולא נכללו בכלל אלו השבעה:

תורת אבות ואין למדין דבר מן קודם מ"ת פרק אחד עשר

בו יתבארו כל הדינים אשר למדו חז"ל מן האבות, ואיך יתכן זה עם הכלל אשר נתנו חז"ל אין למדין דבר מקודם מתן תורה:

למעלה הבאתי דברי הירושלמי מועד קטן פ"ג דאין למדין דבר מקודם מתן תורה והרמב"ם פסק כן בפ"א מהלכות אבל, אולם ראיתי להגאון מהר"ש יפה ביפה תואר פ' ויחי דהקשה על כלל זה דהרי למדו (תענית ח') שאסור לשמש בשני רעבון שנאמר וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב ע"ש, והגאון מהר"י ברלין בפי' לשאלתות פ' ויחי אות מ"ה התעורר מן כמה מקומות דילפינן מקודם מתן תורה, ילפינן (כתובות נ"ז ע"ב) מקרא דלבן תשב הנערה אתנו ימים או עשור דנותנין לבתולה שנים עשר חודש, וכן הך דאין מערבין שמחה בשמחה ילפי בירושלמי פ"ק דמו"ק והביאו התוספות (מ"ק ח' ע"ב) מן מלא שבוע זאת, וכן יליף ר' יוסי דאינו חייב משום העלאת חוץ עד שיעלה לראשו של מזבח (זבחים ק"ח ע"ב) מן ויבן נח מזבח. וכן ילפינן (יבמות מ"ד ע"א) מן מה דכתיב באברהם מקץ עשר שנים לשבת אברם, מכאן דשהה עשר שנים ולא ילדה חייב לגרשה, ואפילו להקל, כגון הא דלמדו (יבמות ס"ה ע"ב) דמותר לשנות מפני דרכי שלום, מבני יעקב דשלחו ליוסף אביך צוה לפני מותו, ע"ש כי הניח בצ"ע:

ואשר אני אחזה להתיר המבוכה, אומר אני מתחילה כי בודאי הך כללא דאין למדין דבר מן קודם מתן תורה הוא כלל גדול בתורה, ורבינו הרמב"ם קבע בכלל זה מסמורות גדולות, כי רק מצות התורה ותקנות חכמים המה לנו לחוב לעשותם, אבל מצות האבות לא נתחייבנו לעשות, ורק מתור' משה מסיני ואילך קבלנו על עצמינו לקיים כל הכתוב בה ואף מה שקבלנו בעל פה מפי משה, וכן תקנות חכמים גם המה לחוב עלינו בחוק מצות התורה שכתבה ע"פ התורה אשר יורוך, ולא תסור מן הדבר וגו', ונזהרנו מפי התורה בלאו ועשה לשמוע לדברי החכמים, ע' רמב"ם פ"א מה' ממרים ה"א אבל מה

שקדם למשה אין עלינו תורת חיוב. וע' מ"ש רבינו בפי' המשניות חולין ס"פ גיד הנשה על משנת נוהג בטהורה, וז"ל רבינו ושים לבך על העיקר הגדול הנכלל במשנה הזאת, והוא מה שאמר מסיני נאמר, לפי שאתה הראית לדעת שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום, אין אנו עושין אלא במצות הקב"ה ע"י משה רבינו ע"ה, לא שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו, כגון זה שאין אנו אוכלין אבר מן החי אינו מפני שהקב"ה אסרו לנח, אלא לפי שמשה אסר עלינו אבר מן החי במה שצוה בסיני יתקיים איסור אבר מן החי, וכמו כן אין אנו מלין מפני שאברהם אבינו ע"ה מל עצמו ואנשי ביתו, אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו שנמול כמו שמל אברהם אבינו עליו השלום, וכן גיד הנשה אין אנו הולכים בו אחר איסור יעקב אבינו, אלא מצות משה רבינו עליו השלום עלינו, הלא תראה מה שאמרו תרי"ג מצות נאמרו לו למשה מסיני, וכל אלו מכלל המצות עכ"ל רבינו בפי' המשנה:

וביותר תראה דעת רבינו בס' המורה פס"ג לראשון וז"ל ואשר תדעהו ויבואר לך כל זה הספק הוא מה שאומר לך. כבר ידעת פרסום דעת הצאבה בזמנים ההם, והיות בני אדם כלם אלא יחידים עובדי עבודה זרה, רוצה לומר האמנת הרוחניות והורדת הכוחות ועשיית הטלסמאות היינו צורות המדברות, והיה כבר כל מתפאר בזמנים ההם כולם, אם שיתפאר שעלה בידו עיון ומופת הורהו שיש אלוה לעולם בכללו כאברהם, או יתפאר שירדה עליו רוחניות כוכב או מלאך וכיוצא בזה, אבל איש שיתפאר בנבואה לאמור שהשם דבר ושלחו, לא נשמע זה כלל קודם משה רבינו ע"ה, ולא יטעך מה שבא באבות מזכרון דבר השם להם להראותו עליהם, שאתה לא תמצא הענין ההוא לקרוא לבני אדם, או להישיר זולתם. עד שיאמר אברהם או יצחק או יעקב או מי שקדמם לבני אדם אמר לי השם עשו כך או לא תעשו כך, או שלחני אליכם זה לא היה כלל, אבל היה הדבור להם, במה שהיה מיוחד להם לא דבר אחר, רוצה לומר בשלמותם והישירם. למה שיעשו, ובשרם למה שיגיע אליהם ענין זרעם לא דבר אחר, והם היו מישרים בני אדם על דרך עיון ולמוד כמו שהתבאר אצלנו באמרו ואת הנפש אשר עשו בחרן עכ"ל רבינו בס' המורה שם:

ועוד תראה דבריו בס' המורה פל"ט לשני דהרחיב יותר הבאור בזה, וז"ל שם ולזה לפי דעתינו לא היתה שם תורה ולא תהיה בלתי תורה אחת, והיא תורת משה רבינו ע"ה, וביאור זה לפי מה שכתוב בספרי הנביאים ובא בקבלה הוא, שכל מי שקדם למשה רבינו מן הנביאים כאבות ושם ועבר ונח ומתושלח וחנוך, לא אמר אחד מהם כלל לכת מבני אדם, שהשם שלחני אליכם וצוני שאומר לכם כך וכך. והזהירכם מעשות כך, וצוה

אתכם לעשות כך וכך, זה דבר שלא העידו בו כתובי התורה ולא באה בו הגדה אמתית, אבל היתה באה אליהם הנבואה מה' כמו שבארנו, ומי שהרבה עליו השפע כאברהם אבינו עליו השלום קבץ האנשים וקראם ע"צ הלמוד וההישרה אל האמת, כמו שהיה אברהם מלמד בני אדם, ומבאר להם במופתים עיוניים שיש לעולם אלוה אחד לבדו, ושהוא ברא כל מה שזולתו וכו' ולא שאמר שהשם שלחני אליכם וצוני והזהירני, עד שהוא כאשר צוה למול הוא ובניו ועבדיו מל אותם ולא קרא בני אדם אל זה דרך קריאת הנבואה, הלא תראה לשון התורה בו, כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' הנה כבר התבאר שעל צד המצוה לבד יעשה, וכן יצחק ויעקב ולוי וקהת ועמרם, על זאת הדרך היו קוראי' בני האדם, וכן תמצא החכמים אומרים במי שקדמוהו מן הנביאים, בית דינו של עבר מדרשו של מתושלח, כלם ע"ה אמנם היו נביאים ילמדו בני אדם על תכונת דורשים ומלמדים ומיישרים, לא שיאמרו ויאמר ה' אלי דבר אל פלוני, כן הי' הענין קודם מרע"ה אבל משה רבינו כבר ידעת מה שנאמר לו ומה שאמר ומאמר כל העם לו, היום ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי עכ"ל רבינו בס' המורה מכל שזכרנו יתבאר לך באר (הטיב) [היטב] שמצות האבות לא נאמרו לצוות לעם, רק באו מפי ה' לאבות עצמם ולא נשתלחו במצות ה' לצוות לאחרים והם היו בתכונת מורים ומלמדים לא שליחים לנבאות לעם מצות ודינים, ואפילו שבע מצות בני נח אין עלינו לחייב רק מפני שנצטוינו בזה בתורת משה כמו שהראתיך מדברי הרמב"ם בפי המשניות גיד הנשה, וביותר תראה ראיה ברורה מש"ס (סנהדרין נ"ו ע"ב) עשרה מצות נצטוו ישראל במרה, שבע שקבלו עליהם בני נח, וכיבוד אב ואם ודינין ושבת, ואס"ד דמצות ב"נ ומצות האבות חובה על כל מין בני האדם וישראל בכלל, א"כ למה היו צריכים לקבלם מחדש ז' מצות הללו הרי כבר נתחייבו בהן, אלא ודאי דאפילו מצות ב"נ שהגיע דבר ומצות ה' לאדם ולנח שהם היו אבות של כל בני תמותה, ומ"מ כיון דהגיע הדיבור להם רק מה שנוגע לעצמם ולא שיהיה שליחים לצוות לאחרים והם היו רק מישרים ומלמדים ולא נשתלחו במצות ה' לנבאות לישראל ומפ"ז לא היו עליהם לחובה וצריכים לקבלם מחדש מכ"ש תורת אבות אשר היה הדבור מיוחד רק לאיש אחד שהיה אב ממשפחה פרטית, בודאי דאילולי שקבלו מצות מילה וגיד הנשה פעם שנית בסיני, לא היה מצות הללו חובה עליהם, ועפ"ז מיושב שפיר קו' התוס' (סנהדרין נ"ו ע"ב) ד"ה עשרה מצות קבלו במרה דהקשו דלמה לא חשיב מילה שניתנה לאברהם אבינו, וגיד הנשה שניתנה ליעקב והניחו בצ"ע אבל לפי הנ"ל דכיון דאפילו מצות ב"נ הוצרכו לקבל מחדש במרה ובלא זה לא היה הדבר לחוב עליהם, אע"פ שאדם ונח הי' אבות כל יצורי חלד מכ"ש מצו' האבות, וא"כ

מפ"ז לא חשיב מילה וג"ה דעדיין לא נצטוו במרה רק בסיני, ורק מזמן קבלת התורה בסיני נעשו מצו' עלינו (אל ולחוב) [אלו לחוב], ובמרה לא נצטוו רק ז' מצות וכיבוד אבות ושבת ודינים, אבל מילה וג"ה לא. ועפ"ז מתבאר נמי סוגית הש"ס (הוריות ח' ע"ב) דבי ר' ישמעאל תני, למן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם, איזה מצוה שהיא נאמרה בתחילה הוי אומר זה עבודה זרה, ומקשה והא אמר עשר מצות נצטוו ישראל במרה, ופירש"י במרה היינו קודם מתן תורה, אלמא ע"ז לא נאמר תחילה ע"ש, והגאון בעל באר שבע בתוספותיו להוריות התעורר בזה, דכיון דבכלל שבע מצות ב"נ הוא ג"כ ע"ז ובסנהדרין דרשו ויצו היינו ע"ז, וא"כ גם מצות ב"נ נצטוו על ע"ז בתחילה, והנה יצא לדון שם בדבר החדש דז' מצות אינם לחובה, ומצות אבות המה לחוב על ישראל, אולם לא יתכן לומר כן, אבל לדעתי כיון דראינו דהוצרכו לקבל מחדש מצות ב"נ, וא"כ אף אי מצות ב"נ היה ע"ז תחילה, מ"מ מאן לימא לן כי במרה היה ע"ז תחילה[23] ואיך החליטו תנא דבי ר' ישמעאל, לומר כי ע"ז נאמר תחילה, עכ"פ משם הוא ראי' ברורה לשיטת רבינו הרמב"ם שהשריש לנו בזה עיקר גדול, דעיקר העשיות או המניעות שאנו נוהגים היום, אינו רק מפני שנצטוינו בסיני ע"י משה רבינו, לא מפני שנצטוו בהם האבות, כי האבות היו רק בתכונת מאשרים ומלמדים לא בבחינת שליחים, ואילולי דקבלו שבע מצות במרה ומילה וג"ה בסיני לא היה לחוב להם:

ועתה יתבאר נמי מה שכתב הרמב"ם פ"ח מה' עכו"ם הי"א, כל המקבל עליו שבע מצות ונזהר לעשותן, הרי זה מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא, והוא שיקבל

[23] **הגה** הנה לדעתי יוצדק בלא"ה לשון הש"ס הוריות ח' ע"ב דהנה מבואר בש"ע או"ח סי' קנ"ו בשם הר"ן ורבינו ירוחם דב"נ אינם מוזהרים על השתוף והגאון בעל שער אפרים התעורר בזה דלא מצינו זאת בשום מקום שיהיה הבדל באיסור ע"ז בין ב"נ לישראל ועיין בתשובת נודע ביהודא מה"ת ובס' ישועת יעקב להגאון מלבוב בסי' ק"נו אבל נ"ל דהנה בודאי בני ישראל אסורים לכ'. רק את האל הנשגב והנורא בלי שום אמצעי כיון שהם מתנהגים רק על ידי השגחתו בלי שום אמצעי משא"כ שאר ברואי חלד מתנהגים ע"י אמצעים וכחות עליונים וע' מורה נבוכים פ"ה לשני כי מה שנאמ' בתורה אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים ר"ל שהוא שמם אמצעים להנהגת הברואים לא שיעבדו ע"ש, אולם מה שנאמר בתורה לכל העמים היינו כי חבל נחלתו מתנהג רק בהשגחתו הפרטית בלי שום אמצעי וכ"כ המפרשים לתרץ קו' הכוזרי הביאו האבן עזרא פ' יתרו דלמה כ' אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ולא נאמר אנכי ה' אשר בראתי שמים וארץ והטעם כי גם בעבודת הקב"ה אם הוא מחמת בורא שמים וארץ יוכל להיות כיון ששמם אמצעים להתנהגות העולם יוכלו לכבד גם את האמצעים מפני שהקב"ה חלק להם כבוד עיין רמב"ם פ"א מהלכות עכו"ם אבל כיון דכתיב אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ומורה לנו על עוצם השגחתו כי גאולת מצרים היתה בלי אמצעי אני ה' ולא ע"י מלאך, ובודאי ישראל אסורים לכבד שום אמצעי. ועתה שוב יוצדק שפיר שיטת הפוסקים דב"נ אינם מצוים על השתוף היינו כיון שמתנהגים ע"י אמצעים ה"ה דיכולים לכבד את האמצעים אולם צריכין לידע כי ה' הוא אלוה אלהים, אבל ישראל אסורים לכבד שום אמצעי ומפ"ז מקשה שפיר הש"ס דקאמר ר' ישמעאל דאיזה מצוה שנאמרה בתחילה הוא ע"ז והרי במרה דהיה קודם לסיני קבלו עשרה מצות ואי דבכלל ז' מצות הוא גם כן ע"ז דז"א דהבדל יש בין איסור ע"ז לבן נח דלא הוזהרו על השתוף משא"כ מצות אנכי ה' אלהיך בא להזהיר על עבודת שום אמצעי ואם כן שוב כיון דאיסור שיתוף לא נאמר רק בסיני לבד ועשרה מצות קבלו קודם ולא היה שתוף בכלל ע"ז שנזהרו בני נח ואם כן לא הוי אנכי ה' אלהיך מצוה שנאמרה בתחילה:

אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה, והודיענו על ידי משה רבינו, שבני נח מקודם נצטוו בהן, אבל אם עשאן מכח הכרע הדעת אין זה גר תושב, ואינו מחסידי אוה"ע ולא מחכמיהם עכ"ל[24] ואולם נעלם מאתנו טעמו של רבינו בזה דגם ב"נ צריכים להאמין שנצטוו ע"ז בתורה, וע' בס' תולדות אדם שכתב שמצא כן במדרש אולם לא הראה באיזה מקום, אבל גם בזה הרמב"ם לשיטתו הולך, וכמו שראינו דאילולי שנצטוו במרה לא היו ז' מצות עלינו לחוב, וה"ה לב"נ אינם לחוב דהרי ישראל קודם שהנחילם ה' תורה החמודה, משפט בני נח היה להם ושבע מצות על ב"נ ג"כ אינו מפני שנצטוו אדם ונח, רק מפני שנצטוו ע"י משה רבינו עיין רמב"ם פ"ח מהלכות מלכים ה"ו וז"ל וכן צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי עולם לקבל עליהם מצות שנצטוו ב"נ ע"ש, היינו באמת נצטוו אדם ונח על המצות, אולם זה היה אצלם רק מנהג טוב אבל לא נעשה עדיין לחוק קבועה אצלם לחייב העוברים ע"ז, כיון שעדיין לא נשתלח להם איש שיגיד להם זאת במצות ה'[25] רק ע"י משה רבינו שהוא היה השליח הראשון כמו שבארתי, וכמו שמשה רבינו היה השליח לישראל על תרי"ג מצות, כך היה משה השליח לכוף את כל באי עולם על שבע מצות, וכמו שישראל צריכים להאמין בכל המצות, שמשה רבינו אמרום מפי הגבורה, ואפילו אומר כל התורה כלה מפי ה' חוץ מדקדוק אחד שאמרם משה מעצמו, הוא בכלל אלו שאין להם חלק לעולם הבא (סנהדרין צ"ט ע"א) כן נמי בני נח כיון שמשה רבינו היה השליח להם לצוות להם מפי ה' על שבע מצות, ולכוף אותם ע"ז, בודאי גם הם צריכים להאמין ג"כ שמשה רבינו אמרום מפי ה', ולא מפי עצמו, וזה שעושה מהכרע דעתו, הוא כופר בשליחות משה רבינו:

ועפ"ז יוצדק נמי מ"ש רבינו פ"י מהלכות מלכי' ה"ט, ב"נ ששבת חיוב מיתה, ואצ"ל אם עשה מועד לעצמו כללו של דבר אין מניחין אותן לחדש דת, ולעשות מצות לעצמן

[24] **הגה** בעיקר מה שסיים רבינו ולא מחכמיהם הוא ט"ס וצ"ל אלא מחכמיהם וכן הוא הגירסא בתשובת מהר"מ אלשקר בהשגותיו על ר' שם טוב שהביא שני פעמים לשון זה אלא מחכמיהם. ובמ"א תמהתי על הרמב"ם שבג' מקומות הביא דחסידי אוה"ע יש להם חלק לעולם הבא כאן ובפ"ג מהלכות תשובה ובי"א מהלכות עדות ה"י וכן כתב בפי' המשניות על משנת חלק דמדחשב בלעם בהדי הני שאין להם חלק לעולם הבא מכלל דשאר חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא אולם תמיהני דבפי"ד מהלכות איסורי ביאה ה"ד כתב רבינו ואומרין לו הוי יודע שעה"ב אינו צפון אלא לצדיקים והם ישראל ע"ש והנה ביבמות מ"ז לא נאמר רק סתם הוי יודע שעה"ב אינו צפון רק לצדיקים ורבינו הוסיף מדעתו שתי מילות הללו והם ישראל מה שלא נזכר בשום מקום וגם היפך מן ההלכה דחסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא וצע"ג:

[25] **הגה** לפ"ז דרק ע"י התורה נעשו שבע מצות לחוק על ב"נ לענוש העוברים אם כן שוב איך כתב רבינו פ"ט מה' מלכים הי"ד דמפ"ז נתחייבו אנשי שכם הריגה מפני שעברו על דינים דראו שכם עבר ולא מיחו והרי מעשה דשכם היה עדיין קודם מתן תורה ואם כן לא נשתלח עדיין לבני נח שליח מפי ה' להזהירם בדרך תורה ומפ"ז אין על העוברים עונש מיתה גם כן ובלא"ה דברי הרמב"ם בענין שכם תמוהים מאוד כמו שהאריך הרמב"ן פ' וישלח והביאם מרן כאן בקצרה:

מדעתן, אלא וכו' ויקבל כל המצות או יעמוד בתורתו ולא יוסיף ולא יגרע ע"ש, ומרן בכ"מ לא העיר מקור של הלכה זו, מנין דגם ב"נ אסורים בבל תוסיף וגם למה אין נהרגין ע"ז, אבל גם כאן הרמב"ם הולך בדרך שהשריש לנו, כי רק מן משה רבינו נתיסד הדבר שישראל ישמרו תרי"ג מצות, וב"נ שבעה מצות, ויענשו ע"ז כל אחד לפי עונשו, שכמו שישראל מחויב להאמין עכ"פ כי מה' הוא השליח, כן ג"כ בני נח מחויבים להאמין זאת, וכמו שהראתיך לעיל דישראל אסור להוסיף ולגרוע על תורת משה, כן גם ב"נ אסורים להוסיף ולגרוע ולחדש דת על מה שנצטוו מפי משה, וכמו שהארכתי לעיל פ"ט דרק למי שמודה בתורה ומאמין בה כי ניתנה מפי ה', רק עובר לתיאבון, בזה עונשו הולך ע"ד התורה, אבל מי שמכחיש בתורה ואינו מודה בה כי היא נתונה מפי ה', הנה עונשו אינו הולך ע"פ התורה: רק. נהרג מיתת כפירה ומיתתו מסורה ביד כל אדם, כן גם כאן אם מוסיפים ומחדשים דתות, אזי כיון שנראה מהם שאינם מודים בתורה הנתונה להם מפי ה' ע"י משה, הנה עונשם אינו הולך ע"פ תורת ב"נ לחייבם מיתה, רק מודיעין להם שחייבים מיתה, היינו להזהירם כשאר מיתת הכופרים, ומיתתן שוב מסורה לכל אדם ולא לב"ד לבד, עיין רמב"ם פ"י מהלכות עכו"ם ופ"ד מה' רוצח, ולדעתי כונתי בזה אל מרכז האמ' בכונ' חדש' בשיט' רבינו בזה, מה שנעלם עד כה לכל המפרשים, ורק דברי רבינו בספר המורה פתחו לנו שערי אורה, ויש לדבריו פנים וראי' במדרשות ואגדות, כי משה רבינו לא היה השליח לישראל לבד, רק היה המצוה ז' מצות לכל באי עולם, ולישראל בפרט בתרי"ג מצות, עוד יש ראי' לדברי רבינו דצריכים. ב"נ לקיים שבע מצות מפני דנצטוו בתורה ע"י מ"ר, מהא דאמרינן (חולין צ"ב ע"א) עולא אמר אלו שלשים מצות שנצטוו ב"נ, ואין מקיימים רק שלשה שאין כותבין כתובה לזכרים, ומכבדין את התורה ע"ש, וכבר הבאתי בשם הרמ"ע מפאנו דחשיב כל שלשים מצות אלו דהמה סניפים מסתעפים מן שבע מצו' הראשיו', והנה מצוה זו דמכבדין את התורה היינו שיעשו המצות שלהם מפני שנצטוו כן בתורה, ועיין הרב יד יהודה המפרש לס' עשרה מאמרות, דרמז לראי' זו דמכאן הוציא הרמב"ם דבריו, דצריכים לקיום שבע מצות מפני שנצטוו בתורה, וזה הוא מ"ע דכיבוד התורה אשר נצטוו ב"נ בכלל המצות שלהם[26]:

[26] **הגה** ועפ"ז מצאתי ישוב נאה לדברי רבינו הרמב"ם פ"ט מה' יסודי התורה אשרי תמוהים בתחילת ההשקפה באין פותר אותם וז"ל בהלכה א' לפיכך אם יעמוד איש בין מן האומות בין מישראל ויעשה אות ומופת ויאמר שה' שלחו להוסיף מצוה וכו' הרי זה נביא שקר ומיתתו בחנק שבאו להכחיש נביאתו של מ"ר עכ"ל וראיתי להגאון בעל יד המלך שהרבה להקשות ע"ז היכן מצינו דבן נח מצוים על נביאות שקר והרי אינו בכלל מצות בני נח וביותר קשה דהרי אף אמר להחזיק התורה גם כן אין שומעים לו אף אם עשה אות ומופת ועיין בספרי פ' שופטים נביא מקרבך כמוני ודרשו שם מקרבך ולא מן אחרים אבל לפי מה שראינו דמצות כבוד התורה הוא אחת מן מצות בני נח ולהרב רמ"ע הוא ענף ממצות ברכת השם וכיון שהבאתי לעיל ספ"א דברי המורה פל"ט לשני. דמפני זה אין

וע"פ העקרים הללו דאין למדין דבר מן קודם מ"ת, מפני שמעשה אבות לא היה בא דבר ה' להם רק משום צורך עצמם, לא ללמד לאחרים יהיה מבוארים היטב דברי הרמב"ם אשר בפ"א מה' תפלה ה"ה כ', דתקנו תפלות בבל יום כנגד תמידין, ודבר זה הוא פלוגתא בש"ס (ברכות ד"ו ע"ב) ח"א כנגד תמידין תקנו וח"א תפלות אבות תקנו, ופסק רבינו כמ"ד דכנגד תמידין תקנו, ואולם הבאתי לעיל לשונו פ"ט מה' מלכים ה"א, אברהם תיקן שחרית יצחק מנחה יעקב ערבית הרי דפסק כמ"ד דאבות תקנו, אבל לפי הנ"ל ניחא דודאי בעיקר הדבר ליכא פלוגתא, דהכל מודי' דתפלו' אבו' תקנו, רק פלוגתתם בדבר שנוגע לחוב עלינו, דח"א דחכמים תקנו זאת זכר לתמידין, וח"א דחכמים תקנו זאת זכר לתקנות אבות, כיון שאבותינו היו נוהגים כן הי' ישר ונאות לחכמים לתקן לנו זמנים הללו, וע' מרן הכ"מ פ"א מהלכות תפלה ה"ה הגירסא תפלה כנגד אבות תקנו, היינו דאלו כפי שהוא כגירסתינו דאבות תקנו, יוקשה איך יוצדק טעם זה בדבר שנוגע לקבוע חובה עלינו, ומפ"ז עיקר הגירסא דכנגד אבות תקנו היינו דהוא תקנת חז"ל, זכר למעשי

להוסיף ולא לגרוע על תורת משה מפני כי הדבר השלם בתכלית השלימות לא ידומה בו ההוספה וגרעון ואם כן נביא שקר זה שרוצה להוסיף או לגרוע על מ"ש בתורה פוגע בכבוד התורה ומעלה על דעתו הנפסדה כי איננה שלימה וצריכה עדיין השלמה להחסרון. ומפני זה כיון דבני נח גם כן נצטוה על מצות כיבוד התורה ואנן קי"ל אצלם אזהרתם זו היא מיתתן. ומפני זה גם בזה נהרג וראיה ברורה לזה דרק משום מצות כבוד התורה ולא משום נבואת שקר בא עליהם דהרי בפ"ה מהלכות עכו"ם ה"ח כ' רבינו הדין דמתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו הוא ג"כ נביא שקר ומיתתו בחנק ולמה לא באר שמה רבינו דגם בני נח נצטוו ע"ז אלא ודאי דרק נבואת שקר במה נוגע בכבוד התורה ע"ז נענשו בני נח דגם כבוד התורה הוא ממצות בני נח משא"כ במתנבא מה שלא שמע וכדומה דלא נענשו רק משום נבואת שקר בלבד בודאי זה לא שייך רק לישראל ונבואת שקר אינו בכלל מצות בני נח. ומפני זה לא שייך לעונשם ע"ז והא דכתב רבינו כאן מיתתם בחנק. ואם מצד דעברו על מ"ע דכבוד תורה באת עליהם אם כן מיתת בני נח אינו בחנק רק בסייף עיין רמב"ם פ"ט ופ"י מהלכות מלכים. ואם כן בנתנבאו ב"נ להוסיף על מ"ש בתורה או לגרוע משום דעובר על כבוד התורה בסייף הוי לי' לדונו ולא בחנק אבל כשתעיין היטב תראה כי הדין בב"נ שבא על נערה המאורסה של ישראל מיתתו בסקילה רמב"ם פ"ט מהלכות מלכים ה"ז ואע"ג דמיתה ב"נ בסייף מכל מקום דין דנערה המאורסה כיון שאינו נוהג בדיניהם אם כן בדיני ישראל דיינינן להו ונסקל. וגם כאן כיון שעונש ב"ד על הוספה וגרעון על מ"ש בתורה אינו נוהג רק בדיני ישראל משא"כ בב"נ אין עונשין עונש ב"ד על חידוש הדת ואם כן בדינינו דיינינן כיון דאינו נוגע רק לנו ומפני זה עונשו בחנק כדין נביא שקר מישראל. אבל עיקר הדבר צל"ע דהרי מפורש בהדיא בסדר עולם מובא (ב"ב טו ע"ב) דשבע נביאים עמדו להם עד שלא ניתנה תורה משניתנה תורה פסקה הנבואה מאומות העולם וגם כן הוכיחו שם מברייתא דחשבה איוב בין שבע נביאי אומות העולם ע"כ דבימי משה הוה דאחר מיתת משה לא שריא שכינה עליהם דאמר מר ביקש שלא תשרה שכינה על העכו"ם ונתן לו ועיין ה"ג סוף ספרו דהביא נמי ברייתא זאת. וראיתי באגרת תימן נקרא פתח תקוה להרמב"ם שכתב באמצע הדיבור בזה"ל אבל שלא נאמין בנבואת זייד ואוימער - נביאי הישמעאלים - אין זה בשביל שאינם מישראל וכו' שהרי צופר ובלדד ואליפז ואיוב כלם אצלנו נביאים אע"פ שאינם מישראל וכו' לפיכך אם יעמוד נביא בין שיהיה מייחס לכהונה ולויה או שיהיה עמלקי ויבא להכחיש נבואתו של משה רבינו נהרוג אותו בלא ספק ע"ש וכ"כ עוד בזה המאמר אם יעמוד נביא מישראל או מן האומות ויקרא לבני אדם לדתו של משה ולא יפחות ולא יוסיף על מ"ש בתורת משה יאמין בו אם יתן מופת עכ"ל הנך רואה דאם באו לחזק התורה חייבים להאמין בו ועיקר ראיתו הוא מן שבע נביאים שעמדו להם ואף דמימות משה רבינו פסקה מהם הנבואה מכל מקום מצאתי במדרש חזית פיסקא כתפוח בעצי היער בזה אר"י עד שלא עמד אוהל מועד היתה שכינה מצויה אצלם משעמד אוה"מ פסקה מהם וא"ת והרי בלעם אמור לטובתן של ישראל ניבא הרי דלטובתינו יוכלו לנבאות אף אחר כך:

אבות, וע' (ברכות כ"ו ע"ב) תניא תפלות אבות תקנו ואסמכונהו רבנן על קרבנות, היינו דזאת אמת בלי שום חולק דאבות תקנום, אולם במה שנוגע לנו, צריכים לתקנת חז"ל שסמכו להחזיק שיתקיים אצלנו תקנות אבות בשביל שסמכו על תמידין, וע' בפ"י שם וא"כ בפ"ט מהלכות מלכים לא מיירי רבינו, רק מסדר ההתפשטות מצות ה' לאבות עד זמן משה, ובה' תפלה דמיירי מהדברים אשר המה חובה עלינו, כ' דכנגד תמידין תקנו דמעשה אבות אין לנו לחובה, ועיין ילקוט משלי כ"ב אל תסיג גבול עולם א"ר שמעון בן יוחאי אם ראית מנהג שעשו אבותינו אל תשנה אותו, כגון אברהם תיקן שחרית יצחק מנחה יעקב ערבית ע"ש, הרי דרק מטעם שינוי מנהג אבותינו החזקנו את זמנים הללו, לא מטעם חוב - ודברי רש"י (תענית כ"ח ע"א) ד"ה הללו דברי תורה ופירש"י מנחה דברי תורה כדאמרינן ברכות יצחק אבינו תיקן תפלת מנחה צע"ג דנהי דיצחק תיקן מ"מ אין זה לחובה עלינו ולמה קראו דברי תורה וע' תוס' שם דפירשו דקאי על מוסף - וזה נמי כונת הש"ס (יומא כ"ח ע"ב) דקאמר שם צלותא דאברהם מכי משחרי כותלי, אמר ר' יוסף ואנן מאברהם אבינו ניקום ונגמור ע' רש"י ותוס' ישנים דדחקו בזה, אבל לדעתי קו' זו כוללת העיקר שהזכרנו כי תורת אבות אינם חובה עלינו, וא"כ מקשה הש"ס שפיר ואנן מאברהם אבינו ניקום ונגמר, היינו דכי יתכן דמעשה אברהם אבינו שקדם למשה יהיה עלינו תורת חוב הרי אין לנו רק תורת משה בלבד, וכל מה שקדם למשה אינו בכלל תורה, מפני שלא הקדים הדיבור על ידי שליח לצוות לעם, קודם שליחות משה: **ועתה** כיון שהחזקנו העיקר זה דאין למדין דבר מקודם מ"ת בראיות נכונות, יהיה הנקל לנו ליישב הקו' שהתעורר הרב בעל באר שבע בחי' לספ"ק דתמיד והצל"ח בחי' לברכות ספ"ק. דלמה השמיטו כל מוני המצות מה שאמרו בש"ס שם כל הקורא לאברהם אברם עובר בלא תעשה ע"ש, אבל לפי הנ"ל ניחא כיון דהך ל"ת דלא יקרא שמך אברם לא נשנה בתורת משה רק הוא מצות ל"ת שבאה לאבות ואנן קי"ל אין למדין מקודם מ"ת, וזכרתי ג"כ מה שראיתי בס' ישן נושן מכונה כפתור ופרח להרב מוה' יצחק הפרחי - הספר הזה מחובר בשנת ס"ו לאלף הששי מתלמוד רבינו ברוך מדבר מדינים הנוהגים בארץ, וכן המדות ומשקולת הנמצאים מפוזרים בש"ס ואינו כעת ת"י - וראיתי שהתעורר ג"כ למה השמיטו מוני המצות מצוה זו, וכתב לתרץ כיון דמצינו במדרש הביאו רש"י בתחילת בראשי' לא היתה צריכה התורה להתחיל רק מהחודש הזה לכם, ע"כ לאו דסמכי ע"ש, והינו דהביא ראיה דע"כ אין למדין דבר מקודם מ"ת ומצות הללו אין עלינו לחוב, דאל"ה אין מקום לקו' המדרש דלא היה צריך התורה להתחיל מהחודש הזה לכם, דהרי כמה דינים והלכות ילפינין מסיפור האבות אשר קדמו לתורה, אלא ודאי דכל תורת אבות אין

עלינו לחוב, ורק גיד הנשה במקומו נאמר, וע' מה שהאריך הגאון משנה למלך פ"י מה' מלכים ה"ז, להוכיח ממדרש זה ראי' לדעת רבינו הרמב"ם שהבאתי לעיל דמה שאנו עושים היום אינו רק מה שקבלנו בסיני ע"ש מה שהאריך בזה:

ובעיקר הקו' שהצגנו פתח דברינו בשם הרב בעל יפה תואר ומהר"י ברלין דמצינו בכמה מקומות בש"ס דלמדו דבר מן קודם מ"ת אשר נקבע עד עתה לנו לחוב, ואולם בש"ס דיומא שהבאתי ואנן מאברהם אבינו ניקום ונגמר, וקאמר תנא גמר מאברהם אבינו ואנן לא גמרינין, זריזות של אברהם אבינו קא משמע לן, היינו כיון דהמה רק מדות ישרות והנהגות טובות וענין זריזות בעלמא, ואף אי לא נכתבו היה הסבר ניתנת להתנהג באלו הדברים, וא"כ ענינים אלו אינם רק סמך בעלמא ולאו דינא קאמרו, וע' מ"ש המשנה למלך בספר פרשת דרכים, דאע"ג דקי"ל דאין בני נח מצווים על קידוש השם, מ"מ זה דוקא בע"ז וגילוי עריות דאינם רק מתלמדים מן הכתוב, ומפ"ז אינם בכלל מצות ב"נ משא"כ שפיכות דמים דלא למדו חז"ל זאת דיהרג ואל יעבור מקרא רק אמרו סברא הוא מה חזית דדמא דידך סמיק טפי, בודאי חוקי המוסר המה נטועים בטבע היצירה וכוללים כל בני אדם, ומפני זה צא ולמד לכל הנהגות ישרות שלמדו מן מעשה אבות, דאינם לימוד באמת רק שעשו להם סמך בתורה אבל עיקר המה ענין דברי מוסר שהשכל מחייבם, וכן להיפך כיון שנודע לנו עוצם צדקתם של האבות, ואם מצינו דהמה היו מתנהגים בענינים אשר יוצאים מחוקי המוסר, בע"כ זה ראיה גמורה שבפנים הללו אין זה בכלל איסור, ומפני זה כיון שמובטחים בצדקת התם יושב אהלים יעקב אבינו עליו השלום, מגודל חסידתו ופרישתו והוא אמר לעשו כראות פני אלהים ותרצני, ולמדו (סוטה מ"א ע"ב) דמותר להחניף רשעים שהשעה משחקת להם בעולם הזה, וכן העידה תורה על שבטי יה כי לא יכלו דברו לשלום, ולא דברו בשפת חלקות בלב ולב, ומ"מ ראינו דשלחו ליוסף אביך צוה לפני מותו, מוכח מדעשו כן, דמשום דרכי שלום מותר לשנות:

ומהך דשהה עשר שנים ולא ילדה אשר למדו חז"ל מקץ עשר שנים לשבת אברם, הנה זה אינו בכלל למוד ההלכה, רק נודע לנו ע"פ הספור טבע הדבר כי אשה ששהתה עשר שנים ולא ילדה שוב אינה יכולה להוליד, וכן ילפי כמה דברים מקודם מתן תורה, אשר עיקרם אינה רק גילוי מלתא לבאר המלות המסופקות לנו בלשון הקודש, ובכה"ג אינו בכלל מילף כמו שאאריך לקמן במאמר תורת נביאים, ומן זה המין הוא מה שלמדו (נדה כ"ח ע"א) דהוציא עובר את ידו אמו טמאה לידה, שנאמר ויהי בלדתה ויתן ידו וכן (ב"ב ס"ט ע"ב) מי שצריך לשדה נמכר עמו שנאמר ויקם שדה עפרון וגו' וכן כי

יקח אשר נאמר בקידושין היינו כסף דכתיב נתתי כסף השדה וגו' (קידושין ב') וכדומה הרבה מאוד:

ומכל זה שבארנו עד כה, תדע זה דעונש על מצות בני נח או על המצות שנצטוו האבות לא שמענו מן קודם מתן תורה, ואיסור כרת אשר נאמר גבי מילה, בודאי במקומו נאמר, ובשעה שנשנה מצוה זאת בסיני בפ' תזריע, כמו שאמרו בס"פ גיד הנשה על גיד הנשה דבסיני נאמר ונכתבה במקומו, ואף אם נאמר דגם לאברהם בא אזהרת כרת על המילה, מכל מקום כבר בארתי בשם הרמב"ם, דלא היה בתכונת שליח המצוה בשם ה', ולא נתייחד הדיבור רק אליו לבדו ולא לשאר האנשים, ויוצדק נמי מ"ש הרמב"ם פרק י' מהלכות מלכים הלכה ו' שכתב בזה"ל אמרו חכמים שבני קטורה שהם זרעו של אברהם, שבאו אחר ישמעאל ויצחק חייבים במילה, והואיל ונתערבו יתחייבו הכל במילה ואינן נהרגין עליה ע"ש:

והנה מרן כתב דדוקא בשבע מצות נהרגין אבל שמונה לא אשכחן, וע' במשנה למלך ובתשובת שאגת ארי' סימן מ"ט דהאריך בזה בפשיטות לק"מ דאף על גב דקיימא לן דב"נ מתחיב מיתה על כל ז' מצו', מ"מ כאן כתב' התורה בפירוש עונש כר' וכתב' עונש קל דכר' קל ממית' ב"ד, והוציאה התור' מילה מכלל עונש ב"נ, ולא ידעתי למה דחקו עצמם הגאונים בחנם - אבל לפי ענינינו עיקר מצות ב"נ המה לחוב מפני שנצטוו במרה, ומילה חובה על ישראל מפני שנשנה בסיני, וא"כ בני קטורה דלא קבלו עוד הפעם מצות מילה בסיני, ורק שבעה מצות בני נח נאמרו בסיני לכל באי עולם כמו שהארכתי לעיל, אבל לא מצות מילה לבני קטורה וא"כ מן קודם מתן תורה אין עליהם עונש מיתה, ואם נצטוו להחזיק במצות מילה היינו מטעם מנהג אבותיהם, אבל אינו חוב לעונש העובר:

וכן מה שלמדו (ב"ק צ"א ע"ב) מן מה דכתיב את דמכם לנפשותיכם אדרוש, דאסור לחבול בעצמו ולאבד עצמו לדעת, ועיין רמב"ם פרק ב' מהלכות רוצח הלכה ג' וז"ל את דמכם לנפשותיכם אדרוש זה ההורג עצמו, מיד כל חיה אדרשנו זה המוסר חברו לפני חיה לטרפו, מיד האדם מיד איש אחיו זה השוכר אחרים להרוג את חברו, ונאמר בשלשתם לשון דרישה הרי דינם מסור לשמים - מרן הכ"מ לא הראה מקומו מאין הוציא זאת אולם דרשת רבינו מבואר ככתבו וכלשונו במדרש רבה פ' בראשית על קרא זה - הרי דלמדו דיני' הללו מקוד' מ"ת, וצ"ל דהרי ג"כ לא נלמד עונש בית דין רק דענין זה הוא בידם ודינם מסור לשמים, ועוד דע"כ מצות אלו נשנו בסיני והמה סניפים משפיכת דמים, דאס"ד דלא נשנו בסיני, א"כ למה קאמר (סנהדרין נ"ט ע"א) דכל מצוה שנאמרו ולא נשנית לישראל נאמרו ולא לב"נ, ואנו אין לנו אלא ג"ה ואליבא דר"י ע"ש, ואס"ד

דפרטים הללו לא נשנו בסיני, אם כן הרי איכא הני אלא ודאי דדברים אלו אינם רק סניפים ופרטים משפיכת דמים, ונשנו אח"כ בסיני[27] ומפני זה ילפינן שפיר כמו שלמדו מהמול ימול דכותי אינו מל, משום דמצות הללו בודאי נשנו בסיני בכל פרטיהם:

עוד נשאר לנו לבאר מה שלמדו (זבחים ק"ח ע"ב) דאינו חייב משום העלאת חוץ עד שיעלהו לראשו של מזבח ולמדו מנח דכ' ויבן נח מזבח לה', וכן למדו (חולין ט"ז ע"א) דשחיטה צריך להיות בתלוש דוקא שנאמר ויקח את המאכלת לשחוט את בנו, וכן למדו (זבחים צ"ז ע"ב) מקרא ויקח את המאכלת דשחיטה צריכה להיות בכלי שרת דוקא, ואיך יתכן זה עם הכלל דאין למדין מן קודם מתן תורה, ובהך דשחיטה י"ל דהוי גילוי מלתא, דתיבת שחיטה הונחה בלשון הקודש, על מי ששוחט בדבר תלוש, אבל בהך דהעלאה בראשו של מזבח וכלי שרת דהמה הלכות אשר למדו מתורת אבות, ונ"ל דהנה בכל שבע מצות בני נח, או אפילו תורת אבות כגון מילה וגיד הנשה, והפרשת מעשר, מצינו דהאבות היו נוהגים כן, והיה מנהגים הללו נוהגים אצל כל זרע האבו' בתמידו', אולם כמו שבארתי דהאבות הי' בזה בתכונת דורשים לא בתכונת שלוחים, ולא נתחקו לחוק קבועה, עד שבא משה רבינו, וזה דוקא להאנשים אחרים אשר לא שמעו דבר ה' אין מצות ה' לחובה עליהם, אבל להאבות עצמם ששמעו מצות ה' בודאי במה שנוגע להאבות עצמם, אין חילוק בין מצוה שבא לאבות ובין (מצות) [מצוה] שבא למשה, ועתה דע כי מצות הקרבת קרבנות לא נמנה לא במצות בני נח, ולא במצות אבות, ואף על גב דדרשו במדרש רבה פ' בראשית על קרא, וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה ודרשו לעבדה אלו הקרבנות ועיין רמב"ן בחי' לתורה, וכן בנח דצוה לו הקב"ה שיקח לתיבה מן הטהורים שבעה שבעה, כדי שיהיה לקרבנות, וכן מצינו דרק אברהם ויעקב הקריבו

[27] **הגה** ע"פ סוגיא זו (דסנהדרין נ"ט ע"א) דלא זכרו מצוה שנאמרה ולא נשנית רק גיד הנשה יש לי ליישב דברי הרמב"ם והראב"ד פ"ט מהלכות מלכים הלכה י"א דכתב רבינו אחד האבר או בשר הפורש מן הבהמה וכו' אבל העוף יראה לי דאין ב"נ נהרג על אבר מן החי ממנו והראב"ד הגיה בדברי רבינו שצ"ל אבל השרץ לפי מה דאמרינן שם בסנהדרין דלמדו דכתיב אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו מי שדמו חלוק מבשרו לאפוקי אבר מן החי דשרצים דכיון דאין דמו חלוק מבשרו ואינו חייב עליו. ומפני זה הגיה הראב"ד כן ומרן תמה ע"ז דאם כן איך כתב רבינו יראה לי דהא גמרא ערוכה היא דאבר מן החי דשרצים מותר (ועיין רמב"ם פרק י"ד מהלכות מא"ס הלכה י"ב דכתב רבינו יראה לי דדבר שיש לו מתירין לא שייך רק במינו והראב"ד תפסו דמשנה שלימה היא ע"ש) ונ"ל דהנה לפי הכלל דענין שנאמרה (לנני) [לבני] נח ולא נשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לב"נ וה"ה כאן דהיה אפשר לומר לענין היתר דילפי' מדכתיב אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו יצא מי שדמו חלוק מבשרו דהיתר זה לא נשנה בסיני ואם כן נאמר רק לישראל ולא לב"נ דגבי ב"נ אף בשרץ נשאר באיסורו. ואולם מדאמרו בש"ס אנו אין לנו אלא גיד הנשה ואליבא דר"י ולא נקטו נמי היתר אבר מן החי דשרצים דנ"כ נאמר ולא נשנית בסיני מוכח דדבר זה לא שייך רק לענין איסור אבל לא בהיתר אשר נאמר לב"נ כמ"ש לעיל דעיקר הדבר משום דלא יצאו מחומר לקל וזה לא שייך בהיתר אשר נאמר ולא נשנה, ואולם דבר זה לא נתפרש בש"ס רק מדיוקא הוציאו מדלא חשיב רק ג"ה וא"כ יוצדק שפיר לשון רבינו שכתב לשון יראה לי דסוגית הש"ס י"ל כיון דלא נשנה בסיני לא נאמר רק בישראל ובב"נ נוהג אמ"ה אף בשרץ:

קרבנות, אבל לא השבטים, והטעם כי היתה מצוה זו נתייחד רק לאבות, ובעת בא עליהם דבור ה', אבל מעצמם לא עשו הקרבנות, ולא היתה מצוה זו כשאר מצות בני נח להיות נוהג אצלם בכל עת, ומפני זה לא נחשב למצוה גם אצל האבות עצמם, וראי' גם כן דאמרו (יבמות ה' ע"ב) דתמיד הוי עשה דקודם הדבור וכמ"ד דעולות שהקריבו ישראל במדבר עולות ראיה הוי, ולכאורה למה צריך לבוא לטעם דהקריבו ישראל במדבר תיפוק לי' דגם האבות הקריבו קרבנות, והוי כמו מילה דהוא קודם הדבור כיון שנצטוה בה אברהם אבינו, אלא ודאי דקודם מתן תורה אף על גב דהאבות הקריבו לא היה רק בעת שבא להם הדבור ולא היה מצוה זו נוהגת לדורות אצלם, ומפני זה לא נחשב במצות בני נח ומצות אבות, כי האבות לא (היה) [היו] נוהגים במצווה זו תדיר, רק בשעה שבא דבר ה' מיוחד לאבות שיקריבו הקרבנות, כמו לנח דצוה לו שיקח שבעה שבעה טהורים, וכן לאברהם שצוה לו הקדוש ברוך הוא על עקידת יצחק אם כן מצוה זו במה שנוגע להאבות בעצמם, שוב אין חילוק בין תורת אבות לתורת משה ומפני זה בענין הקרבנות שהיתה מצוה זו מיוחדת רק להאבות עצמם, למדין הלכות הללו גם מהם, אבל בשאר מצות שהיו מתפשטים עכ"פ בכל משפחתם ויוצאי יריכם, בודאי אי אפשר לכנות מנהגם בשם תורה, כיון שהאבות לא נשתלחו במצות ה' לעם, וזה דבר חדש לא מצאתי לשום אחד שיתעורר בזה דמצות קרבנות שנהגו האבות, אינו נכלל במנין המצות שלהם, וגם זה ענין חדש דלא מצינו בשבטים שום קרבן רק אצל קין והבל ונח ואברהם ויעקב:

חקת עולם פרק שנים עשר

לבאר הענינים שמצינו דהנביאים בטלו קצת מצות התורה לחלוטין, והתעורר בהם הרב העקרים, להשיג על דעת רבינו:

והנה קודם שאשוב על טענות הרב העקרים מוכרח אני לבאר דברי המדרש פ' ראה הביאו הר"ן בחי' למס' חולין סוגיא דבשר נחירה, שמוכח לכאורה כדעת העקרים דדבור ה' שבא פעם אחד יוכל להשתנות בזמן מן הזמנים, דאיתא שם רבנן אמרו הרבה דברים אסר הקב"ה וחזר והתירן במקום אחר, תדע לך שהוא כן אסר לשחוט ולאכול עד שיביאנו פתח אוהל מועד, וחזר והתירן במקום אחר שנאמר רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר ובראשי' העיון נרא', כי הקב"ה אסר לישראל במדב' בשר תאוה לחלוטין, ואח"כ התיר להם, וראינו כאן דדבר ה' שבא לאסור ענין אחד נשתנה אח"כ, אבל כד נעיין היטב נראה כי מצוה זו דואל פתח אוהל מועד לא יביאנו לא היתה רק מצוה לשעה ואינה נוהגת לדורות, וכשתשכיל היטב תמצא כי הבדל גדול יש בין מצוה שאין נוהגת

לדורות, ובין עקירת המצוה כי מצוה שאין נוהגת לדורות היינו דלא נאסר מתחילה רק על זמן מה, ובעבור הזמן שוב תבטל המצוה מעצמה, כמו הגבלת הר סיני במשך מעמד הנבחר, וכן כל ענין המלואים וכל המצות שבאו שמה אינם נוהגים לדורות, ולא נאמרו בתחילה מה' רק על זמן זה משא"כ עקירת המצוה מקרי דנאמרה המצוה מתחלה לחלוטין ואחר כך נתבטלה, ועתה הנה בפירוש כתב הרמב"ם ספ"ד מהלכות שחיטה ובס' המצות שורש ג' דמצות ואל פתח אוהל מועד לא יביאנו הוא מ"ע שאינה נוהגת לדורות ולא נאמרה מתחילה רק במשך חניית ישראל במדבר, ואולם כלל גדול בידינו דאף תקנת חכמים שנאמרו רק לזמן מוגבל מכל מקים בעבור הזמן צריך להיות היתר מחדש ועיין (ביצה ה' ע"א) ובתוספות שם ד"ה דבר שבמנין דכל תקנה שעשו הקהל אף על גב דלא עשו רק לזמן מיוחד מכל מקום בעבור הזמן צריך התרה מחדש, דהרי בזמן ההגבלה דנאסרו בתשמיש אינו רק מפני מתן תורה, וממילא ידענו דלאחר מתן תורה יחזרו להתירם הראשון ואם כן למה הוצרך הקב"ה להתירם, במאמר שובו לכם לאהליכם ע"ש ואם כן גם כאן אף על גב דבשר תאוה לא נאסר רק לזמן חנייתם במדבר מכל מקום היה צריך הקב"ה להתירם לאחר עבור הזמן בהיתר דבכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר, וזה כונת המדרש הרבה דברים אסר הקב"ה היינו דלא אסרום רק לזמן, וחזר והתירם היינו אע"ג דנאסרו רק לזמן ולא לדורות מ"מ הוצרך אח"כ להתירם:

ועתה נבוא להסיר תלונות הרב בעל עקרים על רבינו, בראשון מה שהביא בהך דשינה עזרא את התורה לכותבה באשורית מה שהיתה תחילה כתובה בעברית (סנהדרין כ"א ע"ב) הנה כבר התעוררו בזה הקדמונים הרשב"א בריש מגילה והריטב"א הביאו הכותב בריש מגילה והר"ן סנהדרין פרק כהן גדול ורדב"ז ח"ג סי' תמ"ב וכתבו כיון דמצאו סמך בתורה, משנה התורה כתב שיוכל להשתנות, הנה זה לא מקרי עקירה כלל, כמו שראינו בירושלמי פ"ק דמגילה דהזקנים והנביאים נצטערו על חידוש המגילה, ואמרו כ' אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש, ומ"מ כיון דמצאו סמך בתורה כתוב זאת זכרון בספר הסכימו לדברי מרדכי ואסתר, כן כאן מצאו סמך בתורה לעשיות עזרא, הסכימו לדבריו, וע' מאיר עינים פ' נ"ו ונ"ח מספרו להוכיח בראיות נכונות דרוב התנאים והאמוראים בבבלי וירושלמי קיימו כחדא שיטה, דכתב זה לא נשתנה כל עיקר, ודעת ר' יוסי בפ"ב דסנהדרין הוא מאמר יחיד ועיין עקרים פרק י"ט לשלישי דגם הוא התעורר מעצמו דאין בהשגה זו כדאי לדחות דברי רבינו:

וראיה ברורה לזה דכתיבת התורה באשורית אינו בכלל ביטול ועקירה, מן מה דאמרינן (זבחים ס"ב ע"א) ג' נביאים עלו עמהם מן הגולה א' העיד על התורה שתכתבה אשורית

ואחד העיד על מקום המזבח ואחד העיד שמקריבין אע"פ שאין בית ע"ש, והנה מדקאמר שהנביא העיד להם שתכתבה אשורית, ולא אמר ניבא להם או אמר להם, ולשון עדות הכונה דשמע דכך היא הלכה מקובלת, כמו כל עניני עדיות שנזכרו בבחירתא, וכן לשון העיד על מקום המזבח היינו שזוכר היה מקומו של מזבח, דהרי היה אצלם כמה אנשים שזכרו את בית שלמה, כמו שנזכר בעזרא, ועתה צא ולמד דעדות שתכתבה אשורית אינה נבואה רק קבלה איש מפי איש הלכה מסיני דזה אינו בכלל עקירת דבר מן התורה, רק בשעת נתינת התורה, התיר הקב"ה שכתב זה יכול להשתנות, ועוד דלא מצינו בתורה שום ציוו או אזהרה באיזה הלשון יהיה התורה כתובה, וע' בר"ן דכתב ג"כ כן דזה אינו בכלל עקירה כלל:

ומה שהביא משינוי שמות החדשים דקיימא לן בירושלמי פ"ק דר"ה דשמות החדשים עלו עמהם מבבל, הנה גם בזה ליכא כאן מצוה מפורשת שיהי' החדשים נקראים אביב או זיו או ירח האתנים, וליכא גם כן איסור לקרוא אותם בשם ניסן ואייר, אולם עיקר קו' הרב בעל עקרים מה שמצינו בתורה החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לחדשי השנה היינו דהוא מ"ע דחודש זה יהיה ראשון וממנו יהיה מתחיל המנין וכל שמות החדשים יהיה נקראים שני שלישי רביעי חמישי וכדומה, ויהיו בכל עת זכרון ליציאת מצרים, ועיין רמב"ן פ' בא דפי' ג"כ כונת זה המקרא דהוא מ"ע למנות בכל עת את חדשי השנה בשם ראשון שני, אולם היטב אשר דברו הרמב"ן והר"י אברבנאל שם שמלשון הירושלמי שמות החדשים עלו מבבל, היינו שעשו זכר ליציאת בבל, וסמכו על קרא אשר נאמר בירמיה הנה ימים באים נאום ה' ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה וגו' כי אם חי ה' אשר הביא מארץ צפון ומכל הארץ אשר הדיחם שם, ובודאי היה זאת הלכה מקובלת אצלם, דביציאתו מארץ בבל יתבטל מצוה זו דמנויית ראשון ושני ויתחילו מנין חדש זכר ליציאת בבל, וכמו שהארכתי לקמן מאמר תורת נביאים, דכיון שידענו דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ומכ"ש לעקור דבר מן התורה, ואם כן היה הלכה בידם מסיני, ואסמכי' ירמיה על קרא, כמו במ"ע דבבלה יבאו ושמה יהי' עד יום פקדי אותם, דמורה דאסור לצאת מבבל לארץ ישראל ע"ש, ועוד אפשר לומר דסמכי' על קרא דכתיב כל ימי חייך להוציא ימות המשיח, וכן הוא דרשת בן זומא בספ"ק דברכות וכן משמע שם לשון בן זומא לחכמים, וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח והא כתיב הנה ימים באים נאום ה' וגו'[28] ולכאורה קשה וכי נאמנו דברי הנביא לעקור דבר מן התורה

[28] **הגה** לשון המכילתא פ' בא פרק ט"ז אמר בן זומא עתידין ישראל שלא להזכיר יציאת מצרים לימות המשיח שנאמר הנה ימים באים נאום ה' ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון וכו' ר' נתן אומר אשר העלה ואשר הביא מכאן שמזכירין יציאת מצרים לעתיד

ובפרט יציאת מצרים אשר רוב מצות התורה תלויים בה, אלא דראיות בן זומא מדכתב ירמיה כן בנבואותיו ע"כ דהיה לו הלכה מקובלת, או דדרש גם כן דרש זה דבן זומא דכל ימי חייך להוציא ימות המשיח וראיה ברורה דהן כתיבת התורה באשורית או שינוי מנין החדשים לא מקרי עקירה דבר מן התורה, דהרי אמרו (מגילה י"ד ע"א) מ"ח נביאים ושבע נביאות לא פחתו ולא הוסיפו על מ"ש בתור' חוץ ממקרא מגילה, ולפי דברי העקרים, איך החליטו דלא פחתו ולא הוסיפו, הרי איכא נמי הני תרתי כתיבה באשורית ומנין החדשים, אלא ודאי דהנהו לא מקרי עקירה כיון שמצאו להם סמך בתורה, או

והנה דברי ר' נתן תמוהים והמפרש לא פירש יפה כוונתו ודבריו אינם מובנים אבל לדעתי כונתי אל האמת דהנה פסוק זה נכפל בירמיה שני פעמים אולם משונה פסוק אחד מחברו כי בקאפיטל ט"ז פסוק י"ד דכתיב הנה ימים באים נאום ה, ולא יאמר חי ה' אשר העלה מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה מארץ צפו ן וגו' אבל בירמיה קאפיטל כ"ג פסוק זי"ן כתיב הנה ימים באים וגו' ולא יאמרו חי ה' אשר העלה כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא והנה בקאפיטל ט"ז דנערך יציאת מצרים מול יציאת מארץ צפון הוכיח בן זומא שפיר דפי' הכתוב דלא יזכירו עוד יציאת מצרים כל עיקר, אולם מן מה דנאמר בירמיה קאפיטל כ"ג הנה לא דיבר כאן הקרא משלילת הזכרת יציאת מצרים כל עיקר רק שמדבר כאן בענין הנס עצמו שלא ידמה נס זה דיציאת בבל ליציאת מצרים וגדול יהיה נס זה באיכותו מיציאת מצרים דגבי יציאת מצרים לא היה הנס רק אשר העלה וכאן יהיה הנס בשניהם אשר העלה ואשר הביא, והנה ביציאת עבדים לחפשי ואחר כן כשנעשים לעם עצום יצטרך כאן לשני ענינים גדולים האחד עיקר הפדות מבית עבדים לעלות מן הארץ אשר עינו אותם בפרך ימים הרבה ונעשו עבדי עולם אצלם, וזה מכונה בקרא זה בשם העלה ועוד אף כשישיגו מגמתם הנה צריכים לבקש להם מקום מנוח ולהשיש להם מושל אחד ינהגם כדי שיהיו לעם אחד וזה מכונה בקרא בשם הביא ואולם נודע כי אי אפשר שישלם קבוץ עם אחד רק בהיות אישי האומה אשר הסכימו להיות לעם אחד שוים בלשונותיהם בנימוסיהם בתהלוכותיהם ובמזגיהם ובדרכי המדות כאשר נודע בנסיון כי כל העמים והלאומים המה נבדלים זה מזה בטבעם ובדרכיהם ועל הרוב נתחקה הדבר בטבע כי יש אותות פנימיים אשר בהם יובדלו אומה אחת מאומה זולתה ומחמת ההבדל העצום נולד השנאה הכבושה מתחילת יצירה שיש לאומה אחת על אומה אחרת, ועתה אם רוצים להעשות עם ואומה מאישים נפרדים אשר גרו במדינות שונות ובין לאומים רבים הנה אין אפשרות בטבע להשלים קבוצם להיות לעם אחד כיון שאברי החברה נפרדים זה מזה בתכלית הריחוק וכמעט בלתי אפשרי לפי טבע הדבר לעשות מהם חברה ואומה אחת והנה בהיות ישראל במצרים היו כל ישראל הנמצאים אז כלם במקום אחד ושפה אחת להם ולא נבדלו בנימוסיהם וכיון שהיה ה' בעוזרם והוציאם ביד חזקה מתחת סבלות מצרים שוב היה הנקל לעשות מהם אומה אחת כיון שגם בהיותם בארץ מצרים היו אז לעם אחד ושכנו במקום אחד ולא נמצא אז איש מישראל שיגור במקום (אחד) [אחר] וכל אישי האומה היה להם התכונה הנצרכת לקבוץ עם אחד, לא כן בשעת העליה מבבל שם נשתנה הנס באיכותו כי חוץ מזה שהרשו כלם בדבר המלך כורש לעלות לירושלים הנה היה אז עם ישראל נפזרים בין עמים ולאומים שונים אלה מצפון ואלה ממצרים וארץ יון וספרד וצרפת והודו ופרס ושאר המדינות אשר גרו שמה ישראל והיו נבדלים זה מזה בלשוניהם בנימוסיהם ולולי היה ה' בעוזרם לא היה אפשר בחוק הטבע שתושלם קבוצם להיות לעם אחד אף אחר ששלח אותם המלך כורש חפשי כי בעצמם מצד פירוד אבריהם היו חסרים מהשלימות אשר צריכה אומה אחת שתתקיים אצלה קבוץ החברה על זמן רב, ואם כן היה כאן שני נסים נגלים האחת עלייתם מארץ בבל ונתן ה' בלב כורש שינהלם על מי מנוחות והנס היותר גדול איך היה אפשרות בקיומם להשלים האישים ואברים הנפרדים וזה פי' הקרא כי יוגדל הנס זה מנס יציאת מצרים כי שמה לא היה הנס רק אשר העלה כי לא רצה פרעה לשלח אותם אבל ביצאתם מבבל היה הנס אשר העלה מה שהניח אותם כורש לצאת ונתן מתנות לכבוד המקדש וגם אשר הביא איך בזמן קצר גדלו והצליחו והיו לעם אחד ושפה אחת ובנימוסים אחדים אף שמתחילה היו נפרדים זה מזה ולא היה אפשרות בקיומם ע"פ טבע הענין ורק היה השגחה מיוחדת מאת ה' להועילם בזה וא"כ צדקו דברי המכילתא דודאי מפסוק ראשון דנאמר בשניהם רק אשר העלה מוכח דלא יזכירו יציאת מצרים כלל אבל ר' נתן דייק מקרא אשר נאמר קאפיטל כ"ג דלא מדבר כלל רק מענין הנס שלא יזכירו עוד רק מה שיצאו ממצרים לחוד רק כאן יהיה נוסף על היציאה מארץ מצרים והיה הנס עצום על ההבאה ואיך נתהוו מאברים נפרדים לחברה אחת שלימה אבל מעיקר יציאת מצרים בודאי מצוה זו לא יפסיק אצלנו רק דיזכירו בכל עת רק אשר העלה:

דהיה הלכה בידם, ובעיקר ענין המגילה אף על גב דגם כן יש לו סמך בתורה יתבאר במאמר בל תוסיף:

ועתה נבוא לדברי המדרשים והאגדות, אשר נראה מהם כי מצות בטלות לעתיד לבוא, והרב בעל עקרים לא התעורר רק מהך דמדרש משלי דכל המועדים עתידים לבטל, ובאמת רבו הענינים אלו במדרשות במדרש פרשת שמיני דמקשה על הך דהקדוש ברוך הוא ישחוט את השור על ידי הלויתן, והרי אין שוחטין במגל יד מפני שחונקין ומשני חידוש תורה מאתי תצא ועיין מדרש רבה ויקרא ובילקוט סוף עזרא ר' מנחם גלגלאי כל התפלות עתידין לבטל והתורה אינה בטלה, כל הקרבנות בטלו' לעתיד, וכן הביאו בשם מדרש ה' מתיר אסורי' מתיר איסורים, ולמה נקרא שמו חזיר מפני שעתיד הקדוש ברוך הוא להחזירו לישראל, והנה אנכי לא מצאתי דברים הללו במדרש ובמדרש ויקרא ובמדרש ראה לא מצאתי רק ה' מתיר איסורים כל מה דאסר לן רחמנא שרא לן כותי' דם כבד שיבוטא כחל וכדומה אשר חשבו חכמינו ז"ל בחולין פרק כל הבשר, אבל מאיסור היתר לא מצאתי אולם ספרי הוויכוחים מלאו מזה, אולם מצאתי בעיקר הדבר פלוגתא בש"ס (נדה ס"א ע"ב) דאמרינן דכלאים מותרים בתכריכי המת וקאמר ר' יוסף ש"מ מצות בטלות לעתיד, ועיין תוספות נדה שם ותוספות ברכות ריש פרק מי שמתו וגם (ב"ב ע"ד ע"א) דשמואל דסבירא ליה דהאי שעתא ודאי רמינין להו סבירא ליה דמצות אין בטלות לעתיד, ור"י דסבירא ליה במתים חפשי סבירא ליה בטלות לעתיד, ועיין רשב"א הביאו הכותב בספ"ק דברכות על מאמר בן זומא דעתידים ישראל שלא להזכיר יציאת מצרים, וכן בהך דאמרינן רפ"ק דע"ז היום לעשותם ולא למחר לעשותם, לא קאי רק על עולם שאחר המות לאחר שמתפרדין הנשמות מן הגופים, ואי לאו דבמתים חפשי היה הסברא כמו שמחויבין לחנך הקטנים במצות, והגדולים מוזהרין על הקטנים, כי הדין דקטן אוכל נבלות בית דין מצווין להפרישו, כך כאן מצווין אנו להשגיח על המתים שלא יעברו על האיסורים עכ"ל הרשב"א, אבל בעולם התחיה כשיעמדו בגופם בודאי בזה ליכא פלוגתא כלל דהרי כתיב בתורה חקת עולם לדורותיכם, ועיין ירושלמי פ"ק דמגילה דר' יוחנן ס"ל דכל הנביאים עתידים לבטל חוץ מחמשה חומשי תורה ואסתר, ור"ל סבירא ליה הלכות אינם בטלות לעתיד, ועיין רמב"ם סוף פרק ב' מהלכות חנוכה ובהשגת הראב"ד ובהגמ"י שם, וכיון דסבירא ליה לר"י דחמשה חומשי תורה אינם בטלות לעתיד, וכאן סבירא ליה לר"י במתים חפשי דפטורים מן המצות, וע"כ דר"י דבבלי מיירי בעוד שהם מתים, ובירושלמי מיירי מעולם התחיה, והא דסבירא ליה לר"ל דהלכות אינם בטלות משמע דר"י סבירא ליה דהלכות בטלות, אולי כונתו

על הלכות אשר נלמדו בדרך י"ג מדות, אשר לדעת רבינו הרמב"ם בשורש שני לספר המצות אינם רק מדרבנן, אבל הלכה למשה מסיני המה גופי תורה ובודאי אין בטלות לעולם, או דר"י ור"ל לא פליגי על הלכות רק על מגיל' אסתר, ועיין בתשובת הרשב"א סי' צ"ג דפי' הך דכל המועדות בטלות חוץ מפורים, לאו דיתבטלו לגמרי, רק דבשאר המועדות יוכל להיות דיתבטלו בזמן מן הזמנים מפני תוקף הגלות, כמו שנאמר שכח ה' בציון מועד ושבת, מה שאין כן ימי הפורים הבטיח לנו הכתוב דלא יארע מקרה רע אשר יתבטלו אפילו לשעה ע"ש, והך דחידוש תורה מאתי תצא לאו דיהיה נתבטל דין השחיטה לגמרי, רק דבשעה זו שהקב"ה יעשה מחול לצדיקים יהיה נתבטל משום הוראת שעה, ועיין יפה תואר פ' שמיני דהאריך הרבה מאוד ליישב כל המדרשים הללו שהבאתי, וגם מהך דאין מיתה לעתיד כדכתיב ובלע המות לנצח, ואם כן יתבטלו מצות יבום וטומאת קרובי' ומצות נחלות וע' (ע"ז ה' ע"א) מה שזכרו בענין שעת נתינת התורה וכתב דזה אין בכלל עקירה לפי העיקר הגדול שהשריש לנו רבינו בספר המצות מ"ע קפ"ז דהשמדת ז' עממים וזרע עמלק היא מצוה הנוהגת לדורות אף על גב דכבר נאבדו, מכל מקום אלו היו קיימים עדיין היתה המצוה עומדת בתוקפה, מה שאין כן מצות שאינה לדורות מקרי, אלו היה הנושאים קיימים ומכל מקום בטלה זמן מצותם כמו הגבלת הר סיני, שעתה מותר לעלות בהר ע"ש וכאן בשביל שיחיו לעולם לא מקרי זה ביטול מצות התורה עיין שם, על כל פנים אין ממדרשים הללו סתירה ליסוד מוסד אשר השריש לנו רבינו, ואף אם תמצא אגדות סותרות העיקר הזה בכגון זה אין מקשין באגדה והמה מאמרי יחידים, ואין להאריך בזה כי כבר נאמרו בספרי המתוכחים מבני עמינו, מה שיש בהם די:

ובזה נשלם מה שראינו לבאר בעקרים גדולים אלו, כפי היכולת הודות לאל גמל עלי, שעזרני עד כה להוציא לאור משפטו של רבינו, אשר השריש על לוח לבנו, העיקרי' הראשים באמונה הטהורה, כי תורת משה עומדת לנצח ולעולם, ולא יפול בה השינוי ח"ו, ולא יתתבטל בזמן מן הזמנים, מפקודיך אתבונן על כן שנאתי כל אורח שקר, מאויבי תחכמני **מצותיך כי** לעולם היא לי לפ"ק:

מאמר תורת נביאים או דברי קבלה

פרק ראשון

בו יתבאר הטעם דמקרי דברי נביאים דברי קבלה, וסיבת הדבר דקי"ל דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן, ונם ימנו כאן הצדדים אשד נוטים להכריע כי הדינים והלכות אשר למדים מדברי נביאים אינם רק מדרבנן, כשאר תקנות וסייגי חכמים.

כבר בארתי במאמר אלה המצות מה שיש בו די, להכריח בראיות נכונות מן שני התלמודים בבלי וירושלמי ומן המדרשות, כי אין מבוא להנבואה בדינים והוראה, ומזמן חתימת התורה ע"י מבחר היצורים, שוב לא יבא דבר ה' לנביא על דבר חוק ומשפט, להוסיף ולגרוע, או לשנות ולפרש פירוש בתורה שלא שמענו מן משה רבינו, אך מאז התורה מסורה לחכמי כל דור ודור, המה ודרשו ויחקרו וילמדו בה, כפי מדות המקובלות לנו בסיני, ורק ע"י המדות הללו ילמדו סתום מן המפורש, ובפעם אחת בעת שניתנה תורה בסיני, תורה שבכתב ושבע"פ, באותו הזמן נמסרו מפי ה' לנאמן ביתו כללים הללו ללמדם ולהבינם לזקני ישראל ומן זמן זה שבה התורה להיות רק מנת וחבל החכמים וראשי אבות בתי דינים, וכל הרוצה ליטלה יבא ויטלה, וע"י הכללים אלו יוציאו החכמים מאותן המצות והחוקים והמשפטים שבאו מפורש ומבואר בתורת ה', את התולדות והענפים הרבים אשר לא נודעו לנו בתחילת ההשקפה, ועל דרך זה יבררו הספיקות הרבות שנפלו ושיפלו דרך עיון הלמוד, ועתה ע"י המדות המקובלות וע"י דרכי הלמוד והדרוש אשר נוהג בינינו מימות משה ויהושע עד היום הזה, הרי כל התולדות שהוציאו החכמים וכן מה שיוציאו עוד על דרך למוד מקובל הזה, שוב כולם מובנים ועומדים באמת, מכח הענין הנאמר בסיני, כענפים שהם בכח השורש, ובפרי שהוא בכח הזרע - וזה נמי כונ' הש"ס (ברכו' ה' ע"א) להורותם זה הגמ' מלמד שכולם ניתנו למשה מסיני, וע' (מגיל' י"ט ע"ב) מלמד שהראה הקב"ה למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שהסופרים עתידים לחדש, ובירושלמי פ"ב דפיאה ופ"א דמגילה אמרו ועליהם ככל הדברים מלמד שהראה הקב"ה למשה מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, והכונה דהכללים נמסרו בסיני והפרטים המה כלם בכח הכלל - אבל דיבור ה' ע"י נביא או ע"י רוה"ק, או ע"י בת קול, ואורים ותומים כל אלו אינם מכריעים כלום בדינים, דהתורה כתבה לא בשמים הוא, והעידה לנו דמזמן חתימת התורה נמסרה רק לבינת חכמים, ולמדנו מזה ע"פ דרכנו שמזמן חתימת התורה לא חדשו הנביאים דבר בתורה, אלא למדו ועסקו ודרשו בה, עם שאר חכמי דורם בבתי דינים שלהם, והנה זה עמוד גדול סומך ומקיים הדת, שתהיה התורה מסורה ועומדת, מובנת לכל תלמיד

עם מבין, לא שתהיה מסורה לנביאים במה שהם נביאים ומנבאים ברוח הקדש כל דין והוראה שיובא לפניהם, ויחתכו הדין בכל עת שתחול עליהם רוח ה' שזה מביא הפסד גדול באמונה, לפי שהנבואה צריכה לאות ולמופת ולבחינות הרבה, עד שיהיה אצלינו. מוחזק ונאמן, עיין רמב"ם פ' עשירי מה' יסודי התורה ה"ט וז"ל כשיבא אדם הראוי לנבואה במלאכות ד' כו' אלא אומרים לו אם נביא אתה אמור דברים העתידים להיות, והוא אומר ואנו מחכים היבאו דבריו או אם לא יבאו ואפילו נפל דבר קטן בידוע שהוא נביא שקר עכ"ל ואם אנו צריכים גם בהוראת המשפטים, לשמוע לנביא מה שיתנבא ע"פ ה', א"כ היינו נשארים בתוך זמן הבחינה בלא מורה ובלא תורה:

גם רמזתי לעיל דדברי נביאים וכתובים מיקרי דברי קבלה - ע' תשובת חות יאיר סימן ט' דהביא מן מסכת סופרים דרק נביאים מקרי דברי קבלה וכתובים מקרי דברי קדושה ואולם מן מה שאראך לקמן תראה דאף כתובים מקרי בלשון הש"ס דברי קבלה - משנה (תענית ט"ו ע"א) ובקבלה אומר קרעו לבבכם ואל בגדיכם (ר"ה ז' ע"א) אמר רבינא דבר זה מן תורת משה לא למדנו מדברי קבלה למדנו (ר"ה י"ט ע"א) גדליה בן אחיקם דברי קבלה וכדאורייתא דמי (חולין קל"ז ע"א) אלמלא דבריהם דין תורה ודברי בריבי דברי קבלה (נדה כ"ח ע"א) ועליו מפורש בקבלה הלא כחלב תתיכני, בירושלמי פ"ט דכלאים ה"א דבר זה פירוש בקבלה ולא יעלה עליהם צמר בשרתם בשערי הפנימי, בתורת כהנים פ' אחרי מות נאמר וכן הכתוב משבחו בקבלה בריתי היתה אתו החיים והשלום, ובמכילתא פ' בא פיסקא ויאפו את הבצק, ועליהם מפורש בקבלה הלוך וקראת באזני ירושלים, וכדומה הרבה מאוד והבאתי ג"כ מה שכתבו רש"י והר"ן (חולין קל"ז) הטעם דמקרי דברי נביאים דברי קבלה, מפני שקבלו כל נבואה ונבואה מפי רוה"ק לפי צורך הדור והזמן והמעשה ע"ש[29] והיינו דרק בעקירת דבר מה"ת לשעה, או דלמדו הנביאים דין חדש מפי הנבואה גם זה אינו רק לשעה ולא ישאר במעמד זה לחלוטין אז

[29] **הגה** ע' רש"י משנה תענית ט"ו ע"א ובקבלה הוא אומר שהנביא מצוה לישראל והקשה תוס' מאן דהו מ"ש בהאי קרא דיונה שהביא המשנה וירא אלהים את מעשיהם לא קרי לי' המשנה ד"ק ובהך דקרעו לבבכם קרי לי' דברי קבלה ופריק לי' איהו כל מקום שהנביא מצוה ומודיע ומזהיר את ישראל קרי ליה קבלה ובדוכתא דלא אתפקיד נביא כי האי וירא אלהים את מעשיהם שהוא כמספר והולך דיליף מיניה אגב אורחא מלתא לא קרינן ליה קבלה עכ"ל והגאון בעל חות יאיר סימן ט' כ' דתלמיד טועה הגיה כן והוא שיבוש גדול דהרי מצינו בכמה דוכתא דמקרי ד"ק אף שאין ענין לתוכחה ומוסר כמו (נדה כ"ג ע"א וחגיגה י"א ע"ב ע"ש) אולם לשיטת רש"י (חולין קל"ז) דמפ"ז קרי ליה קבלה שקבלו כל נבואה לפי צורך הדור והזמן והמעשה ומה לי אם קבלו הנביאים דברי תוכחות ליסר את העם או דינים והלכות אשר לפי ענינינו כאן גם כן אינם רק לשעה ומפ"ז (בחגיגה י"א ע"ב) דנ"מ לענין דינא דקרבן חגיגה וכן (נדה כ"ג) דנ"מ לענין אמו טמאה לידה קרי ליה ד"ק שפיר וביותר נראה דרק היכי דבאו ללמד בדינים מיקרי ד"ק בלשון המשנה והגמרא ומפ"ז בהך דקרעו לבבכם ואל בגדיכם למדו חז"ל (במועד קטן כ"ו ע"ב) דקריעה צריך להיות עד הלב קרי לי' ד"ק ובלשון האגדות נשאל זה השם לדברי נביאים אף שמדברים בענין תוכחה ומוסר:

שומעין לו, אבל אם בא הנביא להורות לחלוטין ע"פ דיבור נביאי, אזי דין נביא שקר יש לו, ואפשר עי"ז להבין נמי מה דמצינו בשלשה פעמים בש"ס (חגיגה י"א ע"ב) (ב"ק ב' ע"ב) (ונדה כ"ג ע"א), דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן, והטעם כיון דמצות התורה עומדי' לדורות בלי הפסק, ותורת הנביאי' אינם רק לשעה, דאם באו ללמד ולהורות דינים לדורות אין שומעין להם, וכמו דקי"ל (מנחות י"ט ע"ב) ושם (נ"ו ע"ב) (סנהדרין ט"ו ע"ב) דדורות משעה לא ילפינן, וכן ראינו בכ"מ עת רצו ללמוד בש"ס דין אחד, כמו שלמדו דין חבישה ממגדף (סנהדרין ע"ח ע"ב) והשיבו הוראת שעה היתה, ואין למדין משם לשאר דברי תורה שעומדין לנצח, וע' מ"ש רבינו הרמב"ם פ"ב מה' מעשה הקרבנות הלכה ט"ו וז"ל כשם שהקריבו הנשיאים בחנוכת המזבח דברים שאין כמותו לדורות והקריבו בשבת, כך הנשיא מקריב חנוכתו בשבת לעתיד, וכן קרבנות שהקריבו בימי עזרא הבאים מהשבי מילואים היו ואינם נוהגים לדורות, אבל דברים הנוהגים לדורות הם דברי תורה שפירשנו, כמו שהעתיקום מפי משה רבינו, אין להוסיף עליהם ואין לגרוע עכ"ל רבינו ועיין (מנחות מ"ה ע"א) וזה נמי הטעם דד"ת מד"ק לא ילפינן משום דר"ק אינם רק לשעה ואין למדין דורית משעה.

ולפ"ז נראה בהשקפה ראשונה, דכל הני דינים, והלכות הרבות אשר למדו חז"ל מדברי נביאים, הנה משפט כל אלו ההלכות אינם רק כשאר תקנות וסייגי חכמים, שהם רק משום גדר ומשמרת לדברי תורה, אבל אין אזהרתם שוה לדברי תורה, ויהיה להם כל חומר דין תורה הן להחמיר בספיקם, והן לענוש העובר במלקות ומיתה, ובאמת מצינו כן בש"ס אשר חז"ל השוו דינים היוצאים מד"ק רק בדרבנן, (פסחים י"ד ע"א) אמר רבא דמן התורה אין אוכל מטמא אוכל, וכתב רש"י א"כ כל דברי חגי שאמר היגע איש בשר קודש בבגדו וכו' המה רק מדרבנן, וכן שבות דשבת אף ע"ג דכתיב הצורים ישבו בה מביאים דאג וכל מכר, ונאמר שמה ומנערי העמדתי אשר לא יבא משא ביום השבת, ומ"מ אמרינן (שבת קכ"ג ע"ב) משנה זו בימי נחמיה בן חכליה נישנית התירו וחזרו והותירו, וכן קי"ל באמת דשבות דמקח וממכר אינו רק מדרבנן, וכן קי"ל מעשר אילן וירק אינם רק מדרבנן ואע"ג דכתיב בקרא, ובפרוץ הדבר הרבו בני ישראל ראשית דגן ותירוש לרוב, ואמר אביי לאתויי פירות אילן וירק (נדרים נ"ה ע"א) וע' רש"י והר"ן שמה וע' ג"כ רש"י ותום' (מכות כ"ג ע"ב) לענין הסכמת ב"ד של מעלה בהבאות מעשר דפי' דקאי על תקנות יחזקי', ועיין נמי רש"י (שבת פ"ג ע"ב) לענין טומאת ע"ז דמסיק הש"ס דאינו רק מדבריהם, ואע"ג דילפינן בהיקש תזרם כמו דוה דאתקש לנדה וכן כתי' וישלך עפרה אל קבר בני העם מה מת מטמ' אף ע"ז נמי כ' רש"י שם ראינו רק אסמכתא

משום דכל הני היקשות דברי קבלה נינהו ועיין תוס' (ע"ז כ"ב ע"ב) ד"ה תיפוק לי' דכ' כיון דאבילות אין לו סמך בד"ת רק בקבלה הקלו בו, וע' תוספות (קידושין ט' ע"א) ד"ה הלכתא דכ' כיון דאין למוד זה רק מד"ק לא שייך להקשות הלכתא למ"ל, וע' מ"ש הרמב"ם בס' המצות שורש א' בזה"ל, וכבר התבאר שכל מה שתקנו חכמים ונביאים שעמדו אחר משה רבינו ג"כ כדרבנן נחשב, ובבאור אמרו שלמה תיקן עירובין ונטילת ידים, ואמרו חז"ל עירובין ונטילת ידים דרבנן, ואמנם בארתי לך זה שלא תחשוב במקרא מגילה בעבור שהוא תיקון נביאים מקרי דאורייתא, והרי עירובין היא דרבנן אע"ג שהו' תיקון שלמה וב"ד, וזה שנעלם מזולתינו עכ"ל, הרי דתקנת נביאים אף ע"ג דכתיבי בקראי אינם רק מדבריהם ומפ"ז ארבע תעניות ואף תענית תשעה כאב כולם מדרבנן הם, וע' רמב"ם פ"ה מה' תעני' ובס' תורת האדם לרמב"ן שער אבילות ישנה, וע' טור א"ח ריש הט"ב דקראו כולם לתענית ט"ב דברי קבלה ומכין העובר מכות מרדות כעוכר על שאר איסור מדברי סופרים, וע' סמ"ג מנה בסוף ספרו חמשה מצות מדברי סופרים ושלשה מהם מגילה וט"ב ואבל כתיבי בקראי וקרי להו מצות מד"ס, ויש לכל הני רבוותא ראי' ברורה מן ירושלמי פ"ב דיבמות ופ"ג דקידושין ויעקב איש כפר נבוריא אזיל לצור סבר משרי למול תינוק ארמאי בשבת, אמר רב חגי ארבעיניה דילקי א"ל ומהיכן את מלקיני, א"ל מן הדא דכתיב ועתה נכרות ברית לאלהינו להוציא כל נשים והנולד מהם א"ל ומן הקבלה את מלקיני בתמיה, והרי קרא זה לא נאמ' רק בעזרא ואיך שייך ללקות על ד"ק, א"ל כתיב ובתורה יעשה ואף עזרא לא עשה מצד עצמו רק מפני דיש לזה יסוד בתורה דאין בנו מן הנכרית קרוי בנו ע"ש עכ"פ , ראינו דהירושלמי החליט דאין לחייב עונש מלקות על הדין אשר נלמד רק מד"ק:

פרק שני

בו ימנו המקומות בש"ס המתנגדים לענינים שמניינו, ונראים מהם כי דברי קבלה שוה לדברי תורה בכל דבר:

אולם מה נעשה דברוב מקומות בש"ס משמע דדברי קבלה שוים ממש לד"ת בכל צד, והרי אמרינן (יבמות ד' ע"א) סמוכים מן התורה מנין שנאמר סמוכים לעד לעולם (מועד קטן ה' ע"א) רמז לציון קברות מן התורה שנאמר ובנה אצלי ציון (עירובין נ"ח ע"א) בדין הוא שיהא מודדין בשלשלאו' אבל התורה אמרה ובידו חבל מדה (בכורות נ' ע"א) בקשו לגנוז כספא ודהבא משום כספא ודהבא שבירושלים, עד שמצאו מקרא בתורה ובאו בה פריצים וחללוה (חולין י"ז ע"ב) מנין לבדיקת סכין מן התורה שנאמר ושחטתם בזה (סנהדרין צ"א ע"ב) כתיב אז יבנה יהושע וכן למדו מקרא דכתיב עוד יהללוך סלה

ומשאר פסוקי נביאים וכתובים, וסיימו שמה אחר כל לימוד, מכאן לתחיית המתים מה"ת (סנהדרין ק"ד ע"ב) לא אליכם כל עוברי דרך מכאן לקובלנא מן התורה. (ובעירובין י"א ע"א) מנין לעיקר שירה מן התורה דכתיב וכונניה השר ישור כמשא, ראינו דרצו לעשות לענינים הנזכרים סמך מדברי תורה, והזכירו בכל אלו לשון תורה או דבר תורה, והביאו קראי דנביאים וכתובים והספיק להם זאת, והיינו כי דברי קבלה שוה ממש לדברי תורה לכל ענין. עוד ראינו (כתובות נ"ח ע"ב) דתקנו כתובות בנין דכרין כדי שיכתוב לבתו כבנו ומקשה הש"ס מי איכא מידי דרחמנ' אמר ברתא לא תירות. ואתו חכמים ותקנו דברתא תירות ומשני הא נמי דאוריתא הוא דכתיב קחו נשים והולידו בנים ע"ש[30] וכן אמרו (גיטין ל"ו ע"א) מפני תיקון העולם דאורייתא הוא דכתיב וכתוב

[30] **הגה** בכתובות שם אמרינן דתקנו כתובות בנין דכרין שיקפוץ אדם ויכתוב לבתו כבנו ומקשה הש"ס ומי איכא מידי דרחמנא אמר ברא לירות ברתא לא תירות ואתו רבנן ותקנו דברתא תירות ומשני הא נמי דאורייתא היא וקשה לי והרי אמרינן (גיטין ל"ו ע"ב דהלל תקן פרוזבול ומקשה הש"ס מי איכא מידי דמדאורייתא שביעית משמט ואתי הלל ותיקן דשביעית אינו משמט ומשני הש"ס הפקר ב"ד הפקר וא"כ אין מקום לקו' הש"ס כאן דנהי ע"י שנותן לבתו נדוניא נפקע ירושת הבן שראוי היה לירש מ"מ הרי זאת יש רשות ביד הב"ד לעשות כחפצ' בדבד של ממון והפקירו ממון של הבן ולדעתי גם מה שאמרו (ברכות י"ט ע"א) דרצה ללמוד דכבוד הבריות דוחה אף ל"ת של תורה דכ' והתעלמת ומשני דאיסורא מן ממונא לא ילפינן (וע' ב"מ למ"ד ע"א) דמקשה הש"ס בפשיטות ותו מי דחינן איסורא מקמי' ממונא והטעם כיון דאף בדרבנן מהני הפקר של ב"ד להוציא מרשות הבעלים כ"ש הכח דהפקירה התורה ממון בעל האבידה והפ"י בסוגיא דסימנין ב"מ פ' אלו מציאות הקשה איך למדו חז"ל מקרא דשמלה להתיר אשת איש ע"י סימנים הרי איסורא מן ממון לא ילפינן ובאמת כמו גבי ממון דמיקרי תלוי ביד ב"ד כיון דבידם להוציא הממון מרשות בעלים כן בקידושי אשה נמי תלוי ביד חכמים וע' מ"ש הריטב"א יבמות ריש האשה רבה דמפ"ז נאמן עד אחד בעדות אשה אע"ג היכי דאתחזיק איסורא אין עד אחד מהימן מ"מ משום עגונא הקילו רבנן והטעם משום דקידושין תלי ביד חכמים ואפקעינהו רבנן לקידושין ולא היה כאן אתחזק איסורא דא"א ע"ש בריטב"א וא"כ קידושי אשה וממון שווין בזה דשניהם ביד הב"ד לעקור הקדושין למפרע וע' רש"י (פסחים ז' ע"א) דבהך דר' גידל במקדש בחמץ דרבנן ושעות דרבנן מ"מ (אינו) [אינה] מקודשת מן התורה משום דאפקעינהו רבנן לקידושין והפקר ב"ד הפקר ע"ש: אולם בעיקר הקו' כאן איך חשבו בש"ס לכתובת בנין דכרין עקירת דבר מה"ת אע"ג דהוא ממונא יש לומר כמ"ש הט"ז יו"ד סי' קי"ז ובא"ח סימן תקפ"ח דכל היכי דמפורש בתורה בפירוש להיתר אין כח ביד חכמים להחמיר ומפ"ז בהיתר סחורה בחלב דכתיב יעשה לכם לכל מלאכה וכן במילה כתיב ביום אפילו בשנת ובכה"ג אין כח ביד חכמים לאסור וע' בשער המלך ובנודע ביהודא שהתעוררו דכבר קדמו בסברא זו ר"ת בתו' (ב"מ ס"ד ע"ב) לענין פדיות בתי עיר חומה משך כל שנה ראשונה דאמרו בעירובין ל"א דריבית הוא והתורה התירה היינו כיון דכתיב בתורה בפירוש להיתר אין כח ביד חכמים לאסור משום ריבית: ובחי' הבאתי גם כן ראיה ברורה לזה מן ירושלמי ריש פיאה תני ר' יוסי קומי דר' יוחנן ראיה קרבן של חג הוא כל שהוא וחכמים הם שאמרו מעה כסף שתי כסף ת"ל ויש כעין זה א"ר יונה וכל השיעורין לא חכמים הם שאמרו כזית מן המת כזית מן הנבלה לא אתי משאיל אלא כהדא דתני ר' הושיעא לא יראו פני ריקם אפילו כ"ש וקשיא מן דוא סמך לדבר תורה הוא והיינו דבתחילה אמר סתם שלא נזכר בתורה שיעור כמה יהי' שוה קרבן ראיה ושייך דחכמים תקנו שיעור מעה כסף שתי כסף אבל כיון דתני ר' הושיעא דמפורש בתורה דבכל שהוא סגי דכתיב לא יראה פני ריקם דוקא ריקם אסור אבל משהביא אתו כל שהוא יצא ידי חובתו ומקשה שפיר סמך לדבר תורה כיון דיש סמך בתורה אין כח ביד חכמים להחמיר וע' מהר"א פולדא שם: עכ"פ ראינו דהיכי דמפורש בתורה להקל אין כח ביד חכמים להחמיר והה"ד כאן דמפורש בתורה דאין הבת יורשת שוב אף בדבר שבממון לא מהני כח הב"ד ופורזבל שאני דלא עקרו דבר מן התורה דהרי מסרו שטרותיהם לב"ד וזה לא נאסר בתורה בפירוש, אולם זה דוחק חדא דכל עקירת ממון מיקרי עקירת דבר המפורש בתורה דהתורה אמרה דממון של אד' הוא שלו וכתבה לא תגזול לא תגנוב לא תונו וכל דיני ניזיקין דמפור' בתור' דממון של אדם שלו ומ"מ רשות ביד ב"ד להפקיר ממון ולהוציא מרשות בעלים ועוד גם כאן לא אסרה התורה בפירוש שלא ליתן לבת בחיים ואף בירושה עצמה

בספר וחתום ראינו אע"ג דהוא מקרא בנביאי' קרי לי' דאוריית', ועיין בהשגות הרמב"ן לס' המצות שורש ב' דהביא דברי הרמב"ם דס"ל באמת דעדות בשטר אינו רק מדבריהם, ועיין ש"ך ח"מ סימן כ"ח לתרץ שיטת הרמב"ם, (בסנהדרין נ"ב) כיון דכתיב שריפה באוריתא, ובמשרפות אבותיך המלכים ישרפו לך לאו מנייהו גמרינן. (נדרים ל"ז ע"ב) אמרינן פיסוק טעמים דאורייתא דכתיב ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל, הרי מכל אלו מוכח דאע"ג דאלו המקראות ד"ק נינהו מכנה להו הש"ס בלשון דאורייתא: **ואפילו** אם תרצה לומר, דמן כינוי בשם תורה או דאורייתא, אין ליקח ראיה על גדר ואמתות הענין, דהרי ראינו הרבה ענינים אשר בודאי אינם רק מדרבנן, מכנה להם הש"ס בלשון דבר תורה, עיין רמב"ן בהשגות לס' המצות שורש א' דהביא ראיה לזה מן מה דאמרינן (פ"ק דר"ה ובר"ה ל"ד) אמר רחמנא אמרו לפני מלכיות זכרונות שופרות, אע"ג דאמירת הפסוקים אינה רק מדבריהם - רבים חולקים גם בפינה זו על הרמב"ן ודעתם דאמירת פסוקים אלו היכי דליכא שופר הוא דאורייתא - והש"ך ח"מ סי' כ"ח רמז על ראיות הרמב"ן, ועוד ראי' דהרי הבאתי לעיל לשון הש"ס (מועד קטן ה') דציון קברות יש לו רמז בתורה ומ"מ אמרינן (נדה נ"ז ע"א) דכותים נאמנים על ציון קברות, אע"ג דהוא דרבנן כיון דכתיבי מזהר זהירי, הרי אף על גב דבמ"ק אמרו דהוא מן התורה מ"מ בנדה דמיירי לענין אמתות הדין אמרו דאינו רק מדרבנן, ועיין (ב"ב קמ"ז ע"א) מנין למתנת שכיב מרע שהוא מן התורה, ובסוף מסיק הש"ס דאינו רק מדבריהם, והא דאמרו בש"ס בתחילה דהוא מן התורה לאו בדוקא אתמר, והביאו התוספות שם באמת ראיה זו מציון קברות, ועיין בספר באר שבע בחידושיו לספ"ק דתמיד התעורר גם הוא בזה, ועיין תוספות ורא"ש ריש חגיגה הביאו שיטת רבינו תם דסבירא ליה דמלאכת חול המועד אינו רק מדבריהם, ומכל מקום קרי לי' הש"ס במ"ק (דף י"א ע"ב) מלאכת חול המועד דאורייתא וע"כ לאו בדוקא אתמר:

אבל כד דייקת תמצא דלאו בכינוי שם לבד, שוה ד"ק לד"ת, כי גם לכל חומר עונש מלקות ומיתה השוו חז"ל את מדותיהן, דהרי בשורפין על המלכים, יש איסור

למדו חז"ל (ב"ב קט"ו ע"ב) רק מדרשא ודברי הט"ז אינם אמורים רק בנאמר בפירוש שהצדוקים מודים בו. ואולם מכאן יש להביא ראיה גמורה לשיטת הרב מחנה אפרים ה' קנין משיכה סי' ד' שכתב אע"ג דיש כח ביד חכמים להפקיר ממון היינו דוקא להפקיר ולהוציא מרשות בעלים אבל להקנות לאחר ולעשות אינו זוכה כזוכה זה אין ביד החכמים ולא למדו רק דכ' כל אשר לא יבא לשלשת הימים יחרם כל רכושו היינו להפקיר אבל לא להקנות והנה כל הני שהבאתי גבי פרוזבל והשבת אבידה דאינו רק סילוק רשות הבעלים אבל כאן הוציאו מן הבן ונתנו לבת זה אין כח בידם: ובפשיטות י"ל דלא שייך הפקר ב"ד רק היכי דיש טעם וסיבה שהניע לחכמים להפקיר משום תיקון העולם אבל בלי שום טעם וסיבה גם בממון לא אלימי כחייהו וכאן נתנו הטעם דתקנו כתובות בנין דכרין כדי שיכתוב לבתו כבנו ועל הך דלמה יתן לבתו כבנו שהוא עיקר העקירה ע"ז לא נתן שום טעם ומקשה שפיר דנתן הסיבה שיכתוב לבתו כבנו וזה הוא עקירת דבר מן התורה ולא נתן טעם למה נחוצה עקירה זו ופשוט:

בחקותיהם לא תלכו ובל תשחית, ואהני קרא דדברי קבלה להתיר איסור תורה, ועיין תוספות (ע"ז י"א ע"א) ד"ה ואי חקה הוא, וכן בהך דקי"ל (ע"ז י"ג ע"א) דעוקרין על המלכים דאיכא צער בעלי חיים וגם איסור בל תשחית, ומ"מ סומכין על קרא דד"ק דכתיב סוסיהם תעקר, (וע' תוס' ע"ז שם) ד"ה את סוסיה', וכן בהך דירוש' הבנו' דסמכו על קרא דד"ק דכ' קחו נשים והולידו בנים והפקיעו עי"ז ירושת הבן שהוא מן התורה, וכן עיקר מצות פריעה לא נלמד (יבמות ע"א ע"ב) רק מדכתיב ביהושע ומל את ב"י שנית, ומכל מקום קי"ל מל ולא פרע כאלו לא מל, וקי"ל נמי פרועי ראש ששמשו במקדש במיתה בידי שמים, וכן ערל ובן נכר מחלי עבודה, ולא למדו חז"ל זאת (בסנהדרין כ"ב ע"ב) ובשאר דוכתי רק מד"ק מקראי דיחזקאל (יומא ע"א ע"א) ילפי' מקרא דיחזקאל דבד כתנא וסומכין על זה להתיר לבישת כלאים לכהנים בשעת עבודה, וכן עונש כרת להבא על הכותית לא למדו (סנהדרין פ"ג ע"א) רק מקרא דמלאכי דכתיב יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה, ומכל מקום כתב רבינו הרמב"ם בס' המצות מצות ל"ת נ"ב וז"ל לא התבאר זה הכרת בתורה, אבל מפורש בדברי קבלה דכתיב יכרת ה' לאיש אשר יעשנה, וכשהתאמת על אדם שבעל בת אל נכר בעדים והתראה לוקה מן התורה עכ"ל, והיינו לפי הכלל דחייבי כריתות בכלל מלקות הם, ואם לקו נפטרו מידי כריתתן רמב"ם פי"ח ופי"ט מהלכות סנהדרין[31] הרי אף דכרת זה אינו מפורש בתורה, וגם אינו בכלל שלשים ושתה כריתות, מכל מקום כיון דכתיב בד"ק לוקין עליו כלאו של תורה, וכן כל ענין קנין אגב וחזקה לא למדו חז"ל (קידושין כ"ו ע"א) רק מקרא דד"ק, דכתיב ויתן להם אביהם בכף וזהב עם ערים בצורות, וכן כתיב שבו בעריכם אשר תפשתם, ודרשו במה תפשתם בישיבה, וכן קנין חליפין נלמד בב"מ בפ' הזהב מקרא דרות דכתי' על

[31] **הגה** רבינו למד דכרת דבא על הכותית הוא כאשר כריתות שבתורה (סנהדרין פ"ב ע"ב) דמקשה הש"ס על הדין דמכניסין אותו לכיפה ופוצעין ראשו בגזרין. מי איכא מידי דרחמנא פטרי' ואנן קטלינין לי'. והרי לקה ושנה ומשני במלקות של כריתות עסקינן דבר קטלא הוא. והרי גונב את הקסוה בכלי שרת עסקינן דחייב מיתה דכתיב ולא יבאו לראות כבלע את הקודש, והרי בועל ארמית ומשני הא אקריי' לי' בחלמא היינו כמו דאמרינן (סנהדרין פ"ב ע"א) דאקרין לי' בחלמא יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ואם כן מוכח דכרת זה הוא כשאר כריתות שבתורה, דאם אינו רק מדרבנן דרך איום בעלמא א"כ שוב הדר קושית הש"ס לדוכתא מי איכא מידי דרחמנא פטרי' ואנן קטלינן. ואולם מלשון הרמב"ם פי' המשנה סנהדרין פ"ט על משנת הבועל ארמית כ' בזה הלשון ולא נזכר זה הכרת בתורה ולא מנה מכלל הכריתות רק דברי קבלה הוא, ונתבאר במקרא וחייב מלקות מדרבנן וע' מ"ש הרמב"ם פי"ב מהלכות א"ב ה"ב לא אסרה תורה רק דרך חתנות אבל דרך זנות מכין אותו מכות מרדות מדברי סופרים עכ"ל. וע"ש מ"ש בפ' זה ה"ו ואולם בס' המצות כתב דלוקה מן התורה והוצרך נמי עדים והתראה. וע' רש"י (מגילה כ"ה ע"א) על משנת האומר. ומזרעך לא תתן למולך, לא תתן לאעברא בארמיותא משתקין אותו, פרש"י לא תבא על ארמית ונותן כרת לבא על ארמית וחטאת על השוגג ע"ש, משמע דהאמת אינו כן ומפ"ז משתקין אותו מפני שנותן יד לטעות, וע' גם כן בי"ד סימן קנ"ז בט"ז ובש"ך שם אם בישראל הבא על ארמית שייך דין דיהרג ואל יעבור, ואפילו בצינעא דלא שייך קנאים פוגעים מ"מ הביא הש"ך בשם נימוקי יוסף דגם בזה יהרג ואל יעבור ובכלל עריות הוא. הנך רואה דהוא פלוגתת גדולי הפוסקים ולא ראיתי לשום אחד שיתעורר על דברי רבינו בס' המצות שסותר דבריו אשר ביד החזקה וצ"ע:

הגאולה ועל התמורה שלף איש נעלו, והנה בקנינים אלו אדם קונה החפצים דין תורה, ואם קידש בחפצם אלו אשה מקודשת מה"ת ואם קדשה אחר אין קידושין תופסין בה, ואם זינתה תחת בעלה מיתתה בחנק[32] ומכל אותן המקומות הנך רואה דשוים דינים היוצאים מדברי קבלה לד"ת לכל חומר עונש:

פרק שלישי

היתר המבוכות שהתעוררנו עליהם, וביאור הדבר דהיכי שבאו דברי נביאים דרך ציווי ואזהרה דבר תורה הם. מפני שכתבו הלכות המקובלות בסיני:

ונשאתי עיני וראיתי לאחד קדוש מדבר רבינו הרמב"ן בהשגתו לספר המצו' שורש שני, גם הוא התעורר על קצת המבוכה שזכרנו, ודעתו דכל מה דנכתב בנביאים דרך ציווי ואזהרה דבר תורה הוא, וטעם הדבר כיון דכלל גדול בידינו אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, דהתורה נמסרה רק לבינת חכמים, ואם ראינו דהנביא מצוה בדינים ע"פ דיבור ה' נדע דבודאי דבריו לאו חידוש הם, רק מכבר מצות אלו נהוגים באומה מתורת תורה שבע"פ, שוה ממש לתורה שבכתב בכל צד ועבר, וכיון דהלכות הללו נמסרו עדיין למשה בסיני, שוב הותר לנביא לכתוב אותם ההלכות בנבואותיו, וכמו דאמרינן (סנהדרין כ"ב ע"ב ושם פ"ג ע"ב. תענית י"ז ע"ב. זבחים י"ח. ומו"ק ה' ע"א. ויומא ע"א ע"א) דמקשה הש"ס על הלכות ודינים היוצאים מקראי דיחזקאל, ועד

[32] **הגה** ואין לומר דכל דיני קנין אשר מועילים מן התורה, אינו מצד דד"ק כדברי תורה, רק הטעם משום הפקר בית דין הפקר, והרי אף בקנינים אשר בודאי אינם רק מדרבנן. כמו מעמד שלשתן דשוינהו רבנן כהלכתא בלא טעמא, ומ"מ ס"ל לרבינו ירוחם ומרן הב"י הסכים עמו דאם קידש אשה במעמ"ש מקודשת דבר תורה ובכל קניני דרבנן אמרינן כן, וע' ניטין נ"ה ע"ב גבי גנב והקדיש ושחט בחוץ חייב כרת שעל ידי דבריהם ואע"ג דיאוש לחודא לא קני מ"מ אוקמוהו רבנן ברשותו, כי היכי דלתחייב כרת ראינו דחכמים אוקמוהו ברשותו דיקני ביאוש לחוד, ונעשית שלו לגמרי ומתחייב כרת על הקדשו, ואף דכתבתי לעיל דאין כח ביד חכמים רק להפקיר ממון אבל לא לעשות אינו זוכה כזוכה, יש לומר דזה שייך דוקא בכל ענייני קנין אשר נמסרו ונתנו מיד המוכר ליד הלוקח או מיד המזכה ליד הזוכה, דצריכין כאן שני ענינים אחד דהמוכר יסלק כל זכותו שיש לו על חפץ זה, והתנאי השני דהלוקח יקנה אותו הדבר שיהיה כשלו, כי בסילוק רשות המוכר לחודא אם לא עשה הלוקח קנין המועיל לא נעשה רק הפקר, (ע' ב"ב נ"ד ע"ב) נכסי עכו"ם שמכרו לישראל הרי הם כהפקר כל המחזיק בהם זכה, מ"ט עכו"ם מכי מטא זוזי לידא מסלק נפשי', וישראל לא קנה אלא בשער ע"ש. והנה על שני אלו הכוחות לא נתנה התורה רשות לב"ד, וביבמות פ"ט ע"ב דילפי דהפקר ב"ד הפקר מקרא דעזרא דכל אשר לא יבא לשלשת הימים יחרם כל רכושו, ולא נשמע רק הפקר ולא זכות, וכן מה דילפי שם מקרא מה האבות מנחילין אף הב"ד מנחילין והנה ממקרא זה לא נשמע רק בדיד הב"ד לעשות אינו זוכה כזוכה ולהקנות לו כמו תורת ירושה וכן א"י מחוק' הוי אבל עדיין לא ידענו אם יש בידם להוציא מעות מיד המוחזק, וא"כ בהך דגיטין דכבר היה יאוש ויאוש מטעם הפקר הוא רק דיאוש לחודא לא קני משום דבאיסורא אתי לידי', ע' ב"ק ס"ו ע"א וא"כ כיון דהיה כאן הפקר שוב מהני בזה כח ב"ד דעשאו דחצרו קונה לו, או שהקדש בעצמו יהיה קנין להתחייב כרת דיהיה הקדשו וקנינו באים כאחד, כמו דאמרינן גיטו וידו באים כאחד וכן בכל הני קניני דרבנן, דמ"מ סילקו המוכר או הנותן רשותם ואין צריכין הב"ד לפעול רק פעולה אחת, זה יש בידם לעשות ואם כן גם בדיני קנין אגב וחליפין וחזקה, כל אלו אף דאינם רק מדרבנן כיון דנלמדו מד"ק, מ"מ אדם קונה בקנינים אלו דין תורה, אבל מ"מ יפה הקשיתי דהרי עיקר דין דהפקר ב"ד הפקר לא נלמדו רק מדברי קבלה (יבמות פ"ט ע"ב) ואם אמרינן דדבר הנלמד נביאים דרבנן הוא, א"כ אם הפקר ב"ד הפקר אינו רק מדרבנן שוב למה אשה מתקדשת בקניני דרבנן דבר תורה:

דאתי יחזקאל מאן אגמרינהו, היינו כמו שכתבתי לעיל מאמר הוראת שעה, דקושית הש"ס כיון דבודאי יחזקאל לא היה המחדש דברים אלו, דהרי אין נביא רשאי לחדש דבר ולא בשמים הוא, ומסיק הש"ס הלכתא ואסמכינהו על קרא ופרש"י הלכתא הלכה למשה מסיני, היינו דבכה"ג לאו מוסיף ומחדש הוא, דגם אלו לא הי' הלכות אלו נכתבים בספרי הנביאים, היו נהוגים אצלנו מתורת תורה שבע"פ והלכות המקובלות בסיני, ורק הנביאים כתבו הלכות אלו בספרי נבואותיהם, ומן המפורש בש"ס על קראי דיחזקאל, אתה לומד על הסתום, דכל הני הלכתא אשר למדים משארי דברי הנביאים אשר נכתבו דרך ציווי ואזהרה, דבר תורה הם ויש להם נמי כל חומר דיני התורה, ולאו משום אזהרת הנביא דבודאי ידענו דאין אחר חתימת התורה דבר שוה לתורת משה, רק משום דבודאי הן הן הלכות הנאמרות בסיני, יהיו מקובלות בע"פ עד שכתבו אותן הנביאים ע"פ ה' בספריהם, וכ"כ התוספות (יבמות ע"א ע"ב) דבמצות פריעה לא שייך אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש, דעד יהושע הי' גמירי בע"פ, ואתא יהושע וכתבה על ספר ע"ש תוספות ד"ה לא ניתנה פריעה, וכ"כ תוספות (ע"ז נ"ב ע"א) ד"ה תנוהו ענין לכלים, דהך דתקרובת ע"ז אסורה בהנאה ילפינן מקראי דד"ק, ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים, וכתב התוס' דעד דור היה גמירי ודוד סמכה על קרא, ועיין רשב"ם (בבא בתרא קכ"ג ע"א) מה דילפינן כמות חלק בכורה מקרא דד"ה ובני ראובן בכור ישראל, ובחטאו ניתנה הבכורה ליוסף, מוכח דחלק בכורה נגד יורש אחד, וכתב שם אע"ג דקיימא לן דברי תורה מד"ק לא ילפינן מכל מקום כמו דאמרינן בעלמא אתא יחזקאל ואסמכי' אקרא, ה"נ כמות חלק בכורה מהלכות המקובלות והנביא סמכו בקרא.[33]

וראיה ברורה לזה דאמרינן (נדרים כ"ב ע"ב) אלמלא לא חטאו ישראל, לא היה ניתן להם רק חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, ולכאורה קשה דהרי כמה הלכות גדולות נפקי מקראי דדברי קבלה כמו שאפרטם רובם בסמוך, ואם כן אפילו אם לא היו חוטאים ולא הי' צריכים לתוכחת מוסר, עכ"פ דינים המחודשים אשר יצטוו עליה' הנביאים נחוץ היה להם להודיע' -מה שאמרו (תענית ט' ע"א) מי איכא מידי דכתיבי בנביאי ולא רמיזי באורייתא לא נאמר על דינים והלכות, רק על עניני מוסר ומדות ישרות - ומזה מוכח דהנביאים לא הוסיפו וחדשו דבר על תורת משה, וכל ההלכות אשר נלמדו מנביאים וכתובים, כלם היו קבועים ועומדים באומה מזמן משה רבינו מתורת תורה שבעל פה, והנביאים כתבו אותם בספר על לוח חרות:

[33] **הגה** דברי הרשב"ם צ"ע דפתח דחלק בכורה הוא גילוי מלתא בעלמא, והיינו כמו שאבאר לקמן דהאי לאו מילף הוא, ומסיק אח"כ הרשב"ם כמו דאמרינן בעלמא אתי יחזקאל ואסמכי' אקרא, זה הוי טעם אחר ולכאורה בטעם אחד סגי והרשב"ם ערבב בכאן שני ענינים מחולקים:

עוד ראיה מן מה דאמרינן מדרש רות סוף פסקא ותאמר נעמי לשתי כלותיה, אמר ר' זעירא המגילה זאת היינו מגילת רות אין בה לא טומאה ולא טהרה לא איסור ולא היתר, ולמה נכתבה ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים ע"ש ולכאורה תמוה הרי כל דיני קנין, למדו חז"ל (ב"מ פרק הזהב) מקרא דרות דכתיב על הגאולה ועל התמורה שלף איש נעלו, וכן כל דיני קבלת גרים למדו (יבמות מ"ז ע"ב) מקראי דרות מה שהרחיקה נעמי לרות וערפה, וברכת חתנים בעשרה למדו (כתובות ז' ע"ב) מקרא ויקח בועז י' אנשים והיכי קאמר ר' זעירי דמגיל' זו אין בה הלכות ודיני' ומקש' דלמה נכתב' הרי נכתב' משום דינים שנתחדשו בה, אלא ע"כ דאלו הלכות לאו חידוש הם, ואף אם לא נכתבה המגילה זאת, היו בלא זה הלכות הללו נהוגים אצלנו מתורת הלכות המקובלות בע"פ וא"כ הכתיבה הוא שלא לצורך:

עוד ראיה לאמתת דברינו מן מה דאמרינן (מכות י"א ע"א) מפני מה פרשת רוצחים בלשון קשה מפני שהיא של תורה, ופירש"י אבל שאר אמירות שאמר לא אמר דבר לקיים מצוה כתובה בתורה חוץ מזו, ומפ"ז נאמרה פרשה זו בלשון תורה, וידבר ה' אל יהושע לאמר מה שלא מצינו לשון זה בכל ספרי הנביאים רק בתורת משה, אבל שאר הנביאים לא השתמשו בלשון זה, ולא מצינו לשון וידבר ה' אל ישעיה או אל ירמיה ושא' הנביאי', וטע' הדב' כיון דפרשה זו רק חזר' תורת משה נכתבה בלשון התורה,[34] ואס"ד דדינים והלכות אשר יוצאים מדברי נביאים המה רק חידוש נביאים אם כן הרי (מכות י' ע"ב) ילפינן מפרשת רוצחים דיהושע, דעיר שרובה רוצחים אינה קולטת, דכתיב וידבר באזני זקני העם ולא שהשוו דבריהם לדבריו, והנה דין זה לא נלמד רק מקרא דיהושע לבד ולא מתורת משה, אם כן שוב גם בפרשת רוצחים יש הוספה על מ"ש בתורה, ולמה אמר הש"ס דנכתכה בלשון תורה מפני שהיא של תורה, אלא ודאי דכל דברי קבלה הלכה למשה מסיני הם, ובעת שנמסרה פרשת רוצחים למשה נמסר גם הדין דעיר שרובה רוצחים (דאינו) [דאינה] קולטת, בכלל עיקר המצוה ואם כן יהושע לא הוסיף על דברי תורה.

[34] **הגה** ומעניין סוגיא זו, דהיכי דהנביא מהדר דברי תורה מהדר אותה בלשון תורה עצמה, יתיישב לנכון סוגית הש"ס (סנהדרין פ"א ע"א) דהוכיח הש"ס מפרשת יחזקאל, והוליד בן פריץ שופך דם וכו' ומכאן דמי שנתחייב שתי מיתות נידון בחמורה ומקשה הש"ס ודילמא יחזקאל תורה קא מהדר ומשני א"כ הוי ליה לאהדורה כדאהדרה משה, ולכאורה קשה היכי פשיטא ליה להש"ס דנביא צריך למיהדר דברי תורה בלשון של משה דוקא, אבל מכאן מוכח דראינו בפרשת רוצחים דאהדר יהושע ענין של תורה אהדרי' בלשון של תורה וידבר ה' אל יהושע לאמר, ולשון זה לא מציבו בשום נביא רק בתורה ויהושע דאהדרי' כאן לדיני תורה אהדרי' בלשון זה, ומקשה הש"ס שפיר דאם יחזקאל תורה מהדר צריך ג"כ לאמר בלשון תורה:

ולפי הנחה זו כל מצוה ואזהרה בדברי נביאים לחדש דבר אשר לא נודע מתורה שבכתב, בודאי תורת הלכה למשה מסיני עליהם, וכדאורייתא דמי לכל ענין, ודברי ירמיה שאמר לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת, (הוריות ד' ע"א) אמרינן הוצאה הא כתיבי לא תוציאו משא ביום השבת, ולק"מ קו' הרב בעל באר שבע, דהרי דברי קבלה הוא, אבל לפי העיקר הזה כיון שבאו דברי ירמיה דרך אזהרה חומר דין תורה עליהם, ומפ"ז ילפינן נמי מקרא זה בש"ס (ביצה י"ב ע"א). דאין עירוב והוצאה לי"ט מדכתיב ביום השבת דייקינן שבת אין י"ט לא, ועיין בספר פני יהושע ובשאגת אריה סי' ע' שכתבו דרפרם דס"ל (יומא ס"ו ע"ב כריתות ט"ו) דאין עירוב והוצאה ליום כיפור, נמי מקרא זה גמר דכ' בשבת דוקא שבת ולא יו"כ, וכן הדין דעוקרין על המלכי', ומה דדרשינן (פסחים מ"ח) מן קרא ממשקה לישראל מן המותר לישראל, וכן מה דילפינן (סנהדרין פ"א ע"א) מי שנתחייב שתי מיתות נידון בחמורה, ומאן דס"ל בב"מ ר"פ איזהו נשך (ס"א ע"ב) דריבית קצוצה נמי אינה יוצאת בדיינים, והך (דסנהדרין כ"ב ע"ב) ובשאר דוכתי דערל ובן נכר מחלי עבודה, למדו מקראי דיחזקאל שנאמר כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי, וכן ילפינן (מועד קטן ט"ז ע"ב) דמצורע אסור לשלח קרבנותיו מקרא דיחזקאל, וביום באו אל הקודש אל החצר הפנימית לשרת בקדש יקריב חטאתו וכו', בבאו יקריב בזמן שראוי לביאה ראוי להקרבה, (סוטה ל"ט) ילפי חיוב נטילת ידים לדוכן, דכתיב שאו ידיכם קודש, וכן עונש כרת הבא על הכותית, בכל אלו כיון דנכתבו בנביאים דרך צואה דינם דין תורה לכל ענין:

פרק רביעי

ענין הנלמד מדברי קבלה, אשר נכתב דרך הילוך הסיפור, ואין הנביא שם מגמתו להורות לנו דת ודין, רק ממאמרו וסיפורו ניכרים הדברים כי דינים הללו היו נוהגים אז באומה, גם זה דין תורה הוא, מטעם הלכות מקובלות מסיני:

עוד נ"ל דמה שבא בנביאים סיפור עניין אחד, וממרוצת הסיפור נשמע לנו סדר הנהנת ישראל בזמנים הקדמונים, אבל הנביא לא שם מטרת סיפורו רק לענין אחר נאות להסיפור ההוא לא להשמיענו דינים, גם זה דין תורה הוא לדוגמא אציג לך דבר יואב לאשה התקועית כי יואב אמר לה ולא תסוכי שמן והיית כאשה זה ימים מתאבלת על מת, הנה לא בא לנו הכתיב ללמד בכאן דיני אבל, רק מספר והולך לתומו כי יואב אמר לה שתבא אל המלך ותדמה במלבושה ובתואר פניה, כאשה מתאבלת על מת, מזה ראינו דהיה מנהגם אז דאבל היה אסור בסיכה, ומזה המין הם כל דיני אגב וקנין חליפין, כל אלו נכתבו בקרא דרך סיפור על ענין שנוגע לסיפורו, כי בעת שרצה הגואל להקנות רות

לבועז שלף את נעלו, ומספר הכתוב כי זאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה שלף איש נעלו, כי כן היה מנהגם מימים קדמונים כי שליפת הנעל הוא קיום ההתקשרות שעשו הצדדים ביניהם, ועל דרך זה הדבר יוצא מרשות מקנה לרשות זוכה ומרשות נותן לרשות מקבל, וכן כאשר רצה יהושפט להקנות לבניו כסף וזהב ומגדנות, הקנה להם אותם אגב קרקע וכיון שנודע לנו מדרך הסיפור דהדברים הללו היו נהוגים אצל אבותינו, אזי שוב מעשיהם תורה הם לנו ומהם לא נסור דבלי ספק לא עשו ונהגו כן מחמת הכרע דעתם, רק אמרינן דמנהגים הללו על אדני הקבלה האמתיות הטבעו, והיה להם דברים אלו בקבלה מימות משה, וכן אמרינן בהדיא בירושלמי פ"ב דפיאה ופ"א דחגיגה, א"ר זירא בשם ר' יוחנן אם באה הלכה לידך ואין אתה יודע מה טיבה אל תפליגנה לדבר אחר, שהרי כמה הלכות נאמרו למשה מסיני וכלם משוקעות במשנה ע"ש, צא ולמד מזה כי כל זמן אשר באו הלכות סתומות לפנינו, לא ידענו מי הולידם ומן איזה זמן באו, רק זאת נתברר לנו כי אבותינו היו נוהגים בעשיית' או במניעת' אל נפליגם לשום אותם להנהגות ישרות לבד, רק נדון אותם להלכה למשה מסיני, בלתי אם דרך הסיפור מורה, כי אף דדברי הנביא הולכים לתומם לספר ענין ההנהגה בימים הקדמונים, מ"מ לא באו דבריהם רק דרך עצה טובה והנהגה ישרה בטוב הנהגות המדינית, ע' (גיטין כ"ב) ובר"פ חזקת הבתים דמקשה הש"ס ודלמא עצה טובה קמ"ל ע"ש, זולת זה כל פעולת אבותינו הם לנו לעינים, כי בלי ספק הכל היה אצלם בקבלה איש מפי איש עד משה רבינו:

ומן זה המין המה כל דיני אבלות, אשר למדו חז"ל (מ"ק ט"ז וכ"ז) מקראי דד"ק, דאבל אסור בתפילין, ובשאילת שלום, ובנעילת הסנדל, ובאכילת בשר יום ראשון, ואסור לאכול סעודת ראשונה משלו, וחייב בעטיפת הראש כל אלו נלמדו שמה רק מן מה שנכתבו ביחזקאל דרך סיפור, מה שצוה לו הקב"ה איך יתנהג במיתת אשתו, וכן הך דאבל אסור בתשמיש למדו מקרא דדוד שנא' וינחם דוד על בת שבע אשתו ויבא אליה, מכלל שקודם לכן היה אסור מפני שהיה אבל על מיתת בנו, ומפ"ז פסק הרמב"ם פ"ה מהלכות אבל דבכל אלו האבל אסור יום ראשון דבר תורה, והביא כל אלו הראיות מדברי קבלה, ואע"ג דמד"ק לא ילפינן שאני הכא דלא נכתבו רק דרך סיפור המארע בלבד, וכן נמי כל אותן הלכות אשר למדו חז"ל (ברכות ל"א ע"ב) מן ויכוח עלי עם חנה, ומן מה שאמר אלישע לאשה השונמית לא חודש היום ולא שבת היום, הוציאו חז"ל דחייב אדם להקביל פני רבו ברגל, (ר"ה י"ז ע"ב) וכן מה דאמרינן (עירובין ק"ה ע"א) המכניס שרץ למקדש פטור שנאמר ויבאו הכהנים לפנימה בית ה' כו' ויקבלו הלוים כו'. והך דאין מערבין שמחה בשמחה למדו חז"ל (מ"ק ט' ע"א) מקרא ויעש שלמה את החג, וכן הדין

דאסו' למנות את ישראל, שנאמר ויפקדם בטלאים (יומא כ"ב ע"ב) ועיין רמב"ם פ"ד מה' תמידין ומוספין. (סוכה ל"ח ע"ב) מנין לשומע כעונה שנאמר אשר קרא יאשיהו. הדין דאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו למדו (תעני' י"ד ע"ב) מקרא דיהושע למה זה אתה נופל על פניך, הדין דכל דבר שאינו נידר ונידב אין מקבלין מעכו"ם למדו במשנה (שקלים פ"א מ"ה) דכתיב לא לכם ולנו לבנות בית אלהינו, והדין דהפקר ב"ד הפקר למדו (יבמות פ"ט ע"ב) מקרא דכתיב כל אשר לא יבא לשלשת הימים יחרם כל רכושו, וכן מה שהבאתי לעיל דלמדו דין קבלת גרים וברכת חתנים בעשרה מקראי דרות, וכן למדו (קידושין מ"ג ע"א) מקרא ואותו הרגת בחרב בני עמון מכאן דהאומר לחברו צא הרוג מחייב שולחו דיש שלד"ע, (בגיטין כ"ב) למדו דכתיב וכתוב בספר וחתום מכאן דבעינן כתב שיכול להתקיים. (גיטין ל"ו) וכתוב בספר וחתום מכאן לעדות בשטר דמהני (גיטין כ"ה) גניזה צריך להיות בכלי חרס שנ' ונתת אותו בכלי חרס למען יעמדו ימים רבים (גיטין נ"ט) למדו קדושת כהן שנאמר ויבדל אהרן להקדישו קודש הקדשים (בסנהדרין ל"ו) למדו דדיני נפשות מתחילין מן הצד שנאמר ויחגרו איש חרבו ויחגור גם דוד, ובדיקת סכין לחכם למדו (חולין י"ז ע"ב) מקרא ושחטתם בזה וכדומה הרבה מאד אשר תראה דבספרי הנבואה מסופר ענין אחד הן מעשה שאירע ועל איזה אופן היה, או מספר משא ומתן של דברים בין הנביא והעם, או בין איש לרעהו, בכל אלו כיון דעכ"פ ידענו ממרוצת הסיפור דהיו דברים הללו נהוגים אצל אבותינו, נדון אותם כהלכות סתומות, אשר באו לנו במשנה אשר תורת הלכה למשה מסיני עליהם ' כי זה סגולה נפלאה ויקרה באומתינו כי הכל מתנהג אצלנו רק ע"פ קבלת אבות ומנחילים אותם לבניהם כן בלי הוספה וגרעון:[35]

[35] **הגה** ומן מוצא הדברים תבין נמי דברי הש"ס סנהדרין מ"ח ע"ב דילפינן דהרוגי מלכות נכסיהם למלך מקראי דאחאב דהרג לנבות בכדי לירש את כרמו ולכאורה קשה וכי אנן מאחאב ניקום ונגמר הרי רשע היה ומומר להכעיס ע' חולין ד' ע"ב ואיך יוצדק דאנחנו מחובים ללילך בעקבותיו להתנהג כמנהגו ועשיותיו ישאר לחוק עולם אצלנו וע' תוספות סנהדרין ך' ע"ב ד"ה מלך מותר בו דכ' דפרשת המלך לא נאמרה רק במלך כשר אבל לא באחאב ולא הותר להתנהג אחר משפטי המלוכה וא"כ איך אפשר ללמוד ממעשיו מדירש את כרם נבות ש"מ דנכסיהן למלך אבל לפי מה שבארתי דאם באו לפנינו ענינים דרך סיפור מורים כי דרכים ומנהגים אלו היו נהוגים אצל אבותינו בימים קדמונים אזי דין תורה יש לאלו העננים וגם ענין אחאב כן דהנה בודאי היה סיפק בידו של אחאב להרוג את נבות בלא שום סיבה ולקחת כרמו ממנו בחזקה רק אחאב רצה להצדיק לעיני השמש כי ידע כי יהיה כדי בזיון וקצף לפניו כי רצח וגם ירש ולמען יהיה לו לכסות עינים בחר לו דרך לא סלולה והעמיד עדי שקר כי קלל את המלך ויהרג בדין מלכות ונכסיו יהיו אז למלך ועוד עשה במרמה כי העיד עדים כי קלל גם אלהים ואע"פ שאין זה מספיק לו לבצע זממו הרע להיות יורש את כרמו כי אז יהיה מהרוגי ב"ד אשר נכסיהן ליורשים בכל זאת רצה להתחפש לעיני העם להראות להם כי קנאת ה' צבאות בערה בו ורוצה לנקום במקלל ועיין (רש"י) סנהדרין מ"ח ע"ב ולטעמך אלהים למה לי אלא לאפושי רתחא ופירש"י רתחא דדיינים עליו שלא ירננו אחריו שבשבילו הרגו ובלי פשע עכ"ל רש"י וזה היה המסוה שלו להסתיר מזימותיו עכ"פ ראינו דאחאב רצה לדון את נבות בדין סנהדרין בכדי להתנאות מעשיו ודרך זה היה ישר ונאות לפניו בכדי להנאות מטרת מבוקשו אל מחוז החפץ הנרצה שלא יגלה קלונו וזדון לבו ברבים, ע"כ מוכרח דדין זה היה נהוג בישראל גם אצל הסנהדרין דהרוגי מלך נכסיהם למלך

וכן בהלכות המסופקות לנו אשר היה עולה על הדעת להחמיר בשל תורה, ומצינו בנביאים דהיו נוהגים היתר בזה גם זה יספיק לנו לראי' ברורה להתיר ענין המסופק לנו ובודאי היה להם קבלה ע"ז, וזה הענין בעוקרין על המלכי' או בשורפין על המלכי' דסברא החצונה נותנת דאסור משום בל תשחית ומשום בחקותיהם ומשום צער בעלי חיים, אכן כיון שראינו דבימי הנביאים היו נוהגים היתר בזה, ואדרבה מצינו דהנביאים ציוו ע"ז נדע דאיסורא לא היו עושים ומסתמא היה להם בקבלה, דענינים אלו כיון שהוא לכבוד המלך זה אינו בכלל איסור, וכן הוא ג"כ הך דמותר או מצוה ליתן נדוניא לבתו דכ' קחו נשים והולידו בנים ואת בנותיכם תתנו לאנשים מזה מוכח דנדוניא אינה בכלל הפקעת ירושה מבן, וזה הענין דלמדו (מנחות כ"ב ע"א) דרצו לומר דעצים שנשתמש בהם להדיוט אסורים לגבוה, ומקשה הש"ס מדוד הקריב בגורן ארונה בכלי הבקר, ומדעשה דוד כן מכלל דמה שנשתמש להדיוט לא נאסר לגבוה, וכן מה שלמדו (יומא מ"ט ע"א) הולכה בזר כשירה ומקרא מסייעינו שנאמר ויזרקו הכהנים מידם ע"ש ועיין ש"ס (מנחות צ"ה ע"ב) דפליגי שם בפירוש משא ומתן של דוד ואחימלך לענין אכילת לחם הפנים לזר, ובפי' הקרא ואף כי היום יקדש בכלי, דכ"א מפרש הקרא שיסכימו קראי דנביאי ועשיות הנביאים עם הלכה המקובלת:

פרק חמישי

ענין גילוי מלתא אשר ע"י דברי הנביאים נתברר לנו הוראת מלה אחת מסופקת לנו בפתרונה ועל מה הונחה תיבה זאת בלשון הקודש:

עוד צריך שתדע כי גילוי מלתא לפרש תיבה אחת אשר לא ידענו פתרונה וביאורה היטב, רק ע"י השתמשות הנביאים בספריהם בהוראות תיבות הללו, הנה בזה אף כי ע"י ביאור המלות יוכל לצמוח לנו דינים, הנה זה אינו בכלל מילף דברי תורה מדברי קבלה, דהרי אינו לא מוסיף ולא מחדש דבר, רק הוא כעין פירוש לדברי תורה להבין את אשר מונח ביסוד לשון הקודש, ועיין ריש (ב"ק ב' ע"ב) דחקרו חז"ל אחר פתרון תיבת נגיחה מה הוראתה בלשון קודש אם על היזק בקרן או ברגל או ביד, ולמדו מקרא דד"ק ויעש לו צדקיהו בן כנענה קרני ברזל באלה תנגח את ארם ראינו דמשפט תיבה זאת על הכאה בקרן, וקאמר הש"ס וכ"ת ד"ת מד"ק ל"י והאי לאו מילף הוא גילוי מלת' בעלמ' ופירש"י דלא ילפינן מד"ק לא חיוב ולא פטור רק דפירוש נגיחה היינו בקרן. וזה המין תראה פשוט בכל הש"ס למילף בכה"ג ד"ת מד"ק וחקרו בכל עת אחר הוראת

ואין הראיה מאחאב רק הביאו ראי' מדייני ישראל בימים ההם אשר בלי ספק הי' דנים וגומרין ע"פ התורה וכיון דמן דרך סיפור הדברים נשמע לנו דהב"ד היו מורים כן שוב דין זה תורה אצלנו כשאר הלכות סתומות אשר לא ידענו מאין המה אשר דינם אצלנו שהם הלכה למשה מסיני כן דין זה כן וע' תשובת בשמים ראש סימן שמ"ו:

תיבה אחת ונתברר להם משפטה ע"י הנביאים מטעם שבזמניהם היתה לשון הקודש שפת עם ישראל וראינו על איזה כונה השתמשו בו העם ומפ"ז חקרו אחר תיב' בער ותיבת ושלח אשר מצינו בתורה בדיני נזיקין, וחקרו בש"ס (ב"ק ע"ט ע"ב) על תיבת גזל על מה הונחה בלשון הקודש אם דוקא הלוקח בחזקה נגד רצון בעלים זה מיקרי גזלן, או מי שלוקח בתורת שאלה והלואה ואח"כ כובש ת"י גם זה בכלל גזלן, ולמדו מקרא ויגזול את החנית מיד המצרי, ומהך קרא וישימו להם בעלי שכם מארבים ויגזלו את אשר עבר לפניהם ראינו דהונחה תיבה זאת על מי שלוקח בחזקה מיד הבעלים נגד רצונם ועיין (חולין ס"ג) דתיבת עורב בארו מקרא דד"ק שחורות כעורב, (דף ס"ו ע"ב) למדו שם ביאור מלת קשקשים גבי דגים טהורים ולמדו מקרא דקשקשים דגלית הפלשתי. וע' (זבחים ל"א) חישב על הקרבן שיאכלהו כלבים פסול, שנא' ואת איזבל יאכלו הכלבים, ומקשה הש"ס אלא מעתה חישב שישרף באש נמי דהא כתיב תאכלהו אש לא נופח והיינו דשורש אכילה הנחתה בלשון הקודש הן על אכילת שאר בעלי חיים ואף על אכילת האש, ועיין (זבחים ס"ה) ושסע אותו בכנפיו אין שסע אלא ביד שנאמר וישסעהו כשסע הגדי, וענין סיכה כשתיה לא למדו חז"ל (יומא ע"ז) רק מקראי דד"ק, וכן עינוי דיום כפור לא ידענו מה מקרי עינוי אם רק על מניעת אכילה ושתיה לבד, או דמחויב לצער עצמו לישב בחמה דוקא וכל אלו לא נתבארו ביומא פ' יוה"כ רק מקראי דד"ק דגם סיכה ונעילת הסנדל ורחיצה ותשמיש גם אלו בכלל ענוי ושארי סיגופים אינם בכלל עינוי - והתוס' והר"ן התעוררו דזה מיקרי מילף ד"ת מד"ק ובאמת זה לאו מילף הוא, רק גילוי מלתא, וכן מ"ש רש"י (פסחים ז' ע"ב) לענין חיפוש מנרות ראינו רק אסמכתא משום דד"ת מד"ק לא ילפינן ובאמת בהך דחיפוש ג"כ אינו רק גילוי מלתא דהוראת חיפוש היינו בנר ועיין בפני יהושע פסחים דהתעורר ג"כ על דברי רש"י והניח בצ"ע - וע' (נדה י"ט) מנין לדם שהוא אדום שנאמר ויראו המואבים את המים אדומים כדם, ובנדה נ"ה חלב מיקרי משקה שנאמר ותפתח את נאד החלב ותשקהו, אלמא דעל חלב נמי נופל שם משקה, וע' בר"א מזרחי בתוספותיו על הסמ"ג לה' שופר שהתעורר על מה דילפינן (ר"ה ל"ד ע"א) דתקיעות של ר"ה היה בשופר מדכתיב בתהלים תקעו בחודש שופר בכס' ליום חגנו איזה חג שהחודש מתכסה בו זה ר"ה וכתיב בשופר ואע"ג דד"ת מד"ק ל"י זה לאו מילף דאינו רק גילוי מלת' דתקיעה של ר"ה היה בשופר ע"ש, וכן מצינו היכי שמסופקין אנו בפירוש הפסוק כמו ממחרת השבת אשר נאמר בתורה גבי הנפת עומר דהבייתוסים עמדו בטענות, דממחרת השבת היינו שבת בראשית ע' (מנחות ס"ה ע"ב), אולם הרמב"ם בפ"ז מה' תמידין ומוספין ה"א הביא ראיה מקרא דיהושע

דכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח ואס"ד דעיקר תלוי בשבת למה תלה הכתוב בדבר שאינו עיקר ע"ש, אלמא דהביא ראי' מד"ק האיך היתה ההלכה קבועה באבותינו. ובכל אלו שחשבנו כאן אף דנלמדין מד"ק, ד"ת יש להם לכל ענין דהוי כאלו מפורש בתורה שפיר. ויותר מזה אני מחליט כי אם היה אצלנו ספרים נכתבו משך בית ראשון, בעת אשר לשון הקודש היתה שפה מדוברת, אף אם לא הי' ספרים אלו כתבי קודש, רק מחוברים מסופרים נאמנים הי' מביאים גם מהם ראי' לשימוש המלות ושיעור הוראתן ואף כי מספרי קדשינו אשר רוח ה' דיבר בם ומלתו על לשונם, וע' בתשובת חות יאיר סי' קצ"ב דגם הוא התעורר בזה אולם לא ביאר ככל הצורך:

פרק ששי

ענין מדרש חכמים בהיקש אשר למדו חז"ל בד"ק עצמם גם אלו דין תורה יש להם:

עוד נשאר לנו לבאר עיקר אחד גדול בתורה, הנה ידוע דכתבי הקודש כלם נתנו לדרוש[36] מפני דנאמרו ברוה"ק ודורשים על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכה, עיין ירושלמי פ"ק דמגילה ר' חלבו אומר נזכרים ונעשים נזכרים בקריא' ונעשי' בסעודה מכאן דמגילת אסתר ניתנה לדרוש, עוד אמרו שם דברי שלום ואמת מכאן שניתנה לדרוש כגופה של תורה, ואמרו שמה אף המגילה שמסר שמואל לדוד ניתנה לדרוש דכתיב הכל מיד ה' עלי השכיל מיד ה' זו רוה"ק עלי השכיל מכאן שניתנה לדרוש ע"ש, וענין ניתנה לדרוש יתבאר לדעתי על דרך זה דהנה מצאנו ראינו בכל הש"ס דהיה להם ליסוד מוסד ומקובל אצל החכמים לדרוש כל התורה כלה הן ע"פ שלש עשרה מדות דר' ישמעאל ול"ב מדות דר"א בנו של ר"י הגלילי והוציאו מאות אחת יתירה גופי הלכות כהררים

[36] **הגה** והא דאמרינן בריש מדרש חזית ובמדרש קהלת לא ניתנה דברי הימים אלא לדרוש אין הכונה כי רק דברי הימים נתנה לדרוש ולא שאר כתבי קודש אלא הפירוש דבשאר כתבי קודש אמרינן אין מקרא יוצא מידי פשוטו ושניהם אמת דרך הדרוש ודרך הפשט וע' מ"ש הרמב"ן בפירושו לתורה סוף פ' בחקותי וכן הוא במשפטי החרם להרמב"ן וראיה לזה דהרי מצינו דדרשו חז"ל סנהדרין כ"ז דקרובים פסולים לעדות שנאמר לא יומתו אבות על בנים לא יומתו אבות בעדות בנים ראינו דהמקרא תפס פי' הקרא כפשוטו אע"ג דהדרשה תדרוש על פסול קרובים וע' ב"ק פ"ח ע"א דרשו מקרא דלא יומתו על בנים על פסול עבד שאין לו חייס ומ"מ מצינו במלכים גבי אמציה דכתיב ואת בני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה אשר צוה ה' לאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים על אבות ראינו דהמקרא תפס פירוש הקרא כפשוטו אע"ג דהדרשה תדרוש על פסול קרובים ופסול עבד וע' בהשגות הרמב"ן לספר המצות שורש שני וז"ל לענין קרא דכתיב גבי יבום והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת דאע"ג דפשט הכתוב הוא לקרות לו שם המת ואין מקרא יוצא מידי פשוטו מ"מ כאן אתי הלכתא ואפקי' לפשטי' לגמרי אבל בשאר מקום לא דכן הענין בכל מקום הנדרש להם כענין משל ומליצה יאמינו כי שניהם אמת פנימי וחיצון ומאמרם אין מקרא יוצא מידי פשוטו לא אמרו אין מקרא אלא כפשוטו אבל יש לנו מדרשו עם פשוטו ואינו יוצא מידי אחד מהם אבל יסבול הכתוב את הכל ושניהם אמת עכ"ל הרמב"ן וזה הכלל אינו רק בשאר כתבי קודש לא כן בספר דברי הימים שמה אינו הולך על דרך זה הדרשה שמה עקרית כמו שתראה בכל הש"ס שדרשו בד"ה אף שמות בני אדם מגילה י"ג ע"א סנהדרין כ"א ע"ב תמורה ט"ז וירושלמי פ' הערל ועיין ילקוט דברי הימים ותראה שמה מובאים הדרשות הנמצאים אצלנו על שמות בני אדם באו זכרונם בד"ה ובודאי אינם רק מעט מזעיר נגד אלו הדרשות שנאבדו מאתנו ומריבוי הדרשות על ספר זה תוכל לדעת מן מה שאמרו חז"ל פסחים ר"פ תמיד נשחט ס"ב ע"ב בין אצל לאצל טעינו ארבעה מאות גמלי דרשות ע"ש:

התלוים בשערה ודרשו את כל התורה בכל דרכי הדרוש להוציא סתום מן המפורש וקראו חז"ל דרך למוד זה, מדרש חכמים וגם המה כדאורייתא דמי עיין (קידושין כ"ד ע"ב) נראים דברי ר' עקיבא בשאר אברים הואיל דהוא מדרש חכמים ועיין תוספות שם ד"ה נראים ועיין בהשגות הרמב"ן לס' המצות שורש שני שהאריך בזה - ובמאמר הלכה אבאר בארוכה - וטעם הדבר דדרשו את התורה ע"י מדות הללו, מפני כי התורה מיד ה' ניתנה וברוה"ק א"כ כל תיבה מתחלקת ומתפרשת לכמה פנים ואין לך בה נקודה יתירה אשר לא תלמד אותנו עקרים גדולים כהררים התלוים בשערה, אשר לא ידענו מפשוטן של דברים, וכל הש"ס מלא מזה לכן על ענין שעיקרו מחכמים מטעם תיקון העולם או שגזרו משום גדר ומשמרת לדברי תורה, פריך הש"ס בכ"מ מאי טעמא וחוקרים אחר הסיבה שהניע לחכמים לגזור ולתקן זאת - בלתי שלשה דברים מצינו (גיטין י"ד ע"א) דעשאום חכמים כהלכתא בלא טעמא ופי' רש"י כאלו היו הלכה למשה מסיני שאינם צריכים לשום טעם - אולם באותן הלכות ודינים אשר מקורם מן התורה וכתבי קודש אזי תכלית החקירה לדעת מאיזה מקום מכתבי קודש הוציאו חז"ל זאת, ומקשה הש"ס בכל עת על ענינים אלו מנין מנא הני מילי מנלן[37] וכיון שמראה הש"ס מקור מקומו בקרא הן מפורש באר היטב, או נלמד על ידי המדות הנדרשות, או שיאמר הלכה אני אומר יספיק לו זאת ולא יחקור יותר אחר הסיבה כי מצות התורה הם וגזירת מלך ואין לך רשות להרהר אחריהם, ואף לר' שמעון דדריש בכל מקום טעמא דקרא וס"ל (בבא מציעא קט"ו) אלמנה עשירה ממשכנין אותה, בכל זאת גם הוא מודה כי באותן הענינים אשר אי אפשר ליתן טעם וסיבה מקבלין הדברים באימה בלי לחקור יותר, והן הן הדברים הניתנים בסיני - עיין (סנהדרין פ' בן סורר סוף דף ס"ט ע"ב) אמר רבי שמעון בדין הוא שתהא בת ראוי להיות כבן סורר ומורה, מפני שהכל מצוין אצלה בעבירה אלא התורה אמרה בן ולא בת ע"ש - ומפ"ז במגילת אסתר כיון דקי"ל דברוה"ק נאמרה, וכן במגילה שמסר שמואל לדוד כיון דכתיב הכל מיד ה' עלי השכיל ונאמרה ברוה"ק, שוב ניתנה לדרוש בה כל תיבה, והוי כמו דקדוק וחכמת הלשון על ידי חקי

[37] **הגה** ועפ"ז שמעתי לתרץ קושית התוספות (זבחים פ"ט ע"א) דהקשו על מה דמקשה הש"ס ריש מגילה דנקראת בי"א מנלן ומקשה כדבעינן למימר לקמן חכמים הקלו על הכפרים כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבכרכים והקשו בתספות דלמא המקשה לא ידע מברייתא זאת. אבל באמת עיקר קו' הש"ס אינו על גוף הענין רק על דמקשה בלשון מנלן דתשמע כאלו מחפש לימוד ורמז מקרא והרי עיקרה תקנת חכמים ואינו נופל לשון מנלן והיה לו להקשות מאי טעמא אם לא ידע מברייתא זאת, ומשני הש"ס אנן הכי קאמרי' ופירש"י אנן דקבעינן מנלן הכי קא אמרינן דע"כ יש לזה רמז במגילה דאל"ה אין ב"ד יכול לבטל דברי בית דין חברו וכיון דע"כ יש לו רמז במגילה היכי רמיזי ושייך שפיר לשון מנלן:

ההגיון והקשים השכליים, כן אלו המדות המה חקי הלשון בתורה המקובלת, והוי כאלו מפורשים בתורה[38] התולדות אשר יוצאים ע"ד דרוש המקובל הזה:

[38] **הגה** הנה לא יכולתי מלט מלבאר לך כלל גדול בענין ניתן לדרוש לדעתי היה ה' בעוזרי לכוין בקצת ענינים אלו לפנת האמת, ולבאר גם כן ספר מגלת תענית וספר בן סירא אשר היו נמצאים אצל חכמינו הקדמונים הראתיך מן ירושלמי מגילה דכל כתבי קודש ואף מגילת אסתר, כיון דגם כן דברוה"ק נאמרה ה"ה דניתנה לדרוש בו אות אחת יתירה ושאר עניני הדרשות כלם הנהוגים אצל תורת משה, ומצאתי כי לא לבד בכתבי קודש דרכי הדרוש נהוגים כי אף במגילת תענית אשר נכתבה יותר משלשה מאות שנים אחר אשר נפסקה הנבואה בישראל, ולעדות חז"ל במגילת תענית מובא ש"ס (שבת י"ג ע"ב) חנניה בן חזקיה בן גרון כ' מגילה זו והיה מתלמידי שמאי והלל t וע' רש"י שם דמש"ה קרי לה מגילה לפי ששאר כל משנה ובריייתא לא היו כתובין דאסור לכותבן, וזו נכתבה לזכרון לדעת ימים האסורים בהספד ותענית, לכך נקרא מגילה שכתוב במגילת ספר עכ"ל רש"י. וע' (עירובין ס"ב ע"ב) כגון מגילת תעני' דכתיבא ומנחא אם מותר להורות ממנה הלכה אם רבו בעיר, וכתב רש"י להכי נקט מגילת תענית שלא היתה דבר הלכה כתובה בימיהם אפילו אות אחת חוץ ממגילת תענית ולהכי קרי לה מגילה. וע' רש"י (תענית י"ב ע"א) ד"ה כל אינש דייתי עלי' ייסר בצלו וכתב רש"י ז"ל הא דאמר דכתיב משום דמגילה זו היתה נכתבת לזכרון נסים ע"ש. וראינו כיון שמגילה זו הותרה אצלה הכתיבה הנה יתרה עשו לה ודרשו אותה, כמו שדורשין כתבי קודש ע' סוף מגילת תענית הובא ש"ס (תענית י"ח ע"א) אמר רשב"ג מה תלמוד לומר בהון בהון שני פעמים דלא למספד בהון ודלא להתענאה בהון, לומר לך שאסורין לפניהם ולאחריהם וראינו כי דקדקו במגילה זו אחר יתרון תיבה אחת כמו שדקדקו בכתבי קודש ולא תמצא בכל הש"ס שידקדקו במשנה אחר אות אחת יתירה ובפרט לשון מה תלמוד לומר לא יאמרו רק על המקראות בכתבי קודש בלבד, וביותר תראה כי לא לבד מג"ת נתנה לדרוש כי גם שטרי הדיוטות אם מטבע וטופס שלהם נתקן על פי חכמי ישראל, גם המה נתנו לדרוש, כמו שכתובת אשה אשר נוסח הכתובה הוא משמעון בן שטח ע' (שבת י"ד ע"ב וכתובות פ"ב ע"ב): ואפילו לר' מאיר דסבירא ליה פ"ק (כתובות י' ע"א) כתובת אשה דאורייתא מכל מקום גם הוא מודה דנוסח הכתובה הוא תקנת שמעון בן שטח: וע' ירושלמי כתובות פרק נערה שנתפתתה בית שמאי ובית הלל ורבי מאיר ור' יהודה ורבי יוסי ור' יהושע בן קרחה ור' הונא כלם עבדי לכתובה מדרש וע' תוספות (כתובות נ"ג ע"א) ד"ה שאין כותב לה עכ"פ ראינו דהיה ענין נהוג ומקובל דכל דבר נכתב במגילת ספר על ידי גדולי ישראל בהסכמתן ניתן בכל עת לדרוש ולדקדק באותיותיהם, והא דלא דקדקו במשנה ובריייתא לדורשם משום דנאמרו ונשנו בעל פה ולא נכתבו עד זמן אחרון מאד: כן תרצתי משפטי במאמר חתימת התלמוד אשר לי, שלא כדעת הרמב"ם דהחליט דרבינו הקדוש כתב את המשנה בספר רק רבינו הקדוש סדרה בששה חלקים, אבל עדיין היתה שנויה בע"פ, והראי' מהך דעירובין ס"ב ע"ב שהבאתי דשאיל אביי כגון מגילת תענית דכתיבא ומנחא אם מותר להורות בפני רבו, משמע דרק מג"ת היתה כתובה בספר ולא שום דבר הלכה דאל"ה היה לו לשאול אם מותר להורות דבר משנה במקום רבו, ומפני זה דקדק רש"י שפיר דלא היתה הלכה כתובה בימיהם אפילו אות אחת וע' (בבא מציעא פ"ה ע"ב) דר' חייא אמר אי ח"ו משתכחא תורה מישראל צייידנא טביא ואכתוב חמשה חומשי תורה לחמשה ינוקי ומתנינא ששה סדרי משנה לששה ינוקי וע' רש"י שם מתנינא ע"פ והייינו כי לשון תנינא או תניא נופל רק ענין שינון בע"פ, ולמה לא אמר ר' חייא דיכתוב גם ששה סדרי משנה מוכח דבימיו לא היתה המשנה כתובה עדיין, וביותר תראה איך תמהו חז"ל (תמורה י"ד ע"ב) על ר' דימי דרצה לכתוב אגרת לר' יוסף בדבר הלכה הקשו איך רצה לעשות כן והרי כותבי הלכות כשורפי תורה ואלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות, והרי ר' דימי ור' יוסף היו בזמן אחרון אחר שנכתבה המשנה וכיון שנכתבו הלכות מזמן המשנה הותר נמי להם הכתיבה, אלא ע"כ דרק אגדות היו כתובים מזמן ר' יוחנן וריש לקיש אבל לא הלכות וע' נמי (כתובות ס"ט ע"א) תלה ליה רב לרבי ביני חיטי האחין ששעבדו מהו, ופירש"י ותוספות היינו שכתב לו אגרת שלומים וכתב לו שאלה זו בין השיטות, והיינו משום דאסור לכתוב הלכות והיה מסמן האותיות בין השיטות על ראשי התיבות כדי שידע ויבין כונתו, וע' (גיטין ס' ע"א) לענין אין כותבין מגילה להתלמד דמשני הש"ס דסרוגין היינו ראשי תיבות מותר ע"ש וגם כאן כתב לו כן. ראינו דלא היתה שום הלכה כתובה בימי האמוראים ולא תמצא נזכר בש"ס שום דבר הלכה כתובה רק מה שזכרתי מתמורה י"ד הנ"ל ועוד (כתובות מ"ט ע"ב) שלח (רבון) [רבין] באגרתי' מי שמת והניח אלמנה ובת ושמה לא התעוררו חז"ל להקשות דהרי אין כותבין הלכות אולי כתב ע"ג השיטות או כיון דהיה מבבל לא"י והי' רחוקים ושייך התירוץ מש"ס תמורה כיון דלא אפשר עת לעשות לה' הפרו תורתיך וע' (סנהדרין נ"ז ע"ב) אשכח ר' יעקב כתוב באגדתי' דבי רב בן נח נהרג בעד אחד בדיין אחד והייינו דאגדתות היו נכתבים מזמן ר"י ור"ל והי' כותבין שמה קצת דינים נחוצים בצדדי או בשולי היריעה והיו מסתירין אותם ומפני זה נופל לשון אשכח כיון דהיו מסתירין אותם כיון שהיה נספחה לאגדה קצת הלכות, וע' רש"י (שבת ו' ע"ב) מגילת סתרים מצאתי מ' מלאכות חסר אחת ואינו חייב

אלא אחת וכתב רש"י דמפני זה מקרי מגילת סתרים שהתירוה מפני שהלכות לא נתנו לכתוב וכו' וכששומעין דברי יחיד כו' כותבין שלא ישתכחו ומסתירין המגילה ע"ש וגם כאן הסתירו אותה ועיין רש"י (ב"מ ל"ג ע"א וע"ב פ"ו ע"א) ותמצא גם כן דעת רש"י דמשנה וגמרא דורות אחרונים כתבוהו וע' תשובת רבינו שרירא גאון ביוחסין ואכ"מ: וכיון דמשניות ובריייתות היו שנויים בעל פה לא שייך הדרשה אצלם, אבל מג"ת דנכתבה ניתנה גם כן לדרוש וכן שטר כתובה כיון דנכתבה על פי חכמים: ועל דרך זה תבין נמי ענין בן סירא אשר נבוכים אנו בענינו כי ראינו דחז"ל השתמשו בספר זה פעם לשבח פעם לגנאי פעם הרחיקו אותו בשתי ידים ופעם החשיבו אותו ואמרו עליו דכתיב קרא כתיב וביותר בב"ק פרק החובל צ"ב ע"ב כינו אותו בשם כתובים ואמרו עליו משולש בכתובים, ובירושלמי פ' חלק ובמדרש קהלת אמרו על קרא ויותר מהמה בני הזהר כל המכניס יותר מן כ"ד כתבי קודש מהומה הוא מכניס ללהג ניתנו ולא ליגיעה הקורא בהם כקורא באגרת ובסיפרי המירוס, וכבר עמד על החקירה זו הרב בעל מאור עינים פ"ב מן ח"ג ע"ש אולם לדעתי כוונתי אל מטרת האמת בזה כי הבבלי והירושלמי מחולקים באמת במשפט הספר הזה דבודאי זה אמת משנחתמו כתבי קודש שוב אסור להוסיף עליהם ובמאור עינים הביא בשם המדרש דהמוסיף על כתבי קודש אין לו חלק לעולם הבא: ובמאמר בל תוסיף בארתי כל הצורך: ומפני זה גזרו בירושלמי על ס' בן סירא דאסור להחשיבו להיות נדרש ולהביא ממנו ראיה, כי רק ללהג ניתנו ולא ליגיעה היינו לדקדק בו ולהחשיבו כי אסור להוסיף על כתבי קודש ואם נחשיבו ליגע בו יהיה זה הוספה אבל כיון שגזרו על ספרים כאלו דהמה לא נתנו ליגיעה לא הוי רק כשטרי הדיוטות ומפני זה לא תמצא בשום מקום בירושלמי שיביאו את ס' בן סירא בלשון דכתיב או קרא כתיב רק בירושלמי חגיגה פרק אין דורשין אר"א בשם בן סירא כאלו היה שם אומר לבד ולא נמצא מאתו בכתובים כלל ובירושלמי ר"פ שלשה שאכלו ובנזיר פ' ב"ש כתיב בספר בן סירא והזכירו כל עת שמו או שם ספרו, אבל דכתיב סתם לא אמרו עליו כי לא ניתן ליגיעה ולהחשיבו לא כן בש"ס בבלי (סנהדרין צ"ט ע"ב) דאמר ר' יוסף דמילי מעלייתא דאית בספר בן סירא דרשינן להו וניתן לדרוש כמו מג"ת, ולא חששו דיהיה נראה כהוספה על כתבי קודש מטעם דהרי כתבי קודש מטמאין את הידים משא"כ אלו הספרים, וכמו שלא חששו במג"ת ודרשו אותה ולא מקרי הוספה על ד"ת כיון דאינו שוה לגמרי לכתבי קודש, ומכל מקום כיון דניתן ס' ב"ס לדרוש נופל עליו לשון דכתיב ולהחשיבו בין הספרים אשר אתנו בכתבים להביא ראיה ממנו, ומפני זה קראו בש"ס בבלי (עירובין ס"ה ע"א) וברכות ר"פ שלשה שאכלו וב"ק צ"ב ע"ב רק סתם דכתיב ולא להזכיר מבטן מי יצאו הדברים, כיון דניתן ספר ב"ס לדרוש הנה שם לו בין הספרים הנכתבים, ותמיהני על הרב בעל מאור עינים שלא התעורר בזה כי הירושלמי והבבלי מחולקים במשפט ספר הזה, ועוד יותר תימה איך הרחיקו בירושלמי את ס' ב"ס ולא היה אצלם כתוב ומונח לכל כשאר כתבי קודש ואף כמגלת תענית לא חשבוהו וכבר הבאתי מש"ס עירובין ס"ב דמג"ת כתיבא ומנחא וידוע לכל כשאר כתבי קודש ואולם ראה בלשון ירושלמי סוף ברכות אר"ל מגלת חסידים מצאתי כתוב אם תעזובני יום יומים אעזבך ע"ש והנה מאמר זה הוא בס' בן סירא ואמר עליו לשון מצאתי כתוב לשון אשר מורה כי היה ספר זה נעלם מרוב העם כמו שהבאתי לעיל לשון רש"י שבת ו' מגלת סתרים מצאתי וכן לשון אשכח כתוב באגדתי' דבי רב שהבאתי לעיל וע' מדרש רבה פ' ויחי מגלת יוחסין מצאו בירושלים רבי מן שפטיה בן אביטל משום דגם מגלת יוחסין לא היה מוסרין רק ליחידים דוקא ע' (פסחים ס"ב ע"ב) ואין מוסרין אותה לא לדרומאי ולא לנהרדעי ע"ש ומפני זה נופל לשון מצאתי כתוב, וזה הוא הענין בבן סירא לשיטת הירושלמי דלא היה ניתן לדרוש ברבים, משא"כ בבבלי אמרי מילי מעלייתא דאית בס' בן סירא דרשי' ופירש"י סנהדרין צ"ט ע"ב דרשינן להו ברבים ומפני זה היה ספר זה יודע לכל אף לנשים ועמי הארץ שמתקבצין לשמוע הדרשות בכל שבת, ולא יאמרו בבבלי על ב"ס מצאתי כתוב, כמו שלח יאמרו לשון זה על כתבי קודש:

ומגלת תענית הואיל ואנו עסוקין בה, לא אמנע מלבאר את ענינה ולדעתי העניה היה ה' בעזרי לכוון אל מטרת האמת. הנה לעדות רז"ל שזכרנו הנה נכתבה ע"י תלמידי שמאי והלל, בערך מאה או לכל הפחות שמונים שנה קודם החורבן ומה מאוד ישתומם הרואה לראות במגלת תענית אשר היא היום סדורה לפנינו נמצאים שמה שמות תנאים אחרונים אשר היו זמן רב אחר חורבן בית קדשינו ר' יהושע בן קרחה ר' יוסי ר' יהודה, ודרשת רשב"ג אשר זכרתי לעיל מה ת"ל בהון בהון שני פעמים זה רשב"ג הוא אביו של רבינו הקדוש והיה אחר חורבן ביתר: ודרשה זאת גם היא נזכרת במג"ת אשר לפנינו. עוד תראה כי במג"ת אשר לפנינו מובא מגלת תענית אשר קדמה לה ע' מג"ת כ"ב לענין חודש אייר וז"ל בשני מקומות כתוב במגלה זאת חנוכת שיר דלא למספד, עוד ראינו כי מגלה זו כתובה חציה בלשון ארמית לשון המדובר בא"י בימי בית שני, וחציה בלשון הקודש נקי כלשון המשניות והתוספתות, והיינו כי הימים האסורים בהספד ותענית כתובים בלשון ארמי, אולם סיפור המאורע ואיזה נס אירע לאבותינו בימים הללו אשר מפני סיבה זו עשאו אותם יום טוב, זה כתוב בכל עת בלשון הקודש צח ונקי, וחילוק הלשון בספר אחד מורה בעליל כי לא נסדר מן מחבר אחד: לכן אני מחליט כי מג"ת אשך היא עתה בידינו שתים המה אשר נספחו בזמן אחרון בספר אחד, והיינו מגלה הקדמוניות אשר נכתבה ע"י תלמידי שמאי והלל לא היה

ועתה הנה בארתי לך שכל הציווים והאזהרות שבאו מפורש בדברי הנביאים כדין תורה נחשבו מטעם אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש, ומן הסתם היה בידם דינים אלו הלכה למשה מסיני וכתבוהו בדברי נביאותיהם, ומפ"ז כיון דכתבי קודש נתנו לדרוש הנה כל הקשים שלמדו חז"ל בדברי נביאים הם כאלו מפורשים בדברי נביאים וג"כ דין הורה להם מטעם הלכות בע"פ. (שבת י"ג ע"א) אל ההרים לא אכל ואת אשת רעהו לא טמא ואל אשה נדה לא קרב מקיש אשה נדה לאשת רעהו דהוא בבגדו והיא בבגדה אסור - ע' ס' המצות להרמב"ם ל"ת שנ"ג והשגות הרמב"ן שם פלוגתא בזה - מנין לספינה שהיא טהורה שנאמר דרך אניה בלב ים מה ים טהור אף ספינה טהורה (שבת פ"ג ע"ב) הרודה דבש בכורת בשבת חייב חטאת דכתיב ויטבול ביערת הדבש מה יער התולש ממנו בשבת חייב אף הרודה דבש בכורת נמי חייב חטאת (שבת צ"ח ע"א) תקעו בחודש

כתוב בה רק כעין הלוחות שעושים בזמנינו לדעת המועדים והימים טובים, כן מג"ת הראשונה בתחילה היה בה כעין פתיחה אלו יומיא דלא למספד ומקצתהון דלא להתענאה, ואח"כ מתחיל לפי סדר החדשים. ניסן. מריש ירחא אתוקם תמידא דלא למספד, בתמניא בי' אתותב חגא דשבועייא דלא למספד. אייר. בשבעה באייר חנוכת ירושלים דלא למספד, בארבע' עשר בי' נכיסת פסחא זעירא דלא למספד, בעשרים ותלתא בי' נפקי בני חקרא מירושלים בעשרים ושבעה בי' אתנטילו כלילאי מיהודה וירושלים. ואח"כ מתחיל סיון ומונה והולך בכל חודש איזה ימים האסורים בהספד ותענית, ובסוף מסיימת המגלה כל אינש דייתי עליו מקדמת דנא ייסר בצלו, זה היה כלל ספר מג"ת אשר היתה כתובה בימים קדמונים, אולם סיפור המאורע ואיזה נסים נעשו לישראל בימים הללו, זה לא היה בכתב רק שנויה בע"פ כשאר משניות וברייתות ונשנו ג"כ כלשון הברייתא בלשון צח ונקי, אולם בזמן אחרון כשהותרה הכתיבה לכל המשניות והלכות, אזי גם ברייתות דמג"ת מדברים מעניני הנסים אשר היו שנויות בע"פ גם המה נספחו למג"ת הקדמונה אשר היתה כתובה והיו לאחדים המשנה דמג"ת עם הברייתות, וע' (תענית י"ז ע"ב) דהביא הש"ס באמת נוסח המגלה הקדמונה מריש ירחא דניסן אתוקם תמידא ומתמניא בי' אתותב חגא דשבועייא כן הי' במגלה הקדמונה סדורים זה אחר זה. אולם במג"ת אשר היום אצלנו נכתב אשר אתוקם תמידא שהי' הצדוקים אומרים יחיד מתנדב ומביא קרבן ותשובת חכמים על טענות הצדוקים. ועוד ראיה דהרי כבר הבאתי דמג"ת היתה כתובה ומנחא לפני כל אדם וידוע לכל ולפ"ז איך מקשה הש"ס (שבת כ"א ע"ב) מאי חנוכה ובש"ס (תענית י"ח ע"ב) שאלו מאי יום נקנור ומאי יום טריינוס ולכאורה קשה הרי הנסים שארעו לישראל נכתבו במג"ת וכתיבא ומנחא, אלא ודאי דספור המאורע איננה כתובה בימי הש"ס רק נשנו בע"פ כעין ברייתא ומפ"ז שאלו מה המה הסבות. והביאו בש"ס ברייתות השנויים בע"פ. ועוד ראיה לאמתות דברינו כי כונתי בעז"ה אל מרכז האמת הבאתי בשם רש"י (תענית י"ב ע"ב) דמפני זה אמר דכתיב על מג"ת מפני שזו לבד היתה כתובה לזכרון נסים ע"ש והטעם דלשון דתניא דתנן או תנו רבנן אינו נופל רק על ענינים השנויים בע"פ. ומג"ת כיון דגם היא היתה כתובה נופל גם עליה לשון דכתיב כמו על כתבי קודש. אולם מה נעשה דהרי באותו מקום בש"ס (תענית י"ב ע"א) דתניא כל אינש דייתי עליו מקדמת דנא ייסר בצלו כיצד יחיד שקיבל עליו שני וחמישי וכו' וזה הוא ג"כ במג"ת משלפנינו ואמרו לשון דתניא וע' (תענית י"ח ע"א) בעשרים ושמונה בי' אתא בשורתא טבתא, ועיין (יומא ס"ט ע"א) דתניא בעשרים וחמשה בי' יום הר גריזים ועיין (ב"ב קט"ו ע"ב) ת"ר בכ"ד בי' תבנא לדיננא ועיין (סנהדרין צ"א ע"א) בעשרים וארבעה אתנטילו דמוסנאי, וכן בהך (שבת כ"א ע"ב) והשתמשו בש"ס על המקומות בלשון דתניא או תנו רבנן והיינו דבכל אלו המקומות הביאו ברייתא דמג"ת וסיפור המאורע או הפי' על הך דכל אינש דייתי מקדמת דנא וכל אלו הין שנויים בימי הש"ס בע"פ, ומפ"ז הזכירו בש"ס על אלו לשון דתניא או ת"ר משא"כ היכי דהש"ס אינו מביא רק עיקר המגלה הקדמונה שהייתה כתובה עדיין מתלמידי שמאי והלל הזכירו דכתיב (תענית י"ב ע"א) ע' (תענית י"ח ע"ב ומגילה ה' ע"ב) והא כתיב יום ארבעה עשר ויום חמשה עשר באדר יומי פורייא אילין ולא הביא ש"ס יותר. וע' (חולין קכ"ט ע"ב) כתיב במג"ת בארבעת עשר באייר נכיסת פסחא זעירא דלא למספד והיינו ג"כ מג"ת הקדמונה (ובתענית י"ז ע"ב) אשר הזכירו רק עיקר המגילה ומ"מ אמרו שם ת"ר ולא דכתיב והיינו משום דבודאי היה מובא בתענית גם ענין המסופר כמו שהוא לפנינו (מנחות ס"ה ע"א) אולם נשמט סיפור המאורע מן מס' תענית וזה אמת:

שופר בכסא ליום חגנו מקיש חג למשפט מה משפט ביום אף חג ביום ואין קובעין את החודש בלילה (ר"ה כ"ה ע"ב) יצא ובא לו דרך כניסתו שנאמר ויבא שלמה מן הבמה אשר בגבעון לירושלים מקיש יציאתו מירושלים לגבעון לביאתו בגבעון לירושלים (יומא נ"ג ע"א) פסול מצוה הבאת בעבירה דכתיב והבאת' את הגזול ואת הפסח, מה פסח דלית לי' תקנתא, אף גזול נמי לית לי' תקנתא (סוכה ל' ע"א) וכן אמרינן בראשית רבה הובא ילקוט שופטים, דלמדו דתיבת גזל הונחה על הלוקח בחזקה בגלוי, שנאמר את הגזול ואת הפסח, מה פסח בגלוי אף גזול בגלוי, הדין דקבר לא נאסר במחובר, למדו מקרא וישלך עפרה אל קבר בני העם, מה ע"ז אינו נאסר במחובר, אף קבר נמי (סנהדרין נ"ה ע"ב) פרועי ראש במיתה למדו מהיקש משתויי יין, דכתיב וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו, (סנהדרין כ"ב ע"ב) תקרובת ע"ז אסורה בהנאה, שנאסר ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים, מה מת אסור בהנאה, אף תקרובת ע"ז נמי (ע"ז כ"ט ע"ב) הפקר ב"ד הפקר, למדו דכתיב אשר הנחילו ראשי אבות, מה אבות מנחילים אף ראשים מנחילים (יבמות פ"ט ע"ב) מנחה צריכה כלי, שנאמר זה המקום אשר יבשלו את החטאת ואת האשם, אשר יאפו שם את המנחה, מה חטאת ואשם צריכים כלי, אף מנחה נמי, (מנחות צ"ו ע"א) וכדומה הרבה שלמדו בהיקש בד"ק וכלם דין תורה יש להם לכל חומר, וראינו דהרודה דבש בכורת בשבת דחייב חטאת וסקילה במזיד ולא למדו רק בהיקש מד"ק, והטעם דמה לי אם נכתבה אזהרת הנביאים בפירוש, או נכתבה ע"ד דרוש המקובל לחז"ל, כיון שנתנו כתבי הקודש לדרוש, הוי כלם כאלו נאמרו בפירוש, והיינו דהנביאים רמזו ע"ד זה את ההלכות אשר היו מקובלות בע"פ עד זמנם:

ואין להקשות דהרי הבאתי לעיל, מן שלשה מקומות בש"ס (חגיגה י"א ב"ק כ' ע"ב ונדה כ"ג ע"א) דהיו לחז"ל כלל גדול דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן, וע"כ אינו מטעם שכתבתי למעלה דמקרי למוד דורות בשעה, דהרי בארבעה פנים שזכרנו למעלה, ד"ק דין תורה יש להם ועומדים לנצח, אלא ודאי הטעם דהיו מקובל לחז"ל כלל זה דד"ת מד"ק ל"י, כמו שהיו לחז"ל שאר כללים, בהוצאות הדינים על דרכי הדרוש המקובל, אין היקש למחצה ולמדין ומשיבים, אין למדים גז"ש אלא א"כ קבל מרבו, וגם כלל זה דד"ת מד"ק ל"י הוא כאחד מהם, ועיין רמב"ן ס' המצות בהשגתו לשורש ב' דכ' כן בהדיא דהיה כלל זה קבלה ביד חז"ל, והיינו משום דלא נתנו ד"ק לדרוש ע"י המדות הללו, וכיון דכן איך נחליט דהלכות הלמדים בהיקש בד"ק דין תורה יש להם, אבל יש לומר דוקא גזירה שוה אין למדין ד"ת מד"ק, דהשלשה מקומות שזכרתי כלם אינם רק גז"ש דקיימא לן דלא נמסר לכל וצריך להיות דוקא מקובל מרבו, משא"כ היקש לכל נמסר

וכל אחד יכול לדרוש ה"ה בד"ק נמי דרשינן היקש, ועוד נ"ל והוא העיקר דלדעתי נראה טעם נכון מאוד הא דד"ת מד"ק ל"י בגז"ש דהנה קי"ל דאין דנין ק"ו מהלכה (פסחים פ"א נזיר נ"ז) וע' רש"י (שבת קל"ב ע"ב) הטעם משום דלא ניתנה הלכה לדרוש בי"ג מדות] וכיון דבארתי לעיל דכל תורת נביאים אינם רק שכתכו הלכות אשר היו מקובלות בע"פ עד זמניהם, ומפ"ז שפיר אין למדין ד"ת מד"ק בגז"ש דהרי הוא מי"ג מדות וד"ק אינם רק הלכות, ולא ניתנה הלכה לדרוש בי"ג מדו', וכמו דאין למדין ק"ו מהלכה ה"ה דאין למדין גז"ש מד"ק דג"כ הלכה הוא וזה שייך דוקא בק"ו או בגז"ש והמה מן י"ג מדות ולא נתנה הלכה לדרוש במדות הללו, משא"כ היקש דאינו מן י"ג מדות דהוי כאלו מפורש בקרא שפיר, ע' (סנהדרין ע"ג ע"א) אע"ג דאין עונשין מן הדין הקישא הוא ועונשין עליו, ועיין (פסחים כ"א ע"א) והאי מילף הוא היקישא הוא[39] ובאמת קי"ל כמ"ד בזבחים פ' איזהו מקומן דהיקש עדיף מגז"ש וא"כ היקש ילפינן בד"ק דהרי דוקא בי"ג מדות לא ניתנה הלכה לדרוש, אבל אין ההיקש בכלל המדות ועדיף מהם והוי כאלו נכתבו בפירוש ועוד דהרי אף גז"ש דל"י דוקא ד"ת מד"ק ל"י, אבל אם בא הגז"ש בד"ק עצמם ילפינן שפיר זה מזה עיין (נדה י"ט ע"ב) דלמדו גז"ש דדם מכשיר את הזרעים נאמר כאן ושולח מים על פני חוצות, ונאמר להלן שלחיך פרדס רמונים, וכיון דילפינן גז"ש מד"ק לד"ק עצמם, מכ"ש היקש דעדיף מיני' ומחשיב כאלו מפורש בקרא, בודאי ילפינן בד"ק עצמם, ובכל אלו שהבאנו למעלה כלם מזה המין, הלמד והמתלמד נכתבו שניהם בפסוק אחד, ושוב אין ספק דחומר דין תורה עליהם, כאלו היו מפורשים בדברי נביאים דרך אזהרה וגם כאן הנביאי' רמזו לנו דין זה שהיה מקובל אצלם מסיני, ע"ד דרוש המקובל הזה:

ודע דאף לכלל זה דד"ת מדברי קבלה לא ילפינן, מצינו לו סתירה מש"ס (סנהדרין כ"ב ע"ב) דילפינן דכהן מסתפר אחת לשלשים יום, נאמר כאן קדוש יהיה גדל פרע, ונאמר להלן ופרע לא ישלחו מה כאן שלשים אף להלן שלשים, ראינו דלמדו גז"ש מדברי תורה לדברי קבלה, ואף דאפשר לחלק דוקא דברי תורה מד"ק לא ילפינן אבל דברי קבלה מדברי תורה ילפינן אבל ז"א דטעם זה לא יתכן רק אם הטעם דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן הוא דמקרי דורות משעה כמו שרמזנו בפתח דברינו, אם כן בודאי דוקא ד"ת מד"ק מקרי דורות משעה אבל דברי קבלה מדברי תורה מקרי שעה מדורות וכה"ג למדין

[39] **הגה** לא ידעתי מה קול הרעש על שיטת הרמב"ם דכ' פ"א מהלכות אישות דכסף מדברי סופרים משום דלשיטתו כל דבר אשר נלמד מי"ג מדות אינו רק מדבריהם ובשטר כתב רבינו דהוא מדאורייתא ומ"ש שטר מכסף וכבר שאלו להרמב"ם עצמו על דבר זה והביאו הרמב"ן בהשגות לשורש שני וע' כ"מ פ"א מהלכות אישות אבל לדעתי עיקר החילוק דכסף נלמד בגזרה שוה והוא מן י"ג מדות משא"כ שטר נלמד בהיקש והוי כאלו מפורש בקרא וע' בס' מדות אהרון בענין גז"ש דכ' דלא נחשב היקש בין המדות דהוי כאלו מפורש בהדיא ע"ש ובמאמר הלכה אבאר:

- ע' (מנחות י"ט ע"ב) וע' תוספות שם דמשמע לדבריהם דאין חילוק דהה"ד דלמדין דורות משעה אולם זה פשוט בכל הש"ס דאמרו הוראת שעה היתה ואין למדין כמו שבארנו לעיל מאמר הוראת שעה פ"ג - אבל לפי המסמורת שקבענו עתה דגם דברי קבלה אם באו על ארבעה פנים שזכרנו גם הם דורות מקרי, שוב צריכין לבוא לטעם הרמב"ן דכלל דאין דנין דברי תורה מדברי קבלה הוא אחד מן הכללים המסורים לנו בדרכי המדות הנדרשות, א"כ מה לי שעה מדורות או דורות משעה, ועוד אם בגזרה שוה צריך להיות מופנה משני צדדים אם כן גם דברי קבלה למד ומתלמד הוא ועוד מה נעשה לש"ס ערוכה ומפורש (ב"מ ל"ב ע"א) דאם אמר לו אביו הטמא או אל תחזיר דאין שומעין לו, וצריכין קרא ע"ז דבלא"ה ה"א דישמע לו אע"ג דאין עשה דוחה ל"ת ועשה, מ"מ כיון דהוקש כבודם לכבוד המקום נאמר כאן כבד את אביך ואת אמך ונאמר להלן כבד את ה' מהונך, וה"א דלציית לי' אף במקום עשה ול"ת קמ"ל ע"ש, ושם גז"ש מד"ק לד"ת הוא. ואף דבש"ס נאמר הוקש כבודם בלשון היקש מ"מ בודאי אינו רק גז"ש ולא היקש, דתנאי ההיקש דצריך להיות שניהם כתובים בפסוק אחד סמוכים זה לזה:

ואפשר לומר באלו השנים דלמדין דברי תורה מד"ק, דאינם למוד בגז"ש רק גילוי מלתא לבאר ע"י הנביאים הוראת המלה ופתרונה בלשון הקודש, ולומר דפרע הוראתה בלשון הקודש הגדלת שער משך ל' יום, וכן ענין מלות כבוד הונחה רק על ענין רוחני ונקרא ה' מלך הכבוד, ונקרא נפש האדם כבוד כמו בקהלם אל תחד כבודי וכיון דמצינו דהונחה מלה זו נגד החוב המוטל על הנברא לכבד את בוראו[40] בשעה שמכיר ומתבונן בנפלאות אדון כל ותתעורר נפשו ליראת התרוממת. וראינו דגם בחוב אשר מוטל על האדם לשמוע בקול אבותיו ג"כ השתמשה תורתנו הקדושה במלות כבוד אשר ראשית הנחתה על ענין רוחני, והכונה דגם נגד אבותיו צריך לכבד אותם אפילו בענין רוחני היינו היכי

[40] **הגה** וע"ז הענין כיונה המשנה במאמרה הנחמד איזה מכובד המכבד את הבריות, היינו אע"פ דכל הנמצאים המה מעשי ידיו של הקב"ה ומספרים כבוד אל ע"י תנועותיהם אשר ירוצו ולא יגעו ולא יפסק התנועה מאתם אף כרגע מ"מ ע"י הוד נפש השכלים אשר חלק ה' בבינה לבני אדם ובראם בצלם אלקים מזה נכרו יותר נפלאות יוצר כל כי שמה לא ראינו רק נמצאים דוממים או גולמים אשר יעשו רק חקם הקבוע בהם ושומרים תמונתם בלי שום השתנות לא כן נפש האדם אשר נתגלה ע"י תבונתו ונטיותיו החפשיות ואינו עומד במצב אחד רק הולך מחיל אל חיל וממדרגה למדרגה לעלות על במתי ההשגה השלימה מה שיש ביד בן אדם להשיג וע"ז כיונו בש"ס (כתובות ה' ע"א) גדולים מעשה צדיקים יותר מבריאות שמים וארץ היינו דע"י בריאת הצדיקים אשר יטו מכלם להשגות השלימות ונגלה על ידיהם שלימות הפועל השכלי יותר ממה שנגלו ע"י בריאת שמים וארץ וע' מ"ש הרב העקרים פ"ב לשלישי דמפ"ז לא נאמר בבריאת האדם למיניהו כי אין לו שלימות במין כשארי בעלי חיים אשר כל המין שוים זה לזה בעניניהם לא בזאת חלק בני איש כי המה יש להם שלימות באיש ונפרדים זה מזה ע"י כח השגתם אשר נאצל לכל אחד ממרומים ע"ש וזה כונת המשנה דהמכובד האמתי הוא המכבד את הוד מעלת הבריות וע"י החקירה בהוד נפש האדם וענין הבריות השכלים כלם יתבונן בנפלאת יצורתן ישיג מעט מעט את תפארת יוצר כל:

דאמרו לו לעבור על דברי תורה, נמי חייב לשמוע להם קמ"ל קרא דבכה"ג היכי שציוו אותו אביו ואמו בדבר שמתנגד לתורת משה א"צ לשמוע להם, ולא יוקשה לך לשון נאמר כאן ונאמר להלן אשר נאמר בשני ענינים אלו דמשמע מטעם גז"ש אתינא עלה, ולדברינו הרי אינו רק גילוי מלתא בעלמא ולאו מילף הוא זה לאו קו' דלשון זה לאו בדוקא אתמר וע' מ"ש התוספות (חולין קל"ז ע"א) ד"ה גיזה גיזה דכ' דאע"ג דד"ת מד"ק לא ילפינן, כאן אינו רק גילוי מלתא דלשון גיזה נופל רק על הרחלים והכבשים, ואע"ג דנאמר בלשון גז"ש דהרי פריך גיזה למאי אתא מ"מ אינו דבר חדש ע"ש, וגם כאן כן דעקרו רק גילוי מלתא:

וכיון שבאנו לזה דהך דהיקש כבודם לכבוד המקום אינו רק גילוי מלתא, יתישב שפיר קו' הריטב"א הובא בשיטה מקובצת דמה קאמר הש"ס כיון דהוקש כבודם לכבוד המקום ה"א דידחי[41] עש' את ל"ת ועשה, וכי יהי' עדיף מכבוד המקו', וכיון דאין מצות

[41] **הגה** הנה ענין עשה דוחה ל"ת הוא ים גדול ורחב ידים ותקצר היריעה כאן לבאר כל הפרטים וליישב כל הסוגיות הנראות כסותרות זא"ז רק עתה באתי לעורר על המעיין על העקרים הראשיים אשר הסכימו והחליטו חז"ל בזה. הנה כלל גדול ומוסכם מחז"ל דכל היכי שיפגשו עשה ול"ת וא"ז דיש כאן איסור ויש ג"כ מצוה אשר אי אפשר לה שתתקיים מבלתי עבירת האיסור ולא ידענא אם האיסור נדחה מפני המצוה או המצוה מפני האיסור אזי הלכה פשוטה אצלנו אע"ג דל"ת חמור מן העשה דהרי לוקין על ל"ת מ"מ אתי עשה ודחי לי' (יבמות ז' ע"א) אטו ל"ת חמור מיני' וקאתי עשה ודחי מה לי איסרא רבה או איסורא זוטא: והנה בירושלמי פ"ב דחלה משמע לדעת ר' יונה לא אמרינן כלל עשה דוחה לא תעשה רק באלו דכתובים בתורה זה אצל זה כגון שעטנז אבל בשאר המצות אשר אינם כתובים בצדם אין עשה דוחה ל"ת וע' בשאגת אריה סי' צ"ו דהביא דעת ר"ש פ"ב דחלה ואולם הוא דחה זאת מכח האי דירושלמי פ"ק דביצה דמשמע דלדעת ר' יוסי לא משכחת הדין דעשה דוחה ל"ת אלא א"כ כתובה בצדו ובלא"ה ל"א עשה דוחה ל"ת, אולם כל סוגיות הש"ס בבלי אינם הולכים עד"ז דבכ"מ פשוט לן כלל זה דעשה דוחה ל"ת ואפילו לב"ש דס"ל (מנחות מ' ע"א) דלא הותר כלאים בציצית מ"מ מודה דעשה דחי לא תעשה משום דילפינן מראשו ע' תוס' שם:

והטעם דעשה הקל דוחה ל"ת החמור הנה מצאתי במכילתא פ' יתרו הביאו רש"י בחומש פ' הנ"ל וכן הוא בירושלמי פ"ג דנדרים ופ"ג דשבועות לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך בדבור אחד נאמרו, מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים בדבור אחד נאמרו ערות אשת אחיך לא תגלה יבמה יבא עליה בדבור אחד נאמרו, וע' תשובת ר"מ אלשקר סי' ק"ב בשם רבינו שרירא ובנו רבינו האי הפי' דכיון דאלו הדברים מתנגדים זה לזה אמרינן דנאמרו מאת ה' בדבור אחד ובשעה שנאמרה ל"ת לא היתה המצוה בכלל איסור ע"ש וע' רש"י (ברכות כ' ע"א) דהא דדחי מת מצוה לקדושת כהן משום דבשעה שנאמר מ"ע דקדושת כהן לא על מת מצוה נאמרה כמו שלא נאמרה על קרובים והתוספות דחאו שם שיטת רש"י דא"כ בכל עשה דוחה ל"ת נימא דהל"ת לא נאמרה במקום מצוה ואיך שייר לשון דוחה כיון דלא היתה כאן שום איסור וע' בפ"י שרמז לדברי הרמב"ן בתורת האדם וע' מהרי"ק שורש קל"ט שהביא ג"כ דעת שואל אחד דרצה לומר דבמקום מצוה לא נאמרה ל"ת ודחה דבריו. והנה ראיתי בתוספות (יבמות ג' ע"ב) ד"ה עשה דהקשו דלמה לא הביאו בש"ס כאן ראיה דעשה דוחה ל"ת ממצות יבום גופא דדוחה איסור אשת אח ותירצו דהיכי דמצותו בכך ועיקר המצוה הונחה על איסור בודאי זה לא מקרי דחויה ורק הראיה מכלאים בציצית דלא מקרי מצותו בכנך דאפשר לקיים מצות ציצית בבגד של צמר וכן גבי נזיר משכחת בנמרטו שערו ע"ש והיינו דמצותו בכך אינו בכלל דחויה רק הותרה לגמרי ואע"פ שהתורה אסרה בכלל מ"מ כתבה בפירוש דבמקום זה המצוה לעבור על האיסור ולא היה בזה איסור מעולם, ואולם עיקר הספק בש"ס על מ"ע ול"ת אשר שניהם עומדים ומתקיימים בפני עצמם ורק ע"י הזדמנות ומקרה פגשו זה את זה, כגון דשחט בי"ט עוף וחיה ואין לו אפר מוכן לכסות או יבמה מן הנשואין שנפלה לפני כהן גדול או שאנס את הממזרת או שאין לו כזית מצה [אלא] של איסור בכל אלו הנה מצות אלו יכולין להתקיים בפ"ע וכן הל"ת מתקיימים בפ"ע ורק אירע הדבר שאי אפשר עתה ע"י הפגשם יחד לקיים שניהם רק האחד צריך להיות נדחה מפני חברו אם

נימא דהל"ת נדחית ובמקום מצוה לא נאמרה ל"ת או דלמא להיפך אמרינן דבמקום איסור לא נאמרה המצוה ולא ידענא הי מנייהו מפקת ולמדו מכלאים בציצית דאע"ג דמצות ציצית יכולה להתקיים בטלית של צמר מ"מ כתבה התורה סמוכין להתיר ציצית אף בטלית של פשתן ע' תוספות (כתובות מ"א ע"א) ותוס' (מנחות מ' ע"א) ראינו דאף בטלית של פשתן נמי התירה התורה כלאים כיון דבפשתן אי אפשר לקיים שניהם ופגשו המצוה והאיסור יחד ונדחה ל"ת מפני העשה וכאן לא שייך דבמקום המצוה לא נאמרה ל"ת דהרי אף דיקיים מצות ציצית יוכל להיות דלא יפגע בל"ת כגון בטלית של צמר ואם כן איסור כלאים קאי וקיימה אף במקום מצוה דציצית ומפני זה אינו רק דחויה. ומפני זה יוצדק נמי סברת הש"ס (יבמות ה' ע"ב) דרצה ללמוד מתמיד פסח ומילה דדחי שבת ומשני מפני שהם לפני הדיבור והינו דוקא כלאים בציצית וכדומה דשניהם המצוה והל"ת נאמר בזמן אחד מפי הגבורה אז הוא מקום הספק מי נדחה בפני מי אם העשה לפני הל"ת או להיפך אבל היכי דהמצוה היתה עדיין קודם שנאסר האיסור אמרינן דלא פקעה מצוה זו שהיתה מקודם חובה עלינו בשביל מה שנאסר אחר כך דהמצוה כגון פסח תמיד ומילה היתה חובה עלינו קודם שנאמר דין שבת והל"ת בא בגבול העשה בודאי לא כוונה התורה לבטל המצוה שחלה מקודם וה"ה אם שניהם העשה והל"ת הי' קודם הדיבור בזמן אחד דמיא להיכי דשניהם לאחר הדיבור ומפני זה יתכן דרצה הש"ס לפשוט דעשה דוחה ל"ת מדצריכין קרא את שבתותי תשמרו דאין עשה דכבוד אב ואם דוחה ל"ת דשבת ואע"ג דקי"ל (סנהדרין נ"ז ע"ב) דמצות כבוד אב ואם במרה נצטוו אם כן שוב הוי עשה דלפני הדבור אבל כיון דגם שבת במרה נצטוו א"כ שוב דמיא לשניהם אחר הדבור דשייך הי מנייהו מפקת דהרי בזמן אחד נאמרו משא"כ תמיד פסח ומילה נאמרו קודם קבלת שבת במרה ואם כן איסור שבת באה בגבול מצות הללו ומפ"ז נדחו נמי דברי הגאון בעל שאגת אריה סימן צ"ו דהוקשה דלמה אין עשה דאכילת פסח דוחה לל"ת דגיד הנשה הרי שניהם קודם הדבור אבל לפי הנ"ל כיון דאיסור גיד הנשה עדיין מזמן יעקב נאסר ומצות פסח לא נאמרה רק בשעת יצ"מ ואם כן שוב העשה באה בגבול הל"ת בודאי שוב מפקעינין עשה ולא נאמרה מ"ע אכילת פסח על גיד הנשה ועיקר הדבר לא תלי בלפני הדיבור או לאחר הדיבור רק במי שקדם בזמן לחברו דאמרינן דהן עשה או ל"ת שנאמרה פעם אחת לא נפקע בשביל עשה ולא תעשה שבאו אחר כך: ובמאמר תורת אבות בארתי בזה יותר: עוד צריך שתדע דדוקא בנפל דרך מקרה והזדמן שפגשו זה את זה עשה ול"ת אז הוא מקום ספק מי נדחה בפני מי ומביאין ראיה מכלאים בציצית דעשה דוחה לא תעשה אבל אם נסתבב פגישת הענינים על ידי פשיעה בכה"ג צדקו דברי התוספות (עירובין ק"ד ע"א) דאין עשה דוחה לא תעשה ע"ש והטעם וכי בשביל שפשע זה במלאכתו ולא נשמר כראוי ונתערב מתן אחד במתן ארבע נעקור איסור בל תוסיף אשר תלויה וקיימת אפילו על קרבן זה בשעת שחיטתו ונימא כיון דלא היה זריז ופשע בעבודתו נעקור מצות התורה וכי יעלה על הדעת דהתורה לא כיונה כאן באיסור בל תוסיף בשביל שאירע שנתערב מתן אחד במתן ארבע, וכן נמי כל מצוה דאפשר לבטלה ותלוי בדעת האדם בודאי לא עקרינן מצות התורה כיון דלא לבד שהחובה מוטלת על האדם לקיים מצות התורה אלא מחויב לשמור שתתקיים התורה אצל כלל ישראל ומפני זה אם תלוי ביד האדם שלא יעברו על המצות אזי כופין אותו, (כתובות מ' ע"א) היכי אמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה, דוקא מילה בצרעת וסדין בציצית אבל הכא אי אמרה לא בעינא מי איתא לעשה כלל ע"ש, וכתבו התו' והשיטה מקובצת שם כיון דתלוי בדעתה לבטל מ"ע דולו תהיה לאשה אזי כופין אותה כדי שלא יעבור על לאו דממזרת דאדם צריך לבטל דעתו נגד דעת התורה. ובודאי לא שייך הספק דהי מנייהו מפקת. וכן בכלל דאמרו בש"ס (ביצה ח' ע"ב) היכי אמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה כגון מילה בצרעת וכו' דבעידנא דמעקר לאו מקיים עשה והטעם דלמא לא יקיים המצוה בשביל איזה סיבה ונמצא דהיתה עקירה למפרע שלא לצורך, ובפרט דלא נוכל לומר דהל"ת לא היתה במקום המצוה דהרי אם אחר כך לא יקיים המצוה בודאי תהיה ל"ת חלה למפרע ומי איכא מידי דהשתא לח חיל ואחר כך תחול למפרע, ולפי סברא זו לא לבד בלא התחיל המצוה כלל דל"א אתי עשה ודחי לא תעשה, אלא אפילו בהתחיל במצוה ומתעסק בה אלא שלא גמרה עדיין גם בזה לא דחינן מכח החשש דילמא לא יגמור המצוה ועבר למפרע: וזה שלא כדעת הרנב"ר הובא בנימוקי יוסף פרק אלו מציאות דהתחלת המצוה נמי מקרי בעידנא, אולם לא ידעתי מה חילוק יש דהרי גם התחיל במצוה כ"ז שלא גמרה עדיין לא עביד מצוה והל"ת עבר מיד ומה שהביא ממילה בשבת דקי"ל מל ולא פרע כאלו לא מל ומ"מ דחי מ"ע את השבת הנה לא ידעתי איך מביא ממילה בשבת הרי כבר אמרו דמילה היא עשה דקודם הדבור כמ"ש לעיל משום דלא נאמר איסור שבת נגד מצות מילה שקדם לו אבל בל"ז מה לי התחלת המצוה או לא התחיל המצוה כיון שלא גמר עדיין אולי קושיתו כאן דקיימא לן (יבמות ע"ח ע"ב) לא נאמרה מצות פריעה לאברהם אבינו ורק ניתנה למשה בסיני, ואם כן לא שייך לומר דהוא מ"ע שקודם הדבור דהרי מ"ע לא היתה קודם הדבור רק על מילה וכיון דנתוסף הפריעה שוב עתה מל ולא פרע כאלו לא מל ואם כן אין ראיה מה דקה"ד היתה והאיסור בא בגבול המצוה דז"א דהמצוה לא היתה רק מילה אבל עתה דנתוסף הפריעה ומילה לא הי' רק פלגא דמצוה ופלגא דמצוה לא דחתה מעולם את השבת והא דקאמר הש"ס באמת דממילה ל"י כיון דהוא קה"ד לא קאמר רק נגד איסור שבת דגם כן במרה נצטוה ומצות פריעה לא נאמרה רק בסיני

ואם כן כיון דאיסור שבת לא נאמר על מילה מה לי דנתוסף אחר כך בסיני מצות פריעה. מכל מקום גלתה התורה דלענין מילה לא נאמר שבת מעולם. ומפ"ז מיושב נמי קושיא חמורה דאיך אמרו בכתובות מ' וביצה ח' אימת אמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה דוקא מילה בצרעת הרי ממילה בצרעת נמי אין בכלל עשה דוחה לא תעשה דהרי הוא קה"ד וע' תוספות דכ' דלסימנא בעלמא נקטה אבל לפי הנ"ל דכיון דלא תעשה דהשמר בנגע הצרעת נאמרה בסיני ואז נאמרה מצות פריעה (כמ"ש לעיל בשם תוספות יבמות ע"א ע"ב דפריעה הוא מהלכות מסיני ואתי יהושע וסמכה על קרא) ואם כן לא שייך דהא קה"ד והל"ת בא בגבול העשה דהרי עתה נתוסף מצוה חדשה: ואולם עדיין התמיה קיימת היכי דשניהם נאמרו ביחד קה"ד או אחר הדבור דלא ידענא הי מנייהו מפקת ופשיטנא לה מכלאים בציצית דאע"ג דאירע הדבר במקרה דיש לו טלית של פשתן ומכל מקום כתבה התורה מ"ע הכנף פתיל תכלת דאף בכה"ג יתיר תכלת אף בבגד של פשתן ולמה יהיה באמת הל"ת נדחה לפני עשה הרי לא תעשה חמור מיני', והנה מצאתי דבר לאבי התעודה רבינו הרמב"ן בפי' לתורה פ' יתרו בענין זכור ושמור שנתן טעם נחמד לזה, כי בקיום המצות העשה גדול מל"ת כי המקיים ועושה בגופו וממונו רצון אדוניו הוא גדול מהנשמר מעשות הרע ולכך אמרו אתי עשה ודחי לא תעשה ע"ש וכונתו דהיכי דעובר על המצוה הנה עונשו פחות מעובר על לא תעשה דהעובר על מצות עשה איננו עובר רק בשב ואל תעשה שאינו יושב בסוכה או אינו מניח תפילין משא"כ בעבירה על לא תעשה הנה עובר בקום ועשה ומפני זה עונשו מרובה דהרי אוכל נבלות ולובש שעטנז במעשה לא כן בקיום המצות הנה מ"ע מקיים בקום ועשה וקיום מל"ת אינו מקיימה רק בשוא"ת ויוכל להתגרות בשינה ויקיים ג"כ רוב מל"ת שבתורה (וע' עקרים פ' כ"ו לשלישי שעמד באמת על החקירה איך אפשר שיקנה אדם שום שלמות בהיותו יושב בטל ובלתי עושה שום פעולה ע"ש) עכ"פ בקיום המצות עשה גדול מן ל"ת ומפני זה אתי עשה ודחי לא תעשה זה תוכן כונת הרמב"ן (ועפ"ז ישבתי לנכון שיטת הריב"א הביאו התוס' חולין קמ"א ע"א דאע"ג דקיימא לן דאין עשה דוחה ל"ת ועשה מכל מקום היכי דעבר וקיים המצוה אינו לוקה דהרי אתי עשה ודחי ללא תעשה ועל עשה גרידא אין לוקין והקשה בתוספות דהרי כאן לענין לקיחת אם על בנים לטהר את המצורע קאמר הש"ס לא צריכא דעבר ושקלא דלאו עברי' ולשיטת הריב"א לא עבר בלאו רק בעשה דהא הלאו נדחה על ידי העשה אבל לפי הנ"ל דהנה עיקר דדחי עשה לל"ת הטעם משום דמ"ע הוא בקום ועשה ול"ת הוא בשוא"ת ומפני זה צדקו דבריו נהי דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה משום דל"י מכלאים בציצית רק לאוי גרידא אבל עשה לא אבל הלאו מכל מקום נדחה וזה שייך דוקא בענינו של הריב"א לענין שגם שבתון דעשה היא בשוא"ת משא"כ כאן דהעשה אשר עם הל"ת הוא בקום ועשה שלח תשלח ובכל רגע בעמוד ושלח קאי וא"כ ע"י עשה נגלה דגם כח הל"ת הוא גם כן בקום ועשה ע' סוגית הש"ס כאן וסוגית הש"ס בפ"ק דתמורה ופ"ג דמכות לענין אונס שגירש דכל ימיו בעמוד והחזיר קאי דנמי על ידי העשה בא הלאו הוא בקום ועשה ובכה"ג גם הריב"א מודה כיון דל"ת חמור בכה"ג לא דחתה עשה לל"ת וכח הלאו במקומו עומד:

והנה הטעם דצריכין ללמוד כלאים בציצית אע"ג דבלא"ה לענין קיום מצות עשה עשה עדיפא י"ל דכיון דע"י דיקיים מ"ע יעקור אם לא תעשה נמי בקום ועשה ואם כן שוב שניהם שוין ומפ"ז הדר לא ידענא הי מנייהו מפקת ולמדנו מכלאי' בציצית דכ"ז שיפגשו אפילו ע"י מקרה שני ענינים עשה ול"ת אזי ידחה עשה ל"ת ולמדנו דוקא דמי לי' ומפני זה קי"ל נמי (זבחים צ"ז ע"ב) אין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש אע"ג דהתם שניהם במקדש הם מ"מ קדשים מחולין לא ילפינן ואולי בקדשים לא תעשה היא עיקרית: ועתה יש לנו ענינים נפרדים ושונים בענין עקירת עשה ללא תעשה דבדבר שהוא מצותה בכך כמצות יבום ומוספי שבתות ויו"כ וימים טובים דכלם חובת היום הם בודאי אינם בכלל דחויה כלל דהרי עיקר המצוה מונח רק בשביל האיסור כיון דאקדשי' בעשיי' מלאכה באו הקרבנות ע' (עירובין ט' ע"ב) וכן ענין כלאים בבגדי כהונה גם כן דמצותו בכך. ודברי הרמב"ם סוף ה' כלאים שכ' דבגדי כהונה דמות' בהם כלאי' דמיא לכלאים בציצית ע"ש צ"ע לא דמי דכלאים בציצית אינו רק דחויה דהרי אפשר מצות ציצית בלא כלאים משא"כ בגדי כהונה בלא שעטנז לא משכחת לה. וכן מצות מליקה ג"כ הונחה המצוה רק על מה דאסור במקום אחר, וכן מנחת עומר ופטום הקטורת וכלאים בבגדי עבודה ובקרבנות שבת בכל אלו אמרינן (מנחות ה' ע"ב) דמצותן בכך שאני ע"ש ומפ"ז ניחא נמי ליישב קושית התוספות (יבמות ה' ע"ב) דדייק מתמיד דעשה דוחה לא תעשה ולמה לא דייק משאר קרבנות היום דלא הוי קודם הדבור ומכל מקום דחו שבת אבל לפ"ז ניחא דמוספי היום מקרי מצותו בכך משא"כ תמיד לא הוי מצותו בכך דהרי אף בלא שבת איכא שני תמידין בכל יום ואע"ג דזה אמת דתמיד דחי שבת מ"מ לא מקרי מצותו בכך דאינו חובת היום כ"כ כמו מוספים ושעירי יום טוב וקרבנות יום כפור. ועיין רש"י (מנחות ה' ע"ב) דקאמר שבת תוכיח ומסיק מה לשבת שכן מצותו בכך ופירש"י הקרבת תמידין ומוספין מצותו בכך, ואולם מסוגית דיבמות משמע דתמיד לא מקרי מצותו בכך דאל"כ אין מקו' לקושית הש"ס דנילף מתמיד דהרי מן מצותו בכך לא מיירי ולא דייק מיבום עצמו ועיין תוספות (יבמות ה' ע"ב) ד"ה כלהו משעטנז דמפני זה לא ילף מכלאים בבגדי כהונה וכתבו דגם זה מקרי מצותו בכך, ואולי שיט' רש"י דגם תמיד מקרי מצותו בכך דהרי חובת היום מפורש בתורה וביום השבת שני כבשים על

עולת התמיד ועיין (פסחים ס"ו ע"א) דמכאן למדו דתמיד דוחה שבת ואם כן הונחה מצוה זו רק על איסור שבת, וסוגיא דיבמות יש ליישב דאין כונת הש"ס דנילף דעשה דוחה לא תעשה מהקרבת עיקר התמיד רק דקיימא לן (מנחות ע"ב ע"א) דהקטר חלבים כשרים כל הלילה ומכל מקום דחי שבת, ובזה לא שייך מצותו בכך דאינו חובת היום דיכולין להקטיר בלילה, וע"כ מטעם דחביבה מצוה בשעת' דהוי כשאר מ"ע דחינן שבת דאי מטעם דקאמר שם משום דכבר דחתה שחיטה את השבת א"כ למה לי הטעם דחביבא מצוה בשעת' ע' שאגת אריה סי' נ"ט דכ' ג"כ כן וע' (מנחות ס"ג ובשבת קט"ו) דשם אמרינן משום שלא יהיו קדשי שמים מונח בבזיון או שלא יסריח היו הרבה בני אדם מחללין את השבת בהפשטת הפסח ע"ש ה"נ משום חביבה מצוה בשעת' דחי בהקטרת אימורין וזה לא הוי חובת היום: עוד י"ל דסוגיא דיבמות אתיא כמ"ד (יומא מ"ו ע"א) דס"ל תמיד סופו דוחה את השבת ופירש"י היינו אימורין אשר נתותרו מערב שבת ומכל מקום דחי את השבת דילפינן מן מועדו וקרבן של ע"ש לא הוי חובת היום בשבת אולם לפי' זה לא יתכן תי' הש"ס מה לתמיד שכן קודם הדיבור, בפ"ק דחגיגה אמרינן אפילו למאן דסבירא ליה דעולת תמיד הקריבו קודם מ"ת מכל מקום פרטים נאמרו בסיני ובפרט זה דיליף מן מועדו בודאי נאמר רק בסיני: נחזור לענינינו דדבר שמצותו בכך בודאי לא היתה מצוה בכלל האיסור ולמדין מכלאים בציצית בעשה ול"ת שפגשו זא"ז ויכולים כ"א להתקיים לבדו מכל מקום דחי את הל"ת ולאו משום דדחי אלא גם כן אמרינן דאם ימצאו כל התנאים שמצינו בכלאים בציצית אזי גם כן לא נאמרה הל"ת והא דאמר עשה דוחה ל"ת וכן מה דאמרו פסח תמיד ומילה דחיא שבת הנה זה קושית התוספות (ברכות כ') על שיטת רש"י אבל לדעתי כמו דקיימא לן (יומא ז') כמ"ד טומאה דחויה בציבור וכל היכי דאפשר למיעבד בטהרה עבדינן וע' רמב"ם פ"ד מהלכות ביאת מקדש כן ה"נ פסח תמיד ומילה אינו רק דחויה וכל היכי דאפשר לעשות בלא חילול שבת עושים והקרבת אימורין אינו רק מטעם שהיא מצוה בפ"ע דלטעם משום שכבר דחתה שחיטה את השבת לא שייך רק א"א טומאה הותרה וה"ה שבת ובכה"ג אמרינן (זבחים ל"ב ע"ב) כיון דאשתרי אשתרי אבל א"א טומאה דחויה וה"ה שבת דמחד קרא נפקי טומאה ושבת וא"כ אין מקום לתי' הש"ס דהא כבר דחתה את השבת דנהי דשחיטה דחתה את השבת מכל מקום לענין הקרבת אימורין אמרי' מה דאדחי אדחי מה דלא אידחי כו' אלא ודאי דחביבא מצוה בשעתא היא מצוה בפ"ע דדחיא שבת ועל זה אמרי' עשה דוחה לא תעשה דלא הוי אינו רק דחויה אולם בשעת דחיה אמרי' דע"ז לא נאמרה ל"ת כלל:

עוד צריך אתה לדעת דבכלאים בציצית גילתה לנו התורה דתכלת צריך להיות אף בטלית של פשתן ואע"ג דאפשר לקיים מצות ציצית בטלית צמר מכל מקום גלי התורה דבזה הוי המצוה בכל הבגדים והא דבכ"מ קיימא לן כ"מ שאפשר לקיים אין עשה דוחה לא תעשה מכל מקום בכלאים גלי קרא דוקא ומאי דגלי גלי ולא ילפינן מציצית רק דעשה דוחה ל"ת בהפגשם אבל לא שיהיו להמתלמד קולא של המלמד זה לא מצינו כיון דהסברא בחוץ נותנת דהל"ת כדקאי קאי ורק הוא חידוש דין מכלאים בציצית ואין לך בו אלא חידוש הראשי דעשה דוחה לא תעשה אבל לא הקולא של כלאים בציצית וכן צריכים להבין כונת התוספות (כתובות מ' ע"א מנחות ו' ע"א מנחות מ' ע"א) דתנאי זה בעידנא לא מצינו גבי כלאים בציצית דהרי בשעת לבישה עבר משום כלאים ומצוה אינו מקיים רק בשעת עטיפה ע' תוספות (יבמות צ' ע"ב) דהתעוררו בזה וע' שאגת ארי' סי' ל' ואע"ג דהבאתי דלא צריכין בכלאים בציצית הפרטים כיון דגלי קרא מ"מ עיקר קושית התוספות על לשון הש"ס דקאמר אימת דאמרי' אתי עשה ודחי לא תעשה כגון סדין בציצית והקשו שפיר דגם התם לא הוי בעידנא אבל בעיקר הדבר אע"ג דבכלאים בציצית לא הוי בעידנא מכל מקום בהדברים המתלמדים דלא גלי בהו קרא בודאי הסברא בחוץ נותנת דצריכין לכל התנאים. וזה כונת מרן הב"י טור א"ח סימן י"א דדחה דעת רבינו ירוחם דכ' דבזמנינו זה שאין לנו תכלת אין הלבן פוטר רק של מינו אולם אם אין לו מינו שוב גם בזה הותרה כלאים בציצית ומרן דחה דבריו כיון דאפשר במינו אפשר לקיים שניהם מקרי והיינו אי אפשר לקיים שניהם דוקא דמצד האיסור אי אפשר לקיים כגון ששחט בי"ט דאסור לחפור בדקר אבל אם אי אפשר מחמת שאין לו טלית של פשתן הנה לא ניתנה האיסור לדחות מחמת חסרון כיס של הפרט וע' בשאגת אריה ס' צ"ו דכ' בעצמו סברא זאת ואולם העיר מש"ס (שבת קנ"ג ע"ש) דאמרי' אי איכא אחר לעבד אחר ויהיה דבר שאין מתכוין ומשני בליכא אחר הרי בליכא אחר עוקרין ל"ת מה"ת אע"ג דאלו היה אחר היה אפשר לקיים שניהם ע"ש וכבר התעוררו גם הגאונים אחרונים בזה אבל לפי הדברים שבארתי דודאי מילה בצרעת כיון דכ' התורה ריבוי דאפילו במקום איסור ימול ואם בליכא אחר לא מלינין ע"י האב א"כ קרא למ"ל אלא ע"כ דכמו גבי תכלת כתבה התורה דלדחי אף של פשתן אע"ג דאפשר בשל צמר כן כאן נמי, אולם כיון דקימא לן דאינו רק דחויה וצריכין למיהדר על היתר ומפ"ז באיכא אחר עביד אחר אולם בליכא אחר ע"ז כתבה התורה הריבוי אבל בשאר איסורים דפגשו זא"ז או בלבן אשר דיבר מרן הב"י דלא מצינו דרש דמותר רק למדין מתכלת בודאי לא משניחין על האישים הפרטים כיון דבכלל אפשר לקיים שניהם. וכיון שבאנו לידי כך יהיה הנקל ליישב קו' שיטה מקובצת דמאי קאמר הש"ס כיון דהוקש כבודם לכבוד המקום הו"א דדוחה עשה לל"ת ועשה והקשו דהרי לא עדיף מכבוד המקום דאין מצות המקום דוחה עשה ולא תעשה אבל לפי מה שכתבתי

המקום דוחה עשה ול"ת, למה יהיה מצות אביו ואמו דוחה לעשה ול"ת, אבל כיון דעיקר הלמוד כאן מדהונח לשון כבוד נגד אביו ואמו, מורה דכמו שחייב לנהוג כבוד נגד ה' כך חייב לנהוג כבוד באבותיו, וכבר בארנו לעיל מאמר הוראת שעה דהיכי דבא מצות ה' ע"י נביא לעקור כל המצות לשעה עוקרין משום מגדר מלתא - חוץ מע"ז - אם הוא נביא מוחזק, וכן אם בא מצות ה' לנביא במה שנוגע לו לבדו ואין לזרים אתו, אז מחויב לשמוע מיד בלי שום הטלת ספק בנבואה הבאה לו, ואף דליכא מגדר מלתא ע"ש, כן אם אמרי' דהוקש כבודם לכבוד המקום היינו כאלו אמר לו ה' לעבור על המצוה דחייבים לשמוע לו לשעה אף באיסור שיש בו מיתה, והה"ד אם אמר לו אביו לעבור על מצות ה' לפי שעה נמי חייבים לשמוע לו, ואין זה דומה לכלל דאין עשה של תורה דוחה ל"ת ועשה, דשם לא באה המצוה רק בכלל כל התורה ונשארה לחוק קבוע לדורות, ואמרינן דבמקום עשה ול"ת לא נאמרה עשה זו, אבל היכי דידעינן ע"י נביא דהקב"ה חפץ בעקירה זו לפי שעה חייבים לשמוע לו וגם כאן אם בא מצות אביו ואמו מפורש כיון שהקשו כבוד' לכבוד המקום קס"ד דישמע לו לעקור מצות התורה לשעה, ומפ"ז צריך למוד מיוחד ע"ז דאין שומעין להם. והראי' דלא מצינו כאן רק באמר לו אביו הטמא או אל תחזיר (ביבמות ה' ע"ב) לא נאמר רק באמר לו אביו לחלל שבת, דצריך קרא דאל ישמע לו, ולא מצינו דצריך קרא היכי דאמר לו אביו לעבור ע"ז דאין שומעין לו, והטעם כיון דקי"ל דבע"ז אין שומעין לנביא לעקור לשעה אפילו העמיד חמה באמצע הרקיע, ועיין רמב"ם פ"ט מהלכות יסה"ת ה"ד ובודאי דלא עדיף כבודם מכבוד המקום:

ומן מוצאי הדברים הללו תבין נמי ליישב קושית התוספות דלמה לא קאמר הש"ס גזירה שוה דתירא תירא בדברי תורה עצמה, נאמר כאן אביו ואמו תיראו ונאמר להלן את ה' אלהיך תירא, והנה לכאורה קושית התוספות אינו מובן דהרי קי"ל אין אדם דן גז"ש אלא א"כ קיבל מרבו א"כ דילמא לא היתה גז"ש דתירא תירא מקובל אצלם, ואולם צריכין אנו לבאר דבריהם ע"פ דברי הרמב"ן בהשגותיו לס' המצות שורש כ' דאין הפירוש דפרטי גז"ש צריכין להיות מקובל דא"כ יקשו כמה סוגיות בש"ס דמקשה דנילף גז"ש ממקום אחר ומשני מהא עדיף דמי לי' (חולין פ"ה ע"א) אלא ודאי דרק כלל הדבר היה מקובל כמו התם דהיתה קבלה אצלם דשחיטה שאינו ראויה ילפינן משחיטה, אולם מאיזה

בפנים דעיקר הלמוד הוא גילוי מלתא מדהונחה התורה בלשון כבוד וכל היכי דכתיב בפירוש ריבוי אז דוחה עשה ולא תעשה כמו מילה בצרעת דכתבו התוספות (שבת קל"ב ע"ב) דהוא עשה ולא תעשה מכל מקום דחי כיון דר"בתה התורה ועיקר הא דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה דוקא בשאר הענינים שפגשו זה את זה אבל בדבר דמפורש בתורה דאפילו במקום האיסור יקיים מצוה בודאי ע"ז לא נאמר הל"ת, ועשה דחי אז אפילו לא תעשה ועשה ואכ"מ:

שחיטה אם משחוטי חוץ או משחיטת חולין זה נמסר לבינת חכמים וזה עיקר החקירה בש"ס זה תוכן דברי הרמב"ן, וגם כאן הקשו בתוספות שפיר כיון דהיתה הגז"ש מקובל אצלם, דילפינן כבוד אב ואם מכבוד המקום א"כ נילף תירא תירא ג"כ אב ואם מכבוד המקום זאת הוא כונת התוספות. אבל לפי מה שבארנו דכאן לאו מכח גז"ש אתינן, דהרי אין דנין ד"ת מד"ק בגז"ש, ועיקר הלמוד כאן הוא גילוי מלת' דהונח מלות כבוד על ענין רוחני, וזה דוקא במלות כבוד דלא הונחה רק על ענין רוחני, משא"כ מלות מורא דהונח על הגשמי כמו על הרוחני, כמו כי ירא אנכי אותו פן יבא והכני אם על בנים, ואין כאן גילוי מלתא וכיון דלא היתה כאן שום גז"ש מקובלת דנילף אב ואם מכבוד המקום שוב אין מקום לקו' התוספות דנלף תירא דלא היתה כאן גז"ש מקובלת:

ומן העקרים שדברנו והשרשנו למעלה, תבין ותשכיל כי אם יבאו לפניך דינים והלכות שהוציאו חז"ל מד"ק, על ארבעה פנים שזכרנו למעלה, אזי חומר דין תורה עליהם, ולאו משום שמחשבים דברי נביאים כאלו באו במצות המקום לצוות על דינים חדשים שלא נודעו מקודם באומה, אלא נהפוך הוא כיון דעיקר גדול אצלנו דאין נביא רשאי לחדש דבר, או לפרש פירוש שלא שמענו מן משה רבינו, שוב נדון דבריהם שכתכו בספרי נבואותיהם הלכות המקובלות מסיני:

פרק שביעי

בו יתבארו הענינים שהתעוררנו עליהם בפתח דברינו, על ההלכות אשר נלמדו מדברי נביאים, ומ"מ דינם רק כשאר תקנות חכמים:

וכיון שבארנו דכל תורת נביאים אינם רק שכתבו הלכות המקובלות להם בע"פ מן משה רבינו, ומפ"ז הדבר מובן מעצמו אם באו לפנינו הלכות נלמדו מד"ק, ומתנגדים לתורה שבכתב או מתנגדים להלכות אשר הוציאו חז"ל מן תורת משה ע"פ המדות המקובלות, או מה שהוציאו חז"ל מד"ק המה בהיפך מהלכות אשר מסורות לחז"ל בע"פ, וכיון שכן א"כ ע"כ אי אפשר לומר על הלכות היוצאות מד"ק דהמה הלכות מסיני דהרי סותרות זו את זו, לכן באופנים הללו אם ראינו הנביאים הקילו על תורת משה נדון דבריהם שבאו רק לצורך שעתם ובני דורם משום הוראת שעה הצריכה לכך ולא נשארו במעמד זה לדורות -כמו שבארתי לעיל מאמר הוראת שעה - ואם החמירו הנביאים על תורת משה הנה חומרא זו אינה רק בשאר משמרת וגזירות חכמים שעשו סייגים הרבה לתורה כדי שלא יבאו ליגע בנקל באיסור תור', ובין גזירות נביאים או גזירות חכמים המה לעול על צוארינו בחוק מצות התורה שאמרה לא תסור מכל אשר יורוך, אולם אין עליהם חומר דין תורה לענוש עליהם עונש מלקות ומיתה, וכן כל ספק נולד לנו בגזירות אלו הולכים

בהם להקל, ומפ"ז בהך דס"ל לרבינא משמי' דרבא דמקרא מלא דיבר הכתוב לא שנא חולין לא שנא תרומה וקדשים אינם עושים כיוצא בהם (פסחים י"ד ע"א) וצדקו שמה דברי רש"י דדברי חגי אינם רק מדבריהם ע"ש, והטעם כיון דהמה להיפך מדין התורה, וכן בהך דמסיק הש"ס דטומאת ע"ז אינה רק מדרבנן (שבת פ"ג ע"ב) ובע"כ היה לחז"ל זאת בקבלה, א"כ הני הקישות מתורם כמו דוה ומן וישלך עפרה אל קבר בני העם אינם רק מדבריהם, ואין צריכים לבא דהם אסמכתות בעלמא דאפילו אם היו באו מפורש בדברי הנביאים לא היו דנים אותם רק כחומרת נביאים שעשו סייגים לד"ת, וכן מה שדרשו חז"ל אבלות שבעה מהיקש והפכתי חגיכם לאבל מה חג שבעה אף אבל שבעה (מועד קטן ך' ע"א) ומ"מ כ' רבינו הרמב"ם פ"ה מהלכות אבל ה"ז רמז לאבל שאסור בעשיית מלאכה שנאמר והפכתי חגיכם לאבל, וכתב מרן דקדק לכתוב רמז מפני שאינו ראיה גמורה ולכאורה הרי הוא היקש בד"ק ולדידן גם ד"ק נתנו לדרש בי"ג מדות ומכ"ש בהיקש, רק הטעם כיון דעיקר אבילות לדברי רבינו בס' המצות מ"ע ל"ז, תליא במ"ע דטומאת קרובים וזה אינו נוהג רק ביום ראשון לבד וכן מצינו הלכה פסוקה וברורה דהלכה כדברי המיקל באבל, והטעם דשאר ימי אבלות אינו רק מדבריהם וספק דרבנן לקולא - והא דגם ביום ראשון קי"ל הלכה כדברי המיקל באבל כבר התעורר הרמב"ן בתורת האדם שער אנינות, דכ' דבאבלות יום ראשון לא מצינו שום פלוגתא רק מצינו בש"ס מחלוקת בבא ממקום רחוק מג' ואילך ובשמועה רחוקה, וגם בנטילת צפרנים דהוא רק מדקדוקי דברי סופרים שהחמירו על עיקר אבלות דבר תורה עכ"ל הרמב"ן - וכיון דהיתה הלכה דאין אבלות רק יום ראשון, ומפני זה כל איסור מלאכה אינה רק מתקנת נביאים ע"י ההיקש, ולומר דרק לענין יום ראשון מהני היקש לאוסרו במלאכה אבל לא לכל שבעה, זה אי אפשר דהרי קי"ל אין היקש למחצה - ודברי הרמב"ם צ"ע אשר בפ"ה מהלכו' אבל ה"א חישב גם מלאכה שאסור מן התורה ביום ראשון ובה"ז כ' רמז לאיסור מלאכה - ומפני זה כל עיקר איסור מלאכה לאבל אינה רק מדבריהם:

וכן ניחא נמי לישב הא דלא מנו מוני המצות מה שאמרו חז"ל (כתובות קי"א ע"א) העולה מבבל לא"י עובר בעשה שנאמר בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם, והיינו דמצוה זאת היא היפך ממצו' התורה שנצטוינו בשעת מתן תורה לרש' את הארץ ולהאחז בה, ואם לא היינו חוטאים היתה עדיין א"י מוחזקת אצלנו, וע"כ מצוה זאת הוא כשאר תקנות וגזירות שקבלו עליהם אחר גלות מהארץ, ע' (ב"ב ס' ע"ב) וע' רמב"ן בתוספותיו לס' המצות מ"ע ד' דחשב במנין המצות לרשת את הארץ והרב בעל מגלת אסתר דחה דברי הרמב"ן דאם מצוה זאת נוהגת לדורות איך אמר ירמיה בבלה יובאו

עד יום פקדי אותם והרי אין נביא רשאי לחדש על ד"ת מכ"ש לסתור ע"ש, ואני אומר ולטעמך גם לשיטתו לא יתכן דנהי דמ"ע דירושת א"י אינה לדורות מ"מ איך חדשו הנביאים באיסור שלא לצאת מבבל לא"י, והרי אין הנביא רשאי לחדש וע"כ דלא באו הנביאים לעשות ולחדש מצות התורה רק הוא כשאר גזירות שעשו ישראל בימי הגלות וקבלו עליהם הצומו' וגזרו שלא לסוד ולכייר ביתו ע' ס"פ חזקת הבתים, כן גזרו שלא לעלות לא"י בלתי אם ישלח ה' מלאכו לפנינו לפדות אותנו מן הגלות המר והנמהר, ואף דבתחילה היתה ירושת א"י לחובה עלינו מ"מ רשות ביד ב"ד לאסור את הדבר שהית' מצוה עלינו כמו, לקיחת ריבית מעובדי כוכבים ומזלות לדעת רבינו בס' המצו' מ"ע קצ"ח הוא מ"ע של תורה ומ"מ אסרו חכמים ע' יו"ד סימן קנ"ט, וכן לשיטת רבינו מ"ע ז' בשמו תשבע הוא מ"ע של תורה לשבע אמת בשמו של הקב"ה, ומ"מ אמרו בדורות אחרונים אם יש לך כל המדות הללו אז בשמו תשבע וע' בהשגות הרמב"ן למ"ע זאת. וכן מצות יבום היא מצוה העקרית, וחליצה במקום יבום לאו כלום הוא ע' רמב"ם פ"א מהלכות חליצה ה"ב ומ"מ אסרו בדורות אחרונים ליבם, כן גזירות נביאים שלא לעלו' מבבל לא"י היא כאחד מאלו דבתחילה היתה מצוה ואחר כך אסרוהו - ועיין רמב"ם ספ"ה מהלכות מלכים דלא הביא הדין רק בעולה מבבל לשאר ארצות ולא הביא לשון הש"ס מבבל לא"י, ואולי כיון דמתנגד למצות התורה אסור להם אפילו להחמיר ובפרט לעשות מן המצוה איסור, ולא דמי להנהו דחשבתי דכל אלו אינם רק משמרת לעיקר מצות התורה ואולי ילמוד ממעשיו ואתי למסרך אם יקח ריבית מעובדי כוכבים, ויבום דלמא לא יכוין המצוה כתיקונה והכשרה, אבל לגזור דבר המתנגד למצות התורה ואין בזה חיזוק לגוף המצוה זאת לא שמענו, וע' מ"ש האחרונים לישב שיטת הט"ז יו"ד סימן קי"ז דהיכי דמפורש בתורה להיתר אין כח ביד חכמים להחמיר ואיך יפרנס ענין ריבית ועיין ב"ח יו"ד סי' קנ"ט - עכ"פ עשה דד"ק דבבלה יובאו לא נאמרה בסיני כיון שתתנגד למצות התורה:

עוד יש מצות נביאים, במגילה, והלל, ושבות דמקח וממכר בשבת, ומעשר אילן וירק, וארבעה תעניות ובכללם תענית ט"ב, בכל אלו מבואר בקרא דלא נגזרו ונתקנו רק בזמן אחרון, קצתם, משום גדר הפרצו' הרחבות שנתהוו בימיהם וקצת מהם נעשו לזכר הן לימי טובה או לימי רעה שהיו לאבותינו בזמן מן הזמנים ובכל אלו אין נושא הענין סוכל כלל דנאמר דמזמן קדום יהלכו כל אלו אינם רק כשאר תקנות חז"ל ומפני זה צדקו דברי הירושלמי דשאל מד' חגי ומן הקבלה את מלקיני דהנה מבואר שם דרצה ללקות אותו רק מן קרא דעזרא דבימיו הותרה הרצועה ונתערבו זרע כשר בבנות הארץ ועמד

עזרא וב"ד וגזרו להוציא כל נשים והנולד מהם ונראה דלא עשו זאת רק משום גדר וסייג כדי להפחיד ולאיים עליהם וא"כ שוב בכה"ג אינו רק כשאר תקנות חכמים ואין חומר מלקות על תקנות נביאים וחכמים והשיב ר' חגי כ' וכתורה יעשה אשר מורה בעליל דעזרא לא חידש או גזר זאת מהכרע דעתו מטעם משמרת דהנולד אינו בנו רק הוא ג"כ נובע מתורת משה דכתיב כי יסיר את בנך ועזרא וב"ד לא חדשו רק החזירו עטרת התורה ליושנה, ועל ד"ת בודאי לוקין עליהם אפילו אם לא נלמד רק דרך המדות המקובלות:

פרק שמיני

יבאר הרבה מצות עשה ול"ת שנכתבו בד"ק הן דרך אזהרה או דרך סיפור. ומ"מ אינם רק מדבריהם ולכאורה מתנגדים להשרשים שלמעלה: אולם הראיתי דהיכי דבתורה נכתב מצוה אחת דרך כלל, ומצות הפרטיות נלמדו מן הכלל והמה בכח הכלל אזי דין הפרטים המה רק כענין דרבנן אפילו נלמדו מן ד"ת עצמה:

אול מצינו הרבה לאוין ועשין אשר למדו חז"ל מד"ק, ונכתבו הן דרך ציווי או דרך סיפור, ומ"מ לא ראינו למוני המצות שיחשבם בכלל המצות, ואפילו אם נניח בשיטת הרמב"ם דגם הלכה למשה מסיני אינה נכללת במנין המצות, מ"מ עכ"פ דינם דין תורה ממש אבל באלו המצות אשר אפרטם בסמוך תראה דגם לענין אמתות הדין אינם רק כמצות דרבנן, ואמרינן יום ראשון עובר משום בל תלין ומיום ראשון ואילך עובר משום בל תשהא, היינו קרא דד"ק אל תאמר לריעך לך ושוב ומחר אתן, (ב"מ ק"י ע"ב) וע' רמב"ם פי"א מה' שכירות ה"ו דלאו דבל תשהא אינו רק מדבריהם, וכן קי"ל מלקין על לא טובה השמועה (קידושין פ"א ע"א). ופירש"י שם מכות מרדות, וע' רמב"ם פכ"ב מה' איסורי ביאה ה"ג, והך דלא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה למדו מקרא דאל תחרוש על ריעך רעה, (יבמות ל"ז) ומי שאינו מניח העניים ללקוט עובר משו' אל תסיג גבול עולם, פ"ה ופ"ז דפיאה. והך דאסור להשהות שטר אמנה ופרוע וספר שאינו מוגה בתוך ביתו משום אל תשכן באהליך עולה (כתובות י"ט ע"ב). והנהנה מצרי עין בל"ת דכתיב אל תלחם לחם רע עין. וכן למדו דהשח שיחת חולין עובר בלאו שנאמר ולא יוכל איש לדבר (יומא י"ז ע"ב) וכל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו שנא' אל תגזול דל (ילקוט משלי) הביאו בעל מג"א סי' קנ"ה. זמרא מנלן דאסור שנאמר אל תשמח ישראל אל גיל בעמים (גיטין ז' ע"ב) מקרא ואל תוכח לץ פן ישנאך למדו חז"ל (יבמו' ס"ה) דמצו' שלא לומר דבר שלא נשמע. וכן בענין העשין שלמדו מד"ק אסור לילך בציצי' על הקברו' ועובר משום לועג לרש רפ"ג דברכות, וכן אמרו כל הרואה צדיק ואינו מברכו עובר בעשה שנאמר

זכר צדיק לברכה (בראשית רבה). וכן למדו ופקדת נוך ולא תחטא דחייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שיוצ' לדרך וכדומה עוד הרבה:

ועתה שמע ממני כלל גדול בדרך התורה ומתוך זה יסירו כל המבוכות, והוא דאם אזהרות הנביאים לא באו לצוות על ענינים חדשים אשר לא נדע עדיין, רק באו להוכיח ולייסר את העם ללמד אותנו מדות טובות והנהגות ישרות, הנה יסוד מצוה זו כבר נזכרה בתורה במצוה השרשיות ואהבת לריעך כמוך, והענפים המסתעפים מן מצוה זו אינם רק מדרבנן כי התורה ציותה רק על הכלל והפרטים כלם בכח הכלל, וכן נצטוינו בתורה במצוה השרשיות המונחת לכל ענין הנהגה המדינית ואיך יתנהג האדם במדות ישרות נגד זולתו ונאמר דרך כלל ועשית הישר והטוב, וכל הפרטים אינם רק מדבריהם, וע' מ"ש הרמב"ם פי"ד מהלכות אבל ה"א, מ"ע של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא את המת ולהכניס הכלה כו' אע"פ שכל אלו מ"ע מדבריהם הרי הם בכלל ואהבת לריעך כמוך כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם אחרים לך עשה אותם לאחיך בתורה ומצות עכ"ל, ראינו אע"ג דפרטים הללו נלמדים מן מצות התורה מ"מ כתב דאינם רק מדבריהם[42] וע' מ"ש הרמב"ם בס' המצות שורש שני וז"ל והנסמכים במחשבה זו מנו בכלל המצות בקור חולים ונחום אבלים בעבור הדרש והודעת להם את הדרך וכו' ולא ידעו כי אלו הפעולו' כלם והדומה להם נכנסי' תחת מצוה אחת מכל המצות הכתובות

[42] **הגה** לפי שיטה זו דכל המצות שבין אדם לחבירו המה רק פרטים ממצוה הכללית ואהבת לריעך כמוך והפרטים המה רק דרבנן תוכל להבין בנקל הטעם דלא תקנו חז"ל מטבע ברכה על מ"ע דבקור חולים ונחום אבלים והכנסת כלה וכדומה וכבר התעורר בענין זה הרשב"א בתשובה סי' י"ח והביא תשובת הר"י אבן פלט ומוזכר כל התשובה בכתבה וכלשונה בתחילת ס' אבודרהם ונתן כלל דלא מברכינן רק במצוה שתלוי כונה ביד העושה לעשותו אבל במצוה אשר תלויה ברצון אחר לא מברכין והביא ראיה מכתובות מ' דמקשה הש"ס וליתי עשה ולו תהיה לאשה וידחי ל"ת דממזרת ומשני אימת אמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה וכו' אבל הכא אי אמרה לא בעינא מי איתא לעשה כלל הרי דכל מצוה שאפשר למיעקרה אע"ג דלא עקרה כמאן דעקרה דמי ע"ש והנה בעיקר ראייתו הנה לא דמי כלל דדוקא לגבי עקירת מצות לא תעשה שייך לחלק כמ"ש לעיל דכל ישראל מצווין לעשות כל האופנים האפשרים כדי להעמיד הדת על תילה ואומרין חטא במצוה קלה כדי שיזכה חבירך ע' תוספות ריש שבת ותוס' ריש חגיגה דאע"ג דהמשחרר עבדו עובר בעשה מ"מ כופין את רבו לשחרר חציה עבד וחציה בן חורין כדי שיזכה העבד ויוכל לקיים מצוה דשבת דהוא מצוה רחה ע"ש וע' עירובין ל"ו ע"ב ניחא לי' לחבר דליעבר איסורא זוטא ולא ליעבר עם הארץ איסורא רבא ע"ש מכ"ש הכא דכופין את האשה שתאמר דלא בעינא כדי שלא יעבור הבעל על איסור לאו ובפרט אם קי"ל כשיטה זו דכל היכי דהוא מוזהר היא מוזהרת אבל כל זה אין לו ענין לברכה דכל זמן דלא בטלה וגלי דעתי' דניחא ליה בהטבה של חברו למה לא יברך ועוד קשה ברכת אירוסין גם כן אינו תלוי כלה ביד העושה ומכל מקום מברכין ואפשר דנהי דאין האשה מצווה על פריה וריביה מ"מ מצוה עבדא דקא מסייע' לי' ולא מקרי מצוה דאפשר לבטלה. אבל באמת בעיקר הענין לק"מ לפי הכלל דכל הני מצות הפרטים המסתעפים ממצוה כללית אחת אינם רק מדבריהם ואלו המצות גם כן מדבריהם ומפני זה לא מברכינן ואף דגם על מצות דרבנן מברכין בחוק מצות התורה שכ' לא תסור ע' רמב"ם פ' י"א מהלכות ברכות היינו דוקא היכי שבאו תקנות חכמים בפרטות כנטילת ידים ועירוב והדלקת נר שבת ונר חנוכה ומגילה והלל אבל בדבר שלא בא בו תקנה מיוחדת מחז"ל רק הוציאו ממצוה הראשית שבתורה ע"ז לא מברכינן ואפשר דקושית הרשב"א בשם הר"א בן פלאט עיקרה על מה דלא מברכין על מצות צדקה דהוא מצוה מיוחדת בתורה ושאר אלו המצות שזכר בקור חולים וכדומה לא נקט רק אגב גררא ובמ"א אבאר יותר:

בתורה בבאור ואהבת לריעך כמוך ע"ש ולעיל כתב דכל מה שנלמדו פרטים אינו רק דרבנן ע"ש וביותר הראה מ"ש הרב המגיד סוף ה' שכנים לענין דינא דבר מצרא, וז"ל ודין בן המצר הוא שתורתנו התמימה נתנה בתקון מדות האד' ובהנהגתו בעולם, כללים, באמירת קדושים תהיו והכונה כמו שאמרנו קדש עצמך במותר לך, וכן אמרה ועשית הישר והטוב, והכונה שיתנהג בהנהגה טובה וישרה עם בני אדם, ולא היה מן הצורך לצוות על הפרטים, לפי שמצות התורה המה בכל זמן ועת ובכל מקום, ומדות האדם מתחלפת לפי הזמן והאישים, וחז"ל כתבו קצת פרטים מועילים נופלים תחת הכללים אלו, מהם שעשו אותם דין גמור ומהם לכתחילה והכל מדבריהם עכ"ל הרב המגיד וע' מ"ש הרמב"ן ר"פ קדושים ואמר כי מצות קדושים תהיו כוללת כל מיני פרישות שלא יתגאל בריבוי האכילה, ולא יהיה מצוי אצל אשתו (כהרנגולים) [כתרנגולים], ויקדש עצמו מן היין שלא ישתה אלא מעט לצורך בריאת גופו, וכן ישמור עצמו מן הטומאה, וישמור פיו ולשונו מן הדיבור הנמאס, ויהיה זהיר בנקיות גופו אע"פ שכל אלו המצות אינם רק מדבריהם מ"מ עיקר התורה תזהיר על הכלל, וכן דרך התורה לכלול בכיוצא בזה, לכתוב אחר אזהרת פרטי דינים כלל, כמו אחר מצות הפרטים בין אדם לחברו לא תגנוב לא תגזול לא תונו, אמרה בכלל ועשית הישר והטוב, וכן בענין השבת אחר אשר אסר' המלאכו' הפרטי' בלאו אסר' הטרחי' בעשה כללי שנאמר תשבות עכ"ל הרמב"ן, וראינו דהן בטהרת הדיעות והן בטהרת המדות, התולדות היוצאות מן האבות, והמה בכח הכלל הראשי הפרטים הללו נמסרו בכל עת רק לבינת חכמים המה יצוו ויזהירו לפי מעמד הזמן והמקום, כמו שהבאתי בשם הרב המגיד, כי מדות האדם מתחלפת בכל עת, לפי מצבו נגד זולתו ולפי ענין האישים, לכן נמסרו לחכמי כל דור המה יבינו מה שהוא יותר נאות למעמד אנשי דורם בקיום המצות הללו, וזאת יצוו לעשות וכן מצינו נמי מצוה שרשיות בתורה לענין טהרת הדיבור וכתב' מדבר שקר תרחק וחז"ל הוציאו פרטים רבים אשר המה בכח הכלל במצו' מדבר שקר תרחק, (שבועות ל"א ע"א) וכל אלו אשר נחשבים שמה המה רק מדבריהם, ומפני זה תראה שהתירו חכמים לשנות מפני דרכי שלום, עיין (כתובות י"ז ע"א) דב"ה מתירים לומר כלה נאה וחסודה משום לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות, ואם היו בפרטים ג"כ חומר דבר תורה, היתה קושיות ב"ש חזקה הרי התורה אמרה מדבר שקר תרחק, ואיך עוקרים מצות התורה, אלא ודאי דמצוה זאת הוא מצוה כללית והפרטים כלם נמסרו בכל עת להקל בעת הצורך כפי אשר יראו בעיניהם, ומפני זה בכל עניני מוסר ומדות ישרות אשר נלמדו מד"ק כיון דהמה רק פרטים ויוצאים כלם ממצות הראשיות שבתורה, שוב

אין לדברי קבלה מעלה יתירה על ד"ת עצמם דדין הפרטים המסתעפים נמסרו בכל עת לבינת חכמים, וע"ז כיונו בש"ס (תענית ט' ע"א) מי איכא מידי דכתיב בנביאי ולא רמיזי באורייתא, היינו דבע"כ לא חדשו הנביאים דבר רק כיון דיש לו שורש בתורה שוב המה רק פרטים נלמדים מד"ת, וכן יתבאר עפ"ז מה דאמרו (יומא ל"ח ע"ב) מנא הא מלתא זכר צדיק לברכה א"ל קרא כתיב מדאורייתא מנ"ל א"ל כתיב וה' אמר המכסה אני מאברהם והיינו כיון דזכר צדיק לברכה דרשו חז"ל במד"ר דהוא עשה, וע"כ לאו מצוה חדשה רק פרט לדברי תורה ומי איכא מידי דכתיבי בנביאי ולא רמיזי באורייתא והקשה שפיר מדאורייתא מנ"ל[43]: ולאו דוקא בעניני הדיעות ומדות ישרות ודרכי ההתנהגות ע"פ חקי המוסר, אין על הפרטים חומר דבר תורה כי גם בשאר מצות תורה מצינו כי התורה תצוה על הכלל והפרטים מסורים ביד הב"ד להקל כפי הכרע דעתם לצורך נחוצת הזמן, והנה כל שבותין נאסרו בכלל במצות התורה שאמרה תשבות ומורה אף מלאכות שאינם גמורות ולא הי' במשכן וע' מ"ש הרמב"ם פכ"א מהלכות שבת ה"א נאמר בתורה תשבות אפי' מדברים שאינן מלאכה חייב לשבות מהן ועיין בהרב המגיד שדעת רבינו שיש לשבותין סמך בתורה ע"ש והנה כבר הבאתי לעיל לשון הרמב"ן פ' קדושים דתשבות הוא כלל על השבותין וביותר תראה מה שכתב הרמב"ן בבאור ארוך פ' אמור אחר שהביא לשון המכילתא וברייתא דר"ש בן יוחאי - לפנינו נמצא ברייתי' שהבי' הרמב"ן ככתבה וכלשונה בתורת כהנים פ' אחרי פ"ז ה"ט - אין לי אלא מלאכה שחייבים על מינה כרת מלאכה שאין חייבים על מינה כרת מנין שלא יעלה באילן ולא ירכב על גבי בהמה ולא ישוט על פני המים ולא יספיק ולא יטפיח ולא ירקד ת"ל שבתון שבות והנה כל אלו מלאכות המנויים אינם רק שבותים ומותרים במקום מצוה ובמקום פסידא ולא גזרו עליהם בבין השמשו' והטע' דהתורה אסרה בכלל כל המלאכית הטרחים אף דלא הוי במשכן דאל"ה ימדוד כל היום וישקול הפירות וימלא החביות יין ויפנה האבנים מבית לבית ואם היתה העיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורים בר וכל משא יביאו בשבת ויום טוב ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף והשולחנים על שלחנם והזהובים לפניהם והפועלים משכימים

[43] **הגה** ומפני זה ניחא נמי ליישב דעת הר"א ממיץ בס' יראים שחשב איסור חנופה במנין הלאוין ואע"ג דלא בא בתורה שום זכר למניעת החנופה: מה שהביא דכ' בתורה פרשת מסעי לא תחניפו את הארץ זה לא קאי רק לב"ד שאסור להם לקחת שוחד להכניס רוצח במזיד לעיר מקלט אבל עיקר איסור חנופה להפרטים לא נשמע כלל מזה: אבל איסור חנופה לא נלמד (סוטה מ"ב ע"א) רק מד"ק דכ' כי לא לפניו חנף יבא ונכתב דרך סיפור וגם כן אין כאן פרט ממצות התורה כיון דלא נזכר בתורה שום רמז למניעת החנופה ונזכר בד"ק רק דרך סיפור ובכה"ג דברי קבלה כדין תורה דמיא מטעם הלכות המקובלות מסיני ודעת הר"א ממיץ כדעת הרמב"ן דגם הלכות מסיני נמי יכולים להכניס במנין המצות:

לעבודות הללו ויהיה שבת כחול ומכל מקום לא יגע במלאכות גמורות, ומפני זה כתבה התורה תשבות להורות כי אף המלאכות שאינם רק טרחות נאסרו בכלל ביום הקדוש הזה אולם הפרטים מסורים בכל עת לבית דין וזה נמי דעת ר' לוי (בר"ה כ"ט ע"ב) דס"ל כתוב אחד אומר יום תרועה וכתוב אחד זכרון תרועה כאן בחול כאן בשבת והקשה רבא על זה אי מדאורייתא במקדש היכי תקעינין ועוד הא לאו מלאכה ע"ש[44] ולכאורה

[44] **הגה** הנה עיקר שיטת הרמב"ם והסמ"ג והרמב"ן דכל השבותין אסורים מן התורה מטעם דכתיב תשבות דמורה אפילו מלאכות שאינם גמורות רק טרחים ג"כ אסורים מה" בכלל והפרטים מסורים ביד חכמים, מצינו בש"ס (שבת קי"ד ע"ב) דהוא מחלוקת ישנה פלוגתת אמוראים, דאמרינן שם מנין ליום כפור שחל להיות בשבת שאסור בקניבת ירק ת"ל שבתון שבות למאי אי למלאכה והכתיב לא תעשו כל מלאכה אלא לאו לקניבת ירק ור' חייא בר אבא סבירא ליה די"כ שחל להיות בשבת מותר בקניבת ירק מפני דאין לשבותין עיקר בתורה ושבתון קאי לעבור בלאו ועשה ע"ש: ראינו דחד מ"ד ס"ל דתשבות קאי על מלאכה גמורה דוקא ולעבור בעשה ולא תעשה וחד סבירא ליה דתשבות קאי על שבותין דוקא ולפ"ז מצאתי טעם נכון להפלוגתא אשר ראינו בש"ס (שבת כ"ד ע"ב פסחים פ"ג ע"ב) לענין אין שורפין קדשים בי"ט דדוקא ר' אשי מסיק די"ט עשה ולא תעשה אבל שאר האמוראים חזקיה אביי ורבא תירצו תי' אחרים משמע דלס"ל די"ט עשה ולא תעשה ולכאורה טעמא בעי דהרי מפורש בתורה עשה ול"ת וכבר התעוררו בתוס' ע"ז אבל לפי הנ"ל דמאן דס"ל די"ט עשה ולא תעשה ס"ל דאין לשבותין עיקר מה"ת וקאי תשבות על עשה אבל למ"ד דיש לשבותין עיקר מה"ת וא"כ לא אייתר תשבות על עשה (וא"ל אם נאסרו הטרחים בעשה מכ"ש מלאכות גמורות אבל ז"א כמ"ש הרמב"ם פ"א מהלכות תמורה דכל שהעשה כולל יותר מן הלאו לא מקרי ניתק לעשה ה"נ לענין חומר עשה ולא תעשה לענין דחויה וג"כ לא נאמרה עשה לחזק הלאו רק העשה עומדת בפני עצמה רק על השבותין דמלאכה גמורה בלא"ה אסור מכח הלאו וכל היכי דאיכא למדרש דרשינן ולא מוקמינן בלאוי יתירה) ועפ"ז מיושב שפיר קושית התוספות ביצה ח' דהקשו דבכ"מ לית לי' לרבא י"ט עשה ולא תעשה אבל (ביצה ח' ע"ב) מקשה הש"ס אליבא דרבא די"ט הוא עשה ולא תעשה משמע דרבא מודה לזה ע"ש אבל לפי הנ"ל ניחא דשם בלא"ה אף דלא עביד כתישה כגון שלא היה רגבים מ"מ מקשה הש"ס הרי אסור משום בונה ומשני הש"ס כדר' אבא דהחופר גומא וא"צ אלא לעפרה פטור דהוי מלאכה שא"צ לגופה ע"ש והטעם דמלאכה שאצ"ל פטור כתב רש"י (חגיגה י' ע"ב) משום דילפינן ממשכן דהיה שמה מלאכת מחשבת ע"ש, ואולם זה יוצדק לענין הלאו אבל לענין עשה דשבותין נהי דלא הוי מלאכה גמורה ולא הוי במשכן מ"מ אסרה תורה את כל הטרחים בעשה אף דלא הוי במשכן ומפני זה ניחא שפיר דבכ"מ גבי מלאכה גמורה בודאי ליכא רק לא תעשה לחודא משא"כ בכיסוי הדם שם דעביד כתישה ביום טוב דאז איכא עשה מטעם בונה אע"פ דהוא מלאכה שא"צ לגופא מ"מ הוא בכלל עשה דתשבות ועתה דמצטרף עוד הכתישה דהוא מלאכה גמורה והוא בל"ת שוב קאמר הש"ס שפיר דאף רבא מודה בכה"ג אין עשה דוחה לא תעשה ועשה: ועפ"ז יתפרש על נכון סוגית הש"ס (ר"ה ל"ב ע"ב) שופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום ואין מפקחין עליו הגל לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה ולא שטין על פני המים וכו' וקאמר הש"ס מ"ט יום טוב עשה ולא תעשה וע' מ"א הלכות פסח סימן תמ"ו מ"ש בזה בשם השיבולי לקט ואף דכל המלאכות המנויים כאן אינם רק שבותין מכל מקום קאמר בש"ס ע"ס יום טוב עשה ולא תעשה ועוד הקשה הגאון בעל טורי אבן ברפ"ד דר"ה לדעת ר' לוי דתקיעת שופר מלאכה גמורה הוא אם כן למה קאמר הש"ס יום טוב עשה ולא תעשה הרי כל יום טוב עשה ולא תעשה וחזינן דהתורה הותרה לתקוע בשופר ביום טוב ומ"ש הנהו דלא דחי יום טוב (הנה בלא"ה לק"מ דת"ש בר"ה מצותו בכך הוא ולא מקרי דחויה משא"כ כאן דאפשר לקיים ת"ש בלא איסור שבות) אבל לפי הנ"ל ניחא דכבר כתבתי בשם יום תרועה דלשיטת ר' לוי בע"כ שביתין המה מן התורה כדי שלא יוקשה קושית רבא ואי דאורייתא במקדש היכי תקעינין ואם כן כיון דסבירא ליה דתשבות קאי על שבותין אם כן יום טוב אינה רק לא תעשה לחודא ומפני זה דחי מצות תקיעה את יום טוב משא"כ שם דחוץ תקיעת שופר יש עוד איסור שבותין דעליה באילן ושט על פני המים ויש כאן עשה דתשבות ולא תעשה של מלאכת התקיעה עצמה ואם כן הוי שפיר עשה ולא תעשה, עפ"ז עלה בידי אמתת פי' הסוגיא בר"ה שם דקאמר הש"ס על לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה השתא דרבנן אמרת לא דאורייתא מיבעיא ופירש"י רוכבין דאיכא למימר שמא יחתוך ויבא לידי איסור דאורייתא והנה התעוררו הגאונים להקשות דהרי במפקח הגל נמי במרא וחצינא יוכל לבוא לידי איסור תורה ועיין מ"ש הגאון בעל טורי אבן בשם הר"ן וע' מ"ש הגאון בעל ישועות יעקב בה' ר"ה בזה והקשה למאן דאמר דסבירא ליה דתחומין י"ב (מיאן) [מילין] דאורייתא הנה גם כאן משכחת דיבא לידי איסור תורה ובפרט דקשה הלשון דקרי דאורייתא בדבר שאינו רק

קשה ר' לוי מה יענה לקושית אלו ובפרט דבירושלמי רפ"ד דר"ה מובא דעת ר' לוי בלי שום חולק אבל באמת ר' לוי ס"ל דיש לשבותין סמך מן התורה ומ"מ מסורה לחכמים להתי' במקדש: וע' בס' שמות בארץ להר"מ בן חביב שפי' ג"כ כן וע' נמי מ"ש הר"ן פ' בתרא דיומא לענין עינוי דיום כפור אע"ג שגם עינוי דסיכה ורחיצה ונעילת הסנדל אסורים ד"ת מ"מ מסרה התורה לחכמים להקל בעת הצורך, ומפני זה אמרו דמלך וכלה ירחצו פניהם: וע' מ"ש מרן הב"[י] טור א"ח סי' תק"ל דגם איסור מלאכת חול המועד הוא מה"ת רק שהתורה מסרה ביד חכמים פרטי המלאכות האסורות והרשות נתונה להם להקל כפי הכרע דעתם, ומפני זה התירו בדבר האבד ובפועל עני שאין לו מה יאכל ולצורך המועד: וע' מרן שם דהביא ראיה לדבריו מדברי הר"ן בעינויי' די"כ וע' נמי מ"ש הט"ז יו"ד סי' קי"ז דאיסורו סחורה בדברים טמאים ג"כ עיקרו מה"ת ונמסר ביד החכמים והם יקילו לפעמים לפי הכרע דעתם ומפני זה הקילו בסחורת חמור וגמל ע"ש וע' מ"ש מרן הב"י טור יורה דעה סימן קע"ח לענין לאו דובחקותיהם לא תלכו דהותר לקרובי מלכות דהקשה דכיון דהוא אסור מן התורה איך עקרו חכמים דבר מן התורה לקרובי מלכות ותי' גם כן דלאו ובחקותיהם לא תלכו הוא כלל ומסרה התורה לחכמים להקל בעת הצורך, ועיין ט"ז שם סימן קע"ח דהביא ג"כ דברי הב"י, אולם דבריו צ"ע בזה דהרי כתבתי לעיל דבכה"ג הפרטים אינם רק מדרבנן ולמה כתב רבינו הרמב"ם פי"א מה' עכו"ם דלוקה על כל הפרטים ע"ש ואם נמסרו הפרטים לחכמים שוב לא משכחת עונש

מדרבנן רק שיוכל ליפגע באיסור תורה ואני אומר עפר תחת רגלי אדונינו רש"י ולולי פירושו הייתי אומר דכאן לא מיירי הש"ס רק משבותין אשר המה מה"ת בכלל תשבות ואולם עד כאן אסרה תורה משום תשבות דוקא מלאכות שיש בהם טורח רק דלא הוי במשכן אבל אותן הענינים שאין בהם טורח כלל בודאי אלו לא נאסרו מטעם תשבות ועיין תורת כהנים פ' אחרי מות דלא חשבו רק לא עולין באילן ולא שטין על פני המים אולם הליכה חוץ לתחום לא נזכר שמה בכלל תשבות והיינו כיון דאינו טירחה כלל לא נאסר מטעם שבות ועתה הכי הפי' בש"ס השתא דרבנן אמרת לא היינו חוץ לתחום דאינו אפילו שבות מ"מ אין מחללין בזה את השבת משום שופר: דאורייתא מיבעיא היינו שארי הענינם השנויים במשנה דהמה בכלל שבותין והמה דאורייתא מטעם תשבות בודאי דשופר לא דחי להו דהרי הוא עשה ולא תעשה ולדעתי כיונתי אל האמת בפי' הסוגיא:

ועפ"ז יש לפרש נמי סוגית הש"ס ר"ה כ"ט ע"ב דר' לוי דאמר דכתוב אחד כ' יום תרועה וכתיב אחד זכרון תרועה כאן בחול כאן בשבת והקשה רבא אי מדאורייתא במקדש היכי תקעינין ועוד הא לאו מלאכה הוא דהרי יצתה תקיעת שופר דהוא חכמה ואינו מלאכה והקשה בתוספות אדרבה אי מלאכה לא אצטרך למעוטי דהוא בכלל שאר מלאכות אבל אי לאו מלאכה צריכים קרא לאסור אבל לפי הנ"ל ניחא דהנה הקשיתי לשיטת רש"י ביצה ך' ע"ב דחלה שנטמאת אין מאכילין אותה לכלב מפני דכיון דמקיים בי' מצוה אחשבי' לביעורה ומיקרי מלאכה ואם כן שוב ל"ק מת"ש דאע"ג דהוא חכמה ואינה מלאכה היינו ת"ש דעלמא אבל בר"ה כיון דמקיים מצוה בתקיעה זו אם כן המצוה מחשבו למלאכה והנ"ל דזה הוא באמת קו' רבא דהנה בשאר יום טוב ליכא לר' לוי עשה ול"ת דשבותין לא הוי רק עשה ובמלאכה גמורה לא הוי רק לא תעשה ואם כן הקשה אי מדאורייתא במקדש היכי תקעינן ואי דהשבותין הם דאורייתא ומסורים ביד חכמים אם כן שוב לא איצטרך קרא למעוטי בשלמא אי מלאכה הוא ואם כן אינו רק לא תעשה גרידא ואצטרך קרא דבלא"ה ה"א אתי עשה דת"ש ודחי לא תעשה דמלאכה אבל אי לאו מלאכה ואם כן יש כאן עשה דשבותין ועתה שוב על ידי המצוה אם כן מחשיב ל"ת גמורה מטעם אחשבי' ואם כן שוב הוי עשה ולא תעשה ולא אצטרך קרא למעוטי דבודאי כלל גדול דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה:

מלקות, אבל בעיקר הדברים צדקו דברי מרן דבודאי לאו זה אינו רק כלל ומסתעפים כמה ענפים ממנו, אולם שאני הכא דעיקר הדבר דאמרינן בפרטים דנמסרו לחכמים להקל בעת הצורך, מפני דהפרטים משתנים לפי מעמד ומצב הדור והזמן ונחוצה לפעמי' שינוי, וזה שייך דוקא בשאר מצות התורה, אבל בלאו דובחקותיהם לא תלכו כיון שכתב הרב מהרי"ק בתשובה שורש פ"ח הביאו מרן בכ"מ וב"י, דלא שייך לאו זה רק בענין המיוחד לכו"ם ע"ש וכיון שיש כאן ריח עבודה זרה, הנה בזה לא משכחת עקירה וביטול והשתנות אפילו לרגע אחת, וכלל גדול בידינו בכל אם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה שומעין לו לשעה חוץ מע"ז אפילו העמיד חמה באמצ' הרקיע אין שומעין לו אפי' לשע', ומפ"ז לא שייך דלאו דובחקותיהם הוא כלל, והפרטים יהיו מסורים ביד חכמים לעשות כפי הכרע דעתם, דע"ז וכל אבוזרייהו יש לו חומר ע"ז - ובעיקר הקו' כבר כתבתי לעיל מאמר הוראת שעה - ולדעתי דברי מרן צ"ע:

ולפי זה יהיה הנקל לנו למצוא טעם על הרבה, מצות שהוציאו חז"ל מדברי תורה עצמה ואמרו בכ"מ בש"ס עובר בעשה או עובר בל"ת ומ"מ לא מצינו למוני המצות שימנו אותם במנין המצות ומכ"ש דלא מצינו בהם עונש מלקות או שאר חומרו' דין תורה, אמרו חז"ל (מכות ט"ז ע"ב) דהשותה בקרני דאומנא, והמשהה נקביו עובר משום בל תשקצו, ומ"מ כתב הרמב"ם סוף הלכות מאכלות אסורות דהמשהה נקביו ושותה קרני דאומנא לוקה מכות מרדות מדבריהם, וע' ס' המצות להרמב"ם מל"ת קע"ט דהאריך בזה וכתב בסוף דאוכל שרץ המים לוקה משום בל תשקצו אבל בשותה בקרני דאומנא וכדומה אינו לוקה מה"ת משום דפשטא דקרא לא קאי רק על שרץ המי' בלבד ע"ש[45] אבל לדברינו המה רק פרטים אשר נלמדו מכלל הראשי ודין הפרטים אינם רק בשאר עניני דרבנן, וכן מצינו לענין איסור בל תשחית אשר עיקר הלאו בתורה קאי דאסור לקצוץ אילן מאכל ולוקה מן התורה אם עבר, אבל במשבר כלים בחמתו וקורע בגדים דרך השחתה אינו רק מדבריהם ע' רמב"ם פ"ו מה' מלכי' ה' יו"ד ועיין הגהות משנה למלך שם, עוד ראינו דאמרו (ברכות ל"ג) כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא שמע שוא, וע' רמב"ם פ"א מה' ברכות הט"ו ורמב"ם פי"ב מה' שבועות הלכה

[45] **הגה** וע' ט"ז יו"ד סי' קט"ז דכ' דבאמת משהה נקביו ושותה בקרני דאומנא אסורים מה"ת והא דאין לוקין עליהם הוא משום דהוי לאו שבכללות ע"ש אולם נעלם במחכ"ת לשון רבינו סוף ה' מאסרות דכ' בהדיא וכן אסרו לאכול על גבי כלים מלוכלכים וכו' ומכין מכות מרדות ע"ש ראינו דאינו אסור מן התורה רק מגזירת חכמים. ומ"ש הט"ז דהוא לאו שבכללות הנה ראינו ברמב"ם פי"א מהלכות עכו"ם דלוקה על לאו דבחקותיהם לא תלכי על כל הפרטים וכתב מרן שם דלא מקרי לאו שבכללות רק דוקא לא תאכלו על הדם שכולל ענינים שונים משא"כ כאן אין הלאו כולל ענינים נפרדים רק אדרבה כל הפרטים בכח הלאו של ובחקותיהם הם, ועוד אי לאו שבכללות אם כן למה באכל שרץ המים לקי משום בל תשקצו והרי בלאו שבכללות קי"ל דלא לקי כלל ודברי הט"ז צ"ע:

ט' ומ"מ לא מצינו במוני המצות דיחשבו במנין המצות וע' פר"ח או"ח ה' ברבות סי' ס"ז ועיין באר שבע בחי' לספ"ק דתמיד, וכן אמרו (מנחות ל"ו ע"ב) והרמב"ם פ"ד מהלכו' תפילין הי"א דכל המניח תפילין אחר שתשקע החמה עובר בלאו שנ' ושמרת את החקה וכו' ומ"מ לא הכניסו רבינו במנין המצות - מדברי התוספות (עירובין צ"ו ע"א) משמע דלוקין על לאו זה וצ"ע - (במנחות מ"ד ע"א) אמרינן כל שאין מניח תפילין בראשו עובר בשמונה עשה, וכל שאין לו ציצית בבגדו עובר בחמשה עשה, וכל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בג' עשה, וכל שאין לו מזוזה בפתחו עובר בשני עשה וע' רמב"ם פ"ד מה' תפילין ה' כ"ו ופט"ו מה' תפלה הי"ב וכן לא מנו, במנין המצות מה שאמרו כל השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בם ולא בדברים בטלים (יומא י"ז ע"ב) אבל לפי שיטתינו יתכן הכל דכל הענינים שהזכרנו, הנה עקרי המצות מונחים על מצות הראשית כל אחת לפי ענינה ורק מעיקר זה מסתעפים כמה פרטים ומשפט הפרטי' כלם אינם רק מדבריהם, ואע"פ שאמרו בכולם עובר בעשה או בל"ת היינו לפי שיוצאים ממ"ע או ל"ת שבתורה אבל לענין אמתות הדין אינם רק מדבריהם. וע' בחות יאיר סי' ט' מה שהביא בשם הבאר שבע דהתעורר על קצת מצות אלו, והזכיר עוד למה לא מנו ל"ת המחזיק במחלוקת דאמרינן (סנהדרין כ"ו) דעובר בלאו שנאמר ולא יהיה כקרח ועדתו, הנה נעלם במחכ"ת לשון הרמב"ם בספר המצות שורש ח' כי לאו דלא יהיה כקרח ועדתו, לא נאמר בש"ס רק דרך אסמכתא אבל פשטות הדבר אינו לאו רק שלילה, ובארו חז"ל בתנחומא שהוא ית' סיפר לנו שכל מי שיערער על הכהונה לא יחול בו כקרח ועדתו מן הבליעה והשריפה, אבל יהי' עונשו כאשר דיבר ה' ביד משה ר"ל הצרעת וכ' ע"ש, אבל בשאר המצות שמנינו אין צריכים לבוא לזה דהמה אסמכתא רק דהמה פריטים והפרטים המה מדבריהם:

ועפ"ז מצינו ישוב נכון לשיטת רבינו דסבירא לי' בס' המצות שורש ראשון ובפ"א מהלכות ממרים, דכל העובר על איסור דרבנן עובר בלאו ועשה לא תסור וע"פ התורה אשר יורוך, והרמב"ן שם הקיף את רבינו בהשגותיו הרבות מכל סוגיות הש"ס שמצינו דהקילו בספק דרבנן ושאר הקולות שמצינו בדרבנן אשר מונה והולך שמה, ולשיטת הרמב"ם הי' לנו להחמיר בדרבנן כמו בשל תורה דגם כן הוא איסור דאורייתא, וע' לח"מ פ"א מה' ממרים מה שהביא בשם המבי"ט, אבל עתה יתבארו הדברים על בוריין דיסוד מצוה זו נאמרה רק על זקן ממרא והלאו זה הוא אזהרתו לעונש מיתה לפי הכלל דלא ענש אלא א"כ הזהיר, ושארי הפרטים לכל מה שיתקנו החכמים בודאי ג"כ בכלל לאו

זה אולם דין הפרטים אינם רק מדבריהם כמו שבארתי לעיל, ומפני זה אין עליהם עונש מלקות ומיתה וכן אין מחמירין בספיקן:

וכן אומר אני דכיבוד ועונג שבת אע"ג דנכתבו בדברי קבלה דרך ציווי ואזהרה, וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד וכבדתו מעשו' חפציך ודבר דבר, והוציאו חז"ל מכאן דחובה על כל אדם לענג את השבת במאכל ומשתה ולכבד אותו בכסות נקיה ודרשו ודבר דבר שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול והילוך של שבת כהילוך של חול (ע' שבת קי"ג ושם קי"ט) והנה לפי השרשים שהקדמנו למעלה היכי דבאו מצות דרך ציווי בדברי הנביאים דין תורה להם מטעם הלכות בע"פ, ומ"מ ראינו במצות כיבוד ועונג שבת כתב רבינו פ' שלשים מה' שבת ה"א ארבעה מצות יש בשבת שנים מה"ת זכור ושמור ושנים מדברי סופרים ומתפרשים ע"י הנביאים כיבוד ועונג, ראינו דלא חשבום לשני מצות אלו רק למצות מד"ס וע' רמב"ם פכ"ד מהלכו' שבת הי"ד וע' סמ"ג מ"ע למ"ד ולכאורה נראה מכאן סתירה להכללים שהנחנו למעלה ליסוד מוסד, אבל מן העיקר הזה שהבאנו דהיכי דיש מצוה אחת בתורה מונחת על ענין אחד ידוע ויש כאן פרטים אשר המה בכח המצוה הראשית, אזי דין הפרטים אף דנלמדו מדברי תורה עצמה אינם רק מדרבנן מכ"ש אם הפרטים נלמדו מד"ק וא"כ גם כיבוד ועונג שבת כאחד מהם, דהנה דרשינן (פסחים קט' ע"א) זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין וע' תוס' שם דלמדו דכ' זכרו ביין הטוב והוא פתרון המלה המסופקת בלשון המקרא ומתבארת ע"י ד"ק, וסיימו שמה התוספות דקדוש על היין הוא מן התורה, וביותר תראה מה שאמרו (נזיר ג' ע"ב) נזיר להזיר לאסור יין של מצוה כיין הרשות מהו נינהו קידושי ואבדלתא מושבע ועומד מהר סיני, ופירש"י שם דמושבע ועומד לקדש על היין בשבת ע"ש, ועוד דהרי כבר ידעת דשבת במרה נצטוו (סנהדרין נ"ו ע"ב) והנה בפ' בשלח גבי עומר המן נאמר והכינו את אשר יביאו ודרשו חז"ל (ביצה ב' ע"ב) מכאן הכנה לשבת מן התורה, וכתב רש"י שם הטעם דהכינו היינו בפה ואחשבי' רחמנא לסעודת שבת שיזמיננה מבעוד יום ע"ש הרי דמצוה מן התורה לכבד את השבת בסעודה, דהרי רק סעודת שבת בעי הכנה ולא סעודות חול, וע' (ביצה ט"ו ע"ב) זכרהו כדי שיברור מנה יפה לשבת, ועוד דהרי אמרי' (יבמות צ"ג ע"א) דר' ינאי עישר ע"ש על פירות שלא הביאם האריס עדיין מן השדה, ועשה זאת משום כבוד שבת, דתניא למען תלמוד ליראה את ה' אלהיך כל הימים זו שבתות וימים טובים וכו', ופירש"י הוי למד להזהיר שלא יבטל עונג שבת משום תיקון הטבל, וע' תשובת הרשב"א סי' קכ"ז דכ' דהך דרשא דלמען תלמוד הונא דרשא גמורא, דבלא"ה לא היה ר' ינאי מפריש שלא מן המוקף דגם כן אסור מה"ת כמו שדרשו

בסיפרי, אולם אם מצות סעודת שבת הוא ג"כ מצוה מה"ת: ניחא דבטלו בשבילה מצו' אחרת ד"ת ע"ש, עכ"פ הוכחנו דהן מקרא דזכור או מקרא דלמען תלמד נלמד דגם עונג שבת יש לו יסוד בדברי תורה, א"כ שוב צדקו דברי רבינו אשר כ' דהפרטים הנלמדים מקראי דד"ק המה כלם מד"ס, מפני דהמה כלם בכח הכלל במצוה הראשית דכ' זכור אשר הוראתה הראשי על מצות קידוש היום והפרטים על עונג שבת ודינם רק בשאר ענינים מדברי סופרים:

ומזה המין הוא ג"כ מ"ע דד"ק שלמדו (מנחות צ"ט ע"ב) מקרא והגית בו יומם ולילה, וגם עובר בל"ת שנאמר לא ימוש ספר התורה מפיך ומשמע דליכא שום חולק בזה ומאמר האומר דאינו מצוה רק ברכה הוא מאמר יחיד ע"ש, ומ"מ לא ראינו למוני המצות שימנו אותם במצות, ואדרבה ראינו שהיתה מצוה זו מסורה ביד חכמים והקילו בה ואמרו אם קרא ק"ש שחרית וערבית קיים מצות והגית בו יומם ולילה, ואם היתה מצוה זו כשאר מצות התורה הנה לא מצינו קולא בכה"ג, עוד ראינו דמצות לא תהו בראה לשבת יצרה נחשב בש"ס דילן למצוה רבה (ע' ריש חגיגה פסחים פ"ח ב"ב י"ג) וכופין את רבו לשחרר חצי עבדו ע"ש, ומ"מ לא נחשב במנין המצות, וכן מצות ד"ק בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך ונכתב ג"כ דרך צואה ואזהרה, ומכל מקום אינו רק מדבריהם עיין רמב"ם פט"ו מהלכות אישות הלכה ט"ז, וכן לא הזכירו לאיסור מה שאמרו חז"ל (חגיגה י"ג ע"ב) אין מוסרים דברי תורה לעובדי כוכבים ומזלות ועיין תוספות (ב"ק ל"ח ע"א) ד"ה קראו הביאו גירסא בחגיגה שהיה כתוב לפניהם כל המלמד דברי תורה לאחרים עובר בעשה שנאמר מגיד דבריו ליעקב[46] אבל לפי הכלל שאמרנו יתבאר הכל על נכון. דכל הני דברים שחשבנו המה פרטים ממצות התורה הראשית. הנה מ"ע והגית בו יומם ולילה הוא בכלל מ"ע של תורה דכ' ולמדתם אותם, וכן מצות לא תהו בראה הוא בכלל מ"ע דפרו ורבו, ובלימוד דבר תורה לאחרים גם כן המה פרטים ממצות התורה דכ' לפני

[46] **הגה** הרמב"ם השמיט דין זה דאין מוסרין דבר תורה לעובדי כוכבים ומזלות וע' באר שבע בקונטרס סימן י"ד התעורר בזה וע' שו"ת דבר שמואל סי' ע"ה דהאריך בתוכחה מגולה על התפשטות היתר מה שאסור מדינא והביא בשם ס' חרדים דחשיב זה למ"ע דד"ק ולא התעוררו דהגירסא לפנינו בש"ס משונה מן הגירסא שהיה לפני התוס' דגרסי המלמד תורה לעובדי כוכבים ומזלות עובר בעשה גם לא הביאו הגדולים ש"ס סוטה ל"ה ע"ב לדבריך איך למדו אומות של אותו הזמן תורה ופירש"י הלא לא נצטוו לכותבה בשבעים לשון אלא לבא ללמדה כל הרוצה כדי שלא יהיה פתחון פה למינים ע"ש ראינו דבשעת קבלת התורה היה הרשות ללמדה למי שירצה ולמה ישתנה עתה ואולי לא אסרו רק תורה שבע"פ כמו שאמרו בירושלמי פ"ב דפיאה ומדרש כי תשא אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו לעתיד לבא הללו מוציאין ספריהם ודפתריהן והללו מוציאין ספריהם ודפתריהן אבל כיון דאין להם תורה שבעל פה כזר נחשבו והא דאמרו במגלת תענית דהיה חושך שלשה ימים בשעה שתרגמו את התורה היינו מפני שהכניס אותם בחדרים מיוחדים ודלמא לא יכוונו להדדי:

עור לא תתן מכשול ועכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה, ועיין תוספות חגיגה י"ג ע"א ד"ה אין מוסרין דהקשו באמת דהרי בלאו הכי איכא איסור ע"ש:

העולה מן המשא ומתן של הלכה שהעלינו בפרק זה, נתבאר עוד עיקר גדול אם יבאו לפניך מצות שהוציאו חז"ל הן מדברי תורה או מדברי קבלה, ותראה כי המה רק פרטים מכלל מצוה אחת שבתורה, אז תדע כי דרך התורה למסור הפרטים הללו לבינת חכמים ודינם רק כענין דרבנן:

פרק תשיעי

בו ימנו על סדר נכון כל התקנות וגזירות שנמצאו בש"ס מיוחסים להנביאים, ואין אחד שיהיה לו רמז במקרא, רק היה מקובל זאת לחכמינו ז"ל, כי תקנות וגזירות באים לגו מזמן פלוני ומאיש פלוני:

והנה עד כה דברנו ממשפט אותן ההלכות והדינים, שהוציאו חז"ל מכתבי קודש שנתחברו מן הנביאים, הן שהוציאו ע"פ דרכי המדות הנדרשות או שבאו מפורש, דהיכי דאין הנושאים סובלים שיהיו דינים הללו מקובל מסיני, אזי נדון אותם רק כשאר תקנות וגזירות ומשמרת חז"ל, ועתה נדבר מאותן התקנות וגזירות אשר נתיחסו בש"ס להנביאים, ואף על גב דאין להם רמז בכתבי קודש. רק היתה קבלה שומה בפי בעלי הקבלה האמיתים, כי ענינים אלו מיוחסים לנביא פלוני, ומשפט אלו התקנות אינם רק מדבריהם ואין יתרון לתקנת משה רבינו על תקנת החכמים, ואסדר אותם כאן לפי סדר זמניהם:

משה רבינו אדון הנביאים ומבחר היצורים, גם מאתו נמצאו תקנות וגזירות אשר לא מטעם הנבואה אמרם רק משום תיקון העולם. שבעת ימי המשתה ושבעת ימי אבלות משה רבינו תיקן, (ירושלמי פ"ק דכתובות) ורמב"ם פ"א מהלכות אבל הלכה א' ומכל מקום קי"ל הלכ' כדברי המיקל באבל, והיינו דלא נחשב רק כתקנה דרבנן וספק דרבנן לקולא.[47] ברכת הזן משה רבינו תיקן (ברכות מ"ח ע"ב) ואף על גב דברכת המזון

[47] **הגה** כלשון זה כ' הרמב"ן בהשגתו לס' המצות שורש שני דמפני זה הלכה כדברי המיקל באבל מפני שהוא תקנת משה, ואולם כבר הבאתי דהרמב"ן התעורר להקשות דגם ביום ראשון דהוא דאורייתא מ"מ קי"ל הלכה כדברי המיקל באבל, ואילולי דמסתפינא הייתי אומר דכיון דבארתי לעיל פרק שמיני דדבר שעיקרו מה"ת ונפים רבים נלמדו מן כלל אחד שבא בתורה אזי הפרטים המה מדבריהם כמו שבות דשבת ושאר ענוים דיו"כ, ומלאכת חוה"מ, ואיסור סחורה בדברים האסורים וכדומה, ונ"ל דגם אבלות הוא כאחד מאלו כיון שעיקר אבלות נתפרש בתורה בכלל והוא בכלל מצוה דטומאת כהן כמ"ש לעיל, הנה פרטי הדברים מה שחייב האבל או מה שאסור לו לעשות כל אלו המה רק מדרבנן ומפ"ז הקילו בספק:

והנה בעיקר הדברים של הרמב"ן דמפ"ז הלכה כדברי המיקל באבל משום דתקנת משה אינה רק כדבריהם הנה ראיתי בס' קרבן עדה בפירושו לירושלמי פ"ק דכתובות וז"ל משה התקין ז' ימי המשתה וכו' כלומר מדאורייתא הם דכ' בלבן מלא שבוע זאת, וכן כ' באבלות ויעש לאביו אבל שבעת ימים ע"ש ותמוהים לי דבריו דהרי ע"ז אמרו בירושלמי שהבאתי לעיל מאמר תורת אבות דאין למדין דבר מן קודם מתן תורה ונתנה תורה ונתחדשה הלכה

דאורייתא, מכל מקום נוסח ומטבע הברכות אינו רק תקנת משה, ועיין רמב"ן בהשגות לספר המצות שורש ראשון הביאו מרן הכ"מ פ"ד מהלכות ברכות ה"א דנוסח ברכת המזון אינו רק מדבריהם, ומנימין רעיא דאמר בריך רחמנא מרא דהאי פיתא יצא בו מן התורה אף על גב דשינה ממטבע ברכות של משה רבינו. משה רבינו תיקן שיהיו קורין הלכות חג בחג הלכות עצרת בעצרת וכו' (מגילה ל"ב ע"א). משה רבינו תיקן שמונה משמורת בתי כהונה (תענית כ"ז ע"א) – ועיין ספר המצות להרמב"ם מ"ע ל"ו דעיקר המשמורת הוא מ"ע של תורה דכתיב ובא בכל אות נפשו ושרת בשם ה' וגו' לבד ממכריו על האבות ודרשו דהכונה על המשמורת, אבל חילוק המשמורת לשמונה בתי אבות הוא תקנת משה -משה רבינו תיקן שיהיו קורין בשבת ובשני ובחמישי (רמב"ם פרק י"ב מהלכות תפלה ה"א). ואף על גב דבש"ס (ב"ק פ"ב ע"א) אמרינן דנביאים שהיו בימי משה תקנו קריאת התורה, כתב מרן כיון שמשה רבינו היה הגדול בבית דינו מיחס רבינו תקנות נביאים של זמנו אליו ע"ש. נתינים משה רבינו גזר שלא יבאו לקהל (יבמות ע"ט ע"א). ואפשר דע"ז כיונו חז"ל (שבת למ"ד ע"א) דאלו משה רבינו גזר כמה גזירות ותקן כמה תקנות ועומדים לדודות, וע' רש"י שם דפירש גם כן דקאי על תקנת משה בהך שיהיו דורשין בענינו של יום, והרב מהרש"א תמה על דברי רש"י דגזירות לא אשכחן

ועוד שבעת ימי המשתה ליכא למ"ד דס"ל דיהיה דאורייתא ואף הרמ"ה שהביא הרא"ש רפ"ק דכתובות ובתשובת בשמים ראש סי' קע"ג דס"ל דשמחת יום ראשון הוא מה"ת הנה דוקא יום ראשון לחודא אבל לא כל שבעה וגם בזה דעת הרמ"ה אינה רק דיעה יחידית והנה הראי' שהביא מיום חתונתו וביום שמחת לבו אע"ג דהוא דרך סיפור ומורה דכן היה המנהג קדום בישראל לשמוח ביום חתונתו ולדברינו בפ' רביעי דינים אשר נלמדי' על דרך זה בד"ק ד"ת הם, אבל כאן כיון שהיתה קבלה שומה לחז"ל דיום ראשון עם כל שבעה ימים אינה רק תקנת משה א"כ ראינו דלא היה הדבר נוהג מחמת שקיבלה משה בסיני רק מטע' תקנתו של משה וע' מ"ש הרב בעל פני יהושע בקונטרס אחרון לפ"ק דכתובות, ואע"ג דאבלות יום ראשון הוא דאורייתא וימי המשתה אפילו יום ראשון אינו רק מדרבנן כדעת כל הפוסקים דחולקים א"כ איך אמרו דנוהג שבעת ימי המשתה ואחר כך שבעת ימי אבלות הרי אבלות יום א' דאורייתא וימי המשת' דרבנן איך אפשר להם לעקו' דבר מה"ת י"ל דזה מקרי שב ואל תעשה וכ"כ הר"ן פ"ק דכתובות דמפ"ז נוהג מקוד' ימי המשתה משום דהוא שוא"ת ומפ"ז לא התירו לבעול באבלו' דהוא קום ועשה ובכה"ג אין כח להם לעקור דבר מה"ת ע"ש אולם התמיה קיימת איך התירו לבעול באנינות ע' ט"ז יו"ד סי' שצ"ח דהתעורר בזה וכבר הקשה כן הרשב"א בתשובה סי' קנ"ה וקע"ב ודעתו כיון דאין קוברין את המת עד למחר שוב בכה"ג אין אנינות מה"ת כיון דלא הוי יום מיתה וקבור' ולענ"ד נראה תירוץ נכון דהנה בלא"ה הקשה הרש"ל בתשובה סי' ע' והרב נודע ביהודה מהדו"ק סי' כ"ז הביאו דכיון דקי"ל אונן פטור מכל המצות איך אמרו רפ"ק דכתובות במת אביו של חתן וכו' בועל בעילת מצוה הרי אונן פטור מן המצות והנ"ל דכיון דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בשוא"ת כגון הזאה אזמל שופר ע' יבמות צ' ע"ב והנה קי"ל ביו"ד סי' שמ"א ס"ד והוא מתוס' ר"פ מי שמתו דמי שמתח בתפיסה ולא ניתן לקבורה אין חל עליו אנינות דלא קרינן בי' מי שמתו מוטל לפניו והנה בודאי לא גרע כח החכמים שגם הם יש כח בידם לעכב הקבורה והוי כאלו לא הניחו השר לקברו וזה מקרי שב ואל תעשה דיש כח בידם לעקור דבר מה"ת וא"כ שוב לא קרינן בי' מתו מוטל לפניו ואינו חל עליו אנינות כלל ומפ"ז לא קשה קו' הרשב"א דלמה התירו לבעול באנינות דאוריית' דזה מקרי קום ועשה אבל ז"א דעיקר עקירת חכמים היה רק שוא"ת שאין מניחין לקברו וממילא נתבטלה האנינות וכן לק"מ קו' רש"ל דהרי אונן פטור מן המצות אבל לפי הנ"ל הנה מעוכב הקבורה בתקנת חכמים ולא חלה אנינות עליו וחייב בכל מצות שבתורה וע' תוס' גיטין מ' ע"א ד"ה כופין במי שמת ואמר פלוני' שפחתי יעשו בה קורת רוח כופין את היורשין לשחררה והקשו בתוספות הרי המשחרר עובר בעש' ותי' כיון דבלא"ה אסור לעבוד בה וממילא פקע מצות התורה ע"ש:

מן משה. ועיין בספר יוחסין שכתב דש"ס דשבת לא קאי על תקנת משה, רק על תורת משה אף על גב דהתורה נאמרה מפי הגבורה, מיחס אותה למשה עצמו והביא היוחסין ראיה לדבריו מן מה שמצינו במדרש קהלת פיסקא וראיתי את כל מעשה האלהים משה כתב בתורתו לא תבערו אש בכל מושבותיכם, אף על גב דהקב"ה כתב זאת בתורתו מכל מקום מקרי תורת משה[48] אולם לא צריך לכל זה דבודאי העיקר כפירש"י דהכונה כאן על תקנ' וגזירות משה וראינו דגזר על נתינים להרחיקם, ועוד ראיתי בפני יהושע רפ"ד דר"ה דהביא בשם הסמ"ג דאיסור הזאה בשבת אע"ג דאינה רק שבות בעלמא, מ"מ כבר היתה בימי משה, ומביא ג"כ דזה הוא באמת בכלל מה שאמרו משה רבינו גזר כמה גזירות ע"ש:

יהושע תיקן עשרה תקנות בשעת כיבוש ארץ ישראל, וחשש בטובת הארץ ויושביה, ומנויים כלם (ב"ק פ"א ע"ב) ברכת הארץ יהושע תיקן (ברכות מ"ח ע"ב). גם הוא גזר על נתינים להרחיקם (יבמות ע"ט):

פנחס היה נביא ונחשב בסדר עולם, ובסוף ס' הלכות גדולות ורש"י (מגילה י"ד ע"א) הביאם,t דמה דמצינו בקרא ויעל מלאך ה' מן הבוכים זה פינחס, וגם מאתו נמצא בפרקי דר"א הביאו הרמב"ן בהשגות לס' המצות מל"ת קצ"ד דע"י מעשה בנות מדין, עמד פינחס והחרים על ישראל בסוד שם המפורש ובכתב הנכתב על הלוחות, שלא ישתה אדם סתם יינם ומאותו שעה נאסר סתם יינם לישראל ע"ש:

שמואל הרמתי תיקן ששה עשר משמורת (תענית כ"ז ע"א), עמוני ולא עמונית דרש זה נשמע מבית דינו של שמואל (יבמות ע"ז ע"א) - רמב"ם פי"ב מה' איסורי ביאה כתב דהוא הלכה למשה מסיני, ונעלם מאתי מהיכן הוציא רבינו זאת ובמאמ' הלכ' כ' דדבריו

[48] **הגה** הנה בעיקר הענין צדקו דברי היוחסין דבאמת מצינו הרבה פעמים דמיחסים התור' למשה עצמו כמו בהך דאמרו דשואלין בענין של יום הוא תקנת משה אע"ג דלמדו זאת מן הכתוב דכ' וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל וכן מצינו (יומא ע"ט ע"ב) ורבנן היכי עקרו תקנתא דתיקן משה, הרי אע"ג דהאל הגדול הגבור והנורא נכתב בתורה קרי לי' תקנתא דתיקן משה, וע' סוף (מכות כ"ד ע"א) ד' גזירות גזר משה ובאו נביאים ובטלום משה אמר וישכון ישראל בטח ובא עמוס ובטילה ע"ש הרי אע"ג דכל אלו גזירות נכתבו בתורה מקרי גזירות של משה, וכן מצינו (יומא ל"ו ע"א) כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו אמר משה בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה הבו גודל לאלהינו ראינו דמיחסו התורה למשה עצמו אע"ג דאמרינן (סנהדרין צ"ט ע"א) אפילו אומר כל התורה מפי הקב"ה חוץ מפסוק זה שלא אמרה מפי הגבורה רק משה מפי עצמו הרי הוא בכלל אלו שאין להם חלק לעולם הבא אלא ודאי דכיון שמשה כתב התורה מפי ה' מיחסים אותה למשה (וראיתי להגאון החסיד בעל הפלאה שכ' כיון דאמרי' (נדרים ל"ח) דמתחלה לא נתנה תורה רק למשה והוא נהג בה טובת עין ע"ש ומפ"ז מקרי תורת משה) וכן צריכים להבין מה דאמרינן (מגילה ל"א ע"ב) קללות שבת"כ משה רבינו מפי הגבורה אמרום וקללות שבמשנ' תורה משה רבינו מפי עצמו אמרום וכ' התוס' היינו ברוה"ק והיינו דבשעת אמירה אמרום ע"פ רוה"ק ואחר כך צוה אותו הקב"ה שיכתוב אותה בספר התורה וכן ברכת יעקב וברכת משת כלם אמרום מפי עצמם ברוה"ק ואחר כך קודם מיתת משה רבינו צוה ה' שיכתוב ענינים אלו על ספר ויהיה אז תורה שלימה כלולה ביפיה והדרה נתונה מפי ה' ואין' בה דקדוק א' אשר לא נכתב בהסכמ' הקב"ה וכן צריכין להבין כן למה שמצינו (ב"ב י"ד ע"ב) משה כתב ספרו ופרשת בלעם ע"ש ואכ"מ:

נובעים מן ירושלמי יבמות - כך מקובלני מבית דינו של שמואל כל המוסר עצמו על דברי תורה אין אומרין הלכה משמו (ב"ק ס"א ע"א):

דוד המלך היה נביא בין הנביאים הראשונים (סוטה מ"ח ע"ב) משמתו נביאים הראשונים זה שמואל דוד ושלמה, על ישראל עמך ועל ירושלים עירך דוד תיקן (ברכות מ"ח). גם תיקן כ"ד משמורת (תענית כ"ז ע"א) - זה נזכר גם בדברי הימים - גם הוא גזר על נתינים להרחיקם (יבמות ע"ט) יחוד פנויה בית דינו של דוד גזר (ע"ז ל"ו ע"ב):

שלמה המלך היה ג"כ נביא כמו שהבאתי מש"ס (סוטה מ"ח) נביאים הראשונים שמואל דוד ושלמה, וע' (יומא ל"ו ע"א) ר' מאיר אומר זכר צדיק לברכה אמר נביא לישראל בשעת שאני מזכיר צדיק עולמים תנו ברכה, הרי דמכנה לשלמה בשם נביא וכן נמנה בה"ג ורש"י מגילה י"ד בין נביאים. על הבית הגדול והקדוש שלמה תיקן, (ברכות מ"ח). עירובין ונטילת ידים שלמה גזר, (שבת י"ד ע"ב עירובין כ"א) שניות לעריו' שלמה גזר עליהם (יבמות כ"א ע"א) וע' תוס' שם ד"ה א"ר יוחנן דהקשו דלמה לא חשיב לי' (שבת י"ד) בין תקנות שלמה ע"ש, שלמה תיקן שיהיו הולכי דרכים מותרים להלך בשבילין שבשדות, רמב"ם פ"ה מה' נזקי ממון ה"ד:[49]

יהושפט היה בזמן הנביאים ואמרינן (פסחים צ"ב יבמות ז' זבחים ל"ב) על קרא ויעמוד יהושפט בקהל יהודה בחצר החדשה. דבאותו מעמד נתחדש הדין דטבול יום לא יכנס למחנה לויה, וע' בש"ס פסחים דכ' דכך היה קבלה ביד החכמים דאז במעמד הנ"ל נתחדש דין זה, ולא קשה קו' התוס' (זבחי' ל"ב) דהרי דב' זה אינו נדרש מקרא רק דכך היתה קבלה אצלם:

יהוידע כהן גדול היה ג"כ בזמן הנביאים, ובמשנה שקלים פ"ו משנה ו' אמרינן זה מדרש דרש יהוידע הכהן אשם לה' אשם לכהן, כיצד יתקיימו שתי המקראות, מכאן שכל דבר שהוא משום חטא הבשר לשם והעורות לכהן, ואע"ג דהיה בימיו של יהוידע נביאים מ"מ היה מתנהג בענין התורה, כמו שיתנהגו שאר החכמים בדרשות המקראות -

דניאל היה ג"כ נביא ובמגילה ט"ו ע"א אמרינן ברוך בן נריה ושריה בן מעשיה ודניאל, נתנבאו בשנת שתים לדריוש, ואע"ג דרש"י (מגילה י"ד ע"א) מחק את דניאל מן מנין מ"ח נביאים, לפי שיטת בבלי (מגילה ג' ע"א) דאינהו עדיפי מיני' דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא ע"ש, הרי דדניאל לא הוי נביא, אבל באמת רש"י בעצמו פירש לעיל (מגילה ג'

[49] **הגה** דברי רבינו הרמב"ם שכ' דשלמה תיקן שיהיו עוברי דרכים מותרים להלך בשבילין שבשדות צע"ג דבש"ס (ב"ק פ"א ע"ב) מהלכין בשבילין שבשדות שלמה אמרה היינו דלמדו זאת מקרא דמשלי אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידיך, ומאין הוציא (רבים) [רבינו] דהוא תקנות שלמה וכי כל הנהגות טובות שלמדין אנו מדברי נביאי' יוצדק לומר דהם תקנות נביאים והאמת כי הוא רק תקנת חכמים וסמכו על משלי מוסר דשלמה אבל שלמה לא אמר בפרטות על הלוך בשבילין שבשדות דוקא ולשון תקנה לא יוצדק רק על תקנה שבאה מיוחד על ענין וצ"ע:

ע"א) דאיהו לאו נביא, היינו דלא נשתלח במצות ה' לנבאות לישראל ע"ש. ובאמת ע"ד זה היתה ג"כ נבואות האבות ונבואת דוד ושלמה, ומ"מ נחשבו בין מנין מ"ח נביאים, וע' בספר באר שבע בחי' לפ' חלק ובס' טורי אבן להגאון בעל שאגת ארי', דהתעוררו באמת להקשות על דברי רש"י הללו, וע' רמב"ם ה' יסודי התורה פ"ז ה"ג דלמד ענין חלות הנבואה ועל איזה אופן תהיה, מדניאל דכתיב בי' והודי נהפך למשחית, הרי דמוכח מהרמב"ם דחשבו במנין הנביאים, וע' מורה נבוכים פמ"ה לשני שעשה דוד ושלמה ודניאל ואיוב בכת אחד, ואמר כי אינם מכת ישעיה ירמיה ונתן וכדומה ע"ש, והנה מצינו דשמן של עובדי כוכבים ומזלות דניאל גזר עליהם (ע"ז ל"ה ע"ב):

עזרא היה בזמן הנביאים האחרונים, ולדעת חז"ל (מגילה ט"ו ע"א) מלאכי זה עזרא והיה בעצמו נביא, ע' תוס' (יבמות פ"ו ע"ב) ד"ה מפני מה קנסו ללוים דכ' באמצע דבריהם וקי"ל עזרא זה מלאכי - דבריהם לכאורה צ"ע דאיך שייך לומ' וקי"ל בדבר שאינו נוגע לדינא, ואם כונת התוס' דסוגיא דעלמא הולכ' בדיעה זאת, גם זאת לא ידעתי מנין דדיעה זאת היא עקרית (ובמגילה ט"ו ע"א) אינו מוכרע - עשרה תקנות של עזרא מפורשים ש"ס (ב"ק פ"ב ע"א). עזרא תיקן שיהי' קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת וקללות של משנה תורה קודם ר"ה (מגילה ל"א ע"ב). וע' (ב"ב כ"ב ע"א) עזרא תיקן שיהיו מושיבין סופר בצד סופר, והתוס' מחקו שם גירסא זו, מפני דלא נכללה בין שאר תקנות עזרא המנויים בפ' מרובה ע"ש, אולם דבריהם צ"ע דהרי תקנה זו דסוף מגילה, שיהי' קורין קוד' עצרת בקללות שבת"כ ג"כ לא נמנה במס' ב"ק בין שאר תקנותיו. עזרא קניס ללוים שלא יתנו להם מעשר (יבמו' פ"ו ע"ב וחולין קל"א). וע' רמב"ם פי"ד מה' תפלה ה"ז דעזרא תיקן שלא יעלו הכהנים בסנדלהן ומרן מחק גירסא זאת ע"ש:

חגי זכריה ומלאכי נביאים האחרונים בישראל (סוטה מ"ח ע"ב) וגם מהם נמצאו דינים והלכות אשר לא מטעם הנבואה אמרום, על מדוכה זו ישב חגי הנביא והעיד שלשה דברים, צרת הבת אסורה לאחין, ועמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית, ואין מקבלין גרים מן התרמודים[50].

[50] **הגה** ע' תוס' יבמות ט"ז ע"ב ד"ה א"ר יוחנן דהקשו איך יחלוק ר' יוחנן על חגי הנביא ע"ש ולכאורה קשה דהרי הרביתי לעיל בראיות דאין יתרון לנביא על חכם בלמוד הדינים הלכות ואולי י"ל כיון שכ' התוס' (כתובות ח' ע"א) ד"ה אין אבלים מן המנין דדוקא רב תנא ופליג ולא ר' יוחנן א"כ מקשה התוס' שפיר כיון דאין רשות לאמורא לחלוק על תנא א"כ לא גרע כחו של חגי הנביא מכח התנא וא"כ ר' יוחנן דהיה אמורא הקשו שפיר איך יפלוג על התנא ועוד אפילו נניח כשיטת הירושלמי דגם ר' יוחנן תנא ופליג ע' תשובות חות יאיר סי' צ"ד דהרי קי"ל רב ור' יוחנן הלכה כר"י מ"מ כיון שכ' מרן הכסף משנה פ"א מה' ממרים כמו שאין כח לאמורא לחלוק על תנא כך אין רשות לתנא בתרא לחלוק על תנא קדמון ואם כן דינו של חגי הנביא כתנא קדמון עכ"פ ואף ר' יוחנן דהיה תנא בתרא מאוד: ועניין מקריבין אע"פ שאין בית הוא פלוגתא (מגילה י' ע"א) דלר' אליעזר היו צריכים קלעים ואולם (בזבחים ס"ב ע"ב) הוא עדות הנביא דמקריבים בלא בית וג"כ קשה על ר"א איך יחלוק על עדות הנביא:

שמאי הזקן אומר משום חגי הנביא, האומר לחברו צא הרוג את הנפש המשלח חייב, שנאמר ואותו הרגת בחרב בני עמון, והנפלא בזה דהנביא זה מדייק מדברי נביא אשר קדם לו מפני שנכתב בדרך סיפור דבר הנביא אל דוד. העיד ר' סימאי משום חגי זכריה ומלאכי על שני אדרי' רוצה לעשות שניהם מלאים עושים שניהם חסרים עושים, (ר"ה י"ט ע"ב). רובע עצמות מפי השמועה אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי (נזיר נ"ג ע"ב). חיוב ראשית הגז מפי השמועה אמרו מפי חגי זכרי' ומלאכי (חולין קל"ז ע"ב). זמן מעשר בהמה מפי השמועה אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי (בכורות נ"ח ע"א):

נביאים שהיו בימי משה תקנו הלל על הסדר (פסחים קי"ז), וע' השגות לס' המצות שורש ראשון. חיבוט ערבה תקנת נביאים (סוכה מ"ד ע"א) ק"ך זקנים ובהם כמה נביאים תקנו תפלות וברכות על הסדר (מגילה י"ז ע"ב). בור הרבים נביאים שבניהם התירו (עירובין ק"ד ע"ב) ופירש"י חגי זכריה ומלאכי. חגי זכריה ומלאכי עזרא וזרובבל ויהושע כהן גדול, קבצו את כל העם בהיכל ה' בג' מאות כהנים וג' מאות שופרות, והיו מחרימים ומנדין את הכותים שלא יאכל אדם מישראל פת כותי, (תנחומא פ' וישב) וכן הוא בילקוט מלכים ועיין תוספות חולין ד' ע"א הביאו ענין זה בשם פרקי דר' אליעזר. - וענין חרם זה נזכר בעצמו בחרם פינחס על המדינים ויש לעיין בזה -. עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית תקנת נביאים (משנה פ"ד דידים) - יש לעיין אם הוא בעצמו עדות של חגי הנביא (יבמות ט"ו ע"א) שהזכרתי לעיל שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה ואחד העיד שמקריבין אף על פי שאין בית (זבחים ס"ב ע"א):

מכל הנ"ל תדע ותשכיל אמתות דברינו, אף על פי שהנביאים נבאו מפי ה' לייסר את העם מ"מ במצות ודינים חקרו ודרשו גזרו ותקנו כשאר חכמי כל דור ודור, ואין להם שום יתרון והוספת מעלה על שאר תקנות חכמים, כי מה שיעשו יהושע ופנחס מכח הסברא ומכח דרכי הדרוש המקובל בהוצאות הדינים, כן יעשו רבינא ורב אשי, וזה מה שרצינו לבאר. והרחמן יאר עינינו במאור תורתו ויגלה לנו תעלומות הכמה, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, ואדע דרך אלך למען לא אכשל במעגליך: הסר ממני דרך שקר והדריכני באמיתך:

מאמר בל תוסיף

מאמר בל תוסיף פרק ראשון

יבואר גדר ענין בל תוסיף אשר לשיטת רבינו הרמב"ם ז"ל, הונחה אזהרה זאת דאסור להוסיף ולחדש דבר על תורת משה, ולכאורה כבר נשמע זה מקרא דאלה המצות. וגם

יתבאר אם רק על הסנהדרין והב"ד שבכל דור באה האזהרה זאת, או תזהיר גם להיחידים שלא יעשו ויתנהגו במצות התורה כרצונם והכרע דעתם בהוספה וגרעון:

לפי מה שהארכתי לעיל מאמר אלה המצות, בקיום העיקר הגדול אשר השריש לנו רבינו הרמב"ם ז"ל כי אי אפשר בתורה הוספה וגרעון, ולדעתו פ"ט מהלכות יסודי התורה ה"א המצו' שבאה בתורה, את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרון לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו, על ענין זה תצוה ותזהיר שאסור לחדש מצוה אחת שתהיה קבועה ועומדת באומה לנצח, והנה ראיתי להרב העקרים פי"ד לשלישי בהשיגו על שיטת רבינו בעיקר הזה של נצחות התורה ושלא תנוסח בשום פעם, הנה גם ע"ז ישית ידו להראות כי לאו דבל תוסיף ולא תגרע לא באו להזהיר על כלל המצות, אלא על תכונת עשייתן בלבד, ובא להזהיר שלא נבדה מלבנו, ולא נלמד מעובדי כוכבים ומזלות, לעשות הוספה וגרעון בתואר עשיית המצוה בהיותינו חושבים, שזה הגדלה לשם יתברך, וענין הפסוקים מוכיח ע"ז וכו' וסיים הענין איך תהיה העבוד' לפניו יתברך ואמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכ' אותו תשמרון לעשות וגו' כלומר שלא די שלא יעשה עבירות שלא צוה בהן. אבל גם בתואר העבודות אינו רשאי להוסיף, וכן פירשה הרמב"ן בפ' ראה -צ"ל פ' ואתחנן - וכן הוא שנויה בספרי כל המצות שבתורה מנין שאין מוסיפין על הציצית ועל הלולב ת"ל לא תוסיפו ומנין שאין פוחתין מהם, ת"ל ולא תגרע, מנין שאין הכהן רשאי להוסיף ברכה בברכת כהנים ת"ל לא תוסיפו על הדבר אפילו דבר אסור להוסיף, וא"כ אין מכאן ראי' למה שכתב הרמב"ם ז"ל, עוד יוקשה לדבריו שאם היה הכתוב מזהיר שלא להוסיף על מנין המצות ושלא לגרוע מהן. איך אמרו ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, וכי ב"ד עוברים על בל תגרע, וכן שלמה ובית דינו שתיקנו עירובין ונטילת ידים עברו על בל תוסיף סוף דבר איני רואה שום ראי' מן הפסוקים שהביא הוא ז"ל, אל שיהיה זה שורש לתורת משה כלל כמו שכ' הוא ז"ל, ואומר עוד שאף אם תהיה הבנת הפסוקים כמו שהבין הוא, אין משם ראיה לדבריו, כי הכתוב לא יזהיר רק שאנחנו לא נוסף ולא נגרע מדעתינו על המצות אבל מה המונע שלא יהיה הוא יתברך מוסיף או גורע כשתגזור חכמתו יתברך, ואם מפני שהדבר השלם בתכלית השלימות אין להוסיף ולא לגרוע ממנו לעולם, הנה זה אמנם יוצדק בשווי האמתי, אבל בשווי ההקשי כבר אפשר שישתנה כפי הבנת המקבלים וכו' עכ"ל הרב העקרים הצריך לענינינו, והנה במה דסיים אפתח מ"ש דאין מן בל תוסיף ראי' על חידוש המצות מהשי"ת בעצמו, בזה צדקו דבריו דבאמת חידוש המצוה ע"י נביא שמנבא חקים ומשפטים בשליחות ה', לא למדנו מקרא דבל תוסיף רק יש לנו קרא

מיוחד דלא בשמי' הוא וגו' כי קרוב הדבר בפיך ובלבבך לעשותו, והכונה דבעת שניתנה התורה מפי הקב"ה למשה תורה שבכתב ותורה שבע"פ אזי נחתמה התורה לגמרי, ולא יצטרך הקב"ה לנבאות עוד משפטי' ודינים וחוקי הוראה כי הכל נמסר מפי ה' בסיני הכללים והפרטים, ודרכי המדות הנדרשות, וזה פי' הכתוב כי קרוב הדבר בפיך היינו תורה שבע"פ אשר מסורה בכל עת מרב לתלמיד, ובלבבך היינו הוצאות הדינים דרך המדות הנדרשות או דברים שהוציאו חז"ל דרך עיון וסברא מטבע הדברים שהוא בכלל כחות הנמשכו' אל הלב - רמב"ם בהקדמתו לזרעים - וגם כ' אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל, ובאה הקבלה כי פסוק זה מורה דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ואין באפשרות עוד שינבא ה' לאיש עוד כדבר חוק ומשפט. כמו שהארכתי לעיל מאמר אלה המצות מה שיש בו די, ומפ"ז בכל פעם דמביא הש"ס ענין אשר חדשו הנביאי' כמו מנצפ"ך ותרגום של תורה ושעורין של עונשין, וכן בירושלמי לענין קריאת המגילה לא הקשו הרי עברו על בל תוסיף, והטעם דבל תוסיף אינו רק אזהרה לחכם, וענינים אלו נתקנו ע"י נביאי' שניבאו מפי ה' ואמרו דהקב"ה חידש ענינים אלו, ומקשה רק מזה דאלה המצות רמזה מוכח דגילתה תורה כי אי אפשר כלל שום חידוש בתורה, ולא יוסיף ה' כלל על מה שהנחיל לנו מכבר ע"י משה, כי תורת משה הוא תכלית כל השלימות אשר נצרכים להורות האדם בהנהגתו הן נגד קונו והן נגד חברו, וע' רמב"ן פ' ואתחנן על קרא דלא תוסיפו כ' בזה"ל חידוש מגילה הוא ג"כ בכלל בל תוסיף אלא שלא למדנו להוספת המצוה ע"י נביא רק מקרא דאלה המצות ע"ש :

ואולם מדברי רבינו פ"ט מהלכות יסודי התורה שהבאתי וכן מן מה שכתב בהקדמתו לזרעים, וכן בפירוש המשניות לסנהדרין משנת חלק בעיקר נצחות התורה שלא תשתנה ולא תנוסח, הביא בכ"מ אזהרה זו דבל תוסיף, להורות דלא אפשר שיבא נביא מפי ה' לשנות או להוסיף במצות התורה, וביותר תראה לשון רבינו בהקדמתו לספר הי"ד בפתיחה שהקדים למנין המצות על סדר ספרו, כ' בזה הלשון אלו הם תרי"ג מצות שנאמרו למשה בסיני, ויש מצות אחרות שנתחדשו אחר מתן תורה וכו' כמו מגילה נטילת ידים וכדומה וכו' כל מצוה שנתחדשה אחר מתן תורה חייבים אנו לקבלם שנאמר לא תסור מן הדבר אשר יורוך וגו', ועל מה הזהירה התורה לא תוסיף עליו, שלא יהיה הנביא רשאי לחדש דבר מעתה ולומר שהקב"ה צוהו במצוה זו להוספה למצו' התורה וכו' אבל אם הוסיפו ב"ד עם נביא שיהיה באותו הזמן מצוה דרך תקנה אין זה תוספת שהרי לא אמר שהקדוש ברוך הוא צוה לעשות עירוב או לקרות המגילה בעונתה, ואלו אמרו כן היו מוסיפין על התורה ע"ש, ומסדר לשונו הנך רואה דדעת רבינו דלא תוסיף לא

קאי רק על חידוש דין ע"י נביא שבא בשליחות ה', אבל לא מורה לנו כלל לאזהרת הוספה ע"י חכם, ולכאורה ע"כ מוכרחין אנו לומר כן, דאלו הוסיף החכם מטעם תקנ' וגזירה זה הותר ומצוה נמי לעשות כן והתורה כתבה ושמרתם את משמרתי, ובאה הדרשה (יבמות ך"א) עשו משמרת למשמרת וכן נמי בתקנות, ואם אומר החכם על התקנות וגזירות דהמה מן התורה, גם זאת אי אפשר דאם בא בראיות וסומך דבריו לתורת ע"י הדרשות המקובלות, בודאי בזה אינו עובר על בל תוסף, אחר שגם בש"ס נמצאו מחלוקת כאלו בין התנאים והאמוראים, למשל אציג לך ר' יוחנן ס"ל דחצי שיעור אסור מן התורה מדרשה דכל חלב ור"ל ס"ל דח"ש מותר מן התורה (יומא פ' ע"א) וכדומה הרבה, וכי יעלה על הדעת דהיכי דחכם בא מכח דרשותיו או בסברותיו כמו בהך פלוגתא אי דבר תורה מעות קונות (ב"מ מ"ח) דפליגי רק בסברא הוא עובר על בל תוסיף, וע"כ דמיירי דאין ראי' וסמך לדבריו לא מן הדרשה ולא מן הסברא, ואיך אפשר דיאמר החכ' על דבר אחד שיודה בעצמו שמות' מה"ת והוא יבא להוסיף ולומר דהוא אסור מן התורה בלי שום ראי' ברורה, אין דבר זה נכנס כלל בגדר אזהרה על דברים של מה בכך שאין להם יסוד כלל, וע"כ דלאו זה מורה על נביא שיאמר על דבר שהוא מותר מן התורה וגם הוא יודה דלפי דרכי הלמוד והדרוש הנהוג בינינו אין זה בכלל איסור ולא הי' אסור מעולם עד כה, אולם יאמר דהקב"ה נגלה אליו וצוהו שיהי' דבר זה אסור מעתה, ומעתה יתחיל הצווי החדשה, וכן לענין מצוה כמו שלמה וב"ד שתקנו עירובין ונטילת ידים אלו יאמרו דאע"פ דמן התורה אין צריכים ליטול ידים, אולם עתה נגלה לנו הקב"ה וצוה מצוה קבועה לדורות על נטילת ידים, זה מקרי מוסיף לשיטת רבינו, אבל דברי רבינו תמוהים מאוד דאם על האזהרה לנביא באה המצוה דלא תוסיף שלא יבואו בשם ה' לחדש במצו', א"כ בלא"ה הוא נביא שקר ומיתתו בחנק משום מתנבא מה שלא שמע, כמ"ש לעיל מאמר אלה המצות פ"א, ולמה לי בל תוסיף אשר הוא לאו בלבד, ואין לומר דבל תוסיף הוא אזהרה לנביא שקר לפי הכלל דלא ענש אלא א"כ הזהיר ע' ספר המצות להרמב"ם שורש י"ד, וכאן ליכא אזהרה לנביא שקר[51] וא"כ בל תוסיף היא אזהרה לעונש חנק, אבל גם זה לא יתכן משני טעמים, חדא דהרי קי"ל דאף אזהרת עשה ואף גילוי

[51] **הגה** עיין ספר המצות לרבינו מל"ת כ"ז שהזהירנו מהתנבא לשקר וכו' ולשון האזהרה בזה אמרו אך הנביא אשר יזיד לדבר בשמי ע"ש ונעלמו דבריו ממני מאי ענין אך אשר יזיד לאזהרה דהרי אזהרה צריך להזהיר על האיסור קודם שמבאר העונש ועיין ספר המצות לרבינו שורש י"ד ועוד אם זה היה האזהרה לנביא שקר א"כ למה תפס רבינו מל"ת כ"ו דמתנבא בשם ע"ז מקרא ושם אלהים אחרים לא תזכירו ועיין רמב"ם פ"ה מהלכות עכו"ם ה"ו ומרן לא הערה מקומו והוא מסנהדרין ס"ג ע"ב דדרשו מקרא זה אזהרה למסית ולמדיח ומשם הוציא רבינו הה"ד אזהרה למנבא בשם ע"ז אבל אי אמרינן דאך הנביא אשר יזיד וגו' הוא על נביא שקר הנה גם מתנבא בשם ע"ז בכלל זה ודברי רבינו צע"ג:

מלתא בעלמא נמי מזהירין עליו, אע"ג דאין עונשין וכ"ש דאין מזהירין מן הדין (מכות י"ז ע"ב) מ"מ בגילוי מלתא עונשין ומזהירין כמ"ש (יבמות ס"ח ע"ב) דעל גילוי מלתא מזהירין מן הדין, ועיין תוספות (פסחים מ"א ע"א) ד"ה איכא ביניהו[52] וא"כ כאן איכא גילוי מלתא דשני קראי דלא בשמים היא ואלה המצות, מורין דאי אפשר שיבא דבר ה' בדבר חוק ומשפט לדורות אחר חתימת התורה ע"י משה רבינו, והמה אזהרה למתנבא הלכות ודינים ומכ"ש הוספה וחידוש מצוה, ועוד דהרי מתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו הוא ג"כ בכלל נביא שקר כמבואר (סנהדרין פ"ט ע"א) וברמב"ם פ"ה מהלכות עכו"ם ה"ח, ושם ליכא אזהר' דבל תוסיף וכן מהך דלא בשמים היא, ואידך דאין לזה שום ענין עם התורה ובע"כ יש לעונש נביא שקר אזהרה מיוחדת ולדברי הסמ"ג במל"ת ל"ד בכלל לא תכחשו ע"ש וא"כ אזהרה זאת הוא ג"כ על המתנבא להוסיף בתורה וצ"ע ולקמן יבואר:

ואולם כפי הנראה משיטת הרב העקרים הנה לאווי דבל תוסיף ובל תגרע, אינם רק אזהרה להיחידים שלא יבנו ויהרסו בפרטי מצות התורה כרצונם, וכל איש יעשה ויתנהג באופני עשיית המצות כפי הדמיון אשר יעלה על רוחו, דהיינו שיעשה עיקרי המצות אבל ישנה סדר עשייתן, כמו שיניח תפילין על ראשו אולם יעשה ה' פרשיות בתפילין שלא ע"פ ההלכה המקובלת לעשות רק ד' פרשיות בתפילין, או שיעשה ציצית בטליתו אבל יעשה ב' ציצית בכנף אחד או ה' ציצית בה' כנפים שלא כפי המבואר מן משמעות התורה[53] או ירבה במספר החוטין יותר מן ההלכה המקובלת מתורה שבע"פ, וע"ז תזהיר

[52] **הגה** הנה בגוף הדבר אי עונשין על גילוי מלתא מצינו דהוא פלוגתת אביי ורבא בסנהדרין ע"ו ע"א דיליף אביי ק"ו על בת בתו עונש על בתו לא כ"ש וכי עונשין מן הדין גילוי מלתא בעלמא ורבא סבירא ליה דילפינן בתו מאנוסתו בהיקש דהנה הנה ע"ש מוכח דלא ס"ל לרבא דעל גילוי מלתא עונשין ועיין סנהדרין נ"ד ע"א דאמר הש"ס בפשיטות דקמיפלגי בפלוגתת אביי ורבא מ"ס עונשין מן הדין ומ"ס אין עונשין והנה משם משמע אף בלא גילוי מלתא רק בק"ו סתם דעת אביי דעונשין כמו שמצינו סנהדרין ע"ד ע"א דעת ר' אליעזר בר' שמעון דס"ל כן ועיין תוספות ד"ה קסבר דכתבו דלא דמי לעונשין מן הדין אשר פליגי אביי ורבא כדפרישית לעיל פ"ד מיתות והנה אנחנו לא זכינו לראות דבריהם אולם ע"כ מוכרחין אנו לומר כן דאביי בעצמו נמי מודה דאין עונשין מן הדין דהרי בתמורה ט' ע"א דממיר טוב בטוב ס"ל לאביי דלקי בק"ו מטוב ברע ורבא סבירא ליה אין עונשין מן הדין ואביי האי לאו דינא מי גרע טוב מרע ופירש"י דאינו רק גילוי מלתא הרי דאביי נמי ס"ל דא"ע מן הדין ורק בגילוי מלתא ס"ל דלוקין ור"א בר"ש ס"ל דאף בלא גילוי מלתא נמי לוקין. אולם אף על גב דרבא ס"ל דאף בגילוי מלתא נמי אין לוקין מכל מקום סוגית הש"ס יבמות ס"א ע"ב אזלא בפשיטות דאף על גב דלכ"ע אין מזהירין מן הדין מכל מקום בגילוי מלתא מזהירין והרי רבא פליג על זה ואנן קי"ל כרבא לגבי דאביי חוץ מיע"ל קג"ם ועיין בית שמואל אהע"ז סימן ו' ס"ק ט"ז דהתעורר בזה ובמ"א אברר יותר גדר הענין דגילוי מלתא ואכ"מ:

[53] **הגה** הנה בסנהדרין פ"ח ע"ב לא מצאו אפשרות לדין זקן ממרא רק בתפילין לבד דאיכא בו כדי להוסיף ואם הוסיף גורע והר"ן בחי' לסנהדרין התעורר דלמה לא משכחת בברכת כהנים בהורה החכם להוסיף ברכה אחת (ואע"ג דשם לא הוי מוסיף גורע דלא נפסלו הברכות הראשנות והוי כמו לולב וציצית דהאי לחודא קאי אולי דעת הר"ן בהוסיף ברכה משלו באמצע ברכות כגון אחר יברכך דגורע ג"כ בעיקר המצוה דאינו יוצא ידי המצוה רק בסדר שכתובין בתורה והוי מוסיף גורע) ותי' הר"ן כיון דכ' כה תברכו דמשמע כמו שכתוב בתורה וא"כ לא הוי פירושו מדברי סופרים ואנן קיימינן השתא בענינים אלו אשר אין אפשרות לצמוח דבר שיש בו כרת דבעינן תורה

התורה שלא יהיה אופני המצות ותיקוניהם והכשרם מסורים ביד כל א' ואחד רק הכל מיד ה' השכיל עלינו, וכאשר נצטוינו, כן נעשה בלי גרעון והוספה אבל מה שמחדשין הסנהדרין או החכמים שבבל דור ודור תקנות וגזירות חדשות, זה אינו בכלל בל תוסיף כלל, אכן מן סוגי' הש"ס (סנהדרין פ"ט ע"ב) משמע להדיא כדברי רבינו דגם לב"ד תזהיר התורה שלא יחדשו במצות וז"ל המשנה חומר בדברי סופרים מדברי תורה האומ' אין תפילין לעבור על דברי תורה פטור, חמש טוטפות כרי להוסיף על דברי סופרים חייב, ושם מיירי מחיוב זקן הממרה פי חכמים היושבים בלשכת הגזית, והנה לפי העולה מסוגית הש"ס דאינו חייב רק במופלא שבב"ד, והתנאי השני שצריך להיות הורה לעשות דוקא אבל בלא הורה למעשה פטור. התנאי השלישי שצריך להיות המחלוקת שלהם דוקא בדבר שיכול לבוא בפעם אחד לעונש כרת, ואף אם בתחילה היה המשא ומתן של מחלקותן בדבר שאין בו רק לאו גרידא ולדעת הרמב"ם אפי' אם מחולקים בתקנות וגזירות חכמי' כל שאפשר שיגיע ממנו לבסוף נפקא מיני' לדבר שזדונו כרת כמו בחמץ בשש שעות דנ"מ לעניין קידושי אשה נדון כדין זקן ממרא, עוד יש כאן תנאי דאם חולקים הסנהדרין בדבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים בזה אף דלא יצמח לבסוף ענין כרת כמו בתפילין נמי דין זקן ממרא יש לו, כן הוא שיטת רבינו פ"ד מה' ממרים וע' ר"ן בחי' לסנהדרין ועתה אם אמרינן דאין בהוראת ב"ד להוסיף על התורה שום איסור כלל, א"כ בהורה לעשות ה' טוטפות כדי להוסיף על דברי ספרים מה איסור עשה כאן הזקן, הרי יש לב"ד להוסיף מצות חדשות בתורה, וגם זה כן רוצה לתקן שיוסיפו עודר פרשה אחת בתפילין, וא"ל דע"כ מותר לעשות תקנות חדשות שיתמידו באומה, היינו דוקא בבא ההסכמה מן כל הב"ד יחד כמו בכל התקנות של מגילה עירוב נטילת ידים חנוכה וכדומה, דכל החכמים שבאותו הזמן ראו נחיצת הדבר לתקן כן, אבל כאן נהי דדעת הזקן להוסיף מצוה חדשה מ"מ הרי הב"ד שבלשכת הגזית הסכימו בבטול דבריו, ושוב בכה"ג אסור לחכם להוסיף אף בהוראה, אבל ז"א דהרי ראינו אע"ג דזקן ממרא

ויורוך ע"ש והנה בהורה להוסיף להטיל יותר מד' כנפות או לעשות בכנף אחד שני ציצית זה מוכח מקרא דכתיב על ארבע כנפות כסותך, וכן כ' הכנף פתיל תכלת דמשמע ציצית אחת בכנף אחד ועיין תוס' מנחות ל"ח ע"א ד"ה התכלת דבהטיל למוטלת שייך בל תוסיף משום דציצית אחת על כנף אחד אמר רחמנא ע"ש וע' א"ח סימן יו"ד ומ"א שם ס"ק ב' ועפ"ז ל"ק נמי קו' התוס' במנחות ר"פ התכלת שהקשו דאם בהטיל למוטלת שייך בל תוסיף א"כ למה לא מצאו בסנהדרין דין דזקן ממרא נמי בכה"ג שהורה החכם להוסיף בכנף אחד שני ציצית והתוספות תירצו דנהי דעבר על בל תוסיף מכל מקום לא מפסל הראשונות אולם זה לא יוצדק לשיטת רבינו הרמב"ם פ"א מהלכת ציצית הלכה ט"ו דסבירא ליה דבנתכון להוסיף נפסלו הראשונות ואם כן הוי שפיר מוסיף גורע ועיין בהשגות הראב"ד שם אבל לפי הנ"ל דדוקא לענין בל תוסיף או לענין פסול הראשונות הוי הוספה משא"כ גבי זקן ממרא דבדבר דלא יצמח כרת צריכין לתנאי דפירושו מדברי סופרים וזה יצדק רק במנין החוטין אשר אין למנינם ראי' מן התורה הוי פירושו מדברי סופרים משא"כ בהטיל למוטלת דנלמד דרך דרשה מן התורה וכלהו עיקרו מדברי תורה ולא הוי כאן פירושו מדברי סופרים ומפני זה אינו נהרג הזקן ע"ז וזה ברור:

נהרג כדי שלא ירבה מחלוק' בישראל (סנהדרין פ"ז ע"ב) ומ"מ זה לכד אינו מספיק דהרי צריך להיו' מחלקותן בדב' שזדונו כרת או פירושו מד"ס, ואם חכם וב"ד מותר להוסיף גם כאן לא עשה איסור כלל, והיכן הוא האיסור שלא להוסיף על דברי תורה, ועוד דהרי מבואר בירושלמי פרק הנחנקין בהורה ע"מ לעשות חייב אע"ג דלא עשה מעשה עדיין[54] וא"כ לא גרם החכם אפי' להתיר שיעבור על איסור בל תוסיף דהא לא עשה עדיין, ומ"מ ראינו דרק בהורה להוסיף נעשה זקן ממרא, וא"ל דוקא מצוה חדשה שאינו מחובר התוספות עם העיקר כגון מגילה אז מותר להוסיף בהוראה, אבל בהוסיף בגוף המצוה כמו ה' טוטפות בתפילין דקי"ל דבית חיצון שאינו רואה את האויר פסול וא"כ על ידי הוספה תתבטל מצות עשה דתפילין, ונגרע ערכה של מצוה, ומפ"ז חייב הזקן מפני שמבטל אצלנו מצות עשה, אבל גם ז"א דהרי אמרינן בש"ס (סנהדרין פ"ח ע"ב) דגם לולב וציצית לא משכחת דין דזקן ממרא אע"ג דג"כ עיקרו מד"ת ופירושו מד"ס משום דהני אי צריך אגד או קשר עליון דאורייתא גרועים ועומדים הם, והיינו כיון דע"י הוספה נעקרו גוף המצות שוב הוי הורה שלא לעשות מצות לולב וציצית, ואנן קי"ל בתנאי דז"מ דהורה לעשות בעינן וע' ר"ן בחי' כאן דפי' נמי כן וא"כ משום בטול מ"ע דתפילין אין עליו עונש דז"מ דזה לא הוי הורה לעשות, ועוד דלשיטת הרב העקרים גם לאו דבל תגרע אינו רק אזהרה להיחיד ולא לב"ד, וכמו שב"ד עקרו מצות שופר ולולב ביו"ט שחל בשבת ולא חששו לבל תגרע, כן נמי בהורה להוסיף ונפסל ע"י התוספ' וההוראה אין כאן איסור דהן הוספה או גרעון הותרו בהוראות ב"ד, עכ"פ באיזה צד שתסתכל לא תמצא כאן שום חיוב לענוש את הזקן דהרי לא עבר שום איסור בהוראהו להוסיף לפי שיטה זו:

אלא ודאי העיקר כשיטת רבינו הרמב"ם, דבל תוסיף הוא אזהרה לב"ד שלא יוסיפו מצו' חדשות בתורה וכמו באומר החכם בשר עוף בחלב אסור מן התורה כמו בשר בהמה והוא בכלל הגדי עבר לדעת רבינו פ"ב מה' ממרים ה"ט משו' בל תוסיף ושם לא גרם לאחרים שיעברו על איסור דאדרבה הוא מחמיר עלינו ועושה מאיסור קל איסור חמור, ומ"מ עבר על אזהרה זו והיינו דגדר הלאו הזה שלא יחשוב האדם דאפשר להוסיף עדיין על התורה, כן נמי באומר חמש טוטפות להוסיף על דברי סופרים הן אם אומר דמן התורה צריך לעשות ה' טוטפות בתפילין או אם אומר דנראה לו כן ע"פ דרכי הדרוש או

[54] **הגה** הנה בירושלמי מבואר בהדיא דבהורה ע"מ לעשות אף דלא נעשה עדיין כהוראתו חייב אולם בש"ס סנהדרין פ"ח ע"ב מובא ברייתא דאינו חייב עד שיעשה כהוראתו או שיורה לאחרים ויעשו כהוראתו משמע דבלא עשו כהוראתו אע"ג דהורה ע"מ לעשות פטור אולם הרמב"ם ז"ל כ' בג' מקומות בה' ממרים פ"ג ופ"ד דבהורה לעשות חייב ופסק כהירושלמי נגד הבבלי והיינו דמן המשנה עצמה מוכח דאמרה הורה לעשות חייב וכן משמע נמי משיטת הש"ס ריש הוריות דבהורה לעשות סגי ע"ש:

ע"פ סברא אע"ג דלא עשו עדיין כהוראתו, עובר נמי בלאו זה מפני כונתו הנפסדת אשר עולה על דמיונו להכחיש דרשת וקבלת חכמים דרק ארבע פרשיות עושים בתפילין, כי רק טהרת הכונה וזכות האמונה בנצחות התורה תכלית האזהרות אלו כי עיק' גדול אצלינו שב"ד הגדול בירושלים הן הם עמודי הקבלה האמתיות, והמה מעתיקי השמועה מדור דור מפי משה רבינו, ואסור לספק בקבלתם הן מה שיאמרו שקבלו פי' המקראות והן מה שקבלו ענינים אשר אין להם סמך במקרא או דברים שגם כן מפי הגבורה רק שסמכוהו חכמים על המקרא, בכל אלו צריכים להאמין בהם שהאמת כדבריהם ולא הנחילו לנו חז"ל משאות שוא ומדיחים חלילה וחס, כי זה סגולה נפלאה ויקרה באומתינו בי הלמודים וההלכות שקבלו מאבותיהם מנחילים אותם לבניהם בלי הוספה וגרעון, וזאת היא המצוה הראשית עשה ול"ת שבתורה לא תסור מכל הדב' אשר יורוך כמו שמבוא' ברמב"ם פ"א מהלכות ממרים ה"א, אולם העיקר הגדול הזה מסתעף לענפים רבים וענינים נפרדים בהוראת החכם נגד הקבלה:

א' הורה חכם אחד בעירו לחלוק על תורה שבעל פה ויאמר ה' פרשיות בתפילין או שיאמר שזה שנאמר בתורה יד תחת יד שן תחת שן וגו' אין הפי' עונש ממון כמו שקבלו חז"ל, רק העיקר דברים ככתבם, וכן וקצותה את כפה הוא ג"כ דברים ככתבם ולא ממון ויתנגד קבלת חז"ל, אם למד הענין זאת לעצמו בישיבתו ולא עלה ללשכת הגזית ולא עמדו הסנהדרין למנין לבטל דעתו, הנה אינו עובר רק משום בל תוסיף או בל תגרע לבד, ואם נעשה הוראה זאת על ידי נביא שמנבא במצות ה' להכחיש הקבלה המסורה ביד חכמים או שיאמר שהקב"ה רוצה עתה לחדש ענינים אלו, זה מקרי נביא שקר במתנבא מה שלא שמע ומיתתו בחנק ע' רמב"ם פ"ט מהלכות יסה"ת הלכה א' וה"ד:

ב' ואם עמדו ב"ד הגדול למנין ואמרו לו כך קבלנו או כך דרשנו ובטלו הוראת הזקן, אכן הוא לא עשה כדבריהם רק חזר לעירו ועשה בעצמו או הורה לעשות לאחרים היפך מן מה שבא בו הסכמה מוחלטת מסנהדרין בלשכת הגזית, הנה גם כאן יש לנו שני ענינים נפרדים, והוא אם הורה לעשות דבר היפך מפשטות הכתוב והוא דבר שהצדוקים מודים, פטור מדין זקן ממרא דזיל קרי בי' רב הוא, כמו האומר אין תפילין בתורה פטור, מפני שבתורת נאמר כי יפלא לך דבר למשפט וזה אינו בכלל הפלאה דהרי תנוקת של בית רבן יודעים זה[55] אולם בדין אחד שהוציאו חז"ל הן דרך סברא או דרך המדו' המקובלות, ולשיטת רבינו אפילו בתקנות חדשות וסייגים אשר רוצים לתקן

[55] **הגה** גם עיקר ענין תפילין לא ידענו רק מכח הלכה למשה מסיני פירוש המצוה דהרי אפשר לפרש בתורה וקשרתם לאות על ידיך היינו כמו קשרם על לוח לבך ועיין רשב"ם בפי' לתורה וכן ענין מילה יש לפרש כמו ומלתם את ערלת לבבכם ואם כן צריכין לבוא שוב להלכה למשה מסיני. אולם בכגון זה אין מקרא יוצא מידי פשוטו ואם

משום משמרת לד"ת, והזקן חולק עליהם בענינים אלו נגד הרבים אזי אם יוכל לצמוח באחרונה אף בהשתלשלות רחוקה דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת אזי מיתת הממרא בחנק, ואם חולק עליהם בדבר שיש בו תורה ויורוך היינו עיקרו מדברי תורה ופרושו מדברי סופרים, כגון אותן המצות אשר לא נתבררו פרטיהם בתורה רק היה לחז"ל ע"ז הלכות מקובלות בסיני, שלא ידענו סכום הפרשיות בתפילין רק מכח הלמ"מ, וכן כל עיקר תיקון והכשר התפילין מפשוטו של תורה לא ידענו רק מכח הלכה למשה מסיני, ועשרה הלכו' מסיני יש בתפילין ע' רמב"ם פ"א מהלכו' תפילין, וכן בלולב משפט אלו המינים לא ידענו רק מכח הלכה למשה מסיני, ולא תמצא בשום פעם מחלוקת בין התנאים והאמוראים בענינים אלו, וזה החכם שהעיז פני' לעמוד במרדו נגד אלו שבאו מכח הלכה המסור' אצלם פא"פ מרב לתלמיד עד משה רבינו, ומפ"ז נשתנה ג"כ משפטו של זה שחייב מיתה אף אם לא יבא לעולם לדבר שזדונו כרת, כמו תפילין ולולב ושופר וציצית וכדומה[56] אולם מפני שפרטה תורה התנאים דזקן ממר' שאינו חייב עד שיהי' הורה לעשו' ומפ"ז אם יצמח דבר שזדונו כרת מקרי שפיר הורה לעשות דהרי יצמח דבר כרת ועיין ר"ן חי' לסנהדרין והוי כמו בעיבור השנה שאמרו דאי להאי גיסא שרי חמץ בפסח ואי להאי גיסא וכו', אבל בלולב וציצית כיון דמ"נ אי צריך אגד או קשר עליון דאורייתא א"כ גרוע ועומד הוא, והוי הורה שלא לעשות ואם לולב א"צ אגד או קשר עליון לאו דאורייתא שוב האי לחודא קאי ולא עשה כלום שום איסור[57] ומפ"ז לא

נפרש דברי תורה דרך מליצה שוב אין מקום למצות המעשיות כלל וחלילה וחס לומר כן ומפני זה מקרי תפילין עיקרו מד"ת, משא"כ הפרטים ההכרחים בתפילין לא ידענו אף פשוטו של מקרא וכלם הלכות קבועות מסיני הם:

[56] **הגה** לדעתי זה הוא עיקר הטעם דגבי עיקרו מד"ת ופירושו מד"ס לא צריכים שיבא לזדונו כרת והיינו כיון שכ' רבינו פ"א מהלכות ממרים ה"א דב"ד הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה והמה עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל וכו' וכל המאמין במשה רבינו ובתורתו חייב לסמוך מעשה הדת עליהן ולהשען עליהן ע"ש, ומפני זה אם אמרו הב"ד הלכה אנו אומרים חייב לכוף ראשו ולקבל הדברים באימה ומפני זה לא תמצא מחלוקת בהלכות המקובלות מסיני וכל דבר שתמצא בו מחלוקת בידוע שאינו קבלה מסיני רמב"ם פ"א מהלכות ממרים ה"ג ולקמן יבואר בארוכה, וזה שחולק והעיז פנים לעמוד ולהחזיק דעתו נגד הקבלה ויש בו שמץ הכחשה בקבלת אבות נעשה זקן ממרא אע"ג דלא יהיה נצמח עונש כרת כגון במ"ע או במל"ת לחוד, משא"כ במחולקים בדין אחד שמוציאים דרך דרוש או דרך סברא דהחכם לא סבירא ליה דרשה זאת והם דורשין כיון שדרך מחלוקת זה נהוג בכל הש"ס דהתנאים והאמוראים חולקים בדרשות כאלו דחד דריש אות יתירה וחד לא דריש, וכאן כיון שעמדו למנין והרוב הסכימו בביטול דעתו בדרשא זאת הנה בזה ילפי' דבר דבר מהעלם הקהל דצריך להיות על כל פנים שגגתו חטאת וזדונו כרת ועל זה נאמר בין דין לדין בין דם לדם ואף תקנות דרבנן אם חלוקים בדבר שנוכל לצמוח זדונו כרת לדעת הרמב"ם נעשה זקן ממרא ודברי התוספות סנהדרין פ"ח ע"ב ד"ה ואין לנו דלדעתם אליבא דר' יהודה לא משכחת דין זקן ממרא רק בתפילין אבל בדבר שזדונו כרת לא צ"ע דלמה מקשה הש"ס לעיל אליבא דר' יהודה מ"ט לא הרגו לעקביה בן מהללאל והרי שם לא היתה פלוגתתם בתפילין אלא ודאי זדונו כרת לא צריכין לפי' מדברי סופרים וכבר התעורר כן הגאון בעל טורי אבן בחי' לר"ה דדברי התוס' אלו תמוהים וכ' דאולי (תלמוד) [תלמיד] טועה כ' כן בשם התוספות ע"ש וע' ר"ן בחי' לסנהדרין :

[57] **הגה** כבר התעוררו הקדמונים להקשות דמאי ענין האי לחודא לענין בל תוסיף דמ"מ הורה להוסיף אע"ג דגוף המצוה לא נפסלה וע' תוספות סוכה ל"א ע"ב ד"ה הואיל ותוס' מנחות ר"פ התכלת ל"ח ע"א והראב"ד בהשגות

משכחת רק בתפילין - ובירושלמי איטר אף במזוזה - דשם הוי מוסיף גורע ומבטל מ"ע דתפילין במעש' דבאמצע עשיית המצו' מורה להוסיף, וגורע המצות דהרי מצותו כל היום כמ"ש התוספות כאן וא"כ ע"י ההוספה מפסיד מעתה ואילך ועד ההוספה יצא עכ"פ המצוה:

ג' אם חולק חכם אחד על כל עניני הקבלה ואינו מורה כלל בתורה שבע"פ, הנה איש כזה אינו בכלל זקן ממרא רק נדון כאותן מאנשי צדוק ובייתוס אשר יצאו ביד רמה להכחיש דברים המקובלי' בסיני, ועונשם מבואר ברמב"ם בפ"ג מה' ממרים וכן בפי' המשניות פ"ק דחולין ובפ' המשניות לסנהדרין על משנה חומר בד"ס מד"ת כ' וז"ל לפי שאין זקן ממרא ההורס לחומת התורה, ולא המכחיש לכל הקבלה מכל וכל כגון צדוק ובייתוס, אלא מיירי דגם הזקן מורה בקבלה בכל המצות בפירושיהן כפי שנמסרו מסיני רק בענין אחד רואה דבדיו יותר מדברי ב"ד הגדול וחייבתו תורה מיתה לכבוד ב"ד הגדול שלא ירבה מחלוקת בישראל עכ"ל, וע' פי' המשניות במשנה הקודמת וז"ל באמצע דבריו וכן כשיחלוק עליהם בפירוש מקובל שאין בו היקש ואפילו לא יצא לבסוף אלא לאיסור לאו או לאיסור עשה יהרג מצד שאינו מאמין, ובחמש טוטפות יהיה זקן ממרא ג"כ במ"ע

לפ"א מהלכות ציצית הט"ו ופ"ז מהלכות לולב ה"ו וה' ממרים פ"ד הלכה ב' דדעתו דאין ענין בל תוסיף לפסול המצוה דלהמצוה שייך האי לחודא קאי ואין התוספת פוסל את העיקר ובפרט דהרמב"ם ס"ל לולב א"צ אגד ומכל מקום ס"ל בהלכות לולב דבהוסיף שני לולבין או הוסיף בערבה ואתרוג פסול ולמה לא נימא האי לחודא קאי והנ"ל ענין נכון, בלאו הכי התעוררו התוספות להקשות דבסנהדרין אמרי' דאי לולב א"צ אגד האי לדוחא קאי ואם צריך אגד שוב מקרי גרוע ועומד אולם בסוכה אמרי' דלר"י דס"ל לולב צריך אגד אי מייתי מינא אחרינא האי לחודא קאי והנ"ל דהנה לענין בל תוסיף אם לולב צריך אגד ואגד מין חמישי עמהם כיון דעבר משום בל תוסיף אם כן אמרי' כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני והוי כאלו לא אגדו כלל דאינו יוצא ידי המצוה ככל ופוסל התוספת את העיקר ע"י איגוד אולם אם לולב צריך אגד ולא אגד את המין החמישי עמהם אזי צדקו דברי הש"ס דבודאי מין החמישי עומד בפני עצמו ואינו עובר אולם אם הוסיף במין מן ד' מינים עצמם כגון שלקח שני לולבין בכה"ג אף דא"צ אגד מכל מקום מצות התורה שציותה לקחת ארבע מחברתן להדדי וארבעה מינים שבלולב מעכבים זה את זה ונעשים כלם חדא מצוה ואי אפשר לומר כלל האי לחודא קמי דהרי מצות התורה מחשבתן לאחד ואם כן כיון דעבר על לולב אחד משום בל תוסיף ואי עביד לא מהני משום שנעשה באיסור ואי אפשר לצאת בלולב אחד משום דהוי מצוה הבא בעבירה ואנן קי"ל בדאורייתא אין ברירה וא"כ אי אפשר לצאת אף בשום אחד מהם משום דיש כאן לולב כשר ולולב פסול מעורב ואינו יוצא בהכשר אף דעומד בפני עצמו, אולם בהוסיף מין חמישי לא נפסל גוף המצוה אע"ג דעובר בבל תוסיף מכל מקום בד' מינים ההכרחים ע"פ תורה יוצא בהן ושאר תוספת הוא ואינו פוסל את העיקר כיון דא"צ אגד. ובסנהדרין דלא משכח הש"ב ב"ת רק בתפילין משום דשם לענין זקן ממרא איידי דאינו חייב רק בהורה לעשות וא"כ אי צריך אגד גרוע ועומד בין שהוסיף מין חמישי או שהוסיף בד' מינים עצמו ואם אינו צריך אגד אם הוסיף בד' מינים עצמו כיון דקי"ל אין ברירה א"כ שוב נפסל ג"כ גוף המצוה מחמת התוספ' דלא ידעינא בהאי מינייהו נפיק וא"כ שוב גרוע ועומד והוי הורה שלא לעשות ואם הוסיף במיניה שוב לא עשה כלום וכי יעלה על הדעת דאם נטל לולב אסור ליטול כל היום יחור של דקל או של גפן כיון דאין כאן שום חיבור לא ע"פ המצוה ולא ע"י האיגוד ובודאי אין כאן אפילו בכלל תוספת ולא עבר בל תוסיף כלל דלא עשה כאן שום דבר וכן הב"ד שהורו לעשות ה' מינים לא עבדי איסור כלל דהרי מין חמישי עומד בפני עצמו וז"ב דיש חילוק בין הוסיף מין אחר או הוסיף בד' מינים עצמם שנטל שני לולבין וע' בהה"מ ה' לולב ובס' לח"מ שם וע' בסמ"ג מל"ת שס"ד ובס' יראים סי' ל"ו ובס' החינוך פ' ואתחנן מה דהאריכו בזה הרבה והריטב"א בחי' לסוכה:

זו בלבד לפי שנתקבצו בו תנאים אינם מצויים בזולתה עכ"ל[58] וכן הדין באיש הכופר בדבר אחד המפורש בתורה שבכתב כגון שאומר הערל' מותרת מן התורה, או שאומר דאינה אסורה רק שתי שנים בלבד, או אין תפילין בתורה דרך כפירה הר"ז ג"כ נענש עונש מכחיש לא עונש זקן ממרא, וזה שאמרו במשנה האומר אין תפילין בתורה כרי לעבור על דברי תורה כתב הרמב"ם פ' המשניות דהא דאין תפילין לעבור על ד"ת פטור היינו מודה בחיובו אבל יבטל אותה בהוראה כמו שאומר לעבור על ד"ת שיודה על כל פנים שהוא עבירה ולפיכך אינו חייב מיתה לפי שלא יהרג מי שביטל מצות עשה[59] אבל אם אומר אין תפילין ע"ד כפירה יהרג מצד שהוא מכחיש לא מצד שהוא זקן ממרא ודע זה הענין לפי שנסתפק על רבים מן החכמים זה הענין, וחושבין שזה שאומרים בש"ס בזקן ממרא אינו חייב עד שיאמר כן ובתנאי כן, אבל פירושו פטור מדין זקן ממרא אבל חייב מיתה מפני אחרים האתה סובר שיאמר אדם שדעתו ואמונתו השניות או דבר אחר וזה בלי ספק מכחיש למ"ש בתורה ה' אחד וכו' עכ"ל, וכן הענין בכל מי שיכחיש באות אחת מה"ת דרך כפירה, או סותר לכבל הקבלה זה מיקרי מכחיש:

נחזור לענין בל תוסיף דשני מיני בל תוסיף יש, אחד הוא המוסיף בהוראה ומחדש מצות חדשות, והשני יחיד העושה בטליתו ה' ציצית או ה' פרשיות בתפילין, בכל אלו עברו על בל תוסיף אולם החילוק דבעשיות היחיד צריך להיות דוקא במעשה, משא"כ האזהרה שהוא על הב"ד הוא אף שלא נעשה מעשה עדיין רק שהורה לעשות, וכמו שמחויב כל איש ישראל להאמין בתורה מן השמים ושאר עקרים הראשים כך מחויבים להאמין שזאת התורה לא תנוסח ולא תשתנה לעולם ואסור להוסיף על התורה הן על התורה שבכתב או בע"פ, ועיין רמב"ן פ' ואתחנן דהביא לשון ספרי מנין שלא יוסיף

[58] **הגה** דברי רבינו אינם מובנים דבתחילה אמר דאם חולק עליהם בפירוש מקובל שאין בו היקש יהרג מצד שאינו מאמין ובחמש טוטפות בתפילין יהיה זקן ממרא ג"כ בפ"ע לבד שנתקבצו תנאים אינם מצויים בזולתה ולא ידעתי כונתו דהרי דוקא בחולק על רוב דינים המקובלים נהרג מפני שאינו מאמין אבל חולק בדין אחד אינו רק זקן ממרא ולא נידון מיתת מכחיש ועוד דאם חולק גם בדבר אחד מן הקבלה נהרג למה צריכין לחמש טוטפות התנאים דמוסיף גורע הרי חולק בזה על הקבלה ואפשר דדעת רבינו דהך דחמש טוטפות בתפילין נמי מיירי דעכ"פ מודה דמן הקבלה א"צ רק ארבע רק הוא רוצה להוסיף מדעתו פרשה אחת וקסבר דמותר להוסיף אבל במכחיש אפילו דבר אחד מן הקבלה נדון מיתת מכחיש אולם מן מ"ש במשנה שלאחר זה שאין זקן ממרא לפי שאין זקן ממרא ההורס לחומת התורה ולא המכחיש לכל הקבלה מכל וכל משמע דבחולק על דבד אחד מה"ת או שמכחיש לכל הקבלה נדון מיתת יוצא מן הכלל אבל במכחיש דבר אחד מן הקבלה אין לו רק דין זקן ממרא אם יתקבצו בו התנאים הנצרכים ודברי רבינו כאן צע"ג:

[59] **הגה** גם כאן דברי רבינו תמוהים דלפי שיטת רבינו דבאומר אין תפילין היינו דמודה בחיובו אבל יבטל בהוראה ופטור משום שלא יהרג מי שביטל מ"ע והיינו דהוי הורה שלא לעשות ואנן הורה לעשות בעי' א"כ היכי אמרה מתני' חומר בד"ס מד"ת דהרי גם בד"ס אם חולק עליהם והורה לבטל ולא לעשות פטור כמו בה' מינים בלולב אם לולב צריך אגד דהוי גרוע ועומד ופטור משום דלא הוי הורה לעשות, וא"כ אין כאן חומר רק כיון דאומר אין תפילין בתורה לא הוי הורה לעשות:

הכהן ברכה אחת בברכת כהנים ת"ל לא תוסיפו על הדבר אפילו דבור אסור, ולא זה בלבד אלא גם הישן בשמיני בסוכה ע"מ לעשות מצוה לוקה וכן אם עשה החג ששה עובר על בל תגרע, וגם היכי דבדא חג מלבו כירבעם בן נבט עובר בלאו. וכך אמרו חז"ל מ"ח נביאי' שעמדו לישראל לא פחתו ולא הוסיפו על מ"ש בתורה חוץ ממקרא מגילה, מבלל שהיתה ההוספה אסורה להם ובכלל בל תוסיף עכ"ל, ולדעתי נראה דשני אזהרות שבאו בתורה בסגנון אחד כוללי' שני הענינים שזכרנו, אזהרה להיחיד שלא יבנה ויהרס במצות התורה כרצונו פעם יבא לחסר ופעם יבא להוסיף בתקוני והכשרי המצות כפי העולה על דמיונו, וע"ז נאמר פ' ואתחנן ועתה ישראל שמע אל החקים וגו' לא תוסיפו ולא תגרעו ממנו עיניכם הרואות וגו' שמה תזהיר על היחידים לכל פרט יפרט בפני עצמו, ואולם בפ' ראה כתובה האזהרה בלשון יחיד לא תוסיף ולא תגרע שהיא צווי לסנהדרין ולכל ב"ד וב"ד וכן לכל חכם ומורה בזמנו שאסורי' להוסיף מצוה חדשה בתורה דבכה"ג אין על היחיד שום איסור כיון שעושה ברשות ב"ד, וע"ז אמרו לא תסור ימין ושמאל אפילו מראין בעיניך על ימין שהוא שמאל חייב לשמוע להם, ועיין רמב"ן בהשגות לס' המצות שורש א' וז"ל וזה מהו שאמרו בספרי אפילו אומרים על ימין שהוא שמאל וכו' שכך הוא המצוה מאדון התורה יתעלה, והנה נאמר לו בכך מצות ובענין שנהג ר' יהושע עם ר' גמליאל ביום הכפורים שחל להיות בחשבונו שבא לפניו במקלו

[60] **הגה** ראיות הרמב"ן מר"ג שאמר לר' יהושע שיבא לפניו במקלו ומעותיו ביו"כ אינו ראי' לשאר הוראת שידע החכם שב"ד טעו דשם איירי מקידוש החודש דיש לנו קרא מיוחד אתם אפילו שוגגים אתם אפילו מוטעים אתם אפילו מזידין וע' רמב"ם פ"ב מה' קידוש החודש ה"י וז"ל ב"ד שקדשו החודש בין שוגגים בין מוטעים בין אנוסים (הרמב"ם לא הביא אפילו מזידים וכבר התעורר בזה בהגהת מיימוני כאן דנוסחא אחרת נזדמנה לרבינו בש"ס ר"ה כ"ה ע"ש והאמת אתו דכן מצינו לרבינו בס' המצות מ"ע קנ"ג שהביא לשון הש"ס אתם אפילו מוטעים) ה"ז מקודש וחייבים הכל לתקן המועדות על היום שקדשו בו אע"פ שיודע שטעו חייב לסמוך עליהם שאין דבר זה מסור רק להם ומי שצוה לשמור המועדות הוא צוה לסמוך עליהם שנא' אשר תקראו אתם עכ"ל וביותר מזה תראה מ"ש רבינו בס' המצות מ"ע קנ"ג וז"ל דע שזה שאנו עושים ר"ח או יו"ט לא מפני חשבונינו נקבע היום ר"ח או י"ט אבל מפני שב"ד הגדול בארץ ישראל קבעוהו זה היום ר"ח או י"ט ומפני אמרם וקביעתם יהיה כן ועיקר תלוי בהם ואלו הנחנו דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מא"י חלילה לאל לעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותו האומה ולא יהיה שם ב"ד ולא יהיה גם בח"ל שנסמך בארץ הנה חשבונינו לא יועיל כלום ע"ש ראינו דקביעת המועדות תלוי רק בב"ד וכל אימת שיעשו הב"ד ראש חודש או יום טוב כן הוא באמת ואם כן כיון דר"ג היה נשיא אע"ג דידע ר"י דרבן גמליאל טעה מכל מקום קביעת רבן גמליאל הוא העקרית ואז הוא יום כפור באמת ויו"כ של ר"י הוא כחול ומפני זה הותר לו לילך ולהוציא מרשות לרשות ביו"כ משא"כ בשאר איסורים אשר אינם מצויים בב"ד כמו חלב ודם וכדומה בודאי היכי דידע התלמיד שהרב טעה בודאי אסור לשמוע לו וביותר מזה מבואר בריש הוריות דהיכי דהורו בית דין וידע אחד מהם שטעה והלך ועשה על פיהן הרי זה חייב קרבן מפני שלא תלה בב"ד וקאמר הש"ס דטעה במצות לשמוע דברי חכמים הרי בהדיא דמביא קרבן ע"ז ואע"ג שב"ד הורו לעשות כן א"צ לשמוע להם וכן מבואר בירושלמי בריש הוריות בהדיא דהיכי דטעה התלמיד וקסבר אחריתם אחריהם ומקשה שם ובכה"ג לאו שמעון בן עזאי הוא דתניא יכול אם יאמרו לך על ימין שהוא שמאל תשמע ת"ל אשר יגידו לך ימין ושמאל עד שיגידו על ימין שהוא ימין ושמאל שהוא שמאל אבל היכי דידע דטעו הב"ד א"צ לשמוע

ומעותיו ע"ש[60] וא"כ בכה"ג בא אזהרה רק לב"ד שלא יחדשו מצו' חדשו' ואפי' לומ' על מצו' דרבנן שהם של תור' אסו':

ודע שחפשתי בכל ספר היד החזקה להרמב"ם ולא מצאתי הדין אם אחד עשה ה' מינים בלולב או ה' פרשיו' בתפילין דלוקה משום בל תוסיף וכן לא מצאתי בספר המצות שלו מל"ת שי"ג ושי"ד רק סתם הזהירנו מהוסיף בתור' לא בכתוב ולא במקובל וכן הזהירנו שלא לגרוע מן מ"ש בתורה, וביותר תראה במנין המצות שלו על סדר ספרו וכתב בפתיחה לה' ממרים מל"ת ג' שלא להוסיף על התור' לא במצות שבכתב ולא על מה שקבלנו מפי השמוע' מל"ת ד' שלא לגרוע מן הכל, ובה' ממרים לא זכר רבינו שום דבר מאופני לאוין אלו, רק פ"ב מהלכות ממרים ה"ט כ' הואיל ויש לב"ד לתקן תקנות שיהי' עומדים לנצח וכו' מה זה שהזהירה התורה לא תוסיף ולא תגרע שלא להוסיף על דברי תורה ולא לגרוע מהן, לקבוע הדבר לעולם בדבר שהוא מה"ת בין בתורה שבע"פ בין בתורה שבכתב כיצד וכו' אם יבא ב"ד ויתיר בשר חיה בחלב הרי זה גורע, ואם יאסור בשר העוף בחלב ויאמר דהוא בכלל הגדי והוא אסור מה"ת הר"ז מוסיף הרי למדנו מדבריו דאזהרת התורה אינו רק לב"ד לבד שאסורים לחדש מצות שלא בא זכרם בתורה, אבל מאזהרת היחיד שלא יוסיף במצות מזה לא זכר רבינו כלום, ורק דעתו תזהיר התורה אפילו בדברים שלא יצמח כלל הוספה או גרעון, כגון שאומר בשר עוף בחלב הוא אסור מן התורה דאינו גורם שום שינוי דהרי אדרבא מחמיר עלינו ועושה מדרבנן איסור תורה, וכן היכי שאומר בשר חיה בחלב אינו אסור רק מדרבנן, דאף דבגוף הנהגת המצוה אין חילוק בין דרבנן או דאורייתא דס"ס פורשים העם מדבר זה, ומ"מ

---

[60] להם וראיתי להרמב"ן כאן שהתעורר באמת מסוגיא דריש הוריות ובעיקר דבריו יתבאר לקמן אולם גם הרב בעל באר שבע בחי' לפ"ק דהוריות גם הוא התעורר על הסתירה מספרי דאפילו על ימין שהוא שמואל שמע לו מהך דריש הוריות דא"צ לשמוע בידע דטעו והנה יפה דקדק הבאר שבע דבספרי נאמר אפילו מראין בעיניך על ימין שהוא שמאל היינו שיחשוב בדעת נוטה שטעו אז צריך לשמוע להם אבל בידע בודאי שטעו א"צ לשמוע ע"ש והא דר"י שהלך לר"ג ביו"כ שחל בחשבונו ע"כ צריך לבוא למ"ש לעיל דקביעת המועדים והחדשים שאני דכלהו תליא רק בב"ד. ועפ"ז ישבתי לשון קו' הרב בעל מעין המגמה בשם מרגניתא טבא איך יפרנס הרמב"ן ז"ל דס"ל דאם חולק הזקן בתקנות וסייגים אע"ג דיצמח עונש כרת לא נעשה זקן ממרא וחולק על שיטת הרמב"ם ז"ל והרי אמרינן סנהדרין פ"ז ע"א יועץ זה שיודע לעבר השנים ולקבוע חדשים כדתנן הן העידו שמעברים את השנה כל אדר שהיו אומרים עד הפורים דאי להאי גיסא קא שרי חמץ בפסח ואי להאי גיסא שרי חמץ בפסח ע"ש והנה שם הני דאומרים עד הפורים בודאי הוא לכתחלה דהרי קי"ל דאפילו עיברו בשלשים של אדר אע"ג דראוי לקובעו ניסן מעוברת ע' סנהדרין י"ב ע"ב ואם כן כל הני הרחקות שלא לעבר בזמנים הללו אינם רק סייגים וגדרים ומ"מ ראינו דנעשה זקן ממרא, אבל לפי הנ"ל ניחא דכל הדינים אי מעברים או אין מעברים אינם רק משפטים ואזהרות לב"ד לבד איך יתנהגו בעיבור וקידוש החודש והשנה אבל מה שעושים הב"ד כדין או שלא כדין בודאי עשייתם עשיה וקביעתם נשאר לחוב עלינו מה"ת דכתבה אתם ומסרה התורה קביעות המועדות לחכמים ואם כן זקן ממרא שחולק עליהם עובר על איסור תורה חוץ מה שמתנגד לדבריהם הנה גוף המשא ומתן תלוי רק אצלם וכל מה שעשו בקביעות המועדים תלוי רק בהם ודבר זה הוא מה"ת אע"ג דעיקר זמני העיבור אינו רק דרבנן מכל מקום מה שעשו עשו בזה וזה נכון:

עוברים הב"ד בבל תגרע, ומפ"ז כשחפשנו ברמב"ם פי"ט מהלכות סנהדרין ה"ד דמעביר רבינו במנין קס"ח מצות ל"ת שלוקין עליהם, ולא מצינו שמה לאוין דבל תוסיף או בל תגרע ואע"ג דלכאורה אם היחיד עושה ה' טוטפות בתפילין וה' מינים בלולב הנה עושה מעשה ולמה לא ילקה על לאוין אלו, אבל לשיטת רבינו הנה אזהרה זו לא תרמוז לנו כלל על עשיית היחיד, רק על כונת הב"ד שרוצים לדמות תקנתם ועשייתם וסייגיהם לדין התורה, ולחדש מצוה חדשה בתורה או לחסר ולשלול מצו' אח', ולומר שאיננה מן התורה, וכיון דקי"ל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, מכ"ש באיסור התלוי רק בכונה נפסדת דבודאי אין זה בגדר חיוב מלקות כלל, דדברים אלו אינם רק לאמונה שלא תנוסח התורה בשום פנים אבל אין זה ענין למעשה כלל:

והרמב"ם בדעתו זאת דבל תוסיף לא תרמוז כלל על עשיות היחיד הוציא זאת מן לאו דבל תגרע אשר אי אפשר כלל שתוכן ענינו לאזהרת היחיד, דאם אחד לא עשה רק ג' פרשיות בתפילין או לא נטל הלולב רק עם שני מינים, הנה ביטל מ"ע דלולב ותפילין והוי כאלו לא נטל לולב ותפילין כלל, דמה לי אם לא קיים מ"ע כלל או קיים אותה שלא כמצותה והכשרה, אין כאן בל תגרע רק מבטל המצות, וע' בס' טורי אבן להגאון בעל שאגת אריה בחי' לר"ה כ"ח ע"ב דהתעורר באמת על לאו דבל תגרע וכי כל המבטל מ"ע כמו שלא אכל מצה בפסח וכדומה נימא דעבר על בל תגרע, ויותר מזה קשה למ"ד דס"ל דלאו שאין בו מעשה לוקין, א"כ בעובר על מ"ע יש נמי מלקות דבל תגרע ע"ש דלא מצא בל תגרע רק במתן ד' שנתערב במתן אחת דבדיעבד הורצ' וכן קשה על שיטת הרמב"ן שהבאתי דמי שלא עשה החג רק ששה ימים עובר על בל תגרע ממ"נ אם עשה מלאכה ביום השביעי של יו"ט הנה עבר רק על לא תעשה מלאכה, ואם לא קראו מקר' קודש הנה עבר רק על מ"ע די"ט אבל בל תגרע לא שייך כאן, ומפ"ז יצא לו לרבינו דבל תגרע הוא רק אזהרה לב"ד שלא יבאו לשלול ולחסר ממנין המצות בתורה, אף שאינם גורמים עי"ז שום ביטול והשתנות כמו שאומר בשר חיה בחלב הוא רק מדרבנן ע' לחם משנה פ"ב בהלכות ממרים ה"ט דפי' כן דברי רבינו הנה בין כך ובין כך אסרו חכמים עלינו והעם פורשים מזה, ורק כיון שמחסר בזה דבר אחד מה"ת עובר בבל תגרע, ומפ"ז צדקו נמי דברי הרשב"א פ"ק דר"ה דף ט"ז בהך למה תוקעין וחוזרין ותוקעין דהקשה הרי עברו על בל תוסיף ותי' דתקנת חכמים לצורך לא הוי בל תוסיף, וכן מה שתקנו שלא יתקעו בר"ה שחל בשבת משום שמא יעבירנו הרי עוברים משום בל תגרע ותי' כיון שהוא תקנ' חכמים משום גזירה ע"ש והיינו דקו' קאי על עשיות ב"ד איך אפש' להם להורות לבטל מ"ע הרי עברו על בל תגרע במה שמחסרים מ"ע מה"ת ותי' כיון שאינם עוקרים מצות

התורה רק עושים כן משום תקנה וסייג בכה"ג אינו בכלל זה דהרי מצות התורה נשאר במקומו כמו שאבאר לקמן פ"ב. וכן בהך דנתערבו מתן ד' במתן אחת בשלא נתת עברת על בל תגרע היינו נמי דר' יהושע ור' אליעזר נושאים ונותנים איך ידונו בדין זה, ואמר לו אם אתה אומר שלא יתנו רק מתן אחת א"כ עברת בהוראה זאת על בל תגרע, דהרי הב"ד מורי' על מתן ד' שלא יתנו רק מתן אח' ועוקרי' ומבטלי' מצו' התורה שאמרה ליתן מתן ד', והשיב לו שפיר לא נאמרה בל תגרע רק כשהוא בעצמו אם היה מבטלים לגמרי מצות מתן ד' שפיר הוי בל תגרע, אבל כאן דהוא תערובות ומתן ד' מתקיים היכי שלא נתערב וא"כ אין כאן עקירה כלל דעיקר הלאו דבל תגרע הוא שלא לחסור ממצו' התורה לגמרי אף שלא נעשה כלום מעשה איסור, משא"כ כשאינם עוקרים רק משום תקנה ורק לענין אחד שקרה מקרה, זה אינו שולל ואינו מחסר דהרי מצות התורה במקומו עומד, והשיב לו דבל תוסיף נמי לא הוי רק כשמוסיף מצוה חדשה לגמרי אבל לא בעושה משום תקנה. וכיון שבל תגרע ע"כ להוראת ב"ד תזהיר שלא יגרעו, ומשם למד רבינו דגם לאו דלא תוסיפו אינו רק אזהרה לב"ד ולכל חכם שבזמנו שלא יבאו להוסיף על מצות התורה ובדברים שהמה רק תקנות וגזירות נתקנו מחכמים אחרוני' רק משום משמרת, לא ישוו לדברי תורה אף דאינם משנים כלל בעיקר המצוה ואפילו אם ע"י אמירתם מחמירים עלינו ועושי' מאיסו' דרבנן איסור תורה, מ"מ אסרה התורה דבר זה עלינו כדי שנאמין דע"י משה נחתמה הן תור' שבכתב והן תורה שבע"פ, ומה שלא נכלל בה הן בבאור או דרך דרשות המקובלות המה רק הנהגות טובות ותקנות משום גדר וסייג:

וכן הוא הענין מה דמקשה הש"ס שם בר"ה הישן בשמיני בסוכה ילקה היינו דקו' הש"ס קאי על תקנת ב"ד שתקנו שמיני ספק שביעי מיתב יתבינין ובשלמא על אכילה בסוכה לא מקשה הש"ס היכי תקנו הב"ד שיאכלו בסוכה יום ח' הרי עברו על בל תוסיף והיינו משום דבכל יום משבעה הימים מברך לישב בסוכה וביום השמיני אינו מברך א"כ ניכר דב"ד לא תקנו רק משום ספק שביעי, ואינו מוסיף כלל על התורה, משא"כ בשינה דקי"ל דבכל שבע' ימים אינו מברך על השינה[61] וא"כ לא ניכר כי הוא ישן משום ספק ומקשה הש"ס הרי עוברי' על בל תוסיף בהוראה זאת, וכן מה דפליגי ר"ג ורבנן בעירובין לענין המוצא תפילין נמי איירי לענין הוראות הב"ד איך יתנהג אדם כשמוצא תפילין דלדעת

[61] **הגה** עיין תוספות ברכות י"א ע"ב ד"ה שכבר נפטר דהקשו מ"ט לא מברכין על שינה בסוכה ותרצו מפני שאין בידו לישן כל שעה שירצה ע"ש ולכאורה קשה לי דהרי ברכת המפיל קי"ל ג"כ דלא יברך עד שישקע בשינה ומברך וחוזר ומברך כמה פעמים עד שישקע בשינה כדי שיהיה סמוך לשינתו עיין או"ח סימן רל"ט וגם בברכת לישן בסוכה יתנהג כן, אולי משום שבימי הסוכות צריך לברך ג"כ ברכת המפיל וברכת לישן בסוכ' ובשעה שירצה להשתקע בשינה אינו בידו לברך שתי הברכות:

ת"ק כשיכניס שתים שתים יהיה עובר על בל תוסיף היינו דהוראה זאת דציוו חכמים שילביש ב' זוגי תפילין הם עוברים על בל תוסיף, ומשני הש"ס בר"ה שם וכן בעירובין דלעבור בעי כונה היינו דאם מכוונים הב"ד להוסיף על דברי תורה ולהשוות תקנתם לדברי תורה בודאי זה הוא עיקר לאו דלא תוסיף, אבל אם אין כאן כונת להוסיף על ד"ת רק מפני הספק קביעא דירחא ושמא שמיני ספק שביעי אבל אלו הי' נתברר לחכמים דיום שמיני הוא שמיני ודאי וכן נמי במוצא תפילין גם זה אינו רק מקרה קרה אבל בלא המציאות הזה לא היו מתקנים הב"ד להוסיף עוד זוג תפילין וא"כ בודאי צריך כונה לעבור היינו שיתכוין שזה הוא מצות התורה שילבש ב' תפילין או שיתכוין שזה הוא מצות התורה שישב שמיני בסוכה, אבל בלא כונה אין כאן שום איסור דעשיית יחיד לא מזיק והוראות ב"ד לא היתה אלא משום תקנה ולא מצוה עולמית:

והא דאמרו בספרי מביאו הש"ס ר"ה דלא יאמר הכהן הואיל ונתנה לי התורה רשות לברך אוסיף ברכה אחת משלי ומשמע לכאורה דגם עשיות היחיד שמוסיף בעיקר המצוה ג"כ בכלל לא תוסיפו וע' רמב"ם פי"ד מה' תפלה הי"ב דמביא ג"כ דין זה וע' בס' שמות בארץ קונטרס יום תרועה להר"מ בן חביב שהתעורר בזה וע' מ"ש הרב מהר"א מזרחי בפי' לסמ"ג ריש הלכות מגילה שכ' בזה"ל יש לתמוה על מ"ש הסמ"ג במצות לא תוסיף היינו שלא להוסיף על תורה שבכתב ושבע"פ ולומר שזאת התוספת הוא אסור מה"ת משמע הא הוסיף מדילי' ולא אמר שהשם צוה לו ע"ז אין בכך כלום כגון הוסיף פרשה חמישית אע"ג דאגידי וגם שלא במינו, ועוד שדבריו אלו סותרים מה שכ' בה' שופר ומתני' דפ' לולב הגזול ובריייתא דספרי וצ"ע עכ"ל הרא"מ. אבל אני אומר מספרי שהביא הרא"מ הוא אדרבה ראי' גמורה לשיטת רבינו והסמ"ג דבל תוסיף אינו רק אזהרה להחזיק האמונה הטהורה כי תורת משה שלימה בכל תכלית ולא ידמה אצלה הוספה בשום פעם, אולם צריך לדעת שרוב מצות התורה כללותיהן ופרטיהן נמסרו לכל איש ואיש מישראל לקיים אותה בכל פרט ופרט - חוץ קצ' מצו' אשר המה חובה רק לאנשים בלבד וכן יש קצת מצות שהמה לכהנים ולוים בלבד - ואם מעשה המצות המה לחוב לכל אישי האומה, מכ"ש עיקרי ויסודי הדת בודאי לכל נמסרו וכל אמונות הטהורות זכות וצרופות ההכרח שיאמין בהם כל איש אשר תורת ה' חבלו וגורל נחלתו, וכמו תורה מן השמים הוא עיקר ויסוד לכל ישראל כן נמי נצחות התורה והתמדתה ובודאי שמקפת כל עדת ישראל, ועתה אם יחיד עושה התוספת בלא שום כונה נפסדת לדמות ולהשוות העולה על רוחו לתורת משה, רק מוסיף ענינים בעיקר המצות בלי כונה בודאי ליכא כאן שום איסור, משא"כ אם היחיד מוסיף מפני מחשבת פיגול שעולה על

רוחו שהקב"ה רוצה בתוספת הללו וזאת היא מצות התור' אשר הפרטים יוסיפו כרצונם, הנה משפט האיש הזה ודתו במשפט החכם שמתנגד בהוראתו להוסיף במצות התור', לכן כאש' תדקדק לשון הברייתא דספרי תראה אמתת הדב' כי רק ע"י הכונה הנפסדת יש כאן בל תוסיף וז"ל הברייתא לא יאמר הכהן הואיל ונתנה לי התורה רשות לברך אוסיף ברכה משלי ולמה לא אמרה הברייתא סתם מנין שלא יוסיף הכהן ברכה בברכת כהנים, אלא ודאי דאם היחיד מוסיף בלא כונה אין כאן בל תוסיף כלל כמו שהוכחתי דאזהרת לא תוסיף לא תרמוז על היחיד אבל כיון שהכהן אומר הואיל ונתנה לי התורה רשות לברך אוסיף ברכ' ומדמה בלבו דמצו' התור' הוא שיברך הכהן בכל נוסח שירצה ובכה"ג שוב מחשבתו הנפסדת ניכרת מתוך מעשיו ודין היחיד בזה כדין החכם בהוראה להוסיף על התורה ועיין תוס' ר"ה כ"ח הנ"ל ד"ה ומנא תימרא דכ' נמי דגבי כהן שמתכוין לברך ולהוסיף יכול להיות שעובר אע"ג דלאו זמני' היינו שהמחשבה עיקר האיסור בזה ולא הדבר והמעשה, ומפ"ז נתיישב מאוד סוגית הש"ס (מנחות מ' ע"ב) הטיל למוטלת כשרה ומקשה הש"ס הרי הוא תעשה ולא מן העשוי וקאמר רבא השתא גברא בל תוסיף קאי מעשה לא הוי, ור"פ השיב ממאי דלאוסופי קא מכוין דילמא לבטילי קא מכוין והקשו בתוס' הרי דעת הש"ס בעירובין דאף לעבור לא בעי כונה וא"כ היכי קאמר הש"ס לאוספי קא מכוין, עוד הקשו האחרוני' דאיך שייך בל תוסיף דהרי פשטות הש"ס משמע דאינו לובש הבגד רק כשהוא מוטל בקופסא והנה לענין תעשה ולא מן העשוי שייך אף כשמונח בקופסא מה שאין כן לענין בל תוסיף מה איסור עושה כאן בבגד אשר אינו לובש יוכל להיות כמה ציצית ודחקו דסוגיא זו אזלא שלא כהלכת' וס"ל דכלי קופסא חייב בציצי', אבל לפי הנ"ל ניחא דהנה לפי מה שהארכתי והוכחתי לעיל הנה בעשיות היחיד לא משכחת בל תוסיף דהתורה לא אסרה ליחיד שיעשה בפרטי המצות כרצונו, אולם אם מכוין להוסיף אזי הכונ' הנפסדת זאת היא עיקר האיסור, ואין חילוק בין אם עושה הציצית על הטלי' שלובש או שמונח בקופסא בשתיהן כשמדמה בדעתו דהתורה ציותה להוסיף ומצות התורה מסורים ביד בני אדם לשנותם ולחס' ולהוסיף בכל עת, אזי זאת היא האיסור בכל מקום, משא"כ בעירובין דמיירי בהוראות ב"ד כמ"ש לעיל דבית דין הורו שהאיש אשר מצא תפילין ילבש שני זוגות שם שייך ב"ת על הוראתם אבל בהטיל למוטלת דלא מיירי רק מעשיות היחיד ואם נתכוין להוסיף הוי כמו הכחשה בנצחות התורה אבל בלא כונה ליכא כאן ב"ת כלל דלא נאמר על עשיות היחיד בלא

כונה[62] ועפ"ז ל"ק נמי קו' הרא"מ ממה שכתב הסמ"ג בה' שופ' היינו מה דמפלפל הסמ"ג בה' שופ' בהך דתוקעין וחוזרין ותוקעין דעברו על ב"ת היינו דג"כ שם קאי על תקנת הב"ד דשפיר איכא ב"ת ע"י הוראתם, וכן מ"ש דמתנית' דפ' לולב הגזול קשיא עליו היינו ג"כ הך דד' מינים שבלולב כשם שאין פוחתין כך אין מוסיפין דשם כיון דלולב בין צריך אגד או א"צ אגד מ"מ כיון דאגדו בהדי הדדי מגרע כחו של גוף המצוה ולא מיירי מאיסור ב"ת כלל רק לענין לפסול המצוה והרמב"ם בעצמו חזר בפ"ז מה' לולב וסבירא לי' לפי הגירסא שהביא הכ"מ דהוסיף לא פסל ובריייתא דספרי היינו כהן שהוסיף בכונה ומדמה דכן הוא מצות התורה כמ"ש לעיל ונתבאר שיטת רבינו הרמב"ם בלי שום סתירה מכל סוגיות הש"ס:

[62] **הגה** הנה לדעתי יש לפרש סוגית הש"ס מנחות מ' ולפרש דברי רבינו הרמב"ם פ"א מה' ציצית הט"ו דהנה לשון הש"ס מנחות ומי אמרינן תעשה ולא מן העשוי והרי אר"ז הטיל למוטלת כשירה והיינו האחרונים כשרים ומשני רבא השתא גברי בל תוסיף קאי מעשה לא הוי ור"פ השיב ממאי דלאוסופי קא מכוין והרמב"ם ס"ל דנתכוין לבטל כשר ונתכוין להוסיף פסול והנה התוס' הקשו דהרי קי"ל בסוכה דל"א קציצתן זו עשייתן וכ' דלא דמי ולא פי' ונ"ל דהנה להכשיר תעשה ולא מן העשוי צריכין שתי מעשות אחד להכשיר הדבר כמו התם בסוכה יו"ד ע"א דהיה הסכך מחובר וחוץ מה שקצצו צריכין עוד לנענע דאע"ג דעתה נתכשר מ"מ נעשה בפסול וא"כ נעשה מאליה והנה כאן לשיטת רבא דהשתא ב"ת קאי והיינו משום דעשיות איסור לא הוי עשיה כלל דכ"מ דא"ר ל"ת א"ע לא מהני וא"כ אימ' מקרי מעש' כשחתך הראשונו' ולא נעש' בפסול דעד עת' לא היו כלל הציצי' מוטלי' וא"כ בודאי אינו בכלל תעשה ולא מן העשוי ול"ד להך דסוכה דשם היה עכ"פ סכך פסול אבל כאן לא היו מעולם שם פסול עליהם: והנה כבר כת' התוספות בריש תמורה דף וא"ו ע"ב דגבי צורם אוזן בכור לא שייך אעל"מ משום דהוי כאלו נצרם מאליה ע"ש והיינו דהיכי שצריכין כונה בדבר שייך דהאיסור מבטל הכונה אבל המעשה א"א לבטל אחר שהרי נצרם לפניך וכ"כ המפורשים דגבי שוחט בשבת לא שייך אעל"מ אחר דהרי מתה לפניך ואם תאמר דאיסור מבטל השחיטה מכל מקום הנוחר בשבת נמי חייב ולא תוכל לאמר דעדיין חי דהרי מתה לפניו והנה גם כאן א"א לומר וכיון דקאי ב"ת לא הטיל למיטלת דהרי מוטל הטלית עוד בד' ציצית יתירו' והאיסור אינו מבטל המעשה אולם לשיטת רש"י וש"פ דגבי הטלת ציצית צריך להיות כונה, ואם כן בהטיל למוטלת כיון דעבר בב"ת וכ"מ דאעל"ת אעל"ע ואם כן נתבטל הכונה ושוב לא נעשה האיסו' כלל והוי כאלו לא הטיל בכונ' ולא עבר כלל משום ב"ת דהרי לא יצא ידי המצוה, ואם כן שוב הדר הקו' לדוכתא דהרי חתיכ' הראשונות לא מהני רק להכשיר הציצית שנעשו שלא בכונה והחתיכה מחשבו לכונת אבל עדיין לא מהני מה שנעשה בפסול וצריכין עוד נענוע או דב' א' להכשיר תולמ"ה כמו בסוכ' וצריך לומר דסוגיא דהכא קאי אליבא דר"ז והוא ס"ל בסוכה דאמרינן קציצתן זו עשייתן וע' בצאן קדשים דכ' כן והנה לשיטת הרמב"ם דס"ל דאין ב"ת איסור ליחיד רק מחמת הכונה והוי כהוסיף בהוראה ואף דהרמב"ם ס"ל בפ"א מהלכות ציצית הי"ב דציצית בלא כונה כשר היינו דוקא סתם אבל כונה נפסדה בודאי מזיק כמ"ש המפורשים גבי מצות אצ"כ דכונה שלא לצאת לכ"ע לא יצא ואם כן כאן נהי דאמרינן האי לחודא קאי כשיטת הראב"ד מכל מקום פסולי' הציצית השנית משום דנעשו בכונ' נפסדה ולא משום ב"ת והרמב"ם סבירא ליה בה' סוכה דל"א קציצתן זו הוא עשייתן ואם כן בנתכוין להוסיף בודאי נפסלו הציצית האחרונות אבל בנתכוין לבטל שוב ליכא כאן ב"ת דהרי בלא כונה ליכא ב"ת על היחיד ומפני זה לא נפסלו הציצית מעולם והא דבנתכוין להוסיף נתבטל הראשונות י"ל כיון דנתכוין להוסיף היינו דסובר דמצות התורה להטיל יותר מד' ציצית ואם כן הראשונות נעשו בפסול לפי דעתו משום דלא היו רק ד' ציצית וע' ראב"ד פ"ד מהלכות ממרים דכ' נמי כן ואם כן נפסלו שניהם הראשונות משום דנעשו בפסול לפי דעתו והאחרונות משו' דנעשו בכונה נפסדה ושיטת הש"ס מיירי להכשיר אם עובר בב"ת משום דנעשו באיסור תולמ"ה ואמרינן חתיכתן זו היא עשייתן, אבל לדידן בנתכוין לבטול לא היה כאן ב"ת ולא נפסלו השניות מעולם ובנתכוין לאוסופי שוב נפסלו מחמת שנעשו בלא כונה ולא משום בל תוסיף וזה ברור:

פרק שני

בו יתבארו למה כל תקנות וסייגי חכמים, שקבעו לדורות אינם בכלל הוספה על דברי תורה, וגם איך אפשרות לבל תוסיף במצות חכמים:

אולי כבר התבא' לך מן מ"ש בפ"א בשם הרמב"ם דאינו עובר החכם על ב"ת רק באומר על תקנותיו דהם מן התורה אבל באומר על תקנותיו דאינם רק משום גדר כמו שאומר דבשר עוף בחלב נאסר משום סייג כדי שלא יבאו להקל בבשר בהמה דבר זה אין בכלל איסור ואדרבה הוא מצוה לחכמים לעשות זאת, וסמכו על קרא ושמרתם את משמרתי ודרשו עשו משמרת למשמרתי וע"ז כיונו ר' יהושע ור' אליעזר לא נאמרו בל תוסף ובל תגרע רק כשהם בעצמם, דהיינו כשהמצוה אשר מחדשים עומדת בפ"ע, אבל כשנתערבו וצריכים לעשות תקנה לתקן האיסור, אין זה בכלל בל תוסיף דאין מכונים להכחיש נצחות התורה, וכן אם עשו דרך תקנה וסייג נמי כן הוא דהרי מורים דמה"ת דברים הללו אינם בכלל מצוה או איסור, רק משום סייג או זכר לנסים שאירע אצלנו עושים ומתקנים כן, אולם במה יתכן ההפרש בין אם אומר דנאסר מן התורה, או דאינו נאסר רק משום תקנה וסייג סוף סוף דבר זה עומד לדורות ושוה בכל צד לדברי תורה ועדיין לא יצא הדבר מכלל הוספה על מצות התורה, ובפרט אם נימא כשיטת הרמב"ם בספר המצות דכל מצות ותקנות חכמים המה בכלל לא תסור שוב הדר הוי לי' דבר תורה ממש מפני שהתורה ציותה לשמוע להם, וכיון שבירנו לעיל דכל כח בל תוסיף היינו בהוראה שלא להוסיף מצות חדשות ולומר דאסורים מן התורה והרי באמת מכח בל תסור כל תקנות חכמים דין תורה להם, ומה חילוק יש אם אומר דבשר עוף הוא בכלל הגדי והוא אסור מה"ת, או יאמר דחכמים אסרוהו והוא ג"כ אסור מה"ת משום לא תסור תרוויהו דבר תורה הם:

ונראה לי דהנה ראינו בכל הש"ס דהקילו חז"ל בענין דרבנן והקילו בספק, וכן בדרבנן אמרינן שאני אומר ותלינן להקל דאיסור לתוך איסור נפל והמנוהו לקטנים וכדומה הרבה דברים שהקילו בדרבנן, והיינו דכל עניני דרבנן לא עשאו רק משום גדר וסייג כדי שלא יבאו ליגע בנקל באיסור תורה ואם כן כיון שכבר עשו את החובה המוטלת עליהם ועשו משמרת מה שאסרו את הדבר כשהוא עומד בפני עצמו, ואולם בספק ובשאר מאורעות ומקראות אשר יזדמנו רק לפעמים ולזמנים רחוקים, שוב גזירתם ותקנותיהם אך למותר כיון שכבר הועילו למה שכיוונו בתחילה והעם נשמר כבר על ידי הסייג המבורר, והספיקות והמאורעות לא נגלו לעין כל העם רק להחכמים יושבי על כסא ההוראה בלבד והמה יודעים חומר עיקר האיסור, וזה הוא בעצמו הענין שאמרו חכמינו

ז"ל (כתובות נ"ו ע"ב) לכל יש כתובה ולא לכל יש פירות מלתא דשכיחא עבדו בי' רבנן חיזוק למלתייהו יותר משל תורה במלתא דלא שכיח לא עבדו חיזוק, וכן אמרו שם דבספק דדבריהם לא עבדו חיזוק, והיינו משום דדבר אשר נמסר לרוב ההמון והוא מלתא דשכיח גם כן הנה הסכנה גדולה ומפחדת פן יראו העם איך החכמים עצמם מקילים בתקנתם ויעשה הדבר אצלם בהיתר, וכן אמרו (עירובין ע"ו ע"א) אי לגבי דהאי בי' להאי בית אי לגבי דהאי בי' שע' לגבי דהאי נמי בית שער ומנכרא מילתא ופירש"י והויין מילי דרבנן כי חוכא ואטלול' ולא נתן פה לצדיקים לרדות[63] ומזה הענין יצא נמי להרמב"ם פ"ג מה' נדרים ה"ט גבי הנשבע להתענות בחנוכה ופורים דאין חל השבועה משום דחכמי' עשו חיזוק לדבריה' יותר משל תורה והיינו דגם תענית ושבועה לכל נמסר ויבאו להקל בעיקר התקנה אבל בדבר דלא נמסר לכבל כגון דהוא לא שכיח רק בזמנים מועטים, וכן בספיקות וכדומה דלא נמסרו רק להחכמים ולהם כור הבחינה לדעת להבחין הדברים, בודאי אצלם יש חילוק גדול בין איסור תורה לאיסור דרבנן, כי דברי תורה אסורים מצד שהקב"ה אסר זאת עלינו, בודאי הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו וצריכין להרחיק עצמו מן האיסור אפילו על צד היותר רחוק שלא יגע באיסור, משא"כ במצות חכמים כל עיקרם אינם רק מפני משמרת וגדר לד"ת, ודי שאסרו איסור ברור ולא דבר ספק וכדומה שאר הקולות שהקילו בדרבנן: וזה הוא הענין בבל תוסיף אשר התעוררנו לעיל פ"א איך אפשר בל תוסיף אצל מצות חכמים דאם באו מכח דרכי הדרוש בודאי אין זה בכלל לא תוסיף

[63] **הגה** לשון הש"ס שבת ל"ד אמר רבא אמרו לו שנים צא ועירב עלינו וכו' זה שעירב מבעוד יום נאכל עירובו בין השמשות וזה שערב בין השמשות נאכל משחשיכה שניהם קנו עירוב ומקשה אי בהש"מ יממא בתרא לקני קמא לא ואי בהש"מ לילה קמא לקני בתרא לא ומשני בין השמשות ספיקא הוא וספק דרבנן לקולא וקשה כיון דקיימא לן בר"י בכתובות ופ"ק דפסחים גבי שני שבילים דאם בא לשאול עליו ועל חברו הוי כבת אחת גב' בדיקת חמץ דהוא דרבנן ומדאורייתא בבטול בעלמא סגי והוי תרתי דסתרי אהדדי וא"כ למה פסקינן כאן ספק דרבנן לקולא וראיתי להרב פני יהושע שכ' דמש"ה נקט הש"ס כאן אמרו לי שנים דאף דמסתמא בא לשאול עליו ועל חבירו מכל מקום שרי ולא דמי לב' שבילין ולא כ' למה לא דמי באמת לב' שבילין ועוד דאמרינן בש"ס עירובין ע"ו ע"א דגבי בית שער ואכסדרא לא עשאוהו לזה בית ולזה בית שער משום דמחזי כחוכא ואטלול' משום דהוי תרתי דסתרי אהדדי אע"ג דשם אינו רק דרבנן ובאמת עיקר חילוק הש"ס לא אדע דלמה קאמר הש"ס בעירובין דהתם ספק יממא לא מנכר מלתא והרי מיירי בשליח אחד ויראה דלגבי האי הוי בהש"מ יום ולגבי האי הוי בהש"מ לילה והנ"ל פירוש הש"ס בדרך פשוט כשנדקדק מתחילה בלשון הש"ס דמקשה הש"ס ממ"נ אי יממא או לילה א"כ לא קנה רק אחד מהם ומשני בין השמשות ספיקא ולכאורה הרי המקשן ג"כ ידע דבה"ש ספיקא רק דמקשה דהוי תרתי דסתרי אהדדי וא"כ לא היה להש"ס לתרץ רק ספק דרבנן לקולא והנראה דהנה לקמן ל"ד ע"ב אמרינן בהש"מ ספק יום ספק לילה ספק כלה מן היום או כלה מן הלילה ופירש"י היינו דיש ספק אם כלה יום או כלה לילה או בבין השמשות עצמו חציו הראשון יום וחציו השני לילה ומפ"ז בזב בראה שתי ראיות בה"ש הוא ספק לקרבן ע"ש וע' רמב"ם פ"ב מהלכות מחוסרי כפרה ומפני זה המקשן סבר דאין ספק בבה"ש רק או יום או לילה ואם כן מקשה הש"ס דהרי תרתי דסתרי אהדדי ומשני הש"ס לא כמו שאתה סובר דאינו רק ספק או יום או לילה רק בין השמשות בעצמו הוא ספק דלמא חציו הראשון יום וחציו השני לילה ושוב לא הוי תרתי דסתרי אהדדי דבשעה שנאכל הראשון היה יום וחציו השני הי' לילי' וקאמר הש"ס עירובין דאף דפעמים ששני העירובין נאכלו בבת אחת ושוב הדר הוי תרתי דסתרי מכל מקום כולי האי לא מנכרא מלתא וז"פ:

דהרי הרבה פעמים מצינו בש"ס פלוגתות תנאים ואמוראים, דמאן דס"ל הדרש אוסר הדב' מה"ת, והשני דלס"ל דרש זה אומ' דאינו אסור רק מדבריהם כמו בחצי שיעור וכדומה, ואם החכמים בעצמם מודים דדבר זה מותר מה"ת כמו שיודע בעצמו דעוף אין בכלל גדי, וא"כ איך שייך שיאמר דהוא אסור מה"ת אחר שמודה בעצמו שהוא מותר מה"ת, אבל לפי הנ"ל ניחא דכיון שראינו דחכמים בעצמם הקילו בתקנותיהם ובגזרותיהם מה שהקילו בספק ובכ"מ שיזדמן שיפגשו עצמם איסור תורה עם איסור דרבנן לא העמידו דבריהם כלל, וא"כ זה החכם שרוצה לאמור על דבר שהוא רק מדרבנן כמו בשר עוף בחלב א"כ מקלינין בספק כמו בנשפך (יו"ד סי' צ"ח ס"ק כ') והוא יבא לדמו' תקנת חכמים לדין תורה ויאמר דכל החומרות שמחמירים בדבר תורה, איתא נמי בתקנתם של חכמים, הנה זה מוסיף מקרי דאסור להדמות ולהשוות שום דבר לתורת משה, כי זה אסור מצד עצמו, וזה לא נאסר רק משום משמרת לד"ת, ומשכחת שוב בחכם נמי אזהרת בל תוסיף בהשוה תקנות חכמים לדברי תורה אף שיודה שדבר זה מותר מה"ת, אולם ידמה תקנ' חכמים לד"ת ויעמוד תקנתם אף נגד איסור תורה במקום שיזדמן הפגשם זה בזה כמו שלא יתיר לרדות פת מן התנור קודם שיבא לידי אפיה והוא איסור סקילה, או דיתיר לאכול מצה ומרור בזמן הזה וידמה כיון דמרור בזמן הזה הוא מצוה דרבנן ודינו כדאורייתא שאינו מבטל המצה, ככל מצו' דאורייתא שאינן מבטלים זא"ז (פסחים קט"ו ע"א) וכדומה, וזאת הוא גדר ענין ב"ת אשר תזהיר לחכם ע"ז שידע בכל עת ההפרש בין ד"ת לתקנות חז"ל:

ועפ"ז תדע ליישב דברי רבינו הרמב"ם ולהסיר מעליו הקו' הרבות שהקיף עליו הרמב"ן מכל צד דלשיטת הרמב"ם דכל תקנות חכמים המה בכלל לא תסור, א"כ למה הקילו חז"ל בכ"מ בעניין דרבנן כמו שהזכרנו קצ' ענינים למעלה, והרי אדרב' יש חומר בדברי סופרים מד"ת, כי העובר על רוב איסורי תורה אינו עובר רק בלאו או בעשה משא"כ אם עובר על דבריהם עובר בלאו ועשה לא תסור והעשה דע"פ התורה אשר יורוך והרמב"ן כ' בעצמו בשורש ראשון מס' המצות, וז"ל ואולי תתעקש לדע' הרב כי מה שאמרו בכ"מ להקל בדבריהם הוא בתנאי מאתם שהתנו בגזירות ובסייגים ובמצות שלהם שנלך לקולא כדי לחלק ולהפריש בין מה שהוא ד"ת ובין מה שהוא מדבריהם ולא היו ספיקו' הללו ראוי להתיר רק כמני התנאי ואין אלו דברים הגונים ולא של עיקר עכ"ל הרמב"ן, אבל אני אומר דברי רבינו ושיטתו עיקר דכיון דאזהרת בל תוסיף מורה לנו שלא לדמות מצות חכמים לדברי תורה, א"כ בע"כ נחוץ היה התנאי זה להם להקל בדבריהם בכ"מ שיזדמן דאם יהיו דברי סופרים שווים לדברי תורה בכל צד שוב עוברים

החכמים בתקנותיהם וגזירותיהם משום ב"ת אחר שמשוים אותם לדברי תורה, ומפ"ז הוכרחו לעשות גבול המפריד בין מצותיהם לדברי תורה, מה שהקילו במצותיהם גבי ספק ושאר המקראות וההזדמנות בפנים רחוקות דכולי האי לא עשו וגזרו:

ועפ"ז תבין נמי ליישב סוגי' הש"ס (מגיל' י"ד ע"א) מ"ח נביאי' לא פחתו ולא הוסיפו על מ"ש בתור' חוץ ממקר' מגיל' מאי דרוש מה מעבדו' לחרו' אומרים שירה ממות לחיים לא כ"ש וכתב רש"י הא דלא נקט חנוכה משום דכבר פסקו הנביאים, אבל לפי הנ"ל ניחא דהנה באמת מעיקר ימי שמחה אין ראיה כלל דהרי ימים האמורים במגילת תענית כלם ימים טובים ואסורים בהספד ותענית ולא נקראו הוספה כמו שאר התקנות שלא עשאו רק מפני הנס שאירע בימיהם, כמו שכתב הרמב"ם בהקדמתו למנין המצות על ס' הי"ד על סדר ספרו שהרי לא אמרו שהקב"ה צוה לקרות מגילה בעונתה, ואלו אמרו כן היו מוסיפין על התורה אלא כך אנו אומרים שהנביאים עם ב"ד תקנום וצוו להזכיר שבחיו של הקב"ה ותשועו שעשה לנו והיה קרוב לשועתינו כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה ומי גוי גדול אשר לו אלהים וגו' ועד"ז היא כל מצוה מד"ס בין עשה ובין ל"ת עכ"ל:

והנה בכאן אמרו דלמדו ק"ו מה מעבדו' לחירו' אומרים שירה ממות לחיים לא כל שכן ולכאורה ק"ו דאורייתא וניתן לדרוש לכל אדם ואיך אמרו דלא פחתו והוסיפו על מ"ש בתורה חוץ ממקרא מגילה, הרי כיון דלמדו ק"ו שוב הוא דבר תורה ממש ולא מקרי הוספה וע' בר"א מזרחי על הסמ"ג בה' מגילה דהתעורר בזה וכ' דהאי ק"ו אינו רק אסמכתא בעלמא ע"ש, ואולם קשה כיון (מגילה ז' ע"א) אמרינן דשלחה אסתר כתבוני לדורות ומצאו מקרא כתוב כתוב זאת זכרון בספר, ושוב הוא מה"ת דהרי נכללה בתורה דמותר להזכיר נסים של עמלק ואיך אמרה הגמרא דהנביאים הוסיפו על מ"ש בתורה, וע' טורי אבן דהתעורר בזה וע' בתשובות בית אפרים ח' או"ח סי' ס"ד ס"ה וס"ו מה דהאריך בזה, ועוד קשה לפי מה דמסיק הש"ס דקריאת מגילה זו היא הלל והנה (תענית כ"ח ע"ב) אמרינן הלל בר"ח מנהג הוא וכ' רש"י שם אבל של חנוכה כיון דנביאים תקנוהו שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צר' שלא תבא עליהן כשנגאלין הם אומרין אותו על גאולתן וכדאורייתא דמי עכ"ל רש"י, ראינו אע"ג דחנוכה גופא בודאי אינו רק מדרבנן ואינו אפילו תקנו' נביאים דכבר נפסקה הנבואה ומ"ט אמירת הלל בו הוא דאורייתא דבכל עת שיארע לנו נס מחויבים להגיד שירות ותשבחות לה', וא"כ גם קריאת מגילה שהיא כמו הלל נמי כן:

ונ"ל דהנה אע"ג דמגילה ברוה"ק נאמרה מ"מ מרדכי ואסתר שתקנו קריאת המגילה לא תקנו זאת ברוה"ק, ומטעם דכ' אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש רק הם למדו ק"ו זה מה עבדות לחרות אומרים שירה, וכן אמרי' (מכות כ"ג ע"ב) שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידן, מכלל דב"ד של מטה עשו מקוד' מכח: הכרע דעתם והיינו מכח הק"ו הלז דניתן לדרוש, ורק אח"כ באה הסכמה מב"ד של מעלה, והנה מרדכי ואסתר השוו את ימי הפורים ליום טוב של תורה לכל דבר דהרי אסרו את יום הפורים בעשיית מלאכה רק חכמים לא (קבילו) [קיבלו] לאסור בעשיית מלאכת (מגילה ה' ע"ב) מעיקרא כתיב שמחה ומשתה וי"ט ולבסוף ימי משתה ושמחה ואלו י"ט לא כתיב ע"ש, וכן חוץ מענין קריאת המגילה רצו מרדכי ואסתר שיהיו נכתבים בספר, שיהיה דינו ג"כ ככתבי קודש דמטמא את הידים וניתן לדרוש ובק"ו זה בא מרדכי ואסתר לפני חכמים, אולם לחז"ל לא נתכנו מעשי מרדכי ואסתר כמו שאמרו בש"ס בבלי דהשיבו לה דכ' הלא כבר כתבתי לך שלשים במועצות ודיעות שלשי' ולא רבעים[64]

[64] **הגה** ע' ברמב"ן בהשגות לס' המצות שורש שני דכ' בזה"ל וכבר אמרו במגילה מ"ח נבאים לא הותירו על מ"ש בתורה חוץ ממקרא מגילה מאי דרוש ק"ו ומה מעבדת לחירות וכו' למדו אותו בזה כי כל התקנות והנזירות אינם תוספות אבל גדר וסייג לתורה, אבל מקרא מגילה הוא תוספו' לפי שנכתבה בתורה והוקבעה חובה לדורות אלא שסמכו על חיובה בק"ו ועל כתיבתה מן הרמז כתוב זאת זכרון עכ"ל ראינו דעתו דהך דכתבוני לדורות אשר שלחה אסתר מיירי מכתיבת המגילה בין כתבי קודש והך ק"ו מה מעבדות לחירות מיירי מקריאת מגילה אולם עדיין צ"ע דאם במגילה י"ד מיירי מקריאת מגילה א"כ זה אינו הוספה דהרי יש רשות לבית דין לתקן תקנות קבועות לנצח ולמה אמרו הוסיפו על מ"ש בתורה רק כתיבה בין כתבי קודש בזה דמי לד"ת, ומה שנ"ל עוד פי' נכון בהך דשלחה אסתר כתבוני לדורות היינו אע"ג דהעליתי דדרשת ק"ו מה מעבדות לחירות אומרים שירה לא יספוק רק לקריאת המגילה ולעשות ימים טובים שוה לי"ט אבל על זה שיספחו דברים הללו לכתבי קודש לא ידענו כלום מן ק"ו זה ומפני זה בודאי לא רצתה שיחברו את המגילה לכתבי קודש אולם רצתה לעשות למגילה זאת מדור בפני עצמו. ויהיה נכתב עכ"פ כמו שכתבו בימים אחרונים את מגילת תענית אע"ג דדברים שבעל פה אי אתה רשאים לאומרם בכתב מכל מקום מפני שמחבבין את הצרות כתבוהו כמו שאמרו שבת י"ג ע"ב, אבל זאת לא הרהיבה בנפשה עוז לשאול דבר שאי אפשר אחרי שכל המוסיף על כתבי קודש אין לו חלק לעה"ב, ואמרו גם כן כל המכניס לביתו יותר מן כ"ד ספרים מהומה הוא מכניס, ורק זאת היתה כוונתה אע"ג דדברים שבעל פה אין רשאים לכותבם מ"מ מפני תוקף הנס הגדול סברה דחכמים יתירו זאת כמו שבאמת הותרו בימים אחרונים כתיבת מגילת תענית: והיה אצלנו בבית שני עוד שאר ספרים ממחברי ישראל כמו ס' חשמונאים ברוך חכמת שלמה יהודית בן סירא טוביה שושנה חלום מרדכי וספרי אחשורוש הבעל ותנין בבבל תפלת מנשה ונקראו ספרים גנוזים או ספרים החצונים כמו שקראו תוס' והרא"ש את מסכתות קטנות ברייתא חיצונה ע' תוס' ברכות ר"פ מי שמתו ותוס' נדה ס"א ע"ב גבי הסרת הציצית מבגד המתים והיינו כיון שלא כללום רבינו הקדוש ור' חייא במשנה ובריייתא כן נמי ספרים הללו נקראו חצונים כיון שלא נראו לחכמים בבית שני לספחם אל כתבי קודש הנה שוב אסור אצלם הכתיבה ובמקום אחר הראיתי דיפה עשו חז"ל דדחאו הספרים הללו בשתי ידים ולא נראו להם להכניס בין ספרי ישראל כי אינם הולכים על סדר הקבלה, האמתית כפי שמסור לנו מדור דור לדוגמא אציג לך איזה ענינים אשר סותרים למאמרי חז"ל וממנו תקיש על השאר: הנה בס' חשמונאים ח"ב מסופר כי נחמיה מצא את האש והיה כמראה מים קפואים ויזרקו המים על הארץ ועל הקרבן והשמש יצא והעבים נפוצו והנה אש אלהים מתלקחת בקרבן ע"ש ואולם (ביומא כ"א ע"ב) אמרינן דאש חסרה בבית שני בין שאר חמשה דברים ואפילו לתירץ הש"ס דהיה אש של גבוה בבית שני סיוע לא הי' מסייע כלל ואולי כונת הסופר של חשמונאים דהאש לא היה רק לשעתו ואחר כך נגנז: גם המסופר בספרים הללו מן מעשה שושנה בת חלקיה שרצו לדון אותה במיתה שהעידו בה עדים שזינתה הנה בראשון קי"ל בסנהדרין נ"ב ע"ב דבזמן שיש כהן יש משפט ובזמן שאין כהן אין משפט וא"כ כיון שהיה בימי דניאל דלא היה מקדש ומזבח בירושלים ושוב אסור לבית דין לדון דיני נפשות ואף אם נאמר דדניאל המוזכר איננו

וכן לא רצו לקבל את איסו' עשיית מלאכה, ורק לענין להכניסו בתוך כתבי קודש מצאו מקרא בתורה, וכן הא שאמרו בירושלמי פ"ק ומגילה דפ"ה זקנים ושלשים וכמה נביאי' נצטערו על חידוש מגילה משום דכ' אלה המצות שאין נבי' רשאי לחדש היינו נמי דק"ו זה מעבדות לחרות לא הספיק להם רק על קריאת המגילה ולא על הכתיבה בספר להיות ככתבי קודש, והצריכו נמי לקרא דכתיב זאת זכרון בספר, וא"כ שוב ניחא שני הסוגיות דהך דמ"ח נביאים לא הוסיפו על מ"ש בתורה חוץ ממקרא מגילה מאי דרוש מה מעבדות לחרות זה מדבר מתקנ' מרדכי ואסתר דהם דרשו ק"ו זה על קריאת המגילה ועשיית י"ט בפורים, אולם לחז"ל לא נראו דברי מרדכי ואסתר והם דרשו מקרא דכתב זאת זכרון, עכ"פ מרדכי ואסתר רצו לדמות מעשה נס פורים ליום טוב של תורה, משא"כ חנוכה ושאף ימי' דכתיבי' במגיל' תענית דהמה אסורים רק בהספד ותענית ומחולקים מן יום

דניאל איש חמודות שהיה בימי נבוכדנצר רק איש אחר ששמו דניאל וא"כ אפשר שהיה עדיין בזמן הבית ובזמן שסנהדרין נוהגת בלשכת הגזית נוהגת אף בחוץ לארץ ואף בבבל דנו דיני נפשות אכן המסופר שם בסוף כי דניאל חקר את עדי זנות והוכחשו זה בזה בחקירות זה אמר שנבעלה תחת אלה וזה אמר שנבעלה תחת אלון ונאמר שם כי עשו לעדים כמשפט התורה דכתיב ועשיתם לו כאשר זמם, והנה זה להיפך מקבלתינו דרק היכי דהוזמו העדים והמעשה יכולה להיות אמת מקיימים דין הזמה אבל בהכחישו האחרונים את הראשונים אין לעדים משפט מות ע' רמב"ם פי"ח מה' עדות ומכ"ש כאן דלא היה אפילו הכחשה מעדים אחרים רק העדים הכחישו זא"ז ואינו רק הכחשה בחקירות או בבדיקות ורק העדות נתבטל על ידי הכחשות אלו אבל העדים פטורים ע' רמב"ם פ"א ופ"ב מהלכות עדות: מה שנמצא בסוף ספר בן סירא כי שמואל העיד נגד ה' ומשיחו במותו כי נקתה ידו משוחד הנה אצלנו בשמואל א' י"ג לא נמצא כי היה זה לפני מות שמואל רק היה בתחלת מלוכת שאול כשחדשו עוד הפעם המלוכה ושאול מלך שתי שנים: מה שמשבח בן סירא את אליהו כי משפטי ה' יודע מסיני ומחורב כבל הוכחתי במישור במאמר אלה המצות כי אין מבוא להנבואה ודבור אליהו בדיני התורה ואולי כונתו כאן שהוא חכם בדינים והלכות ומצד חכמתו נגלו לו ולא מצד נבואתו: מה שמסופר בספר טוביה כי שרה בת רעואל נשאת לז' אנשים וימותו כלם מיד אחר האירוסין הנה גם זה נגד ההלכה איך אפשר לאשה קטלנית להנשא לאיש והרי קי"ל ביבמות ס"ד ע"ב דניסת לראשון ומת ולשני ומת לא תנשא לשלישי והלכה זו היא הלכה קדומה מאוד נהוג אצלנו מימים קדמונים כמו שראינו ביהודה שאמר שבי אלמנה בית אביך עד כי יגדל שלה בני וכתב רש"י בחומש כי דוחה היה בקש כי אמר מוחזקת היא שימותו אנשיה וע' בתשובת נודע ביהודה מהדורא קמא אהע"ז סי' י' ואף דמעשה זו דטוביה נמצא גם אצלנו בסוף מדרש תנחומא פ' האזינו מה שדרש שמה על קרא דיצרנו כאישון עינו אולם שמה נזכר רק דנשאת לשלשה אנשים ומתו, ואולי הנהיגן שם כר"ש בן גמליאל דס"ל ביבמות דרק בשלשה פעמים הוי חזקה, אבל יותר משלשה פעמים לא שמענו דיהיה מותרת להנשא: עוד ראינו בספר טוביה הנ"ל כי רעואל שבח לה' כי שלח לפניו לתת בתי לאיש ממשפחתי כאשר צוה לנו משה בתורתו ולא ידעתי אנה כתוב כן בתורה לישא אשה ממשפחתו ורק אצל בת יורשת מצינו גבי בנות צלפחד למען לא תסוב נחלה משבט לשבט לכן החריצו חז"ל משפטם לדחות את הספרים הללו מבינינו כי מלאכתם אינו שלם עם תורתינו הקדושה: והנה השיבו למרדכי ואס' שרצו שיכתבו דבריהם על ספר כתיב הלא כתבתי לכם שלשים שלשים ולא רבעים והיינו דרק שלשה סדרים יש בכתבי קודש תורה נביאים וכתובי' אבל אם יהיה מגילה זו מדור בפני עצמו אזי יהיה ארבעה סדרים וזאת אסור עד שמצאו מקרא בתורה והכניסוהו בכתבי קדש שוב מצאתי בהרב פני יהושע חי' מגילה דפי' ג"כ הך דשלשים היינו דקאי שאסור לעשת סדר יותר משלשה סדרים וכן כ' רש"י בפי' למשלי דשלשים היינו תורה נביאים כתובים וכן הוא ילקוט משלי על קרא זה הלא כתבתי שלשים התורה משולשת תורה נביאים וכתובים ועפ"ז הבנתי נמי סוף ברייתא דסדר עולם רבה וז"ל עד כאן היו הנביאים משמשים ברוח הקודש מכאן ואילך הט אזניך ושמע לדברי חכמים שנאמר כי נעים כי תשמרם בבטנך וגו' ונאמר הלא כתבתי לך שלשים במועצות ודיעות ולכאורה קרא זה אין לו ענין להפסקת הנבואה, מישראל אבל לפי הנ"ל ניחא דכיון דכ' הלא כתבתי לך שלשים ודרשו ולא רבעי' והיינו דאס' להוסיף על כתבי קודש והטע' דכיון שכבר נפסק' הנבוא' ולא יוכלו שאר הספר' להתדמו' לכתבי קודש:

טוב של תורה ואינם רק תקנות בעלמא, בודאי כל אלו התקנות וסייגים אינם בכלל בל תוסיף כיון דחכמים עשו הפרש בין ימים אלו ליום טוב של תורה, אבל יום הפורים וקריאת המגיל' קראו שפיר הוסיפו על מ"ש בתורה כמ"ש לעיל דחז"ל אין בידם רק לעשות תקנות וסייגים אף שיתמידו לנצח באומה, אולם צריכים לעשות גבול המפריד לחלק בין ד"ת לדבריהם:

ודע כי הקו' שהתעוררנו לעיל דאיך יש אפשרות בל תוסיף בהוראת החכם לומר על תקנה דרבנן שהוא דבר תורה, הנה זאת היא בעצמה השגות הראב"ד על רבינו פ"ב מה' ממרים ה"ט וז"ל שכל דבר שגזרו עליו ועשאוהו לסייג ולמשמרת אין בו משום בל הוסיף אפילו קבעוהו לדורו' ועשאוהו כשל תורה וסמכוהו למקרא כדאשכחן בכמה דוכתי קרא אסמכתא בעלמא ומרן בכסף משנה כ' דלא ידע כונת הראב"ד דהרי הרמב"ם ג"כ מודה דבדבר דעשאו משום סייג אינו בכלל בל תוסיף, ואם סמך השגתו במה שאמר וסמכוהו למקרא והלא רבינו אינו אומר שאסור אלא כשאומרים שהוא של תורה ממש ע"ש, אולם כונת הראב"ד דע"כ מיירי דיש להחכם ראי' לדרשותיו מקרא רק דרך אסמכתא עובר לדעת הרמב"ם על ב"ת דאם יש לו ראי' גמורה הנה כל המחלוקת בש"ס הולכים על דרך זה דאחד ס"ל דרשא אחת והוליד מזה דין חדש ומפ"ז הוא אסור מה"ת והשני לא יסבור דרשא זו ואומר דאינו רק דרבנן, ואם אין לו סמך כלל בתורה איך אפשר שהחכם יאמר שהוא אסור מה"ת, וע"כ היכי דהחכם אומר דיש לו אסמכתא ואינו דרשה גמורה ג"כ עובר לדעת הרמב"ם על ב"ת והקשה הראב"ד שפיר דהרי דרך האסמכתות נהוגים בכל הש"ס והיינו כיון שאינו אומר שהוא של תורה ממש מותר לסמוך דבריו לתורה, וגם על הפי' שפרשנו לעיל בדברי רבינו דעיקר בל תוסיף היינו שהחכ' מודה דאינו אסור מה"ת רק שמדמה תקנות חכמים לדברי תורה בכל הענפים המסתעפים כגון להחמיר בספק וכדומה וע"ז כיון הראב"ד בהשגתו שכל מה שעשו משמרת לד"ת אין בו ב"ת אפילו עשאוהו כשל תורה היינו, אפילו במקום דהשוו חז"ל תקנותיהם לדברי תורה ממש נמי ליכא ב"ת זאת הוא כונת ההשגה, אולם לא בירר הראב"ד ז"ל היכן מצינו זאת בש"ס דחז"ל השוו דבריהם ממש לד"ת, אולי כיון להך דחז"ל עשו חיזוק לדבריה' יותר משל תורה, ומ"ש הראב"ד ולא תמצא איסור מוסיף אלא במצות עשה כגון לולב וציצית בין לשעה בין לדורו' בין קבעה בדב' תור' או לא, דעתו כי רק להיחיד הזהיר' התור' שלא יוסיף בתיקון והכשר המצו' כרצונו ומפ"ז לא משכחת רק בב"ע לבד אבל בל"ת לא משכחת הוספה כלל, ובין שהיחיד לא הוסיף במצוה רק לשעה לבד, או שעושה זאת מצד דעתו ואינו אומר דהוא מצוה מה"ת מ"מ עובר בב"ת, (ושטות)

[ושיטת] הראב"ד כשיטת הרב העקרים שהזכרנו למעלה דב"ת אינו רק אזהרה להיחיד ולא להב"ד המוסיפין מצוה חדשה: והעולה מן כל המשא ומתן של דברים שהארכנו עד כה שיש לנו שלשה שיטות באזהרת בל תוסי ף:

שיטת הרמב"ם והסמ"ג ב"ת אינו רק להוראת ב"ד שלא יחדשו מצוה חדשה שלא בא זכרה בתורה ולהחמיר בכל ענינה כדבר תורה ממש ומפ"ז משכחת ב"ת בין במ"ע בין במל"ת:

שיטת הראב"ד והרב העקרים דב"ת לא תזהיר על מצו' חדשו' שמתחדשין הב"ד רק אזהר' זו היא לכל יחיד שלא יוסיף בפרטי המצות כרצונו כגון שיעשה ה' טוטפות בתפילין או ה' מינים בלולב ועל איזה צד שיעבור בין אומר שהוא מה"ת או עושה מדעת עצמו ואפי' מוסיף רק לשעה בכל אלו לקי נמי על ב"ת אולם לא אפשר רק במ"ע לבד:

שיטת הרמב"ן דבין ליחיד ובין לב"ד תזהיר התורה ובין עשה ה' ציצית בטליתו או בדא חג מלבו בכל אלו עובר משום ב"ת והיינו כמ"ש לעיל דשני אזהרות יש בתורה על בל תוסיף: אולם בעשיות יחיד צריך להיות ההוספה במ"ע לבד, אבל בהוסיף מצוה עובר בין במ"ע בין במל"ת, ודעת רש"י לכאורה הוא ג"כ שב"ת היא אזהרה ליחיד דהרי בהך (ר"ה ל"ג ע"א) אין מעכבין את התינוקת לתקוע הא נשים מעכבים ופירש"י ואי תקעו עברו על בל תוסיף, ראינו אע"ג דהמה עושים זאת מצד עצמם בלי שום הוראה עוברים על בל תוסיף, ואולי יש לומר גם שם כיון דתקיעת שופר הוא עכ"פ שבות ביום טוב, ורק הנשים רוצים לתקוע משום שדעתם דגם הם מצווים על תקיעת שופר וא"כ מוסיפים עליהם מצות חדשות ממה שלא נצטוו בתורה[65] ובגוף שיטת רש"י כבר התעוררו התוספות

[65] **הגה** אין להקשות לשיטת רש"י דס"ל דכל הפטור ממצוה ועושה עובר בבל תוסיף מהו דאמרו בירושלמי פ"ק דשבת על משנת לא ישב אדם לפני הספר דתני חזקיה כו' הפטור מן הדבר ועושה מקרי הדיוט משמע הדיוט מקרי אבל אינו עובר בבל תוסיף דיש לחלק דוקא באשה שפטורה תמיד ממ"ע שהזמן גרמא אז שייך ב"ת אבל היכי שהחובה מוטלת על האדם לעשות ורק מפני טרדתו כמו חתן שפטור מן קריאת שמע רק בעת הזאת אבל המצוה נוהגת אצלו בכל עת וא"כ אינו מוסיף עליו מצוה דהרי באמת הוא חייב במצוה זאת ורק ע"י המקרה פטרוהו ואם כן אם עושה אז בעת הפטור אינו רק הדיוט: ודע דלשיטת רש"י זאת דמי שפטור ממ"ע מדין התורה ועושה עובר על ב"ת יתיישב לנכון סוגית הש"ס ר"ה ט"ז ע"ב א"ר יצחק חייב אדם להקביל פני רבו ברגל שנאמר מדוע את הולכת אליו היום לא חודש ולא שבת מכלל דבחודש ושבת איבעי לה למיזל והקשה מהרש"א דפתח ר"י דחייב להקביל פני רבו ברגל והביא ראי' על חודש ושבת ועוד מדוע ל"א ר' יצחק דחייב להקביל פני רבו בחודש ושבת אבל לשיטת רש"י ניחא דהנה אם הקבלת פני רבו ברגל הוא מצוה א"כ שוב הוי כמ"ע שהז"ג ונשים פטורות והנה כאן אמר בעלה של אשה השונמית אליה מדוע היא הולכת לאיש האלהים לא חודש ולא שבת ולמה לא הזכיר נמי לא חג היום מכלל דבחודש ושבת איבעיא לה למיזל כיון דליכא מצוה להקביל פנים שוב מותרת אשה להקביל פנים של איש האלהים אבל בי"ט כיון דאיכא מצוה לאנשים להקביל פנים והוי מ"ע שהזמן גרמא ונשים פטורות וא"כ אסור לה לאשה השונמית לקבל פני רב מפני שעוברת על ב"ת בהליכתה וא"כ דייק הש"ס שפיר דבחודש ושבת רשאית אשה להקביל פנים ומדלא נקט לא חג היום משום דבחג אסורה להקביל משום ב"ת וא"כ מוכח דבחג החוב לאדם להקביל את פני רבו דאל"ה א"כ אף בחג מותרת אשה ליילך כיון דליכא מצוה נמי לאיש וז"פ:

(ערובין צ"ו) הקשו מפ' החובל דסומא אף על גב דפטור מן המצות מותר לברך על כל פנים:

מאמר לא תסור פרק שלישי

יבאר מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן אם כל מצות דרבנן המה נכללים בלאו דלא תסור או לא, וגם אם דוקא דבר שנגזר ונתקן במנין כל או רוב חכמי ישראל, או אף מאמר יחיד שנמצא בש"ס בלי שום חולק ג"כ נכנס בכונת אזהרה זאת:

לשון הרמב"ם בספר המצות שורש א' דע כי זה הענין לא היה ראוי לעורר עליו לבארו כי אחר שאמרו (מכות כ"ג ע"ב) תרי"ג מצות נאמרו למשה מסיני איך נאמר בדבר שהוא מדרבנן שהוא מכלל המנין, אבל העירונו עליו מפני שטעו בו רבים ומנו נר חנוכה ומקרא מגילה מכלל מצות עשה וכו', ומה שיראה לי שהביאם אל זה היותינו מברכים אשר קדשנו במצותיו וצונו ושאל' התלמוד (שבת כ"ג ע"א) היכן צונו ואמרו מלא תסור, ואם מטעם זה מנו אותם הנה ראוי שימנו כל דבר שצונו חכמים לעשותו וכל מה שהזהירונו ממנו וכו', ואם ימנה כל אלו מפני שהכל נכנס תחת אמרו יתברך לא תסור, מפני מה פרט אלו ולא מנו זולתם וכמו שמנו נר חנוכה ומקרא מגילה, היה להם למנות נטילת ידי' ומצות עירוב כי הנה מברכין על אלו אשר קדשנו במצותיו וכו' והנה הרמב"ן בהשגותיו האריך לחלוק על דעת רבינו דאם נימא שכל התקנות וסייגים שמוזכרים בתלמוד המה בכלל לא תסור, הנה לדעתו המשתמש במחובר בשבת כגון שנסמך על האילן, או שאמר לעכו"ם ועשה ואפילו הפסיע פסיעה גסה עובר הוא על עשה ועל ל"ת של תורה לא תסור ועשה דעל פי התורה אשר יורוך, וראוי שכל איסורים של דבריהם חמורי' הם מכל חייבי לאוין וחייבי עשה מפני שבאיסו' של דבריהם יש לאו ועשה, ואולם רבותינו אומרים בכ"מ בהיפך דבדברי סופרים הולכים לקולא והאריך בקו' אלו לכן העלה הרמב"ן דבתקנות וסייגי' שאין להם שורש מדברי תורה בודאי ליכא לאו דלא תסור ומפ"ז אמרו (ברכו' י"ט ע"ב) כל מידי דרבנן אסמכוהו על לאו דלא תסור היינו דוקא דרך אסמכתא אבל עיקר הדבר דלא תסור מורה שהדב' אשר דרשו חז"ל בגזירה שוה או בק"ו או בשאר המדות הנדרשות וכן מה שקבלו הם הלכה למשה מסיני בכל אלו חייבים לשמוע להם מכח לאו דלא תסור, אבל מה שעושים החכמים תקנות או סייגים כל אלו אינם נכללים בלאו זה ע"כ תוכן דברי הרמב"ן, ולדעתי נראה דגם הרמב"ם מודה דלאו לא תסור ועשה דע"פ התורה אשר יורוך לא נאמרו רק בב"ד הגדול אשר יושבים בלשכת הגזית, ורק במשפט אשר יוצא מפיהם צותה התורה באזהרות אלו לשמוע להם ובין בדבר שלמדו בדרכי המדות הנדרשות ובין בדבר שעשו משום תקנה

וגזירה מ"מ כיון שב"ד הגדול עמדו למנין, והסכימו בעשיית התקנות הללו או בסייגים הללו, שוב נתחקה עשייתם לחוק קבועה בישראל לנצח, וזה דוקא בדבר שנתקן או נגזר במנין כל החכמים הנמצאים אז בישיבת לשכ' הגזית, אבל במאמרי יחידים שנמצאו בש"ס וכל אח' תיקן לעירו ולמקומו, או אמר דעתו בבית המדרש הן אם רבו אז בזמנו חולקים כמו רוב פלוגתות התנאים והאמוראים, ואח"כ נפסק בש"ס הלכה כדברי אחד מהן, או שבזמנים אחרונים עשו כללים לפסק הלכה כמו ר' מאיר ור' יהודא הלכה כר"י, או הכלל אין הלכה כר' שמעון, וכן באמוראים הלכתא כרב באיסורי וכשמואל בדיני, הלכתא כרבה נגד ר' יוסף הלכתא כרבא נגד אביי, ואחר הכללים הללו אנו הולכים בכל המחלוקת הרבות שנמצאו מפוזרי' בש"ס, משפט כל אלו ההלכות אינם בכלל לא תסור כיון שלא נאמרו ונתקנו ונגזרו במנין כל החכמים, ומפ"ז תראה דהרמב"ם דקדק על דברי הלכו' גדולות מה שמנה חנוכה ומגילה ולמה לא מנה נטילת ידים ועירוב ובאזהרות למה לא מנה שניות לעריות, והיינו כיון שכל אלו נתקנו בבית דינו של שלמה והיה אז ב"ד יושבים בלשכת הגזית (שבת י"ד ע"ב) שלמה וב"ד תקנו עירובין ונטילת ידים, וכן שניות לעריות שלמה גזר (יבמות כ"א) ואם כן כיון שעכ"פ עמדו למנין והסכימו כל חכמי הדור, א"כ כל מי שעובר על התקנות וגזירות עובר בלאו דלא תסור ועשה דע"פ התורה אשר יורוך, אבל איסור אכילת בשר עוף בחלב או איסור חליצה לכהן הדיוט או פרטי השבותין כגון הפוסע פסיעה גסה, או תחומין, או בדיקת חמץ או איסור רדיית הפת בשבת, או לענין טומאת בית הפרס, או יום טוב שני של גליות, או מצות מרור בזמן הזה או איסור שמנו של גיד, ואיסור אבר המדולדל או איסור סחורה בדברים האיסורים וכדומה הרבה דברים בין שנמצאו בש"ס פלוגתא ונפסקה ההלכה לאסור, או שנאמרו בש"ס בסתם בלי שום חולק מ"מ כל שלא יצא הפסק דין מבית הגדול ולא עמדו למנין אין עליהם חובה מלא תסור, וכן תראה לשון הרמב"ם בהקדמתו לס' הי"ד למנין המצות על סדר ספרו וז"ל ויש מצות אחרות שנתחדשו אחר מתן תורה ופשטו בכל כגון מקרא מגילה ונר חנוכה תשעה באב עירובין ונטילת ידים, כל אלו המצות שנתחדשו חייבים אנו לקבלם ולשמרם שנאמר לא תסור מן הדבר וגו' משמע דוקא מצות אלו המה בכלל לא תסור אבל שאר מצות ואיסורי דרבנן אשר ירבו לאלפי' ולרבבות אינם בכלל לאו זה, תדע לך שהוא כן דהרי קי"ל דאין מברכין על החרוסת וגם על שני טיבולים בלילי פסח אף על גב דהמה מצות דרבנן[66] והטעם כיון דמצוה זו לא היתה בזמן המקדש והיא

[66] **הגה** דעת הרמב"ם בפי' המשניות פ' ערבי פסחים על משנת הביאו לפניו מטבל בחזרת דר"א בן צדוק אומר חרוסת מצוה וכ' הוא ז"ל דלר"א בן צדוק מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול חרוסת, והיינו לדעתו כיון שהיה נהוג עדיין במקדש משום מצוה ובימי המקדש היו סנהדרין יושבים בלשכת הגזית וא"כ שוב מברכין משום

פלוגתא פסחים (קי"ד ע"א) אם אפילו בזמן המקדש היתה מצוה, ובע"כ דלא היתה מעולם שום מצו' רק מנהגא, וכן לא מברכינן על אמירת מלכיות זכרונות שופרות בר"ה, והיינו דברכות הללו אינם רק דרבנן דלא אשכחן תקנה זו בהסכמת הב"ד הגדול, ומפ"ז תמצא ישוב לכל ההשגות של הרמב"ן דכל הני שהקילו בדרבנן היינו דוקא דברים שלא היו במנין, אבל ספק בתקנות וסייגי חכמים ונביאים שתקנו וגזרו בבית דין הגדול אפשר דג"כ ספיקא אסור ומחמרינן בכל הענינים כמו של תורה חוץ מזה היכי דתקנתם וגזירתם פוגשים עם איסור תורה ואינו יודע מי נדחה מפני מי ע"ז אפשר דתקנתם אף שנגזר ונתקן במנין כל החכמים בלשכת הגזית מ"מ נגד דין תורה ע"ז לא היה כח ביד חכמי לשכת הגזית לתקן ולגזור כלל, ומפ"ז אמרו שפיר דמרור בזמן הזה דרבנן ומבטל מצה דאורייתא (פסחים קט"ו ע"א) והיינו אם היה מצות מרור בזמן הזה דבר שנתקן במנין מ"מ לענין זה שיתבטל עי"ז טעם מצה דאורייתא אין ביד כל החכמים כח ועוז לתקן ולהעמיד דבריהם נגד איסור תורה:

וטעם הדבר הזה דהנה מצינו בספרי פ' שופטים לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל אפילו מראין בעיניך על ימין שהוא שמאל שמע להם, ואולם מריש הוריות משמע הורו ב"ד שטעו וידע תלמיד שטעו ועשה על פיהם חייב ומבואר בירושלמי ריש הוריות דדוקא על ימין שהוא ימין שומעין להם ולא על ימין שהו' שמואל וראיתי להרמב"ו בהשגותיו לשורש ראשון הרגיש על הסתירה הלזו וכ' בזה"ל ויש תנאי בענין

לא תסור כמו שמברכין על המגילה ועל העירוב מפני שכל דבר חוק ומשפט בדבר תורה הלכה למעשה יוצא מפי בית דין הגדול שוב דינו כדין תורה משום דהתורה ציותה לשמוע להם, אולם על מנהג נביאים ומנהג חכמים ס"ל להרמב"ם פי"א מהלכות ברכות הלכה ט"ו דלא מברכי' ומפני זה אין מברכין על חיבוט ערבה והלל של ראש חודש, והנה ראב"צ עצמו ס"ל בסוכה מ"ד ע"ב דאפילו על מנהג נביאים לא מברכין מכ"ש על מנהג חכמים, אולם כיון דסבירא ליה לראב"צ דחרוסת מצוה צדקו דברי הרמב"ם דלשיטתו צריך לברך משא"כ במשנה נאמר סתם הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת אף על פי שאין חרוסת מצוה ראב"צ אומר מצוה משמע דלת"ק אף על פי שאינו מצוה עכ"פ מביאים משום מנהגא אולם אין מברכין על מנהג, והנה כל דבר שיסתפק אם מברכין או אין מברכין הדין דעושין בלא ברכה כדי שלא ירבה בברכות וקי"ל בכ"מ ספק ברכות להקל ומפני זה צדקו דברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות חמץ ומצה הלכה י"א דכ' החרוסת מצוה מד"ס ולא הביא דמברכין וע' בלח"מ דהתעורר בזה אבל האמת כיון שהדבר בספק אם הלכה כת"ק דאינו רק משום מנהגא או כראב"צ דהוא מצוה ומפני זה ספק ברכות לקולא וז"פ: והנה לראב"צ דסבירא לי' דחרוסת מצוה והיתה בזמן המקדש הנה הוא כמצוה מן התורה מאזהרת לא תסור ועפ"ז אפשר לישב קו' המהרש"א על קו' התוספות במשנה פסחים קי"ד דאם אין חרוסת מצוה יבטל את המרור דמצוה והקשה מהרש"א דאף לראב"צ דסבירא לי' חרוסת מצוה נמי קשה דהרי בזמן המקדש מיירי והיה מרור דאורייתא ויבטלנו החרוסת דרבנן אבל לפי הנ"ל ניחא דלאב"צ כיון דחרוסת הוא בכלל תורה דל"ת שוב הוי שניהם דאורייתא ואין מבטלין זה את זה משא"כ במרור בזמן הזה אשר רק חכמים אחרונים אחר החורבן תקנו ולא היה אצלם בית דין הגדול ועשאוהו רק לזכר בודאי אין עליו אזהרת לא תסור ואף על גב דמברכין נמי על מרור היינו משום דבזמן בית המקדש היתה עכ"פ דאורייתא כמ"ש שבת כ"א ע"א דמברכין על יום טוב שני של גליות כיון דעיקר יום טוב הוא דאורייתא וה"נ מצות מרור בזמן הזה אינו רק תקנת חכמים אחרונים ואינו בכלל לא תסור ועיין לח"מ כאן דכ' נמי דעיקר ברכת מרור הוא משום דבזמן המקדש היתה דאורייתא אבל חרוסת לדעת ראב"צ הוא מצוה מבוררת מד"ס והוא בכלל לא תסור מפני שנתקנה מן המקדש:

שמועה לב"ד הגדול המסתכל בריש הוריות בעין יפה והוא שאם הי' בזמן הסנהדרין חכם וראוי להוראה והורו ב"ד הגדול והוא סבור שטעו בהוראתם אין עליו לשמוע להם, ואינו רשאי להתיר לעצמו הדבר האסור לו אבל ינהג חומר לעצמו, וכ"ש אם היה מכלל הסנהדרין יושב עמהם בבית דין הגדול ויש עליו לבא לפניהם ולומר טענותיו והם ישאו ויתנו עמו, ואם הסכימו כלם בבטול הדעת ההוא שאמר, ושבשו עליו סברותיו יחזור וינהג כדעת' אחרי כן לאחר שסלקו אותו ועשו הסכמה בטענתו וזה העולה מן ההלכות ההם, ומ"מ חייב לקבל דעתם אחר ההסכמה עכ"פ עכ"ל הרמב"ן וע' ר"ן בחי' לסנהדרין לסוגיא דזקן ממרא שכ' נמי כן, הנך רואה שיטתם דהיכי שלא הי' החכם בישיבתם ולא נמנה עמהם ולא הרצה סברותיו שוב אף דגזרו ותקנו אסור לנהוג כהוראתם אם ידע דטעו, אבל היכי שהי' עמהם במנין והרצה טענותיו והם בטלו דעתו אף שידע בודאי שטעו מ"מ ע"ז כתבה התורה לא תסור, וגם אחרי רבי' להטות שמחויב היחיד לבטל דעתו נגד הרבים, אולם אם לא היה במנין הזה בזה אין שייך דנתבטלה דעתו וסברתו ברוב אחר שלא הי' בישיבתם, ועל זה לא כתבה התורה לא תסור, ואסור לנהוג כסברתם היכי שידע שטעו:

ודברי הרמב"ן נכונים בטעמם ע"פ דקי"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב והקשו בתוס' (ב"ק כ"ז ע"ב) ד"ה קא משמע לן וכן הוא (סנהדרין ג' ע"ב) דהרי גבי רובא דדייני' הולכים אחר הרוב ששנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי מוציאין ממון מזה ונותנים לזה, ותירצו התוספות דמיעוט דדיינים לא חשיב מיעוט כלל, ולכאורה דבריה' אינם מובנים' אבל סברתם הוא דגבי סנהדרין ע"כ מוכרח המיעוט לבטל דעתם נגד הרוב, ואסורים לעמוד בדעתם לעשות כהוראתם דהרי יהיה נדונים בעונש זקן ממרא, והתורה כ' לא תסור מכל אשר יגידו לך ימין ושמאל, ומפ"ז לא נשאר כאן מיעוט כלל כיון שנשאו ונתנו עם הרוב והסכימו הרוב בביטול דעת המיעוט, וע' בכללי' שבסוף ס' גט פשוט למהר"מ בן חביב דפי' נמי כונת התוס' כן וע' בקונטרס הספיקות להרב קצות החושן שמביא ג"כ דבריו, ועפ"ז הבנתי נמי דברי הרמב"ן בס' תורת האדם שער הסכנה דהקשה כיון דקיימא לן דאין הולכין בפקוח נפש אח' הרוב דאפי' מא' אומרי' אינו צריך לאכול וב' אומרי' צריך לאכול ביום כפו' מאכילין אותו, וא"כ למה הולכין בדיני נפשות אחר רוב סנהדרין הרי בפקוח נפש אין הולכין אחר הרוב, וכ' דהתם כלם דיינים נינהו ומדינא לא היו ראוי להיות דנים עד שיסכימו כלם, אלא דרחמנא אמרה אחרי רבים להטות ע"ש, והיינו ג"כ כיון דמדינא צריך שיסכימו כלם והתורה כ' לילך בתר רוב א"כ ליכא מיעוט כלל דהמיעוט צריך להתהפך לדע' הרוב ואסור לעשות כהוראתו,

דיהיה זקן ממרא בהוראתו, וכ"ז לא מיירי רק כשהמיעוט היה עם הרוב בישיבה אחת והמיעוט אומרים דעתם והרוב שומעים סברתם של המיעוט ורק מבטלים דעתם מן הראיות שמביאים לאמת סברתם, אבל כשהמיעוט אינו כאן או שאינו יושב עמהם כמו (תלמוד) [תלמיד] שהגיע להוראה וידע שהב"ד טעו, אולם לא היה בין הסנהדרין ולא טען טענותיו בכה"ג לא שייך בטול ברוב דילמא אלו היה המרובים שומעין סברותיו וטענותיו היו חוזרים לדעתו, וכ"כ הרשב"א בתשובה הביאו מרן הבי' יוסף טור ח"מ סי' י"ג וז"ל שאלת ראובן ושמעון שבררו להם י' אנשים לראות בדינם הן בדין הן בפשר ונשבעו לקיים עליהם כל אשר יגזרו אומר, והותנו שאם לא יסכימו הנבררי' לדעת אחת שילכו אחר רוב ובין כך נסתלק אחד ולא רצה להיות באותו ברירה ואינו רוצה לומר דעתו, תודיענו אם ראובן חייב לקבל מה שאמרו הט' הנותרים או רובם. תשובה דבר ברור כיון שנתפרד אחד מהם בטלה חבילה ולא עוד אפילו אמר אחד מהם אינו יודע, אינם יכולים לגמור הדין ע"פ תשעה הנותרים שאין הולכים אחר הרוב אלא כשרבו מתוך משא ומתן של כולם אבל כשהמיעוט איננו כאן לא, שאלו היה שם אותו האחד הי' מראה טעם הפך מה שהסכימו הרוב וכן כשהיחיד אומר אינו יודע כדתנן א' אומר אינו יודע יוסיפו הדיינים עכ"ל הרשב"א, הרי בהדיא דכל שהחכם אינו במעמד אחד עם שא' הדייני' לא שייך ביטול ברוב, ולפ"ז כל הדינים הרבים הנמצאים במשנה ובתלמוד פלוגתות התנאים והאמוראים אף דאיפסק הלכתא כחד מנייהו, ואף הדינים הנמצאים סתמא בלי חולק כל זמן שלא עמדו למנין עליו אינו בכלל לא תסור, דכל שלא הי' האומר ביחד עם רוב ישראל והסכימו על סברתו לא שייך ביטול ברוב דהרי אף אינו יודע מוסיפין דיינים: וראי' ברורה לשיטת רבינו דכל איסורי דרבנן המה ג"כ בכלל לא תסור דהרי (יומא ע"ד ע"א) מקשה הש"ס לריש לקיש דס"ל דחצי שיעור אסור מדרבנן, והרי ר"ל מוקי למתני' דשבוע' שלא אוכל ואכל נבלו' וטריפות וכו' בחצי שיעור וכיון דאסור מדרבנן הרי הוא מושבע ועומד, ואס"ד דתקנות וגזירות אינם בכלל לא תסור א"כ אין התחלה לקו' הש"ס דבודאי לר"ל כיון דאינו אסור מה"ת רק מדרבנן א"כ בודאי לא הוי עליו מושבע ועומד מהר סיני, דהרי לא נאסר אלא מגזירת חכמים ולא מסיני אלא ודאי כשיטת רבינו דאיסורי דרבנן המה כלם בכלל לא תסור וכיון דחכמי' אסרו חצי שיעור שוב אנו מושבעים ועומדים מסיני בחוק המצו' דלא תסור לקיי' כל תקנותיה וגזירותיה' וכן פירש"י בהדיא שם וז"ל ואי ס"ל לר"ל דח"ש אסור מדרבנן א"כ היכי מוקי דהא דקתני חייב באוכל ח"ש והרי אף עליו מושבע משום לא תסור, ומשני הש"ס כיון דאית לי' היתר מן התור' חייב עליו שבוע', היינו החילוק שכתבנו כיון דאף אם ח"ש

אסו' מדרבנן, מ"מ לא שמענו בשום פעם דב"ד הגדול נמנו עליו לאוסרו ובכה"ג אינו בכלל לא תסור כלל ושוב לא הוי מושבע ועומד, משא"כ בחנוכה ופורים כיון דימים אלו לעשות אותם ימי משתה ושמחה נתקנו במנין כל החכמים שהיו אז יחד בארץ, והמה לחובה עלינו במצות לא תסור, ומפ"ז פ' הרמב"ם שפיר פ"ג מה' נדרים ה"ט דהנשבע להתענות בחנוכה ופורי' לא חלה השבועה, והטעם כיון דהמה בכלל לא תסור שוב מקרי מושבע ועומד מהר סיני ולא חיילי שבוע' כלל, ואע"ג דהרמב"ם ס"ל דעל חצי שיעו' לא מקרי מושבע ועומד ואע"ג דפסק כר"י דח"ש אסור מה"ת, וא"כ בודאי מושבע ועומד מקרי, דהרי אסור מטעם דהתורה ריבתה דכ' כל חלב, אולם מש"ס (שבועות כ"ב ע"ב וכ"ג ע"ב) דקאמר הש"ס בפשיטות בשלמא ר' יוחנן לא מוקי כר"ל דמתני' שבועה שלא אכל ואכל נבלות וטריפות מיירי בח"ש משום דמוקי מתניתין כדברי הכל, והקשו בתוס' שם דבלא"ה א"א לאוקמי ר"י בח"ש דהרי הוא ס"ל דח"ש אסור מה"ת ושוב מקרי מושבע ועומד, ותי' דעל ח"ש לא הוי מושבע ועומד, וכ"כ התוספות לעיל בהך איבעיא נזיר שאמר שבועה שלא אוכל חרצן כו' כיון דכזית איסור תורה כי קא משתבע אהיתירא קא משתבע ודעתו אמשהו הרי דפשוט דמשהו מקרי התירא אע"ג דח"ש אסור מה"ת[67]

[67] **הגה** ז"ל הסוגיא שבועות כ"ב ע"ב בעי רב אשי נזיר שאמר שבועה שלא אוכל חרצן מאי כיון דכזית איסור תורה כי קא משתבע אהיתירא קא משתבע ודעתי' אמשהו או דילמא כיון דאמר שלא אוכל דעתי' על כזית והוקשו בתוספות דלמה נקט נזיר וחרצן הוי לי' לשאול באחד שאמר שלא אוכל נבלות וטריפות וכתבו משום דקאי בחרצן נקט חרצן ע"ש ועוד הוקשו דלמה קאמר אהיתירא קא משתבע הרי קי"ל חצי שיעור אסור מן התורה ומסתמא ר' אשי ס"ל כר"י דהא ברייתא מסייע לי' דברי התוספות צע"ג דלמה הוצרכו לדייק דר' אשי כר"י ס"ל כיון דהלכתא כוותי' תיפוק לי' הרי בהדיא ס"ל לר' אשי כר' יוחנן דהרי בחולין צ"ח ע"ב בהאי פלג' דזיתא דתרכא דנפל לגו דיקולא דבשרא סבר מר ב"ר אשי לשע' בתלתין פלג' דזיתא א"ל אבוהו הייט ר' אשי לא תזלזל בשיעורי' דרבנן ועוד חזי~[חצי] שיעור אסור מן התורה הרי דר' אשי בהדיא ס"ל כר' יוחנן וצע"ג ותי' התו' דמ"מ לא מקרי מושבע ועומד על ח"ש ול"נ לתרץ דהנה כתבו האחרונים אם הטעם דחצי שיעור משום דחזי לאצטרופי היינו כשיאכל עוד בכדי אכילת פרס עוד חצי יצטרף שיעור למלקות ומפ"ז גם ח"ש הראשון הוא בכלל איסור, והנה באבר מן החי דקי"ל חלקו בחוץ פטור וא"כ בכה"ג שוב חצי שיעור מותר בו דהרי לא שייך חזי לאצטרופי דאפילו אם יצטרף עוד חצי זית אבר מן החי לא יצמח חיוב מלקות לעולם דהרי יהיה חלקו בחוץ דאין חייב משום אמ"ה רק באוכלו כלו כאחת כ"כ האחרונים, ונ"ל נמי דה"ה גבי איסורי נזיר כן, דהנה רש"י כתב הטעם ס"פ גיד הנשה ק"ג ע"ב דמפני זה פטור באמ"ה חלקו בחוץ דחידוש הוא דהא גידין ועצמות דעלמא לא מחייב עלייהו והכא מחייב דהרי במשהו בשר וגידין ועצמות חייב משום אמ"ה וכיון דחידוש הוא אין לך בו אלא חידושו וכי אכיל בבת אחת מחייב אבל לחצאין לא עכ"ל רש"י וע' תוספות שם ד"ה חלקו, ונ"ל דבר חדש דאם באמ"ה כיון דעצמות מצטרף להשלים השיעור מקרי חידוש דזה לאו היתר ברור דהרי הרבה פוסקים ס"ל בי"ד סי' צ"ט דעצמות אינו מצטרף לאיסור אבל אינו מצטרף להיתר ג"כ, מכ"ש באיסורי נזיר דקי"ל אצלם היתר מצטרף לאיסור ואם שרה ח"ש פת ביין מצטרף לשיעור שלם והוי כאלו כלו יין ומ"מ אף דעשה מן היין ומן הלחם שיעו' שלם מ"מ אינו חייב רק כשאכלם בבת אחת אבל בזה אח"ז לא ע' נזיר ל"ז ע"ב דמקשה הש"ס דא"א היתר מצטרף לאיסור א"כ הא דתניא מכל אשר יעשה מגפן היין לימד על איסורי נזיר שמצטרפין ומקשה הש"ס השתא היתר ואיסור מצטרפין איסור ואיסור מבעי' ומשני הש"ס היתר ואיסור בבת אחת איסור ואיסור בזה אח"ז ופי' התוספות ד"ה היתר דע"כ מיירי שעשה חצי זית יין וחצי זית פת שעשה מהן כזית ואכלן בזה אחר זה ע"ש דאלו לא אכל מקודם רק חצי זית פת ואחר כך חצי זית יין פשיטא דלא מצטרף דאין זה בגדר מצטרף לאיסור עד שיהיה האיסור והיתר ביחד עכ"פ וז"פ בכונת התוספות, ואולם הטעם למה באמת היתר ואיסור צריך להיות אכילה בבת אחת הרי כבר נעשה איסור ע"י

ואולם על ר"ל דס"ל דח"ש אינו רק מדרבנן מקשה הש"ס ר"פ בתרא דיומא בפשיטות דהוי מושבע ועומד משום לא תסור, ראינו דאיסור דרבנן מפורש חמור מחצי שיעור וע' בש"ך י"ד ה' שבועית סי' רל"ט ס"ק ך' מה שהביא בשם הרלב"ח בתשובה סי' ק"ג, וע' בתשובת הרמב"ם מכונה פאר הדור סי' ב' מה ששאלוהו לפרש להם סוגיות הש"ס דיומא שזכרנו: עוד ראי' לשיט' הרמב"ם דעל דבר שנגזור במנין ישנו לאו דלא תסור, דהרי ראינו בשמן של עובדי כוכבים שהתירו ר' יהודא הנשיא ובית דינו ואמרינן בירושלמי פ"ק דשבת ופ"ב דעבודה זרה דשמואל אכל ורב לא רצה לאכול וא"ל שמואל אכול ואי לאו אנא כתוב עליך זקן ממרא וע' רמב"ם פי"ז מה' מאכלות אסורות הק"ב, עכ"פ שם לא היה רק תקנה דרבנן ומ"מ קרי לי' משום זה זקן ממרא והיינו כיון שהותר הדבר בארץ ישראל בישיבת כל החכמים שהי' בארץ א"כ אסור למרות מוציא שפתיהם בחוק לא תסור, ומה שהקשה הרמב"ן ז"ל לשיטת רבינו דנעשה זקן ממרא ע"פ תקנות חז"ל א"כ למה לא הרגוהו לאלעזר בן חנוך שפקפק בנטילת ידים והרי הוא דבר שיוכל לצמוח זדונו כרת - הרב בעל מגיל' אסת' כ' דלא הבין כונת הרמב"ן בזה ואיך אפשר בנטילת ידים זדונו כרת ואולם כונת הרמב"ן דיוכל לצמוח זדונו כרת ע"י קידושי אשה דקדשה בדבר שנגעו בו ידים עסקניו' ונגעו במשקים דנעשים ראשון לטומאה, וא"כ אי צריכין ליטול ידים אם כן נטמאו המשקין הללו וא"כ אם נתן לה דבר מועט אפשר דאינו שוה פרוטה כלל (ואינו) [ואינה] מקודשת, וע' רמב"ם פ"ד מה' ממרים המציאות הרחוקו' מענין אפשרות לכרת לחייב זקן ממרא - אולם עיקר הדבר לא ידעתי מהיכן דייק הרמב"ן דר"א בן חנוך נהג כן בעצמו או הורה לעשות שלא יהיה נוטלי' ידי' לחולין, דילמא גם הוא עצמו נטל ידיו בכל עת והיה נוהג במעשה כדינו, אולם הורה בבטול נט"י להלכה ולא למעשה, ובכה"ג קי"ל בסנהדרין פ"ז דחזר לביתו ושנה כמו שהיה רגיל מתחילה פטור, הורה לעשות חייב ואצל ר"א בן חנוך לא היה רק אפקירותא מפני שהקיל בכבוד החכמים ונביאים הראשונים, לזלזל בכבודם במה שלא נראה לו תקנת שלמה ובית דינו, ומפני זה לא היה עליו רק עונש נדוי, אבל אי היה נוהג כן למעשה

הצירוף אולם לפמ"ש לעיל דגבי אמ"ה חלקו בחוץ פטור וצריך להיות אכילה בבת אחת מפני דחידוש א"כ מכ"ש בהיתר מצטרף לאיסור דבודאי חידוש הוא ונמי חלקו בחוץ פטור ומפני זה כיון דחידוש הוא אי אכיל לי' בהדי הדדי חייב אבל בזא"ז לא מצטרף וזה ברור, ואם כן נתישבו שפיר שני קו' התוס' דאפשר לומר דר' אשי מודה לעיל חצי שיעור מקרי מושבע ועומד ומפני זה לא היה יכול לשאול בסתם אדם שנשבע שלא יאכל נבלות דהרי לא שייך אהתירא קא משתבע דהרי ח"ש נמי מושבע ועומד אולם בנזיר שאמר שבועה שלא אוכל חרצן כיון דחרצן נאכל רק ע"י תערובות מים כמו שאמרו לעיל וא"כ בע"כ מטעם היתר מצטרף לאיסור אתינא משום דגבי' נזיר קי"ל היתר מצטרף לאיסור, וכיון דכן א"כ שוב חצי שיעור מותר בזה דהרי צריך להיות אכילה בבת אחת וא"כ שיי שפיר על חצי שיעור אהיתירא משתבע דבכה"ג ח"ש מותר משום דל"ש חזי לאצטרופי וזה ברור:

בודאי היה דנין אותו דין זקן ממרא, ולשון המשנה שפקפק בנט"י ולא נקטה שביטל נט"י משמע דלא ביטל בעצמו ורק בעיון הלמוד אמר דלא היה נחוצה גזרה זו:

עוד יש לפרש טעמא דמלתא שלא דנו את ר"א בן חנוך בעונש זקן ממרא, דהנה מצינו בספרי פ' שופטים הביאו הרמב"ן בהשגותיו והר"ן בחי' לסנהדרין על פי התורה חייבים ואינן חייב' ע"פ דברי סופרים וע"כ האי דברי סופרי' היינו ענינים שהם כלם מדרבנן ורק על פירוש של דברי סופרים בד"ת כמו בחמש טוטפות אז חייב משום זקן אבל על דרבנן פטור ומזה מוכח דלא כשיטת הרמב"ם דגם על איסורי דרבנן נעשה זקן ממרא עכ"ל הרמב"ן, והנ"ל לפרש לדעת רבינו דהנה יש שני עניני דברי סופרים, האחד הוא מה שעשו גזירות וסייגים לדברי תורה כדי שלא יבאו ליגע בנקל באיסור תורה והם שנכללי' כל' במצו' התורה ושמרת' את משמרתי דהזהיר' התור' לחכמי' שיעשו גדר ומשמרת וכ"כ הרמב"ן עצמו בסוף השגותיו לשורש ראשון על מה דהקשה רבינו דלמה לא מנה בעל ההלכות אחת ועשרים שניות לעריות וכ' ודעת בעל הלכות בזה לא נפלאת ולא רחוק' שכל גזירות שגזרו חכמים לעשות סייג לתורה אינה מצוה בעצמה שתהיה ראויה להמנות בפ"ע, אבל מקרא מגילה ונר חנוכה שנצטוינו מפי ב"ד הגדול אין בהם שום גזירה והרחקה משום איסור תורה ע"ש, וא"כ הרמב"ם לא מיירי רק מחמץ בשש שעות ולמעלה דאינו רק הרחקה כדי שלא יגע באיסור תורה בשעות דאורייתא עצמו אז דינו שאם יצמח זדונו כרת נדון מיתת זקן ממרא משום דעכ"פ יש להם שייכו' לתורה ונגזרו להחזיק את התורה משא"כ במצו' חדשו' מדברי סופרים אשר לא נעשו משום הרחקה כלל כמו מגילה חנוכה נטילת ידים כיון דאין להם שום ענין עם התור' באלו בודאי לא נדוני' דין זקן ממרא דכתיב ע"פ התור' אשר יורוך ומצות אלו חדשות המה לגמרי, ומפ"ז בר"א בן חנוך שפקפק בנטילת ידים דהוא מצו' חדשה לא דנוהו בעונש זקן ממרא משא"כ בשמן שהתירו ר"י הנשיא וב"ד כיון דלא נאסר רק משום בנותיהם, והיו נושאים ונותנים בדבר שיש לו ענין עם התורה וכן כל גזירות וסייגים נעשה לשיטת רבינו זקן ממרא ולא בתקנות:

ודע שהחידוש שחידשתי דלאו דלא תסור אינו מורה לנו רק על משפט יוצא מפי ב"ד הגדול, ועמדו למנין והסכימו כלם או רובם, בחידוש תקנות או גזירות או בחיתוך ובירור הדינים והספיקות שיובא לפניהם, מצאתי ג"כ מבואר בס' המורה לרבינו פמ"א לשלישי וז"ל אומר כי כאשר ידע השם יתעלה שמשפטי זא' התור' יצטרכו בכ"ז, לפי התחלף המקומו' והחדושים, ולפי הנראה מן הענינים להוסיף על קצת' ולגרוע מקצתם, הזהיר מן התוספות ומן המגרעות, ואמר לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו כי הי' זה מביא

להפסד סדרי התורה ולהאמין בה שאינה מאת ה', והותר ג"כ לחכמי כל דור ר"ל ב"ד הגדול לעשו' סייגים כדי לקיים משפטי התורה האלו בענינים שיחדשום לשמור התורה, וישאירו הסייגים ההם קיימים לנצח כמ"ש ועשו סייג לתורה, וכן היתר להם לבטל קצת מעשה התורה ולהתיר קצת הנזהר ממנו, לפי ענין אחד ולפי מאורע אחד אבל לא יעמידוהו לדורו' כמו שבארנו בסדר פי' המשנה בהוראת שעה, וכזאת ההנהגה תתמיד התורה אחת ויתנהג בכל זמן ובכל מאורע כפי הצריך לו, ולו היה זה העיון החלקי נמסר לכל אחד מן החכמים היו בני אדם נפרדים לרוב המחלוקת והסתבכות הדיעות, והזהיר יתעלה שלא יעשו זה שאר החכמים אלא ב"ד הגדול לבד וצוה להרוג מי שיחלוק עליהם, שאם יחלוק עליה' כל מעיין בטלה הכונה המכוונת ובטלה התועלת עכ"ל רבינו הזהב בס' מורה נבוכים, ראינו מדבריו ששינה ושילש דעשיית הסייגים והתקנות לא נמסרו רק לב"ד הגדול, אבל משחרב בי' המקדש ובטלו הסנהדרין וב"ד הגדול מלשכת הגזית ורבו הגליות, ולא יכלו כל חכמי ישראל להתאסף במקום אחד ולפקח בטובתן של ישראל, והי' עם ה' מפוזרים בקצוות הארץ, וכל חכם שבזמנו ובמדינתו מורה לעדתו ע"פ התור' ולפי סברתו בהוצאות המשפטים והדינים, ולא ידע כלל כי חכם אחר הוציא מסברתו ומן המדרשו' היפך ממה שלמד הוא, לכן הדיני' הללו אינם לחוב עלינו במצו' לא תסור, כיון שהחכמים בעצמם חולקים זה עם זה ולא נדע בעצמינו, למי משפט הבכורה שנאזין אליו בחוק התורה דלא תסור אולי דברי השני צדקו יותר וע' בלחם משנה פ"א מהלכות ממרים ה"א שהביא בשם המבי"ט ג"כ דלאו דלא תסור לא נאמר רק בזקן ממרא ואף אם בזמנים האחרונים נתחדשו בבה"מ כללים במשפטי ההוראה כמו כ"מ ששנה רבן גמליאל במשנתינו הלכה כמותו, הלכה כר"ע מחברו, משנת ר"א בן יעקב קב ונקי, ר"מ ור' יהודא הלכה כר"י פסקי הלכות הללו נאמרו רק בזמן אחרון וכבר מתו הצדדים המתלוחמים ואין משיבין את הארי לאחר מותו אולי אם היה לפנינו הגיד לנו טעמו ונימוקו היו החכמים מסכימים לסברתו:

ומפ"ז תבין נמי ליישב מה שהתעורר הרב בעל חות יאיר בתשובה סי' קצ"ב כיון שאמרו (סנהדרין פ"ז) שבראשונה לא היה מחלוקת בישראל רק כל דבר אשר היה ספק להם הקריבו משפטם לפני ב"ד הגדול ונמנו וגמרו אחר רוב וא"כ למה הי' מחלוק' הראשון בסמיכה, ולמה לא נמנו גם על סמיכה ומה שיהיה דעת הרוב כן יקום, דהרי היה המקדש קיים בזמן יוסי בן יועזר ובית דין יושבים בלשכת הגזית, אולם אמיתות הדבר כי לא היה אז כל החכמים ביחד מפני המחלוק' תוקף הצרות שנתרבו אז בימי היוונים וגזירות רעות שהי' ורוב החכמים ברחו מהם למצרים ומהם לבבל כמו יהושע בן פרחיא ושמעון בן

שטח כמו דאמרינן בירושלמי ספ"ב דחגיגה דכתבו אנשי ירושלים לאנשי אלכסנדריא עד מתי ארוסי יושב אצלך, וכן אמרינן שם בבבלי (חגיגה י"ז ע"ב) דיהודא בן טבאי קיבל עלי' שלא להצטרף עם שמעון בן שטח, ולא יכלו חכמי ישראל להתקבץ במקום אחד בלשכת הגזית, וכבר בארתי דכל זמן שאין החכם החולק עמהם בישיבה ובמעמד אחת, וידע שטעו אסור לעשות כהוראתם, ובזמן אחרון שאירע שעמדו למנין ורבו בית שמאי על בית הלל ושמונה עשר דבר גזרו בו ביום, בודאי משפט אלו הגזירות כדאורייתא המה מטעם לא תסור וכבר אמרו דבי"ח דבר אפילו אתי אליהו אין שומעין לו מפני שעמדו בנפשותם היינו מה שנעצו חרב בבית המדרש (שבת י"ז ע"א) ואי אפשר לבטל הגזירות כיון שכבר נגזרו במנין שוב חזרו לדין תורה ועיין רמב"ם פי' המשניות שבת פ"א על משנת ואלו מן ההלכות שאמרו בעליית חנניה בן חזקיה וכ' בזה"ל חנניה גדול הדור וכו' והיו החכמים עליהם השלום מבקרין אותו תמיד והוא מתעסק בחיבורו של יחזקאל ופעם אחת בקרו אותו ונתקבץ שם קבוץ גדול מתלמידי שמאי והלל ולא נשאר באותו הדור מי שהיה ראוי להוראה ולא היה באותו מעמד ונמנו והי' ב"ש יותר מתלמידי הלל והתורה אמרה אחרי רבים להטות עכ"ל רבינו, הנך רואה כי עיקר תוקף של י"ח דבר היינו מפני שנתקבצו כל חכמי ישראל שהיו אז ראוים להוראה במעמד אחת, וא"כ כיון שיכלו לעמוד במנין והתורה אמרה אחרי רבים להטות, בודאי משפט אלו ההלכות דין תורה להם מטעם לא תסור, אבל בזמנים האחרונים שנחלקו בית שמאי וב"ה בשתי בתי דינים, או משום דבית שמאי מחדדי טפי (יבמות י"ד ע"א) והיינו דבשלמא אם יושבים במסיבה אחת לא שייך מחדדי טפי דהתורה כ' אחרי רבים להטות ובודאי בין אחד ושבעי' חכמים היושבים בלשכת הגזית לא היו שווים במדרגתן ובחריפות, מ"מ לא מצינו חילוק ואם היותר גדולי' בחכמה המה רק מיעוט בודאי לא אזלי' בתרייהו כלל רק בתר רוב, וא"כ מ"ט לא עשו ב"ש כדברי ב"ה אחרי שב"ה היו הרוב, ומאי ענין חידוד וחריפות להילוך אחר רוב דיעות, אבל האמת כיון שב"ש וב"ה אף בעיר אחת נחשבים כשתי בתי דינים ולא נתקבצו בפעם אחת, א"כ אע"ג דב"ה המה הרוב מ"ט כיון דב"ש הוי מחדדי טובא דלמא אמרו טעמא והיו ב"ה חוזרים לדעתם, וזה היה הענין בסמיכה בזמן אחרון שחברו תלמידי ב"ש על תלמידי ב"ה וגברה ידן של ב"ה על ב"ש (ביצה כ' ע"א) ומפ"ז כשמצא תלמיד אחד מתלמידי ב"ה לתלמידי ב"ש אחר המעשה שעמדו למנין במעמד אחד ורבו תלמידי ב"ש על ב"ה ותלמיד זה אמר מה זו סמיכה שתקו בנזיפה, כמו שעשו ונדוהו לר' אליעזר הגדול בעובדא דתנור עכנאי (כ"מ נ"ט ע"ב) ואע"ג דר' אליעזר שמותי הי' מתלמידי שמאי, מ"מ כיון שהיה במנין א' עם שאר החכמים צדקו

דברי ר' יהושע שאמ' אין משגיחין בבת קול התורה כ' אחרי רבים להטות, וכן בעובדא דסמיכה דג"כ אירע במקרה שהיו חכמי ישראל יחד ונמנו וגמרו לסמוך בי"ט, ותלמיד זה שעמד על דעתו, אלו היה הורה לעשות היה חייב מיתה כזקן ממרא, אבל כיון שלא הורה ע"ז לעשות או שלא היה דבר שזדונו כר' הנה עונשו בנדוי כמו שעשו לר"א בן חנוך ומפ"ז שתקוהו בנזיפה וזה אמת:

טרם אכלה לדבר מוכרח אני לבאר ענין הברכה אשר אנו מברכין על מצות דרבנן, אשר לדעת הש"ס (שבת כ"א ע"א) הוא ממצות התורה דלא תסור, ומברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו שהקב"ה ציוה באזהרת לא תסור לשמוע להחכמים, והנה הרמב"ן בהשגותיו כ' דבזה פליגי ר' אויא ור' נחמן דלדעת ר' אויא גם בתקנות וסייגי חכמי' ונביאי' יש סמך מלא תסור, ור"נ ס"ל כיון דאי אפש' לסמוך כלל חנוכה וכדומה על מצות התורה א"כ אינם בכלל לא תסור, רק בכלל שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך שהוא צואה לקבל מן הזקנים על הכלל ועיקר ראייתו כיון שאמרו (ברכות י"ט ע"א) כל מילי דרבנן אסמכוהו על לאו דלא תסור, משמע רק אסמכתא בעלמא והאמ' אינו כן, אולם דברי הרמב"ן לא הבנתי דהרי ידענו דכל הני אסמכתו' אשר נמצאי' בש"ס, לא נאמרו רק על דרך החכמה מאתם כדי להסמיך כל דבריהם לתורה מפני כי היה אז כל תורה שבע"פ נלמד רק בע"פ, ולא היתה בכתב רק כתבי קודש בלבד, ועשו אסמכתות הללו לסימן כדי לבקש אופנים להקל על כח הזוכר[68] עכ"פ משפט אלו הדינים שסמכו

[68] **הגה** לא יכולתי מלט מלבאר דרך הדרשות הנמצאים בש"ס האמורים בדרך אסמכתא רחוקה אשר פשטות הקרא אינו מורה ואינו מרמז בשום ענין על דבר הנדרש ממנו וחז"ל אמרו בכ"מ בלשון זה קרא אסמכתא בעלמא, והנה אמרו (בעירובין נ"ד ע"ב) אין תורה נקנית אלא בסימנים ולמדו זאת מקרא הציבי לך ציונים והטעם כיון שהיו לומדים כל תורה שבעל פה הן עיניי הלכות והן כל פרטי הדברים אשר נלמדו דרך הדרשות, והן כל גזירות ותקנות חכמים, וכן כל דברי אגדה ומוסר ודברים לפרש פשוטי הכתובים הכל הי' נלמד ונשנה בע"פ, וע' מ"ש רבינו הרמב"ם בס' המורה פמ"ג לשלישי כי הדרשות כלם הנמצאים בש"ס בדרך אל תקרא המה רק דרך מליצת השיר ע"ש מה שפירש דרשות בר קפרא פ"ק דכתובות על קרא ויתד תהיה לך על אזניך אל תקרי אזניך אלא אוזניך, משום דכתבי קודש היה אצלם בכתובים, לכן כל דבר שהי' יכולים לסמוך לכתבי קודש היו סומכים מפני שע"י הסימנים הללו התורה נקנית להם בכח הזוכר, ומפ"ז יש לפרש נמי מה שמצינו במדרש פ' בראשית באנכי דר' מאיר, גם אמרו שם בספרא דר' מאיר טוב מאוד טוב מות, בספרא דר' מאיר כתנות עור כתנות אור, בספרא דר' מאיר ובן דן חושים ובירושלמי תענית בספרא דר' מאיר משא דומה משא רומי וכבר התעוררו המפורשים דחלילה וחש לומר דר' מאיר שינה אף קוצה של יו"ד מן התורה, וכבר אמרו סנהדרין פ' חלק כל האומר חוץ מדקדוק זה שלא אמרו משה מפי הקב"ה רק משה מפי עצמו אין לו חלק לעה"ב, והתורה כמו שהוא סדורה לפנינו כך ניתנה למשה מסיני וכבר כ' רבינו הרמב"ם פ' המשניות פ' חלק ביסוד השמיני בתורה מן השמים כי אין הפרש בין ותמנע היתה פלגש ובין אנכי ה' אלהיך ושמע יש אל כי הכל מפי הגבורה והכל תורת ה' תמימה טהורה וקדושה, וח"ו להעלות על הדעת כי ר"מ שינה התורה אולם האמת כי ר"מ בשעת למודו בחומשין כתב בצדו על תיבת מאד תיבת מות שיזכור בכל עת את הדרשה שהיה לו כי המות בעצמותו טוב בכללו של עולם וכן שאר הדרשות וזה הוא הכונה אשר הזהיר אותו ר' ישמעאל (עירובין י"ג ע"א) בני הזהר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים שמא אתה מחסר או מייתר אות אחת נמצא אתה מחריב את העולם היינו שהזהירו שלא ירגיל לעשות כן שמא יטעה ויכתוב כן בגוף הספר, והנה הסימנים הללו נשארו עוד אצלנו עד היום במשנה וגמרא כגון בשבת פ' ר'

עקיבא שמונה המשנה בחשבון כל ההלכות שנאמרו בלשון אע"פ שאין ראי' לדבר זכר לדבר, ובמגלה פ"ק מונה כל ההלכות שנאמרו בלשון אין בין, ופ"ק דחולין מונה והולך כל הדינים שנאמרו בלשון כשר בזה פסול בזה. פ"א דערכין כל הדינים שנאמרו בלשון לא פחות מזה ולא יתר ע"ז ובמנחות חישב כל הענינים שמעכבין זה את זה ובנדה פ"ו חישב כל הדינים הנשנים בלשון כל שחייב בזה חייב בזה ויש שחייב בזה ואינו חייב בזה וכבר אמרו בירושלמי פ"ה דשקלים ה"א א"ר אבהו כתיב ומשפחות סופרים יושבי יעבץ שעשו את התורה ספורות ספורות ה' לא יתרומו ה' דברים חייב בחלה ט"ו נשים פוטרות צרותיהן ל"ו כריתות בתורה וכו' ועיין (תמורה ט"ז ע"א) דקדוקי סופרים ומביא רש"י שם דברי ירושלמי שקלים אלו וסיים בזה הלשון שצרפו הדברים ומנאום יחד שלא ישתכחו ומאותן דקדוקין שעדיין לא צירפום נשתכחו ועוד תראה כי כל סדר המשנה של רבינו הקדוש לא היה רק לעשות כללים שלא ישכחו הדברים וכבר ידוע כי עדיין קודם רבינו התחילו לסדר קצת מסכתות כמו בכלים מסיים ר' יוסי אשריך כלים שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה ור' יוסי היה קודם רבי ועיין שו"ת חכם צבי סימן י' והנה לא סידר רק הדברים אשר המה נעלמים מרוב העם ונמסרים למורים ולראשי העם אבל הדברים הפשוטים הנהוגים בכל עת ולא נעלם מעיני כל, ענין זה לא נזכר כלל במשנה כמו פתח מאמתי קורין שמע בערבית ולא נזכר מקודם כי הוא חיוב על כל אדם לקרות ק"ש בערב וכבר התעוררו בגמרא ואמרו תנא היכי קאי ואמרו תנא אקרא קאי והיינו דדבר זה ידוע לכל כי החיוב לקרות ק"ש ואין צריך להשמיע לנו דין זה רק זמני הקריאה לא נודעו לכל אדם וכן ענין יציאת שבת לא הזכיר הדין שאסור לטלטל ולהוציא מרשות לרשות כי זה ידוע לכל רק אופני הוצאה והכנסה לא נודעו להעם ועיין מ"ש רבינו הרמב"ם בפי' המשניות מנחות פ"ד על המשנה דארבעה מינים שבלולב מעכבין זה את זה כ' וז"ל ודיני הציצית והתפילין והמזוזה וענין מלאכתן והברכות שחייבים לברך עליהן וכל ענינים התלויים בכל זה מן הדינים ומה שנאמד עליהם בשאלות ותשובות אין ראוי כפי קבלת חבורינו לדבר בהן לפי שאינו אלא מפרש והמשנה לא דברם על אלה המצות דבר מיוחד לכלול דיניהם עד שיהא חייב לפרש אותו וסבת זה בעיני לפי שהיו הדברים האלו מפורסמים בזמן חיבור המשנה והיו ענינים ידועים ונהוגים ביד כל העם פרט וכלל ואין ענין מהם נפלא ונעלם משום אדם וע"כ לא ראה לדבר בהם כמו שלא הסדיר התפלה ר"ל נוסחה ואיך יתנהג שליח ציבור לפי שהיה מפורסם ולא חברו בזה סדור אבל חברו ספר גמרא ובאורו עכ"ל רבינו וביותר תראה אמתות הדבר דענין המפורסם בפי כל לא הזכיר רבינו הקדוש במשנה דהרי כל דיני הדלקת נר חנוכה והכשר מצוה זו לא נמצא במשנה כלל רק פעם אחת דרך אגב בבא קמא פ' הכונס דגץ שיצא מתחת הפטיש ואם היה נר חנוכה פטור אבל לא נזכר כלל במשנה עיקר המצוה דחובה על כל איש מישראל להדליק נרות בכ"ה בכסליו והטעם משום דכל עיקר ההדלקה היה ידוע ומפורסם בפי כל ממה שעושין כל שנה ושנה והדינים והספיקות אשר נפלו בענין זה אי הדלקה עושה מצוה או הנחה אם כבתה זקוק לה וכן אי מותר או אסור להשתמש לאורה כל אלו המחלוקת והספיקות לא נפלו רק בזמן אחרון אחר חתימת המשנה ולא נמצאו בדיני חנוכה רק פלוגתא בין אמוראים שחיו אחרי כך ולא בין התנאים עיין שבת ר"פ במה מדליקין ומפני זה לא היה נחוץ לרבינו הקדוש להשמיענו דין חנוכה כי עיקר המצוה הי' ידוע ונהוג כל שנה ושנה אצל כל העם והמאורעות והספיקות לא נפלו עדיין במצוה זאת שיהיה בזה דיעות שונות ואע"ג דדין זה אם בכל יום מוסף והולך או פוחת והולך הוא פלוגתא בין זקני ב"ש וזקני ב"ה שקדמו זמן רב לרבינו הקדוש ואם כן למה לא הזכיר רבינו סדר ההדלקה י"ל בראשון גם זה אינו מאורע רק הדבר נוהג בכל עת אם לפחות או להוסיף ודבר זה לא נמסר לחכמי ישראל לבד ועוד דגם מגילת תענית ידענו דכתיבא ומנחא וידוע לכל עוד מזמן חזקיה בן גריון עירובין ס"ב ע"ב ופלוגתא זאת כבר נזכרת שמה ולא הוצרך רבינו הקדוש לכופלה משא"כ עיקר הדלקה לכל נמסר אולם סדר הקריאה בחנוכה זה לא נמסר רק לחכמים ולחזני הכנסת ומפני זה זכר גם רבינו הקדוש פ"ד דמגילה דבחנוכה קורין בנשיאים ודע זה כי הוא ענין חדש לא התעוררו זה כל מחברים דהדלקת נר חנוכה לא נזכר בשום משנה: והנה גם בגמרא מצינו הרבה סימנים לפסקי הלכות הן על שמות האומרים והן על ההלכות מיוחדות שנאמרו מחכם אחד כמו שבת ל"ד ע"א סימן בגופיא זימרא ציפרא בחבלא דמלתא שהמה הלכות מר' חייא בר אשי בשם רב במסכת שבת של"ה חלק תורה שבעל פה וכן שמעתי בשם גאון אחד ענין אמת במגילה י"ב ע"ב על דברי רש"י ז"ל נער"י לא גרסינן אלא ה"ג אמר רבה בר חנה א"ר יהושע בן לוי וכו' וכל המפורשים נלאו להבין דברי רש"י ועיין בעין יעקב והגהות מהר"י ברלין אבל אמתות הדבר דהוא סימן להחכמים המדברים בענין זה דמקשה הש"ס קרי לי' יהודי וקרי לי' ימיני ומתרץ ר' נחמן מרדכי מוכתר בנימוסו ורבב"ח בשם ר' יהושע ב"ל אביו מבנימין וכו' ורבנן משפחות מתגרות וכו' ורבא כנסת ישראל אמרה לאידך גיסא וכו' ור' יוחנן על שם שכפר בעכו"ם וכו' והנה נער"י הוא סימן לר' נחמן נ' ור' יהושע סימנו סופי תיבות ע' דלא היו יכול לסמנו בר"ת משום דגם ר"ת של ר' יוחנן דומה לו בראשי תיבה ר' סימן לרבא ורבנן י' סימן לר' יוחנן אולם מה שממאן רש"י גירסא זאת דהנה סימנים לא שייך רק על הלכות או תירוצים נפרדים משא"כ כאן הנה תירץ ר' נחמן מרדכי מוכתר בנימוסו היה אינו מובן בעצמו ורק דברי ר' יהושע בן לוי אביו מבנימין וכו' הוא פי' לתירץ ר"נ ואם כן אין מקום לסימנים הללו. ומפני

על הקרא בדרך אסמכתא, לא נאמרו לפי האמת, והנה ידענו דספק דבריהם להקל, מפני שכל המברך ברכה שאינו צריכה עובר בלא תשא, ואיך אפשר לתקן לברך על ענין דרבנן אחרי שכל עיקרן הדברים לא נאמרו רק דרך אסמכתא ואין לו לא עיקר ולא יסוד בתורה אפילו בפני' רחוק: אלא ודאי האמת כשיטת רבינו דכל ענין דרבנן אשר נתקן ע"פ ב"ד הגדול בודאי הוא בכלל לא תסור וכל מה שתקנו או גזרו הם יש לו תוקף ועוז ע"פ דין התורה לשמוע להם אולם שאר התקנות וסיגים שעשה כל חכם בפ"ע כגון טומאת בית הפרס דמיירי שם (ברכות י"ט) בודאי שפיר אמרו דאינו בכלל לא תסור רק דרך אסמכתא, אבל לענין הברכה ודאי לא מהני דבר שנאמר דרך אסמכתא להוציא מכלל איסור תורה דהרי אסור להזכיר שם שמים לבטלה כמ"ש הרמב"ם פי"ב מה' שבועות ה"ט אלא ודאי דכל המצות שעשו חכמים ונביאים כמו מגילה חנוכה נטילת ידים וכדומה דגזרו ונתקנו מפי ב"ד שוב השמיע' להם הוא דין תורה ושייך שפיר ברכה ע"ז. וכן נמי מה דמקשה הש"ס בשבת מאי טעמא לא מברכינין על הפרשת דמאי היינו כיון שיוחנן כהן גדול תיקן תקנה זאת שכל מי שיקנה אצל עם הארץ יפריש תרומת מעשר ומעשר שני, כדאיתא סוף מע"ש, והוא היה כהן גדול בזמן המקדש והי' אז סנהדרין יושבין בלשכת הגזית, ומן הסתם עשה זאת בהסכמת ב"ד הגדול ושלח בכל גבול ישראל למקום שהיה מצודתו פרוסה, וכלם היו שומעים לדבריו ונתפשטה תקנתו בכל ישראל ומפ"ז גם תקנת דמאי הוא בחוק מצות התורה דלא תסור וקשה למה לא מברכינין, ומשני הש"ס ודאי דבריהם בעי ברכה כיון שהוא בכלל לא תסור אבל דבר שלא תקנו רק מחמת ספק ואלו היה נודע לחז"ל מעמד ומצב הדבר כמו שהוא באמת לא היו מתקנים כן, א"כ דיו להתקנה שתעמוד בעצמה לא שיברך עליו, משום דלמא כבר הפרישו מתבואה זו את מתנת כהונה, יבאו לידי ברכה לבטלה, גוף הברכה אינו מעכבת לעשיית המצוה, וביו"ט שני דתקנו חז"ל ברכה אף דג"כ לא נעשה רק מפני הספק והיינו שם היתה נחוצה

זה כתב רש"י שפיר ה"ג אמר ר' יהושע ב"ל דהנה מצינו בכל מקום היכי שנמצא בש"ס על קו' אחת תירוצים הרבה אז בתי' הראשון נופל הלשון תיבת אמר קודם שם האומר כמו כאן תירץ ר' נחמן נאמר אמר ר"נ אלם שאר התירוצים כתוב בכל מקום תיבת אמר לבסוף כמו כאן רבא אמר רבנן אמרו ר' יוחנן אמר והנה אם היה תי' ר' יהושע ענין בפני עצמו צריך להיות הגי' רבב"ח בשם ריב"ל אמר אבל עתה דמאמר רבב"ח בשם ריב"ל אינו ענין בפ"ע רק לפרש מלתא דר"נ אם כן צריך להיות הגי' אמר רבב"ח אריב"ל תיבת אמר קודם לשם האומר וזה ענין אמתי עכ"פ סימנים הללו הי' נחוצים סדר נאות בששה סדרים וכן כל הויות הש"ס הכל היה בע"פ ולא נכתבו רק בזמן אחרון מאוד ועשו סימנים הללו להקל על כח הזוכר ועיין סמ"ג מ"ע ס"ה בענין מכבה ומבעיר שהביא בשם דהא דברכות ותפילות אין מציליין מן הדליקה דוקא בימי התנאים והאמורמים שלא נתנו לכתוב לא התלמוד ולא תפלות משום דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרם בכתב אבל עכשיו שרבתה השכחה אנו מתירין לכתוב את הכל משום עת לעשות לה' הפרו תורתיך ראינו דגם דעתו דבימי האמוראים לא ניתן לכתוב שום הלכות רק הכל היו ע"פ אצלם וזה שלא כדעת הרמב"ם בהקדמתו לס' הי"ד דרבי כתב המשנה ללמדה ועיין מ"ש בזה במאמר תורת נביאים בהג"ה עוד ראיות לזה:

לתקן הברכה דאל"כ יבואו לזלזל, אם יראו דעל יו"ט שני לא מברכין, ומכאן פסק רבינו פ"ג מה' שבועות ה"ט דהנשבע להתענות בחנוכה ופורים לא חלה השבועה, ואע"ג דאין ב"ד עוקרין דבר מה"ת בקום ועשה כ' מרן הכ"מ דכיון דהטעם שלא יבאו לזלזל ולהקל בשמחת ימים אלו, והוי מגדר מלתא עולמית ע"ש, והנה כאן נמי תקנו חז"ל ברכה על יו"ט שני כדי שלא יזלזלו אע"ג דעי"ז יוכל להיות דיברך ברכה שאינו צריכה, אולם כ"ז שתקנה חז"ל היתה רק משום ספק דלא יבאו ליגע באיסור תורה, בודאי לענין הברכה אינו מברך מספק דהרי ברכות אין מעכבות את המצוה, ולהיפך דלמא אינה נחוצה התקנה ויברך ברכה שאינה צריכה, רק היכי שהברכה ג"כ נחוצה כמו עיקר התקנה אזי מברכין ג"כ אע"ג שלא באה רק משום ספק מטעם לא תסור:

והאיר ה' עיני ומצאתי תשובה בתשובת הרמב"ם מכונה פאר הדור הביאה מרן הכ"מ סוף ה' מילה מה שהשיב לחכמי לוניל על מה שאין מברכין על מילת אנדרוגינוס והשיב שכל דבר שנתקן מפני הספק לא מברכין, כמו שמיני ספק שביעי דברוכי לא מברכינין, ומפ"ז בב"מ שבא תקנת חז"ל מספק, ולא בא מבואר שיברכו אין מברכין, אולם היכי דנמצא לחז"ל בפירוש שמברכין על הספק ע"ז גם אנו מברכין ע"ש בארוכה, ועפ"ז מיושב נמי דברי רבינו פ"ג מה' חנוכה הלכה ה' דהביא דספק לא מברכין על דרבנן וי"ט ב' כדי שלא יבאו לזלזל בי' והשיג הראב"ד דהרי רבא קאמר רוב ע"ח מעשרין הן א"כ אליבי' אף על ספק דרבנן מברכין ועיין לח"מ שם[69] אבל לפי הנ"ל דהנה רבא דס"ל (כתובות נ"ג ע"ב) דאף בספק דרבנן עבדי רבנן חיזוק למלתייהו יותר משל תורה, וגבי חמרין שאני משום רוב עם הארץ מעשרין הן, א"כ שוב תקנת חכמים מספק חמור מספ' ד"ת ואע"ג בדב' תור' ממש בפ' בירך או לא בירך קי"ל ספק דרבנן לקולא, מ"מ כיון שעשו

[69] **הגה** דע כי דברי הרמב"ם בהלכות חנוכה תמוהים מאוד וליישב אותם בדרך תירץ רחוק בעיני וז"ל בפ"ג ה"ד והמדליק נ"ח בליל ראשון מברך שלש ברכות וכו' ובהלכה ה' כ' בכל יום ויום משמונת הימים אלו גומרים את ההלל ומברך אקב"ו לגמור ההלל אף על פי שקריאת הלל מצוה מדברי סופרים מברך אקב"ו כדרך שמברך על המגילה ועל העירוב שכל ודאי דבריהם בעי ברכה עכ"ל ודברים הללו תמוהים דאם רצה רבינו כאן לעורר על עיקר הדבר דאיך שייך לברך וצונו על דבר דאינו רק מדבריהם כמו שמקשה הש"ס שבת כ"ג על ברכת להדליק נר ח נוכה א"כ לעיל בה"ד שמדבר רבינו מנ"ח היה לו לרבינו להזכיר קו' זו דהרי חנוכה הוא מדברי סופרים ולמה המתין רבינו עד שבא לברכת הלל אשר בה אינו קו' כ"כ דאפשר כשיטת רש"י תענית כ"ח דלאו דוקא הלל זה דאוריתא אולם מ"ע מה"ת הוא להודות ולהלל את השם בכל עת שעושה לנו נסים ונפלאות וא"כ בכל עת שהקב"ה עושה לנו נסים מחויבים אנו מן התורה לשבחו ועיין בירושלמי פ' ערבי פסחים ה"ז כתב בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' התנדבו ראשי עם כשהקב"ה עושה לכם נסים תהיו אומרים שירה ע"ש ודברי קבלה בכגון זה כדאוריתא דמי ועיין בס' מגילת מסחר בשורש הראשון בענין הלל אבל הדלקת נ"ח בודאי אינו רק מדבריהם וא"כ למה לא הקשה התם דאיך מברכין וצונו על מצוה זו ואם תרצה לומר דבהדלקת נ"ח סמך רבינו על מה שכבר ביאר בפי"א מהלכות ברכות דמברכין מטעם דכתיב כל אשר יאמרו לך תעשה א"כ גם בהלל יספיק טעם זה ועוד דרבינו מתרץ דמברך על הלל כמו שמברך על מגילה ועירוב ולמה לא זכר נ"ח דסליק מינ' וכי כעורה היא לו הראי' דמברכין על נ"ח והלך למצוא לו ראיות ממרחק עוד דעל מגילה ועירוב גופא קשה מדוע מברכין אצלם אם לא הספיק לו הטעם וצע"ג:

חכמי' תקנה מפורשת חמור תקנתם ובודאי מברכין משו' לא תסור ואין חילוק בין ודאי לספק מ"מ שתמצא תקנתם אפי' מפני הספק חמור יותר מן דבר תורה, ורק דמאי שאני דלא הוי בגדר הספק משום דרוב ע"ה מעשרין הן, משא"כ אנן פסקינן הלכתא דשמיני ספק שביעי לא מברכין אע"ג דמיתב יתבינן (סוכה מ"ז ע"א) ראינו דאע"ג דחכמים תקנו מכח הספק מ"מ לא אלים תקנתם לענין שיברך הברכה מספק, ומפ"ז פסק הרמב"ם שפיר דכאן הברכה נחוצה כמו התקנה ובלא ברכה שוב יזלזלו בעיקר התקנה, והוי מגדר מלתא עולמית ושוב יש רשות לב"ד לתקן נמי שיברך על התקנה שנעשה מפני ספק, משא"כ ישיבת סוכה וכדומה בודאי, לא אלימי תקנת חז"ל להכניס אותנו בספק ברכה, ושיטת רבא כאן הוא שלא אליבא דהלכתא בסוכה שם דפסקינן דלא מברכינן בספק משום דבספק לא עבדו חכמים חיזוק למלתייהו יותר משל תורה ורבא כאן הולך לשיטתו בכתובות דגם בספק דרבנן עבדו חז"ל חיזוק יותר משל תורה וז"ב:

ואולם בעיקר הטעם דמאן ר' נחמן דמברכין משום לא תסור ותירץ משום שאל אביך ויגדך מברכין, יש לומר דהנה כלל גדול בידינו דאין מברכין רק על מצות עשה אבל לא מברכין על לא תעשה, דהרי איסורי לאווין המה לחובה על האדם בשב ואל תעשה ולא יש רגע אחת אשר יוכל לפטור את עצמו מאכילת חלב ודם ומאיסור נשיאת העריות, וא"כ אם יתחייב שיברך על ל"ת יהיה חייב לברך כל היום, אולם על מ"ע כיון דהמה בקום ועשה אם כן ברגע העשיה מברכין, וע' ר"ן ורא"ש פ"ק דכתובות מה שהתעוררו על נוסח ברכת אירוסין דתקנו הברכה על האיסור ואסר לנו את הארוסות וע' ט"ז יו"ד סימן ב' מה שכתב לענין ברכת שחיטה, וא"כ הברכה על מצות דרבנן מטעם לא תסור דהיינו שאסור לסור מכל אשר הורו לנו החכמים, וזה הוי ל"ת אשר מוטל עלינו לחוב בכל רגע ואינו נופל ברכ' על ל"ת, ומפ"ז כאש' תדקדק לשון הרמב"ם ז"ל פי"א מה' ברכות ה"ד שכתב והיכן צונו בתורה שכתוב בה אשר יאמרו לך תעשה ולא הזכיר דמברכין משום לא תסור והיינו דלא תסור הוא ל"ת ואין מברכין על ל"ת ומפ"ז נקט אשר יאמרו לך תעשה דמורה על עשין ועיין מרן הכ"מ שהבליע בנעימת לשונו, וז"ל וכ' רבינו אשר יאמרו לך תעשה שהוא בלשון עשה כונתו למ"ש[70] והנה אפשר לומר דבזה פליגי ר' אויא ור' נחמן, דר' אויא ס"ל דכיון המצוה הוא עשיה אע"ג דנאמרו בלשון לא תעשה

[70] **הגה** דברי רבינו כאן סותרים זה את זה דכאן כתב דמברכין על דבריהם משום דכתיב כל אשר יאמרו לך תעשה ואולם בפ"ו מהלכות ברכות ה"ב כתב דמברכין על נטילת ידים שזו מצות התורה לשמוע מהן שנאמר ע"פ התורה אשר יורוך ולכאורה ע"פ התורה אשר יורוך הוא עיקר העשה כמ"ש רבינו פ"ח מהלכות ממרים דשמיעה לדברי חכמים הוא עשה דכתיב ע"פ התורה אשר יורוך ועוד דבה"ב שם בהלכות ממרים דע"פ התורה אשר יורוך מורה על תקנות וגזירות וכל אשר יאמרו לך תעשה מורה על הלכות המקובלות מסיני וא"כ כיון דמיירי רק מתקנת וגזירות למה נקט כל אשר יאמרו לך תעשה וצע"ג:

נמי מברכין ומפ"ז נקט לא תסור, ור' נחמן ס"ל דלא תעשה קאי אפילו על תקנות וגזירות אולם העשה דע"פ התורה אשר יורוך אינו מורה רק לדברי' שלמדו באחת מי"ג מדו' או בהלכ' למשה מסיני אבל תקנות אינם בכלל עשה ומפ"ז נקט שאל אביך ויגדך והוא ס"ל דמברכין על מצות זקנים, אולם לדידן דאין מברכין על מצות נביאים מכ"ש על מצות זקני' ומפ"ז נקט הרמב"ם רק אשר יאמרו לך ותעשה:

ומה מאוד תשמח נפשי בראותי חבל נביאים מתנבאים בסגנון אחד, הלא המה המהרי"ק והרלב"ח בקונטרס הסמיכה ומהר"א ששון והרש"ך הביאם הרב בעל גט פשוט בכללים אשר בסוף ספרו, כלם הסכימו דהא דהולכין בתר רוב דיעות והלכה כרבים, דוקא היכי שכל החכמים המתוכחים היו באסיפה אחת ובמקום אחד, ונושאי' ונותנים פנים אל פנים ופא"פ, זה בונה וזה סותר זה מטמא וזה מטהר, אבל במחלוקת אשר אנו רואים בדברי פוסקי' ראשוני' ואחרונים זה אוסר וזה מתיר, וכ"א אומר וכותב רק במקומו ואינו יודע כלל אם חכם אחר חולק עליו וסותר את סברותיו, בכה"ג אין הולכין אחר רוב, ומפ"ז הלכה פסוקה אצלנו כי הנתבע יוכל לומר קים לי כדעת היחיד, (ואון) [ואין] מוציאין ממון מיד המוחזק אף שרבים חולקים על דיעה זאת, ואולם ברובא דדיינים שהיו במעמד אחד ושנים מחייבים ואחד מזכה, לא שמענו שיאמר המוחזק קים לי כדעת דיין האחד, והטעם כיון שהיו הדיינים בישיבה אחת אזי גם הדיין מחויב ע"פ התורה לבטל דעתו נגד הרוב ולא נשאר מועט כלל, וכן אמרינן (עבודה זרה ז' ע"א) בשל תורה הלך אחר המחמיר אף דהמיקל גדול בחכמה ומנין, ובשל סופרים הלך אחר המיקל אף דהמחמיר גדול בחכמה ומנין, ולכאורה כיון דקי"ל אחרי רבים להטות שוב אין חילוק בין תורה לד"ס אלא ודאי כיון דכאן מיירי משתי בתי דינים או שני חכמי' אשר מורי' זה בפ"ע וזה בפ"ע עיין רמב"ם פ"א מהלכות ממרים ה"ה, שוב אין כאן רוב רק ספיקא בעלמא דבשל תורה לחומרא ובספק דבריהם לקולא, וכן יתבאר מה דאמרינן שם בע"ז דף הנ"ל דהלכ' כריב"ק דמלוה ע"פ נפרעין ממנו ואמרו דאצטריך לאשמועינן משום דיחיד ורבים הלכה כרבים, וכן אמרינן (כתובו' ך"א ע"א) הלכה כרבי מחברו ולא מחבריו וכאן אפילו מחבריו, ואם אמרינן דאף היכי דאין היחיד במעמד הרבים נמי מחשיב רובא א"כ איך אפשר לפסוק כדע' היחיד נגד הרבים הרי רובא דאורייתא, אלא ודאי דדבר שתלוי בטעם וסברא ונראין דברי היחיד, והרוב לא הסכימו במנין לבטל דבריו שוב משגיחין רק על טעמו ונימוקו של היחיד, ופוסקים כמותו אף אם רוב החכמים חולקים עליו, וכ"כ הרמב"ם פ"ב מהלכות ממרים ה"א ב"ד הגדול שדרשו באחת מן המדו' כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך ודנו כן ועמד אחריהם ב"ד אחר

ונראה לו טעם אחר לסתור אותו הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו, וכתב מרן הכ"מ שם דדעת רבינו דוקא בתקנות וגדרות צריך להיות דוקא גדול בחכמה ומנין, אבל כשחולק בדרשות אין הכי נמי דיכול לבטל דברי הראשונים אע"ג דאינו גדול בחכמה ומנין, דהרי ראינו דהרבה תנאי בתראי פליגי על הראשונים, והטעם דתורת ה' לכל נמסר וכל מי שיש לו לב לסתור דעת הראשונים ונותן טעם לשבח ולא באו דברי הראשוני' במנין בודאי שומעין להאחרוני' וכן קי"ל בכ"מ הלכתא כבתראי מפני שכבר היו לפניהם סברת הראשונים:

והנה מרן בכ"מ פ"ב מהלכות ממרים הלכה א' התעורר בקו' עצומה על רבינו דלשיטתו דהיכי דפליגי בסברות ודרשות יכול האחרון לחלוק על הקדמון אע"ג דאינו גדול בחכמה ומנין, א"כ אמאי לא פליגי אמוראי אתנאי דהא בכ"מ מקשינן לאמורא מן מתניתין או ברייתא, וכ' הוא ז"ל ואפשר לומר שמיום חתימת המשנה קיימו וקבלו עליהם שדורות האחרונים לא יחלוקו על הראשונים, וכן עשו בחתימ' הגמרא שמיום שנחתמה לא ניתן רשות לשום אדם לחלוק עליה עכ"ל, ואולם מי יתן ואדע היכן מצינו בשני התלמידים שהיה אצל הקדמונים הסכמ' מוחלט' הזאת, ולא בא מזה שום רמז במשנה ותלמוד, וקו' מרן חמורה מאוד על מה שהקשו בתלמוד בכל עת קו' מן תנא על אמורא, או מזה שאין רשו' לשום אדם לחלוק על הגמרא אע"ג שנותן טעם לסתור דבריהם, ואולם אנכי הרואה בהקדמת רבינו לס' הי"ד וז"ל אבל כל הדברים שנמצאים בש"ס בבלי חייבין כל ישראל ללכת בהם, וכופין כל עיר וכל מדינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמרא ולגזור גזירתם וללכת בתקנתם הואיל וכל אותם הדברים שבגמרא הסכימו כל ישראל עכ"ל ראינו דגם הוא כותב בטעמא מפני שהסכימו כל ישראל ע"ז אבל לא ידעתי היכן מצא הסכמה זאת: והנ"ל דהנה בודאי כללא דיחיד ורבים הלכה כרבי' שייך אע"ג דלא היו החכמים במעמד אחד כמו שמצינו (ברכות ט' ע"א) רבנן פליגי עלך ויחיד ורבים הלכה כרבים הרי אע"ג שלא היה יודע מ"מ שייך הלכה כרבים אולם לא מטעם דכ' אחרי רבים להטות רק מסתמא דעת הרוב הוא נוטה יותר שיתאמתו דבריהם אבל חוק מצות התורה דלא תסור אינו נופל ע"ז כיון שלא נגמר במנין ולא עמד היחיד לפניהם לטעון סברותיו, והנה ידענו כי רבינו הקדוש היה הגדול שבכל בני דורו ולא נמצא איש בדורו ידמה אליו בגודל יחוסו בתוקף חכמתו בנדבת כיסו בעצמת ענותנותו ולא היה שום ב"ד בדורו, ואף אם בגולה היה חנני' אחי ר' יהושע מ"מ מיכף הוי כייף לרבי (ברכות ס"ג ע"א) והוא בירושלמי פ"ק דסנהדרין, ומפ"ז כל דבר שנזכר במשנה בסתם לא יהיה אלא מנהג טוב שהסכימו כל החכמי' יחד ופשטו בכל ישרא' שוב אפי' גדול במנין אין יכול

לבטל, והוראתו של רבינו הקדוש הית' מתפשט' בכל העול' כי הית' מצודתו פרוס' על כל המקומו' אשר היו ישראל מצויי' שמה, וכ"כ הרמב"ם פ"ב מה' ממרי' ה"ב דבתקנות וגזירות וגם פשטו בכל הארצות אפילו היו גדולים בחכמה ומנין אין יכולים האחרונים לבטל, וכן ר' אשי בעת שחיבר וחתם את התלמוד לא הי' אז שום גדול ממנו בכל העול' כי אף בארץ ישראל מימו' ר' אמי ור' אסי לא שמענו שם ישיבות גדולות ונתמעטו ונפלו ממדרגותם וישיבת בבל הולכת וגדול מימי רב ושמואל עד ר' אשי שהיתה אז עצומה מאוד ונתאספו אליו רבבות תלמידים מארץ הצבי ומכל מקומות פזורנו, ושני פעמים בחייו הסדיר את התלמוד כלה כמו שאמרו (ב"ב קנ"ד ע"ב) אמר רבינא מהדו"ק דר' אשי אמר ראשון קנה ומהדורא בתרא אמר יחלוקו, והביא רשב"ם בשם רב האי גאון דכל שלשי' שנה סיים ר"א כל למודו, וכן נמצא במבוא התלמוד, כי לא עשה ר' אשי דבר כ"א ע"פ ב"ד הגדול, וע"פ היו סותמין ופוסקין ההלכות ואפילו ר' אשי שהיה אומר דבר שלא הוטב בעיני הועד היו אומרים עליו הא דר' אשי בדותא הוא ואמרי' (ב"מ פ"ו ע"א) רבי ור' נתן סוף משנה ר' אשי ורבינא סוף הוראה וע' רש"י שם וע' רש"י (ב"מ ל"ג ע"ב) ד"ה בימי רבי נשנית משנה זו וע' בתשובת ר' שרירא גאון לחכמי קירוואן נדפסת בס' יוחסין, ושמונים שנה הי' מהתחלת סדר התלמוד עד שנחתם כלה, ומפ"ז בכל הדיני הנמצאי' בש"ס כבר עמדו ב"ד של ר' אשי למבין ואע"ג דאינו בחוק לא תסור, מ"מ נעשו כתקנות וגזירות שפשטו בכל ישראל, וזה מדוקדק מאוד בלשון הרמב"ם בהקדמתו לס' הי"ד וז"ל גם יתבאר מהם דברים שגזרו חכמים ונביאים בכל דור וכו' שנאמר ושמרתם את משמרתי וכן יתבארו התקנות שהתקינו בכל דור לפי שאסור לסור מהם שנאמר לא תסור וכן משפטים ודינים מופלאי' שלא קבלו ממשה ודנו במדו' שהתור' נדרשת ופסקו אותם הזקני' וגמרו שהדין הוא כן וכו' נמצא רבינא ורב אשי וחבריהם סוף גדולי חכמי ישראל המעתיקים תורה שבע"פ ושגזרו גזירות וכו' ופשטה גזירתם בכל ישראל ע"ש הרי דאצל תקנות וגזירות כ' הטעם משום לא תסור, אולם אצל הדברים הנלמדים מדרשות כיון שדברי היחיד לא נאמר במנין ואע"ג שנפסק בש"ס כחד מנייהו, ולא מהני פסקי הלכות בש"ס רק מפני שר"א הי' גדול הדור ועשה כל דבריו ע"פ ב"ד ולא יהא הוראתו רק כרבים בעלמא ואי אפשר שיהיה מנין גדול כמותו, ובדורות האחרונים לא יכלו כל החכמים ביחד לבא ולהתאסף במקום אחר להמתיק סוד ולפקח בטובתן של ישראל, הן ע"י המלחמות והקטטות שהי' בעול' והן ע"י הפירוד העצום אצל חכמי ישראל בעצמם ולא יכלו בנקל לבא בהסכמה מוחלטת ודיעה אחת ומפ"ז שוב אין כח ביד חכם פרטי לחלוק על מה שנמצא בש"ס פסק הלכה גמורה כי אלו פסקי הלכות נאמרו במנין, ואף

דרק התקנות וגזירות המה בחוק לא תסור לא כן הדברים הנלמדים במדות הנדרשות דיש רשות לב"ד לחלוק על הב"ד הראשון ברבר שדנו מכח המדות הנדרשות אולם זה דוקא ב"ד שלם שהיו כל החכמים יחד כמו שהביא ראי' אל השופט שיהיה בימיך אין לך אלא שופט שבימיך ואף אם אינם גדולים בחכמה ובמנין יכולים לסתור דעתו אבל עתה אין לנו ב"ד כלל, ומפ"ז גם במשנה הדין כן דרק ב"ד הגדול יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אבל הש"ס מקשה על דברי האמוראים שהמה מאמרי יחידים בודאי הקו' עצומה איך יוכל לחלוק על דין המבואר במשנה שנגמר במנין ובודאי ר' אשי וכל בית דינו יחד, אלו לא היה נראה להם דרש אחד שנזכר במשנה באמת היו יכולים לחלוק עליהם ולא קשה קו' מרן:

מאמר תורה שבעל פה פרק רביעי

יבואר אם שייך מחלוקת באותן ההלכות המכונים בש"ס בשם הלכה למשה מסיני, וגם אם כל הלכות סתמות הנמצאים בש"ס אם המה ג"כ הלכה למשה מסיני או לא:

לשון הרמב"ם בהקדמתו לס' הי"ד כל המצות שניתנו לו למשה מסיני בפירושן נתנו שנא' ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצות, תורה זו תורה שבכתב והמצוה זו פירושה וצונו לעשות התורה ע"פ המצוה והמצוה זו היא הנקראת תורה שבעל פה, והוא מש"ס (ברכות ה' ע"א) א"ר שמעון בן לקיש מ"ד ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם, לוחות אלו עשרת הדברות תורה זו מקרא והמצוה זו משנה אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים להורותם זו גמרא מלמד שכלם נתנים למשה מסיני עכ"ל[71] וע' ירושלמי פ"ב דפיאה וספ"א דחגיגה וכן הוא פ"ד דמגילה נאמרו

[71] **הגה** ראיתי להתעורר בענין כינוי שם תורה אם נופל רק על תורת משה או גם על שאר כתבי קודש והרמב"ם פ"א מהלכות תלמוד תורה הי"ד כ' דלענין חיוב תלמוד תורה דברי קבלה כדאורייתא דמי ועיין טור וש"ע יו"ד סימן רמ"ו וחייב אדם לשלש למודו שליש בתורה שבכתב היינו ארבעה ועשרים כתבי קודש וכן בכ"מ בש"ס לא נזכר רק מקרא משנה גמרא ב"מ ל"ג ע"א רבו שאמרו שלמדו חכמה ולא מקרא ופירש"י מקרא היינו תנ"ך אולם בקידושין ל' ע"א כזבולון בן דן שלמדו אבי אביו מקרא משנה וגמרא אתבי' מלמדו מקרא ולא משנה ואמר רבא מקרא זו תורה היינו חומש בלבד, עיין יו"ד סימן רמ"ה בט"ז ובש"ך שם מה שהביאו בשם הב"ח ובאמת מש"ס זה דדרשו חז"ל תורה זו מקרא אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים משמע דאינו בכלל תורה אבל בכלל אשר כתבתי הם שפיר בכלל דהרי כתבי קודש נתנו לכתוב ומפני זה נדחו נמי דברי התוספות תמורה ט"ו ע"ב דהקשו מ"ט אמרינן פסוקי דזמרא בעל פה הרי דברים שבכתב א"א רשאי לאומרם בעל פה ותי' דוקא בחומש יש להקפיד, והיינו משום דכ' הב"י א"ח ר"ס נ"ע משום דאיכא מילי טובא דמדרשי מתוך הכתב כגון חסרות ויתירות ואי אמר להו בעל פה בציר להו הדרשות, ואולם גם שאר כתבי קודש נתנו לדרוש כמו שהארכתי מאמר תורת נביאים וגם כיון דנלמדו מקרא דכתוב לך וגם אלו נתנו לכתוב כמו דילפינן מדכתיב אשר כתבתי מורה על נ"ך ועיין חות יאיר סי' קע"ה, וכן נדחו נמי דברי הגאון המקנה בקידושין דלמה לא נקטה הברייתא מלמדו תורה ולא נ"ך משום דמשנה יותר בכלל תורה מפני הלכות המקובלות שנתנו בחורב ויוכל ללמוד מקרא והודעת לבניך אולם הארכתי דכל הדינים אשר נלמדים מדברי גם נביאים המה הלכות מסיני, ובעיקר הקו' שהתעוררו הפ"י והמקנה דלמה לי' לש"ס לאתויי הך דרבא דמקרא זו תורה י"ל דבאמת הברייתא שאמרו מלמדו מקרא ולא משנה י"ל דברייתא זו נסדרה למשנה ראשונה של רבי ב"מ ל"ג ע"א דתלמוד אין לך מדה גדולה הימנו ושמואל דסבר מקרא ומשנה מיירי לאחר דדריש רבו ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד (עיין ירושלמי סוף הוריות לעולם הוי רץ אחר המשנה

דברים בפה ונאמרו דברים בכתב ואין אנו יודעין איזה מהן חביבין מן מה דכ' כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית הדא אמרה אותן שבפה חביבין וכו' ע"ש ראינו כי עדת המאמינים בתורת משה מחויבים ג"כ להאמין אמונה שלימה כי הקב"ה מסר למש' (בדר) [בהר] סיני פירושי המצות, ואין לאיש ישראל חלק ונחלה בתורת משה אם אינו מאמין בתורה שבע"פ, וביותר מבואר ברמב"ם בהקדמתו לזרעים וז"ל דע כי כל מצוה שנתן הקב"ה למשה נתנה לו בפירושה וענין לימודו לישראל היה כפי המבואר (ערובין נ"ד ע"ב) היה משה נכנס ונכנס אליו (ארון) [אהרן] ומשה אומ' לו המצוה פעם אחת ולמדהו פירושה וכו' נמצא (ארון) [אהרן] שומע מפי משה ארבעה פעמים וכו' נמצא כל העם שומעים המצוה ד פעמים וכו' ואח"כ היו כל העם הולכים ללמוד איש לאחיו מה ששמעו מפי משה וכותבים המצוה ההיא במגילות[72] וישוטו השרים וכו' והיו לומדים הקבלה על פה, וכן אמרו חז"ל בברייתא תורת כהנים פ' בהר מה ענין שמיטה אצל הר סיני לומר לך מה שמיטה כן כל המצות נאמרו כללתיה פרטיה ודקדוקיה מסיני, והנה לך משל שהקב"ה אמר למשה בסכת תשבו שבעת ימים אח"כ הודיע על פה פירושי המצוה ואופני תיקונה שהיא חובה רק לאנשי' וכו' ובר"ח שבט הקהיל את העם ואמר הגיע זמן מותי מי ששמע הלכה ושכחה יבא וישאלני וכשהי' לפני מותו כתב י"ג ספרים ונתן ספר לכל שבט והספר הי"ג נתן ללוי'[73] וכו' וכל מה

יותר מן התלמוד הדא דתימר עד שלא שיקע בו רבי רוב משניות, ועיין פני משה דקאי על התלמוד שידע מרבו רוב המשניות אולם לדעתי נראה הפי' דכבר ידוע דקצת סדרים הי' קודם רבינו הקדוש אולם רבינו הקדוש עשה סדר נאות מן כל ההלכות ודינים שקדמוהו לו ועשה בששה סדרים מוכנה לכל תלמיד עם מבין ובפרט לשיטת הרמב"ם כתב רבי כל ששה סדרים ואם כן ט"ס בירושלמי וצריך להיות עד שלא שיקע רבי בה רוב משניות היינו קודם רבי שהסדיר כל המשניות אבל משקיע רבי רוב משניות וכבר הוא סדורה בפי כל וקל ללמדן שוב הוי רץ אחר התלמוד) ומפני זה גם למוד המשנה נחוצה אבל מחיוב האב לא מיירי כאן רק קמ"ל דהמשנה איננה חשובה ללמדה עם תלמוד כיון שאינה מדה חשובה אולם כיון דאמר רבא מלמדו מקרא ואמר רבא מקרא זו תורה ואס"ד דכאן מדבר מחשיבות הענין הרי הך מקרא מדה ואינה מדה הוא אפילו תורה ולמה באמת מלמדו תורה הרי אינה מדה כלל אלא ודאי דברייתא לא מיירי מחשיבות הענין רק מחוב המוטל על האב ואם כן מקשה שפיר הרי מפורש ולא משנה:

[72] **הגה** דברי רבינו צע"ג דאיך אפשר לכתוב דברי תורה במגילות הרי קיימא לן גיטין ס' ע"א דאין כותבין פרשיו' פרשיות ועיין רמב"ם פ"ז מהלכות ס"ת ה"א דפסק בפשיטות דאין כותבין פרשיות וכן קיימא לן נמי ברכות פ"ק י"ב ע"ב דאפילו בעל פה אסור לפסוק בפרשה דלא פסקה משה ועיין פ"ז מהלכות ספר תורה הלכה י"ב דסבירא ליה דכותבין חומשין והארכתי בזה במ"א ליישב קו' הש"ס סימן והנראה דהנה בש"ס שם אמרו דאפילו מאן דס"ל תורה מגילה מגילה נתנה מכל מקום אין כותבין פרשיות לתינוק להתלמד משום כיון דאידביק אידבק והנה כבבר הראיתי לעיל מאמר מלחמת חובה דהרמב"ם סבירא ליה דחתימת התורה לא נגמרה עד קודם מותו עיין רמב"ם ספר המצות לא תעשה קצ"ד ואם כן דוקא עתה כיון דאידביק הוי תורה שלימה ואסור לכתוב מגילה מגילה אבל קודם שנגמרה התורה שוב צדקו דברי רבינו כאן דכל הפרשיות שקבלו אז ממשה היה עדיין היתר לכתוב מגילה מגילה וזה נכון:

[73] **הגה** מ"ש רבינו ונתן ספר לכל שבט וכ"כ בהקדמתו לס' הי"ד ומ"ש רבינו דהוא פ"ק דב"ב הנה לא נמצא שם שום רמז דכ' י"ג ס"ת אולי מה שמציין על פ"ק דב"ב קאי על מ"ש מקודם דכ' בכתב ידו אבל מן י"ג ס"ת לא נמצא כלל וע' רא"ש ומרדכי פ' ערבי פסחים לענין אמירת צדקתך במנחה בשבת משום דמשה מת בשבת זמן מנחה

שקבל ממשה אין לדב' עליו ולא נפלה בו מחלוקת, ומי שלא שמע בו פירוש הענינים המשתרגים מהם, הוציא דינים בסברות במדות שלש עשרה הנדרשות הנתונות על הר סיני, ובאותם הדינים שהוציאו יש דברים שלא נפלה בו מחלוקת, ויש מהם שנפלה בו מחלוקת וכשהיתה נופלת המחלוקת בין שתי דיעות היה הולכין אחר הרוב כמו שנאמר אחרי רבים להטות ואחר כך מדבר הרמב"ם ממשפט הנביא בהוראת הדינים ומענין הוראת שעה אשר כבר דברנו בפרקים הקודמי' וחוזר לדבר עוד מענין הקבלה, וכאשר מת יהושע למד לזקנים וכו' ואשר נפל מחלוקת פסקו ע"פ הרוב, ואין זמן שלא היה בו התכוננת וחידוש הענינים[74] והיה חכמי כל דור משימים דברי הקודמי' עיקר, והיה לומדים מהם ומחדשים ענינים ובמקובלות לא נחלקו עד הגיע לזמן אנשי כנסת הגדולה והם חגי זכריה ומלאכי וכו' השלמת מאה ועשרים זקן[75] והתבוננו גם הם כאשר

והקשו הרי מצינו בספרי דכתב משה ביום שמת י"ג ספרים אולם גם בספרי אשר לפנינו לא נמצא אכן מצאתי במדרש רבה דברים פ' וילך א"ר ינאי ביום שמת משה כתב י"ג ספרים וכו' ומכאן הנך רואה דגם מדרש דברים היה מסודר לפני רבינו אולם תמי' דהוא מן המדרשים המאוחרים מאוד כמ"ש לקמן:

[74] **הגה** כבר הראיתי מאמר תורת נביאים פ"ט כל תקנות וגזירות נביאים וחכמים שהיו בזמן נביאים על סדר נכון וכל השופטים והמלכים היו ביחד מקבליה מעתיקי תורה שבע"פ להנחילם לדורות אחריהם וע' סנהדרין י"ט ע"ב דוד סבר מלוה ופרוטה דעתי' על פרטה ועיין תוספות חגיגה י"ז ע"א דהקשו דלמה קאמרה המשנה דמחלוקת הראשונה בישראל היה בסמיכה הרי שאול ודוד קדמו זמן רב להזוגות והיה מחלוקת ביניהם אבל האמת דבענין הדרשות וסברות היה פלוגתא בכל עת מזמן משה רבינו אולם הלכו בכל עת אחר הרוב וכיון דקי"ל סנהדרין י"ח דאין מושיבין מלך בסנהדרין וא"כ לא היה יכול שאול להצטרף עם הסנהדרין למנין משום דכ' לא תענה על רב אבל מיד כשמת שאול נמנו וגמרו על ענין זה דדעת' אפריטי מפני זה לקח דוד את מיכל לאשה משא"כ בענין הסמיכה נמשך הענין זמן ארוך והרבה דורות נשיאים ואבות בית דין ולא יכלו לבוא למנין עד זמן שמאי והלל וענין זה במדרשו' רבו מאוד כי הנביאי' עסקו בעיון התורה כמו באגדת חלק ק"ח ע"ב אלישע עסק בשמונה שרצים ומנשה שאל מהיכן מברכין ברכת המוציא וכדומה הרבה: עוד יש להתעורר בשלשלת הקבלה שזכר רבינו כאן דמיכה קיבל מישעיהו מן המסופר בקרא דישעיהו נבא בימי עוזיהו יותם אחי חזקיה ומיכה התחיל להתנבאות בימי יותם הרי דנבואת ישעיה קודמות וע' פסחים פ"ז ע"א תחילה לד' נביאים שנבאו באותו פרק ומיכה באחרונה אולם בבלי גם עמוס נמנה אחר ישעי' ועוד דהרי מצינו בויקרא רבה פ' יו"ד שלחתי לעמוס קורין לו פסילוס שלחתי למיכה והיה מכין אותו על הלחי שנאמר בשבט יכו על הלחי ואמר ישעיה הנני שלחני הרי דנבואת מיכה קדים וא"ל דכונת המדרש על מיכיהו בן ימלה שהיה בזמן אחאב ויהושפט ובד"ה שמו מיכה סתם אולם א"א לומר כן דהרי בהדיא כתיב במלכים א' כ"ב ויגש צדקיה ויך אותו על הלחי ולמ"ל קרא דמיכה בשבט יכו על הלחי אלא ודאי דלמיכה המורשתי כיון המדרש ומוכח דנבואתו קדמה לנבואת ישעי': ומ"ש רבינו ועזרא קיבל מברוך בן נריה מגילה ט"ז ע"ב גדול ת"ת שכ"ז שברוך קיים לא הניחו עזרא וע' רש"י שם וע' מדרש שיר השירים קאפ' ד' עזרא לא עלה מבבל לא"י קודם לכן מפני שהיה צריך לברר תלמודו בפני ברוך ועל מדרש זה כיון רש"י במגילה:

[75] **הגה** מ"ש רבינו דב"ד של עזרא המה כנה"ג תשלום ק"ך זקנים מגילה י"ז ע"ב ק"ך זקנים ובהם כמה נביאים תקנו תפילות על הסדר וע' ברכות ל"ג ע"א אנשי כנסת הגדולה תקנו תפלות והודאות קדושות והבדלות, וכן אמרו (יומא ס"ט ע"ב) למה נקראו שמם אנשי כנה"ג שהחזירו התורה ליושנה שאמרו האל הגדול הגבור והנורא וע' (סנהדרין פרק חלק) מי מנאם לאלו דאין להם חלק לעה"ב ומשני אנשי כנה"ג מנאם וע' ירושלמי ספ"ק כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה איתבי' הרי אנשי כנה"ג קראו אברם דכ' אתה הוא ה' אשר בחרת באברם ופסוק זה הוא בעזרא דמספר דהלוים קראו כן בקול גדול ראינו דזקנים בימי עזרא נקראו כנה"ג וע' ספ"ק דב"ב כי הרבה כתבי קודש כתבן אנשי כנה"ג ומפני זה אמרו נמי בירושלמי רפ"ה דשקלים ואת עצומים יחלק אלו אנשי כנסת הגדולה שתקנו מדרש הלכות ואגדות היינו כמו שאמרו לקמן על עזרא כשם שהיה סופר בדברי תורה כך היה סופר בדברי חכמים כך אנשי כנה"ג קבצו כל הלכות שנאמרו ונדרשו עד זמנם והנה האברבנאל והנמשכים אחריו דעתם דאנשי כנסת הגדולה לא היו במעמד אחת רק נמשך זמן ארוך אולם נ"ל ראיה ברורה לשיטת רבינו

עשו הקודמים וגזרו גזירות והנהיגו תקנות וכו' ואולם יוכל אדם לומר אם כל התורה כלה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני מה המה ההלכות שאמרו בש"ס עליהן דהם הלכה למשה מסיני, והעלה הרמב"ם עיקרי' גדולי' דהן בפירושים המקובלים כמו יד תחת יד היינו ממון, פרי עץ הדר היינו אתרוג, וקצותה את כפה ממון, וכן שאר הלכות מסיני לא נמצא בהם מחלוקת בשום פעם, אולם בפירושין אשר יש לחז"ל סמך בתורה אף דרך רמז רחוק אף דהוא הלכה למשה מסיני, מ"מ אינו נופל בש"ס לשון זה, רק באותן הלכות אשר אין להם רמז בשום צד בתורה נופל לשין הלכה מסיני משא"כ אם יש להם רמז בתורה לא קרי לי' הש"ס הלכה מסיני אף דבאמת גם הם מסיני נתנו עכ"ל, והנה רבינו הניח כאן כללים דהן בפירושי' המקובלי', או בהלכות המקובלות לא מצינו מחלוק' בשום פעם, ועיקר המחלוקת אשר יפלו בענין הלימוד אינם רק בסברות או בדרשות שזה לומד ענין אחר מאות יתירה או שאר דרכי הלמוד והאחר אינו סובר דרשה זאת, והרמב"ם החזיק בדיעה זאת עוד בפ"א מהלכו' ממרי' ובשורש שני לס' המצות דלא מצינו בשום פעם מחלוקת בהלכה למשה מסיני, והנה הגאון בעל חות יאיר סי' קצ"ב ערך מלחמה נגדו והביא ראיות מכל סוגיות הש"ס אשר מצינו מחלוקת בהלכו' המקובלו', והאריך בענין זה עד שלא השאיר סוגיא בש"ס נוגעת מדברים אלו

דהנה אמרינן בריש מגילה מכדי זמני קריאת מגילה אנשי כנסת הגדולה תקנו דבלא"ה הרי אין ב"ד יכול לבטל וכו' ראינו דמגילה נתקנה ע"י אנשי כנה"ג והנה בירושלמי פ"ק דמגילה אמרינן חמשה ושמונים זקנים ובהם שלשים וכמה נביאים נצטערו על חידוש מגילה ע"י מרדכי ואסתר הרי דכל ק"ך זקנים היו במעמד אחד ופ"ה זקנים ול"ה נביאים עולה מנין זה והא דלא אמרו שם רק שלשים וכמה נביאים ולא פרטו חמשה ושלשים היינו משום דגם מרדכי הוא מאנשי כנה"ג ובכלל ק"ך זקנים ובענין המגילה מרדכי היה המחדש זאת ואנשי כנה"ג התנגדו אותו מתחילה רק אח"כ מצאו סמך בקרא ואם כן בתחילה בשעה שנצטערו היה מרדכי חסר ממנין ל"ה נביאים ושוב לא נחית למנינא ומפני זה נקט שלשים וכמה ועיין מאור עינים ח' אמרי בינה פל"ו דלא התעורר בזה: ומ"ש רבינו בהקדמתו לספר הי"ד ועד רבינו הקדוש לא חיברו חיבור שלמדין תורה שבע"פ ברבים הוא גיטין ס' ע"ב ותמורה ט"ו דאלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות ועיין מורה נבוכים פ' ע"א לראשון שכתב בטעם הדבר וז"ל והיה זה תכלית החכמה שברח ממה שנפל באחרונה ר"ל רוב הדיעות והשתרגם וספיקו' נופלות בלשון המחובר בספר ושגגה תתחבר לו ותתחדש המחלוקת בין האנשים וכו' אבל נמסר הדבר בזה לב"ד הגדול כמו שבארנו בחיבורנו התלמודות - ר"ל בה' ממרים - ואם תורה שבע"פ נפלה בו הקפדה משהאירו אחריו בחיבור מפורסם ע"ש: ומ"ש רבינו בכל דור ודור ראש ב"ד או נביא כותב לעצמו זכרון השמועות פ"ק דשבת ו' ע"א מגילות סתרים מצאתי אבות מלאכות מ' חסר אחת וע' רש"י שם וע' ב"מ נ"ב ע"א אמר רב מגילת סתרים מצאתי כי תבא בכרם ריעך בביאת כל אדם הכתוב מדבר ועיין יבמות מ"ט ע"ב מגילת יוחסין מצאתי משנת ראב"י קב ונקי מדברי רבינו משמע דגם קודם רבי היה כל חכם כותב לעצמו ורבי כתב ספר לפני כל העם וכיון למגילת סתרים הללו: ומ"ש רבינו בהקדמתו לס' הי"ד דר' ישמעאל חיבר המכילתא מן ואלה שמות עד סוף התורה לפנינו לא נמצא מכילתא רק מפ' החודש הזה לכם עד ס"פ כי תשא אולם בס' המצות מביא רבינו הרבה פעמים מכילתא מן ס' במדבר מ"ע ע"ב הביא בשם מכילתא דמכל חטאות האדם מורה דעבירות אשר בין אדם לחברו צריך ווידוי דברים (ולבעל כסף משנה פ"א מהלכות תשובה ה"א נעלם זה והניח דברי רבינו בצ"ע) ועיין מל"ת ק"ה דהביא ג"כ המכילתא לא יצוק עליה שמן מגיד שהן שתי אזהרות ודע עוד דלשון המכילתא שהביא רבינו בספר המצות הוא בילקוט אות באות פ' נשא בשם סיפרי זוטי ועיין רמב"ם פ"א מהלכות פרה אדומה ופ"ב מה' טומאת מת שהביא רבינו לשון ספרי זוטי וזה הוא עצמה המכילתא שהביא רבינו ולדעתי כונתי ענין אמתי:

שלא זכר אותה הרב הנ"ל ואני אומר דברי רבינו משה אמת ותורתו אמת דבודאי הדבר זר מאוד שיחלקו החכמים בדבר הלכה שיאמר האחר כך קבלתי מרבי הלל"מ והשני יהיה מכחישו, בודאי מיד שאמר האחד הלכה אני אומר וכך קבלתי שומעין לו, וכן קי"ל (יבמות ע"ז ע"א) לענין עמוני ולא עמונית דנעץ חרב בבית המדרש כך קבלתי מבי' דינו של שמואל הרמתי עמוני ולא עמונית ושמעו לו וכן בפ"ד דידים וגם (חגיגה ג' ע"ב) אל תחושו למניניכם מקובל אני הלכה למשה מסיני עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית וקבלו דבריו וכן אמרינן (יבמות ע"ו ע"ב) אם הלכה נקבל ואם לדין יש תשוב' הרי דקבלו דבריו מיד שאמר הלכה אני אומר, ועיין משנה נגעים פ"ט מ"ג ופי"א מ"ז דר' אליעזר אמר הלכה ולא שמע הטע' וריב"ב רצה ללמוד הטעם א"ל אם לקיים דברי חכמים הן, היינו לקיים ההלכה יכולים לדרוש ולתת טעם אולם לבטל הלכה לא יכולים לבטל בשום אופן בכל הטעמים והסברות, וכן אמרינן בירושלמי פסחים ר"פ אלו דברים אדם דן גז"ש לקיים תלמודו ואין דן גז"ש לבטל תלמודו, היינו לתת טעם להלכה ע"פ גז"ש או שאר המדות הנדרשות כדי שיהיה להלכה זו מקום בתורה ולא ישכח זאת רשות ביד אדם לעשות אולם לבטל ההלכה אינו מועיל כל הדרשות שבעולם דמיד שאמר אדם שיש לו הלכ' בדבר זה מקבלין הדברים באימה. אולם בענין זה היה תנאי לחז"ל דת"ח שמורה הלכה ובא, אם קודם מעשה אמרה שומעין לו, ואם אומר בשעת מעשה אין שומעין לו, והיינו כמ"ש התוספות (יבמות ע"ז ע"א) דדוקא היכי שהוא נוגע בדבר אין שומעין בשעת מעשה כמו אצל עובדא דדוד, אבל אם לא היה נוגע בדבר שוב אף בשעת מעשה אין שומעין, ועפ"ז יתכן נמי הך דפסחים ר"פ אלו דברים לענין שכח ולא הביא סכין מערב שבת דאמר הנח לישראל אם אינם נביאים הם בני נביאים ובירושלמי ר"פ אלו דברים אמרו דאף על עיקר הדבר אם פסח דוחה שבת לא קבלו דרשותיו עד שאמר הלכה אני אומר וקבלו ומיד שנזכר ואמר כך מקובלני משמעיה ואבטליון קבלו אף דהיה בשעת מעשה והיינו משום דלא היה הלל נוגע בזה יותר משאר ישראל, ומפ"ז אין אפשרות למחלוקת בהלל"מ דצריכין לקבל דבריו, אבל שכחה בודאי אפשר גם בהלכה ולא ידעתי היכי החליט הרב בעל חות יאיר דרבינו ס"ל דלא אפשר שכחה בהלל"מ ולא מצאתי שום רמז דבר בדברי רבינו רק על מחלוקת, ולא על שכחה, או שנעלם מן היחיד הלכה זו וב"ד שבלשכת הגזית ידעו כל ההלכות כמו במשנה פ"ב דפיאה מ"ו דזרע ר' שמעון איש המצפה ב' מיני חיטין ונעלם ממנו דין זה ועלה ללשכת הגזית ואמרו לו דמקובל אצלם הלל"מ דאם עשאן גורן אחת נותן פאה אחת ע"ש, ועיין נמי (מנחות פ"ט ע"א) (נדה ע"ב ע"ב) עקיבא אפי' אתה מרב' בשמן כל היום איננו שומע וכו' אלא הלכ'

למשה מסיני וקיבל ר"ע דבריו ראינו דשכחה אפשר אבל לא מחלוקת בשום פעם, ואף דקי"ל גבי זקן ממרא אפי' הוא אומר מפי השמיעה והן אומרים כן נרא' בעינינו מ"מ נהרג (סנהדרין פ"ח ע"ב) וכן פסק הרמב"ם פ"ד מה"מ, אולם באמת שם לא מיירי מהתנהגות הב"ד רק מדין הזקן וכיון דעיקר הטעם שלא ירבה מחלוקת בישראל אף אם טעו נהרג מפני שמורד בכבודם, אבל מזה אם עשו הב"ד כדין או שלא כדין לא מיירי הש"ס התם, דבודאי אם הזקן בא וטען הלכה אני אומר אם נראה לב"ד שאינו משקר בודאי צריכין לשמוע לו, ואם לא רצו לשמוע עושין שלא כדין ועוברים על איסור אולם נהי דעברו מ"מ צריך החכם לשמוע להם. עכ"פ לא עלה על דעת הרמב"ם מעול' לומ' דלא נפל שכחה בהלל"מ, ואף אי תימא דדעת הרמב"ם כן מ"מ זה דוקא לכל הב"ד יחד אבל הפרטים והיחידים בודאי יוכל להיות דלא נודע להיחיד דינים אלו להלכה מקובלת וז"פ:

ואולם בעיקר התמי' על רבינו איך החליט דבהלל"מ לא מצינו מחלוקת הרי מצינו דוכא וחד אמר הכי למשה שחוט הרבה מחלוקת בהלכה למשה מסיני, כמו בערלה בחוץ לארץ דקימא לן {קידושין ל"ח ע"ב) דהלכ' למשה מסיני הוא וכ"פ הרמב"ם בפי"ג מהלכות מאכלות אסורות ובש"ס דקידושין הוא פלוגתא, וכן שיעורין קיימא לן בריש עירובין (יומא פ' ע"א) דהלכה למשה מסיני הם ומכל מקום גם בשיעורין ראינו מחלוקת דרבי שמעון סבירא ליה כ"ש למכות, וכן לענין בל יראה פליגי בית שמאי ובית הלל בריש ביצה אם חמץ בכזית או בככותבת, ובשעורין עצמם מצינו מחלוקת בריש פיאה דר"י סבירא ליה שיעורין הלכה מסיני ואידך סבירא ליה שיעורין אינם רק מדבריהם, והנ"ל דרבינו הרמב"ם נתן במקום אחד כלל בענין מחלוקת בהלכ' ועי"ז יפלו רוב הקו' שהתעוררנו דהנה בסוף עדיות דא"ר יהושע מקובל אני מר"י בן זכאי שקיבל מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר ולקרב וכו' ור' יהודא סובר דאליהו בא לקרב ור"ש סוב' דאליהו יבא להשוות המחלוקת וחכמים אומרים לעשות שלום בעולם וכ' שם רבינו בפי' המשניות וז"ל לא נשמע מן משה רבינו זה הלשון אבל שמע ממנו זה הענין לפי שמשה ספר בביאת המשיח וכו' והגיד להם ג"כ מפי הגבורה בהקדמותיו וסבותיו ושיקדי' אותו האיש לישר לו הארץ והוא אליהו והודע להם שאיש זה לא יוסיף ולא יגרע בתורה אבל יסלק ויסיר החמסים ואין בזה מחלוקת ולא הכחשה רק נפלה המחלוקת ברעות שיסור עכ"ל ראינו דהלכה ממשה היתה באה רק על כלל הדבר ובפרטים נפלו המחלוקת וכן בדבר אשר נוהג מכבר אצלנו בבל חומר דבר תורה, או אף בדבר אשר נוהג רק מתורת מנהג כמו בערלה בזה יוכל להיות המחלוקת אם דבר זה הוא הלכה או רק מנהג. ובין כך מודי' דדבר זה הוא אסור וכן בחיבוט ערבה

וניסוך המים הכל מודים דהוא מצו' לדעת קצת הוא נודע לנו דרך מדרש חכמים מיתור' אות אחת ולדעת קצת הוא הלכה מסיני וכן במה שבא הקבלה על שחיטת שני סימנים בבהמה ורובו כמוהו, ונשמע ממשה שהזהיר מפי הקב"ה על רובו כמוהו אולם נפל ספק במחצה על מחצה דחד אמר דאזהר הקב"ה למשה לא תשייר רובא וחד אמר הכי אגמרי' למשה שחוט רובא (חולין ך"ח ע"ב) אבל שיהיה אחד אומר דבר זה הוא הלכה והשני אומר דבר זה הוא מותר אפילו מדרבנן או שיכחיש שלא באה הלכה בענין זה כלל זאת לא שמענו[76] ואם באנו לדון אחר דבריה' של ב"ד הגדול במה שהם אומרים לנו דהלכה זו מקובלת אצלם שוב נדון נמי אחר כל התורה שבע"פ ויצא ח"ו משפט מעוקל על תורה שבע"פ לכן צריכין להאמין בכל חכמים בדורם, אם אומרים דבר זה הלכה אצלנו אולם אם חולקים בפרטי הקבלה כמו בשחיטה או בטריפות, וכן בשיעורין עצמם מצינו פלוגתא הרבה פעמים בש"ס, אבל העיקר הוא דהקב"ה הנחיל למשה בסיני בע"פ שיעורי' של כזית ככותבת כגרוגרת כעדשה כשרץ כגריס כביצה כשעורה רביעית כזית כדי אכילת פרס וכדומה, אולם חכמים פירשהו וחלקו ואמרו דבאכילת חלב ודם ושאר איסורים יהיה כזית וגבי יו"כ ככותבת שוב מצאתי בס' יד דוד בחי' ליומא שהביא בשם הרב בעל חקרי לב נמי בן דהשיעורין הם מה"ת דבאותן הדברים ישערו אולם חלוקת כ"א ואחד לפי שיעיר שלו זה היא חלוקת החכמים, ומפ"ז יוצדק מאוד לשון הירושלמי פ"ק דפיאה ופ"ק דחגיגה ראיה כ"ש חכמי' הוא שאמ' מעה כסף שתי כסף א"ל ויש כעין זו אמר לו וכל השיעורין לא חכמים שנתנו כזית מן המת כעדשה מן השרץ ראינו דחלוקת השיעורין נעשה רק מן החכמים[77] עכ"פ ראינו דהלל"מ לא היתה רק בכלל והפרטים מסרה התורה לחכמים ומה שיעשו בזה הנה דיניהם כמו שאבאר לקמן נידון הדרשות:

[76] **הגה** עיין תוס' יומא ע"ט ד"ה לומר לך דהקשו תימא נימא דבית שמאי וב"ה בהלכה למשה מסיני פליגי דקי"ל שיעורין הלמ"מ ומ"ס הכי גמירי ומ"ס הכי גמירי ומדעת התוספות נראה דיש מחלוקת בהל"מ אפילו בעיקר הדברים אולם כמו שאבאר הנה לא באו ההלכות בשיעורים בפרט וא"כ אם חמץ בכזית או בכותבת זה אינו רק חלוקת חכמים לפי הכרע דעתם וע' תוספות יבמות ע"ז ע"ב ד"ה הלכה דכ' דלאו הלכה מסיני דא"כ לא הוי פליג ר' יהודה ראינו דעת התוספות כאן להיפך מתוספות יומא ודעתם כאן דאין מחלוקת בהלל"מ ובאמת דברי התוספות כאן צ"ע דהרי אמרו שם באמת אם הלכה הוא נקבל ואם לדין יש תשובה הרי דאם הוא הלכה לא רצה לפקפק אולי מה שדן ר' יהודה אחר ששמע הלכה מוכח דלא קבלה לגמרי דהרי קי"ל בירושלמי פ' אלו דברים דאין אדם דן ק"ו לבטל הלכה. ודע שתוס' יומא המה מהר"מ מרוטענבערג וא"כ לא סתרי לדבריהם ביבמות:

[77] **הגה** מלשון הרמב"ם פ"ב מהלכות מאכלות אסורות הי"ד לא משמע כן שכ' כל השעורין ומחלקותן הלמ"מ ופי' מחלקותן היינו כל איסור ואיסור לפי חלוקה שלו ראינו דגם דעתו חלוקת הענינים מקובל מסיני וע' פי"ד מה' מא"ס ה"ב דשיעור זה עם כל השעירים הלמ"מ ובעל מרכבת המשנה המגיה לספרי הרמב"ם טעה בזה טעות גדול ודעתו דכונת הרמב"ם דמחלוקתן היינו פלוגתות התנאים והאמוראים בשעורים והוקשה דהרי בהלל"מ ליכא מחלוקת אבל פי' דברי הרמב"ם היינו חלוקת הענינים וע' ר"ש במשנה ראשונה דפי' דברי הירושלמי דמקשה למה לא תני תרומה עמהם ומשני מפני המחלוקת היינו נמי שמחולקין בעניניהם וע' ב"מ י' מחלוקת בשנים אדוקים בתורה:

עוד צריך שתדע כי בענין ההלכות עצמם יש חילוק רוב עניני ההלכות המה עיקר מדברי תורה ופירושם מדברי סופרים כגון שיעורין חציצין ומחיצין גוד ולבוד ודופן עקומה וכן הלכות המקובלות בציצית ותפילין עכ"פ עיקר המצוה מתפרש בתורה ורק תיקוני המצות והכשרם ופרטיהם נתפרשו בתורה שבע"פ אבל עוד מצינו הלכות מקובלות אשר המה חדשים לגמרי ואף עיקר המצות אין לה שורש בתורה כלל, כמו הדין דמי שלקה ושנה מכניסין לכיפת (סנהדרין פ"א ע"ב) וכן הדין דשתי קברו' היו מיוחדין לב"ד (סנהדרין מ"ז ע"א) וע' רמב"ם פי' המשניות שכ' ואלה השתי הלכות הלכה גמירי לה ואין לה ראי' ולא סמך בכתוב אלא קבלה בלבד: וזה נמי פי' הספרי שהבאתי דעל ד"ת חייב ואינו חייב על דברי סופרי' והרמב"ן טען מזה נג' הרמב"ם דס"ל דגם על ד"ס בגזירות נעשה זקן ממרא, אבל האמת דפי' הספרי דדוקא בדבר שעיקרו מד"ת ופירושו מד"ס כגון תפילין דעיקר המצוה נתפרש בתורה או לולב וציצית אבל בהלכות מסיני אשר אין לעיקר הדבר שורש ויסוד כלל בתורה כמו אלו העונשין פוצעין ראשו בגזרין ומכניסין אותו לכיפה, וע' רש"י (סנהדרין פ"א ע"ב) ד"ה היכי רמיזי וכתב רש"י ודאי עיקר הדבר הוא מהלכה למשה מסיני אולם בעי הש"ס היכי רמיזי מקצת משום דהדרש דתמותת רשע רעה הוא רמז רחוק, וכן הך דשתי קברות ג"כ אין לו שורש ולא ענף אפילו דרך רמז וכל עיקרו הוא הלכ' מסיני, ובכה"ג לא נעשה זקן ממרא משום דכ' ע"פ התורה אשר יורוך, וצריך להיות להוראה זאת עכ"פ עיקרו מה"ת כמו תפילין ציצית ולולב וכן שיעורין, וזה כונת הספרי דרק על ד"ת נעשה זקן ממרא אף אם פירושו מד"ס אבל אינו חייב על ענין שהוא כלה מד"ס, אע"ג דהוא הלכה למשה מסיני כיון דליכא גבי' תורה אינו חייב, ואם נחלק אפילו בדבר שאינו רק מדבריהם אם היא גזירה וסייג וגדר לדברי תורה חייב:

ודע כי נמצא בתורה שבע"פ עצמ' הרבה חילוקי' נפרדים זה מזה באיכותם, וכבר זכר רבינו הרמב"ם קצת מזה בהקדמתו לזרעים, ואולם אני אבאר הדברים בבאור יותר רחב, לפי ענין הנכבד הזה, הנה רבים מהלכות המקובלות לא באו ללמד דינים חדשים, וכן לא באו לצוות לנו על תיקוני והכשר המצוה, רק המה פירושים מבארים כונת המקרא אשר נעלם לנו הבאור, ופשוטו של מקרא מורה על ענין אחר מן המדרש ונשתנה גם כן הדין לפי קבלת חכמים, ובכל אלו הפירושים לא נפל מחלוקת לעולם בין בעלי הקבלה, אחרי שכל צורך הקבלה הוא רק לבאר פשט המקרא א"כ בודאי באה מבוארת ומובנת ולא נפל בה שום ספק, כמו דלא מצינו שאחד יחלוק ויאמר דעין תחת עין היינו דברים ככתבם עין ממש. או וקצותה את כפה, וכן וגם בעליו יומת הפי' דברים ככתבם, וכן לא

נחלק אדם מעולם כי שריפה האמורה בתורה, אינה שריפת נשמה לבד - ובש"ס סנהדרין נ"ב ע"ב קראו לב"ד שטעו בזה ושרפו בחבלי זמורות וקרי להו ב"ד של צדוקים - וירקה בפניו היינו לפניו, ממחרת השבת אשר נאמר גבי הנפת העומר היינו יום שני של פסח, בענן אראה על הכפורת היינו ענן ה' ולא ענן הקטורת, וכן מצינו במכילתא משפטים דג' פסוקים היה ר' ישמעאל דורש כמין משל, אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו אם זרחה עליו השמש, ופרשו השמלה[78] וכן ועבדו לעול' היינו יובל וכן מה שנאמר בתורה ארבעים יכנו היינו תשעה ושלשים מכות,[79] וכן דשחיטה היינו דוקא בצואר ולא בעורף, ובכל אלו היו הלכות מקובלו' להבינם פירושי הדברי' והא דטרחו חז"ל בכל אלו המקומות שהבאתי להביא ראיות ממקרא עצמו, דפירושם כמו (ב"ק פ"ג ע"ב) לענין עין תחת עין, (חולין ך"ז) מנין לשחיטה מן הצואר (סנהדרין נ"ב ע"א) מנין לשריפ' שהיא שריפ' נשמה וגוף קיים וכדומה, ואם הלכות אלו הלכות גמורות מסיני, א"כ קרא למ"ל הרי כבר נודע לנו מהלכות בע"פ, ובה"ג מקשה הש"ס (נדה ל"ב ע"א) דמאחר דאיכא הלכתא קרא למה לי, ועיין תוספות (קידושין ט' ע"א) ד"ה הלכתא, לכן נראה לי דכמו שאמרו בירושלמי פסחים ר"פ אלו דברים דאדם דן גז"ש לקיים תלמודו ואין אדם דן גז"ש לבטל תלמודו, היינו כמ"ש לעיל דהלכו' המקובלו' יכולי' להסמיך על קרא דרך המדו' הנדרשו' כדי שלא ישכח כיון שעל ידי המקרא אשר הוא אתו בכתובים יהי' נשתמר אצלו, אבל אין אדם דן גז"ש לבטל תלמודו, כי לא יועילו המדות להוציא פשט

[78] **הגה** הנה גם בבאור הקרא ופרשו את השמלה מצינו בכתובות מ"ו ע"א דראב"י ס"ל ופרשו את השמלה שמלה ממש דברים ככתבם וכן הוא בירושלמי ריש כתובות ובספרי פ' כי תצא הוא דברי ר' אליעזר דס"ל ופרשו את השמלה דברים ככתבם ולכאורה ראינו מחלוקת בין התנאים גם בפירושי המקראות אבל המעיין ברמב"ן פ' תצא ובדברי הראב"ד בהשגותיו סוף הלכות גניבה דגם לדעתם קרא דאם זרחה עליו השמש הוא דברים ככתבם ושניהם אמת היינו דבימים קדמונים פרשו את השמלה לדעת ולחקור ולברר אמתות הדבר, אולם אם לא ביררו ע"י השמלה רק שבאו שני עדים ונתברר הדבר ג"כ לא נשתנה דינו וכן באידך וכבר כ' הרמב"ן בהשגתו לס' המצות שורש שני לא אמרו אין המקרא אלא כפשוטו אבל אין מקרא יוצא מידי פשוטו היינו דשניהם אמת דרך הפשט ודרך הדרש וא"כ לא היה כאן מוציא מן הפשט:

[79] **הגה** בהך דל"ט מכות נמצא פלוגתא במסכת מכות כ"ב ע"א במשנה שם דר' יהודה ס"ל ארבעים שלימות וכשעיינתי ברמב"ם הן בפי' המשניות והן בה' סנהדרין פי"ז ה"א תמצא דזה אינו רק תקנת חכמים לפחות כדי שלא יבא להוסיף עוד מכה אחת ויעבור על לא יוסיף והתורה כתבה ארבעים במספר ע"ש וע' מרן דכ' דרבינו הוציא כן מדקאמר הש"ס במכות דאלו בס"ת כתיב ארבעים ואתו רבנן ובצרו חדא ועיין לח"מ ועיין ריטב"א מכות דכ' ג"כ דלרבנן הוא גמירי מסיני להוציא קרא מפשטות ור"י דריש קרא כפשוטי' אבל לי נראה דבודאי מן התורה הוא דאי מדרבנן אם כן איך אפשר לב"ד לעקור דב' מ"הת וא"ל דהוא הלל"מ א"כ למה לא חשבינן להו נמי בין הני דחשבו סוטה ט"ז ע"א בשלשה מקומות הלכת עוקרת מקרא אלא ודאי דדבר זה אינו הלכה למ"מ רק נלמד דרך דרשה זאת דת"ק ס"ל מנין שהוא סוכם הארבעים משום דכ' במספר ארבעים יכנו וכה"ג מקרי שפיר דבריהם כמו בכל המדות הנדרשות דלדעת הרמב"ם כסף מדברי סופרים כמו שיבואר לקמן. ועיין רא"ש ס"פ ערבי פסחים דכ' לענין ספירה דכ' תספרו חמישים יום ואנו מונין מ"ט וכ' דדרך המקרא כשמגיע המנין לסכום עשירית פחות אחת מונה בחשבון עשירית ואינו משגיח על חסרון האחד כיוצא בו כל הנפש לבית יעקב שבעים וכן ארבעים יכנו משמע דלדעתו גם זה מונח ביסוד הלשון:

הכתוב והלכות המקובלות, וכבר אמרו חז"ל (כתובות ל"ח ע"ב) דלא אמרינן אתיא גז"ש ומפקא מפשטיה לגמרי, ולא יועילו כל המדות הנדרשות להוציא הן מפשט הכתוב[80] או מן הלכות המקובלות, ומפ"ז התיר להם לחכמים לבקש דרשות אע"ג דהלכות יספיקו, וכמו דראינו אצל חז"ל בבאור כונת המלו' אע"ג דלהמביני' שרשי לשון הקודש ידעו זה מעצמם, וידיעת הלשון אשר איננה מדוברת היא רק בקבלה איש מפי איש, ומ"מ חקרו חז"ל (שבת ק"ח ע"א) מנין למילה שהיא באותה מקום, מנין לדם שהוא אדום מנין לשחיטה שהיא מן הצואר, כל אלו אינם רק גילוי מלת' מונחים רק בעומק לשון הקודש, ומ"מ רצו לדרוש, וכמו שכלל גדו' אצלנו מלת' דאתי' בקל וחומ' טרח וכתב לה קרא אע"ג דק"ו ניתן לדרוש, כן אם יש לנו הלכות מקובלות יכולין נמי לדרוש ובפרט אם הדרש' איננ' מיותרת רק שחז"ל דייקו בקרא עצמו הן דרך סברא כמו עין תחת עין ולא עין ונפש תחת עין, וא"כ ליכא כאן שום תיבה ואות יתירה:

ועוד נ"ל לומר דכיון שהעלינו לעיל מאמר לא תסור דכל דבר אשר נגזר במנין שוב אותו הדבר נתחקה לדין תורה, ובפרט אם הוציאו מן הכתוב עצמו, א"כ י"ל דאותן הדרשות עצמן שדרשו היום חז"ל אלו הדרשות עצמן דרשו ב"ד של משה וב"ד של יהושע, ונמנו בתי דינים הללו לעשות חוק קבוע וקיים ולא יעבור דכן יתנהגו לעולם, אחרי שלפי סברתם ע"כ פירוש הקרא הוא כדעתם, מחמת שפירושם הוא מיוסד בדרכי הלשון ועיין רמב"ם פ"ג מה' נדרים ה"ח, שכתב בזה"ל כשאתה מתבונן בכתוב תמצא שהדברים מראין כן כמו שקבלו חכמים מפי השמועה, נאמר בשבועת בטוי להרע או להטיב, ונאמר בנדרים ככל היוצא מפיו יעשה, הרי דבנדרים אין חילוק בין דבר מצוה לדבר הרשות, משא"כ שבוע' איננה רק בדבר הרשות, וכן עומק פירוש המקרא בארבעה שומרין יתבונן המעיין כי פירוש חז"ל אמת במקרא, וזה נמי כונת הרמב"ם פ"א מה' חובל ה"ו לענין עין תחת עין כ' וז"ל ואע"פ שדברים אלו נראין מענין תורה שבכתב וכולן מפורשין הן מפי משה רבינו כולן הלכה למעשה בידינו, וכזה ראו אבותינו דנין בב"ד של יהושע ובב"ד של שמואל הרמתי וכל ב"ד שעמדו מימו' שמואל עד עכשיו עכ"ל, היינו דאבות בתי דינ' הקדמוני' נהגו כן ואולי דרשו גם הם הדרשות הללו אשר דרשו חז"ל בש"ס והמה הי' ב"ד הגדול והסכימו כלם ע"ז ונשארה הלכה זו קבועה וקיימה

[80] **הגה** הנה בהך דיבמות כ"ד דאמר רבא אע"ג דבכל התורה אין מקרא יוצא מידי פשטו כאן פשטו של מקרא מורה והיה הבכור אשר תלד דאם נקרא יוסף קורין אותו יוסף יוחנן קורא לו יוחנן ומדרשו מורה על הירושה ואפקא מפשטי' לגמרי ועיין רמב"ן בהשגותיו שורש ב' דכ' דכאן היתה הלכה להוציא מכל וכל מן הפשט והא דלא חשיב לי' הש"ס בסוטה ט"ז בין הני הלכות דעוקבות מקרא י"ל דהתם עוקבת ומוסיפות כמ"ש בדרשות ר' ישמעאל גבי ופרשו השמלה אבל פשט הכתוב גם כן יוצדק אבל כאן אין הפירוש רק כפי ההלכה ואין לפשטות המקרא מקום כלל דא"צ לקרות בן הנולד בשם המת ויתבאר לקמן:

לנצח אחרי שכל דבר שנאמר ונחלט במנין ופשטה בכל העולם, ובפרט בדרשי המקראו' לבאר פשיטותיהן, כל אלו דין תורה יש להם הלכות גמורות, ובפרט בדברים הנצרכים מאוד לכל אדם בלי ספק הודיע ה' למשה בהר סיני דרך הבנת המקראות להוציא אותנו מן הספק:

וזה הוא בעצמו החילוק של רבינו בהקדמתו לזרעים דאותן הדברים אשר נלמדין מן פירושי התורה אינם נכללים בהלכות המקובלות מסיני, היינו משום כיון שאותן מונחים ביסוד לשון הקודש ומוכנים ע"י התורה שבכתב עצמה, שוב משה רבינו ואהרן וב"ד הבינו בעצמם כן כמו שיתבוננו היום עדת המעיינים, ויוצדק נמי החילוק אשר היה לרבינו בין מקום שמצינו בש"ס בין נאמרו למשה או נאמרו ממשה, וע' חות יאיר סימן קצ"ב דגם הוא התעורר על חילוקו של רבינו, אבל הטעם יוצדק שפיר דנאמר לו למשה היינו הקב"ה מסר לו הלכות בע"פ ונאמרו ממשה היינו דמשה הבין כן בתורה דרך הדרשות או מסברתו בחקיר' אחר הוראת התיבה לפי שרשי הלשון, ומפ"ז אינם נכללים לדעת רבינו בהלכות מסיני כיון שהם מתבארים בתורה שבכתב עצמה:

עוד יש לנו הלכות אשר אינם באים לפרש פשט המקרא רק המה יעודים לבאר הכשר המצוה ותקונה אשר אי אפשר לדעת זאת מתורה שבכתב כלל, ורבינו בהקדמתו לזרעים מונה אותם במנין וכ' ואני אמנה לך רוב ההלכו' אשר נזכרו בש"ס להלכות מסיני ואפשר שהם כלם, ואבא על סדר דבריו וז"ל ומתוכן הדברים יתבאר לך אמתת דברינו שאין מהם אפילו אחת שהוציאו מסברא או ממקרא רק בדרך אסמכתא רחוקה כמו שבארנו ולא מצינו שחקרו כחם רק לקחום מפי משה כמו שצוה ה', לוג שמן לתודה. רביעית יין לנזיר[82] אחד עשר יום שבין נדה לנדה. גוד ולבוד ודופן עקומה[81] שיעורין חציצין

[81] **הגה** הנה הרמב"ם פט"ז מהלכות שבת ה' י"ח כ' על הך דלבוד דהוא בכלל שיעורין הלכה מסיני והך דדופן עקומה הביא בפ"ה מה' סוכה הי"ד אולם לענין חציצין הביא בה' מקואות רק לשון הש"ס דבר תורה רובן ומקפיד חוצן וע"כ הך דבר תורה היינו הלכה למשה מסיני דהרי בש"ס אמרו בפ"ק דסוכה ועירובין כי אצטריך הלכתא לדר"י וקשה מדוע לא הביא רבינו בה' מקואות גם כן לשון הלכה למשה מסיני ועוד דהרי בש"ס מקשה מחיצין בהדיא כתיבי ומשני הש"ס כי אצטריך הלכתא לגוד ולבוד ולדברי הרמב"ם פט"ז מהלכות שבת גם גוד ולבוד בכלל שיעורין וכל אלו השיעורין בכלל שיעורין של עונשין כמו שאמרו בירושלמי רפ"ק דפיאה דמעה כסף שתי כסך של קרבן ראיה היא בכלל שיעורין וע' תשובת הרא"ש כלל טו"ב דין א' דכל דיני סריס וקטן וקטנה כלם בכלל שיעורים הלכה למשה מסיני, והנה בנדה מ"ה ע"א קאמר ר"ע כשם שכל התורה כלה הלמ"מ כך פחותה מבת שלש שנים ויום אחד אין ביאתן ביאה הלמ"מ, אין כונת ר"ע לומר דהיתה הלכה מיוחדת על פחותה מבת ג' ויום אחד רק השיב לתלמידים כשם שכל שיעורין הלמ"מ כך שיעורין שבב ובבת נמי בכלל שיעורין אולם על הרמב"ם קשה דמנה גוד ולבוד ופחותה מבת ג"ש להלמ"מ מיוחדת והרי המה בכלל השיעורין וע' רש"י שבועות י"ד ע"ב בא לו בארוכה חייב בא לו בקצרה פטור ופירש"י דגם זה בכלל שיעורין הלמ"מ וע' רמב"ם פ"א מהלכות טומאת צרעת הלכה ח' לענין שיעור גריס דכ' דהוא בכלל שיעורין וע' רמב"ם פ"ב מה' טומאת מת דכ' וז"ל אף על גב דכל השיעורין הלמ"מ מכל מקום תחלת ברייתו בכזית לפיכך טומאת בשרו בכזית: והנה לפי זה קשה לי קו' חמורה מאוד דבש"ס ברכות מ"א וריש סוכה מקשה הש"ס דאיך אמר שיעורין הלמ"מ הרי מכתב כתיבי ארץ חטה ושעורה ואמר ר' חנן כל הפסוק לשיעורין נאמר חטה מיסב ואוכל בלפתן פת חיטין וכו' שעורה עצם כשעורה

ומחיצין הלמ"מ, תפילין על הקלף מזוזה על הדוכסוסטוס וס"ת על הגויל. שי"ן של תפילין וקשר של תפילין. ורצועו' שחורו'. ותפילין מרובעות ומעברתא ותפילין. כותבין ס"ת בדיו ומסורגל נכרכות בשערן. פחותה מבת שלש שנים ויום אחד. העושה שדהו שני מיני חטים[83] זרעוני גינה שאינם נאכלים מצטרפין אחד מכ"ד בנופל לבית סאה. עיגול של דבילה שנטמא מקצתו. החזן רואה האיך תינוקת קוראים. אשה חוגרת בסינר. ביין התירו לערב קשה ברך[84] עשר נטיעות המפזרות לבית סאה חורשין כל בית סאה

ע"ש וקשה לי קו' חמורה דהרי שיעור שבבן ושבבת ושיעור כזית בכדי אכילת פרס. ושיעור שהיית מקדש וכדומה אשר אינם נכללים בקרא זה דארץ חטה ושעורה ודילמא היתה הלכה למשה מסיני על שיעורים אלו אשר אי אפשר להוציא מקרא זה אפילו דרך רמז רחוק, והנה לפי פי' הרמב"ם בהקדמתו לזרעים דקו' הש"ס אינו על עיקר הדבר דקרי לי' הלכה למשה מסיני דבודאי ידענו דקרא זה אינו מורה לנו על שיעורים הללו אולם קו' הש"ס כיון שענינים אשר נסמכים למקרא אף דהם הלכה אין מכנין אותם בשם זה כמו שלא אמרו ארבעה פרשיות בתפילין הלכה למשה מסיני וכן וקצותה את כפה ממון הלכה למשה מסיני ומשני הש"ס כיון דאפילו בפנים רחוק אין להסמיכם למקרא זה אם כן הוה אסמכתא בעלמא ושפיר מקרי הלכה ע"ש ואם כן ל"ק קו' דאף דהרבה שיעורים אינם בכלל קרא זה מכל מקום כיון דקאמר סתם שיעורין הלכה למשה מסיני והרי הרבה שיעורין נכללו בקרא ואיך אמר בסתם שיעורין הלכה למשה מסי ני ועדיין צ"ע:

[82] **הגה** ראוי לעורר כאן ענין נפלא להראות איך טעות נפל בכל השסי"ן בסוף נדה ושום מחבר לא התעורר בזה וז"ל הש"ס אמר ראב"ע עקיבא אפילו אתה מרבה בשמן כל היום אינני שומע לך אלא חצי לוג שמן לתודה ורביעית יין לנזיר ואחד עשר יום שבין נדה לנדה הלמ"מ, והנה לפי גי' זאת דגרסי' רביעי' יין לנזיר קשה דהרי ברכות מ"א ע"ב ופ"ק דסוכה ופ"ק דעירובין מקשה הש"ס על האומר דשעורין הלמ"מ הרי דאורייתא הם דכ' ארץ חטה ושעורה וגו' גפן ורמון גפן הוא רביעית יין לנזיר ומשני הש"ס שיעורין מי כתיבי אלא קרא אסמכתא בעלמא ע"ש ראינו בפירוש דרביעית יין לנזיר הוא בכלל שאר שיעורין של עונשין אשר כלם בקבלה לנו מסיני, ואם כן למה הצריך כאן ראב"ע להלכה מיוחדת דרביעית יין לנזיר הרי תיפוק לי' דהוא בכלל כל השיעורין כמו שלא מצינו הלכות מיוחדות לשיעור כזית כביצה כעדשה כשעורה וכדומה דכל השיעורין נאמרו בע"פ בסיני פעם אחת ומה מאוד תשמח נפשי בראותי כי הגירסא בש"ס מנחות פ"ט ע"א שמה נאמר אמר ראב"ע אפילו אתה מרבה בשמן כל היום אינני שומע אלת חצי לוג שמן לתודה רביעית שמן לנזיר וכו' הלמ"מ היינו רביעית שמן לצורך הקרבת קרבנות של נזיר דכל שיעורים של מקדש לא היו בכלל שיעורין של עונשין ועיין מנחות פ"ח ע"א שבע מדות שהיו במקדש גמירי משום דשיעורין של עונשין היתה בהן הלכה מיוחדת וכן שיעורין של מקדש, ומפני זה צריך לרביעית שמן הלכה מיוחדת וכן הגירסא בתורת כהנים פ' צו חצי לוג שמן לתודה ורביעי' שמן לנזי' וע' נזיר ל"ט ע"א דחשיב הש"ס עשרה רביעית ובתוכם רביעית יין לנזיר לאיסור שתיה ורביעית שמן לצורך הקרבן ועל רביעית יין כ' התוספות דהוא בכלל שיעורין הלכה למשה מסיני ועל רביעית שמן לנזיר מביא רש"י ש"ס דמנחות כמו שהגי' לפנינו חצי לוג שמן לתודה ורביעי' שמן לנזי' ואחד עשר יום וכו' וע' רמב"ם דהביא בפ"ח מהלכות נזיר ה"א רביעית שמן לנזיר והוא הלכ' למשה מסיני אול' בפ"ה מהלכו' נזירו' כ' רבינו דנזיר ששתה רביעית לוקה ולא באר רבינו דהוא הלכה למשה מסיני מפני דסמך עצמו על מ"ש בפ"ב ובפי"ד דשיעורין בכלל המה הלכות מסיני עכ"פ בש"ס נדה נפל הטעות בהך דרביעית יין לנזיר ושום מחבר לא התעורר דהגירסא במנחות משונה מן הגי' בנדה:

[83] **הגה** דין זה היה משנה פ"ב דפיאה משנה ו' ושמה נזכר כסדר שקבלו מזוגות ודע דרק שלשה פעמים מצינו במשנה לשון הלכה למשה מסיני אחד כאן בפיאה לענין עושה שדהו שני מיני חיטים והשני בפ"ד דידים לענין עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית ומקום השלישי במשנה סוף עדיות אין אליהו בא לטמא ולטהר וראוי לעורר כי בש"ס נזיר נ"ו ע"ב היתה הגירסא במשנה פ"ג דפיאה על הדין דזורע שבת וחרדל דבדין זה עלה שמעון איש המצפה לשאול בלשכת הגזית:

[84] **הגה** הנה אלו הדינים שמנה רבינו היינו זרעוני גינה שאינם נאכלין נזכר במשנה פ"ב דכלאים בלשון באמת אמרו ואמרו בירושלמי שם כ"מ שאמרו באמת הלכה למשה מסיני וכן הדין בעיגול של דבילה שנטמא מקצתו תורמין מן הטהור על הטמא שבו הוא משנה פ"ב דתרומות בלשון באמת אמרו ואמרו גם כן בירושלמי ע"ז כ"מ שאמרו באמ' הלכה למשה מסיני הוא. וכן בדין החזן רואה איך התינוקת קוראין נאמר במשנ' פ"ק דשב' לשון

באמת ואמרו בירושלמי כל מקום ששנינו באמת הלכה למשה מסיני וכן הדין באשה חוגרת בסינר נזכר במשנה שבת פרק המצניע גם כן בלשון באמת ואמרו בירושלמי כל מקום ששנינו באמת הלכה למשה מסיני וכן הדין ביין התירו לערב קשה ברך הוא משנה ס"פ הזהב ואמרו בבבלי כל מקום ששנינו באמת הלכה הוא. והנה הרמב"ם שכח למנות כאן מה שאמרו במשנה נזיר נ"ד ע"ב באמת אמרו ימי הסגרו וימי הזב והזבה עולין ואמרו גם כן בירושלמי כל מקום שאמרו באמת הלכה למשה מסיני והרמב"ם בפי' המשנה שם וכן בספרו פ"ט מהלכות נזיר הלכה ט' כ' דהך דימי הסגרו עולין הוא הלכה למשה מסיני וכאן השמיט הרמב"ם דין זה וכבר התעורר הרב בעל חו"י: עוד צריך שתדע שהכלל דכל מקום ששנינו באמת הוא הלכה למשה מסיני היינו דוקא במשנה ולא בברייתא דהרי ביומא י"א ע"א אמרו בברייתא באמת בית הכסא ובית הבורסקי ושהנשים נאותין פטור מן מזוזה וכן ברכות כ' ע"ב באמת בן מברך לאביו ועבד לרבו וכן ב"ב קמ"ה ע"א באמת מקום שאמרו להחזיר מחזירין ע"ש ולא הביא הרמב"ם דינים אלו להלכות מסיני כי כלל דבאמת אינו רק במשנה וע' רמב"ם בהקדמתו לזרעים פ' ששי ממנין החכמים שמה מביא וכל מקום שנאמר במשנה באמת הלכה למשה מסיני וע' בה"ג סוף ספרו ובמבוא התלמוד שהביא נמי כ"מ ששנינו במשנתינו באמת אימתי ובמה דברים אמורים הלמ"מ והנה אימת ובד"א לא ידענו מקור שיאמרו דהם הלמ"מ רק על באמת לחוד וצ"ע והרב ר"ש הנגיד במבוא התלמוד הביא גם כן כן: והנה ראוי להתעורר כאן על דברי רבינו אשר מונה כאן אלו שנזכר באמת בין הלכות גמורות שנאמרו מפי ה' למשה בסיני הרי הך דחזן רואה איך תינוקת קורין אי אפשר להיות הלמ"מ דהרי עיקר איסור דלא יקרא לאור הנר אינה רק גזירת חכמים אחרונים בי"א דבר שגזרו ואף קריאה בשבת אינו רק תקנת משה ואיך יוצדק לומר ע"ז לשון הלכה למשה מסיני בדבר שאינה נצמח רק מחכמים אחרונים. שוב מצאתי בראש"ש נדה ה' מקואות שהביא בשם ר"י דלא מצינו הלכה למשה מסיני גבי מקוה ואף אם תמצא לשון זה תפרשו הלכה פסוקה והביא באמת מהך דחזן רואה איך תינוקת קוראין וכל עיקר לא יקרא לאור הנר אינה רק תקנת חכמים ע"ש ועוד הביא מהך דעמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית דע"כ נמי אינה רק דרבנן ראינו דהלכה למשה מסיני לאו בדוקא אתמר עכ"ל הרא"ש והרמב"ם כאן מונה חזן רואה להלכה למשה מסיני. עוד קשה דהנה הך דאשה חוגרת בסינר ידענו דהיא רק תקנת עזרא נזכרת בפ' מרובה בין עשרה תקנות שתיקן עזרא וכן הוא בירושלמי פ"ד דמגילה והיא בש"ס ב"ק פ"ב ע"א אשה חוגרת בסינר משום צניעות ובירושלמי אמרו עזרא תיקן שתהא אשה חוגרת בסינר בין מלפניה בין מלאחריה משום מעשה שהיה שרבעה קוף מאחוריו ע"ש וע' רמב"ם פכ"ד מהלכות אישות הי"ג שהביא עזרא תיקן שתהא אשה חוגרת בסינר בביתה כך (בעל מסורת הש"ס לא ציין מקומו ברמב"ם ולפי הנראה כי נעלם ממנו איה מקומו ברמב"ם ושכח כי בהלכות אישות מביא רבינו תקנה זאת של עזרא) ומה שהוסיף הרמב"ם שתהא אשה חוגרת בביתה מה שלא נזכר הן בבבלי הן בירושלמי נ"ל דהנה לטעם הבבלי משום צניעות אם כן הרי קיימא לן פ' המדיר ע"ב ע"א לענין פרוע ראש דבביתה שרי ע"ש משא"כ לטעם הירושלמי משום מעשה שהיה ומפני זה צריכה להיות חוגרת בסינר בין מלפניה בין מלאחריה שוב גם בביתה אסור על כל פנים דין דחוגרת בסינר אינה רק תקנת עזרא ואיך מונה לה רבינו כאן בהלכה מסיני והנה במשנה שבת פ' המצניע דף צ"ב אמרו שם באמת אשה החוגרת בסינר מלפניה ולאחריה חייב שכן דרכה להיות חוזר ואמרו בירו' כל באמת הלכה למשה מסיני אין הכונה דהלמ"מ היתה על עיקר חגירת הסינר דבודאי חגירת הסינר לנשים אינו רק תקנת עזרא ועוד דהרי אמרה המשנה אשה החוגרת בסינר בה"א הידוע ולא מיירי כלל מזה רק מאיסור שבת דכיון שדרכו להיו' חוז' ורק בענין חיוב הוצאת שב' באת ההלכה אבל אין זה ענין לעיקר חגירת הסינר אף בחול וע' רמב"ם פ"א מהלכות שבת הי"ג דכ' האיש החגור בסינר ובא לו לאחריו חייב ע"ש היינו משום דעיקר דין זה מיירי מהוצאת שבת ואין חילוק בזה בין איש לאשה כל שהוציא דרך הוצאה חייב ואם כן כאן כתב רבינו אשה חוגרת בסינר בין מלפניה בין מלאחריה הלכה למשה מסיני צע"ג דהרי תקנה זאת נתיחסת רק לעזרא והלכה למשה מסיני אינה רק לענין הוצאת שבת צע"ג: והנה בס' היד לא הביא רבינו כלל זה באמת הלכה למשה מסיני רק פ"ה דתרומות ה"ז וכן בהלכות נזירות פ"ט ה"ט, אבל בהך דחזן רואה או בחגירת סינר וכן בדין דזרעוני גינה לא זכר רבינו דדינים אלו המה הלכה למשה מסיני, והנראה דוודאי הדברים אלו מעצמם מוכרעים דגבי חזן רואה אי אפשר לומר דהוא הלכה למשה מסיני אחרי שכל עיקר הגזירה היא מי"ח דבר וע"כ אף על גב דאמרו בירושלמי ע"ז הלכה למשה מסיני לאו בדוקא אתמר רק הלכה פסוקה אמר שכבר נמנו עליו ולפי שיטתינו נתחקה לחוק קבועה עולמית ממצות התורה דלא תסור, וע' פסחים ק"י ע"ב כי אתי ר' דימי אמר שני בצים ושני קישואין ודבר אחר הלכה למשה מסיני ושם אי אפשר לפרש להלמ"מ אחרי שכל ענין איסור זוגות אינו רק מטעם סכנה ודלא קפיד לא קפדינן בהדי' ולא נמצא דבר זה הן ברמב"ם והן בש"ע ואנחנו היום איננו נזהרין בזה כלל איך אפשר שיבא על דבר זה הלכה למשה אלא ודאי לאו בדוקא אתמר ותמיה לי על ר"ת והר"י שלא הביאו ראיה זאת דהלכה למשה מסיני היינו גם כן הלכות ברורות ובהך דהוציא דרך הוצאה ובין דהתירו לערב קשה ברך כיון דבש"ס דילן אמרו בשני אלו כל באמת הלכה הוא ובגמרא

בשבילן[85] עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית. כל אלו אינם ענינים ומצות חדשות וג"כ א"א לסמוך אותם במקרא, רק קבלו חז"ל הלמ"מ שכן יהי' הכשר ותיקוני הקרבנות או הכשר התפלין ועד"ז יתנהגו כל העם, ומשפט אלו הדברים בדאורייתא בלי שום הפרש, כאשר הביא הרמב"ן ראי' ע"ז בס' המצות שורש א' (קידושין ל"ט ע"א) דאי ערלה בח"ל הלכה מסיני שוב ספק לחומרא ובשורש שני הביא (נזיר כ"ט ע"א) במדיר את בנו בנזיר דאם הלכ' הוא בנזיר שוב מתיר לעשות הקפת כל הראש וכן מותר לכהן לאכול מליקה, וכן בשיעורין דאם אכל חלב ודם קי"ל דלוקה ע"ש ברמב"ן בהשגותיו,

---

הבבלית לא נאמר כל באמת הלכה מסיני ומפני זה כיון דבש"ס נאמר סתם פסק רבינו דלא הוי הלכתא מסיני, אחר שבש"ס בבלי לא אמרו רק סתם כל באמת הלכה הוא, היינו הלכה פשוטה ומוסכמת במנין ולא שמענו מי שחולק: וע' בערוך הביאו ספר היוחסין דהיו לפניו הגירסא כל באמת הלכה למעשה הוא, והיינו דהנה קי"ל ב"ב ק"ל ע"ב דאין למדין הלכה לא מפי למוד ולא מפי מעשה עד שיאמר לו הלכה למעשה, אבל אם אמרו הלכה סתם, אסור להורות כן למעשה, אולם אם נאמר בלשון באמת שוב הוי כאומר לו הלכה למעשה דרשתי לעשות מעשה. וע' רשב"ם שם שהביא דברי ירושלמי פ"ק דפיאה דאין למדין לא מן ההלכות ולא מן האגדות ולא מן התוספתות אלא מן הגמרא, היינו דאם נפסקה בש"ס הלכתא כאחד שוב מותר להורות אף למעשה דהא קי"ל רבינא ורב אשי סוף הוראה ולמי נשאל עוד בשעת מעשה אם לא נסמוך על הלכות הפסוקות בגמרא כמו שסידרן ר' אשי דקתני עד שיאמר לו הלכה הא אין אדם רשאי לחדש דבר מעתה (כונתו דאין לחלוק על הדינים והלכות שנפסקו בש"ס ונקט אלה המצות שאין אדם רשאי לחדש דמזמן שנחתם התלמוד אסור לחלוק עליו כמ"ש לעיל) אלא ודאי כמו שפסקו האחרונים כן נעשה עכ"ל:

[85] **הגה** הנה דין דעשר נטיעות היא משנה פ"א דשביעית מ"ט ובש"ס ריש מועד קטן וריש תענית וסוכה ל"ו מ"ה וזבחים ק"י מובא בכ"מ שלשה הלכות ביחד ערבה וניסוך המים ועשר נטיעות הלכה למשה מסיני וכן הביא רבינו דיני ערבה בפ"ז מלולב ה"ך וניסוך המים בה' תמידין ומוספין פ"י ה"ו ועשר נטיעות בפ"ג מהלכות שמיטה ה"ה ובכל אלו כ' ודבר זה הלכה למשה מסיני, והתמי' גדולה מאוד על רבינו כיון שרצה למנות כאן כ"מ שנזכר במשנה וגמרא לשון הלכה למשה מסיני ומונה אף כל הענינים שאמרו רק באמ' אמרו ולמה לא הביא כאן רק עשר נטיעות וערבה וניסוך המים השמיט רבינו והרי הלכות נאמרו בכ"מ בש"ס סמוכים זה לזה ורבינו חושב אחד ומניח שנים האחרים אכן כד נעיין נראה עומק כונת רבינו דהנה רבינו הניח לנו כאן ליסוד דאותם ההלכות אשר יש להם רמז במקרא אף על גב דגם כן הם הלכות מסיני מכל מקום אינו נופל עליהם לשון זה כמו שלא מצינו ד' פרשיות בתפילין וד' מינים בלולב הלכות מסיני הם והיינו כיון דיש להם רמז רחוק בתורה, והנה הרמב"ם בפי' המשניות סוכה פ' לולב וערבה כתב ניסוך המים הלכה למשה מסיני ויש לו רמז נסתר בתורה וכן ערבה יש לו רמז נסתר בתורה והוא הלכה למשה מסיני והרב בעל מגילת אסתר בשורש ראשון התעורר על דבר' רבינו ופירשו גם כן לפי שיטת רבינו בהקדמתו לזרעים דהיכי שיש לו רמז בתורה אינו מכונה בשם הלכה למשה מסיני ומפני זה כתב רבינו דהוא רמז רחוק והוי כמו הך דשיעורין ע"ש, אולם נעלם במחכ"ת כי רבינו בהקדמתו לא מנה הך דערבה וניסוך המים ורק עשר נטיעו' לבד אבל לדעתי נראה דהרמב"ם כיון בזה דערבה וניסוך המי' מפני שיש רמזים נסתרים בתורה אף על גב דבאמת הדבר שהם הלכה למשה מסיני כמו כל פירושי המצות מכל מקום כיון דיש לערבה רמז בתורה דערבי נחל אבא שאול אומר אחת למקדש ואחת ללולב, וכן ניסוך המים יש למוד ונסכיהם ונסכיה ונסכיהם ומפני זה אין לחושבו בין הלכה למשה מסיני אף על גב דהיא הלכה למשה מסיני ומפני זה יפה עשה רבינו בהקדמתו שלא הביא המקומות אשר יש להם רק רמז רחוק כמו ערבה וניסוך המים וכן שתי קברות ומכניסין אותו לכיפה ורק עשר נטיעות לחוד דליכא שום רמז וכל אלו הלכות שמנה רבינו ליכא שום רמז כלל בתורה ואולם קשה במחיצין למ"ד דסבירא ליה אמות מקדש אמה בת ששפה אם כן לא צריך הלכתא למחיצין דהרי ילפי' ממשכן והוא קו' הש"ס בריש סוכה ומשני הש"ס כי איצטרך קרא לגוד ולבוד ודופן עקומה ואם כן הרמב"ם דסבירא ליה בפי' המשניות כלים פי"ז משנה יו"ד ובספרו הי"ד פ"ב מהלכות בית הבחירה ה"ו ובפי"ג הי"ב גבי שלחן כר"מ דאמות כלים באמות בת ששה ע"ש בכ"מ אם כן מחיצין למאי אתא הרי נלמד מאמות משכן ושוב כיון דיש לו למוד בתורה אין לו מקום לחשבו בין הלכות מסיני:

וגם הרמב"ם נמי מודה לזה הלמ"מ כדבר תורה דמי, דשניהם מפי ה' נאמרו אין חילוק אם נכתב בתורה או נאמר בע"פ, ודברי הרמב"ם יתבארו לקמן:

עוד יש הלכות שכבר הזכרתי לעיל אשר אין להם שורש בתורה רק כל עיקר הוא ענין חדש כמו שתי קברות היו לב"ד וכן מכניסין אותו לכיפה:

ועתה נבא לענין הדרשות כלם כגון כל דבר שנלמד מן המדות הנדרשות אשר לדעת רבינו הרמב"ם בשורש שני המה רק מד"ס, וכן דעת הרמב"ם פ"א מה' אישות לענין כסף מדברי סופרים, והנה בודאי מודה הרמב"ם דדינים אלו דין תורה להם כיון שהתורה ניתנה לדרוש במדות אלו ועונשין וממתין על דברים היוצאים ונלמדים דרך הדרשו' אלו, אבל לא נקראו הלכ' למשה מסיני מאשר שהקב"ה לא מסר הפרטים רק דרך המדות, והחכמים בעצמם דורשים זאת, ובאלו הדרשות המה כלן המחלוקת הנמצאים דאחד דריש אות יתיר' והשני לא דריש, ובזמן המקדש וב"ד הגדול עמדו למנין והלכו אחר הרוב ובמקום דהיה שתי בתי דינים ולא יכלו לבא למנין, היה כל אחד מחזיק בדעתו ונשאר המחלוקת אצלנו במשנה וגמרא, ודינים אלו דין תורה להם כמ"ש הרמב"ם גבי כסף דדינו דין תורה אע"ג דלא נלמד רק מגז"ש משום דהתורה ציותה לנו לדון כן, אולם אינו נכלל בכלל המצות אחרי שלא נאמרו בפרטות וכמ"ש הרמב"ם ז"ל דדרך הדרשות אפילו היה המוציא משה רבינו בעצמו ג"כ לא נמנה בכלל המצות:

ואולם בקצת דברים מצינו שחז"ל בעצמם הקילו בדברים אלו אשר יוצאים דרך הדרשות וכן אמרו (קידושין כ"ד ע"ב) נראין דברי ר"ע בשאר אברים הואיל ומדרש חכמים הוא ומפ"ז צריך גט שחרור, עוד הביא מר"ן הכ"מ פ"א מהלכות אישות ה"א ראי' לדברי רבינו מהא דנקרא דינים הנלמדים ע"י דרכי הדרוש ד"ס ואמרו במשנ' סנהדרין חומר בדברי סופרים מדברי תורה ראינו דד' פרשיות בתפילין ד"ס מקרי, ע' בש"ס (סוט' ט"ז ע"א) בג' מקומו' מצינו הלכ' עוקבת מקרא[86] התור' אמר' בתער והלכ' בכל דב' התור'

[86] **הגה** דע כי שיטת הרא"מ בתוספותיו לסמ"ג על דברי הרמב"ם שכתב פ"א מהלכות חמץ ה"ז דאסור לאכול חמץ כל שהוא שנאמר לא יאכל, וכ' הרא"מ דכונת רבינו משום דאכילה בלשון התורה כ"ש משמע רק דאתי הלכתא מסיני ואוקמוהו לשיעורין של עונשין על כזית וע' במשנה למלך פ"א מהלכות חמץ שהאריך בזה וחוץ מזה שתמוהים דבריו מאוד דהרי בכל מקום אמרינן אכילה בכזית משמע דמלת אכילה הוראתו בלשון הקודש על דבר חשוב וע' בכריתות י"ז ע"ב איכא בנייהו כזית ומחצה ופירש"י דלמ"ד משום מצות ליכא דחצי שיעור כמאן דליתי דמי והיינו פחות משיעור לא נחשוב אכילה כלל ומכאן הבאתי ראיה לשיטת הרב חכם צבי בתשובה סימן פ"ו דעיקר הטעם דח"ש אסור מן התורה הוא משום אחשבי' היינו דחצי שיעור הוה כמו אכילת עפר ורק על ידי האכילה נתחשב אולם כל זמן שלא אכלו ואחשבי' באכילתו שוב חצי שיעור בפ"ע לא הוי איסור כלל ומפני זה קאמר הש"ס שפיר דלמ"ד מצות או אקבע איסורא בודאי היכי דלא היה כאן רק ח"ש בודאי לא מיקרי איקבע איסורא דהוה כאלו לא היה איסור כלל כשמונח ולא בא לידי אכילה ולקמן אדבר עוד מדברי הרא"מ אולם בכאן אכתוב מה דתמי' לשיטתו דלשון התורה אכילה הוא כל שהוא ורק הלכתא אוקמינהו על כזית ואם כן אמאי לא חשיב לי' הש"ס בסוטה ט"ז בין הני דברים דהלכה עוקבת מקרא וא"ל דלא עקרו ההלכה לגמרי דהרי בלא"ה

אמר' בספר והלכ' בכל דב' התורה אמר' בעפר והלכה בכל דבר ומקשה הש"ס ולמה לא חשיב מצורע ואר"נ ב"ר יצחק כי קא חשוב הלכה עוקבת מקרא, האי הלכה עוקבת מדרבנן ראינו אע"ג דמצורע נלמד מכלל ופרט קרי מדרבנן, וכבר התעורר בראי' זו הרב בעל כסא דהרסנא בתשובות בשמים ראש סי' י"ז ובאמת לפי מה שמצאתי הגירסא בירושלמי פ"ק דקידושין תני ר' ישמעאל בג' מקומות הלכה עוקבת מקרא ואחת למדרש ראינו דלא קרי למצרע דרבנן רק מדרש, עוד ראינו (בנדה נ"ו ע"א) קאמר הש"ס דציין קברות הוא מדבריהם ובריש (מ"ק ה' ע"א) אמרינן דציון קברות הוא הל"מ ראינו דהל"מ ג"כ מקרי דבריהם, ואע"ג דהוא הל"מ מ"מ כיון שיש לו סמיכות בקרא דדברי קבלה ובנה אצלו ציון ובזה ד"ק כדאורייתא, ואינו נמנה בכלל הלכות מסיני וכן כל הענינים שלמדו מדברי קבלה אשר אמרו עליהם במקומות הרבה בש"ס דהם הלכות מסיני כמו שהארכתי מאמר תורת נביאים, מ"מ היכי שיש להם רמז בקרא לא נאמר עליהם לשון הלכה למשה מסיני כמו שהשריש לנו רבינו בהקדמתו לזרעים וכן יוצדק נמי הא דלא חישב רבינו בהקדמתו ג"כ הך דשתי קברות היו מוכנים לב"ד והיינו (דביבמות מ"ז ע"ב) סמכו הענין לקרא דרות באשר תמותי אמות ושם אקבר, עכ"פ ציון קברות הוא הל"מ וחז"ל בנדה קראו אותו ציון קברות מדבריהם עוד ראי' שאמרו חז"ל במכות דבתורה כתוב ארבעים יכנו ואתו רבנן ובצרי חדא ראינו דאע"ג דיצא לחכמים ממדרש במספר ארבעים מ"מ קרי' לי' הש"ס עשיות חכמים, ומכל זה הנך רואה דדבר שנלמד דרך מדרש או דרך המדות המקובלות כ"ז קרי לי' הש"ס דבריהם אע"ג דדינו דין תורה, אבל הלכה למשה מסיני הוא דין תורה גמור ומיקרי ג"כ דבר תורה ולא מקרי בשום פעם בכינוי דברי סופרים או דבריהם ואין חילוק כלל בין מה שמפורש בתורה ומה שנאמר בע"פ ולא מיקרי בשום אופן דברי סופרים, והא דקרי המשנה לד' פרשיות בתפילין דברי

ח"ש אסור מה"ת אבל חדא דאיכא הרבה אופנים דח"ש מותר כמו בל יראה דלא שייך אחשבי' או לשיט' הרלב"ח הביאו הרב המשנה למלך בה' חו"מ היכי דהי' לו שעת הכושר ועוד דס"ס עקרוהו מחויב מלקות ועוד מה נעשה במצות עשה דהוכחתי במישור במ"א להתיר ספיקו של הרב בעל שבות יעקב מי שאין לו רק חצי שיעור מצה אם הוא חייב עכ"פ לאכול חצי שיעור דעכ"פ קצת מצוה עביד או דילמא כיון שאין לו כל השיעור לפי חיוב המצוה לא עביד כלום ונ"ל לפשוט ספק זה מש"ס מפורש קידושין נ"ג ע"א והוא גם כן יומא ל"ט מתחילה נשתלחה ברכה בלחם הפנים יש אוכל ושבע יש אוכל ומותיר מכאן ואילך נשתלחה מארה בלחם הפני' וכל כהן המגיעו כפול הצנועין מושכין ידיהם ופירש"י דלא מהני להו מידי כיון דנשתלחה מארה כפול למאי חזי ע"ש ואס"ד דהיכי דאין לו כזית שלם יש מצוה קצת עכ"פ בפחות משיעור אם כן למה הצנועין מושכין ידיהם דנהי דלא עשה מצוה שלימה בשיעור מכל מקום אף בשיעור כפול עשה קצת מצוה ואכילת קדשים הוא מצוה לכהן כמו אכילת מצה ע' רמב"ם פ' עשירי ממעשה הקרבנות ה"א אכילת חטאת והאשם מ"ע וכו' והה"ד לשאר הקדשים שאוכלין אותן הכהנים שאכילתן מצוה ע"ש ואם כן למה מושכין הצנועין ידיהם בפחות מכזית אלא ודאי דכל דליכא שיעור שלם שוב אין מצוה כלל לאוכלו וזה ראיה נכונה, ואם כן שוב קשה למה לא חשוב לי' הש"ס בין הלכה עוקבת מקרא דהרי מן התורה סתם אכילה כל שהוא משמע והלכה היא כזית וצע"ג:

סופרים אע"ג דהוא הלכה למשה מסיני היינו כיון דגם זה למדו מקרא טוטפות מקרי דברי ספרים או מדרש חכמים, וכן לולב וציצית נלמדו מן הקרא דרך דרשות ושוב לא קרי להו רק דברי סופרים דחכמים דרשו כן, אע"ג דהמה הלכות קבועות, אבל בהלכות שחישב רבינו אין להסמיכם בשום אופן למקרא ורק באלו קרי להו חז"ל בעלי המשנה והתלמוד הלכה למשה מסיני:

ואולם במה שהמציא רבינו דין חדש בפ"ד מה' שחיטה דהואיל ואין בפירוש בתורה אלא דרוסה החמירו וכל ספק שנסתפק בדרוסה ספיקו לחומרא אבל בשאר טריפות יש ספיקית אשר מותרים לפי מה שביאר רבינו בה' מאכלות אסורות הנה גם טריפות נלמד מקרא בר"פ אלו טריפות זאת החיה חיה אכול שאינה חיה לא תיכול וכל דבר שאינו יכול לחיות הוא טריפה וזאת ידעו חכמים לפי בקיאותן במעמד בריאות הבהמה שאם יש לה חולי אחת לפי מה שמנו חכמים שבעים טריפות, הויא בכלל שאינו חיה לא תיכול ומפ"ז לא מקרי הלכה רק מדרש וראינו דחכמים הקילו בענין מדרש מדבריהם כמו שהבאתי מש"ס (קידושין ך"ד ע"ב) דגבי' מדרש דרבנן צריך גט שחרור ומזה יצא לרבינו ה"ה מה דמחמרינן בדרוסה יותר מבשאר טריפות, הוא ג"כ מטעם זה, משום דשאר טריפות נלמדו מקרא דזאת החיה ודרשו חיה אכול שאינה חיה לא תיכול, והוא מדרש והקילו בו, וביותר מבואר דרך הדרש לשאר עניני טריפות ברמב"ם פ"ד מה' מאכלות אסורות ה"ו ז' ח' ט' שכ' וז"ל טריפה האמורה בתורה זו שטרפה אותה חית היער כגון ארי ונמר וכן עוף וכו' ואין אתה יכול לומר שטרפה אותה והמיתה אותה דא"כ הרי היא נבלת ומה לי מתה מעצמה או הכה בסייף והמיתה, אם הטרפה שלא מתה אסורה, יכול אם בא זאב וגרר הגדי ברגלו או באזנו יהיה אסור, ת"ל לכלכ תשליכון אותו עד שנעש' בשר הראוי לכלב הא למדת שהטריפה אמורה בתורה שטרפה אותה חית היער ושבר' אותה ונטת למות ועדיין לא מתה, אע"פ שקדם ושחטה אסורה, וכשם שלא תחלוק במיתה בין מתה מחמת עצמה בין שנפלה ומתה בין שחנקה ומתה, כן לא תחלוק בנוטה למות בין שטרפתה חיה או ניקב לבה וריאה שלה וכו' וע' בהה"מ שרמז נמי לדברי רבינו פ"ה מה' שחיטה ה"ב, והיינו כיון דשאר טריפות נלמד דרך המדרשות הקילו בקצת ענינים וכן דברי הרמב"ם פ"ה מה' שבועו' ה"ב שכ' מי שנשבע שיזרוק אחד צרור לים או לא יזרוק אינו לוקה משום שבועות שוא משום דיש ביד חברו שיזרוק וא"כ בעת שמתרין אותו הוה התראת ספק שאין לוקין בו אלא בלאו המפורש בתורה, והיינו דוקא לענין לאו דלא תגזול אשר נאמר בתורה והשיב את הגזילה, והוא ביטל מ"ע כגון שזרק הגזילה לים או שרפה דאין בידו לקיים מ"ע דהשבה, פסק רבינו בפט"ז מה'

סנהדרין בכה"ג התראת ספק התראה הוא, אבל כאן כל עיקר שבועות שוא להבא נלמד רק דרך דרשות ובמשנה (שבועות כ"ה ע"א) הוא פלוגתא דר' ישמעאל ס"ל דאינו חייב רק להבא ע"ש, ומפ"ז הוא קולא אצלו דהתראת ספק לא שמי' התרא[87] אע"ג דבדבר המפורש בתורה ס"ל להרמב"ם ה"ס התראה הוא:

עוד נשאר לנו לבאר כי דברי סופרים הוא שם משתתף נופל על הענינים אשר למדו חז"ל מן הדרשות, הן מה שבאו הדרשות לפרש פשט המקראות, כמו ארבע פרשיות בתפיליו וארבעה מינים בלולב, וכן מיקרי דברי סופרים מה שהוציאו חז"ל מן המדרשות פעם מקרי מדרש חכמים, ופעם דברי סופרים כמו בהך תוספתא שמביא מרן הכ"מ פ"א מה' אישות ה"ב דכזית מן המת כזית מן הנבלה וכעדשה מן השרץ, ספק יש בו כשיעור ספיקן טמא, שכל דבר שעיקרו מן התורה ושיעורו מדברי סופרים, ומקשה מרן ע"ז הרי אמרינן בריש עירובין ובריש סוכה דשיעורין הלכה למשה מסיני והנה מרן ס"ל דהלכה למשה מסיני ג"כ מקרי דברי סופרים, אבל לדעתי דהלכות מסיני אשר אין להסמיכם על פסוקי התורה זה מקרי הלכה למשה מסיני ולא מדברי סופרים, וכל

[87] **הגה** רבינו הרמב"ם החזיק בכל מקום בחילוק זה אף על גב דכל דבר אשר נלמד דרך המדות אף על גב דמקרי דברי סופרים מפני שלא נאמרו הלכות הנלמדות בפרטות מפי ה' רק מונחים כלם בכח הכלל, מכל מקום דינם דין תורה לכל דבר והראיות שהביא הרמב"ן בהשגות לשורש שני חזקות הנה, אולם על הרמב"ם לק"מ דגם הוא מודה בזה דשוה דבר הנלמד דרך המדות לדבר המפורש לכל חומר עונש, ורק דעת רבינו דמקרי דבריהם אינו רק לקריאת שם לבד דאינו נופל עליו לשון דבר תורה וכמו שהאריכו התשב"ץ והמגילת אסתר מה שיש בו די, אכן ראינו דיש גם כן חילוק לענין הדין בין דבר הנלמד דרך הדרשות ובין דבר המפורש בתורה דהן נידון טריפות ועוד לו בפ"ג מהלכות ביאת מקדש הט"ו דהנוגע בכלים שנגעו באדם שנגעו במת אע"פ שהוא טמא ראשון מכל מקום אינו לוקה על ביאת מקדש שדברים אלו הלכה מפי הקבלה, וע' רמב"ם פ"ה מהלכות טומאת מת ה"ה הנוגע בכלים שנגעו באדם שנגע במת פטור שהדברים אלו אף על פי שהן דברי קבלה אינן דין תורה ובה' וא"ו כ' לענין כלי חרס שאין נעשה אב הטומאה וזה דין תורה אף על פי שהוא קבלה, ומה שחילק רבינו בפ"ה מהלכות שבועות לענין התראת ספק בין לאו המפורש בתורה ובין נלמד דרך הדרשות הנה מצאתי לו ראי' ברורה מן הירושלמי ריש ברכות וז"ל שם שני כוכבים ספק שלשה ודאי לילה ראה שני כוכבים בערב שבת והתרו בו ועשה מלאכה, ראה שני כוכבים במוצאי שבת והתרו בו ועשה מלאכה חייב ממה נפשך אם הראשונים יום אף האחרונים יום וחייב על מוצאי שבת ואם האחרונים לילה אף הראשונים לילה וחייב על ערב שבת עוד שם ראה שני כוכבים בערב שבת וקצר כחצי גרוגרת בשחרית וקצר כחצי גרוגרת במוצאי שבת ראה שני כוכבים וקצר כחצי גרוגרת ממ"נ אם ב' כוכבים לילה מצטרף של ערב שבת עם שחרית ואם ב' כוכבים יום מצטרף של מוצאי שבת עם שחרית והנה קשה קו' חמורה מאוד דלמה בעשה מלאכה בשני בהש"מ נקט והתרה בו וגבי קצר כחצי גרוגרת לא נקט והתרה בו. אולם לשיטת רבינו ניחא דהנה בלא"ה הקשו בתוספות איך אפשר להתחייב בעשה מלאכה בשני בהש"מ הרי הוה התראת ספק מידי דהוה בהכה את זה וחזר והכה את זה והנה בש"ס בבלי בשבת לא נזכר אלא חייב חטאת דלא בעינן התראה משא"כ בירושלמי נזכר והתרה בו וכבר התעורר הרב מהר"א פולדא ותי' דהירושלמי ס"ל ה"ס התראה הוא והנה בעשה מלאכה שלימה בשבת בודאי הוא לאו המפורש בתורה ומפני זה לקי נמי וחייב כרת זע ומיתה בהתרה בו משא"כ בסיפא דמיירי רק בעשה חצי מלאכה בשני בהש"מ ורק מיירי לענין צירוף של ע"ש או של מ"ש עם של שחרית והנה צירוף זה לא ידענו כלל מן התורה היכא דעשה מלאכה בתחילת השבת וחצי מלאכה ביציאת השבת שיהיה היום מצרפו למלאכה אחת זאת לא נתפרש בתורה רק נודע לחז"ל זאת בשבת פ' כלל גדול אי יש ידיעה לחצי שיעור והוא פלוגתא בין ר"ג ורבנן דרך הדרשות ובכה"ג שוב ה"ס לא שמי' התראה כיון שאינו מפורש בתורה ומפני זה לא נקט הירושלמי גבי צירוף השיעורים והתרו בו דלא משכחת התראה מפני שהוא ה"ס נקט סתם רק לענין חיוב חטאת וזה ברור:

השיעורים כגון כזית בכדי אכילת פרס[88] או וגריס וכדומה אשר אי אפשר להסמיכם על

[88]**הגה** דע דכזית בכדי אכילת פרס הוא גם כן בכלל שיעורין הלכה למשה מסיני דבמשך זמן אכילת ד' בצים מקרי אכילה אחת ואע"ג דבש"ס כריתות י"ב ע"ב הוא פלוגתא בין ר"מ ורבנן לענין שהיה באוכלין דר' מאיר סבירא ליה עד שיאכל כזית, ומפני זה נ"ל לפרש לשון רש"י פסחים מ"ד ע"א ד"ה וכבא"פ דאורייתא בתמי' הא דאמור כבבא"פ מצטרף מי הוי מדאורייתא הלכה למשה מסיני כשאר שיעורין דקאמרת לוקה ע"ש והיינו איך אפשר גב' הלכה למשה מסיני כיון דאיכא פלוגתא בין ר' מאיר ורבנן בכריתות ובהל"מ לא שייך פלוגתא, ועפ"ז מיושב נמי קו' הפ"י דכיון דס"ל טעם כעיקר דאורייתא דמשרת אתא לטעם כעיקר אם כן אף אי אין היתר מצטרף לאיסור מכל מקום מפני זה זר לוקה בכזית משום טכ"ע וע' תוס' נזיר ל"ה ע"ב דהקשו נמי קו' זאת אבל לפי הנ"ל ניחא דהנה החילוק בין טכ"ע להיתר מצטרף לאיסור דהמ"ל אפילו אם ההיתר לא נתהפך לטעם איסור רק עומד בטעמו ובעינו הראשון מכל מקום לקי משא"כ טכ"ע צריך להיות עכ"פ שיקבל ההיתר טעמו של איסור ע' רשב"א חולין סוגיא דזרוע בשילה, והנה השיטות בכא"פ רבו מאוד הביאם הטור בקצרה א"ח סי' תמ"ב והיינו דכזי' בכא"פ לקי על כל כזי' והיינו דנהפך איסור להיו' היתר, והנה עיקר הטעם דח"ש אסור מן התורה הוא משום חזי לאצטרופי היינו כמ"ש המפורשים דאם יאכל עוד ח"ש בתוך כא"פ יהיה חייב על ח"ש הראשון והנה אם אמרינן דכא"פ לאו דאורייתא ולא משכחת אכילה רק בבת אחת ואם כן לפ"ז שוב אכילת ח"ש הוא מותר דלא יבא לעולם לידי חיוב מלקות ואם כן לא היה אפשר לאוקמי דלקי משום טעם כעיקר דהרי ע"כ ליכא בתערובות רק ח"ש והוא היתר גמור ואיך אפשר לחייבו משום טכ"ע כיון דעיקר עצמו מותר מה"ת, ויש לכוין כן בדברי התוס' נזיר ע"ש והארכתי בזה בחי' הרבה מאוד ליישב דשיטת רבינו יקיר הביאו תוספות ע"ז ס"ח ע"א דכי אית לי' לר"ש כל שהוא למכו' דוקא בעין ולא תערובות והר"ר פרץ דוחה דבריו דכיון דר' שמעון סבירא ליה טע"כ אם כן שוב ההיתר נהפך לאיסור ולא חשיב תערובות רק בעין, ואע"ג דאם אמרינן היתר מצטרף לאיסור ל"צ להתפשטות הטעם בכולה עיין רש"י פסחי' מ"ד ע"ב דהך דנז' ששרה פתו מיירי שלא נתפשט טע' היין בכל הפת וע' רשב"א חולין סוגי' זרוע בשילה טכ"ע הוא אף דליכא ממשו של איסור כלל אבל הטעם מתפשט בכל החתיכה ונהפך לטעמו של איסור והמל"א יש ממשו של איסור אולם עומד בפ"ע ואינו רק ח"ש ע"ש אולם קו' הר"ר פרץ יוצדק ממ"נ דאם נתפשט האיסור בכל החתיכה אם כן שוב אמרינן טכ"ע ונהפך לאיסור ואין כאן תערובו' כלל ואם לא נתפשט טעם האיסור בכולה אם כן שוב הדר הוא עומד בפ"ע ולא הוי תערובות כלל: ונ"ל ליישב דבי' הר' יקיר דהנה צריך לבאר שיטת הפוסקים ביש כזבא"פ לקי מה"ת על כל כזית וכזית, ובאין כזית בכא"פ שוב הוא מותר והרי אף ביש כא"פ הרי לא אכיל מן האיסור רק משהו וע"כ משום כיון שיש ממשו נהפך האיסור ולמה ל"א כן אף בליכא כא"פ מכל מקום נהפך ההיתר לטעם האיסור, והנראה דהנה כתב התוספות בנזיר דאף על גב דאמרינן טכ"ע מכל מקום לא עדיף הטעם מן העיקר שקיבל ממנו ואם ליכא בעיקר גופא כזית בכא"פ אשר אלו היה אוכל העיקר בעצמו לא היה חייב ומכ"ש אם אוכל הדבר שקיבל טעם מהעיקר אשר ליכא בו כא"פ, ומפני זה מותר לגמרי אף על גב דחזי שיעור כשהוא בעין אסור מן התורה וכ"פ הרמב"ם פי"ד מהלכות מא"ס, אולם בח"ש על ידי תערובות מותר מן התורה ע' רבינו שמשון פ"ב דטבול יום וכן הוא שיטת הרב המהרש"א בפסחים מ"ד סוגיא דמשרת בתוספות ד"ה כמאן כר"י דלא דרשו כל, והיינו דהן אחשבי' לא שייך בחצי שיעור על ידי תערובות דהא אוכל כזית שלם מעורב האיסור עם היתר והן לטעם דחזי לאצטרופי לא שייך בליכא כזית בכא"פ דהא צריך לאצטרופי ח"ש שאכל עם חצי שיעור בדומה לו ממש, ואם יאכל חצי שיעור השני בעין אם כן אין ראיה דחצי שיעור הוא איסור דילמא חצי שיעור השני הוא עיקר האיסור ואם יצטרף בתערובות כמותו אם כן לא יבא לעולם לחיוב מלקות דהרי לא יהיה כזית בכא"פ וכבר כתבו בזה האחרונים מה שיש בו די בענינים אלו, וע' ספר התערובות להרב מהר"א אפומינטיל ובפרי מגדים בהקדמתו לה' תערובות ועפ"ז ישבתי לנכון דברי הרמב"ם בפ"א מהלכות חמץ ה"ז שכתב דאוכל חמץ בפסח כל שהוא עובר משום לא יאכל דקאי למה דסליק מיני' שכ' בהלכה וא"ו בכותח הבבלי דאם ליכא כזית בכא"פ אע"פ שאסור לו לאכול אם אכל אינו לוקה אלא מכין אותו מכות מרדות והיינו דכאן קאי על מכות מרדות שלוקין על דברי תורה כמו על חצי שיעור שכתב נמי רבינו בהלכות מאכלות אסורות שלוקין מכות מרדות ואף על גב דהוא חצי שיעור בתערובות הנה זה שייך דוקא בדבר האסור באכילה לבד אבל בדבר האסור בהנאה שוב גם חצי שיעור אסור דעל כל פנים מידי הנאה לא נפקא עיין צל"ח פסחים בסוגיא דלא יושיט כוס יין לנזיר ומפני זה כתב רבינו מיד דאוכל מן החמץ עצמו בפסח כ"ש היינו דבתערובות יהיה עכ"פ קצת מן החמץ אסור מן התורה ואע"ג דהוי חצי שיעור בתערובות אשר מותר בכל מקום כאן אסור משום דכתיב לא יאכל והיינו מקרא זה נפקא איסור הנאה ואם כן כל שיש קצת ממשות מן האיסור עכ"פ הנאה הוי ורק מפני דהרמב"ם ס"ל בה' מא"ס פי"ד דאין לוקין על הנאה ומפני זה גם כאן אינו רק אסור מן התורה מטעם הנאה אע"ג דהוא בתערובות ולא יבא לעולם ע"י צירוף לחיוב מלקות וז"ב: ונחזור לדברי הר"ר יקיר דכיון שבארנו דהטעם לא עדיף מעיקר שקיבל

קרא בודאי אינם בכלל דברי סופרים, משא"כ כזית מן המת למדו בספרי זוטי הביאו רמב"ם פ"ב מהלכות טומאת מת ה"ב, הואיל שתחילת יצירתו בכזי' לפיכך טומאתו בכזית, וכן כזית מן הנבלה למדו חז"ל (נדה מ"א ע"ב) מדכ' והאוכל אשר יאכל ליתן שיעיר לנוגע ולאוכל ולנושא, וכן כעדשה מן השרץ למדו חז"ל (חגיגה י"א ע"א) דכתיב בהם יכול בכולן ת"ל מהם יכול במקצתן ת"ל בהם הא כיצד עד שנגע במקצתו שהוא ככולה והוא כעדשה שכן חומט תחילתו כעדשה וקרי להו במשנה (חגיגה י' ע"א) הן הן עקרי תורה דיש להן על מה שיסמוכו, ושוב כיון דנלמדו דרך הדרשו' מיקרי דברי סופרים, וכן לא הזכירו בירושלמי פ' הנחנקין על משנה חומר בד"ס מד"ת שהזכירו דבר

ממנו והנה הגאון בעל כריתי ופליתי כתב ביו"ד סי' צ"ח דנתינת הטעם הוא מאוחר בכל עת מן התערובות היינו דתערובות נעשה מקודם ונתינת טעם בא אחר כך ע"ש, ואם כן צדקו דברי הר"ר יקיר דדוקא בבעין איתּ ליה לר' שמעון כ"ש למכות ולא בתערובות והיינו כיון שהיה פעם אחת בתערובות שוב פקע איסור מיני' ול"ק קו' הר"ר פרץ כיון דאמרינן טכ"ע אם כן לא היה מעולם בתערובות כלל אבל לק"מ כיון דתערובות בא קודם נתינת טעם וכיון דבח"ש ע"י תערובות לית לי' לר"ש כ"ש למכות אם כן מיד שבא בתערובות נעשה היתר ושוב לא שייך טכ"ע דהרי קיבל טעם מהיתר ולא יהיה עדיף טעם מעיקר עצמו וזה ברור: ועפ"ז מיושב נמי קו' העולם על שיטת הר"ר יקיר דקאמר הש"ס שבועות כ"א ר"ע בכל התורה כר"ש ס"ל דכ"ש למכות ופשט הש"ס נזיר ששרה פתו ביין ויש בו כדי לצרף כזית ואס"ד כר"ש ס"ל למ"ל צירוף, ולשיטת הר"ר יקיר קשה דהרי התם מיירי בתערובות דבכה"ג גם ר"ש מודה דל"א כ"ש למכות. אבל לפי הנ"ל ניחא דהנה עיקר הטעם דל"א טכ"ע בתערובות כיון דלא עדיף הטעם יותר מן העיקר וזה שייך דוקא באין בתערובות כא"פ אבל באיכא כזית בכא"פ אז אפילו אינו אוכל רק כזית מן התערובות לוקה על כל כזית משום דנהפך לאיסור ושוב הדר קו' הר"ר פרץ לדוכתא דכיון דביש כא"פ שוב הוי טכ"ע ולא הוי תערובות כלל, אולם הר"ר יקיר מיירי בחצי זית יין שנבלע דל"ש טכ"ע אבל כזית יין שנבלע נהי דלא נתפשט בכולה ולא אכיל כזית מן האיסור מכל מקום לא מקרי תערובות כלל כיון דיש טעם כזית אמרינן טכ"ע והוי בעין ולא תערובות. ועפ"ז מיושב נמי קו' התוספות בשבועות דהקשו דילמא שאני משרת דגלי קרא להיתר מצטרף לאיסור אבל לפי הנ"ל ניחא דמשרת אתי להיכי דלא נבלע רק חצי זית דשוב לא שייך כל שהוא למכות אבל כאן מיירי בנזיר ששרה פתו ביין ויש בו לצרף כזית משמע דיש ביין גם כן כזית ושוב כיון דאמרינן טכ"ע לא מיקרי ח"ש בתערובות כקו' הר"ר פרץ כיון דנהפך היתר לאיסור ע"ש:

ועתה נחזור לענין כזית בכא"פ אשר באכילת הדבר בעין בלי שום תערובות לא עלה על שום אחד לומר דלא מקרי צירוף והנה קשה לי קו' חמורה מאוד בפסחים קי"ד ע"ב אכלן שלא במתכוין יצא אכלה לחצאין יצא ובלבד שלא ישהה בין אכילה לחברתה יותר מכדי אכילת פרס והנה קשה לי קו' גדולה דלמה צריך לאשמועינן גבי אכילת מרור דכא"פ מצטרף בודאי ידעינן זאת בכ"מ דכא"פ הוי אכילה אחת ואין חילוק בין איסור למצו' ומהיכי תיתי ישתנה לענין יוצא ידי חובת המצוה מעבירת האיסור והוא קו' חמורה לא התעורר בה שום אחד מן המחברים והנלע"ד דכבר הבאתי מה דאמרינן ס"פ גיד הנשה דגבי אמ"ה צריך להיות דוקא אכילה בבת אחת אבל חלקו פטור ופי' רש"י דחידוש הוא דבכל מקום עצמות דאיסור היתר הם ע"ש והנה כאן גבי מרור קיימא לן בלע מרור לא יצא בלע מצה יצא משום דבעינן טעם מרור וליכא, ולכאורה מנ"ל לרבא דין זה דבלע מצה יצא הרי קיימא לן בס"פ גיד הנשה דאכילת גרונו בעינן אולם נראה דרבא הוכיח זאת דהנה קי"ל בעירב דבר מר מיקרי שלא כדרך אכילתן ואינו לוקה ע' רמב"ם פי"ד מה' מא"ס וכאן כיון דהיה צריך לאכול מצה ומרור ביחד שוב הוי שלא כדרך אכילתן ומ"מ קי"ל מצה מבושלת לא יצא דבעינן טעם מצה וכבר התעורר בזה הגאון בעל ישועות יעקב, אולם מכאן הוכיח רבא דבלע מצה יצא היינו דגבי מצה לא בעינן הנאת גרונו רק הנאת מעיו משא"כ במצה מבושלת דליכא אף הנאת מעיו, והנה מרור לא הוי בכל מקום אכילה וכן אכילת מצה עם מרור לא הוי אכילה דהרי בכל מקום הנאת גרונו בעינן ורק כאן גלי קרא ואם כן הוי חידוש גמור דבכל מקום אכילה כי האי לא מקרי אכילה ואם כן היה ס"ד כמו באמ"ה כיון דהוי חידוש שאכילה בכה"ג לא הוי אכילה בעינן אכילה בבת אחת וכזית בכדי אכילת פרס לא מהני וה"ה באכילת מצה או מרור דאכילה כזאת חידוש הוא והוי אמינא דוקא אכילה בב"א ומפ"ז קמ"ל הברייתא דאף בכה"ג כא"פ מצטרף וז"ב מאוד:

שעיקרו מד"ת ופירושו מד"ס כגון השרץ כגון הנבלה, וכן בירושלמי פ"ק דפיאה וכל השיעורין לא חכמים הם שנתנו כזית מן המת כזית מן הנבלה וכעדשה מן השרץ, בכל אלו מקרי חכמים הם שנתנו כיון שסמכו אותם למקרא, וכזית למאכלות אסורות אינו גם כן הלכה למשה מסיני משום דסתם אכילה בתור' היינו כזית[89] וכן שיעור כביצה

[89] **הגה** עוד אני חוזר לדברי הרא"מ בדעתו דאכילה בתורה היינו כל שהוא והלכתא אוקמנהו לכזית וחוץ מזה אשר בכל מקום בש"ס אמרו דאכילה בכזית משמע ועיין שבועות כ"ב ע"א שבועה שלא אוכל חרצן מהו כיון דכזית איסור תורה אהיתירא קא משתבע וכו' או דילמא כיון דאמר שלא אוכל דעתי' אכזית ראינו אע"ג דשם ליכא הלכה רק לשון בני אדם ומכל מקום סתם אכילה בכזית ומה שרצו קצת אחרונים לסייע לשיטת הרא"מ מדברי הרמב"ם פ"ט מהלכות מלכים שכ' דכל השיעורים לישראל נאמרו ולא לבני נח והיינו דאכילה הכתובה בתורה היינו כל שהוא, ורק אצל ישראל בא ההלכה והוציאה מכלל המקרא ואצל בני נח לא שייך זה ונשאר במשמעות הקרא אולם לפי מה שנתבאר משיטת הרב המגיד פ"א מהלכות גניבה ופ"ח מהלכות גזילה דאסור לגנוב ולגזול חצי שיעור, וכ' הה"מ מידי דהוה אחצי שיעור באיסורים דאע"ג דאין לוקה מכל מקום אסור מן התורה והה"ד בגניבה וגזילה ח"ש. ואם כן כיון דקיימא לן דבני נח נהרג על פחות משוה פרוטה וכיון דגבי ממון לא נאמר אצלם שום שיעור למד הרמב"ם דהה"ד לענין איסורין וע' סנהדרין נ"ט ע"א נהי דבתר הכי מחל צערי' בשעתא מי לית לי' ופירש"י הטעם דגבי ישראל כתיב והשיב הגזילה אשר גזל ומחילה במקום השבה עומדת משא"כ גבי בני נח דלא נאמר רק האיסור אולם תיקון האיסור על ידי השבה לא מצינו אצלם ושוב נשאר הדבר באיסורו ע"ש. ועפ"ז צדקו נמי דברי הרמב"ם פ"ו מה' מלוה ה"א דכ' דכל ריבית בתוספת כ"ש חייב להחזיר. ולכאורה מ"ש משאר גזל דקיימא לן דפחות משוה פרוטה אין צריך להחזיר אבל לפ"ז א"ש דכיון דגם פחות משוה פרוטה גזל מקרי ורק בתר הכי מחיל והוי כאלו קיבל כבר הגזילה וזה שייך דוקא בגזילה משא"כ בריבית דכל ריבית מחילה הוא רק דהתורה אסרה מחילה זו אף דמדעתי' יהיב ושוב אין חילוק בין פרוטה לכל שהוא וע' משנה למלך שם. עכ"פ אף בשיעור של ממון אע"ג דקיימא לן בכל מקום היכי דכתיב ונתן בעינן שיעור נתינה היינו שוה פרוטה אינו מטעם דאתי הלכתא ואוקמוהו על שיעור רק דמתפרש כן בכתוב עצמו. כן נמי לענין אכילה בכזית היינו דלשון אכילה בלשון הקודש כונתו על כמות הדבר בשיעור כזית. ואין להביא ראיה לשיטתו מן מה דאמרינן בסוכה וערובין כל הפסוק כלו לשיעורין נאמר זית ארץ שכל שיעוריה בזיתים ומשני הש"ס הלכתא ואסמכוהו אקרא. ראינו דגם כזית הוא מכלל השיעורין המקובלים י"ל דזה לא קאי על שיעור כזית של אכיל' רק על שיעור כזית מן המת וכזית מן הנבלה דלא נאמר אצלם לשון אכילה, אבל לענין אכילת איסור ומצוה בודאי ל"צ להלכה דכיון דנתפרש בקרא: והנה דעת הרא"ש פ' ערבי פסחים דדוקא פסח ומצה צריכין כזית כיון דכ' בהו אכילה אבל מרור דלא כתיב אכילה דכ' על מצות ומרורים יאכלוהו דקאי על פסח ומצה כתיב בערב תאכלו מצות אבל במרור לא אשכחן אכילה ומפני זה ל"צ כזית רק בטיבול שני שמברך על אכילת מרור צריך כזית משום הברכה אבל בטיבול ראשון דלא מברך רק בורא פרי האדמה שוב ל"צ כזית וע' בשאגת אריה סימן ק' ול"נ ראיה ברורה לשיטת הרא"ש דהנה בפסחים קי"ד ע"ב דייק ר"ל מן המשנה דמביאין שני טיבולין פעם אחת אוכלין קודם המצה ופעם שנית אחר המצה. ודייק ר"ל ש"מ מצות צריכות כונה כיון דלא בעידן דמרור הוא דאכיל בבורא פרי האדמה הוא דאכל ודלמא לא איכוון למרור ומפני זה בעי למיהדר לאטבולי דאכ"ד מצות אין צריכות כונה אם כן נפיק בטיבול ראשון. ומשני הש"ס כדי דליהוי היכרא לתינוקת ולכאורה אם נימא דמרור צריך כזית אם כן אף באיכא שאר ירקי נמי יכול לקיים טיבול ראשון בפחות משיעור דלא יצא ידי מצוה (והתיצוקת) [והתינוקת] יבאו לשאול אף אם יטבול פחות משיעור ואם כן אף אי מאצ"כ נמי ל"ח בטיבול ראשון משום דליכא שיעור עוד קשה לשיטת התוספות לעיל דאם טיבול ראשון הוא במרור צריך להיות בחרוסת משום קפא והנה התוספות ד"ה אין חרוסת מצוה הקשו דיבטל חרוסת דרשות את חרוסת דמצוה ותי' כיון שאין הטיבול רק משום קפא לא מיקרי ביטול משום זה והיינו כיון דקאמר הש"ס קט"ו ע"ב דלא לשקועי המרור בחרוסת כדי שלא יתבטל טעם המרור ע"י חרוסת ועיקר הוא משו' קפא דמריחא מתו ע"ש ואם כן באין לו רק חזרת אם כן יקיים מצות שני טיבולין ובפעם הראשון ישקעו היטב בחרוסת דמצו' מרור ליכא כיון שחרוסת מבטלם וכדי שישאלו התינוקת איכא דמכל מקום יהיה הדבר תמי' להם על הטיבול ב' פעמים אלא ודאי כשיטת הרא"ש דמרור ל"צ שיעור והנה התו' כ' זבחים ע"ח ע"א מנחות כ"ב ע"ב דעיקר הביטול היינו דמבטלו מכזית ואוקמי על פחות מכזית ומפני זה באוכל הרבה לית לן בה ואם כן מוכיח ר"ל שפיר דע"כ מצ"כ דאי מצא"כ אם כן ממ"נ נפיק בטיבול ראשון דאם אוכל פחות מכזית בעין יצא ידי מצוה וכן אם מטבל בחרוסת נמי לא נתבטל לגמרי רק נשאר פחות משיעור והדר נפיק על ידי המצוה אף אם

למדו (יומא פ' ע"א) דכ' מכל האוכל אשר יאכל אוכל אשר בא מחמ' אוכל ואיזה הוא זה ביצת תרנגולת ע"ש, אבל שאר השיעורין כלם הלכה למשה מסיני ולא נקראו דברי סופרים, ולא מדרש חכמים רק המה הלכו' שנאמרו בעל פה מסיני ונקראו תורה ממש, אבל אלו הדרשות אע"ג שדיניהם דין תורה, מ"מ לא מקרי רק מדבריה' כמו שהזכרתי לשון הירושלמי וכל השיעורין לא חכמים שנתנו, וכן לשון הש"ס שיערו כעדשה, וכן ביומא דף פ' כל השיעורין בכזית, חוץ מטומאת אוכלים ששינה הכתוב ושינו חכמים בשיעורן, וכן (בחולין צ"ח ע"א) לא תזלזל בשיעורין דרבנן דקאי על כל עניני שיעורין בביטול בשישים דלמדו שם מזרוע בשלה, בכל אלו דרשות חז"ל מן המקר' כינו בש"ס בשם דבריה' מכאן הוציא הרמב"ם ז"ל שכל דברים שלמדו דרך הדרשות מקרי דרבנן אע"ג דמלקין ועונשין כרת על אלו השיעורין מ"מ קרי לי' הש"ס בכ"מ שיעורי דרבנן:

עוד ראינו דחז"ל קרי לתקנות וגזירות נביאים וחכמים ג"כ דברי סופרים, כמו במשנה דערלה פ"ג מ"ט החדש אסור מן התורה והערל' הלכה והכלאים מדברי סופרים ושם פי' דברי סופרים היינו דרבנן, ע' ש"ס (קידושין ל"ט ע"א) עוד אמר' (יבמו' ך' ע"ב) שניות מדברי סופרים ואינו רק גזירו' שלמה וב"ד, עוד (חולין כ"ח) שחיטת עוף אינו מן התורה רק מדברי סופרים, ואינו רק מדרבן ומפ"ז התירו לכהן שיאכל מליקה בהדיר האב את בנו אע"ג דאינו לר"ל רק מצות חינוך בעלמא מ"מ אמרינן (נזיר כ"ט ע"א) כיון דגם שחיטת עוף אינו מן התורה שוב מותר לאכול מליקה אע"ג דאינו נזיר רק מדבריהם,[90]

החרוסת מבטלו. ועפ"ז ישבתי לנכון לשון הסוגיא שם כיון דלא בעידן דמרור אכיל לי' ובבורא פרי האדמה אכיל לי' ודילמא לא איכוון ונקשה מה נ"מ אם מברך עלי' בפה"א. וגם הקשו בתוס' דקאמר ודילמא לא אכוין תיפוק לי' דודאי לא איכוין דהרי הוא עדיין קודם מצה עוד הקשו דכיון דהוא קודם מצה אם כן מוכח בדעתו דאינו רוצה לקיים עתה מצות מרור בטיבול ראשון, וכה"ג כ' התוספות פסחים ז' ע"ב וסוכה מ"ב דבכונה להיפך כ"ע ס"ל דא"י ידי המצוה, ונ"ל דר"ל לטעמי' אזיל דס"ל קידושין נ"ט ע"א דמעשה מוציא מיד מעשה ומיד מחשבה אבל מחשבה אינו מוציא מיד מעשה וכאן נמי כיון שעושה המצוה במעשה לא מהני מה שמכוין להיפך. והנה לקמן אמרו שם היכי דליכא אלא חסא מאי מברך מעיקרא בפה"א ואחר כך בטיבול שני מברך על אכילת מרור ומקשה ר"ח וכי לאחר שמילא כריסו חוזר ומברך אלא מברך מעיקרא נמי על אכילת מרור וכ' התוס' דר"ח נמי מודה דמצ"כ ומפני זה לא קאמר לבתר דנפיק בטיבול ראשון רק דאינו נכון שיברך אחר אכילה ומפני זה מברך מקודם אע"ג דלא נפיק רק בטיבול שני דאמירת אגדה ואכילת מצה לא הוי הפסק מידי דהוה אתקיעות דר"ה דעיקר המצוה הוא תקיעות על סדר הברכות ומכל מקום מהני הברכות שבירך מקודם ע"ש. ועתה מאוד נעמו דברי הש"ס דהנה אם מברך מקודם על אכילת מרור אז אפילו לדעת הרא"ש בעי כזית וכ"מ שמזכיר בברכתו לשון אכילה. ואם יברך על אכילת מרור בטיבול א' ולא יאכל רק פחות משיעור אז יהיה מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שאינו רוצה לצאת בטיבול ראשון דהרי מברך על אכילת מרור ואכילה היינו כזית ואוכל פחות משיעור וע"כ דעתו רק על טיבול שני דלא נחשב הפסק כלל ובכה"ג גם ר"ל דמעשה זאת מוציאה מיד מעשה של אכילה, אבל עתה דאינו מברך רק בפה"א ולא על אכילת מרור ואם כן בברכת בפה"א אין צריך לאכול כזית גם ידי המצוה יוצא במרור זה ואם כן אינו רק ספק ודלמא לא איכוין דליכא כאן הוכחה גמורה רק ספק ושוב כיון אי מצא"כ כבר נפיק בראשון ולמה צריך טיבול שנית וזה ברור מאוד והארכתי בזה מאוד בחי' הו"ת ואכ"מ:

[90] **הגה** דעת רש"י חולין כ"ח ע"א ד"ה לטהרה שאפי' למ"ד אין שחיטה לעוף מן התורה מכל מקו' נחירה בסימנים מיהו בעי כדכתיב ושפך אבל הריגה בעלמא לא, וכן משמע בחולין פ"ה ע"ב בעובדא דר' חייא דנפיל לי' יאנובא

עוד (חולין ל"ג ע"ב) כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים, וכן (עבודה זרה ו' ע"א) הי' זה אוסר וזה מתיר בדברי תורה הולכין לחומרא בדברי סופרים הולכין לקולא, וכן (חולין ק"ד ע"א) לעולם ר"ע דס"ל בשר עוף מותר מן התורה, והכי קאמר מתני' כל הבשר אסור מהן מדברי תור' ומהן מדברי סופרי', וכדומה הרבה מאוד:

הלכה סתם שנמצא במשנה ובגמרא הוא ג"כ שם משתתף פעם הכונה על הלכה מסיני כמו במשנה (נזיר נ"ו) הלכה הוא בנזיר והיינו הלכה למשה מסיני דעצם כשעורה מטמא ואף על גב דלמדו מקרא שנאמר כל הנוגע בעצם למדו מפי השמועה אפילו עצם כשעורה מ"מ כיון שנקטו במשנה שהיא הלכה ואמרו ע"ז אין דנין ק"ו מהלכה הדר לכללין שכ' הרמב"ם בתשובה דכל היכי שזכרו חז"ל בפירוש דהוא הלכה כמו בקידושי שטר שוב מקרי דבר תורה, וכאן ג"כ כן וע' רמב"ם פ"ב מה' טומאת מת ה"י טומאת עצם כשעורה נלמד מפי השמועה היינו דרך הדרשות שנאמר כל הנוגע בעצם אפילו בשעורה ולפי שטומאתו הלכה הרי היא דין תורה ולא מד"ס היינו לשיטת רבינו כל דבר שנלמד בי"ג מדות לא מקרי רק דברי סופרים, אבל כאן אמרו בפירוש דהוא הלכה גמורה ובכה"ג שוב מקרי דבר תורה גמור עוד ראינו (יבמות ע"ז ע"א) כך מקובלני מבית דינו של שמואל עמוני ולא עמונית ובירושלמי אמרו שם הלכ' אני אומ' והרמב"ם בה' א"ב כ' הלמ"מ עוד מצינו (נזיר כ"ט ע"א) דלמאן דסבר הלכה הוא בנזיר הוה דאורייתא ומותר לכהן לאכול מליקה וכן מותר להקיף ראשו ולעבור בזה על איסורי תורה, אולם

בכתנא דפליגי בש"ס אי צא נחור א"ל אי צא טריף א"ל וקאמר הש"ס דמפני זה א"ל צא טריף דלמא אין שחיטה לעוף מן התורה ואם ינחור שוב נחירתו הוא שחיטתו וחייב בכיסוי משא"כ אם יטריפנו שוב לא נתכשר בעוף אף אי אין שחיטה לעוף מן התורה משום דלא הוי נחירה בסימנים. אולם רש"י פי' שם צא טריף היינו שיטרוף אותה ואחר כך ישחוט ולכאורה למה לא פירש"י כפשוטו דיקרענה לקרעים רבים שלא על ידי צואר ובכה"ג לכ"ע לא בעי כיסוי אולי לשון טריף לא משמע כן דאם מחה על ידי מה שעושה אותה טריפה שוב נבלה מיקרי: ודע שלפי שיטה זאת דלכ"ע בעוף בעי נחירה עכ"פ אבל הריגה בעלמא לא וכן משמע מכל סוגית הש"ס דכל איסורי טריפ' ואבר מן החי נוהג לכ"ע בעוף וע' כריתי ופליתי יו"ד סי' ס"ב וע' תוס' נזיר כ"ט ע"א ולפ"ז לא הבנתי דברי הר"מ מרונטנבורג שהביאו הרא"ש בפ' בתרא דיומא בסוגיא דמאכילין אותו הקל הקל אם מוטב להאכילו אותו נבלה או לשחוט עבורו בשבת וכ' ראי' דאם כן למה התירו לשחוט ביום טוב ולעבור על עשה ולא תעשה ולמה לא נימא לעכו"ם שינחור ביום טוב דהרי שחיטת העוף אינו מן התורה (דבריו צ"ע דהרי קיימא לן כמאן דאמר דשחיטת עוף הוא מן התורה אולם מצאתי בתשובת הרא"ש כלל כ"ו דין ה' דלא הקשה רק למ"ד דסבירא ליה אין שחיטה לעוף מן התורה) אלא ודאי כיון שהתורה התירה אוכל נפש הוי כחול גמור שמותר בו כל מלאכה ע"ש. ולפי מה שהעליתי דאע"ג דא"ש לעוף מן התורה מכל מקום בעי נחירה עכ"פ והנה הרא"ש בעצמו כתב בטעם דשחיטת עכו"ם פסול משום דכל מי שהוא בר זביחה אכול מזבחו ע"ש ואם כן אף למ"ד א"ש לעוף מן התורה מכל מקום לא מהני נחירת עכו"ם דהרי אינו בתורת נחירה דלדידי' מותר מתה מאליה או הרגה ולגבי ישראל צריך רק נחירה וכיון שעכו"ם אינו בתורת נחירה שוב לא מהני נחירתו ואינו מתיר לישראל ועיין מ"ש לעיל פ' מצות בני נח דברייתא ס"ל דגם עכו"ם צריך נחירה אולם הרמב"ם סבירא ליה בפ"ט מהלכות מלכים דאין אבר מן החי נוהג בעוף לבני נח:

ראינו דלדעת ר"ל (קידושין ל"ט ע"א) אע"ג דאמרו במשנה ערלה הלכה אינו רק מנהג מדינה, וכן מה שאמרו בש"ס (ב"מ נ"ט ע"א) הלכה ביין התירו לערב קשה ברך:

גמירי הוא ג"כ שם משתתף פעם נופל על הלכות מסיני כמו שהבאתי מהך (סנהדרין נ"ז ע"א) שתי קברות גמירי, ופעם נופל על הלכות אשר נלמדים דרך הדרשות כמו ספק טומאה ברה"ר הלכתא גמירי לה מסוטה (חולין ט' ע"ב) ובריש נדה אמרינן ושניהם לא למדוהו אלא מסוטה היינו דרך מה מצינו ועוד דשם מסיק הש"ס דעיקר דרך למודם היה שלא יוקשה מסוטה, ועוד נופל לשון גמירי על ענין המקובל מאבות אף בדבר שאינו נוגע להלכה, ואינו רק כך נמסרו להם מכבר כמו (ר"ה י"א ע"א) בר"ה יצא יוסף מבית האסורים ועיין רש"י (פסחים נ"ב ע"ב) גמירי אין חיה שביהוד' גדילה ופירש"י מסורת מאבות וע' (זבחים נ"ד ע"ב) גמירי דסנהדרין בחלקו של יהודה היו יושבין היינו דכך מקובל מאבות:

מאי קרא הנה הרמב"ן בהשגו' לשורש ראשון כ' שבכ"מ שנזכר בש"ס לשון מאי קרא אינו רק אסמכתא בעלמא ורמז בעלמא ועל העיקרים אומר שנאמר או מנא לן ולא תמצא שיאמר בעל המימרא עצמו מאי קרא, אבל חכם אחר מסמיך אחריו הדבר לקראי מהן פסוקי התורה ומהם מה"ת, כמו שאמרו (סנהדרין צ"ט) אר"י אין בן דור בא עד שתיהפך כל העולם למינות אמר רבא מאי קרא כלו הפך לבן ע"ש עכ"ל הרמב"ן, והנה השתמשות הש"ס בלשון זה בעניני אגדה רבו מאוד ע' (שבת ל"ב ע"א) לעולם יבקש אדם שלא יחלה וכו' אמר מר עוקבא מאי קרא, וכן (בשבת ל"ג ע"ב) אסכרה באה על המעשר ועל לשון הרע אריב"ל מאי קראה יסכר פי דוברי שקר, וכדומה הרבה מאוד, אולם גם בהלכות מסיני מצינו דעשו חכמים אסמכתות בתורה דרך לשון זה (כריתות ו' ע"ב) אחד עשר סימנים נאמרו למשה בסיני א"ר הונא מאי קראה והרמב"ם פ"ב מה' כלי המקדש ה"א כ' דהוא הלכה מסיני, והיינו מאי קרא אינו רק אסמכתא רחוקה, והא דלא חשיב לי' בהקדמתו לזרעים משום דאף היכי דיש לו רמז רחוק בתורה אינו מעביר שם במנין ע"ש, וע' (זבחים מ"ד ע"ב) לענין פיגול בחוץ בדבר הנעשה בפנים ואמר ריב"ל מאי קרא כאשר יורם משור זבח השלמים ושם הוא דין תורה ממש, וע' (מנחות ק"ט ע"א) כהן ששחט לעבודה זרה קרבנו ריח ניחוח, א"ר יצחק בר אבדימי מאי קרא יען אשר ישרתו אותם לפני גילוליה' ע"ש, אולי כ"ז אינו רק אסמכתא וגילוי מלתא אבל גם מסברא ידענו דין זה:

רמז הנה הרמב"ם בספר המצות שורש ג' כתב דרמז אינו רק אסמכתא בעלמא ודין שלמדו בדרך זה אינו רק מדבריהם, אולם עיקר הדבר דרמז הוא כפשוטו רמז בעלמא

והיינו אסמכתא רחוקה מד"ת, ומ"מ כל מה שסמכו דין תורה יש לו מטעם הלכה למשה מסיני כמו שבארתי לענין ציון קברות ולענין לקה ושנה שמכניסין אותו לכיפה, דקאמר הש"ס עליהם לשון רמז ומשפט אלו הענינים הם הלכה, וע' רמב"ן בהשגות שכ' להשיג על רבינו מהך דרמז לערים זוממין שלוקין מן התורה, היינו דפשיטו' אינו מור' על הדב' הנלמד ממנו רק הוא הלל"מ, וסמכו על קרא זה, וע' רמב"ם פ"ך מהלכו' עדות הח"ט ע"ש וכן אמרינן רמז ליחוד מן התורה (ע"ז ל"ו ע"ב) והוא דבר תורה ממש וע' (זבחים י"ז ע"א) רמז לטבול יום שאם עבר חילל ע"ש, ואולם קו' הרמב"ן לא יוצדקו על לשון הרמב"ם דבודאי צדקו דברי הרמב"ם דהלכות אלו אינם רק הלכה מסיני ואינם נכללים בפשט המקרא אפילו בפנים רחוק ויוקשה שפיר על בעל ה"ג שמונה ל"ת ולא יבאו לראות כבלע את הקודש ואע"ג דדרשו (בסנהדרין פ"א) רמז לגונב את הקסוה הנה משפט הדינים אינם רק הלכות מסיני לחוד ואינם בכלל המקרא, וא"כ לאו זה לא יבאו לראות כבלע אינו מורה ע"ז המצוה, עוד מצינו דהשתמשו חז"ל בדברים אשר המה רק תקנות חכמים לבד וסמכוהו למקרא כמו (יבמות כ"א ע"א) רמז לשניות מן התורה שנאמר כי כל התועבות האל עשו ע"ש, וידענו דשניות אינם רק תקנות שלמה, עכ"פ ידענו דרמז אינו רק אסמכתא פעם סמכו ענין הלכ' למשה למקרא כמו אדם דן גז"ש לקיים תלמודו ופעם הסמיכו אף ענין דרבנן לגמרי כמו נט"י דאמרו (חולין ק"ו ע"א) כל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים וכו' מכאן סמכו חכמים לנט"י מה"ת ע"ש:

מצוה כ' הרב בעל מגילת אסתר שורש ראשון ליישב דברי רבינו בהשיגו על בה"ג דמנה מצות דרבנן בכלל תרי"ג מצות, וכ' בעל מגילת אסת' שלא מצינו דנקראו מעש' חכמי' מצו' דרבנן רק תקנות או גזירות וכו' ועוד ראי' כי על מצות דרבנן אינו נופל לשון מצוה שהרי אמרו בחולין נטיל' ידים משום סרך תרומה, ועוד משום מצוה קא מתמה הש"ס מאי מצוה היינו שלשון מצוה איננו נופל במצו' דרבנן, ומשני אביי מצוה לשמוע דברי חכמים, והיינו משום דהוי מצוה מה"ת לשמוע לחכמים, ומ"ש הרמב"ן כי דרך הגמרא לקרא למצות דרבנן תורה כמו אמרה רחמנא אמרו לפני מלכיות זכרונות שופרות ואינו רק דרבנן אמינא תורה מיקרי מצוה לא יפול בה כי לא צונו בפרטות רק דרך כלל לשמוע להם עכ"ל הרב הנ"ל ולי נראה ראי' גמורה לדבריו, דהנה בש"ס (פסחים קי"ד ע"ב) קאמר הש"ס לימא כתנאי דתניא ר' יוסי אומר אע"פ שטובל בחזר' מצוה להביא לפניו חזרת וחרוסת ושני תבשילין. ראינו דמצות צריכות כונה ולא נפיק בטיבול ראשון ועדיין לא יצא ידי מרור, וכ"ת דר"י סבר מצות אצ"כ והאי דבעינן תרי טיבולי כי היכי דליהוי היכרא לתינוק' א"כ מאי מצוה, היינו דשני תבשילין אינו רק תקנה דרבנן כדי שישאלו

אינו נופל לשון מצוה ופי' הרשב"ם שפיר מביאין הוי לי' למתני, ואע"ג דבמשנה נאמר ראב"צ אומר חרוסת מצוה כבר כ' לעיל דהיינו מחרוס' בזמן המקדש מיירי דאז שייך לא תסור כיון שנתקן במנין הב"ד אשר יושבים בלשכת הגזית ושייך גבייהו מצוה לשמוע דברי חכמים מלא תסור, משא"כ שני טיבולין כדי שישאלו, לא נתקן רק בזמן אחרון, ואין להקשות דהרי מצינו (חולין ע"ד ע"א) לענין אבר המדולדל דאין לך בו אלא מצות פירוש בעלמא, ופירש"י ותו' דאינו רק דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, ומ"מ מיקרי לשון מצוה, ואולי מזה למד הרמב"ם פ"ה מהלכות מאכלות אסורות ה"ו דבשר המדולדל אסור ואין לוקין עליו משמע דאסור מה"ת עכ"פ וע' בפר"ח יו"ד שהתעורר על דברי הרמב"ם אולי הוכיח מפני דנקט בש"ס לשון מצוה דאינו נופל רק על איסור תורה, והא דאמרינן (מנחות צ"ט ע"ב) דאם לא אמר רק ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימיש, ואע"ג דאינו רק מצוה מדברי קבלה קרי לי' מצוה כבר כתבתי לקמן מאמר תורת נביאים פ"ח, דגם כאן עיקרן מדברי ד"ת ובכלל עשה דת"ת ע"ש, אבל מצוה לא שייך בענין דרבנן:

דאורייתא נופל על ענין שהוא הלכה למשה מסיני כמו סימנים דאורייתא דפי' הר"ן בחי' לחולין בשם הרמב"ן היינו סימני טהרה כגון רברבן אודני' וזוטר גנובתי' (חולין ע"ט ע"א) והוא הלכה למשה מסיני דלא נזכר בתורה סימנים אלו, וע' (חולין ס"ד ע"א) לענין סימני בצים דמסופק הש"ס אי סימנים דאורייתא או לאו דאורייתא, ופי' רש"י אי סימנים הנזכרים המה הלכה למשה מסיני, וע' (יומא מ"ד ע"ב) אמר ראב"י ז"א מעלו דאוריית' פירש"י הלכה למשה מסיני, ועוד ראינו (מנחות ל"ט ע"א) ש"מ קשר עליון דאורייתא פירש"י הלכה למשה מסיני שיהיה עכ"פ קשר אחד ע"ש עוד מצינו לשון דאורייתא על ענינים שלמדו דרך הדרשות כמו שיעבודא דאורייתא (ב"ב קע"ה ע"ב) ופי' רשב"ם דילפי' מקר' והאיש אש' את' נושה בו יוציא אליך העבוט והה"ד למקרקעי ע"ש, וכן הך דבעי הש"ס (ב"מ כ"ז ע"ב) אי להחזיר אבידה בסימנים הוא דאוריית' משום דילפינן משמלה או לאו דאורייתא וכן לענין מה דמסופק הש"ס (ב"מ ל"ב ע"ב) אי צער בעלי חיים דאורייתא או דרבנן, כל זה הוא רק דרך דרשות:

אמרה תורה כבר כתב הרמב"ן בהשגות לס' המצות דלשון זה נופל גם על ענין דרבנן כמו אמרה תורה נסכו לפני מים בחג, וכבר התעורר הרב בעל מגילת אסתר דהרי ניסוך המים הוא הלמ"מ, וא"ל כיון שנקט הש"ס רמז לניסוך המים אינו רק דבריהם והרי נופל גם על איסור תורה ע"ש, אולי קו' הרמב"ן כאן לשיטת הרמב"ם בס' המצות שורש ג' דאין נופל לשון רמז רק על ענין דרבנן אולם הרמב"ם בעצמו ס"ל דניסוך המים הוא הלל"מ וקו' הרמב"ן אינו רק מן מלכיות זכרונות שופרות והרב המ"א לא הבין כונת הרמב"ן בזה, וע'

בתוס' (ר"ה ה' ע"א) ד"ה אמרה תורה דכ' דאינו נופל לשון זה רק בדבר המפורש בתורה וצדוקין מודים בו והקשו באמת מניסוך המים דאין הצדוקין מודים בו ומ"מ נקט הש"ס לשון אמרה תורה נסכו לפני מים בחג וכן הקשו מהך (ר"ה ז' ע"א) אמרה תורה חדש והביא קרבן מתרומה חדשה והוא דבר שאין הצדוקין מודים דהם ס"ל דיחיד מתנדב ומביא קרבן ע"ש עכ"פ לשון אמרה תורה אינו נופל על ענין המקובל בסיני כמו ניסוך המים או אשר נלמד דרך דרשות אבל על ענין דרבנן אינו נופל לשון זה, וראיות הרמב"ן מן מלכיות זכרונות שופרות הנה בש"ס (ר"ה ט"ז ע"א) לא נזכר ע"ז לשון אמרה תורה, רק אמרה תורה הביאו ב' לחם בעצרת וכו' ואמרו לפני מלכיות וכו' הנה לא נזכר בזה לשון אמרה תורה וכן לקמן ל"ד ע"ב נמי לא נזכר לשון זה, אולי ראיות הרמב"ן מלשון אמרו לפני היינו שהקב"ה אומר כן, ואינו רק תקנה דרבנן ועיין מ"ש לקמן מאמר תורת נביאים פ"ב:

משום שנאמר כ' תלמידי הרשב"א והובא נמי במבוא התלמוד דכ"מ שמצאנו שנאמר הוא ראי' גמורה וכ"מ שמצינו משום שנאמר אינו רק אסמכתא בעלמא ע"ש אולם מצינו קו' לכלל זה מש"ס (פסחים ס"א ע"א) שחטו קודם חצות פסול משום שנאמר בין הערבים ועיין (יומא י"א ע"א) אחד שערי בתים ואחד שערי חצירות יש בהן חובת מצוה למקום משום שנאמר וכתבתם על מזוזות ביתיך עכ"פ ראינו דהוא שם המשתתף:

דבר תורה נופל על הלכה למשה מסיני כמו שהבאתי מהך דריש (סוכה ו' ע"ב) דבר תורה רובו ומקפיד פירש"י הלמ"מ, וכן בהך דאמרינן (ברכות י"ט ע"ב) דבר תורה אהל כל שיש בו פותח טפח ופירש"י הלמ"מ, עוד מצינו לשון דבר תורה נופל על ענין הנלמד דרך הדרשות כמו בהך (כתובו' נ"ז ע"ב) דבר תורה ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה משום שנאמר קנין כספו והאי קנין כספו, וכן בהך דבר תורה מעות קונות שנאמר או קנה מיד עמיתך דבר הנמסר מיד ליד (ב"מ מ"ח) ושם הוא ג"כ דרך הדרשו' עוד מצינו דבר תורה אשר נופל על ענין אשר נלמד רק דרך סברא ואין לו רמז ושורש במקרא ע' (קידושין ע"ג ע"א) אמר רבא דבר תורה שתוקי כשר מ"ט רוב כשרים אצלה ומיעוט פסולים ע"ש, והרבה הלכות מצינו בש"ס אשר דינם דין תורה ואינם הלמ"מ וגם אין להם ראי' מן המקרא רק ע"פ סברא וגם זה דין תורה למשל אציג לך ענין הילך (ב"מ ד' ע"א) דמ"ד דס"ל הילך פטור ס"ל מן הסברא דהוי ככופר הכל, ומאן דס"ל הילך חייב ס"ל דגם זה מודה מקצת הוי ע"ש וכל אחד הביא סברות לאמת דבריו, ועיין נימוקי יוסף ושיטה מקובצת ב"מ פ' הזהב גם הם כתבו דענין דבר תורה מעות קונות הוא ג"כ רק מסברא אולם בכ"מ פרכינן הא למ"ל קרא סברא הוא, וכן אמרינן בריש זבחים ושאר

דוכתי אב"ע קרא ואב"ע סברא ראינו דסברא וקרא שניהם שקולים דגם דברים התלויים ונטבעים בשכל אנושי ע"פ חוקי ההגיון שוין בדרכי למד ומתלמד כאלו מפורש בתורה: **עוד** אני חוזר לראש כי רק מעט מזעיר הלכות נמצאו בש"ס אשר יתכן עליהם לשון הלכה למשה מסיני ואין להם שום רמז בקרא אפי' דרך רמז רחוק ואין לך בהם רק הלכות הללו שפרט רבינו בהקדמתו לזרעים, ולא שכח רק הלכות מועטות כמו באמת ימי הסגרו וימי חלוטו עולין לו, ומה שלא חישב ערלה הלכה, אולי מפני שהיא פלוגתא בש"ס דקידושין ל"ח ע"א עוד לא חישב הבא על ארמית קנאין פוגעין דג"כ אין לו רמז במקרא, אולי נשמע ענין זה מעובדא דפינחס המבוארות בתורה, אולם רוב הלכות מסיני יש להם רמזים רחוקים בתורה, ולא נכללו בענין הלמ"מ, ועי"ז מובן נמי פלוגתת הש"ס (גיטין ס' ע"ב) וכן הוא בירו' פ"ב דפיאה ספ"א דחגיגה אם רוב התורה בע"פ ומיעוט בכתב או איפכא, רובה בכתב ומיעוט בע"פ ועיין בבאר שבע בחי' לפ"ק דהוריות דאיך שייך פלוגתא בדבר זה, הרי כל הדינים הנכללים במשנה ותוספתא ובשני התלמידים המה מרובים ממצות אשר נכתבי' בתורה, ובודאי רובם בע"פ, אבל עיקר הענין דכל הדינים אשר נלמדים דרך הדרשות הנה כלם בכח התורה שבכתב, ורק י"ג מדות שהתורה נדרשת המה מקובלים בסיני, ושוב כל הדינים אשר הוכיחו מאות יתירה כלם נכללים בתורה, וכן אפילו הלכות המקובלות בסיני, אם יש להם רק רמז רחוק בתורה שוב גם המה לדעת ר"א בכלל תורה שבכתב, משא"כ לדעת ר' יוחנן דרק דרשות גמורות המה בכלל תורה, אבל הן הפירושים או הלכות מסיני אשר אפשר להסמיכם ברמז רחוק לתורה אינם בכלל הדרשות רק בכלל תורה שבע"פ ומפ"ז ס"ל דרובו בע"פ ומיעוטו בכתב, וע' רש"י שפירש נמי דפלוגתתם הוא רק בענין הדרשות יש מפלוגתתם ג"כ נ"מ לדינא דהנה כבר כתבתי דענינים הנלמדים דרך הדרשות מצינו כי מקילין בקצת פעמים, משא"כ הלמ"מ שוה ממש לכל דבר תורה, ואם כל הלכות מסיני המה בכלל תורה שבכתב א"כ גם בהם מקילים אבל אי רובו בע"פ א"כ נשתנה דין ההלכות שסמכו לד"ת מדין הדרשות, ועוד יש נ"מ לענין זקן ממרא דמחולקים בענין הדרשות אין נעשה זקן ממרא עד שיהיה דבר שזדונו כרת, ואם חולק בדברי' המקובלי' אזי אף בלאו ועשה אם איכא התנאים הנצרכים שוב ג"כ נהרג כמ"ש לעיל וע' באר שבע וע' פרי מגדים בפתיחה כוללת לא"ח מ"ש בזה:

והנה מ"ש לעיל דדברי סופרים כוללי' הן הלכו' מסיני אשר יש להם סמך בקרא, והן הלכות מסיני אשר אינם עיקרם מד"ת רק יש להם סמך בקרא דרך רמז רחוק כמו שיעור כעדשה כזית וכן כולל כל ענין הדרשות כלם וכן כל גזירות חכמים הנה מצאתי

כן לרבינו הרמב"ם בפי' המשניות פי"ז דכלים משנה י"ב וז"ל וראיתי לזכור לך בכאן שורש גדול התועלת הוא אמרם בתוספתא מקוואות כזית מן המת וכעדשה מן השרץ ספק יש בהן כשיעור ספק אין בו, ספיקו טמא שכל דבר שעיקרו מן התורה ופירושו מד"ס ספיקו טמא, ושמור זה השורש, שבו תדע כאשר יפול ספק באיזה שיעור שיהיה אם תלך בו לקולא או לחומרא, ולא יטעך אמרם שיעורים מדברי סופרים, עם השורש שיעורים הלכה למשה מסיני לפי שכל מה שלא נתבאר בתורה יקרא מד"ס, אע"פ שהם הלמ"מ לפי שמאמר דברי סופרים כולל שיהיה דעת סופרים כמו הפירושים והלכות המקובלות מן משה, או תקנות וגזירות החכמים ע"ש, אכן כמו שבארתי דוקא אותם ההלכות שיש להסמיכם עכ"פ לתורה וע' (חולין נ"ט ע"א) סימני עוף לא נתפרשו בתורה ומקשה והתניא נשר וכו' אמר אביי לא נאמר פירושו בתורה רק מדברי סופרי', ראינו דדרך דרשות מקרי דברי סופרים, וע' כלים פי"ג מי"ב חידוש גדול חדשו סופרים ואין לי להשיב עליהם, והטעם דמקרי גם תקנות וסייגי חכמים דברי סופרים, משום דאמרינן (קדושין ל' ע"א) למה נקראו ראשונים סופרים מפני שספרו כל אותיות שבתורה ע"ש, והיינו שהוציאו ודרשו מאות אחת יתירה דרשות ואסמכתות לאלפים ולרבבו, ומפ"ז כל שיש לו רמז בתורה או אף הגזירות והסייגי' נעשו משום משמרת לדברי תורה וסמכו על קרא ושמרתם את משמרתי ניקראו דברי סופרים מפני שיש להם סמיכה בתורה, ובתקנות חכמים אנכי מסופק אם נופל עליהם לשון דברי סופרים מאשר שאי אפשר להסמיכם לתורה, וידעתי כי רבינו הרמב"ם בספרו הי"ד ובכ"מ קורא גם תקנות חז"ל דברי סופרים. אבל לא ידעתי למה:

טרם אכלה לדבר צריך אני לעורר על המעיין, ברוב הדינים אשר נמצאים במשנ' ובגמרא סתם בלי שום חולק, מה משפט דינים והלכו' הללו, וע' חות יאיר סי' קצ"ב דמסופק בזה כגון משנה דפיאה אין פוחתין לפיאה מששים - נעלם מהרב הנ"ל לשון הירושלמי ריש פיאה דהוא פלוגת' לאחד הוא בכלל שיעורים, ואחד סובר דכל השיעורים המה מדבריהם היינו כמ"ש דחכמים חלקו שיעור כל אחד ואחד - אולם נמצא עוד הלכות כמו (חגיגה י' ע"א) היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו, ופירש"י דהם הלכות בע"פ, וכן רוב הדינים אשר נמצאים בסדר נזיקין, בכלם לא בא עליהם ראיות מן הקרא, וברובם בא עליהם לשון מאי טעמא אשר מורה דלא נודעו לחכמים רק דרך הסברא, כמו בהך דערב משתעבד חקרו (ב"ב קע"ג ע"ב) למצוא לזה סמך מן המקרא ומסיק הש"ס בהאי הנאה דהמני' עמ"ש אולם מצאתי בירושלמי פ"ב דפאה וספ"א דחגיגה א"ר יוחנן אם באה הלכה לידך ואי אתה יודע מה טיבה אל תפליגנה

לדבר אחר, שהרי כמה הלכות מסיני משוקעות במשנה, א"ר אבין ויאות היא שני מיני חטים אילולי שבא נחום ופירש לנו יודעין היינו ע"ש, ראינו דעת הירו' דכל הלכות סתומות אשר נמצאים במשנה ולא נמצא מחלוקת עליהם כלם הלכות מסיני הם, ורוב מן הלכות הללו חקרו עליהם החכמים ונביאי' הקדמוני' במעשה שאירע ועמדו למנין, ומה שיצא דע' הרוב כן נעשה לחוק עולמית בישראל, ומצינו הלכות רבו' שידעו ע"פ הקבלה מזמנים הקדמונים. אולם שכחו טעם הדבר מה הניע לחכמים הקדמונים לגזור ולתקן כן, והמה שלשה הלכות אשר שווינהו רבנן כהלכת' בלא טעמא (גיטין י"ג ע"א) היינו שלא רצו לבטל הלכות הקבועות בשביל שנעלם מאתם הטעם, וע' רמב"ם בהקדמתו לזרעים שכ' בזה"ל ואחר כך למדו הזקנים ההם מה שקבלו מפי יהושע אל הנביאים והנביאים אל הזקנים וכו' ואין זמן שלא היה בו התבוננות וחידוש העניינים, והיו חכמי כל דור משימים דברי הקודמים עיקר והיו לומדים מהם ומחדשים ענינים עכ"ל, כונתו כיון שעמדו ראשונים למנין בדבר זה שבה לדין תורה ואין לספק בזה יותר אחר שפשטה בכל העולם, וכמו שידוע בהגיון כי הדברים אשר הוציאו בהקש קיים, שב הנלמד להיות מלמד ונעשה במושכלות ראשונות אשר אין לספק בהם, כן בעניני המקובלות כי כל השאלות ותשובות שהזדמנו לפני ב"ד של משה ויהושע ושמואל עד זמן התנאים האחרונים, הן במשפטים והוראה והתנהגות בתרומה ומעשר וקרבנות. והדיעות לא ישתנו מעולם הן בסברות הן בדרשות והקריבו אלו הספיקו' לפני ב"ד הגדול בדורם, וכאשר יצא משפט אלו מבית דינם נעשו לחוק בישראל ויתקיימו לדורות עולם, ומה שהוציאו או שיוציאו עוד דרך הדרשות והסברות דיניהם דין תורה, כיון שכללי המדות הדרשות נמסרו למשה בסיני, שוב כל הדינים והפרטים והמסתעפים המה כלם בכח הכלל, נמצא לפ"ז שכל הדינים והלכות. אם לא באו אצלם מפורש שנוגעים מחכם פלוני ומזמן פלוני וטעם תקנתם וגזירתם הן המפורשים אצלנו שנלמדו דרך המדות והסברות. או הסתמים בכל אלו נדונים כדין תורה. מפני שהכללים נמסרו עכ"פ בסיני, ומפ"ז תבין להסיר הסתירה שהתעורר הרמב"ם בס' המצות שורש א' והרמב"ן בהשגות שם בענין המגילה. פעם אמרו בש"ס (שבועות ל"ט ע"א) אין לי אלא מצות הנאמרות מצות שעתידין להתחדש כגון מקרא מגילה מנין וכו' ובירושלמי ריש מגילה אמרו המגילה הזאת נאמרה בסיני. היינו דבודאי פרטות ענין המגילה בודאי נתחדש רק בזמן אחרון וקבלנו עלינו בחובה דלא תסור. אולם בכלל המצוה כגון לדרוש התורה אות אחת יתירה כגון הדרוש דכתב זאת זכרון בספר אשר עי"ז הותרה המגילה להיות נספחה

לכתבי קודש[91] זאת הוא מסיני בכח הלמוד שדברי תורה ניתנה לדרוש. וע' (עירובין כ"א ע"ב) ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ. הזהר בד"ס יותר מדברי תורה שכל העובר על דברי סופרים חייב מיתה וע' ברש"י שם דקאי על תורה שבע"פ בעניני המדרשות וכיון שנגמר הדבר במנין כל העובר על דבריהם חייב מיתה כדין זקן ממרא שכופר בקבלה, וגם אלו המקילים בדינים שהוציאו הסופרים דרך הדרשות. הנה יש בזה צד כפירה בתורה שבע"פ, ועונש מיתה עליהם מפני שהכל נמסר בכללי' למשה ושמא תאמר אם יש בהם ממש מפני מה לא נכתבו עשות ספרים אין קץ ולהג הרבה יגיעות בשר היינו משום שאי אפשר לכתוב כל הענינים האפשרים כי אם יהיה כל הימים דיו לא יוכלו לכתוב ההזדמנות הרחוקות אשר יוכלו ליפול בזמן מן הזמנים ועפ"ז יובן נמי כונת חז"ל (מנחו' כ"ט ע"ב) בשע' שעל' משה למרו' וכו' א"ל אדם א' יהי' בסוף העול' ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ. ולא הי' יודע מה הן אומר כיון שהגיעו לדבר אחד א"ל תלמידיו רבי מנין לך אמר להם הלכה למשה מסיני נתיישבה דעתו ע"ש, והיינו דהראה להם כל הדינים שהוציאו חז"ל דרך הדרשות, והשתלשלות הלמוד שדנו מהלכות הללו ונתרבו ההלכות לאלפים ולרבבות ולא ידע מה הן אומר שנראו לו כחדשים כנתוספו על התורה. עד שאמר להם הלכה למשה מסיני היינו דלא חידשו דבר רק כלם בכח הדרשות אשר נאמרו ונמסרו מפי ה' למשה לדרוש בהם את התורה נתיישבה דעתו. בראותו המון הלכות נלמדים מאות אחת בתורה:

זה מה שעלה במצודתי בענינים עמוקים הללו, לדעתי מך ערכי כי עדיין לא יצאתי ידי חובתי, ולא באתי בזה לידי התכלית המבוקש, כי זה הים גדול ורחב ידים אין מספר לסוגיות עמוקות המסתבכים, באלו הענינים. אולם אנכי המתחיל בדבר זה לעורר על המעיין, ושמתי תקותי בעזר צור ישראל וקדושו, כי ימים יבאו ולא רחוקים המה, ויבינו החכמים והתלמידים יותר ממה שהבנתי וישימו מגמתם להשלים מה שהתחלתי, ותרב הדעת בינינו עד עמוד הכהן לאורים ותומים במהרה בימינו אמן:

[91] **הגה** כבר הארכתי לעיל מענין המגילה שכ' אסתר דעל ידי הרמז דכתב זאת ספחוהו כנה"ג לכתבי קודש והיינו דדברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרם בכתב חוץ נביא שבא במצות ה'. ועפ"ז הבנתי נמי מה דמצינו מגילה י"ד ע"ב אסתר נבואה היתה דכתיב ותלבש אסתר מלכות וגבי עמשא כתיב ורוח לבשה את עמשי ולכאורה תמוה דהרי בעמשי לא מצינו דהיה נביא לא בסדר עולם ובה"ג וברש"י מגילה בין מ"ח נביאים וכן מצינו הרבה אנשים שהיה עליהם השפעת רוח הקודש ולא נמנו בין הנביאים כמו עתניאל בן קנז אלדד ומידד גדעון יפתח שמשון שאול וע' מורה נבוכים פמ"ה לשני משום דרוח הקודש לחוד ונבואה לחוד אולם שמחתי כי מצאתי בסדר עולם אסתר נבואה היתה דכ' ותכתוב אסתר היינו דלא נתן לכתוב שום דבר שלא בבא בנבואה ומדכתבה אסתר ש"מ שהיתה נבואה ובברייתא ב"ב ט"ו ע"א דעזרא כתב ספרו וד"ה ס"ל דעזרא זה מלאכי ונביא היה, ואנשי כנה"ג שכתבו הרבה ספרים שנזכרים שמה היינו מפני שהיה ביניהם ל"ה נביאים וזה נכון:

מנחת זכרון תודה

לכבוד הורי ומורי היקרים והנכבדים ה"ה כבור אדוני אבי מורי הנגיד הגביר המפורסם החכם השלם שלשלת היוחסין מוהר"ר **מאיר חיות** נ"י. וזוגתו היא אמי מורתי הצנועה המפורסמת המשכלת היקרה אשת חיל ויראת ה' מרת **אסתר חנה** תחי' מק"ק בראדי העליזה, המה יעמדו על הברכה העליונה על כי אמנוני וגדלוני על ברכי התורה והתושיה, ומטובם ומאודם האצילו עלי להביאני עד הלום, להיות רועה צאן קדשים בקריה המפוארה זאלקווא וכל הגליל, ולנהלם על מימי התורה והתושיה להתפאר, ועוד ידם הנדיבה נטויה עלי להטריפני לחש חקי ולנהלני לכל כושל כיד ה' הטובה עליהם יהי נועם ה' עליהם ומעשה ידיהם יכונן לבלות ימיהם בטוב ובנעימים ויתענגו על רוב עוז ושלום, כאות בנם המשתוקק לאושרם והצלחתם ונפש ההומה תודות יום וא"ו לירח תמוז לסדר זאת חקת התורה הטיבה ה' לטובים **ולישרים** לפ"ק

זאלקווא

המחבר